Peste 10 milioane de exemplare vândute

Werner Keller

ȘI TOTUȘI BIBLIA ARE DREPTATE

arheologii confirmă adevărurile biblice

INTERNATIONAL Bestseller

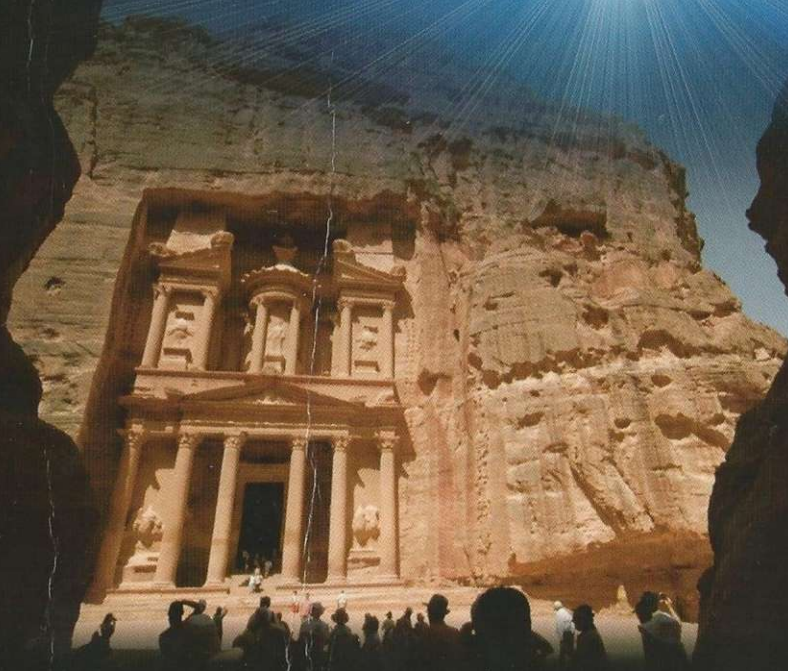

LITERA®

Săptămâna Financiară

BIBLIA

ȘI TOTUȘI
BIBLIA
ARE DREPTATE

adevărurile biblice

LITERA®

Und die Bibel hat doch recht, de Werner Keller
Copyright © by Ullstein Buchverlage GmbH, Berlin.
Published in 1957 by Econ Verlag

Citatele din Biblie sunt reproduse din ediţia apărută în 1991
la Editura Institutului Biblic şi de Misiune
al Bisericii Ortodoxe Române

LITERĂ[4]

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel./fax 021 3196390; e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe

www.litera.ro

Copyright © 2009, Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba germană:
Alexandru Suter, Ruxandra Hosu

Editor: Vidraşcu şi fiii
Coperta: Vladimir Zmeev
Redactori: Florenţa Simion, Ovidiu Şerban
Corector: Liuba Gheorghişenco
Tehnoredactare şi prepress: Vladimir Kravcenko

Tipărit în Germania

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României

KELLER, WERNER
Şi totuşi Biblia are dreptate / Werner Keller;
trad.: Alexandru Suter, Ruxandra Hosu -
Bucureşti: Litera Internaţional, 2009

ISBN 978-973-675-710-5

I. Suter, Alexandru (trad.)

II. Hosu, Ruxandra (trad.)

22

Cuprins

Cuvânt înainte la ediția revizuită 7
Cuvânt înainte la prima ediție 9

DIN VECHIUL TESTAMENT

PARTEA I. Când au venit patriarhii... De la Avraam la Iacov

1. În „Semiluna Fertilă" 15
2. „Urul Caldeii", așa cum apare în Biblie 20
3. Se dezgroapă urmele potopului 32
4. Relatarea unui potop din vechiul Babilon 39
5. Avraam și regatul Mari 48
6. Marea călătorie spre Canaan 58
7. Avraam și Lot în Țara Purpurii 70

PARTEA A II-A. În imperiul faraonilor. De la Iosif la Moise

1. Iosif în Egipt 83
2. Patru sute de ani de tăcere 94
3. Munca forțată în Pitom și Ramses 103

PARTEA A III-A. Patruzeci de ani în deșert. De la Nil spre Iordan

1. Pe drumul spre Sinai 110
2. Pe Muntele lui Moise 122
3. Sub cerul stepei 129
4. Spre Țara Făgăduinței 138

PARTEA A IV-A. Lupta pentru Țara Făgăduinței. De la Iosua la Saul

1. Israeliții pătrund în Canaan 143
2. Sub conducerea lui Debora și Ghedeon 154
3. Războinicii din Caftor 159
4. Sub jugul filistenilor 164

PARTEA A V-A. Când Israelul era un mare regat. De la David la Solomon

1. Marele rege David 170
2. Solomon, „regele cuprului"? 179
3. Regina din Saba ca partener comercial 194
4. Viața de zi cu zi în Israel 200

PARTEA A VI-A. Doi regi - două regate (de la Roboam la Ioachim)

1. în umbra viitoarei puteri mondiale 206
2. Sfârșitul regatului din nord al Israelului 220
3. Iuda sub jugul lui Assur 229
4. Seducătoarele culte ale Canaanului 239
5. Puterea mondială Ninive apune 245
6. Ultimele zile ale regatului Iuda 251

PARTEA A VII-A. De la exil la regatul Macabeilor (de la Iezechiel la Ioan Hircan)

1. Marea școală a exilului 259
2. Soarele Orientului antic se stinge 265
3. Cirus, regele perșilor 268
4. întoarcerea la Ierusalim 272
5. Sub influența Eladei 278
6. Pentru libertatea credinței 285

DIN NOUL TESTAMENT

PARTEA I. Iisus din Nazaret

1. Palestina la Mare Nostrum 291
2. Steaua de la Bethlehem 294
3. După moartea regelui Irod 302
4. Ioan Botezătorul 306
5. Drumul la Ierusalim, procesul și moartea pe cruce 310
6. Giulgiul din Torino 321

PARTEA A II-A. Din vremea apostolilor

1. Pe urmele lui Pavel 324
2. Distrugerea Ierusalimului 330

Manuscrisele de la Marea Moartă 339
Reconstrucție după Biblie 347

Postfață la noua ediție, revizuită de Joachim Rehork 351
Bibliografie 358
Index 364

Cuvânt înainte la ediția revizuită

în anul 1955 am publicat cartea mea *Şi totuşi Biblia are dreptate.* A fost tradusă în 24 de limbi, fiind folosită în cadrul orelor de religie din şcoli, în facultăţi de teologie şi de către cercuri de studii biblice creştine şi iudaice. în întreaga lume s-au tipărit peste 10 milioane de exemplare.

De atunci, arheologia biblică a reuşit să scoată la iveală noi elemente, până acum necunoscute, cu ajutorul unor tehnici şi metode moderne de cercetare. Unele teze au fost confirmate de noile studii. Altele însă, despre care se credea înainte că au o bază ştiinţifică certă, a trebuit să fie puse din nou sub semnul întrebării şi revizuite, lucru valabil chiar şi în cazul unor cercetători renumiţi. Pentru a asigura cărţii mele o credibilitate ştiinţifică, a fost necesar să introduc şi cele mai noi rezultate ale cercetării din domeniu. Nu avem voie să nu luăm în seamă asemenea rezultate, chiar dacă ele pot fi stânjenitoare pentru ceea ce s-a scris în trecut.

Mi-aş fi dorit să am puterea să aduc eu însumi cartea la nivelul rezultatelor celor mai noi cercetări. Din păcate însă, o boală grea, de care am suferit ani de zile, m-a împiedicat să întreprind această muncă pe cât de amplă, pe atât de minuţioasă. De aceea a trebuit să iau hotărârea - recunosc, nu fără greutate - de a încredinţa acest proiect altcuiva. Mă bucur însă foarte mult că am reuşit să îl conving pe dr. Joachim Rehork să preia această sarcină. în postfaţă el prezintă principiile urmate în conceperea acestei noi ediţii, după ce am căzut de comun de acord asupra lor. îi sunt profund recunoscător.

Ascona, 1978 Werner Keller

Cuvânt înainte la prima ediție

Cea mai minunată şansă a omului care gândeşte este să fi cercetat ceea ce este cercetabil şi să venereze împăcat ceea ce nu este cercetabil.
(J.W. von Goethe)

Faptul că o persoană care nu este un teolog se apucă să scrie despre Biblie este destul de neobişnuit şi impune ca acea persoană să explice de ce s-a hotărât tocmai asupra unui asemenea subiect.

Interesul meu ca publicist vizează de mulţi ani strict rezultatele ştiinţei şi cercetării moderne. în anul 1950 mi-au căzut întâmplător în mână relatările de călătorie ale arheologului prof. Parrot şi ale compatriotului său, prof. Schaeffer, privind săpăturile arheologice de la Mari şi Ugarit. Pe tăbliţele descoperite la Mari, în zona Eufratului mijlociu, erau scrise în litere cuneiforme nume care se întâlnesc în Biblie, astfel încât povestirile despre patriarhi, care fuseseră socotite până atunci doar nişte „poveşti pioase", au trecut pe dată în sfera şi timpul istoric. La Ugarit, pe ţărmul Mării Mediterane, au fost descoperite pentru prima oară dovezi ale cultului canaanit al lui Baal. întâmplarea a făcut că, în acelaşi an, s-a putut stabili că unul dintre Manuscrisele de la Marea Moartă, un fragment din Cartea lui Isaia, a fost scris în epoca precreştină. Aceste informaţii şi date senzaţionale - să mi se permită acest superlativ, ţinând cont de importanţa culturală a acestor descoperiri - au trezit în mine curiozitatea şi dorinţa de a mă dedica mai mult arheologiei biblice, acestei ramuri încă atât de puţin cunoscută a Antichităţii. De aceea am început să caut în literatura germană şi străină de specialitate o trecere în revistă a rezultatelor importante pe această temă, care să fie scrisă pe înţelesul publicului larg. Din păcate nu am reuşit să găsesc nici una, din simplul fapt că nu exista aşa ceva. Astfel încât am început să studiez eu însumi în bibliotecile multor ţări - beneficiind în această muncă detectivistică de marele sprijin pe care mi l-a acordat soţia mea - tot ceea ce se publicase pe tema arheologiei biblice în literatura de specialitate şi se baza pe o fundamentare ştiinţifică solidă. Cu cât mergeam mai departe în această cercetare, cu atât ea devenea mai incitantă.

Poarta spre lumea istorică a Vechiului Testament fusese deja deschisă în 1843 de către francezul Paul-Emile Botta. în timpul unor săpături făcute în Mesopotamia, la Khorsabad, el s-a trezit pe neaşteptate în faţa unor basoreliefuri ale regelui asirian Sargon al II-lea, cel care depopulase Israelul şi îi târâse pe evrei în prizonierat pe alte meleaguri. Scrierile care redau campaniile acestui rege cuprind şi momentul cuceririi oraşului Samaria, lucru descris şi în Biblie.

De un secol, arheologi americani, englezi, francezi şi germani fac săpături în Orientul Apropiat, în Mesopotamia, Palestina şi Egipt. Marile naţiuni au fondat institute şi şcoli dedicate acestor cercetări. în 1869 a luat naştere Palestine

Exploration Fund, apoi în 1877 a apărut Deutsche Palästina-Verein, în 1892 a fost fondată Ecole Biblique a dominicanilor de la Saint-Etienne, după care au urmat în 1898 Deutsche Orientgesellschaft, în 1900 American Schools of Oriental Research şi în 1901 Deutsche Evangelische Institut für Altertumskunde.

în Palestina sunt scoase la lumina zilei locuri şi oraşe care sunt adesea numite în Biblie. Cercetătorii descoperă în înscrisuri străvechi şi în inscripţii de pe monumente numele a tot mai multe personalităţi din Vechiul şi din Noul Testament. Basoreliefuri antice ne prezintă popoare care până acum ceva timp nu erau cunoscute decât prin numele lor. Trăsăturile feţelor, portul şi armele lor încep să prindă contur în mintea noastră. Lucrări imense ni-i arată pe hitiţii cu nasuri late, pe zvelţii şi înalţii filisteni, pe eleganţii conducători ai Canaanului în „carele lor de fier" atât de temute de fiii lui Israel, pe regii din Mari zâmbind plini de bunăvoinţă, contemporani şi ei ai lui Avraam. Timp de mii de ani, figura cruntă a regilor asirieni nu a fost ştirbită de nimic: Tiglatpalassar al III-lea, cunoscut din Vechiul Testament şi sub numele de Pul, Sanherib, care a ras de pe faţa pământului Lachişul şi a asediat Ierusalimul, apoi Asarhadon, regele care l-a pus pe Manase în lanţuri şi „strălucitul şi marele" Assurbanipal din Cartea lui Ezdra.

Cercetătorii au readus la viaţă din somnul trecutului oraşe precum Ninive şi Nimrud - vechiul Calah -, Assur şi Teba, pe care profeţii îl numeau No Amon dar şi renumitul Babei al Bibliei, oraşul cu turnul său legendar. S-au descoperit în delta Nilului oraşele Pitom şi Ramses, în care evreii erau supuşi la muncă silnică. De asemenea, straturi arheologice apărute în urma unor incendii şi distrugeri, de-a lungul căii urmate de copiii lui Israel în cucerirea Canaanului, cât şi în Ghibeea, fortăreaţa lui Saul, înăuntrul zidurilor căreia tânărul David i-a cântat acestuia din harpă; în Megiddo s-a descoperit un grajd imens pentru caii regelui Solomon, care avea 12 000 de călăreţi.

Din lumea Noului Testament au reapărut minunatele clădiri ale regelui Irod, în inima vechiului Ierusalim a fost descoperit pretoriul de care vorbeşte evanghelistul Ioan, pe care a stat Iisus în faţa lui Pilat; asirologii au descifrat pe tăbliţe astronomice datele exacte privind Steaua de la Bethlehem.

Deopotrivă uimitoare şi fascinante în multitudinea lor, toate aceste descoperiri au impus o schimbare radicală în modul de a vedea şi înţelege Biblia. Multe evenimente, despre care se credea că nu sunt decât nişte „poveşti pioase", capătă acum dimensiuni istorice. Adesea, rezultatele cercetărilor corespund până în amănunt cu relatările biblice. Aceste descoperiri nu „confirmă" doar, ci lămuresc în acelaşi timp situaţiile istorice din care s-au plămădit apoi texte care se regăsesc în Vechiul şi în Noul Testament. Evenimentele şi soarta poporului israelit au căpătat astfel culoare şi viaţă, şi o mult mai clară şi bine delimitată imagine a locului pe care l-au ocupat evreii în disputele politice, culturale şi economice, precum şi în lupta pentru supremaţie a statelor şi a marilor imperii din zona celor două fluvii (Tigrul şi Eufratul) şi a Nilului - confruntări pe care locuitorii îngustei ţări-tampon Palestina nu au putut să le evite niciodată întru totul.

Exista, şi mai dăinuie în continuare, părerea că Biblia nu ar fi decât o istorie a izbăvirii, un fundament pentru credinţa creştinilor din întreaga lume. Ea este însă, în acelaşi timp, şi o carte în care sunt relatate evenimente care s-au petrecut în realitate. E adevărat că aceste relatări nu prezintă în întregime cele întâmplate, deoarece poporul evreu nu şi-a scris istoria decât în relaţie cu Iahve - deci strict din punctul de vedere al păcatului şi al ispăşirii. Cu toate acestea, evenimentele întâmplate sunt redate cu o remarcabilă exactitate, corespunzând întru totul adevărului istoric.

Nu puţine povestiri biblice sunt mai uşor de înţeles acum, datorită noilor rezultate ale cercetărilor ştiinţifice. Desigur, există curente teologice pentru care doar Cuvântul contează. „însă cum trebuie acesta înţeles", se întreba renumitul arheolog André Parrot, „dacă nu este introdus în contextul său cronologic, istoric şi geografic exact?"

Până acum, aceste descoperiri mai curând neaşteptate nu au fost cunoscute decât de către un cerc restrâns de experţi. Cu o jumătate de secol în urmă, prof. Friedrich Delitzsch din Berlin se întreba: „Pentru ce să ne chinuim atât pe tărâmuri îndepărtate, neospitaliere şi primejdioase? Care este rostul săpatului în pământ până la pânza freatică, atunci când nu e vorba de a găsi nici aur şi nici argint? De ce toată această concurenţă între naţiuni pentru a fi sigure că vor avea dreptul de a face săpături arheologice într-un loc sau altul?" Răspunsul a venit din partea unui specialist german, Gustaf Dalman, atunci când şi-a exprimat la Ierusalim speranţa că toate descoperirile acestor săpături „vor fi într-o bună zi fructificate atât la nivel ştiinţific, cât şi practic în şcoli şi în biserici". însă tocmai acest ultim punct nu s-a îndeplinit.

Nici o carte din istoria omenirii nu a avut un impact atât de mare, nu a influenţat atât de puternic dezvoltarea întregii lumi occidentale şi nu s-a bucurat de o atare răspândire în întreaga lume precum „Cartea Cărţilor", Biblia. Până în ziua de astăzi a fost tradusă în 1 120 de limbi şi dialecte şi, după două milenii, nu au apărut încă semne că şi-ar fi încheiat menirea.

în procesul de strângere şi prelucrare a informaţiilor legate de tema arheologiei biblice s-a copt în mintea mea gândul că ar trebui să împărtăşesc toată această cunoaştere, care, desigur, nu este exhaustivă, atât celor care citesc Biblia, cât şi celor care i se opun, credincioşilor şi mai puţin credincioşilor - să le prezint incitantele descoperiri ale unor cercetări solide, întreprinse în varii domenii ştiinţifice. Fiind confruntat cu mulţimea covârşitoare a rezultatelor acestor cercetări şi în ciuda criticii sau dubiilor care au apărut şi apoi au persistat începând cu secolul Iluminismului până astăzi în ceea ce priveşte Biblia, mi-a revenit aproape obsesiv o propoziţie în minte: Şi totuşi Biblia are dreptate!

Hamburg, septembrie 1955 Werner Keller

DIN VECHIUL TESTAMENT

PARTEA I
Când au venit patriarhii. De la Avraam la Iacov

Capitolul unu
în „Semiluna Fertilă"

în urmă cu patru mii de ani • Continente dormitând • Marele leagăn al civilizaţiei noastre • Culturile din Vechiul Orient • Ziguratele şi piramidele erau deja construite • Plantaţii gigantice şi sisteme de irigaţii • Atacurile triburilor arabe din deşert

Dacă tragem o linie pornind dinspre Egipt, trecând apoi peste teritoriile mediteraneene ale Palestinei şi Siriei, continuând-o peste Eufrat şi Tigru prin Mesopotamia, pentru a ajunge la Golful Persic, vom fi trasat o semilună.

Acum 4 000 de ani, în aicest semicerc care ocoleşte limitele deşertului Arabiei şi care este denumit „Semiluna Fertilă" se alăturau, asemenea unor perle pe un şirag, o mulţime de culturi şi de civilizaţii, ce s-au dovedit extrem de importante pentru dezvoltarea omenirii. Aici s-a aflat centrul civilizaţiei din Epoca Pietrei până în Epoca de Aur greco-romană.

Cu cât ne îndepărtăm în jurul anului 2000 î.Hr. de zona Semilunii Fertile, cu atât totul devine mai întunecat, cu atât mai mult se răresc semnele caracteristice civilizaţiilor şi vieţii culturale. Totul arată de parcă popoarele de pe celelalte continente de abia s-ar fi trezit din somn, asemenea unor copii. Deasupra Mediteranei de est s-a ivit deja o rază de lumină - în Creta înfloreşte regatul minoic, care a construit prima forţă maritimă cunoscută în istorie. Unele aşezări din partea continentală a Greciei sunt deja pe cale să devină entităţi urbane, iar o a doua Troie există de mult pe ruinele celei dintâi. în Balcanii învecinaţi însă, Epoca timpurie a Bronzului de abia începuse. în Sardinia şi în vestul Franţei morţii sunt încă îngropaţi în morminte ridicate din pietre de mari dimensiuni. Aceste morminte megalitice sunt ultima mare manifestare a voinţei de a construi din Epoca Pietrei.

în Anglia se ridică cel mai renumit lăcaş de cult al perioadei megalitice - templul soarelui de la Stonehenge -, al cărui gigantic cerc de piatră, şi astăzi învelit încă în mister, poate fi văzut în apropiere de Salisbury. Iar în Germania se ara în acea vreme cu pluguri de lemn.

La poalele Himalayei se stinge încet, la nord de valea Indului, lumina singuratică a unei insule de cultură. Deasupra Chinei, a vastelor stepe ale

Rusiei şi peste Africa domneşte întunericul. Iar dincolo de Atlantic de-abia dacă se zăreşte continentul american.

în schimb, în Semiluna Fertilă şi în Egipt există o mulţime enormă de culturi învecinate care sunt extrem de dezvoltate. Faraonii stau pe tronul lor de o mie de ani. în anul 2000 î.Hr. domneşte fondatorul celei de-a douăsprezecea dinastii, Amenemhat I. Sfera sa de influenţă se întinde din Nubia, la sud de a doua cataractă a Nilului, şi ajunge peste Peninsula Sinai până la Canaan şi în Siria. De-a lungul coastei Mediteranei se află bogatele oraşe ale fenicienilor. în Asia Mică, în inima actualei Turcii, urmează să se formeze puternicul imperiu al hitiţilor. în ţara dintre Eufrat şi Tigru domnesc regii Sumerului şi Akkadului. Acestora le plătesc tribut mai măruntele regate care se întind între Golful Persic şi izvoarele Eufratului.

Măreţele piramide ale Egiptului şi ziguratele impunătoare ale Mesopotamiei fuseseră ridicate deja de secole. De două mii de ani se cultivă în marile plantaţii irigate artificial de apele Nilului, ale Eufratului şi ale Tigrului, diverse cereale, legume şi cele mai alese fructe. în întreaga Semilună Fertilă şi în Egipt poeţii, nobilii şi funcţionarii stăpâneau arta scrisului, folosind fie cuneiformele, fie hieroglifele. Pentru comerţ, scrisul devenise deja indispensabil. Schimbul masiv de produse pe care îl practicau marii importatori şi exportatori din Semiluna Fertilă şi din Egipt, fie pe drumurile de caravane, fie pe mare, face ca ei şi oamenii lor să ajungă din Golful Persic până în Siria şi Asia Mică, de la gurile Nilului până în Cipru sau Creta şi mai departe până la Marea Neagră. Acest lucru este atestat, printre altele, şi de marea cantitate de corespondenţă cu caracter comercial scrisă pe tăbliţe de lut sau pe papirus. Dintre toate produsele, cele mai căutate sunt cuprul extras de egipteni din minele aflate în Sinai, argintul din minele Munţilor Taurus din Asia Mică, aurul şi fildeşul din Somalia în Africa de Est şi din Numibia, din apropierea Nilului, purpura din oraşele feniciene de pe coasta Canaanului, tămâia şi mirodeniile rare al Arabiei de Sud, minunatele ţesături egiptene şi frumoasele vase făurite în Creta.

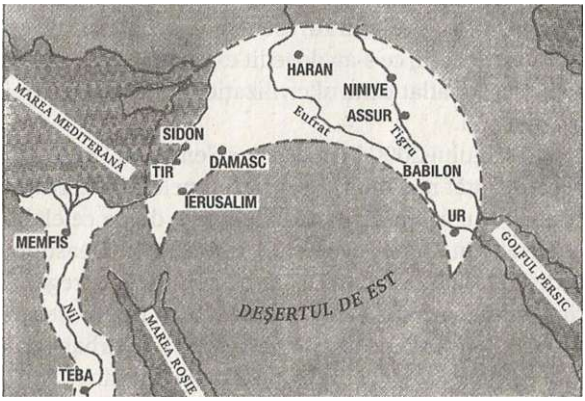

Fig. 1. Semiluna Fertilă şi Egiptul - în jurul anului 2000 î.Hr. acestea au fost principalele centre ale civilizaţiei

Poezia şi ştiinţele se află în plină înflorire. în Egipt apare prima literatură de divertisment şi poezie laică. Ţara dintre cele două fluvii trecea deja printr-o

renaştere. Filologii din Akkad, marele regat care se afla în zona Eufratului inferior, au scris prima gramatică şi primul dicţionar bilingv. Legenda lui Ghilgameş, legendele vechilor sumerieni privind facerea lumii şi potopul sunt transpuse acum în akkadiană - limbă care se impusese în acea epocă -, luând forma unor eposuri caracterizate de un mare dramatism şi pline de patos. Medicii egipteni foloseau cărţi de medicină pentru a-şi pregăti leacurile din plante tămăduitoare, iar unii dintre ei erau chirurgi cu remarcabile cunoştinţe de anatomie. Matematicienii din ţara Nilului ajunseseră, pe baza experienţei acumulate, la determinarea relaţiei dintre laturile triunghiului, pe care de abia peste un mileniu şi jumătate o va exprima grecul Pitagora în teorema care îi poartă numele. Inginerii au soluţionat în ţara dintre fluvii calcularea ariei pătratului pe baza practicii şi a experienţei dobândite în timp. Astronomii au ajuns să socotească, deşi strict în folosul astrologiei, traiectoria planetelor pe baza unor observaţii foarte exacte!

Trebuie să fi domnit pacea şi bunăstarea în această lume de pe Nil şi în cea dintre Eufrat şi Tigru, deoarece nu s-au descoperit documente sau inscripţii din această perioadă care să vorbească despre mari lupte sau războaie.

Din depărtările aride ale Deşertul Arabiei, care se întinde până la Oceanul Indian, a început să năvălească însă o furtună de popoare şi triburi de nomazi semitici, care s-au năpustit spre nord şi spre nord-vest, spre Mesopotamia, Siria şi Palestina. în valuri nenumărate veneau amoriţii, „cei din vest", cum le spune numele, aruncându-se asupra regatelor din Semiluna Fertilă.

Imperiul regilor din Sumer şi Akkad a căzut sub atacurile acestea înverşunate în 1960 î.Hr. Amoriţii au înfiinţat o serie de state şi dinastii. Una dintre ele reuşeşte, în cele din urmă, să câştige supremaţia: este vorba de prima dinastie care a domnit în Babilon, devenit marele centru de putere din zonă, între 1830 şi 1530 î.Hr. Cel de-al şaselea rege babilonian a fost renumitul Hammurabi.

Unuia dintre acele triburi nomade i-a fost scris să dăinuie în întreaga lume până în ziua de astăzi şi să determine, în timp, soarta a milioane şi milioane de oameni. La început era doar un grup mic, poate doar o familie necunoscută şi neînsemnată, ca un fir de nisip în mijlocul deşertului: familia lui Avraam, strămoşul patriarhilor!

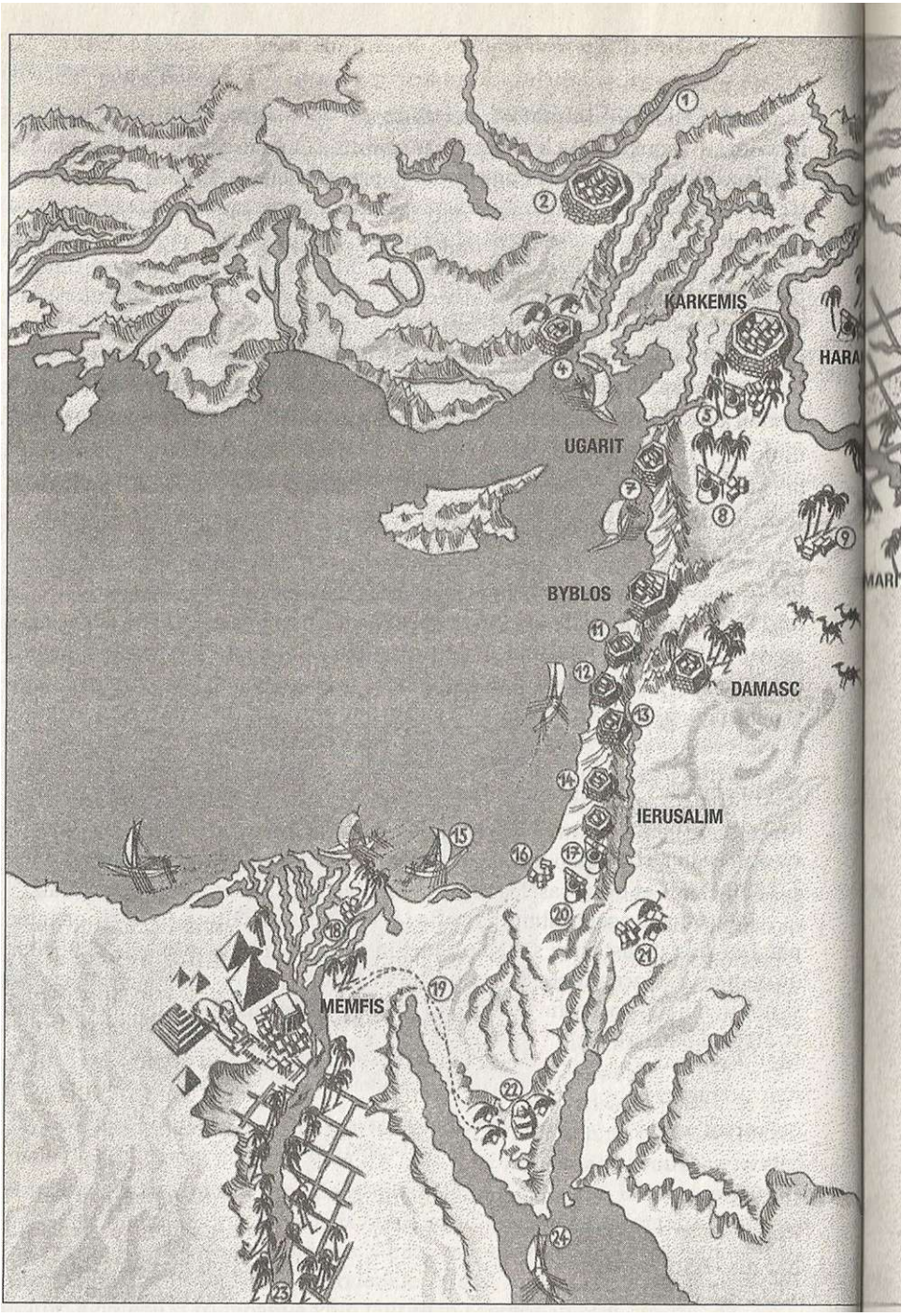

1. Fluviul Halys
2. Kanash
3. Marea Caspică
4. Tars
5. Khalab (Alep)
6. Haran
7. Ugarit
8. Hanath
9. Tadmor (Oaza Palmyra)
10. Marile plantații de pe Eufrat și Tigru
11. Sidon
12. Tir
13. Hațor
14. Sichem
15. Corăbii egiptene
16. Gerar
17. Mamre

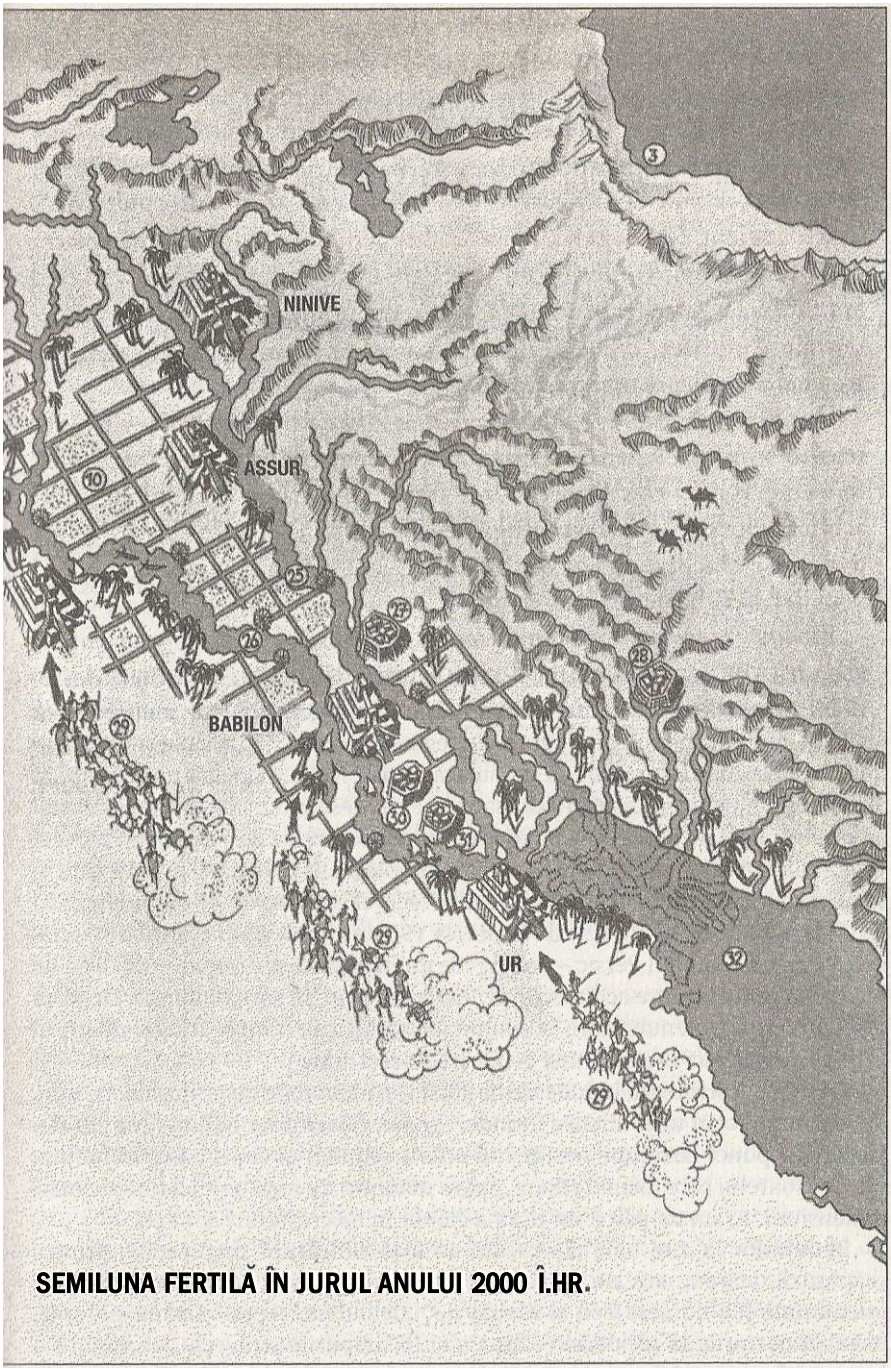

SEMILUNA FERTILĂ ÎN JURUL ANULUI 2000 Î.HR.

18. Tanis
19. Drumul către minele Sinai
20. Beer-Șeba
21. Punon (mină)
22. Minele Sinai cu templu egiptean
23. Nil
24. Marea Roșie
25. Tigru
26. Eufrat
27. Eshnunna
28. Susa
29. Incursiuni ale nomazilor din Arabia de Sud
30. Nippur
31. Erech
32. Golful Persic

Capitolul doi

„Urul Caldeii", așa cum apare în Biblie

Halta trenului care duce la Bagdad • Turn în trepte din cărămidă • Ruine cu denumiri greceşti • Arheologii caută aşezările numite în Biblie • Un consul cu târnăcopul pe umăr • Arheologul de pe tronul Babilonului • Expediţie spre Tell al-Muqayyar • Cărţi de istorie din ruine • Chitanţe din lut pentru plata impozitelor • AfostAvraam cetăţeanul unei metropole?

ŞI A LUAT TERAH PE AVRAM, FIUL SĂU, ŞI PE LOT, FIUL LUI HARAN ŞI NEPOTUL SĂU, ŞI PE SARAI, NORA SA, ŞI FEMEIA LUI AVRAM, FIUL SĂU, ŞI A PLECAT CU EI DIN URUL CALDEII, CA SĂ MEARGĂ PÂNĂ ÎN ŢARA CANAANULUI; DAR AU MERS PÂNĂ LA HARAN ŞI S-AU AŞEZAT ACOLO. (Facerea 11:31)

...Şi a plecat cu ei din Urul Caldeii - acest lucru îl află creştinii de două mii de ani. Ur, iată un nume cu o rezonanţă misterioasă şi legendară - ca şi nenumărate altele de regi şi conducători militari, de regate puternice, de temple şi de palate încărcate de aur, despre care ne relatează Biblia. Nimeni nu ştia unde s-a aflat acest oraş Ur. Caldeea ar sugera că este vorba de Mesopotamia. Cu câteva decenii în urmă, nimeni nu putea să bănuiască faptul că încercările de a descoperi biblicul Ur vor duce la scoaterea la lumină a unei culturi care se întoarce şi mai departe în semiîntunericul preistoriei decât cele mai vechi dovezi lăsate de om în Egipt.

Astăzi Ur este o staţie de cale ferată, la 190 de kilometri spre nord de Basra, în apropierea Golfului Persic - una dintre multele halte ale renumitului tren de Bagdad. Trenul opreşte acolo doar pentru scurt timp, în zorii dimineţii. După ce zgomotul roţilor trenului care îşi continuă drumul spre nord se stinge, călătorul care a coborât aici este pătruns de tăcerea deşertului.

Privirea lui scrutează întinderile nesfârşite şi monotone de nisip galben-brun. Te afli în mijlocul unei imense întinderi goale, tăiată doar de linia căii ferate. Un singur punct întrerupe nesfârşitul acesta sclipitor şi deprimant. în lumina razelor soarelui care tocmai răsare, apare în tonuri de roşu o ridicătură de mari dimensiuni. Arată de parcă un titan a cioplit în ea crestături adânci.

Beduinilor le este bine cunoscută această ridicătură singuratică, printre crăpăturile căreia, sus de tot, îşi fac cuib bufniţele. Ei o ştiu din timpuri imemoriale şi o numesc Tell al-Muqayyar, „dealul cu trepte". Strămoşii lor îşi instalau corturile la picioarele sale. Ca şi în timpurile străvechi, el asigură o binevenită siguranţă împotriva periculoaselor furtuni de nisip. Şi astăzi beduinii, cu turmele lor, se aşază la poalele sale, atunci când vremea ploilor face ca iarba să răsară deodată din pământ.

Cândva - acum patru mii de ani - aici se unduiau întinse câmpuri de grâu şi orz, se întindeau cât vedeai cu ochii culturi de legume şi crânguri de curmali şi smochini. Erau mari plantaţii, care se pot compara cu actualele ferme de grâu din Canada sau cu plantaţiile de legume şi fructe din California. Verdele vibrant al plantelor nu era întrerupt decât de un sistem perfect geometric de canale şi şanţuri, o adevărată capodoperă a artei irigaţiei. Cu mult timp în urmă, în Epoca Pietrei, oamenii iscusiţi s-au priceput să se folosească de marile ape curgătoare pentru a-şi iriga pământurile. Ei au transformat astfel terenuri deşertice în zone întinse cu o vegetaţie paradisiacă.

Pe atunci, Eufratul curgea pe aici, fiind aproape ascuns de păduri umbroase de palmieri. Acest mare dătător de viaţă susţinea şi un transport fluvial intens, care ajungea până jos la mare. în acea vreme, Golful Persic intra mult mai adânc în zona de vărsare a Tigrului şi Eufratului decât astăzi, încă înainte ca prima piramidă să fi fost construită lângă Nil, Tell al-Mugayyar era deja ridicat. Trei cuburi imense, suprapuse, cel de la bază fiind cel mai mare, cel mijlociu mai redus, iar cel de sus şi mai mic, erau construite din cărămidă, întreaga construcţie ajungând la aproape 25 de metri înălţime şi fiind ornamentată în culori magnifice. Peste negrul bazei pătrate, care avea laturilele de 40 de metri, străluceau în roşu şi albastru următoarele două trepte, de deasupra fundamentului, fiecare dintre acestea având plantate pe marginea lor pomi. Treapta cea mai de sus forma un mic platou pe care trona o zeitate, umbrită de un acoperiş din aur.

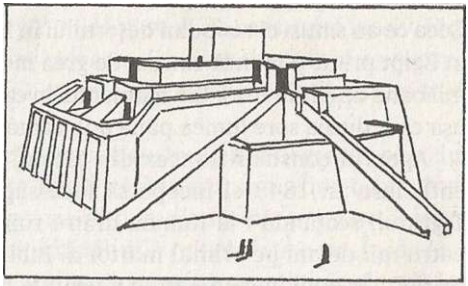

Fig. 2. Marele zigurat din Ur (reconstituire)

Acest monument de cult era învăluit în linişte - aici preoţii slujeau dinaintea altarului închinat zeului lunii, Nannar. Tumultul unuia dintre cele mai vechi oraşe din lume, bogata metropolă Ur, aproape că nu ajungea niciodată până aici.

în anul 1854 se apropie de roşul monument singuratic o caravană de cămile şi asini, cărând un bagaj ciudat, din care făceau parte o mulţime de lopeţi, sape şi instrumente de măsură. Caravana se află sub conducerea consulului britanic din Basra, J.E. Taylor, care nu vine aici în căutarea aventurii şi cu atât mai puţin din proprie voinţă, ci dintr-o însărcinare primită din partea Foreign Office. I se comunicase că British Museum se interesează de zona Mesopotamiei de Sud - regiunea în care Eufratul şi Tigrul se apropie tot mai mult unul de altul, înainte de a se vărsa în Golful Persic -, unde s-ar găsi mai multe monumente. Taylor auzise deja de mai multe ori în Basra povestindu-se despre această mare şi bizară grămadă de pietre, de care se apropia acum. I se păru un obiectiv potrivit pentru îndeplinirea misiunii primite, anume de a găsi şi trimite în Anglia piese arheologice descoperite în acea zonă.

Pe la mijlocul secolului al XlX-lea au început să se facă peste tot în Egipt, Mesopotamia şi Palestina cercetări şi săpături arheologice. Acest lucru se datora brusc trezitei dorinţe de a se ajunge la o imagine fondată ştiinţific a istoriei omului în această zonă. Ca atare, Orientul Apropiat a devenit ţinta unui lung şir de expediţii ştiinţifice.

Până atunci, de la circa 550 î.Hr. înapoi în timp, Biblia fusese singurul izvor istoric pentru lumea Asiei Mici. Doar ea relata despre timpuri care dispăreau treptat într-un trecut tot mai necunoscut. în Biblie apar menţionate popoare şi nume despre care înşişi grecii şi romanii Antichităţii nu aveau ştiinţă.

Pe la mijlocul secolului al XlX-lea, o sumedenie de învăţaţi au fost atraşi ca de un magnet de universul vechiului Orient. Lumea acelei epoci, care a fost denumită „epoca descoperirilor", a fost uimită de rezultatele muncii acestor cercetători. Ceea ce au smuls ei nisipului deşertului în Mesopotamia şi ceea ce au descoperit în Egipt printr-o muncă extrem de grea merita, într-adevăr, stima a milioane şi milioane de admiratori. Era momentul în care ştiinţa a deschis pentru prima dată uşa care ducea spre lumea până atunci atât de misterioasă a Bibliei.

Agentul consular francez din Moşul, Paul-Emile Botta, era un arheolog entuziast. în 1843 el începe să facă săpături la Khorsabad, în apropierea Tigrului, scoţându-1 la lumină dintre ruinele unei metropole vechi de peste patru mii de ani pe primul martor al Bibliei: Sargon, legendarul cârmuitor al Asiriei. „în anul în care Tartan a venit la Aşdod, când a fost trimis de Sargon, regele asirienilor", se spune în Isaia 20:1.

Doi ani mai târziu, un tânăr diplomat şi arheolog englez, A.H. Layard, descoperă oraşul Nimrud (Kalchu), care în Biblie poartă denumirea de Calah (Facerea 10:11), şi care îşi trage numele din biblicul Nimrod, „vânător vestit... înaintea Domnului Dumnezeu". împărăţia lui, la început, o alcătuia: „Babilonul, apoi Ereh, Acad şi Calne din ţinutul Senaar. Din pământul acela, el trecu în Asur, unde a zidit Ninive, cetatea Rehobot, Calah..." (Facerea 10:9-11)

La scurt timp după aceea, maiorul englez Henry Creswicke Rawlinson, care a devenit apoi unul dintre cei mai importanţi asirologi, a început să facă săpături la 11 kilometri distanţă de Khorsabad, descoperind capitala asiriană Ninive şi renumita bibliotecă a regelui Assurbanipal. Este acel Ninive care apare în Biblie şi pe care profeţii îl critică în repetate rânduri pentru fărădelegile care se petrec în el (Iona 1:2).

în Palestina, americanul Edward Robinson se dedică în anii 1838 şi 1852 reconstituirii topografiei antice.

Germanul Richard Lepsius, director al Muzeului Egiptului din Berlin, înregistrează într-o expediţie ştiinţifică întreprinsă între 1842 şi 1846 monumentele arhitecturale de pe Nil.

Odată descifrat sistemul hieroglifelor egiptene de către francezul Champollion, după 1850 se reuşeşte şi dezlegarea ghicitorii sistemului cuneiformelor, un aport avându-1 şi Rawlinson, cel care a descoperit Ninive. Străvechile documente încep să ne vorbească!

Să ne îndreptăm din nou atenţia asupra caravanei care s-a apropiat între timp de Tell al-Muqayyar.

Consulul Taylor pune să se ridice corturile la poalele dealului roşiatic. Nu are nici ambiţii ştiinţifice, şi nici cunoştinţe de specialitate. De unde să apuce lucrurile? în ce loc ar fi cel mai bine să înceapă săpăturile cu ajutorul numeroşilor băştinaşi pe care îi are la dispoziţie? Impunătorul deal din cărămizi, o capodoperă arhitectonică pierdută în negurile trecutului, nu îi spune nimic din punct de vedere arhitectural. Poate că în interior se va fi găsind ceva care să poată fi expus în British Museum şi care i-ar interesa pe domnii de la Londra. Se gândeşte la ceva de genul unei statui vechi, la arme, bijuterii, ba poate ar avea şansa să descopere chiar şi o comoară ascunsă. îşi pune oamenii să ciocănească zidurile palmă cu palmă, dar nimic nu indică faptul că ar putea exista spaţii goale dincolo ele acele ziduri. Imensa piramidă pare să fie construită masiv, fără nici un gol înăuntrul ei. Blocul inferior ţâşneşte din nisip drept în sus aproape zece metri. Două rampe late de piatră conduc spre nivelul al doilea, mai mic, peste care se ridică un al treilea.

Taylor a coborât treaptă cu treaptă, a mers de-a buşilea în dogoarea soarelui de-a lungul fisurilor, dar nu găseşte decât cărămizi sparte. într-o bună zi, transpirat leoarcă, s-a urcat până sus, pe ultima platformă; speriate, câteva bufniţe s-au zburătăcit care încotro din crăpăturile ruinei. Asta e tot. Insă el nu se lasă păgubaş. în încercările sale de a afla taina monumentului, ia o hotărâre care astăzi nu poate decât să fie deplânsă. Dă ordin ca grupurile de muncitori să nu mai lucreze de la bază în sus, ci îi pune să muncească acum de sus în jos.

Ceea ce a rezistat timp de sute ani ţinând piept furtunilor de nisip şi soarelui torid, a căzut acum victima neostenitelor târnăcoape de oţel. Taylor dă ordin să se dărâme platforma superioară. Munca de distrugere începe din toate cele patru colţuri. Zi după zi cad cu bufnituri surde bucăţile de cărămidă sparte de târnăcoapele lui Taylor. După multe săptămâni, deodată, acolo sus, nu se mai aude nici un strigăt, nici o lovitură de târnăcop. Câţiva bărbaţi coboară în fugă, îndreptându-se spre cortul lui Taylor. Ţin în mâini mici cilindri din lut ars. Taylor este dezamăgit. Se a.şteptase la mai mult. La curăţarea atentă a obiectelor descoperite, el observă că aceşti cilindri sunt acoperiţi în întregime cu inscripţii - semnele cuneiforme! Nu pricepe nimic din cele scrise acolo, dar este foarte fericit. Bine împachetaţi, cilindrii iau drumul Londrei. Dar specialiştii de pe Tamisa nu sunt impresionaţi de această descoperire. Lucru de înţeles, dacă ne gândim că în acei ani cercetătorii erau fascinaţi de Mesopotamia nordică, unde pe cursul superior al Tigrului au fost scoase la lumină din dealurile de la Ninive şi Khorsabad palate şi reliefuri imense ale asirienilor, mii de plăcuţe de lut şi statui, care puneau tot restul descoperirilor în umbră. Ce importanţă au pe lângă acestea micii cilindri de lut de la Tell al-Muqayyar! Taylor continuă neobosit săpăturile la Tell al-Muqayyar încă doi ani, însă fără nici un succes. Apoi este rechemat acasă.

Lumea nu va afla decât peste aproape şaptezeci şi cinci de ani ce comori imense se aflau sub vechea piramidă.

Printre specialişti, Tell al-Muqayyar cade din nou în uitare. Dar nu este lăsat întru totul singur. Nici nu a plecat bine Taylor, că vin alţii care încep să scurme. Pereţii deterioraţi şi în primul rând platforma superioară, distrusă de muncitorii lui Taylor, oferă o inepuizabilă sursă de material de construcţie gratuit pentru arabi, care an după an vin de departe şi îşi încarcă animalele de povară cu cărămizi. Pe pereţi mai este lizibil numele lui Ur-Nammu, cel care a hotărât să se ridice ziguratul, cât şi cel al lui Nabonid, regele babilonian care a restaurat piramida în trepte. Furtunile de nisip, ploile şi arşiţa soarelui au contribuit treptat la distrugere sa.

Când, în 1915, în cursul Primului Război Mondial, trupele britanice aflate în marşul lor spre Bagdad şi-au ridicat o tabără în apropierea vechiului monument, aspectul acestuia se transformase complet. în deceniile de după 1854 se aplatizase, se erodase şi fusese vandalizat în aşa măsură, încât unul dintre soldaţi a putut face un gest de bravadă. Profilul treptelor care odinioară forma o linie perfect zigzagată a dispărut practic complet, aşa că soldatul, călare pe un catâr, a reuşit să urce până în vârf.

O coincidenţă fericită a făcut ca printre ofiţerii acelor trupe să se găsească un expert britanic, R. Campbell Thompson de la Serviciul de Informaţii al Armatei în Mesopotamia. Pe timp de pace lucra la British Museum. A cercetat cu ochi de expert impresionanta grămadă de cărămizi, constatând cu mare îngrijorare gradul de degradare la care ajunsese. Probe de sol îl fac să bănuiască faptul că în proximitatea tell-ului s-ar afla şi alte potenţiale situri interesante, ruine ale unor aşezări care dormitează sub nisip. Thompson înregistrează toate aceste date cu acribie şi raportează apoi totul de urgenţă la Londra. Acesta este impulsul care va face ca micii cilindri din lut, care păruseră atât de neinteresanţi şi căzuseră aproape în uitare, să fie şterşi de praf şi, de această dată, să fie cercetaţi cu mult zel. Inscripţiile conţin o mulţime de informaţii interesante şi, de asemenea, o istorie bizară.

Cu aproape două milenii şi jumătate înaintea consulului Taylor, a mai existat cineva care a căutat şi răscolit totul, fiind mânat de acelaşi interes. Era un om care venera trecutul, un bărbat celebru, stăpân peste un mare regat, dar şi un arheolog. Este vorba de regele Nabonid al Babilonului, care a trăit în secolul al Vl-lea î.Hr. Părerea sa a fost că singura problemă este că „ziguratul este vechi". Nabonid a acţionat însă diferit de Taylor. „Eu voi repara structura acestui zigurat, ca să fie ca în timpurile străvechi, cu mortar şi cărămizi arse." După ce construcţia slăbită de vreme a fost refăcută, Nabonid a pus să se scrie numele primului constructor (pe care el îl descoperise) tocmai pe acei mici cilindri de lut. El se numise, aşa cum a putut descifra babilonianul, Ur-Nammu! Ur-Nammu? Să fi fost cel care a pus să se construiască marele turn

în trepte, rege peste Ur, cel despre care vorbeşte Biblia, domnitor peste oraşul Urul Caldeii?

Este foarte probabil. Căci de atunci acelaşi nume biblic apare de mai multe ori. De asemenea, documente care au fost descoperite în alte situri în Mesopotamia amintesc şi ele de Ur. Ar fi fost, cum ne spun textele cuneiforme, vorba de capitala marelui popor al sumerienilor. Ceea ce face ca interesul oamenilor de ştiinţă să se aprindă deodată pentru atât de oropsitul şi măcinatul Tell al-Muqayyar. începe o colaborare între specialiştii de la British Museum şi cei de la muzeul Universităţii din Pennsylvania (SUA). Turnul în trepte de pe Eufratul inferior ar putea lămuri secretul necunoscutului popor al sumerienilor - şi al biblicului Ur! O expediţie de arheologi americani şi britanici nu va putea pleca într-acolo decât în 1923. Acum nu mai trebuie să facă drumul pe spinările cămilelor cu mersul lor unduit, căci călătoresc cu trenul de Bagdad. Tot pe calea ferată le parvin şi uneltele, vagonetele, şinele, sapele, cazmalele şi coşurile.

Acest grup de arheologi are la dispoziţie fonduri foarte generoase. Ei încep săpăturile după un plan de amploare, conceput cu meticulozitate. Deoarece se bănuieşte că vor face descoperiri importante, au socotit că vor trebui să lucreze acolo mai mulţi ani. Conducătorul expediţiei este Sir Charles Leonard Woolley. Englezul, în vârstă de 43 de ani, îşi câştigase deja o fermă reputaţie în cadrul unor expediţii arheologice anterioare întreprinse în Egipt, Nubia şi Karkemiş, pe Eufratul superior. Pentru acest om talentat, Tell al-Muqayyar devine marea încercare a vieţii sale. El nu îşi îndreaptă atenţia, asemenea harnicului, dar neştiutorului Taylor, asupra turnului în trepte. Cercetările sale se îndreaptă mai mult spre dealurile plate care se ridică din întinderile de nisip în apropierea ziguratului.

Ochiului experimentat al lui Woolley nu i-a scăpat forma lor specială. în partea lor superioară, dealurile acestea sunt plate, iar versanţii lor au aproape aceeaşi formă. Asemenea dealuri se găsesc în Orientul Apropiat cu sutele, mari şi mici, la malurile marilor ape curgătoare, în mijlocul câmpiilor roditoare, lângă căile şi drumurile pe care din vremuri străvechi umblă caravanele de-a lungul şi de-a latul ţinuturilor. Nimeni nu le-a numărat până în ziua de astăzi. Le întâlneşti din delta de la vărsarea Tigrului şi Eufratului în Golful Persic şi până sus, în regiunile muntoase ale Asiei Mici, unde fluviul Halys se avântă în Marea Neagră, dar şi pe coastele estice ale Mării Mediterane, în văile Libanului, pe Orontes în Siria şi în ţinuturile de pe malurile Iordanului în Palestina.

Aceste ridicături de teren sunt marile, mult râvnitele şi, până acum, inepuizabilele mine de comori arheologice. Ele nu s-au format în mod natural, ci sunt nişte structuri artificiale, în care sunt adunate moştenirile lăsate de nenumărate generaţii, imense mase de deşeuri şi locuri de depozitare a resturilor de demult, care se înalţă din rămăşiţele colibelor şi caselor, ale zidurilor de apărare, din temple sau palate. Fiecare dintre aceste dealuri şi-a căpătat forma de-a lungul secolelor, ba chiar şi a mileniilor, în acelaşi mod, atunci când s-a construit în acel loc pentru prima dată o aşezare. Dacă erau distruse din

cauza războiului sau a incendiilor, ori dacă erau părăsite de locuitorii lor, veneau cuceritori sau alţi oameni şi construiau în acelaşi loc. Generaţie după generaţie îşi ridicau în acest fel aşezările şi oraşele, unele deasupra celorlalte. Cu scurgerea timpului, prin acumularea strat cu strat şi metru cu metru a molozului şi deşeurilor de pe urma a nenumărate locuinţe, creştea un adevărat deal. „Tell" este cuvântul prin care arabii denumesc astăzi o asemenea ridicătură artificială. „Tell" înseamnă „grămadă". în Biblie întâlnim acestă noţiune în Cartea lui Iosua Navi 11:13. Acolo, la cucerirea Canaanului, sunt evocate aceste „tulul" - pluralul lui „tell". Arabii pot face cu exactitate diferenţa între un tell şi o ridicătură naturală - pe care o numesc „djebel".

Fiecare tell este o carte mută de istorie. Straturile sale de pământ sunt pentru arheolog aidoma unor file de calendar, pe baza cărora el poate arunca din nou lumină asupra istoriei, pagină cu pagină. Fiecare strat vorbeşte despre epoca sa, despre viaţa din acea vreme, despre obiceiurile, nivelul meşteşugurilor, cultura şi civilizaţia locuitorilor de aici - asta, desigur, dacă ştii să citeşti semnele. Or, în acest sens, arheologii au ajuns la nişte realizări uimitoare.

Pietre, cioplite sau necioplite, cărămizi sau resturi de lut ne arată modul în care se construia. Chiar şi în pietrele măcinate de vreme şi în resturile unor cărămizi care s-au transformat în bună parte în praf se mai poate recunoaşte exact care era structura clădirii din care au făcut parte. Iar o zonă mai închisă ne indică unde s-a aflat cândva vatra, care iradia căldură şi lumină.

Vase sparte, arme, lucruri din gospodărie şi unelte, care se găsesc peste tot între ruine, sunt şi ele de ajutor în munca detectivistică de aflare a trecutului. Cât de bucuroşi sunt arheologii că nici o firmă de salubrizare nu s-a arătat vreodată pe acolo! Ceea ce nu se mai putea folosi sau devenea inutil era aruncat afară, fiind lăsat în seama intemperiilor şi a cruzimii timpului trecător.

în cazul oalelor şi vaselor, astăzi se cunosc cu o atât de mare precizie toate formele diferite, toate culorile şi modelele decorative, încât ceramica a ajuns instrumentul de măsură cel mai important în arheologie. Fragmente disparate, ba chiar şi mici cioburi au făcut posibile datări precise. Mergând înapoi până în mileniul al Il-lea î.Hr., marja maximă de eroare în datarea cu ajutorul ceramicii este de maximum cincizeci de ani!

în timpul primelor mari săpături efectuate în secolul al XlX-lea, s-au distrus obiecte inestimabile, deoarece fragmentele de ceramică, ce păreau că nu au nici o valoare, au fost aruncate la o parte; nu se acorda importanţă decât marilor monumente, reliefurilor, statuilor sau tezaurelor. în acest fel s-au pierdut pentru totdeauna multe piese relevante. Modul de abordare al cercetătorului Antichităţii Heinrich Schliemann este un exemplu în acest sens. Mistuit de ambiţie, el nu avea decât un singur ţel: să descopere Troia lui Homer. A angajat o armată de muncitori, pe care i-a pus să sape în adâncime. Straturi care ar fi putut fi de mare importanţă drept „calendar" au fost date la o parte, fiind considerate nesemnificative. în cele din urmă, Schliemann a scos din pământ în văzul întregii lumi o comoară, care s-a bucurat, de altfel, de multă apreciere. Dar

nu era ce credea el că ar fi, respectiv comoara lui Priam. Materialul descoperit data dintr-o perioadă cu circa un secol mai devreme. în ardoarea sa, Schliemann săpase mult prea adânc faţă de stratul în care se afla răspunsul la căutările sale orgolioase. Schliemann, o figură aparte, care era de fapt un comerciant, avea puţine cunoştinţe de arheologie, fiind un novice în domeniu. Dar nici arheologii de profesie nu au procedat mai bine la început. Doar de puţine decenii[1] arheologii au început să lucreze după o schemă riguroasă şi care s-a probat în timp. începând de sus, dintr-un tell, se cercetează centimetru cu centimetru straturile şi cel mai mic fragment de material arheologic. Mai întâi se sapă adânc în deal un şanţ, care permite să se observe diferitele straturi, asemenea unui tort care a fost tăiat, arheologul putând să îşi facă o imagine generală asupra aşezărilor suprapuse care au existat acolo. Expediţia americano-britanică din anul 1923 a recurs şi ea la Tell al-Muqayyar la această metodă, care s-a dovedit a fi una solidă din punct de vedere ştiinţific.

în primele zile ale lui decembrie, un nor de praf se ridică deasupra dealului de ruine aflat la est de zigurat, în imediata apropiere a rampei late, pe care urcau cândva preoţii în procesiune spre altarul zeului lunii, Nannar. Dus de un vânticel, norul pluteşte mai departe şi nu după mult timp întreg vechiul templu pare învăluit într-o ceaţă uşoară. Nisipul fin, ridicat în vârtejuri de sute de sape, ne arată că au început săpăturile.

Din momentul în care prima sapă se înfige în teren, pe orice şantier arheologic domneşte o atmosferă de aşteptare tensionată. Fiecare săpătură se aseamănă unei călătorii într-un imperiu necunoscut şi nimeni nu ştie ce surprize poate aduce această călătorie. Aceleaşi sentimente îi stăpânesc şi pe Woolley şi pe colaboratorii săi. Vor răsplăti descoperiri importante truda depusă la acest deal? Le va dezvălui Ur secretele sale? Nici unul dintre cei implicaţi în proiect nu bănuieşte că vor lucra din greu şase jumătăţi de an (pe perioada iernii), până în primăvara lui 1929. Această săpătură de mare amploare, întreprinsă adânc în sudul Mesopotamiei, va face ca, treptat, trecutul îndepărtat să fie scos la iveală. Un trecut în care au apărut noi zone de uscat în delta celor două mari fluvii, fapt ce le-a permis oamenilor să se aşeze aici. Săpăturile şi cercetările făcute atunci, care îi întorc pe arheologi înapoi în timp cu şapte mii de ani, vor face ca nu puţine evenimente şi nume, despre care ne vorbeşte Biblia, să capete o formă concretă.

Primul lucru pe care îl scot la lumina zilei este o zonă sacră, în care se află resturile a cinci temple, ce formau odinioară un semicerc în jurul ziguratului construit de regele Ur-Nammu. Ele se aseamănă cu nişte fortăreţe, atât de groase sunt zidurile lor. Cel mai mare dintre ele, care acoperă o suprafaţă de 100 pe 60 de metri, era închinat zeului lunii, iar un altul lui Nin-Gal, zeiţa lunii şi nevasta lui Nannar. Fiecare templu are o curte interioară, înconjurată de o

[1] Prima ediţie a cărţii apare în 1955 (n. tr.)

suită de încăperi. Se mai descoperă vechile fântâni, lungi recipiente pentru păstrarea apei, izolate cu bitum, iar scrijeliturile adânci făcute cu cuţitul pe marile cărămizi lasă să se înţeleagă că acolo erau tranşate animalele sacrificate ca ofrandă zeităţilor. Apoi erau gătite pe vetre, în bucătăriile templelor, pentru ospeţe sacrificiale la care participa toată lumea. Existau chiar şi cuptoare pentru coptul pâinii. „După 38 de secole", notează Woolley în jurnalul său, „focurile puteau fi aprinse din nou şi cea mai veche bucătărie din lume ar deveni pe dată din nou funcţională".

Biserici, tribunale, birouri financiare, ateliere - toate acestea sunt pentru noi nişte entităţi complet separate unele de altele. în Ur lucrurile stăteau diferit. Sectorul sacru al oraşului, zona templelor, nu era limitat doar la venerarea zeităţilor. în afară de activităţile de cult, preoţilor le reveneau multe alte obligaţii. Pe lângă darurile pentru sacrificii, tot ei încasau „zeciuiala" şi impozitele. Ceea ce nu se făcea fără a i se da plătitorului o dovadă de plată în scris. Fiecare dar sau plată se nota pe tăbliţe de lut - sunt primele chitanţe pentru plata impozitului pe care oamenii le-au primit vreodată. Veniturile din impozite erau apoi centralizate de funcţionarii preoţilor în rapoarte săptămânale, lunare şi anuale.

Pe atunci banii încă nu existau. Impozitele se plăteau în natură; fiecare locuitor din Ur plătea în felul său. Uleiul, grânele, fructele, lâna şi vitele aduse de fiecare luau drumul unor magazii mari, iar produsele perisabile ajungeau în prăvăliile templelor spre a fi vândute imediat. Multe dintre produse erau prelucrate în atelierele templelor, de exemplu în ţesătoriile conduse de preoţi. Un asemenea atelier producea douăsprezece feluri de haine după ultima modă. Din tăbliţele găsite reies numele ţesătoarelor şi cantitatea de alimente care a fost dată fiecăreia. Până şi greutatea de lână încredinţată unei ţesătoare şi numărul de obiecte de îmbrăcăminte ţesute din acea cantitate sunt marcate cu extremă acurateţe. într-un tribunal s-au găsit, grijuliu stivuite, transcrierile hotărârilor judecătoreşti, aidoma cu ceea ce se întâmplă şi astăzi într-o asemenea instituţie.

Expediţia americano-britanică a muncit trei jumătăţi de an, în perioada de iarnă, în situl vechiului Ur - iar acest muzeu unic al istoriei umane tot nu îşi dezvăluise toate secretele. în afara zonei templelor, arheologii au avut încă o surpriză fără egal.

La sud de zigurat, odată cu îndepărtarea molozului apar deodată pereţi, ziduri şi faţade înghesuite unele în altele, rânduri după rânduri. Cu fiecare lopată apare din nisip o complicată structură foarte strâns ţesută de case, ale căror ruine au cam trei metri înălţime. între case se strecoară străduţe strâmte. Ici şi colo liniile străzilor se întrerup, atunci când ajung într-o piaţă.

în multe săptămâni de muncă grea a trebuit să fie înlăturate foarte multe tone de moloz şi de nisip, înainte ca celor ce lucrau acolo să li se prezinte o privelişte de neuitat.

Mai jos de Tell al-Muqayyar, care străluceşte roşiatic, se întinde un întreg oraş scăldat de soare, care a fost trezit dintr-un somn de mii de ani şi redescoperit de

nişte cercetători neobosiţi! Woolley şi colaboratorii săi nu mai pot de bucurie. Căci în faţa lor se află Ur, Urul Caldeii, despre care vorbeşte Biblia!

Şi cât de comod au trăit locuitorii acestui oraş, cât de spaţioase erau casele lor! în nici un alt oraş din Semiluna Fertilă nu au fost descoperite locuinţe particulare atât de falnice şi confortabile.

Faţă de aceste case din Ur, cele care s-au păstrat în Babilon par modeste, ba chiar sărăcăcioase. Profesorul Koldewey nu a găsit, cu ocazia săpăturilor germane făcute la începutul secolului XX, decât construcţii simple din lut, cu un etaj şi cu trei sau patru camere aşezate în jurul unei curţi deschise. Aşa locuia aşadar populaţia în jurul anului 600 î.Hr. în mult admirata metropolă a marelui rege babilonian Nabucodonosor. Cu 1 500 de ani mai devreme însă, locuitorii din Ur trăiau deja în case masive, care aveau forma unei vile, majoritatea cu două etaje şi cu 13-14 încăperi. Catul de jos este solid construit din cărămizi arse, cele de sus sunt realizate din plăci de lut, iar pereţii sunt daţi cu mortar şi apoi văruiţi în alb.

După ce se trecea de uşă, se ajungea într-o mică sală de intrare, unde se aflau vase cu apă pentru spălarea mâinilor şi picioarelor de praful de afară. De acolo se ajungea apoi în spaţioasa şi luminoasa curte interioară, decorată cu dale extrem de frumoase. în jurul ei se aflau grupate camera de primire, bucătăria, încăperile de locuit şi cele ale personalului, precum şi capela casei. Urcând o scară de piatră, sub care era ascunsă toaleta, se ajungea la o galerie care dădea ocol curţii şi din care se ajungea în încăperile membrilor familiei şi în cele destinate oaspeţilor.

De sub dărâmături a ieşit la lumină din nou tot ceea ce constituia universul interior al acestor case impresionante. Nenumăratele fragmente de vase, ulcioare, vaze şi tăbliţe de lut scrise au format un mozaic cu ajutorul căruia s-a putut reconstitLii viaţa de zi cu zi a locuitorilor din Ur. Urul Caldeii era o capitală impozantă, bogată, colorată şi pulsând de viaţă la începutul mileniului al doilea î.Hr.

Woolley era obsedat de un gând. Avraam va fi pornit pe drumul său din Urul Caldeii - ceea ce înseamnă că trebuie să se fi născtit şi să fi crescut într-una dintre aceste case impozante. Trebuie să fi mers pe străduţele mărginite de zidurile marilor temple şi, ridicându-şi privirea, să fi văzut impresionantul zigurat, cu pătratele sale de culoare neagră, roşie şi albastră străjuite de pomi! Woolley scria entuziast: „Trebuie să ne revizuim în mod fundamental concepţia privindu-l pe patriarhul evreilor, acum când ştim în ce lume sofisticată a crescut. Era cetăţeanul unei metropole şi a moştenit tradiţiile unei civilizaţii vechi şi extrem de organizate. Casele ne dezvăluie confortul, ba chiar luxul din acele timpuri. Am descoperit înscrisuri conţinând imnurile incantate în ceremoniile religioase ţinute în temple şi, alături de acestea, tăbliţe cu probleme de matematică. Pe cele din urmă se găseau, pe lângă simple teme de adunare, şi formule pentru extragerea rădăcinii pătrate şi chiar şi a celei cubice. Iar pe alte tăbliţe scribii au copiat inscripţiile de pe construcţiile din oraş, creând astfel o scurtă istorie a templelor!"

Avraam - nu doar un simplu nomad, ci fiul unui oraş de primă mărime din mileniul al II-lea î.Hr.!

Aceasta a fost o descoperire senzaţională, ce părea de neconceput înainte. Ziarele şi revistele prezintă fotografii ale vechiului templu în trepte şi ale ruinelor metropolei care au fost scoase la lumină; rezultatul este un interes imens. Cu uimire se contemplă un desen intitulat „Casă de pe vremea lui Avraam". Woolley rugase un artist să facă acel desen. Este o reconstituire conformă realităţii, realizată pe baza descoperirilor arheologice. Se prezintă o curte interioară a unei clădiri gen vilă, două mari vase pe un coridor care pare să aibă dale, apoi camerele de la catul superior care dau spre curtea interioară, de care le desparte o balustradă. Vechea şi atât de familiara imagine a lui Avraam, care a dăinuit timp de generaţii - aceea a unui patriarh înconjurat de neamul şi turmele sale -, să fi fost ea una greşită?

Ideile lui Woolley nu au rămas neatacate. Foarte repede au apărut critici din partea unor teologi, dar şi a unor arheologi.

în favoarea concepţiei emise de Woolley vorbea versetul 31 din capitolul 11 din Cartea Facerii. „Şi a luat Terah pe Avram, fiul său, şi pe Lot... şi a plecat cu ei din Urul Caldeii..." Există însă şi pasaje în Biblie care fac trimitere la un alt loc: când Avraam şi-a trimis sluga cea mai în vârstă să meargă din Canaan în cetatea Nahor, ca să-i aducă o nevastă pentru fiul său Isaac, Avraam se referă la acel oraş ca fiind „pământul în care m-am născut" (Facerea 24:4). Nahor se afla în Mesopotamia de nord. După cucerirea Ţării Făgăduinţei „... a zis Iosua către tot poporul: „«Aşa zice Domnul Dumnezeul lui Israel: în vechime părinţii voştri, Terah, tatăl lui Avraam şi tatăl lui Nahor, au trăit dincolo de râu...»" (Iosua 24: 2). Prin râu se înţelege aici, ca şi în alte pasaje din Biblie, fluviul Eufrat. Oraşul Ur a fost dezgropat pe malul drept al Eufratului; văzut din Canaan, el se afla pe partea aceasta a fluviului şi niciodată pe malul de dincolo al marelui fluviu. Să fi tras Woolley concluziile sale cu prea mare grabă? Şi atunci, ce rezultate fundamentate au rezultat de pe urma acestei expediţii? Unde este dovada că Terah şi fiul său Avraam locuiau în Ur, că erau aşadar orăşeni?

„Călătoria făcută de la Ur din Caldeea la Haran", susţine William F. Albright, profesor la Universitatea Johns Hopkins din Baltimore (SUA), „nu este confirmată arheologic de nimic în afara dezgropării oraşului însuşi". Acest arheolog renumit, considerat cel mai important specialist în ceea ce priveşte arheologia în Palestina şi în Orientul Apropriat, a adăugat: „Iar faptul ciudat că traducătorii greci nu menţionează nicăieri Urul şi că recurg la formula «ţara caldeenilor» ar putea însemna că mutarea lui Avraam la Ur să fi fost socotită în secolul al IlI-lea î.Hr. de mică importanţă ori să nu fi fost recunoscută în mod general ca fiind conformă cu realitatea."

Odată cu descoperirea oraşului Ur, capitala sumerienilor, a ieşit din întunericul trecutului unul dintre cele mai vechi popoare civilizate care a trăit pe teritoriul dintre cele două fluvii. Ştim că sumerienii nu erau semiţi, aşa cum erau evreii. Atunci când a început marea invazie a nomazilor semiţi, în jurul

anului 2000 î.Hr., aceasta s-a lovit în sud mai întâi de oraşul Ur, cu marile sale plantaţii şi sisteme de irigaţie. Se prea poate ca amintirea acelei mari migraţii spre teritoriile din Semiluna Fertilă, din care făcea parte la margine şi Ur, să fi intrat sub această formă în Biblie. Cercetări temeinice şi, înainte de toate, săpăturile arheologice din ultima perioadă dovedesc cu o foarte mare siguranţă că Avraam nu ar fi putut fi niciodată un cetăţean al metropolei sumeriene. Acest fapt ar contraveni tuturor descrierilor care ne sunt transmise prin intermediul Bibliei privind viaţa patriarhului: Avraam a trăit în cort, se muta cu turmele sale de la un loc de păşunat la altul, de la o fântână la alta. Nu a trăit ca un cetăţean al unuia dintre marile oraşe ale lumii din acele timpuri, viaţa sa fiind una tipică pentru un nomad!

Figura patriarhului va apărea din întunecimea mistică a Bibliei în lumina contextului istoric mult mai spre nordul Semilunii Fertile.

Capitolul trei

Se dezgroapă urmele potopului

Mormintele regale ale sumerienilor • Un enigmatic strat de lut • Urme ale potopului descoperite sub nisipurile deşertului • O inundaţie catastrofală în jurul anului 4000 î.Hr.

DUPĂ ACEEA A ZIS DOMNUL DUMNEZEU LUI NOE: „INTRĂ ÎN CORABIE, TU ŞI TOATĂ CASA TA... / CĂCI PESTE ŞAPTE ZILE EU VOI VĂRSA PLOAIE PE PĂMÂNT, PATRUZECI DE ZILE ŞI PATRUZECI DE NOPŢI ŞI AM SĂ PIERD DE PE FAŢA PĂMÂNTULUI TOATE FĂPTURILE CÂTE AM FĂCUT". / IAR DUPĂ ŞAPTE ZILE AU VENIT ASUPRA PĂMÂNTULUI APELE POTOPULUI. (Facerea 7:1, 4, 10)

Când auzim cuvântul potop, gândul ne fuge aproape întotdeauna la Biblie şi la arca lui Noe. Această poveste minunată din Vechiul Testament a făcut înconjurul lumii odată cu creştinismul. Aşa a devenit ea cea mai cunoscută relatare a potopului, deşi nu este nici pe departe singura. în tradiţia multor popoare se regăsesc asemenea istorisiri privind un potop covârşitor. Grecii aveau mitul lui Deucalion; cu mult înainte de Columb existau multe legende ale băştinaşilor continentului american în care se păstra amintirea unui mare potop; şi în Australia, India, Polinezia, Tibet, Kashmir sau Lituania se transmit din generaţie în generaţie, până în zilele noastre, asemenea povestiri legate de potop. Să fie vorba doar de nişte poveşti sau legende, să fie toate doar rodul imaginaţiei?

Este foarte probabil că toate vorbesc despre aceeaşi catastrofă planetară. Evenimentul, cumplit prin dimensiunea sa, trebuie să fie avut însă loc într-o epocă în care să fi trăit deja fiinţe gânditoare, care să-i fi supravieţuit şi care, apoi, să fi putut să transmită urmaşilor toate cele prin care au trecut. Geologii cred că domeniul lor este cel care poate răspunde la această străveche enigmă, recurgând la studiul perioadelor intermediare de căldură din istoria planetei noastre. De patru ori s-a ridicat nivelul mărilor şi oceanelor, atunci când imense cantităţi de gheaţă, unele ajungând la mii de metri grosime, au început să se topească treptat de continente. Masele de apă rezultate prin această topire au schimbat radical peisajul, năvălind asupra zonelor de coastă şi a câmpiilor, nimicind oamenii, animalele şi plantele din zonele afectate. Pe scurt, toate tentativele de a lămuri acest eveniment nu au depăşit stadiul de speculaţii sau ipoteze. Variantele posibile nu sunt de nici un ajutor pentru un istoric, care are totdeauna nevoie de o dovadă clară, materială. Or, aceasta nu a fost descoperită de nici unul dintre oamenii de ştiinţă, oricare va fi fost domeniul său de expertiză. Doar accidental - respectiv cu ocazia unor cercetări care vizau

cu totul alte probleme - se părea că apare de la sine o dovadă privind potopul. Acest lucru s-a întâmplat într-un sit care ne este deja cunoscut: la săpăturile întreprinse în Ur!

. Arheologii americani şi britanici lucrează deja de şase ani la Tell al-Muqayyar, care a ajuns să arate, între timp, ca un imens şantier. Atunci când trenul de Bagdad se opreşte aici pentru câteva momente, călătorii privesc uimiţi mormanele de nisip care au apărut în urma săpăturilor arheologice. întregi marfare umplute cu nisip şi pământ au fost date la o parte, cercetate de-amănuntul şi cernute - molozul vechi de milenii a fost mânuit cu grija care se acordă celor mai valoroase bunuri. Constanţa, grija şi străduania depuse timp de şase ani au dus la rezultate de mare importanţă. Templelor cu depozitele lor, atelierelor şi curţilor de judecată, vilelor orăşenilor li s-au adăugat între 1926 şi 1928 descoperiri de o aşa bogăţie şi grandoare, încât tot ce fusese scos la lumină înainte a pălit în importanţă. E vorba de mormintele regale din Ur - aşa a numit Woolley (în euforia descoperirii) o serie de morminte de nobili sumerieni, care erau, într-adevăr, de o bogăţie demnă de un rege; erau aşezate în rânduri lungi, unele peste altele, formând o piramidă de 15 metri înălţime, situată la sud faţă de temple. încăperile funerare, construite din piatră, seamănă cu nişte adevărate tezaure, deoarece sunt pline cu tot ceea ce avea Urul de valoare. Cupe şi pahare din aur, căni cu forme splendide, talere din bronz, mozaicuri în relief din sidef, lapislázuli şi argint, înconjurate de rămăşiţele morţilor transformate în praf. De pereţi erau sprijinite harfe şi lire. Un bărbat tânăr, „erou al ţării lui Dumnezeu", cum era prezentat într-o inscripţie, purta un coif de aur. Un pieptene din aur, decorat cu flori din lapislázuli, împodobea părul frumoasei sumeriene Puabi, „lady Shub-ad", cum o numeau britanicii. Obiecte mai frumoase nu au fost găsite nici în încăperile funerare ale lui Tutankhamon. Şi nu trebuie uitat că „mormintele regale de la Ur" sunt cu 1 000 de ani mai vechi decât piramida faraonului egiptean!

însă în afară de bogăţiile găsite în aceste morminte, s-a mai descoperit un fapt care stârneşte oamenilor din zilele noastre un sentiment de înfiorare. în încăperile mortuare s-au găsit care umplute cu diverse obiecte casnice extrem de fin lucrate, iar în hamuri se mai aflau prinse oase ale animalelor de tracţiune, în plus, se pare că toţi cei care depindeau de nobilul înmormântat îl urmau pe acesta în moarte, lucru pe care îl sugerează scheletele îmbrăcate fastuos şi care se aflau aşezate în jurul acestuia. în mormântul frumoasei Puabi s-au descoperit douăzeci de schelete, în alte morminte chiar şi şaptezeci.

Ce se va fi petrecut oare aici în acele timpuri? Nici o urmă nu ne indică faptul că ar fi avut loc sacrificii umane. Se pare că toţi cei ai casei îşi urmau stăpânul în mormânt mergând într-un cortegiu fastuos, din care făceau parte şi carele cu bogăţii trase de boi. Iar în timp ce pe dinafară se zidea intrarea în mormânt, cei dinăuntru îşi pregăteau stăpânul pentru odihna de veci. Apoi luau un drog, se adunau pentru o ultimă dată în jurul mortului şi mureau de bună voie - pentru a putea să-l slujească în continuare în viaţa de apoi!

Două secole i-au înmormântat locuitorii din Ur pe nobilii lor în aceste morminte. La deschiderea ultimei încăperi mortuare, aflată cel mai jos, arheologii din secolul *XX* s-au văzut transpuşi în jurul anului 2800 î.Hr.
Odată cu venirea verii lui 1929 se apropia de sfârşit cea de-a şasea campanie de săpături de la Tell al-Muqayyar. Woolley avea să lucreze din nou la dealul „mormintelor regale". Voia să ştie cu siguranţă dacă pământul de sub cel mai de jos mormânt îi va oferi noi descoperiri.

Odată înlăturate fundaţiile mormântului, după alte câteva sute de lopeţi de pământ date la o parte, se vede că dedesubtul ultimului mormânt se mai află alte straturi de moloz. Oare cu cât de mult în urmă se întorc aceste rămăşiţe? Când se va fi construit în acest loc prima aşezare? Aceasta este întrebarea care îl frământă pe Woolley! încet, şi foarte atent la fiecare detaliu, pune să se sape puţuri lângă care stă el personal, pentru a verifica de îndată straturile care au fost dezgropate. ‚Aproape imediat", scrie el apoi în relatarea sa, „s-au făcut descoperiri care au confirmat presupoziţiile noastre: chiar sub terenul unuia dintre mormintele regale s-au găsit într-un strat de cenuşă de lemn ars un număr mare de tăbliţe de lut, care erau acoperite de un scris mult mai vechi decât cel al inscripţiilor din morminte. După acest scris se poate concluziona că tăbliţele datează din jurul secolului XXX î.Hr. Trebuie să fi fost deci mai vechi cu două sau trei sute de ani decât încăperile funerare".

Puţurile sunt săpate tot mai adânc, se scot la suprafaţă elemente din noi şi noi straturi, printre care se află cioburi de urcioare, oale sau străchini. Arheologii observă că ceramica rămâne, în mod uimitor, neschimbată. Ea arată la fel cu obiectele găsite în mormintele regale. Ceea ce ar însemna că, secole îndelungi, civilizaţia sumerienilor nu a fost supusă unor transformări substanţiale şi că, deci, trebuie să fi atins neobişnuit de devreme un stadiu înalt de dezvoltare.

După un lung şir de zile, câţiva muncitori îi strigă lui Woolley: „Am ajuns la capăt!" Pentru a se asigura că este aşa, Woolley coboară personal într-un puţ, până la fundul acestuia. într-adevăr, de la un nivel mai jos se întrerup orice urme ale vreunei aşezări. în stratul cel mai de jos se văd fragmente de obiecte casnice, urme de focuri. „în sfârşit" este primul gând al lui Woolley. Jos fiind, încearcă cu grijă pământul în care fusese săpat puţul şi constată cu uimire că este lut, un lut curat, de felul celui care nu se formează decât din depunerile datorate apelor! Lut în acest loc? Woolley caută o explicaţie; nu putea să fie decât nisip adus de o inundaţie, acumulări de aluviuni aduse de Eufratul de demult. Acest strat trebuie să se fi format atunci când marele fluviu şi-a extins mult delta în Golful Persic, exact aşa cum o face în continuare şi astăzi. La vărsare, terenul avansează an de an cu 25 de metri în mare. Atunci când Ur a trăit prima sa perioadă de înflorire, Eufratul curgea atât de aproape de oraş, încât marele zigurat se oglindea în apele lui, iar din vârful templului se putea vedea golful. Pe acest teren de lut al vechii delte trebuie să fi apărut şi prima aşezare.

Măsurătorile de pe teren, controlate apoi cu acribie de Woolley, îl fac pe acesta să ajungă la un cu totul alt rezultat şi, ca atare, la o nouă hotărâre.

„Am constatat că ne aflam la un nivel mult prea înalt. Era greu de crezut că insula pe care a fost construită prima aşezare să se fi ridicat atât de mult din mlaştini."

Baza puţului, acolo unde începe stratul de lut, se află la mulţi metri deasupra nivelului apelor fluviului, astfel încât nu poate fi vorba de aluviuni ale Eufratului, în acest caz, ce poate să însemne acest strat enigmatic? Nici colaboratorii lui Woolley nu au un răspuns la această întrebare. Aşa că vor săpa şi mai adânc. Woolley urmăreşte tensionat cum se scoate coş după coş cu pământul din

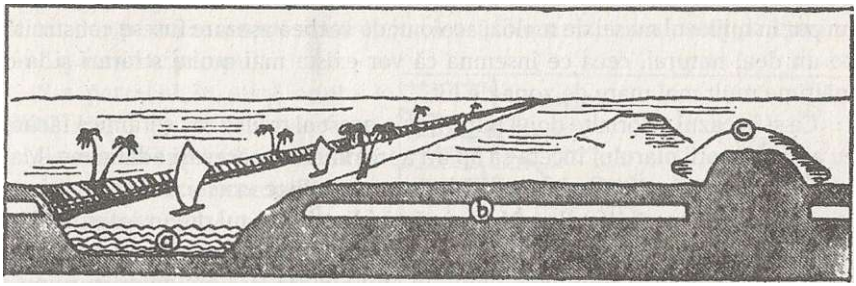

Fig. 3. Urme de lut format datorită potopului din jurul anului 4000 î.Hr.
a = albia Eufratului, b = stratul de lut format în urma potopului, c = dealuri care se ridicau din ape

puţuri şi cum se analizează de îndată conţinutul acestora. Sapele intră tot mai mult în stratul de lut - un metru, apoi doi: în continuare nu găsesc decât lut curat. După aproape trei metri stratul de lut se termină tot atât de subit cum a început. Ce vor descoperi mai jos?

în coşurile de pământ care sunt scoase după ce s-a trecut de stratul de lut apare şi răspunsul la această întrebare. Un răspuns la care nu s-ar fi gândit în veci nici unul dintre arheologii prezenţi în sit. Pur şi simplu nu le venea să-şi creadă ochilor. Bănuiseră că vor da de un pământ lipsit cu totul de material arheologic. Dar ceea ce era scos acum la lumină era din nou moloz, resturi de odinioară, printre care multe cioburi de obiecte ceramice. După un strat de aproape trei metri de lut, arheologii au dat din nou peste resturi ale unei aşezări umane. Aspectul şi tehnica ceramicii erau acum foarte diferite. Deasupra stratului de lut se găsiseră urcioare şi străchini care fuseseră făcute în mod evident cu ajutorul roţii olarului, iar ce se dezgropa acum erau obiecte care fuseseră modelate doar cu mâna. Oricât de atentă era analiza pământului scos din puţuri şi cernut cu grijă, nu s-a găsit nici un rest de metal. Unealta primitivă care apare este confecţionată din cremene cioplită. în mod evident, aceste materiale arheologice datează din Epoca Pietrei!

în acea zi, din Mesopotamia se transmite prin telegraf ştirea cea mai incredibilă: „Am descoperit potopul!" Extraordinara descoperire din Ur apare pe prima pagină a ziarelor din Statele Unite şi Marea Britanie.

Potopul - aceasta părea să fie singura explicaţie pentru masiva depunere de lut de sub dealul din Ur, care se interpunea în mod clar între două straturi

atestând existenţa unor aşezări umane. Marea şi-a lăsat urmele evidente în acel strat de lut sub forma unor resturi de mici animale marine. Woolley trebuia să se asigure cât mai repede posibil că aceasta este într-adevăr explicaţia. Un accident întâmplat în trecut, oricât de puţin probabil ar putea suna, ar fi putut să îl facă pe el şi pe colaboratorii săi să tragă o concluzie greşită. La trei sute de metri de primul puţ, el pune să se sape un altul.

Rezultatele săpăturii acestui nou puţ sunt identice cu cele precedente: cioburi de vase făcute de olari - lut - cioburi de vase făcute de mână.

Pentru a elimina orice dubiu posibil, Woolley hotărăşte să se mai sape încă un puţ în mijlocul masei de moloz, acolo unde vechea aşezare fusese construită pe un deal natural, ceea ce însemna că vor exista mai multe straturi şi la o înălţime mult mai mare de zona de lut.

Ca şi în cazul celorlalte două puţuri, şi în acest al treilea caz ceramica făcută cu ajutorul roţii olarului înceta să apară aproximativ la aceeaşi adâncime. Mai jos apăreau apoi oale din lut modelate cu mâna. Este exact ceea ce bănuia şi la ceea ce se aştepta Woolley. Numai că aici lipsea stratul de lut intermediar. „Cam la 5 metri sub un strat de ţiglă", notează Woolley, „pe care l-am putut data cu destul de mare siguranţă ca fiind din anul 2700 î.Hr., am ajuns în ruinele acelui Ur care existase înainte de potop".

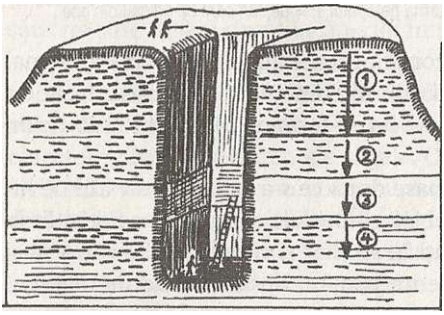

Fig. 4. Puţ arătând stratul cauzat de potop la Ur
1. Mormintele regale
2. Vase modelate cu ajutorul roţii olarului
3. Strat de lut (3 m)
4. Vase modelate cu mâna

Cât de mult se va fi întins stratul de lut? Care să fi fost teritoriile care au fost afectate de catastrofă? începe o adevărată vânătoare în căutarea de urme ale marelui potop şi în alte situri din sudul Mesopotamiei. Alţi arheologi descoperă la Chiş, la sud-est de Babilon, acolo unde Eufratul şi Tigrul se apropie unul de altul, formând câte un arc amplu, un alt element important. Şi ei dau peste un strat format din aluviuni, care aici nu are însă decât jumătate de metru. Recurgându-se la probe luate în diferite locuri din regiune, se ajunge treptat la delimitarea zonei care a fost afectată de imensul potop. După părerea lui Woolley, catastrofa a avut loc la nord-vest de Golful Persic, pe un teritoriu de 630 de kilometri lungime şi 160 de kilometri lăţime. Dacă aruncăm o privire pe hartă, vedem că nu a fost, cum s-ar spune în zilele noastre, decât „un eveniment local", însă pentru locuitorii acelei văi aceasta era întreaga lor lume.

După nenumărate cercetări şi încercări de a oferi o explicaţie, care nu au dus la nici un rezultat concret, se ajunsese la punctul în care nu se mai spera că se va putea găsi o soluţie la enigma potopului, care părea că se pierde în negura timpurilor demult trecute, pe care omul modern nu va putea niciodată

să le pătrundă. Acum însă munca neobosită şi aplicată a lui Woolley şi a colaboratorilor săi a dus la un rezultat stupefiant chiar şi pentru oamenii de ştiinţă: o mare catastrofă, sub forma unei inundaţii, care aduce cu descrierea potopului biblic - adesea tratat de sceptici ca fiind doar o simplă poveste sau legendă -, nu numai că a avut loc, dar, în plus, era un eveniment care s-a petrecut într-o epocă analizabilă din punct de vedere istoric.

La picioarele vechiului zigurat al sumerienilor, în Ur, pe cursul inferior al Eufratului, puteai să cobori pe o scară strâmtă într-un puţ ca să vezi şi să atingi urmele lăsate de o imensă inundaţie sub forma unui strat de aproape trei metri de lut. Iar pe baza datării rămăşiţelor aşezărilor umane s-a putut determina când a avut loc potopul!

S-a petrecut în jurul anului 4000 î.Hr.!

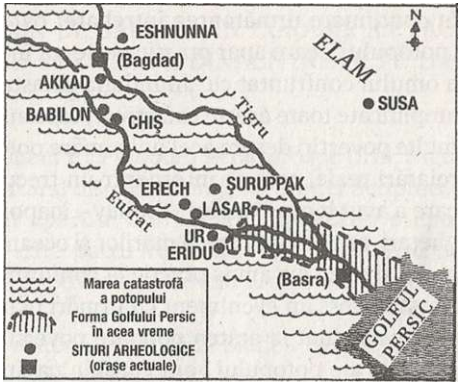

Fig. 5. Zona afectată de potop în Mesopotamia (?)

Pe vremea lui Woolley tendinţa era să se confere descoperirilor arheologice nuanţe teatrale cu mult mai mare uşurinţă decât în zilele noastre. La scurt timp după Woolley, un alt arheolog - Stephen Langdon - a afirmat „cu tot sprijinul presei" că a descoperit la rândul său în Chiş (deci în Babilon) „urma materială a potopului". Ghinionul lui Langdon - sau poate şi al lui Woolley - a fost că datările indicate de ei pentru petrecerea celor două catastrofe nu corespundeau. Care „potop" era, aşadar, cel adevărat, cel care apare în Biblie? Woolley a protestat vehement împotriva pretenţiei exprimate de Langdon că el ar fi făcut adevărata descoperire. S-a ajuns la o dispută purtată în termeni duri, fapt care nu i-a oprit însă pe unii autori, spre exemplu pe Sir Charles Marston, să afirme că ambii - atât Woolley, cât şi Langdon - ar fi descoperit „în acelaşi timp aluviunile care provin de pe urma marelui potop".

între timp spiritele s-au mai calmat şi au apărut luări de poziţie mai lucide. Din analizele făcute de specialişti s-au cristalizat următoarele patru puncte principale:

Din cinci puţuri ale lui Woolley, doar în două s-au găsit urme ale aluviunilor.

Inundaţia din Ur nu a dus la părăsirea aşezării, ba chiar nu a dus nici măcar la o perioadă temporară de nelocuire.

Este adevărat că s-au descoperit urme ale inundaţiei şi în alte zone ale Mesopotamiei, cum ar fi în Chiş, precum şi în Fara (Şuruppak), Ninive şi Uruk, în schimb nu se găsesc acolo unde ar trebui să fie, dacă întreaga Mesopotamie ar fi fost inundată.

Din punctul de vedere al datării, urmele inundaţiilor diferă de la sit la sit, în parte chiar semnificativ. Ele aparţin unor perioade complet diferite, pe care le despart în unele cazuri chiar mai multe secole.

Cu alte cuvinte: „Potopul" lui Woolley pare să nu fi fost destul de important pentru a fi „potopul" biblic - doar dacă nu pornim de la ideea că una dintre inundaţiile dovedite prin săpăturile arheologice făcute în Mesopotamia s-a întipărit atât de tare în memoria locuitorilor din acea perioadă, încât, exagerându-se substanţial, a putut lua naştere ideea unei catastrofe care să fi lovit întreaga lume. însă acestea sunt doar presupuneri, iar potopul biblic - sau, oricum, o inundaţie de dimensiuni inimaginabile, ca cele descrise în Biblie - nu a fost încă probat prin dovezi arheologice. Rămâne însă deschisă în continuare următoarea întrebare: oare nu relatează diferitele istorisiri ale „potopului", care apar practic peste tot în lume, doar o experienţă foarte veche a omului confruntat cu „inundaţia catastrofală" şi nu vor fi fost comprimate şi amplificate toate aceste catastrofe, care au rămas în memoria oamenilor, în mai multe povestiri despre acel unic „mare potop"? Sau, poate, ne aflăm în faţa unor relatări reale, care se întorc într-un trecut cu mii de ani înainte de inundaţia care a avut loc în Urul lui Woolley - înapoi până în epoca dezgheţului imenşilor gheţari, atunci când apele mărilor şi oceanelor au crescut cu aproximativ 200 de metri şi când s-a ajuns practic la conformaţia de astăzi a uscatului şi a apelor? Acesta a fost un eveniment cu urmări planetare, care ar putea să explice de ce s-au perpetuat la atâtea popoare poveşti despre potop. Despre aceste tradiţii paralele ale potopului vom vorbi în paginile următoare.

Capitolul patru

Relatarea unui potop din vechiul Babilon

Epopeea lui Ghilgameş şi Biblia • Douăsprezece tăbliţe de lut din Ninive • O epopee străveche din biblioteca luiAssurbanipal • Utnapiştim, un Noe al sumerienilor? • Secretul muntelui Ararat • O corabie imensă înfiptă într-un gheţar • Expediţii spre arca biblică

TU ÎNSĂ FĂ-ŢI O CORABIE DE LEMN DE SALCÂM. ÎN CORABIE SĂ FACI DESPĂRŢITURI ŞI SMOLEŞTE-O CU SMOALĂ PE DINĂUNTRU ŞI PE DIN AFARĂ. (Facerea 6:14)

înspre începutul secolului XX, cu mult înainte ca Woolley să dezgroape Urul, o altă descoperire a făcut multă vâlvă, aprinzând discuţii vii în jurul Sfintei Scripturi.

Din întunericul Vechiului Orient apăruse o enigmatică poveste: o epopee eroică având 300 de strofe de câte patru versuri şi care era scrisă pe douăsprezece tăbliţe de lut, în care se povestesc faptele eroice ale miticului rege Ghilgameş.

Textul era uimitor: Ghilgameş povestea - exact ca în Biblie - despre un om, care ar fi trăit înainte şi după o inundaţie catastrofică.

De unde a apărut acest epos măreţ şi ciudat?

La săpăturile făcute în anii 1850, arheologii britanici au găsit douăsprezece tăbliţe de lut, aflate împreună cu alte 20 000 de texte scrise tot pe suport de lut şi aranjate cu stricteţe în ruinele bibliotecii din Ninive - cea mai renumită bibliotecă a Orientului antic. Această arhivă a fost construită în secolul al Vll-lea î.Hr. în vechiul oraş Ninive, la porunca regelui Assurbanipal, pe un teren care să depăşească cu mult malul Tigrului. Astăzi, pe celălalt mal se ridică spre cer sondele din Moşul.

O comoară inestimabilă pentru British Museum a luat drumul Angliei plecând din Ninive.

Valoarea acestei imense comori nu a fost recunoscută decât decenii mai târziu, când s-a ajuns să poată fi descifrate respectivele texte. în momentul descoperirii tăbliţelor nu exista nici un om pe lume care să fi putut să le citească, în ciuda tuturor străduaniilor, tăbliţele au rămas mute. Doar cu puţin înainte de 1900 aceste vechi texte încep să povestească din nou, după două milenii şi jumătate, în birourile austere ale British Museum din Londra, una dintre cele mai frumoase opere literare ale Vechiului Orient. Asiriologii pot citi acum, pentru prima dată, *Epopeea lui Ghilgameş.* Este scrisă în limba curţii şi a diplomaţiei din vremea regelui Assurbanipal, adică în akkadiană. Versiunea epopeii care se afla în biblioteca de la Ninive data însă cu un mileniu în urmă, de pe vremea marelui

rege Hammurabi al Babilonului. Aceste date vor fi descoperite în curând, atunci când se va găsi un al doilea exemplar în metropola acestuia de pe Eufrat. Alte descoperiri vin şi ele să sprijine supoziţia că *Epopeea lui Ghilgameş* făcuse parte din patrimoniul cultural al tuturor marilor state din Orientul antic. Hitiţii, ca şi egiptenii, au tradus-o în limbile lor. în Egipt s-au găsit tăbliţe cu scriere cuneiformă, pe care se recunosc cu claritate notaţii făcute cu cerneală roşie de traducători în dreptul pasajelor care le dădeau bătaie de cap.

Sursa iniţială a *Epopeii lui Ghilgameş* a fost lămurită în cele din urmă de către un mic fragment de tăbliţă din lut. Lumea datorează varianta primă sumerienilor, acelui popor a cărui metropolă se aflase pe locul Urului!

Ghilgameş, aşa ne povesteşte textul scris în cuneiforme pe tăbliţa XI găsită în biblioteca din Ninive, este hotărât să îşi asigure nemurirea şi porneşte într-un drum lung, plin de încercări, către strămoşul său, Utnapiştim, de la care speră să afle secretul nemuririi, pentru că zeii îi dăruiseră acestuia viaţa veşnică. Odată ajuns pe insula pe care trăia Utnapiştim, Ghilgameş îl întrebă care este secretul vieţii. Utnapiştim îi povesteşte că a trăit cândva în Şuruppak şi că era un credincios devotat al zeului Ea. Atunci când zeii au hotărât să nimicească omenirea printr-un potop, Ea 1-a anunţat pe credinciosul său Utnapaştim şi i-a poruncit următoarele: „Bărbate din Şuruppak, fiu al lui Ubara-Tutu, dărâmă-ţi casa şi clădeşte o corabie; părăseşte averile şi ai grijă de viaţa ta, dispreţuieşte bogăţiile lumeşti şi viaţa îţi salvează! Ia în corabie sămânţă din toată făptura vie! Iar dimensiunile corăbiei ce vei construi va trebui să fie bine potrivite".

Cunoaştem cu toţii povestea care urmează. Căci ceea va fi trăit sumerianul Utnapiştim ne este relatatide Biblie în istoria lui Noe.

‚Atunci a zis Domnul Dumnezeu către Noe: ... Tu însă fă-ţi o corabie de lemn de salcâm. ... Să intre în corabie din toate animalele, din toate târâtoarele, din toate fiarele şi din tot trupul, câte două, parte bărbătească şi parte femeiască, ca să rămână cu tine în viaţă." (Facerea 6:13-19)

Pentru o comparaţie mai uşoară, avem în coloana din stânga cele ce apar în *Epopeea lui Ghilgameş* despre catastrofă, iar în cea dreaptă cele ce se relatează în Biblie despre acelaşi fenomen şi despre Noe.

Utnapiştim construieşte corabia după porunca zeităţii Ea şi spune:

în a cincea zi am hotărât cum să fie alcătuită.
Baza trebuia să fie de 12 iku[1]. înălţimea fiecărui perete va fi de 10 gar[2].
Am făcut-o de şase caturi. Iar pe lat am împărţit-o în şapte.

Corabia însă să o faci aşa: lungimea corăbiei să fie de trei sute de coţi, lăţimea ei de cincizeci de coţi, iar înălţimea de treizeci de coţi. (Facerea 6:15)
De asemenea să faci într-însa trei rânduri de cămări: jos, la mijloc şi sus. (Facerea 6:16)

[1] Circa 3 500 metri pătraţi
[2] Circa 6 metri

Interiorul l-am împărţit în nouă.
6 sar[1] de bitum am turnat în cuptor.

în corabie să faci despărţituri şi smoleşte-o cu smoală pe dinăuntru şi pe dinafară, (Facerea 6:14)

După încheierea construirii corăbiei, Utnapiştim a sărbătorit evenimentul dând un festin bogat. A sacrificat vite şi oi pentru oamenii care l-au ajutat şi le-a oferit tuturor „must, bere de cea bună, ulei şi vin, care curgeau de parcă ar fi fost apele unui râu". Apoi a mai spus:

Mi-am adus în corabie întreaga familie şi rudele toate.

Şi a intrat Noe în corabie şi împreună cu el au intrat fiii lui, femeia lui şi femeile fiilor lui, ca să scape de apele potopului.

Vitele de la câmp, fiarele de pe câmp, pe toate le-am urcat înăuntru.
Şi toate cele ce-am avut, şi tot soiul de vietăţi, le-am încărcat în corabie.

Din păsările curate şi din păsările necurate, din animalele curate şi din animalele necurate, din fiare şi din toate cele ce se mişcă pe pământ.
Au intrat la Noe în corabie perechi, perechi, parte bărbătească şi parte femeiască, cum poruncise Dumnezeu lui Noe. (Facerea 7:7-9)

Am urcat în corabie şi am închis uşa.
De îndată ce s-au ivit zorile, un nor negru s-a ridicat pe cer. Dinăuntru Adad a tunat;

Şi a închis Domnul Dumnezeu corabia pe dinafară. (Facerea 7:16)
Iar după şapte zile au venit asupra pământului apele potopului.
... chiar în acea zi, s-au desfăcut toate izvoarele adâncului celui mare şi s-au deschis jgheaburile cerului. (Facerea 7:10-11)

Furia lui Adad răzbate până în ceruri. Tot ce era lumină se preface în întuneric.

Zeii ţării dintre fluvii se sperie de inundaţie şi se refugiază înspăimântaţi în cerul mai înalt al zeului Anu. înainte să pătrundă acolo „se făceau colac precum câinii". Cu toţii sunt sumbrii şi zguduiţi de catastrofă, slabi şi cu lacrimi în ochi, se plâng de ce li s-a întâmplat.

Iată o descriere demnă de Homer!

însă furia potopului este neîmblânzită. Şi Ghilgameş mai află:

[1] Unitate de măsură necunoscută

Şase zile şi nopţi a bătut vântul, iar potopul a cuprins întreg pământul.	Potopul a ţinut pe pământ patruzeci de zile şi patruzeci de nopţi şi s-a înmulţit apa. Şi a sporit apa pe pământ atât de mult, încât a acoperit toţi munţii cei înalţi, care erau sub cer. (Facerea 7:17, 19)
în a şaptea zi, potopul a fost biruit. Marea s-a liniştit şi potopul a încetat.	Dar şi-a adus aminte Dumnezeu de Noe... şi a adus Dumnezeu vânt pe pământ şi a încetat apa de a mai creşte. Atunci s-au încuiat izvoarele adâncului şi jgheaburile cerului şi a încetat ploaia din cer. După o sută cincizeci de zile, a început a se scurge apa de pe pământ şi a se împuţina. (Facerea 8:1-3)
Şi toată omenirea s-a făcut de lut.	Şi a murit tot trupul ce se mişca pe pământ... şi toţi oamenii. (Facerea 7:21)

„Şi toată omenirea s-a făcut de lut!" Utnapiştim, acest Noe al sumerienilor, ne spune prin ce a trecut. Babilonienii, asirienii, hitiţii şi egiptenii, care au tradus aceste vorbe, pe care şi le citeau unii altora sau pe care şi le povesteau, nu şi-au închipuit că ele redau evenimente care avuseseră într-adevăr loc!

Astăzi ştim că versetul 134 de pe tăbliţa XI a *Epopeii lui Ghilgameş* trebuie să se fi bazat pe relatarea unui martor ocular. Doar un ins care a văzut cu propriii ochi urmările cumplite ale unei asemenea catastrofe are capacitatea de a le reda cu atâta putere şi precizie.

Grosul strat de lut care a acoperit asemenea unui giulgiu tot ceea ce era viaţă şi a făcut ca ţara să ia o formă uniformă, „asemenea unui acoperiş" plat, trebuie să fi fost văzut de cineva care s-a aflat în acele momente acolo şi care „â mai scăpat o dată cu viaţă" - iar descrierea precisă a marii furtuni vorbeşte şi ea în acest sens. Utnapiştim relatează în mod foarte explicit despre o furtună venită din sud, ceea ce corespunde cu exactitate situaţiei geografice existente în acea vreme. Golful Persic, respectiv marea, a cărei apă a fost aruncată de către furtună peste porţiunile plane de uscat, se află la sud faţă de locul de vărsare al Eufratului şi Tigrului. Utnapiştim descrie până în cel mai mic detaliu fenomenele meteorologice şi apariţia unor turbulenţe ieşite din comun în atmosferă: urcarea spre cer de nori negri în mijlocul unui vuiet înfricoşător; apoi tumultul furtunii venind dinspre sud, care împingea apa spre uscat. Un meteorolog îşi dă seama

imediat că este vorba despre o tornadă, un ciclon în plină evoluţie. Meteorologia modernă ştie astăzi că în regiunile tropicale există zone de-a lungul coastelor, mai ales în cazul unui anumit tip de depresiuni inundabile în văi create de ape curgătoare, în care au loc des ploi torenţiale şi cutremure.

Pe coasta Floridei, în Golful Mexic şi în Pacific există astăzi, de exemplu, un sistem de alarmă sofisticat. însă oamenilor din Mesopotamia anului 4000 î.Hr. nu le-ar fi fost de prea mult folos nici un mod de alarmare modern. Câteodată tornadele au anvergura şi efectele unui potop. Există un exemplu în acest sens, care a avut loc într-un trecut nu prea îndepărtat.

Fig. 6. Muntele Ararat, în apropierea graniţei Turciei cu Iranul şi fosta URSS

în anul 1876 a înaintat spre Golful Bengal un asemenea ciclon devastator, însoţit de nişte ploi torenţiale devastatoare, îndreptându-se spre coastă şi spre gura de vărsare a fluviului Gange. Catargele vaselor care se aflau pe mare au fost sfărâmate până la o distanţă de 300 de kilometri distanţă de ochiul ciclonului. Era în timpul refluxului. Apele în retragere au fost cuprinse de valurile de mari proporţii datorate ciclonului. S-a format astfel un tsunami, care s-a năpustit asupra zonei Gangelui. Imensul val, înalt de peste 15 metri, a împins apele până departe înăuntrul uscatului. 231 de kilometri pătraţi au fost atunci îngropaţi sub masele de apă, iar numărul victimelor s-a ridicat la 215 000 de oameni.

Utnapiştim îi povesteşte lui Ghilgameş ce s-a petrecut după ce catastrofa a luat sfârşit. Iată fragmentele relevante din *Epopeea lui Ghilgameş* şi din Biblie:

Am deschis fereastra şi lumina mi-a căzut pe faţă. Corabia era aşezată pe muntele Nisir.	După patruzeci de zile, a deschis Noe fereastra, pe care o făcuse la corabie. (Facerea 8:6)
Muntele Nisir ţinea corabia şi nu-i dădea voie să se mişte.	Iar în luna a şaptea, în ziua a douăzeci şi şaptea a lunii acesteia, s-a oprit corabia pe Munţii Ararat. (Facerea 8:4)

Vechi texte babiloniene, scrise în cuneiforme, descriu foarte exact unde trebuie căutat acest munte Nisir: între Tigru şi cursul inferior al râului Zab, unde, din terenul neted care se întinde pe o parte şi alta a malurilor Tigrului, se înalţă deodată sălbaticele lanţuri de munţi ale Kurdistanului. Locul de acostare al corăbiei corespunde întru totul desfăşurării evenimentelor legate de marea catastrofă venită dinspre sud. Utnapiştim ne spune că oraşul său de baştină era Şuruppak. Acesta se afla în apropierea actualului Farah, deci în centrul netedei zone inundabile, acolo unde Eufratul şi Tigrul se depărtează unul de altul în arce ample. Un tsunami venit dinspre Golful Persic trebuie să fi împins o corabie exact înspre muntele din Kurdistan!

în ciuda indicaţiilor precise din *Epopeea lui Ghilgameş,* muntele Nisir nu i-a atras niciodată pe cei doritori să afle mai multe în acest domeniu, pentru a începe să caute resturile imensei corăbii. în schimb muntele Ararat, care apare în Biblie, a fost ţinta preferată a unei mulţimi de expediţii arheologice.

Muntele Ararat se află în partea estică a Turciei, în apropierea graniţei cu Iranul şi Armenia. Vârful său pururi acoperit de zăpadă se înalţă la 5 165 m deasupra mării.

în secolul al XlX-lea, cu mulţi ani înainte ca vreun arheolog să îşi fi înfipt pentru prima dată sapa în solul mesopotamian, au plecat primele expediţii spre Muntele Ararat. Acest lucru s-a datorat relatării pe care ar fi făcut-o un oier.

La poalele Muntelui Ararat se află micul sat armean Bayzit, ai cărui locuitori povesteau de generaţii întâmplarea ciudată a unui oier de la munte, care ar fi văzut într-o bună zi pe Ararat o corabie mare din lemn. Un raport de expediţie turcesc din anul 1833 părea să confirme cele spuse de oier. în raport se vorbeşte de o proră de corabie din lemn, care ar apărea în timpul verii dintr-un gheţar.

Următorul care a susţinut că ar fi văzut părţi ale corăbiei a fost dr. Nouri, arhidiacon al Ierusalimului şi Babilonului. Această chibzuită şi paşnică faţă bisericească a întreprins o expediţie la izvoarele Eufratului în 1892. La întoarcere, el a relatat că a văzut resturile unei corăbii împlântate în gheaţa eternă: „Interiorul era plin de zăpadă; peretele exterior avea o culoare naturală de un roşu închis." în timpul Primului Război Mondial, un ofiţer de aviaţie rus, numit Roskoviţki, a raportat că ar fi văzut de la bordul aparatului său de zbor pe versantul de sud al Muntelui Ararat „resturile unei epave de corabie de mari dimensiuni". Deşi aflat în plin război, ţarul Nicolae al II-lea a trimis imediat o expediţie de cercetare. Se pare că toate dovezile strânse cu acea ocazie au dispărut în timpul Revoluţiei din Octombrie 1917.

Şi în Al Doilea Război Mondial s-au făcut mai multe rapoarte privind observarea epavei de către un aviator sovietic şi de alţi patru aviatori americani. Aceste ultime date îl aduc în prim-plan pe istoricul şi misionarul american Aaron Smith din Greensborough, un expert în ceea ce priveşte tema potopului. Muncind ani de zile, a strâns o documentaţie completă referitoare la istoria documentelor şi literaturii legate de arca lui Noe. Există 80 000 de lucrări despre potop, scrise în 72 de limbi, dintre care 70 000 amintesc legendara epavă.

în 1951, dr. Smith cercetează împreună cu patruzeci de însoţitori gheţarii de pe Ararat. Fără vreun rezultat, însă. „Chiar dacă nu am găsit nici o urmă a arcăi lui Noe", a explicat el mai târziu, „încrederea mea în prezentarea potopului aşa cum apare în Biblie nu a fost decât întărită. Ne vom întoarce".

Incitat de dr. Smith, Jean de Riquer, un tânăr cercetător, a escaladat şi el în 1952 muntele vulcanic. Şi el s-a întors fără nici un rezultat. Cu toate acestea, se organizează continuu noi expediţii de cercetare pe Ararat.

Cea mai recentă tentativă de găsire a celei mai renumite corăbii a omenirii datează din 1955[1]. Francezul Fernand Navarra reuşeşte, în dimineaţa zilei de 6 iulie a anului respectiv, să extragă din masa de gheaţă trei fragmente ale unei bârne de lemn. Au fost datate ca având o vechime de cel puţin 5 000 de ani - însă evident că nimeni nu poate să spună dacă e vorba într-adevăr de nişte rămăşiţe ale arcei biblice.

Nici o altă relatare care ne-a parvenit din vremurile de început ale Mesopotamiei nu corespunde atât de mult cu Biblia precum povestirea potopului din *Epopeea lui Ghilgameş.* Lucrurile merg până într-acolo încât, în unele pasaje, se folosesc aproape în întregime aceleaşi cuvinte. Şi totuşi există o diferenţă importantă. Povestea din Cartea Facerii nu cunoaşte decât un singur Dumnezeu. A dispărut concepţia bizară şi primitivă a unui cer suprapopulat de zeităţi, dintre care multe aveau trăsături mult prea umane.

Nefericita tendinţă a omului de a crede ceea ce îşi doreşte cu ardoare este cauza multor probleme care au apărut în legătură cu toate aceste povestiri despre potop de care am amintit aici şi care au fost transmise din generaţie în generaţie. Acest lucru devine extrem de evident, de exemplu, în cazul căutării arcei pe vârful Agri Dag, cu cei de 5 165 m ai săi, care se află la graniţa dintre Turcia şi [fosta] Uniune Sovietică. Acolo ar fi locul în care, conform textului din Biblie (Facerea 8:4), ar fi acostat arca lui Noe. La o analiză mai atentă însă, lucrurile nu mai sunt chiar atât de certe. Pentru că în Biblie se vorbeşte doar de „Munţii Ararat". Ararat însă nu este decât denumirea folosită pentru vechea ţară Urartu - coincizând în mare cu teritoriul Armeniei de astăzi. în *Epopeea lui Ghilgameş,* punctul în care arca ar fi tras la ţărm este „Muntele Nisir", pe când Berossos, un preot babilonian din vremea helenismului, care aminteşte în lucrarea sa *Istoria Babilonului* şi povestirea babiloniană privind potopul, introduce un nou element, numind ca loc al acostării „Munţii Kurzilor". Un alt pretendent la onoarea de a fi considerat locul în care a tras arca la uscat a fost un munte din ţinutul Frigiei, în Asia Mică, nu departe de oraşul Kelainai, care avea o aură enigmatică încă din Antichitate. Musulmanii, la rândul lor, au preferat să localizeze punctul în care a tras arca la uscat o bună bucată de drum mai la sud de Agri Dag, pe muntele Judi, care oferă o vedere amplă asupra întinsei câmpii dintre cele două fluvii. Una peste alta, sunt cam multe locuri care s-au luat în discuţie.

Anul apariţiei primei ediţii a cărţii (n. tr.)

Dar cercetările făcute sau care încă se fac pe locul de acostare menţionat în tradiţia creştină, respectiv pe Agri Dag, nu sunt încă documentate în destulă măsură. André Parrot a fost de părere că a păstra tăcerea este, în acest caz, singura poziţie justă din partea publicaţiilor ştiinţifice de specialitate, date fiind repetatele şi grandilocventele tentative din partea presei de a descoperi pe vârfurile munţilor, undeva între straturi de gheaţă şi de zăpadă, resturi ale arcei biblice. Ca atare, până în momentul scrierii acestei cărţi, nici un adevărat specialist în arheologie nu a luat parte la asemenea expediţii de recuperare a corăbiei, ceea ce face să lipsească orice hartă cu valoare ştiinţifică a locurilor unde s-ar fi făcut descoperiri, orice note despre metodele de cercetare aplicate şi despre condiţiile în care s-ar fi făcut respectivele descoperiri -, ca să nu mai vorbim de dovezi fotografice concludente. Toate acestea nu ţin de faptul că arheologii profesionişti s-ar crede prea nobili pentru a se înhăma la trudnica escaladare a Muntelui Ararat (sau, cu atât mai mult, a lui Agri Dag), ci de faptul că o cercetare arheologică sistematică, mai ales într-un teren dificil, costă enorm de mult. Iar mijloacele financiare necesare nu se aprobă decât atunci când se crede că există într-adevăr şanse mari de a face descoperiri importante atât din punct de vedere ştiinţific, dar şi din cel al interesului publicului larg. Or, în cazul „Ararat", acest lucru este puţin probabil, aşa că pentru moment trebuie să spunem: de când există vârful de 5 165 m înălţime şi de când oamenii trăiesc pe Pământ, nu există nici o dovadă ştiinţifică a faptului că nivelul apelor unui diluviu care să fi avut loc în întreaga lume să se fi ridicat destul, pentru a purta pe ele ceva de genul arcei biblice până la o aşa înălţime. Iar terenul nu s-a modificat în acea perioadă într-atât în zona Araratului, încât să se poată presupune că arca va fi ajuns pe vârful muntelui pe când acesta ar fi fost poate mai puţin înalt decât este astăzi. Căutarea corăbiei pe Agri Dag ar trebui să fie, de aceea, de la bun început sortită eşecului, iar după formularea foarte potrivită şi expresivă a lui André Parrot, toate expediţiile făcute pe Muntele Ararat au avut mai mult de-a face cu alpinismul, decât cu arheologia.

Dar nu există totuşi bucăţi de lemn „de cel puţin 5 000 de ani vechime" de pe Ararat? Da - s-au adus nişte bucăţi de lemn care au fost prezentate celor interesaţi, susţinându-se că ar proveni de pe Ararat. însă şi în acest caz au apărut probleme legate de datarea fragmentelor respective. S-a anunţat că s-ş mers pe „supoziţiile" unui institut de pomicultură din Madrid, că un „laborator din Paris" ar fi ajuns la concluzia că probele de lemn ar data cu 4 484 de ani în urmă, pe când un „institut de cercetare a preistoriei" din Bordeaux s-ar fi mulţumit să afirme doar că e vorba de nişte fragmente „foarte vechi". Dar chiar dacă, la o cercetare meticuloasă, numitele institute se adeveresc a fi fost serioase şi expertizarea întreprinsă de ele se dovedeşte a fi una inatacabilă, trebuie să se ia în considerare faptul că acele fragmente de lemn pot să fi fost contaminate substanţial de către amatorii entuziaşti care le-au adus spre expertizare după un drum lung şi periculos pentru respectivele probe, ceea ce poate duce la inexactităţi în analizele de laborator. Ca urmare, nu se mai poate vorbi de o

determinare exactă a vechimii probelor. O expediţie ulterioară pe Ararat nu a mai putut găsi nici măcar locul unde ar fi fost găsite respectivele fragmente de lemn, în schimb ar fi descoperit în altă parte pe Agri Dag lemne a căror vechime a fost stabilită undeva între 1 300 şi 1 700 de ani în urmă. Acest rezultat vine în întâmpinarea supoziţiei unor specialişti, că pe Agri Dag, care era considerat „sacru" datorită corelării sale tradiţionale cu potopul biblic, ar fi putut exista deja în vremurile creştine unele colibe de pelerini sau aşezăminte ale celor care ar fi venit să se stabilească aici.

Capitolul cinci

Avraam și regatul Mari

Un mort din piatră • Locotenentul Cabane anunţă o descoperire • Unui tell din Siria i se face o vizită de rang înalt • Regele Lamgi-Mari se prezintă • Profesorul Parrot descoperă un mare regat necunoscut • Palat regal cu 260 de săli şi curţi • 23 600 de tăbliţe de lut se păstrează peste patru milenii • Poliţia stepei anunţă că vin „veniamiţii" • Patria Rebecăi • Un oraş înfloritor • Şi Nuzi...?

DUPĂ ACEEA A ZIS DOMNUL CĂTRE AVRAM: IEŞI DIN PĂMÂNTUL TĂU, DIN NEAMUL TĂU ŞI DIN CASA TATĂLUI TĂU ŞI VINO ÎN PĂMÂNTUL PE CARE ŢI-L VOI ARĂTA EU. (Facerea 12:1)

Patria despre care se vorbeşte în acest citat din Biblie este Haran. Terah, fiul său, Avram, nora lui Sarai şi nepotul său Lot s-au aşezat acolo, se spune în Cartea Facerii 11:31

Ce însemna în realitate Haran a fost multă vreme un mare semn de întrebare. Nu se ştia nimic despre epoca sa timpurie. Toate documentele babiloniene tac cu privire la ţinutul de pe mijlocul Eufratului, „ţara dintre fluvii", cum i se spunea - în care se afla cândva Haran.

întâmplarea a făcut ca abia în 1933, în timpul unor săpături, să se ajungă şi aici la o descoperire de mare importanţă, care a dus la elucidarea acestei enigme. Ea a oferit contextul istoric pentru aşezarea Haran şi pentru viaţa patriarhului.

Pe linia dintre Damasc şi Mosul, acolo unde aceasta taie Eufratul, se află micul şi necunoscutul oraş Abu Kemal. Deoarece Siria se afla, după Primul Război Mondial, sub mandat francez, aici era staţionat un contingent de trupe franceze.

Peste larga vale a Eufratului domneşte în vara anului 1933 o arşiţă năucitoare, paralizantă. Locotenentul Cabane, ofiţerul garnizoanei, bănuieşte, atunci când este chemat să vină în biroul de la sediu, că va trebui să aplaneze din nou vreo gâlceavă izbucnită între arabi. Se săturase de lucrurile astea până peste cap. Dar de data asta toată vâlva iscată la centrul garnizoanei se datora unei pricini diferite. Ceea ce află, în cele din urmă, prin intermediul traducătorului, sunt următoarele: localnicii au vrut să-şi îngroape o rudă. Au săpat o groapă pe un deal care se afla mai la o parte, pe Tell Hariri. Şi au dat de un mort din piatră!

Poate o piesă care să intereseze muzeul din Alep, se gândi locotenentul Cabane. în sfârşit, ceva nou care să întrerupă monotonia care domnea în această garnizoană uitată de Dumnezeu!

Fără să mai aştepte răcoarea serii, pleacă de îndată cu o maşină spre Tell Hariri, aflat la circa 11 kilometri nord de Abu Kemal, în apropierea Eufratului. Arabii l-au dus în sus pe un povârniş, la capătul căruia se afla, într-o adâncitură nu prea mare, statuia spartă care tulburase în aşa măsură spiritele cu o zi înainte. Cabane nu este un specialist, dar îşi dă seama pe loc: figura din piatră trebuie să fie foarte veche. în ziua următoare este transportată la Abu Kemal de către soldaţii francezi. Lumina rămâne aprinsă până mult după miezul nopţii în micul birou al comandantului. Cabane scrie un raport detaliat despre această descoperire instituţiei de resort, respectiv lui Henry Seyrig, directorul administraţiei antichităţilor, care avea sediul în Beirut, precum şi muzeului din Alep.

Trec luni de zile şi nu se întâmplă nimic. Fie descoperirea este fără însemnătate, fie raportul lui Cabane a fost dat de mult uitării. La sfârşitul lui noiembrie soseşte însă din Paris un mesaj trimis de Muzeul Luvru. Lui Cabane nu-i vine să-şi creadă ochilor şi reciteşte la nesfârşit neobişnuita comunicare abia primită. în câteva zile va sosi o delegaţie de rang înalt din Franţa: prof. Andre Parrot, un cunoscut arheolog, împreună cu patru asistenţi, printre care se număra şi un arhitect.

Pe data de 14 decembrie activitatea de pe Tell Hariri seamănă cu cea dintr-un furnicar. Arheologii şi-au început munca de detectivi. Mai întâi se măsoară cu exactitate întregul deal, apoi acesta este fotografiat în detaliu, testat cu ajutorul ecografului, se extrag şi se analizează probe de sol. Astfel trece luna decembrie şi primele săptămâni din noul an. Ziua decisivă a fost 23 ianuarie 1934.

în urma săpăturilor făcute cu mare atenţie la marginea exterioară a tell-ului, apare din ruine o figurină mică, gracilă, care are gravată pe umărul drept un text. Fascinaţi, toţi se apleacă deasupra ei să o privească.

„Sunt Lamgi-Mari... rege al Mari... marele... Issakku... care... dedică... statuia sa... lui Iştar!"

Descifrat încet, cuvânt cu cuvânt, textul este ascultat cu fascinaţie de cei prezenţi.

Profesorul Parrot îl traduce din scrierea în cuneiforme. Nici el şi nici colaboratorii săi nu vor uita vreodată acest moment. O scenă care aproape că îţi dă fiori şi care este unică în istoria altminteri bogată în surprize şi aventuri a arheologiei!

Regele din vechime i-a salutat pe străinii veniţi din îndepărtatul Paris şi li s-a prezentat. De parcă ar fi dorit, plin de politeţe, să îi călăuzească prin regatul său de odinioară şi să le arate bogăţia şi măreţia acestuia, despre care savanţii de la Paris nu puteau avea, în acel moment, nici cea mai mică idee.

• Regele Lamgi-Mari stă în faţa lui Parrot sub forma unei minunate statui cioplite în piatră. O reprezentare fascinantă a unei persoane late în umeri, stând în picioare pe un soclu. Figurii sale îi lipseşte însă imensa aroganţă atât de tipică statuilor altor regi din vechiul Orient, de exemplu a asirienilor, care sunt fără

excepţie reprezentaţi cu o mină cruntă şi o privire plină de răutate. în schimb, în cazul nostru, regele din Mari zâmbeşte. Nu poartă arme, mâinile le ţine ca într-o rugăciune, una deasupra celeilalte. Este îmbrăcat cu un veşmânt bogat decorat cu franjuri, care aduce cu o togă ce îi lasă dezgolit un umăr.

Aproape niciodată o săpătură arheologică nu a avut atâta succes de la bun început, de la primele tatonări ale sitului, cum s-a întâmplat de data aceasta. Sub acest deal trebuie să se afle Mari, oraşul regesc.

Acesta le este de mult cunoscut specialiştilor din multe inscripţii provenind din Babilon şi din Asiria. într-un asemenea text se spune chiar că Mari ar fi fost al zecelea oraş fondat după potop. La Tell Hariri începe un proiect arheologic de mare amploare.

întrerupte de pauze îndelungate, lucrările durează din 1933 până în 1939. în cea mai mare parte a anului arşiţa tropicală face imposibilă munca la săpătură. Nu se poate lucra decât în lunile mai răcoroase ale perioadei ploioase, din mijlocul lui decembrie până la sfârşitul lui martie.

Săpăturile de la Tell Hariri aduc o multitudine de descoperiri noi pentru un capitol până atunci necunoscut al Orientului antic. Nimeni nu bănuia cât de strânsă va fi legătura dintre ceea ce se va descoperi la Mari şi unele personaje binecunoscute din Biblie.

An după an rapoartele expediţiei prezintă noi şi noi surprize,

în iarna 1933-1934 a fost dezgropat un templu al zeiţei fertilităţii, Iştar. Dintre persoanele regale care o venerau, trei au fost imortalizate sub formă de statui în sanctuarul în care lucea un mozaic făcut din scoici: Lamgi-Mari, Ebin-il şi Idi-Narum.

în a doua fază a săpăturilor, arheologii au scos la iveală casele unui oraş. A fost descoperit Mari! Oricât de mare era satisfacţia pentru un asemenea succes, pereţii unui palat care trebuie să fi fost foarte mare au fost cei care au atras în primul rând atenţia şi au stârnit uimirea. Parrot relatează: „Am putut dezgropa 69 de săli şi curţi. Nu ştim câte vor mai fi fiind." 1 600 de tăbliţe de lut scrise cu cuneiforme, aşezate în perfectă ordine într-una dintre săli, conţin toate dări de seamă cu caracter comercial.

în raportul de cercetare privind a treia campanie, din 1935-1936, se menţionează că până în acel moment au fost descoperite 138 de săli şi curţi, fără să se fi ajuns încă la zidurile exterioare ale palatului. O corespondenţă ţinută pe 13 000 de tăbliţe de lut urmează să fie descifrată. în cea de-a patra campanie se dezgroapă un templu dedicat zeului Dagan şi un zigurat, tipicul turn în trepte mesopotamian. în palat s-a ajuns, între timp, la dezgroparea a 220 de săli şi curţi, iar alte 8 000 de tăbliţe de lut se alătură acum precedentelor.

Atunci când în cea de-a cincea perioadă de iarnă se mai eliberează de moloz alte 40 de săli, palatul din Mari se dezvăluie în întregimea lui Parrot şi colaboratorilor săi. Această clădire mamut, din mileniul al III-lea î.Hr., acoperea aproape 10 acri. Este un complex constituit din 260 de săli şi curţi! Niciodată

până acum nu a fost dezgropată o clădire de o asemenea complexitate şi mărime.

A fost nevoie de coloane de camioane doar pentru a se transporta din palat cele aproape 25 000 de documente scrise pe tăbliţe de lut ce fuseseră descoperite şi care puneau astfel în umbră, prin numărul lor, marea descoperire de tăbliţe făcută la Ninive. Căci renumita bibliotecă a regelui asirian Assurbanipal nu cuprindea „decât" aproape 22 000 de texte.

Pentru a putea să ai o imagine relevantă asupra palatului din Mari trebuie să zbori cu avionul deasupra lui. Publicarea în Franţa a unei serii de fotografii făcute din avion palatului din Mari a fost primită cu mare uimire. Acest palat era, în jurul anului 2000 î.Hr., una dintre cele mai mari atracţii din lume, un adevărat giuvaier arhitectural al Orientului antic. Călători din toate colţurile lumii au venit pentru a-l admira. „Am văzut Mari", scria entuziasmat un comerciant din Ugarit, un oraş care se afla departe, pe coasta Mării Mediterane.

Ultimul rege care şi-a avut reşedinţa aici se numea Zimri-Lim. Armatele renumitului Hammurabi al Babilonului au supus în jurul anului 1700 î.Hr. regatul Mari de pe Eufratul de mijloc şi au distrus metropola.

Sub tavanele şi pereţii surpaţi s-au mai găsit vasele în care războinicii babilonieni, comandourile de incendiere, ardeau cărbuni pentru a incinera palatul.

însă nu au reuşit să îl distrugă în totalitate. Au rămas în picioare ziduri de până la cinci metri înălţime. „Iar instalaţiile palatului", scrie profesorul Parrot, „din bucătării şi din sălile de baie ar putea să fie puse în funcţiune şi astăzi, patru milenii după distrugerea palatului, fără a fi nevoie de nici o reparaţie", în băi s-au găsit vane, în bucătării forme pentru cozonaci, iar pe cuptoare chiar şi cărbuni!

Imaginea maiestuoasei ruine este copleşitoare. O singură poartă, situată la nord, asigura o mai uşoară pază şi o mai bună apărare. După ce se trecea printr-o serie de curţi şi pasaje, se ajungea în marea curte interioară, inundată de lumină. Ea era centrul vieţii oficiale şi, deopotrivă, al administraţiei regatului. Monarhul îi primea pe funcţionarii săi, pe curieri şi pe ambasadori în sala de audienţe alăturată - destul de mare pentru a putea cuprinde mai multe sute de oameni. Printr-o serie de coridoare se putea ajunge de acolo în încăperile particulare ale regelui.

O aripă a palatului nu era folosită decât pentru ceremonii religioase. Aici se afla şi o sală a tronului, spre care ducea o scară impresionantă prin frumuseţea ei. Exista, de asemenea, un lung drum al ceremoniilor, care ducea, prin mai multe săli, spre capela palatului, în care se găsea imaginea de cult a zeiţei dătătoare de viaţă. Din vasul pe care îl ţinea în mâini curgea continuu „eterna apă a vieţii".

întreaga curte trăia sub acoperişul regelui. Miniştrii, administratorii, secretarii şi scribii îşi aveau cu toţii aici locuinţele spaţioase.

în marele palat administrativ al regatului Mari exista un Minister al Afacerilor Externe şi un Minister al Comerţului. Peste 100 de funcţionari erau ocupaţi cu corespondenţa guvernamentală, care se ridica la mii de tăbliţe de lut.

Palatul erau decorat cu fresce mari, de o rară frumuseţe. Chiar şi în momentul actual, culorile aproape că nu şi-au pierdut nimic din forţa lor. Arată de parcă ar fi fost aplicate ieri. Şi totuşi, sunt cele mai vechi picturi din ţara dintre cele două fluvii - cu o mie de ani mai vechi decât mult lăudatele fresce colorate din splendidele edificii ale cârmuitorilor asirieni din Khorsabad, Ninive sau Nimrud.

Mărimea şi grandoarea acestui palat unic corespundeau alcătuirii regatului guvernat dintre zidurile sale. Arhivele, care s-au păstrat peste milenii, ne demonstrează acest lucru.

Mesaje, acte publice, decrete, dări de seamă, ce au fost scrijelite cu patru mii de ani în urmă cu stiletul de scribii harnici şi bine plătiţi ai curţii, au fost readuse la viaţă printr-o muncă asiduă. La Paris, profesorul Georges Dossin, de la Universitatea din Liège, împreună cu o întreagă echipă de asirologi, se ocupau cu descifrarea şi traducerea lor. Vor trece ani de zile înainte ca toate acele documente să ajungă să fie traduse şi publicate. Fiecare dintre ele conţine o pietricică din mozaicul istoriei regatului Mari.

Numărul mare de decrete privind construirea de canale, stăvilare, baraje şi lucrările de amenajare ale cursurilor unor ape duc la supoziţia că bunăstarea regatului depindea, într-o mare măsură, de amplul şi ramificatul sistem de irigaţie, care era constant supravegheat şi întreţinut de ingineri ai statului.

Două tăbliţe conţin o listă de 2 000 de meşteşugari cu numele lor întreg şi cu breasla din care făceau parte.

Sistemul de informare „Mari" funcţiona atât de rapid şi de eficient, încât nu era cu nimic mai prejos decât telegrafia modernă.

Mesaje importante se transmiteau cu ajutorul semnalelor de foc în câteva ore, de la graniţa cu Babilonul până sus în Turcia de astăzi, adică la peste 550 de kilometri.

Mari se afla la încrucişarea marilor drumuri de caravane, care mergeau de la vest spre est şi din sud spre nord, aşa că nu este de mirare că schimbul de bunuri, care ajungea din Cipru şi Creta până în Asia Mică şi Mesopotamia sudică, a dus şi la o bogată corespondenţă comercială scrisă pe tăbliţe de lut. însă tăbliţele nu conţin doar informaţii despre chestiuni cotidiene. Ele vorbesc la fel de elocvent despre culte, despre procesiunile în cinstea lui Iştar care se ţineau de Anul Nou, despre citirea viitorului în ficatul de oaie sacrificată sau despre interpretarea viselor. în Mari se venerau douăzeci şi cinci de zeităţi, într-o listă a oilor sacrificate, ordonată de Zimri-Lim, sunt numiţi toţi locuitorii cerurilor zeieşti.

Din nenumăratele rapoarte disparate înscrise pe lut ajungem să ne creăm astăzi o imagine a regatului Mari, a unui stat din secolul al XVIII-lea î.Hr., care era organizat şi administrat exemplar. în mod uimitor, în frescele şi sculpturile lor nu sunt redate evenimente cu caracter războinic.

Locuitorii din Mari erau amoriţi, care deveniseră sedentari cu mult timp în urmă şi erau iubitori de pace. Erau înclinaţi spre religie şi cult, spre comerţ şi

schimb; cuceririle, eroismul, zdrăngănitul armelor nu le spuneau mare lucru. Feţele lor, aşa cum le putem vedea astăzi sub formă de statui sau în picturi, sunt pline de calm şi de bucurie interioară.

Ceea ce nu înseamnă deloc că ar fi fost scutiţi de grijile războiului, de apărarea şi păstrarea siguranţei ţării lor. Căci la graniţele lor trăiau popoare semitice nomade, pentru care păşunile bogate şi marile plantaţii de legume şi cereale constituiau o atracţie constantă. Acestea treceau des peste graniţă, îşi purtau turmele peste zone întinse şi înfricoşau populaţia locală. Trebuia să te fereşti de ei. De aceea se construiseră pe graniţă posturi de veghe şi puncte de apărare. Tot ce se întâmpla era îndată anunţat la Mari.

Asirologii descifrează la Paris o tăbliţă de lut din arhivele descoperite în Mari. Miraţi, ei citesc un mesaj transmis de Bannum, un ofiţer al poliţiei stepelor: „Spune stăpânului meu: Acestea de la Bannum, servitorul tău. Ieri am pornit din Mari şi am petrecut noaptea în Zuruban. Toţi veniaminiţii aprindeau focuri de semnal. De la Samanum până la Ilum-Muluk, de la Ilum-Muluk la Mişlan, toate aşezările veniaminiţilor din districtul Terqa răspundeau cu semnale de foc. Şi nu ştiu, nici până acum, ce însemnau aceste semnale. Dar încerc să aflu. îi voi scrie stăpânului meu dacă am reuşit sau nu. Pune să se întărească paza în oraşul Mari şi nu îl lăsa pe stăpânul meu să iasă pe poartă."

în acest raport poliţienesc de pe Eufratul mijlociu, din secolul al XlX-lea î.Hr., apare numele unui trib cunoscut din Biblie, anume veniaminiţii!

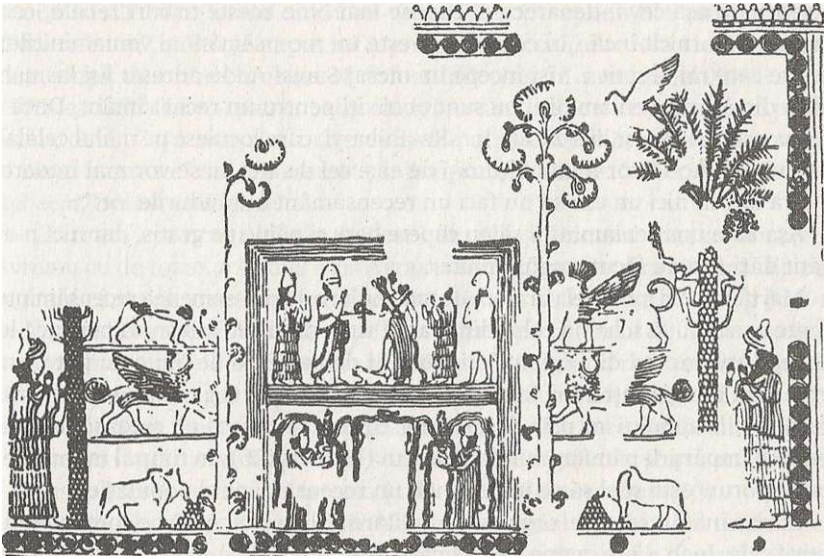

Fig. 7. Această pictură din sala 106 a palatului din Mari redă întronarea lui Zimri-Lim de către zeiţa Iştar

Despre veniaminiţi se vorbeşte adesea. Se pare că le-au pricinuit stăpânilor din Mari atâtea griji, încât chiar perioade de domnie au fost denumite după ei.

în dinastiile Mari, referirile la anii de domnie nu se făceau recurgând la cifre, ci la evenimente importante, cum ar fi construirea şi inaugurarea unui templu nou, ridicarea de diguri de mari dimensiuni pentru îmbunătăţirea sistemelor de irigare, amenajări ale malurilor Eufratului sau recensăminte ale populaţiei. Tabelele cronologiei istorice îi numesc de trei ori pe veniaminiţi:

„Anul în care Iahdulim plecă spre Hem şi îşi puse mâna peste stepa veniaminiţilor", se spune în timpul domniei regelui Iahdulim şi

„Anul în care Zimri-Lim 1-a ucis pe dawidiumul veniaminiţilor..."

„Al doilea an de când Zimri-Lim 1-a ucis pe dawidumul veniaminiţilor..."

O corespondenţă voluminoasă sosită de la guvernatori şi de la funcţionari ai administraţiei viza continuu problema dacă să se îndrăznească o numărătoare a veniaminiţilor, adică dacă să se facă un recensământ al acestora.

în regatul Mari recensămintele populaţiei nu erau un lucru neobişnuit. Pe baza lor se realiza impozitarea şi înrolarea în armată. Populaţia era adunată pe districte şi fiecărui ins ce trebuia să facă armata i se trecea numele pe o listă. Această procedură dura totuşi câteva zile, aşa că agenţii guvernamentali le împărţeau celor chemaţi în mod gratuit bere şi pâine. Şefii administraţiei din palatul din Mari erau foarte doritori să facă un recensământ al veniaminiţilor. Funcţionarii districtuali, care ştiau mai bine cum stăteau lucrurile în teren, aveau însă reţineri majore în această privinţă. Ei atrag atenţia şi dau sfatul să nu se întreprindă aşa ceva, deoarece ei cunosc mai bine aceste triburi rebele, care nu s-au statornicit încă. „în ceea ce priveşte un recensământ al veniaminiţilor, despre care mi-ai scris..." îşi începe un mesaj Samsi-Addu adresat lui Iasmah-Addu din Mari, „veniaminiţii nu sunt potriviţi pentru un recensământ. Dacă îl faci, vor afla de acest lucru fraţii lor, Ra-ab-ba-yi, care locuiesc pe malul celălalt al fluviului. Aceia vor fi nemulţumiţi de ei şi cei de aici nu se vor mai întoarce în ţara lor. în nici un caz să nu faci un recensământ în rândurile lor!"

Aşa au ajuns veniaminiţii să nu capete bere şi pâine pe gratis, dar nici n-au plătit dări şi n-au făcut stagiul militar.

Mai târziu, fiii lui Israel vor trece de mai multe ori prin asemenea recensăminte, făcute exact după schema celor din Mari. Prima dată sub Moise, la porunca lui Iahve, după exodul din Egipt. Toţi bărbaţii de peste 20 de ani care pot purta arme sunt înregistraţi după familiile lor (Numerii 1-4). O generaţie mai târziu, la sfârşitul drumului lor prin deşert, Moise pune să se facă alt recensământ, în vederea împărţirii pământului Canaanului (Numerii 26). în timpul monarhiei, David porunceşte şi el să se întreprindă un recensământ al populaţiei.

El viza înfiinţarea unei organizaţii militare şi îl însărcinează pe comandantul oştirii sale, Ioab, să se ocupe de recensământ (II Regi 24). Iahve 1-a instigat pe regele David să facă recensământul, aşa cum ne spune Biblia, pentru a pedepsi poporul. Israelienii iubeau libertatea mai mult decât orice. înregistrarea lor şi

posibilitatea ulterioară de a fi chemaţi sub arme nu le erau pe plac. Chiar şi mult mai târziu, când guvernatorul roman Coponius a ordonat un recensământ, în anul 6 d.Hr., aproape că s-a ajuns la o revoltă deschisă.

Trebuie spus că lumea întreagă datorează tocmai paşnicului regat Mari sistemul de bază al tuturor recrutărilor care s-au făcut şi se fac. El a fost preluat deopotrivă de babilonieni şi asirieni, de greci şi romani, ca şi mai apoi de statele epocii moderne. în toate ţările din lume se recurge la recensământ ca instrument pentru strângerea impozitelor şi pentru recrutări, după modelul conceput în regatul Mari!

La Paris, menţionarea veniaminiţilor trezeşte, pe bună dreptate, presupoziţii şi aşteptări care mergeau toate într-o anumită direcţie.

Pe alte tăbliţe de lut asirologii descoperă în rapoarte ale guvernatorilor şi ale mai marilor districtelor din regatul Mari o mulţime de nume care ne sună foarte cunoscute din paginile Bibliei, precum Peleg, Serug, Nahor, Terah şi... Haran!

„Iată acum istoria vieţii neamului lui Sem" ni se spune în Cartea Facerii 11:10. „Peleg a trăit o sută treizeci de ani şi atunci i s-a născut Ragav. / Ragav a trăit o sută treizeci şi doi de ani şi atunci i s-a născut Serug. / Serug a trăit 0 sută treizeci de ani şi atunci i s-a născut Nahor. / Nahor a trăit şaptezeci şi nouă de ani şi atunci i s-a născut Terah. / Terah a trăit şaptezeci de ani şi atunci 1 s-au născut Avram, Nahor şi Haran".

Nume ale strămoşilor lui Avraam apar din străfundurile timpurilor ca denumiri ale unor oraşe din nord-vestul Mesopotamiei. Ele sunt situate în „Panan-Aram", adică „câmpia lui Aram". în mijlocul ei se află Haran, un oraş care, după descriere, trebuie să fi fost înfloritor în secolele al XlX-lea şi al XVIII-lea î.Hr. Haran, patria patriarhului Avraam, este menţionată aici pentru prima dată. Ceva mai sus, în aceeaşi vale a râului Balih, era aşezat un oraş al cărui nume ne este, de asemenea, familiar din Biblie: Nahor, locul natal al Rebecăi, nevasta lui Isaac.

„Avraam era acum bătrân şi vechi de zile şi Domnul binecuvântase pe Avraam cu de toate. / Atunci a zis Avraam către sluga cea mai bătrână din casa sa, care cârmuia toate câte avea: «Pune mâna ta sub coapsa mea / Şi jură-mi pe Domnul Dumnezeul cerului şi pe Dumnezeul pământului că fiului meu Isaac nu-i vei lua femeie din fetele Canaaneilor, în mijlocul cărora locuiesc eu / Ci vei merge în ţara mea, unde m-am născut eu, la rudele mele, şi vei lua de acolo femeie lui Isaac, fiul meu». / Apoi a luat sluga cu sine zece cămile din cămilele stăpânului său şi tot felul de lucruri scumpe de-ale stăpânului său şi, sculându-se, s-a dus în Mesopotamia, în cetatea lui Nahor". (Facerea 24:4, 10)

Şi iată că astfel oraşul biblic Nahor pătrunde deodată într-un context recognoscibil din punct de vedere istoric. Sluga lui Avraam a plecat în regatul regilor din Mari. Misiunea clară pe care i-a dat-o stăpânul său, aşa cum ne relatează Biblia, dovedeşte că Avraam trebuie să fi cunoscut foarte bine atât

nordul Mesopotamiei, cât şi Nahorul. Altminteri cum ar fi putut vorbi despre acest oraş?

După datele indicate în Biblie, se poate socoti cu exactitate că Avraam şi-a părăsit oraşul său natal Haran cu 645 de ani înainte de exodul copiilor lui Israel din Egipt sub conducerea lui Moise, în secolul al XIII-lea î.Hr., şi de drumul pe care l-au făcut prin deşert până în Ţara Făgăduinţei. Această dată este, aşa cum vom vedea mai încolo, atestată de către arheologi. Confirmă descoperirile de la Mari exactitatea datelor furnizate de Biblie? Oricum, conform informaţiilor descoperite în arhivele palatului, în jurul anului 1900 î.Hr. atât Haran, cât şi Nahor erau nişte oraşe înfloritoare.

Ne prezintă oare documentele din regatul Mari pentru prima dată extraordinara dovadă a faptului că istorisirile despre patriarhi nu sunt doar nişte „legende pioase", ci că ele sunt descrieri ale unor evenimente dintr-o perioadă istorică ce poate fi datată cu precizie?

Faptul că Biblia conţine un corpus de nume reale din perioada timpurie vest-semitică şi-a găsit o confirmare neaşteptată prin intermediul unor vechi surse de documente orientale. Numele din istoria patriarhilor care apar în Biblie nu se regăsesc doar în denumirea unor localităţi, ci s-au dovedit a fi, într-adevăr, numele unor persoane individuale. Nu este un lucru atât de neobişnuit ca un cercetător sau altul să descopere o tăbliţă de lut pe care să apară chiar numele biblicului părinte al patriarhilor, cel al lui Avraam. Ne-am apropiat oare într-adevăr astfel mai mult de el? Printre cei care i-au purtat numele se aflau, conform documentelor scoase la iveală la „Capul Feniculului" Ras Şamra (vechiul Ugarit), chiar şi un egiptean şi un cipriot. Părintele Roland de Vaux, cunoscutul arheolog biblic, a găsit acest fapt „ciudat şi neliniştitor". Lucru de înţeles, căci Avraam ameninţă pe această cale nu să ne devină mai cunoscut, ci, dimpotrivă, să se „piardă" în masa numeroşilor săi tizi din variate epoci ale istoriei Orientului Apropiat şi Mijlociu!

Din păcate s-a pierdut şi urma „veniaminiţilor" din Mari. S-a ajuns la următoarea convingere: Denumirea dedusă ca fiind „veniaminiţi" din textele de la Mari nu ar însemna de fapt decât: „fii de pe mâna dreaptă" (respectiv „fii ai sudului"). Este vorba, aşadar, mai curând de o denumire conţinând strict o indicaţie geografică şi nu de numele unui trib, deoarece în documentele din Mari „fiilor sudului" (banu rabbăjă) le sunt opuşi „fiii nordului" (banu sam'al).

Şi din alt punct de vedere, cei care erau implicaţi în cercetări legate într-un fel de Biblie au mai învăţat ceva în plus: „Anul în care Zimri-Lim l-a ucis pe dawidum-ul veniaminiţilor..." se traduce astăzi: „Anul în care Zimri-Lim i-a înfrânt pe fiii sudului". Căci dawidum nu înseamnă „căpetenie", cum se credea înainte, ci „înfrângere".

Este evident că datarea existenţei Mari-ului pe la 1800 î.Hr. se potriveşte de minune cu periodizarea practicată uzual în ceea ce îi priveşte pe patriarhii biblici - în jurul sau puţin după 2000 î.Hr. Au apărut însă - în mod paradoxal - confirmări surprinzătoare ale acelor relatări biblice, care corelează „Epoca

patriarhilor" cu o perioadă a istoriei Orientului antic datată cu circa o jumătate de mileniu mai târziu - ceea ce pune sub semnul întrebării periodizarea uzual folosită. Este vorba de date venind din arhiva din Nuzi, astăzi Jorgan Tepe, aflat la 15 kilometri sud-vest de Kirkuk. Documentele găsite în acest oraş hurrit din regatul Mitanni (c. 1500 î.Hr.) nu conţin doar texte de drept hurrite, ci şi cutume de drept ale „patriarhilor" din Biblie, cele două prezentând o uluitoare asemănare. Iată trei exemple edificatoare:

1. Avraam se plânge că va muri fără de fii şi că va fi moştenit de un anume Eliezier (Facerea 15:2). Din tăbliţele descoperite la Nuzi ştim că se obişnuia ca cuplurile maritale fără copii să adopte un „fiu", care să se îngrijească de părinţii adoptivi, iar în schimb acesta să fie declarat moştenitorul lor. în parte, se putea reveni asupra acestei înţelegeri, dacă se prezenta un urmaş de sânge.

2. Dacă dintr-o căsnicie nu rezulta nici un urmaş, nevasta avea datoria de a-i asigura soţului o „nevastă înlocuitoare". Aşa a făcut şi Sarai, atunci când i-a dat-o lui Avraam pe Agar (Facerea 16:3) şi tot aşa, mai târziu, Rahila i-a dat-o lui Iacov pe slujnica ei Bilha (Facerea 30:3). Exact acelaşi obicei domnea şi în Nuzi.

Nevasta lui Iacov, Rahila, a furat de la tatăl ei, Laban, „idolii" săi (Facerea 31:19 şi urm.), iar Laban a făcut tot posibilul să recapete acei „idoli". Tăbliţele din Nuzi ne explică de ce: cine avea asemenea idoli (teraphim) avea şi dreptul la moştenire.

Pe scurt, avem de a face cu potriviri frapante între Biblie şi textele din Nuzi! Şi, totuşi, apare şi o nuanţă amară: dacă patriarhii urmau cutumele juridice ale hurriţilor din secolul al XV-lea î.Hr., atunci ar mai fi putut ei să trăiască în secolele al XVIII-lea, al XlX-lea sau XX î.Hr.? Cu alte cuvinte: a trăit Avraam cu adevărat în „regatul Mari"? Sau ar trebui mai curând să îl căutăm cu sute de ani mai târziu în regatul Mitanni? Desigur, se va mai dovedi şi de-acum încolo că anumite presupuneri şi teorii despre „Epoca patriarhilor" (de data aceasta în sfera religioasă) îşi au un corespondent în textele din oraşul de coastă Ugarit (Ras Şamra), oraş a cărui perioadă „clasică" este încă şi mai târzie: în secolele al XV-lea - al XlV-lea î.Hr.! Va trebui, aşadar, ca strămoşii biblici ai Israelului să fie cantonaţi într-o perioadă încă şi mai înaintată? Astăzi suntem confruntaţi cu întrebări peste întrebări...

Şi totuşi, chiar dacă ar putea părea că ştiinţa ne lasă singuri în mijlocul unui ocean de probleme nerezolvate, ceea ce ne îngreunează foarte mult posibilitatea de a face legătura între nume şi evenimente menţionate în Biblie şi personaje cunoscute din istorie, tot ştiinţa a fost cea care a confirmat alte date din Biblie într-un mod uluitor, aşa cum vom vedea mai departe. Şi, cum cercetarea merge înainte, nu este deloc exclus ca arheologia biblică să ne ofere în viitor alte şi alte descoperiri senzaţionale.

Capitolul şase

Marea călătorie spre Canaan

Un drum de caravane de o mie de kilometri • Astăzi este nevoie de patru vize • Ţara Purpurii • Expediţii de pedepsire împotriva „locuitorilor nisipurilor" • Falnice oraşe maritime şi un hinterland turbulent • Bestseller egiptean despre Canaan • Sinuhe laudă Ţara Făgăduinţei • Ierusalimul pe cioburi magice • Fortificaţii • Sellim descoperă oraşul Sichem • Avraam alege drumul de munte

ŞI A LUAT AVRAM PE SARAI, FEMEIA SA, PE LOT, FIUL FRATELUI SĂU, ŞI TOATE AVERILE CE AGONISISERĂ EI ŞI TOŢI OAMENII PE CARE-I AVEAU ÎN HARAN, ŞI AU IEŞIT, CA SĂ MEARGĂ ÎN ŢARA CANAANULUI ŞI AU AJUNS ÎN CANAAN. (Facerea 12:5)

Drumul din patria patriarhului, Haran, spre ţara Canaanului, ducea spre sud cale de circa o mie de kilometri. Se merge în sus de-a lungul râului Balih până la Eufrat, de acolo mai departe pe un drum de caravane vechi de milenii, se trece prin oaza Palmyra, care apare în Biblie sub numele de Tadmor, pe calea spre Damasc. Iar de aici, către sud-vest spre lacul Ghenizaret. Era o mare cale comercială, care lega din vremuri străvechi Eufratul de Iordan, ducând din bogata Mesopotamie spre oraşele maritime feniciene aflate pe coasta Mării Mediterane şi apoi, mai departe, spre îndepărtatele ţinuturi cu crocodili ale Egiptului.

Cine vrea să repete în zilele noastre drumul făcut de Avraam, are nevoie de patru vize: una pentru Turcia, unde se află Haranul, una pentru Siria, spre a acoperi porţiunea dintre Eufrat şi Damasc până la Iordan, iar apoi câte una pentru Iordania şi pentru Israel, unde se întindea înainte Canaanul. Pe vremea părintelui patriarhilor lucrurile erau, din acest punct de vedere, mai simple. Căci, pe tot parcursul lungii sale călătorii, nu a mers decât printr-un singur stat mare, regatul Mari, pe care îl părăsea acum. Celelalte oraşe-stat mai mici, aflate între Eufrat şi Nil, puteau fi ocolite cu uşurinţă. Drumul spre Canaan era liber.

Primul mare oraş pe care trebuie să-l fi văzut Avraam în călătoria sa mai dăinuie şi astăzi: este Damascul.

Un drum cu maşina din Damasc spre Palestina este, mai ales primăvara, o experienţă minunată.

Străvechiul oraş, cu străzile sale strâmte şi pasajele sale întunecate în care se află bazarele, cu moscheile şi cu ruinele construcţiilor romane, este situat în mijlocul unei văi largi şi fertile. Atunci când arabii vorbesc despre paradis, de cele mai multe ori ei se gândesc la Damasc. Ce alt loc de la Marea Mediterană s-ar putea compara cu acest oraş minunat, inundat în fiecare primăvară de

Fig. 8. Părintele patriarhilor a urmat acest drum din regatul Mari spre Canaan.

o infinită bogăţie de flori colorate, care mai de care mai diferite! în nenumărate curţi şi în lizierele din afara zidurilor sale este o feerie în nuanţe de roz a caişilor şi migdalilor. Pomi în floare se află pe de o parte şi alta a drumului care urcă treptat, ducând spre sud-vest. De-a lungul lui se înşiră ogoare roditoare, care alternează cu crânguri de măslini şi întinse plantaţii de duzi. Sus de tot, în dreapta drumului, izvorăşte râul el-Barada, căruia i se datoreşte fertilitatea întregii regiuni. Aici este locul unde se ridică spre ceruri din valea netedă şi roditoare, într-un gest abrupt şi puternic, renumitul munte Hermon, care atinge peste 2 750 m înălţime. Din latura sudică a acestui masiv muntos ies bolborosind apele izvoarelor Iordanului. Sumeţindu-se peste cele două ţări într-atât încât poate fi văzut de la mare depărtare, muntele pare să fie o piatră de hotar aşezată de natură drept între Siria şi Palestina. Chiar şi în timpul celor mai chinuitoare călduri, crestele sale rămân încununate de zăpadă. Impresia este una cu atât mai covârşitoare, cu cât, mergând mai departe pe drum, pe stânga lui dispare treptat verdele câmpiilor. Dealurile gri-brune, printre care şerpuiesc doar nişte văi uscate, se aseamănă unei monotone mări vălurite, care se rostogoleşte parcă până la un orizont strălucitor, acolo unde începe incandescentul deşert al Siriei - patria nomazilor. Timp de o oră şi jumătate maşina urcă încontinuu pe o pantă lină. Câmpurile şi crângurile se răresc tot mai mult. Verdele este tot mai mult înghiţit de griul nisipos al stepei. Apoi, dintr-o dată, apar nişte imense conducte petroliere, care trec de-a latul drumului. Ţiţeiul care curge pe aici a parcurs deja un drum extrem de lung. Punctul de pornire se află în insulele Bahrein din mijlocul Golfului Persic, la 1 500 km distanţă, iar punctul terminal este oraşul portuar Saida de la Marea Mediterană, vechiul Sidon din Biblie.

în spatele unei creste de deal sc arată ţinutul muntos al Galileei. După puţine minute ajungem la un post de control vamal. Siria rămâne în urmă. Drumul trece peste un mic pod. Pe sub el curge năvalnic un râuşor strâmt, dar neliniştit. Este Iordanul; ne aflăm acum în Palestina, în tânărul stat Israel[1].

[1] Prima ediţie a cărţii a apărut în 1955; statul Israel a fost proclamat în 1948 (n. tr.)

După zece kilometri de mers cu maşina printre stânci întunecate de bazalt se văd sclipirile albăstrii de pe luciul apei lacului Ghenizaret[1]. Pe acest lac liniştit a predicat cândva, dintr-o barcă, Iisus, în faţa oamenilor din micul oraş Capernaum. Aici i-a spus lui Petru să-şi arunce năvodul şi să prindă o mulţime de peşti. Cu două mii de ani înainte, Avraam şi-a păscut animalele pe malurile acestui lac. Căci drumul dinspre Mesopotamia spre Canaan trecea pe lângă lacul Ghenizaret.

Canaanul este un ţinut îngust şi muntos, aflat între coasta Mării Mediterane şi limitele vestice ale deşertului şi care se întinde de la Gaza, în sud, până la Hamath, pe Orontes, în nord.

Canaan este „Ţara Purpurei". Numele se datorează unui produs local care era la mare căutare în Antichitate. Din cele mai vechi timpuri, locuitorii de aici extrăgeau din melcul de mare - *Murex trunculus* -, care creştea în această zonă, cel mai renumit colorant al lumii antice: purpura. Era atât de rară şi atât de dificil de produs, încât ajungea să fie atât de scumpă, că doar cei foarte bogaţi îşi puteau permite să o cumpere. Hainele de culoare purpurie erau considerate peste tot în Orient un semn că cel care le purta deţinea un rang înalt. Grecii îi denumeau „fenicieni" pe fabricanţii şi pe cei care colorau cu ajutorul purpurei pe malul Mării Mediterane, iar ţara lor era cunoscută sub numele de „Fenicia", ceea ce însemna, în limba lor, purpură.

Ţara Canaanului este şi locul unde au apărut două elemente care au influenţat în cel mai înalt grad întreaga lume: cuvântul „biblie" şi alfabetul nostru! Un oraş fenician a fost naşul cuvântului grecesc prin care se desemnează o „carte": plecând de la numele unui oraş portuar din Canaan, Byblos, s-a ajuns la „biblion" şi, mai târziu, la „Biblie". Iar în secolul al IX-lea î.Hr., grecii au preluat din Canaan literele alfabetului nostru.

Acea parte a ţinutului care va ajunge să fie patria poporului israelit a fost botezată de romani după cei mai aprigi duşmani ai fiilor lui Israel: căci termenul de „Palestina" vine de la „peliştim", denumirea sub care apar filistenii în Vechiul Testament. Ei trăiau la extremitatea sudică a coastei Canaanului. „Tot Israelul, de la Dan până la Beer-Şeba" (I Regi, 3:20) - aşa ne delimitează Biblia întinderea pe care o avea Ţara Făgăduinţei. Adică de la izvoarele Iordanului, aflate la poalele Hermonului, şi până la dealurile aflate la vest de Marea Moartă, iar în sud până la deşertul Negev.

Dacă ne uităm la globul pământesc, Palestina nu ne apare decât ca o pată minusculă, o fâşie mică şi subţire. Astăzi, cu o maşină, se poate da înconjurul graniţelor vechiului regat al Israelului fără mare efort într-o singură zi. Dimensiunile sale se apropie de cele ale Siciliei. Nu a crescut în mărime decât câteva decenii din zbuciumata sa istorie. Sub renumiţii regi David şi Solomon, teritoriul statului a ajuns în sud până la braţul Mării Roşii de la Eţion-Gheber, iar

[1] Cunoscut mai degrabă ca lacul Tiberiada sau Marea Galileei (n. red.)

în nord a depăşit cu mult Damascul, intrând adânc în teritoriul Siriei. Statul actual al Israelului este cu aproape o cincime mai mic decât regatul strămoşesc.

Aici nu au înflorit niciodată meşteşuguri şi industrii ale căror produse să fie dorite în restul lumii. Brăzdat de dealuri şi lanţuri muntoase, ale căror vârfuri se ridică până la peste 1 000 m, mărginindu-se în est şi în sud cu stepa şi cu deşertul, în nord cu Munţii Libanului şi cu Muntele Hermon, iar în vest cu coasta netedă şi neprielnică pentru construirea de porturi, regatul Israelului dă impresia unei insule sărace, prinsă între marile imperii de pe Nil şi de pe Eufrat şi aflată pe graniţa dintre două continente. La vest de delta Nilului este Africa. în cealaltă direcţie, după 150 de kilometri de deşert începe Asia, iar la pragul ei se află Palestina.

Dacă pe parcursul istoriei sale turbulente Israelul a fost prins continuu în mijlocul unor mişcări istorice de mare amploare, acest lucru se datoreşte poziţiei sale geografice. Canaan este veriga care face legătura între Egipt şi Asia. Cel mai important drum comercial al vechii lumi trece prin această ţară. Comercianţii şi caravanele, triburile şi popoarele migratoare merg pe această cale, pe care vor urma mai târziu armatele marilor cuceritori. Egiptenii, asirienii, babilonienii, perşii, grecii şi romanii au profitat, pe rând, de această ţară şi de locuitorii ei, urmărindu-şi interesele economice, strategice şi politice.

Uriaşul de pe Nil a fost atras în această zonă de interese comerciale încă din mileniul al III-lea î.Hr., când a făcut primii paşi înspre vechiul Canaan în postura sa de primă mare putere.

„Am adus 40 de corăbii încărcate cu trunchiuri de cedru / Am construit corăbii din lemn de cedru / O corabie de 50 m lungime închinată «laudei celor două ţări»/ Iar din lemn de meru, alte două corăbii de 50 m lungime / Uşile palatului regal le-am făcut din lemn de cedru", acesta este conţinutul celui mai vechi raport de import de cherestea din lume, care datează din jurul anului 2700 î.Hr.; informaţiile despre acest transport de cherestea, făcut în timpul domniei faraonului Sneferu, sunt cioplite într-o tăbliţă de diorit negru, care este păstrată astăzi în muzeul din Palermo. în acele vremuri, povârnişurile Munţilor Libanului erau acoperite de păduri dese. Nobilul lemn de cedru, ca şi cel de meru, un tip de conifer, erau materialele de construcţie extrem de apreciate de către faraoni.

Cu 500 de ani înainte de Avraam, deja înfloreau pe coasta Canaanului importul şi exportul. Ţara Nilului tranzacţiona aur şi mirodenii din Numibia, cupru şi turcoaze extrase din minele Sinaiului, cânepă şi fildeş în schimbul argintului din Taurus, al produselor din piele făcute în Byblos, al vazelor glazurate din Creta. Egiptenii bogaţi îşi vopseau stofele în purpuriu în marile vopsitorii ale fenicienilor. Pentru doamnele lor de la curte cumpărau un albastru minunat de lapislázuli - erau la mare modă pleoapele date cu albastru -, cât şi stibiu, mult apreciata cosmeticală cu care femeile de vază îşi fardau genele.

în oraşele de coastă Ugarit (astăzi Ras Şamra) şi Tir s-au înfiinţat consulate egiptene, cetatea maritimă Byblos a devenit o colonie egipteană, statuile

faraonilor au început să apară pretutindeni, iar prinţii fenicieni au luat obiceiul de a adopta nume egiptene.

în timp ce localităţile de pe coastă prezintă imaginea unei vieţi cosmopolite, prospere, ba chiar luxoase, la doar câţiva kilometri spre interior avem de-a face cu o lume total diferită. Munţii din apropierea Iordanului sunt o zonă în care puteau răbufni oricând tulburări. Atacurile nomazilor împotriva populaţiei sedentare, revoltele şi luptele dintre oraşe nu mai luau sfârşit. Deoarece toate acestea puneau în pericol şi drumul caravanelor, care mergea de-a lungul coastei Mării Mediterane, sunt trimise în repetate rânduri expediţii de pedepsire egiptene, care să-i potolească pe cei ce tulburau pacea. Inscripţia de pe mormântul egipteanului Uni ne oferă o imagine clară a modului în care decurgea o asemenea campanie punitivă în jurul anului 2250 î.Hr. Comandantul militar Uni primeşte de la faraonul Pepi I ordinul de a strânge o armată, cu care să pornească împotriva beduinilor asiatici care au năvălit în Canaan. Despre campanie, Uni ne spune:

„Maiestatea Sa a bătut cu război popoarele deşertului şi Maiestatea Sa a adunat o armată: în întregul ţinut de sud, dincolo de Elefantina... în tot nordul... şi printre nubienii din Jertet, Mazoi şi Jenam. Mie mi s-a încredinţat întreaga expediţie..." înaltul grad de disciplină al acestei armate formate din luptători de culori diferite este lăudat în mod expres; cu această ocazie aflăm şi care erau cele mai râvnite prăzi de război în Canaan: „Nici unul dintre ei nu fura sandalele celui care îi ieşea în drum... Nici unul dintre ei nu lua pâine din oraşe... nici unul dintre ei nu îi lua cuiva vreo capră". Raportul lui Uni privind campania anunţă cu pompă o mare victorie şi, în trecere, ne oferă câteva informaţii preţioase despre ţară: „Armata regelui s-a întors în bună stare, după ce a pustiit ţara locuitorilor nisipurilor... după ce le-a distrus fortăreţele... după ce le-a tăiat smochinii şi viile... după ce... a luat mulţi prizonieri. Maiestatea Sa m-a trimis de cinci ori în ţara locuitorilor nisipurilor, de fiecare dată când se răsculau..."

Astfel au ajuns în Egipt primii semiţi - numiţi aici dispreţuitor „locuitori ai nisipurilor" - ca prizonieri de război.

Chu-Sebek, aghiotantul faraonului egiptean Sesostris al III-lea, scrie patru sute de ani mai târziu un jurnal de război, care a fost dăltuit într-o piatră comemorativă, aşa cum o cerea uzanţa timpului. Piatra respectivă a fost descoperită la Abydos, pe cursul superior al Nilului şi pe ea scrie: „Maiestatea Sa a pornit spre nord, pentru a-i supune pe beduinii asiatici... Maiestatea Sa a ajuns într-un loc numit Selcmem... Apoi căzu Sekmem împreună cu jalnica Retenu..."

Denumirea egiptenilor pentru ţara Palestinei şi a Siriei era „Retenu". „Sekmem" este oraşul numit în Biblie Sichem, primul oraş pe care îl vede Avraam la sosirea sa în Canaan. (Facerea 12:6)

Cu campania lui Sesostris al III-lea, în jurul anului 1850 î.Hr., ne aflăm în plină epocă a patriarhilor. între timp, Egiptul ocupase deja tot Canaanul; ţara se afla în stăpânirea faraonului. Datorită arheologilor, lumea cunoaşte astăzi un document unic ca importanţă din acea epocă, un adevărat giuvaier al scrierilor din Antichitate. Autorul este un egiptean numit Sinuhe. Locul

acţiunii: Canaan. Timpul acţiunii: între 1971 şi 1928 î.Hr., sub domnia faraonului Sesostris I.

Sinuhe, un nobil de la curte, este amestecat într-o intrigă politică. Se teme pentru viaţa sa şi fuge în Canaan:

„... îndreptându-mi paşii spre nord, am ajuns la Zidul Prinţului, care a fost construit pentru a-i ţine pe beduini la distanţă şi a-i strivi pe călătorii nisipurilor.[1] M-am ascuns într-un desiş, de teamă să nu fiu văzut de soldaţii care patrulau sus pe zid. Seara am pornit din nou la drum. Când s-a luminat de zi... şi am ajuns la Lacul Amar[2], m-am prăbuşit sfârşit. Eram foarte însetat, îmi ardea gâtlejul. Mi-am zis: Acesta este gustul morţii! Dar după ce mi-am făcut puţin curaj şi m-am ridicat din nou în picioare, am auzit muget de vite şi am întrezărit oameni ai lui Setiu[3]. Unul dintre şeicii lor, care fusese în Egipt, m-a recunoscut şi mi-a dat apă şi mi-a fiert nişte lapte. Am plecat cu el la tribul său, unde s-au purtat foarte bine cu mine".

Sinuhe a reuşit să scape. A putut trece pe ascuns de marele zid de la graniţa marelui imperiu al faraonilor şi care era ridicat exact acolo unde se află astăzi Canalul de Suez. Acest Zid al Prinţului avea deja la acea dată câteva sute de ani. Un preot îl menţionează încă din 2650 î.Hr.: „Se va construi Zidul Prinţului, care să nu-i lase pe asiatici să pătrundă în Egipt. Ei cer apă... pentru ca să îşi adape animalele." Mai târziu, copiii lui Israel vor trece de multe ori prin porţile acestui zid; nici un alt drum nu duce spre Egipt. Dintre ei, Avraam este primul care trebuie să-l fi văzut, atunci când a plecat în valea Nilului în timp de foamete (Facerea 12:10).

Sinuhe continuă: „Dintr-un ţinut eram trimis în următorul. Am ajuns la Byblos[4] şi apoi la Kedme[5], unde am rămas un an şi jumătate. Ammi-enşi / Ammunenshi[6], prinţul din Retenu de Sus[7], m-a luat la el. El mi-a zis: «îţi va fi bine la mine şi vei auzi vorbindu-se limba egipteană.» Mi-a spus însă aceste lucruri pentru că îşi dăduse seama de calităţile mele, aflase de înţelepciunea mea. Egiptenii[8] care se aflau acolo la el îi vorbiseră despre mine."

Aflăm prin ceea ce trece fugarul egiptean în Palestina de Nord până în cele mai mici amănunte, inclusiv elemente ale vieţii cotidiene: „Ammi-enşi îmi

[1] „Călătorii nisipurilor" şi „trecătorii prin deşert" erau poreclele zeflemitoare cele mai curent folosite de egipteni pentru vecinii lor nomazi din est şi nord-est. Printre ei se numărau şi triburile care trăiau în Canaan şi Siria

[2] Lacurile Amare, denumire care s-a păstrat până astăzi, sunt situate pe istmul Suez

[3] Asiatici (n.tr.)

[4] Oraş maritim la nord de actualul Beirut

[5] Zonă deşertică la est de Damasc

[6] Nume vest-semitic, amorit

[7] Numele regiunii muntoase nordice a Palestinei

[8] însărcinaţi ai faraonului se aflau în acel timp peste tot în Canaan şi Siria

spuse: «Sunt convins că Egiptul este fericit, ştiind că prosperă, dar tu, iată, tu te afli aici; să rămâi aici la mine, iar eu mă voi purta bine cu tine.» M-a aşezat mai presus chiar şi decât copiii săi şi m-a căsătorit cu fiica sa cea mai în vârstă. M-a lăsat să aleg din ţara sa ce pământ mai bun voiam din ce îi aparţinea pe graniţa cu altă ţară. Era un ţinut frumos, care se numea Jaa. Se găseau smochine acolo şi struguri şi vinul era mai mult decât apa. Mierea era multă şi mult şi uleiul, şi toate soiurile de fructe creşteau în pomi. Se găseau grâu şi orz, iar numărul animalelor de tot soiul era de necuprins. M-am ales cu multe deoarece eram îndrăgit. M-a făcut căpetenia unuia dintre cele mai bune triburi ale sale. în fiecare zi primeam pâine şi vin, carne fiartă şi păsări fripte, la care se mai adăugau animalele sălbatice din deşert, care erau vânate pentru mine şi erau puse dinaintea mea pe lângă tot ce prindeau câinii mei... şi lapte pregătit în tot felul. Astfel mi-am petrecut mulţi ani, copiii mei au ajuns bărbaţi puternici, fiecare dintre ei ajungând să îşi conducă propriul trib.

Orice curier, fie că pleca din Egipt spre nord sau se îndrepta spre Curte înspre sud, poposea la mine[1]; ofeream găzduire oricui. I-am dat apă celui însetat şi l-am trimis în direcţia bună pe cel care se pierduse; l-am salvat pe cel care era jefuit. Când s-au pornit asiaticii să aducă războiul asupra celorlalte căpetenii ale deşertului, i-am sfătuit pe aceştia în cele ce aveau de făcut; de aceea, prinţul din Retenu m-a lăsat pentru mulţi ani să fiu comandantul luptătorilor săi. Fiecare trib pe care l-am învins a fost gonit de pe păşunile şi de lângă izvoarele sale. Le-am căsăpit animalele, am luat locuitorii captivi, le-am luat hrana, le-am omorât oamenii; prin braţul meu puternic, cu arcul meu[2], prin tactica mea şi prin planurile mele bine gândite. M-am bucurat de aprecierea şi bunătatea sa, el mă iubea, îmi aprecia curajul şi m-a aşezat mai presus de copiii lui când a văzut ce de ce sunt în stare."

Dintre multele momente memorabile trăite de Sinuhe printre „asiatici", unul pare să îl fi impresionat cel mai tare. E vorba de o luptă pe viaţă şi pe moarte, pe care o descrie cu lux de amănunte. „Un falnic din Retenu" îl batjocori într-o bună zi pe Sinuhe în cortul său şi îi ceru să se lupte cu el. Era sigur că va fi în stare să îl omoare pe Sinuhe şi să câştige astfel dreptul asupra animalelor şi tuturor celorlalte posesiuni ale lui. însă acesta, ca orice egiptean, era exersat încă de tânăr în arta trasului cu arcul şi l-a omorât pe acel „puternic", care venise cu scut, pumnal şi suliţe, trăgându-i o săgeată bine ţintită în gât. Averea cu care s-a ales de pe urma acestei victorii l-a făcut încă mai bogat şi a mărit şi mai mult stima şi importanţa de care se bucurase până atunci.

Ajuns la o vârstă înaintată, a fost în cele din urmă cuprins de dorul după patria sa. O scrisoare din partea unui faraon, Sesostris I, îl cheamă înapoi: „Pregăteşte-te să porneşti spre Egipt, pentru ca să revezi curtea la care ai crescut şi să săruţi pământul la Marile Portaluri... Gândeşte-te la ziua în care vei fi

[1] O dovadă a multiplelor contacte dintre Egipt şi Palestina

[2] Arcul este arma tipică pentru egipteni

îngropat, la trecerea în starea fericirii depline. Ţi se va închina o noapte întreagă pentru a primi uleiuri şi bandaje din mâna lui Tait. Se va face o procesiune funerară pentru tine în ziua în care te vei uni cu pământul; sicriul va fi de aur, iar capul său va fi din lapislazuli şi vei fi aşezat pe un catafalc, ce va fi tras de boi; muzicanţii vor păşi înaintea ta şi se va dansa dansul ceremonial la uşa mormântului tău; şi se va invoca lista de ofrande dedicate ţie şi se vor face sacrificii lângă stela ta; coloanele tale vor fi dăltuite din piatră albă şi aşezate în mijlocul mormintelor copiilor regali. Nu trebuie să mori printre străini. Nu trebuie să ajungi să fii învelit în piei de oaie la moartea ta."

Inima lui Sinuhe exultă de bucurie. Se hotărăşte pe dată să se întoarcă, îşi lasă toate bunurile copiilor săi şi îl instituie pe fiul său cel mai mare drept „conducător al tribului" său. Acesta era obiceiul printre nomazii semiţi. Aceeaşi cutumă era valabilă şi pentru Avraam şi pentru urmaşii săi. Era dreptul moştenit al patriarhului, care a devenit mai apoi lege în Israel. „Şi tribul meu şi toate cele ce-am avut sunt acum ale lui, oamenii mei şi toate animalele mele, poamele mele şi toţi frumoşii mei pomi. Apoi am pornit spre sud."

Până la forturile de pe graniţă este escortat de beduini, de acolo este apoi preluat de o delegaţie trimisă de faraon, care îl însoţeşte în călătoria sa cu corabia spre sud, până la capitala Memfis.

Ce contrast! Dintr-un cort ajunge într-un somptuos palat regal, după o viaţă simplă şi plină de primejdii se vede reîntors în siguranţă şi în luxul uneia dintre cele mai civilizate metropole ale lumii de atunci. „Am ajuns în faţa Maiestăţii Sale, care stătea aşezat pe un tron într-o sală toată din aur. Apoi au fost aduşi copiii regali. Maiestatea Sa îi spuse reginei: «Iată-l pe Sinuhe, care s-a întors ca asiatic şi care a devenit beduin!» Ea a scos un strigăt puternic şi copiii regali au început să ţipe şi ei, cu toţii deodată. I-au spus Maiestăţii Sale: «Nu poate fi el, o rege şi domn al nostru». Iar Maiestatea Sa a spus: «Ba da, chiar el este.»"

„... am fost dus în casa unui fiu regal", descrie Sinuhe entuziasmat. „Erau lucruri minunate în ea, avea o baie cu oglinzi... şi obiecte scumpe din tezaur. Haine din stofe regale se aflau în fiecare cameră, mir şi uleiul regelui şi al curtenilor la care ţine; şi fiecare servitor îşi vedea harnic de treaba sa. Au făcut să dispară ani buni din înfăţişarea mea, m-au bărbierit şi părul mi-a fost pieptănat. O povară a fost dată înapoi deşertului, iar hainele călătorilor nisipurilor. Şi am fost înveşmântat în stofe moi şi uns cu uleiul cel mai fin; iar noaptea am dormit întins pe un pat... şi m-am bucurat de bunătatea regelui până în ziua în care a venit moartea."

Relatarea lui Sinuhe nu se găseşte doar într-un singur exemplar; au fost descoperite surprinzător de multe. Trebuie să fi fost o lucrare foarte râvnită şi de aceea s-a bucurat de mai multe „ediţii". Nu numai în Regatul Mijlociu al Egiptului, ci şi în Regatul Nou lumea s-a delectat cu acest text, aşa cum o dovedesc copiile găsite. S-ar putea spune că a fost un bestseller, primul din lume şi care, culmea, ne vorbeşte despre Canaan!

Cercetătorii care l-au scos la iveală la începutul secolului XX s-au bucurat să-l citească la fel de mult ca şi contemporanii lui Sinuhe cu 4 000 de ani în urmă, considerându-l însă o poveste inventată, scrisă cu talent şi presărată, după moda egipteană, cu exagerări - totul fiind lipsit de orice element real. Din această cauză textul lui Sinuhe nu a ajuns să fie de interes decât pentru egiptologii care ştiau să citească hieroglife, dar nu şi pentru istorici. între atâtea dispute legate de clarificarea textului, a literelor, a construcţiilor şi corelărilor sintactice, conţinutul s-a pierdut în uitare.

între timp însă, Sinuhe a fost reabilitat. Astăzi ştim că egipteanul a scris o relatare obiectivă despre Canaan, aşa cum arăta acesta cam în perioada în care a ajuns Avraam acolo. Textele hieroglifice privind campaniile militare egiptene sunt primele care ne dau informaţii despre Canaan. Ele coincid cu ceea ce ne descrie Sinuhe. Pe de altă parte, în relatarea nobilului egiptean apar unele pasaje care corespund aproape cuvânt cu cuvânt cu unele versete din Biblie des citate. „Că Domnul Dumnezeul tău te va duce într-o ţară bună", scrie în Deuteronomul 8:7. „Era o ţară frumoasă", scrie Sinuhe. „Ţară", se continuă în Biblie, „în care se află: grâu, orz, viţă-de-vie, smochine...". „Orz se găsea aici şi grâu, smochine şi viţă-de-vie", povesteşte Sinuhe. în Biblie se vorbeşte despre „...o ţară unde sunt măslini, untdelemn şi miere, în care fără lipsă vei mânca pâinea ta şi nu vei duce lipsă de nimic", iar textul egiptean, la rândul lui, ne spune: „Mierea sa era multă şi mult şi uleiul său. Aveam pâine la masă în fiecare zi".

Prezentarea pe care o face Sinuhe genului de viaţă pe care a dus-o în mijlocul amoriţilor, trăind în cort şi înconjurat de turmele sale, prins în lupte cu beduinii sfidători, pe care trebuie să îi alunge de pe păşunile şi de la fântânile sale, corespunde descrierii vieţii patriarhilor. Avraam şi fiul său Isaac au trebuit să se lupte şi ei pentru fântânile lor (Facerea 21:25; 26:15, 20).

Exactitatea şi grija cu care Biblia descrie condiţiile reale de viaţă din acea vreme este cel mai bine pusă în lumină de rezultatele cercetării ştiinţifice. Căci multitudinea de documente şi monumente ne permite astăzi să reconstituim într-un mod plastic şi conform cu realitatea condiţiile de trai din Canaanul din vremea sosirii patriarhilor în acel ţinut.

Canaanul nu este decât firav populat în jurul anului 1900 î.Hr. De fapt, este o adevărată ţară a nimănui. Ici şi acolo se iţeşte din mijlocul unor câmpii cultivate câte o fortificaţie. Pe pantele învecinate erau plantate viţă-de-vie sau smochini şi curmali. Locuitorii trăiesc într-o continuă stare de alarmă, căci aceste mici aşezări urbane, împrăştiate asemenea unor insule, sunt ţinta atacurilor îndrăzneţe ale nomazilor. Ei puteau apărea oricând, fără nici un semnal prealabil, căsăpind întreaga populaţie, luând cu ei vitele şi grânele. Dispăreau apoi tot atât de rapid pe cât de iute veneau, pierzându-se în marile întinsuri de nisip din sud şi din est. Luptele dintre populaţia sedentară de agricultori şi viticultori şi triburile nomade puse pe prădat erau continue. în

aceste ţinuturi pline de tensiuni şi pericole a venit Avraam cu Sarai, nevasta sa, cu Lot, nepotul său, cu oamenii şi cu turmele sale.

ŞI A LUAT AVRAM PE SARAI, FEMEIA SA, PE LOT, FIUL FRATELUI SĂU, ŞI TOATE AVERILE CE AGONISISERĂ EI ŞI TOŢI OAMENII PE CARE-I AVEAU ÎN HARAN, ŞI AU IEŞIT, CA SĂ MEARGĂ ÎN ŢARA CANAANULUI ŞI AU AJUNS ÎN CANAAN. / APOI A STRĂBĂTUT AVRAM ŢARA ACEASTA DE-A LUNGUL PÂNĂ LA LOCUL NUMIT SICHEM, PÂNĂ LA STEJARUL MAMVRI... / ACOLO S-A ARĂTAT DOMNUL LUI AVRAM ŞI I-A ZIS: „ŢARA ACEASTA O VOI DA URMAŞILOR TĂI". ŞI A ZIDIT AVRAM ACOLO UN JERTFELNIC DOMNULUI, CELUI CE SE ARĂTASE. / DE ACOLO A PORNIT EL SPRE MUNTELE CARE E LA RĂSĂRIT DE BETEL, ŞI ŞI-A ÎNTINS ACOLO CORTUL AŞA ÎNCÂT BETELUL ERA LA APUS, IAR HAI, LA RĂSĂRIT. A ZIDIT ACOLO UN JERTFELNIC DOMNULUI ŞI S-A ÎNCHINAT DOMNULUI, CELUI CE I SE ARĂTASE. / APOI S-A RIDICAT AVRAM ŞI DE ACOLO ŞI S-A ÎNDREPTAT SPRE MIAZĂZI. (Facerea 12:5-9)

Pe Nil au fost găsite în anii 1920 nişte fragmente de ceramică bizare, cele mai importante descoperiri de acest gen fiind făcute la Teba şi Saqqâra. Câţiva arheologi berlinezi reuşesc să ajungă în posesia unora dintre ele, altele iau drumul Bruxellesului, un rest ajunge la marele muzeu din Cairo. în mâinile grijulii ale specialiştilor, aceste fragmente redevin vaze şi statuete, la care lucrul cel mai uimitor sunt inscripţiile de pe ele. Textele erau pline de blesteme ameninţătoare, precum: „Moartea să te ia pentru fiecare cuvânt şi gând rău, pentru orice viclenie, sfadă şi uneltire". Aceste cuvinte, mai curând neprietenoase, erau adresate precumpănitor funcţionarilor şi nobililor egipteni de la curte, dar şi unor cârmuitori din Canaan şi Siria.

Conform unei vechi superstiţii, în acelaşi moment în care vaza sau statueta era făcută cioburi, se va face ţăndări şi puterea celui blestemat. Adeseori erau incluse în blestem chiar şi familia, servitorii, ba şi locuinţa sau aşezarea în care trăia cel blestemat. Textele magice conţin nume de oraşe, precum Ierusalim (Facerea 14:18), Aşcalon (Judecători 1:18), Tir (Iosua 19:29), Haţor (Iosua 11:1), Bet Şemeş (Iosua 15:10), Afec (Iosua 12:18), Acşaf (Iosua 11:1) şi Sichem (Iosua 17:2). O dovadă convingătoare că localităţile menţionate în Biblie existau deja în secolele al XlX-lea şi al XVIII-lea î.Hr. Căci din această perioadă provin vazele şi statuetele. Avraam a vizitat două dintre aceste oraşe. El vine la Melhisedec, „regele Salemului" (Facerea 14:18), la Ierusalim; or, ştim unde se află Ierusalimul. însă unde va fi fost oraşul Sichem?

în inima Samariei se întinde o vale netedă şi largă, străjuită de vârfurile înalte ale munţilor Garizim şi Ebal. Câmpii cultivate cu grijă înconjoară micul sat Askar din Iordania. în imediata sa apropiere au fost descoperite la poalele Garizimului, în Tell el-Balata, ruinele vechiului Sichem.

Acest eveniment i se datorează profesorului Ernst Sellin, specialist în epoca Vechiului Testament; în timpul săpăturilor care au fost făcute în 1913 şi 1914 au fost dezgropate straturi din cele mai vechi timpuri.

Sellin dă peste resturi de ziduri care datează din secolul al XlX-lea î.Hr. Treptat începe să se compună imaginea unui puternic zid exterior de apărare, care avea o fundaţie masivă, totul fiind construit prin suprapunerea de bolovani mari nefasonaţi, unii dintre ei având chiar şi doi metri în diametru. Rezultatul acestui mod de a zidi a fost denumit de către arheologi „zid ciclopic". Capacitatea de apărare a zidului era mărită prin şanţul săpat în faţa lui. în afară de micile turnuri pe care constructorii de la Sichem le ridicaseră din loc în loc pe zidul lat de doi metri, aceştia au mai adăugat şi un val de pământ.

Au apărut apoi, puţin câte puţin, şi ruinele unui palat. De fapt, spaţiul strâmt dedicat curţii interioare pătrate, înconjurate de un număr restrâns de încăperi cu ziduri groase, se ridică cu greu la titulatura de „palat". Ca Sichem arătau toate oraşele din Canaan, ale căror nume le-am auzit deseori şi de care israeliţii se temeau atât de mult la început. în afara câtorva excepţii, toate aşezările importante din acea perioadă ne sunt cunoscute. Majoritatea au fost descoperite de arheologi în prima jumătate a secolului XX. Timp de milenii au stat ascunse, dar acum ni se arată în faţa ochilor. Printre ele sunt oraşe ale căror ziduri au fost văzute de către patriarhi: Betel şi Miţpa, Gherar şi Lachiş, Ghezer şi Gat, Aşcalon şi Ierihon. Oricine ar dori să scrie o istorie a construcţiilor militare şi urbane din Canaan nu ar trebui să întâmpine prea mari greutăţi, dată fiind bogăţia materialului existent pentru perioada de până în mileniul al IlI-lea î.Hr.

Oraşele Canaanului erau nişte aşezări fortificate, locuri de refugiu din faţa ameninţărilor armate - fie că era vorba de atacurile-surpriză ale triburilor nomade, fie de luptele intestine dintre canaaniţi. Ziduri de incintă ridicate din bolovani mari închid întotdeauna o suprafaţă de teren redusă, poate doar puţin mai mare decât Piaţa San Pietro din Roma. Deşi fiecare fortăreaţă-oraş avea sursa proprie de alimentare cu apă, totuşi nu erau nişte oraşe în care ar fi putut trăi continuu o populaţie numeroasă. în comparaţie cu palatele şi metropolele din Mesopotamia sau de pe Nil, cele de aici par minuscule. Majoritatea oraşelor din Canaan ar fi încăput fără nici o dificultate în palatul regilor din Mari.

în Tell el-Hesi, Eglonul biblic (?), vechea fortificaţie nu ocupa decât o jumătate de hectar, în Tell es-Safi - fostul Gat - se întindea pe cinci hectare, în Tell el-Mutesselim - fostul Megiddo - cam tot atât, în Tell es-Sakarije - biblicul Azeca - mai puţin de patru hectare, Ghezerul, pe drumul de la Ierusalim spre portul Jaffa, cuprindea nouă hectare de suprafaţă construită. Chiar şi în Ierihon, care era un oraş de mari dimensiuni, centura interioară de apărare, acropola propriu-zisă, nu avea decât 2,35 hectare. Or, Ierihonul era una dintre cele mai puternice fortăreţe ale ţării Canaanului.

Duşmăniile aprige dintre căpeteniile triburilor erau la ordinea zilei. Se resimţea lipsa unei instanţe supreme, care să impună ordinea. Fiecare şef de

i rib era stăpân în teritoriul său. Nu era nimeni care să îi poruncească ceva, făcea orice voia. Biblia numeşte aceste căpetenii tribale „regi"; din punctul de vedere al puterii şi al independenţei lor, are dreptate.

între căpeteniile de trib şi supuşii săi exista o relaţie patriarhală. înăuntrul /¡durilor trăiau numai căpetenia, familiile nobile, oficialii trimişi de faraon şi comercianţii bogaţi. Doar aceştia locuiau în case solid construite, majoritatea având un etaj, care erau ordonate în jurul unei curţi deschise şi care aveau patru până la şase încăperi. Doar puţine case nobiliare aveau două etaje. Restul populaţiei trăia în colibe simple din lut şi frunziş în afara zidurilor. Trebuie să fi dus o viaţă foarte sărăcăcioasă.

Din vremuri străvechi, în valea Sichem se întâlneau două drumuri. Unul ducea în jos, spre bogata vale a Iordanului. Celălalt o ia spre sud, peste înălţimi singuratice, până la Betel, iar de acolo, mai departe, spre Ierusalim şi apoi în jos spre Negev, Ţara de miazăzi din Biblie. Cine urmează această cale nu va întâlni în drumul său prin ţinutul deluros central din Samaria şi din Iudeea decât puţine aşezări: Sichem, Betel, Ierusalim şi Hebron. Cine alege drumul mai comod, va descoperi oraşele mai mari şi fortăreţele mai importante ale canaaniţilor aşezate în văile din câmpia Izreel, pe coasta rodnică dinaintea ludeei şi în mijlocul vegetaţiei luxuriante a văii Iordanului.

Biblia ne spune că Avraam ar fi ales, pentru prima sa călătorie de explorare prin Palestina, drumul singuratic şi dificil, care ducea spre sud peste culmi. Căci aici coastele împădurite ale munţilor îi ofereau străinului posibilitatea de a se refugia şi de a se ascunde, iar turmele pe care le avea cu sine puteau să pască în luminişuri. Pe aceleaşi drumeaguri trudnice va merge el mai târziu împreună cu neamul său - aşa cum o vor face, de altfel, şi ceilalţi patriarhi de multe ori, parcurgându-1 într-un sens sau în celălalt. Chiar dacă văile roditoare din câmpie constituiau o tentaţie permanentă, Avraam a preferat să se stabilească mai întâi sus, într-o zonă muntoasă. Căci ştia că nu ar putea face faţă cu arcurile şi praştiile sale săbiilor şi suliţelor canaaniţilor, dacă s-ar ajunge la o confruntare armată. Avraam încă nu se încumeta să coboare din munţi.

Capitolul şapte

Avraam și Lot în Țara Purpurii

Foamete în Canaan • Fotografie de familie din epoca patriarhilor • Permis de imigrare pentru folosirea păşunilor de pe Nil • Ghicitoarea legată de Sodoma şi Gomora • Mr. Lynch cercetează Marea Sărată • Cea mai formidabilă fisură tectonică • Coloane din sare la Jebel Usdum

PE ATUNCI S-A FĂCUT FOAMETE ÎN ŢINUTUL ACELA ŞI S-A COBORÂT AVRAM ÎN EGIPT, CA SĂ LOCUIASCĂ ACOLO, PENTRU CĂ SE ÎNTEŢISE FOAMETEA ÎN ŢINUTUL ACELA. (Facerea 12:10)

Datorăm nisipului uscat al deşertului egiptean păstrarea unui număr substanţial de texte hieroglifice, printre care se află unele care privesc imigrarea de familii semite în ţara Nilului. însă cea mai frumoasă şi edificatoare dovadă în această privinţă o constituie o imagine.

La jumătatea drumului dintre vechile oraşe Memfis şi Teba, la 300 de kilometri de Cairo, se află, pe malul Nilului, în mijlocul unor câmpuri verzi şi al crângurilor de palmieri, mica aşezare Beni-Hasan. Aici soseşte în 1890 Percy A. Newberry, care are însărcinarea oficială de la Cairo de a cerceta câteva morminte vechi. Finanţarea expediţiei era asigurată de Egypt Exploration Fund.

Mormintele se află la ieşirea dintr-o vale deşertică, unde se găsesc, de asemenea, şi ruinele unor vechi cariere de piatră şi cele ale unui mare templu. Săptămână după săptămână nu se scoate decât moloz, pietriş şi resturi de coloane sparte prin intrarea în stâncă în spatele căreia se ascunde locul odihnei de veci a înaltului funcţionar egiptean Chnum-hotep. Hieroglifele dintr-o mică sală de la intrare ne indică numele defunctului. Era guvernatorul acestui ţinut

Fig. 9. Familie semită din epoca patriarhilor, reprezentată în fresca mormântului lui Chnum-hotep de la

de pe Nil, a cărui denumire administrativă era „Noma Gazelei"[1]. Chnum-hotep a trăit sub faraonul Sesostris al II-lea, în jurul anului 1900 î.Hr.

După un lung şir de zile de trudă, Newberry a ajuns în cele din urmă într-o sală impozantă, tăiată în stâncă. La lumina a numeroase făclii cu smoală a văzut trei bolţi, iar de la sol se ridicau cioturile a două şiruri de coloane. Pe pereţi străluceau în culori minunate nişte picturi ce fuseseră realizate pe un strat subţire de văruială cu calcar. Erau scene din viaţa defunctului, ce povesteau despre recoltă, vânătoare, dans şi jocuri. Pe peretele dinspre nord, în imediata apropiere a unui portret supradimensionat al înaltului demnitar, Newberry descoperi într-o pictură nişte figuri care aveau un aer străin. Poartă haine care diferă de cele ale egiptenilor, au o piele deschisă la culoare şi profiluri cu unghiuri pronunţate. Doi funcţionari egipteni aflaţi în prim-plan par să prezinte grupul acesta străin vizirului Chnum-hotep. Cine să fie ei oare?

Hieroglifele de pe un înscris pe care îl ţine în mână unul dintre cei doi egipteni ne oferă explicaţia: sunt „locuitori ai nisipurilor", sunt semiţi! Căpetenia lor se numeşte Abisai. El a sosit în Egipt cu treizeci şi şase de bărbaţi, femei şi copii. A adus vizirului cadouri, printre care se menţionează în mod special valorosul „stibiu"[2] adus în mod expres pentru nevasta vizirului.

Abisai este un veritabil nume semitic. După cucerirea Canaanului de către Iosua sub cel de-al doilea rege al Israelului, numele acesta apare şi în Biblie: „Apoi întorcându-se, David a grăit cu Ahimelec Heteul şi cu Abisai, fiul lui Teruia" (I Regi 26:6). Acest Abisai era fratele lui Ioab, nepopularul conducător de oşti de sub regele David, care a trăit undeva în jurul anului 1000 î.Hr., când regatul ajunsese să se extindă extrem de mult.

Artistul care a fost însărcinat de către Chnum-hotep cu decorarea monumentului său funerar i-a reprezentat pe „locuitorii nisipurilor" cu o mare grijă şi migală, care se vede în finеţea cu care a redat cele mai mici detalii. Pictura realistă şi extrem de expresivă aduce cu o fotografie color. Sentimentul pe care îl induce este că această familie s-a oprit pentru o clipă să se odihnească,

Nomele erau unităţi teritorial-administrative în Egiptul antic (n. tr.)
Antimoniu, folosit pentru machierea genelor

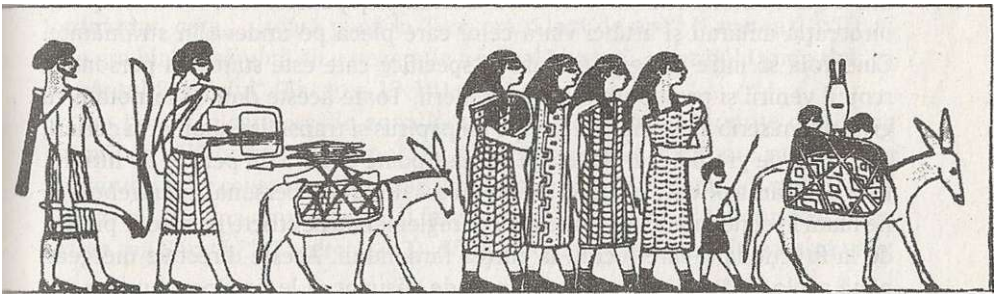

Beni-Hasan, de pe Nil.

după care ea se va pune din nou în mişcare, bărbaţii, femeile, copiii şi animalele văzându-şi de drumul lor. Abisai, în fruntea cortegiului, îl salută pe vizir cu o mică plecăciune şi cu un gest de salut făcut cu mâna dreaptă, în timp ce cu stânga ţine de funie un berbec de munte îmblânzit, care poartă între coarne un băţ curbat, toiagul păstorului.

Toiagul păstorului era atât de important şi de caracteristic pentru nomazi, încât egiptenii l-au introdus în scrierea lor bazată pe imagini stilizate, folosindu-l pentru a-i denumi pe aceşti străini.

Şi portul semiţilor este redat cu aceeaşi acribie, atât în ceea ce priveşte croiala hainelor, cât şi culorile lor. Bucăţi pătrate de stofă ţesută din lână, care le ajungeau bărbaţilor până la genunchi, iar femeilor până la jumătatea gambei, sunt înnodate deasupra unuia dintre umeri. Ele au dungi din culori foarte vii şi sunt purtate pe deasupra. Nu amintesc aceste elemente de vestimentaţie de renumita „haină lungă şi aleasă", pe care Iacov, spre marea supărare a fiilor săi, i-a dăruit-o mult iubitului său Iosif? (Facerea 37:3). Bărbaţii poartă barba tunsă în aşa fel încât să formeze în dreptul bărbiei un unghi ascuţit. Părul negru ca tuciul al femeilor le cade liber pe piept şi pe umeri. Pe frunte poartă o bentiţă albă, strâmtă, care ţine părul să nu le vină în ochi. Micul cârlionţ de deasupra urechii pare să fi fost o concesie făcută modei. Bărbaţii sunt încălţaţi cu sandale, femeile cu cizme scurte, de un brun întunecat. Toţi îşi poartă raţiile de apă în burdufuri din piei de animale cusute cu multă măiestrie. Drept arme au arcul cu săgeţi, praştia din lemn greu şi sulița. Şi-au luat cu ei, pe acest drum lung, până şi instrumentul lor muzical preferat. Unul dintre bărbaţi cântă la o liră cu opt coarde. Conform indicaţiilor din Biblie, unii dintre psalmii lui David trebuie acompaniaţi cu acest instrument: „Să se cânte pe opt coarde" scrie înaintea psalmilor 6 şi 12.

Deoarece această imagine a luat naştere în jurul anului 1900 î.Hr., pe vremea patriarhilor, am putea să ni-l închipuim, plecând de la acest tablou, şi pe Avraam şi neamul său. Când a ajuns la graniţa cu Egiptul, trebuie să se fi petrecut o scenă asemănătoare. Căci exact ca la vizirul Chnum-hotep, la toate forturile de pe graniţă se consemnau datele personale ale străinilor care intrau în Egipt.

Deci lucrurile nu se petreceau altfel decât astăzi, atunci când călătorim într-o ţară străină sau alta. încă nu existau paşapoarte, însă formalităţile şi birocraţia amărau şi atunci viaţa celui care pleca pe undeva în străinătate. Cine voia să intre în Egipt trebuia să specifice care este starea sa personală, scopul venirii şi presupusa durată a şederii. Toate aceste date erau notate cu grijă de un scrib cu cerneală roşie pe un papirus şi transmise apoi, prin curieri, ofiţerului de graniţă, care decidea dacă se poate elibera un permis de intrare, însă hotărârea pe care o dădea acesta nu era una strict personală. Ea trebuia să fie luată în concordanţă cu directivele şi reglementările stricte pe care le primea de la funcţionarii care lucrau la curtea faraonului. Aceste directive mergeau până acolo încât să indice care ţinuturi de păşunat să le fie alocate unora sau altora dintre nomazii imigranţi.

în vremurile de foamete, Egiptul era pentru nomazii din Canaan ţara în care căutau refugiu şi, adesea, singura lor salvare. Dacă în ţara lor pământul era cuprins de secetă, ţara faraonului le oferea totdeauna destule păşuni fertile. Acest lucru se datora revărsărilor anuale ale Nilului.

Bogăţia proverbială a Egiptului atrăgea însă adesea şi nomazi prădalnici, bande temerare, care nu se sinchiseau de locuri de păşunat, ci de grânarele pline şi de palatele somptuoase. De multe ori nu se putea scăpa de ei decât prin forţa armelor. Ca mijloc de apărare împotriva unor astfel de invadatori nedoriţi s-a început construirea în mileniul al III-lea î.Hr. a masivului şi impunătorului Zid al Prinţului, un lanţ de forturi grănicereşti, de turnuri de observaţie şi de puncte de sprijin. Doar în întunericul nopţii a reuşit egipteanul Sinuhe, care avea de partea sa şansa de a cunoaşte bine zona respectivă, să treacă de acest zid fără a fi descoperit. Şi cu circa 650 de ani mai târziu, pe timpul exodului din Egipt, graniţa era păzită cu străşnicie. Moise ştia prea bine că nu era posibilă o fugă din Egipt împotriva voinţei faraonului. Santinelele ar fi dat imediat semnalul de alarmă şi trupele de gardă ar fi fost imediat scoase din barăci. O tentativă de a forţa trecerea ar fi fost anihilată sângeros de arcaşii de elită şi de comandourile rapide, care foloseau carele de luptă. Din această cauză profetul, care cunoştea bine ţara, a ales să urmeze o altă cale, întru totul neobişnuită. Moise i-a condus pe copiii lui Israel spre sud, înspre Marea Roşie, unde nu era construit nici un zid.

Avraam şi Lot s-au despărţit după întoarcerea lor din Egipt. „însă pământul acela nu-i încăpea să stea împreună", ne spune Biblia, „căci averile lor erau multe şi nu-i încăpea locul să trăiască împreună. / De aceea se întâmplau certuri între păzitorii vitelor lui Avram şi păzitorii vitelor lui Lot. Pe atunci locuiau în pământul acela Canaaneii şi Ferezeii. / Atunci a zis Avram către Lot: «Să nu fie sfadă între mine şi tine, între păstorii mei şi păstorii tăi, căci suntem fraţi. / Iată, nu e oare tot pământul înaintea ta? Desparte-te dar de mine! Şi de vei apuca tu la stânga, eu voi apuca la dreapta; iar de vei apuca tu la dreapta, eu voi apuca la stânga»" (Facerea 13:6-9).

Avraam l-a lăsat pe Lot să aleagă. Fără să cumpănească prea mult, aşa cum fac adesea tinerii, acesta s-a hotărât pentru partea mai bună, pentru câmpia Iordanului, care „...toată până la Toar era udată de apă" (Facerea 13:10) şi care era binecuvântată cu o vegetaţie tropicală bogată, „ca raiul Domnului, ca pământul Egiptului" (Facerea 13:10).

Lot porneşte spre est din zona lanţurilor de dealuri împădurite din inima Palestinei, călătoreşte cu neamul său şi cu turmele sale până spre sud în valea Iordanului şi îşi construieşte în cele din urmă coliba în Sodoma. în sudul Mării Moarte se afla una dintre cele mai fertile câmpii, „în valea Sidim, unde e acum Marea cea Sărată.[1]" (Facerea 14:3). Biblia enumeră cinci oraşe în această vale:

[1] Marea Moartă

Sodoma, Gomora, Adma, Ţeboim şi Ţoar (Facerea 14:2). Se menţionează, de asemenea, şi un eveniment războinic din istoria acestor cinci oraşe: „S-a întâmplat să facă aceştia război cu Bera, regele Sodomei, cu Birsa, regele Gomorei, cu Sinab, regele Admei, cu Semeber, regele Ţeboimului, şi cu regele din Bela sau Ţoar" (Facerea 14:2). Regii din valea Sidim au plătit tribut regelui Kedarlaomer timp de doisprezece ani. în cel de al treisprezecelea n-au mai vrut să plătească. Kedarlaomer îi rugă pe trei regi aliaţi lui să îi ofere sprijinul lor armat. Urma ca o expediţie de pedepsire să le amintească răzvrătiţilor care le erau îndatoririle. în lupta dintre cei nouă regi, cei cinci din valea Sidim sunt înfrânţi, oraşele lor sunt incendiate şi jefuite.

Printre prizonierii regilor străini se numără şi Lot. El este repus în libertate de către unchiul său Avraam (Facerea 14:12-16), care urmăreşte armatele celor patru regi împreună cu oamenii săi, asemenea unei umbre. Din ascunzători, el observă toate mişcările trupelor fără a fi descoperit. Nu se grăbeşte. De abia la Dan, la graniţa de nord a Palestinei, pare să se ivească momentul prielnic. Ca un fulger, apărat de întunericul nopţii, Avraam atacă străjile cu oamenii săi, iar în tumultul care se iscă, reuşeşte să îl elibereze pe Lot. Numai cine nu cunoaşte tactica beduinilor poate să pună sub semnul întrebării această relatare.

Printre locuitorii acelui ţinut s-a păstrat până în ziua de astăzi vie amintirea acelei expediţii de pedepsire. Ea se regăseşte în numele unui drum care merge la est de Marea Moartă de-a lungul ţărmului ei spre nord, până departe dincolo de vechea ţară Moab. Nomazii din Iordania îl cunosc foarte bine. Printre localnici i se spune, în mod bizar, „Drumul împărătesc". în Biblie îl regăsim, de asemenea, sub denumirea de „drumul împărătesc" ori sub cea de „drumul cel mare", pe care voiau să meargă copiii lui Israel spre „Pământul făgăduinţei" prin Edom (Numerii 20:17, 19). Pe timpul romanilor, ei au folosit acest drum şi i-au adus îmbunătăţiri substanţiale. Părţi ale sale fac astăzi parte din reţeaua noului stat iordanian. Din avion se poate vedea cu claritate cum vechea cale parcurge ca o bandă întunecată peisajul.

„Zis-a deci Domnul: «Strigarea Sodomei şi a Gomorei e mare şi păcatul lor cumplit de greu.» / Atunci Domnul a slobozit peste Sodoma şi Gomora ploaie de pucioasă şi foc din cer ... / Şi a stricat cetăţile acestea, toate împrejurimile lor, pe toţi locuitorii cetăţilor şi toate plantele ţinutului aceluia. / Femeia lui Lot însă s-a uitat înapoi şi s-a prefăcut în stâlp de sare. / Şi, căutând spre Sodoma şi Gomora şi spre toate împrejurimile lor, a văzut ridicându-se de la pământ fumegare, ca fumul dintr-un cuptor." (Facerea 18:20; 19:24-26, 28).

Forţa imensă a acestei povestiri biblice despre pedepsirea de către Dumnezeu a păcatelor ce nu pot fi îndreptate a impresionat oamenii de-a lungul timpului. Sodoma şi Gomora au ajuns să simbolizeze viciul şi necredinţa. Fantezia oamenilor trebuie să se fi aprins de fiecare dată în faţa descrierii acestui proces inexplicabil şi înfricoşător, lucru pe care ni-l dovedesc multele texte provenind

din epoci foarte diferite. Trebuie să se fi petrecut lucruri cu totul extraordinare şi incredibile la Marea Moartă, la Marea Sărată, locul unde, conform Bibliei, a avut loc catastrofa.

în timpul asediului Ierusalimului din anul 70 d.Hr., aflăm, dintr-o sursă a vremii, faptul că Vespasian, comandantul roman, a condamnat la moarte mai mulţi sclavi. A pus să fie ferecaţi cu toţii împreună în lanţuri şi să fie aruncaţi în mare în dreptul munţilor Moab. însă cei condamnaţi nu s-au înecat. Ori de câte ori erau aruncaţi în apă, ei reveneau la mal, de parcă erau un dop de plută. Această întâmplare l-a impresionat atât de mult pe Vespasian, încât i-a iertat pe amărâţii aceia. Flavius Josephus, istoricul evreu care a ajuns să trăiască în cele din urmă la Roma, menţionează de mai multe ori „o mare de asfalt". Grecii aminteau de repetate ori despre existenţa unor gaze otrăvitoare, care s-ar fi ridicat peste tot din apele acestei mări. Iar arabii povesteau că în urmă cu mult timp nici o pasăre nu reuşea să ajungă pe celălalt mal. Pe când zburau pe deasupra apei, cădeau deodată moarte în adâncuri.

Poveştile acestea, ca şi altele asemănătoare, erau cunoscute, însă până acum vreun secol şi ceva lipsea orice informaţie mai precisă privind ciudata mare din Palestina. Nici un om de ştiinţă nu o văzuse şi nu o cercetase. în 1848, SUA iau iniţiativa şi organizează o expediţie de cercetare a acestei uimitoare Mări Moarte. într-o zi de toamnă a anului 1848, ştrandul din dreptul micului oraş Akka, aflat la nici 15 kilometri de Haifa, era înţesat de oameni, care urmăreau cu mult interes o manevră neobişnuită.

W.F. Lynch, ofiţer de marină şi conducătorul expediţiei, a pus să fie aduse la uscat de la unul dintre vapoarele ancorate mai spre larg două bărci metalice, care erau acum prinse cu multă grijă pe nişte căruţe cu roţi înalte. Trasă de un lung şir de cai, coloana porneşte. După trei săptămâni de eforturi inimaginabile, s-a parcurs podişul Galileei de Sud. Cele două bărci sunt puse din nou la apă în Tiberiada. Măsurătorile de altitudine făcute de Lynch pe lacul Ghenizaret declanşează prima mare surpriză pe care o produce această expediţie. La început Lynch crede că s-a strecurat vreo greşeală în rezultatele sale, însă măsurătorile de control confirmă rezultatul iniţial. Suprafaţa lacului Ghenizaret, cunoscut lumii întregi datorită predicii ţinute de Iisus aici, se află cu 208 metri sub nivelul Mării Mediterane! La ce înălţime se va fi aflând izvorul Iordanului, fluviul care curge prin acest lac?

Peste câteva zile, W.F. Lynch se află sus, pe un versant înzăpezit al muntelui Hermon. Printre resturi de coloane şi portaluri răsare şi micuţul sat Banyas. Nişte arabi cunoscători ai locului l-au condus printre leandri la o peşteră care se deschide în zidul abrupt de calcar al Muntelui Hermon. Intrarea era pe jumătate blocată de dărâmături. Din bezna peşterii ţâşnea afară un fir de apă limpede. Era unul dintre cele trei izvoare ale Iordanului. Arabii numesc Iordanul „Sheri'at el Kebir", adică „Marele Râu". Aici se afla vechiul Panion, aici a construit Irod în cinstea lui Augustus un templul închinat lui Pan. în stânca de lângă peştera Iordanului sunt săpate nişte nişe în formă de scoică. Probabil că aici îşi ducea

la buze fluierul Pan, cel cu picioare de ţap. Se mai poate desluşi cu uşurinţă „preot al lui Pan", scris cu litere greceşti. Pe vremea lui Iisus, la izvoarele Iordanului era venerat zeul grec al păstorilor. La numai cinci kilometri spre vest de acest izvor se afla oraşul biblic Dan, menţionat adesea în Biblie ca fiind cel mai nordic punct al ţării. Şi acolo se găseşte un izvor al Iordanului, care udă cu apele sale panta de sud a Hermonului. Un al treilea pârâu izvorăşte dintr-o vale situată mai sus, puţin peste nivelul lui Dan, cam la 500 de metri deasupra nivelului mării.

Atunci când Iordanul ajunge, după douăzeci de kilometri spre sud, la micul lac Hule, albia sa a coborât deja la doi metri deasupra nivelului mării. Apoi râul se precipită abrupt în jos cei aproape zece kilometri care îl despart de lacul Ghenizaret. Pe drumul său de pe versanţii Hermonului şi până aici, Iordanul ajunge ca pe parcursul a 40 de kilometri să coboare nu mai puţin de 700 de metri în altitudine!

Participanţii americani la expediţie pornesc de la Tiberiada în cele două bărci metalice, urmând meandrele nenumărate ale Iordanului spre aval. Treptat, vegetaţia începe să se împuţineze, doar la mal mai vezi hăţişuri de plante sălbatice. Sub soarele tropical apare pe dreapta o oază - Ierihon. Curând după aceea ajung la destinaţie. Aşternută între nişte pereţi de stâncă aproape verticali, se află dinaintea lor imensa suprafaţă de apă a Mării Moarte.

Mai înainte de toate fac o baie. Bărbaţii care sar în apă au sentimentul că sunt împinşi în sus de apă, de parcă ar purta veste marinăreşti de salvare. Aşadar, vechile relatări nu au minţit. în marea aceasta nu se poate îneca nimeni. Soarele toropitor usucă aproape instantaneu pielea celor care au fost în apă. Crusta subţire de sare, care rămâne pe corpul lor în urma evaporării apei, îi face să aibă o albeaţă bizară. Nici o scoică, nici un peşte, nici o algă, nici un coral - pe această mare nu a plutit niciodată o barcă de pescar. Aici nu există

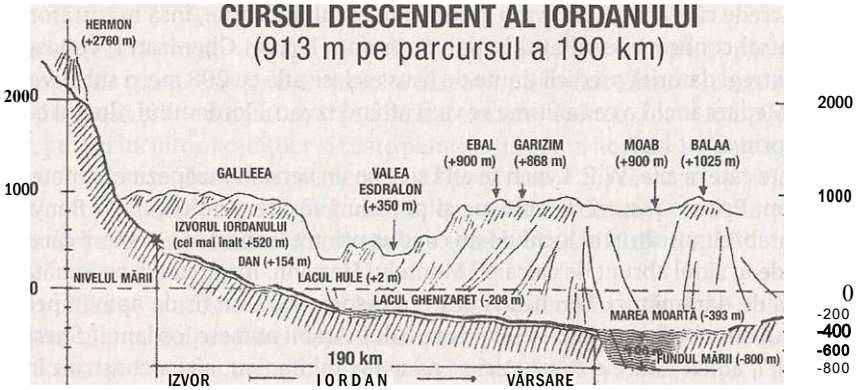

Fig. 10. Schiţă a scăderii nivelului albiei Iordanului

nici fructe de mare şi nici fructe pe uscat. Căci malul este şi el deprimant de sărac. Depozite imense de sare acoperite de crustă formează plaja, iar pereţii de stâncă de deasupra strălucesc în soare ca nişte diamante. în aer se simt mirosuri înţepătoare de petrol şi sulf. Pe valuri plutesc pete uleioase de asfalt - Biblia îl numeşte smoală (Facerea 14:10). Nici măcar cerul, de un albastru strălucitor, şi soarele preaputernic nu pot insufla viaţă acestui peisaj atât de ostil.

Bărcile americanilor navighează pe Marea Moartă timp de douăzeci şi două de zile în lung şi-n lat. Prelevează probe de apă, fac analize, sondează într-una adâncimea apei în diferite locuri. Locul de vărsare a Iordanului, Marea Moartă, se află la 392 de metri sub nivelul mării! Dacă ar exista o legătură cu Marea Mediterană, Iordanul şi lacul Ghenizaret, care se află la 105 de kilometri depărtare, ar dispărea fără urmă. S-ar forma o întinsă mare continentală, care ar ajunge spre nord chiar şi până la malurile lacului Hule!

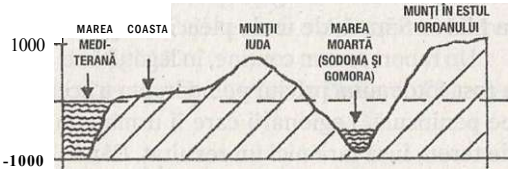

Fig. 11. Marea Mediterană şi depresiunea Iordanului

„Când se abate o furtună asupra acestui bazin stâncos", remarca Lynch, „valurile izbesc laturile bărcii asemenea unui ciocan; dar greutatea apei face ca după potolirea vântului marea să se liniştească în scurt timp."

Lumea află din raportul expediţiei, pentru prima dată, două lucruri uimitoare. Marea Moartă atinge o adâncime de 400 m, ceea ce înseamnă că fundul mării se află la circa 800 m sub nivelul Mării Mediterane. Apa Mării Moarte conţine cu 30% mai multe elemente solide, în cea mai mare măsură clorură de sodiu, adică sare de bucătărie. Prin comparaţie, mările lumii nu conţin decât 3,3-4% sare. Iordanul şi multe alte râuri mai mici se varsă în acest bazin de 76 km lungime şi 17 m lăţime, care nu are nici un punct de scurgere. Sub soarele torid se evaporă zilnic opt milioane de metri cubi de apă. Substanţele chimice pe care le aduc apele curgătoare care se varsă în Marea Moartă se strâng în acest bazin de 1 292 km pătraţi.

De abia în secolul XX apare, odată cu săpăturile făcute în restul Palestinei, un interes crescând pentru Sodoma şi Gomora. Cercetătorii pornesc în căutarea celor două oraşe dispărute, care s-ar fi aflat în vremurile biblice în „valea Sidim".

La vârful extrem sud-estic al Mării Moarte se descoperă rămăşiţe ale unei mari aşezări. Şi astăzi ea mai este numită Ţoar. Cercetătorii jubilează, pentru că Ţoar fusese unul dintre cele cinci oraşe bogate din valea Sidim care refuzase să plătească tribut celor patru regi străini. Dar săpăturile exploratorii făcute imediat dezamăgesc. Rămâne aşadar neclarificat dacă actualul Ţoar are ceva de-a face cu aşezarea cu acelaşi nume din Biblie.

Datarea ruinelor scoase la lumină arată că sunt resturi ale unui oraş care a prosperat aici la începutul Evului Mediu. Nu se găseşte însă nici o urmă a vechiului Ţoar al regelui din Bela (Facerea 14:2). Unele semne din împrejurimile Ţoarului medieval indică însă faptul că ţinutul avea o populaţie numeroasă în vremurile sale timpurii.

Peninsula el-Lisan, situată pe malul estic al Mării Moarte, avansează mult în apă, sub forma unei limbi de uscat. „El-Lisan" înseamnă în arabă „limbă". în Biblie se face o referire clară la ea, când se vorbeşte de împărţirea pământurilor după cucerire. Graniţele tribului Iuda sunt clar delimitate, Iosua oferind o extrem de exactă descriere a graniţei sudice: „Astfel, hotarul lor de miazăzi porneşte de la Marea Sărată, de unde pleacă un golf al ei spre miazăzi (Iosua 15:2).

Un raport roman conţine, în legătură cu această limbă de uscat, o poveste care a fost totdeauna privită pe nedrept cu scepticism. Doi dezertori se refugiaseră pe peninsulă. Legionarii care îi urmăreau au cercetat îndelung acea porţiune de teren, însă fără nici un rezultat. Când i-au văzut în cele din urmă pe cei doi fugari, era prea târziu. Dezertorii se căţărau deja pe stâncile de pe malul opus - traversaseră marea pe jos! Se pare că marea era în acel loc mai puţin adâncă decât este astăzi.

Fără să se poată vedea de la suprafaţă, fundul mării se transformă radical aici, marea împărţindu-se practic în două părţi. în dreapta peninsulei fundul mării are forma unei pante puternic descrescătoare, care ajunge până la o adâncime de aproape 400 m. în stânga limbii de uscat, apele rămân ciudat de puţin adânci. Măsurătorile recente au arătat că adâncimea este aici undeva între 15 şi 20 m.

Geologii adaugă acestor constatări o interpretare în plus, care ar putea să explice cauza povestirii biblice a distrugerii Sodomei şi Gomorei.

Expediţia americană condusă de Lynch a fost prima care a făcut cunoscută în 1848 impresionanta scădere de altitudine a Iordanului pe scurtul său drum prin Palestina. Căderea albiei fluviului până mult sub nivelul mărilor lumii este, aşa cum o vor demonstra cercetările ulterioare, un fenomen geologic unic. „Poate că pe o altă planetă există ceva care să se asemene cu valea Iordanului, însă pe Pământ nu", scrie ebraistul George Adam Smith din Glasgow în lucrarea sa *The Historical Geography ofthe Holy Land*\ „...în nici o altă parte de pe Pământ, cu excepţia fundului mărilor şi oceanelor, nu se mai găseşte un teren care să se afle la o adâncime mai mare de 100 de metri sub nivelul mării".

Valea Iordanului este doar o parte a unei imense fisuri în scoarţa terestră, a cărei direcţie şi lungime au fost stabilite între timp cu precizie. în totalitatea ei, aceasta începe cu multe sute de kilometri înainte de graniţa Palestinei, sus în nord, la poalele muntelui Taurus din Asia Mică, şi continuă apoi în jos, de-a lungul malului sudic al Mării Moarte, trece prin Araba spre golful Aqaba şi nu se sfârşeşte decât în Africa, dincolo de Marea Roşie. în multe locuri ale acestei

depresiuni uriaşe se găsesc semne ale unor activităţi vulcanice care au avut loc în trecut. în munţii Galileei, în podişul din Cisiordania, pe malurile râului Iaboc, în golful Aqaba - în toate aceste zone se găseşte bazalt negru şi lavă.

Surparea scoarţei a eliberat forţele vulcanice care de mult fremătau în adâncuri de-a lungul fisurii. în partea superioară a văii estice a Iordanului se văd şi astăzi craterele vulcanilor stinşi, iar pe solul calcaros se întind întregi câmpii de lavă şi straturi groase de bazalt. Din timpuri imemoriale, în ţinuturile din apropierea fisurii au avut loc cutremure. Există relatări repetate cu privire la ele, iar Biblia le aminteşte. Să se fi scufundat Sodoma şi Gomora în străfunduri, atunci când o parte din baza fisurii s-a surpat într-un spectacol teribil, din care nu au lipsit nici cutremure şi erupţii vulcanice? Şi se va fi extins atunci Marea Moartă, aşa cum o sugerează schiţa din fig. 12?

Şi nevasta lui Lot „s-a uitat înapoi şi s-a prefăcut în stâlp de sare" (Facerea 19:26).

Cu cât te apropii mai mtilt de capătul sudic al Mării Moarte, cu atât locurile devin mai aspre şi mai sălbatice, cu atât mai sumbru şi mai apăsător devine peisajul munţilor. Aceştia sunt cufundaţi într-o muţenie eternă, pereţii lor de stâncă parcă rupţi în două cad aproape vertical în mare, uitându-se la nesfârşit în jos la albul de cristal. Catastrofa şi-a pus pentru totdeauna amprenta sa deprimantă asupra acestor locuri. Doar rareori mai trece un grup de nomazi prin una dintre văile tăiate aspru în piatră.

Acolo, în sud, unde se sfârşesc apele uleioase şi grele, dispare deodată de pe ambele maluri şi apăsătorul fundal stâncos, pentru a face loc unei depresiuni mocirloase amar-sărate. Pământul roşiatic este străbătut de nenumărate canale şi poate să pună oricând în primejdie viaţa oricărui om imprudent care s-ar aventura pe acolo. Depresiunea mlăştinoasă se întinde mult spre sud, până la uedul Araba, care ajunge până la Marea Roşie.

La vest de malul sudic, în direcţia biblicei Ţări de Miazăzi, Negevul, se întinde de la nord la sud o creastă de deal înaltă de 45 m şi lungă de 15 km. Când bate soarele, povârnişurile sale lucesc de parcă ar fi încrustate cu diamante. Este un fenomen natural rar întâlnit. Cea mai mare parte a acestui mic munte este formată din cristale de sare pură. Arabii îi spun Jebel Usdum, un nume străvechi, în care s-a păstrat cuvântul Sodoma. Multe dintre blocurile de sare au fost spălate de ploi şi rostogolite de sus de mâna omenească. Au forme bizare, iar unele stau în picioare asemenea unor statui. în formele lor ai într-adevăr impresia că recunoşti conformaţia unei făpturi umane.

Ciudatele statui de sare amintesc de prezentarea făcută în Biblie nevestei lui Lot, care s-ar fi transformat într-o coloană de sare din cauza neascultării ei. Şi tot ce se află în apropierea Mării Sărate ajunge şi astăzi să fie acoperit în puţin timp de o crustă din sare.

încă de multă vreme, întrebările legate de peregrinările lui Avraam nu le-au dat pace învăţaţilor. Şederea în Egipt - s-a argumentat - nu poate fi susţinută cu

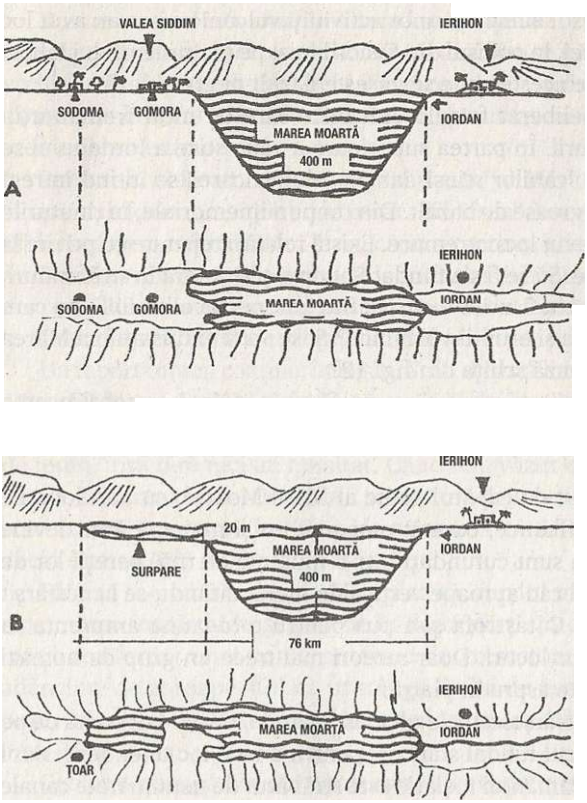

Fig. 12. Marea Moartă.
a) 2000 Î.Hr., înaintea distrugerii Sodomei şi Gomorei
b) 1900 Î.Hr., după catastrofă
în acest fel se încearcă explicarea povestirii biblice

ajutorul unor dovezi extra-biblice şi, chiar şi în Biblie, acest fapt nu apare decât amintit pasager, în contextul unei povestiri despre o stratagemă la care a recurs Avraam atunci când se temea că va fi ucis din cauza frumoasei sale soţii. Pe deasupra, respectiva istorisire este unul dintre acele dublete la care o să revenim în postfaţa acestei ediţii revizuite. Găsim textele în două locuri în Biblie (Facerea 12:9 şi urm. şi Facerea 20:1 şi urm.), numai că în cel de-al doilea caz nici nu mai este vorba de Egipt, ci de „Ţara de Miazăzi" şi de Gherara (între Gaza şi Beer-Şeba). Oricum se pot interpreta toate acestea, un lucru este sigur: ele nu au deloc darul de a încuraja presupunerea că ar avea şi o dimensiune istorică.

La aceasta se adaugă faptul că, dacă luăm în considerare cercetările mai recente, picturile murale din mormântul lui Chnum-hotep de la Beni-Hasan nu se lasă automat incluse în contextul istorisirii patriarhilor biblici. Cauza: oamenii caravanelor din mormântul lui Chnum-hotep aveau asini - aşa cum era de altfel de aşteptat în cazul oamenilor caravanelor din jurul anului 1900 î.Hr. -, în schimb Avraam şi ai săi, care, conform părerii comune, ar fi trăit în aceeaşi perioadă, aveau, după cum ne spune Biblia, cămile. între cele două animale de povară şi de călărit este însă o diferenţă ca de la cer la pământ în ceea ce priveşte distanţele ce pot fi parcurse, costurile, capacitatea de a parcurge distanţe mai mici sau mai mari, precum şi măsurile de siguranţă pe care le impunea o caravană bine dotată. Introducerea cămilei ca animal de povară şi de călărit a constituit o adevărată revoluţie a sistemului de transport din Orientul antic. Vom reveni asupra acestui subiect mai târziu.

însă când a avut loc această „revoluţie"? Specialiştii în animale domestice din rândul zoologilor şi cercetătorilor vechiului Orient şi-au bătut în repetate rânduri capul cu această problemă. Şi renumitele „cămile ale patriarhilor" au rămas nişte „animale problemă", la fel ca şi cămilele acelor neguţători pe care Iosif le-a luat cu sine în Egipt (vom reveni asupra acestui punct la sfârşitul capitolului următor)!

Mai problematică decât cămilele lui Avraam este însă relatarea a ceea ce s-au petrecut la Sodoma şi Gomora! înainte de a continua, să spunem următoarele: Nu poate fi vorba ca falia Iordanului să se fi format cu circa 4 000 de ani în urmă. Este mult mai probabil ca acest proces să fi început în Oligocen (cea de a treia perioadă a Terţiarului). Avem, aşadar, de-a face în acest caz nu cu mii de ani, ci cu milioane de ani. O activitate vulcanică mai pronunţată în falia Iordanului a fost constatată într-adevăr şi mai târziu, dar şi în această variantă ajungem până în Pleistocen, care a luat sfârşit acum circa 10 000 de ani (şi în nici un caz în mileniul al IlI-lea sau al II-lea î.Hr. - în aşa-numita perioadă a patriarhilor). Mai mult: chiar în sudul peninsulei Lisan, unde se spune că ar fi fost distruse Sodoma şi Gomora, nu se regăsesc urme ale unei activităţi vulcanice petrecute cândva în trecut. Pe scurt: în ţinutul respectiv nu s-a putut proba, pe bază de dovezi geologice, că ar fi avut loc o catastrofă foarte recentă la scala istoriei terestre, care să fi distrus oraşe şi să fi fost însoţită de masive erupţii vulcanice.

Care este însă situaţia în ceea ce priveşte pătrunderea Mării Moarte în zona mai puţin adâncă a bazinului sudic? Pe parcursul unei istorii pline dc schimbări, Marea Moartă (respectiv marea care i-a precedat în Pleistocen) s-a alungit de repetate ori mult peste bazinul sudic actual, pătrunzând în Wadi Araba. Pentru o perioadă, nivelul apelor sale s-a aflat cu 190 m deasupra nivelului actual. Pe atunci, imensul lac care se formase aici umplea întreaga depresiune a Iordanului, de la Wadi Araba până sus la lacul Ghenizaret. Apoi acest lac s-a micşorat - nu mai puţin de 26 de vechi terase de mal o dovedesc - ba, mai mult, este posibil să se fi uscat cu totul, pentru ca abia apoi să se fi format (poate şi cu ajutorul unor cutremure puternice) actuala Mare Moartă. Dar şi acest lucru s-a întâmplat în Pleistocenul târziu, când existau deja oameni, dar nu putea să fie sub nici o formă vorba încă de oraşe.

Desigur, cutremure la Moarea Moartă au loc şi mai târziu - cum ar fi cel din anul 31 î.Hr., despre care ne povesteşte în termeni sumbri Flavius Josephus, astăzi putându-se încă vedea urmele dramatice pe care le-a lăsat în urma sa în Khirbet Qumran (locul unde au fost descoperite renumitele „manuscrise de la Marea Moartă"). însă o catastrofă care să fi ras de pe faţa pământului un întreg oraş la începutul mileniului al II-lea î.Hr. în această zonă nu a avut loc.

Numele de astăzi ale localităţilor, precum Bahr el-Lut („Marea lui Lot" [= denumirea arabă pentru Marea Moartă]), Jebel Usdun (care s-ar putea traduce: „Muntele Sodomei") şi Ţoar nu trebuie să se bazeze pe o transmitere paralelă reală, nemediată, faţă de Biblie. Ele pot să fi apărut şi mai târziu, ca

efect al istorisirilor biblice (putem să avem de a face, aşadar, doar cu o „tradiţie secundară"). Lucrurile stau cam la fel în cazul „Canalului lui Iosif" (în arabă: Bahr Yusuf) în oraşul egiptean Faijum, despre care vom vorbi în capitolul următor. Şi în tradiţia arabă „Iosif egipteanul" din Biblie joacă un rol, iar numele apei respective poate (ceea ce este şi probabil) să aibă legătură cu acest fapt.

Descoperirile făcute începând din 1964 la Tell el-Mardikh, în nordul Siriei, au fost primite cu mare interes în rândul specialiştilor. Arheologii italienii Paolo Matthiae şi Giovanni Pettinato au scos aici la lumină Ebla, un oraş din mileniul al IlI-lea î.Hr. Primul element senzaţional: într-o perioadă care aproape că mai ţine de preistorie, aici exista o cultură remarcabilă, care avea o structură socială extrem de diferenţiată pentru condiţiile din acele vremuri. Al doilea element senzaţional: Ebla poseda o bogată arhivă cu tăbliţe de lut. Ca întotdeauna în cazul unor asemenea arhive, se poate spera la descoperiri importante, dar trebuie, pe de altă parte, să te pregăteşti pentru o posibilă punere sub semnul întrebării a unor teze şi idei, care fuseseră socotite irefutabile până în momentul descoperirii arhivei. „Atunci când textele vor fi fost lucrate", a declarat un coleg german al celor doi cercetători italieni, „poate vom putea să facem uitat un întreg secol de cercetare a Orientului antic". Cel de-al treilea moment de senzaţie - şi cel mai important - a fost însă următorul: textele din Ebla conţin nume care ne sunt familiare din Biblie, şi asta în mileniul al IlI-lea î.Hr.! S-a găsit numele lui Avraam, ca şi numele oraşelor păcătoase, care au dispărut în flăcări, Sodoma, Gomora, Adama şi Ţeboim, de la Marea Moartă. La anunţul acestei informaţii, unii dintre colegii lui Pettinato au avut îndoieli. A citit Pettinato textele corect? Desigur - nume ale patriarhilor au fost descoperite şi în alte părţi (am menţionat deja acest lucru) -, dar pot să apară numele de Sodoma şi Gomora într-o arhivă din mileniul al IlI-lea î.Hr., care a fost descoperită în Siria? Să fi existat într-adevăr atunci aceste oraşe? Sau tradiţia legată de ele ne conduce în vremuri atât de timpurii (până înainte de general acceptatul debut al „perioadei patriarhilor")? Va mai trece un timp până ce se vor găsi răspunsurile la toate aceste întrebări. De obicei, cercetătorii nu urmăresc senzaţionalul. Şi mai trebuie depus un mare volum de muncă până când se va stabili cu claritate cât de senzaţională este descoperirea de la Tell el-Mardikh din punctul de vedere al arheologiei biblice.

PARTEA A 11-A
în imperiul faraonilor. De la Iosif la Moise

Capitolul unu

Iosif în Egipt

A avut Putifar un model? • Papirusul Orbiney • Regii hicsoşi pe Nil • Iosif, funcţionar al unei forţe de ocupaţie? • Grânarele • Un pacient egiptean • Dovada celor şapte ani de foamete • îndrumări spre Gosen • BahrYusuf: Canalullui Iosif? • „Jacob-her" pe scarabei

DECI IOSIF A FOST DUS ÎN EGIPT ŞI DIN MÂNA ISMAELIŢILOR, CARE L-AU DUS ACOLO, L-A CUMPĂRAT EGIPTEANUL PUTIFAR, O CĂPETENIE DE LA CURTEA LUI FARAON ŞI COMANDANTUL GĂRZII LUI. (Facerea 39:1)

Istorisirea despre Iosif, care a fost vândut în Egipt de către fraţii săi şi care va ajunge să se împace cu ei când va fi devenit Mare Vizir egiptean, este indiscutabil una dintre cele mai frumoase pagini din literatura universală!

„... femeia stăpânului său şi-a pus ochii pe Iosif şi i-a zis: «Culcă-te cu mine!» / Iar el n-a voit... (Facerea 39:7-8). Când s-a întors soţul ei acasă, ea i-a spus acestuia: Acel rob evreu, pe care l-ai adus la noi, a venit la mine să mă batjocorească..." (Facerea 39:17).

„Ben Akiba" (adică „nimic nou sub soare"), mustăceau egiptologii la prima lectură a traducerii „papirusului Orbiney". Ceea ce descifrau cu această ocazie din hieroglife era o mult citită poveste din vremea dinastiei a XIX-a, care avea un titlu discret: „Povestea celor doi fraţi": „Au fost odată doi fraţi... Numele celui mai în vârstă era Anubis, iar mezinul se numea Bata. Anubis avea o casă şi o nevastă, iar fratele său mai mic trăia la el, de parcă ar fi fost copilul lui. El mâna turmele pe pajişti şi le aducea seara acasă şi apoi tot el dormea cu vitele în staul. Când sosi vremea aratului, cei doi fraţi munciră împreună pe arătură. Câteva zile au stat pe câmp, dar li s-au terminat seminţele. Aşa că fratele mai mare îi spuse celui mai tânăr: «Fugi şi adu-ne seminţe din oraş!» Fratele cel tânăr dădu peste nevasta fratelui său tocmai când i se aranja părul. El îi spuse: «Scoală-te şi dă-mi seminţe, ca să fug cu ele înapoi pe câmp. Căci fratele meu mi-a zis: <Grăbeşte-te şi să nu care cumva să te opreşti pe undeva!»>... A luat în spate seminţele şi aşa încărcat a ieşit afară... Şi ea i-a spus: «Eşti foarte

puternic! în fiecare zi văd cât de puternic eşti!... Vino, să ne culcăm pentru o oră! O să vezi că o să-ţi placă. Şi o să-ţi fac şi nişte haine noi frumoase.» Tânărul se înfurie ca o panteră din ţinuturile din sud... din pricina vorbelor strâmbe pe care ea i le spusese. îi spuse însă: «Ce lucru de mare ruşine ai putut să-mi spui. Niciodată să nu-mi mai zici aşa ceva! Şi de vei face aşa, nu voi povesti nimănui ce ai spus...» Apoi îşi ridică greutăţile şi plecă spre câmp... Femeia se temu însă din pricina celor ce spusese. Făcu să pară că a fost batjocorită. Bărbatul ei... o găsi zăcând întinsă, bolnavă în urma siluirii... şi îi spuse: «Cine te-a adus în aşa stare?», iar ea îi răspunse: «Nimeni... în afară de fratele tău mai tânăr. Când a venit după seminţe m-a găsit singură şi mi-a zis: <Vino, să ne culcăm pentru o oră! Desfă-ţi părul...> Dar eu nu i-am dat ascultare. Nu sunt eu oare ca o mamă pentru tine? Şi nu este fratele tău mai mare ca un tată pentru tine? Aşa i-am spus. Atunci l-a cuprins teama şi m-a bătut, ca să nu îţi spun ce s-a petrecut. Dacă îl laşi acum în viaţă, să ştii că o să mor.» Fratele său se înfurie ca o panteră din ţinuturile sudului. îşi ascuţi cuţitul..., pentru ca să-şi omoare fratele mai mic..."

Parcă îi şi vezi pe curteni cum savurează şi comentează această poveste, care se bucura de un imens succes. Problemele sexuale şi psihologia feminină erau interesante şi în acele vremuri îndepărtate.

Să fi fost această poveste a unei soţii adultere dintr-un basm egiptean sursa de inspiraţie pentru istoria biblică a lui Iosif? Referitor la argumentele pro şi contra ale acestei teorii există o dezbatere aprinsă între specialişti, dezbatere care se bazează pe documentul cunoscut drept „papirusul Orbiney" şi care a continuat multă vreme şi în secolul XX. Despre şederea israeliţilor în Egipt nu există, exceptând Biblia, nici cea mai mică urmă. Istorici şi profesori de teologie au discutat despre ceea ce ei au numit „legenda lui Iosif. Tocmai de la o ţară ca Egiptul se putea spera să se găsească documente contemporane cu evenimentele descrise în Biblie, cel puţin în ceea ce-l priveşte pe Iosif, pentru că el a fost Mare Vizir al Faraonului şi, ca atare, un om care deţinea o mare putere în ţara Nilului.

Nici un stat din Orientul antic nu ne-a furnizat date despre istoria sa cu atâta exactitate ca Egiptul. Pornind cam din jurul anului 3000 î.Hr., putem să numim aproape fără lacună numele tuturor faraonilor; cunoaştem, de asemenea, succesiunea dinastiilor din Regatul Vechi, din cel Mijlociu şi din cel Nou. Nici un alt popor nu a consemnat mai amănunţit evenimentele sale importante, faptele conducătorilor săi, campaniile militare sau construirea de temple şi palate. Proza şi poezia s-au bucurat, la rândul lor, de multă atenţie.

însă, de data aceasta, Egiptul a rămas dator cercetătorilor la întrebările lor. Nu a fost suficient că nu s-a găsit nimic despre Iosif, dar nu s-au descoperit nici măcar documente sau monumente din vremea lui. Şirul documentelor, care aproape că nu a avut omisiuni secole la rând înainte de perioada de care vorbim, se întrerupe acum brusc în jurul anului 1650 î.Hr. Din acest moment domneşte asupra Egiptului un întuneric profund. De abia în 1575 î.Hr. apar din

nou relatări ale epocii. Cum se poate explica această lipsă totală de informaţii de-a lungul unei durate atât de lungi, mai ales când e vorba de un popor cu o civilizaţie atât de avansată şi cu un sistem statal atât de bine pus la punct?

Ţara de pe Nil trece printr-o experienţă cumplită în jurul anului 1650 î.Hr. Deodată, asemenea unui fulger căzut din senin, pătrund în ţară războinici cu care de luptă extrem de iuţi, în coloane interminabile, învăluiţi în nori de praf; la forturile de pe graniţă se aude zi şi noapte tropotul copitelor cailor, ca şi pe străzile oraşelor, în pieţele templelor şi în grădinile fastuoase ale palatelor faraonului. Şi înainte ca egiptenii să se dumirească ce se întâmplă, situaţia este tranşată: ţara le este invadată şi ei sunt înfrânţi. Uriaşul de pe Nil, care nu a văzut niciodată înainte în toată istoria sa un cuceritor, se vede acum îngenunchear.

Domnia cuceritorilor începe cu o baie de sânge. Hicsoşii, triburi semite din Canaan şi Siria, nu cruţă pe nimeni. în anul de cumpănă 1650 î.Hr. se sfârşeşte domnia de treisprezece secole a dinastiilor. Regatul Mijlociu al faraonilor se spulberă sub năvala popoarelor asiatice, a „stăpânitorilor din ţări străine". Acesta era înţelesul cuvântului hicsos. Amintirea acestei catastrofe politice a rămas vie în memoria oamenilor de pe Nil, aşa cum o dovedeşte descrierea elocventă făcută de istoricul egiptean Manetho: „Aveam un rege numit Timaios. Totul s-a întâmplat în timpul domniei sale. Nu ştiu de ce zeul nu era mulţumit de noi. Deodată au venit de la răsărit mulţimi de oameni dintr-o seminţie necunoscută. Plini de curaj, ne-au atacat ţara şi au supus-o fără greutate, căci nu s-a dat nici măcar o bătălie. Şi, după ce i-au luat prizonieri pe stăpânii noştri, ne-au ars oraşele fără milă, ne-au distrus templele închinate zeilor. Toţi locuitorii au avut parte de cruzimea lor, mulţi dintre ei au fost ucişi, iar femeile şi copiii au fost luaţi în sclavie. Apoi l-au făcut pe unul dintre ei rege. Numele său era Salitis şi locuia la Memfis. A obligat Egiptul de Sus şi Egiptul de Jos să îi plătească tribut şi a pus garnizoane în punctele cele mai prielnice pentru el... iar când a descoperit mai târziu oraşul Avaris (situat la est de braţul Nilului care se formează la Bubastis, în provincia Sais), care era potrivit pentru scopurile sale, s-a apucat să îl reconstruiască, făcând din el o cetate fortificată, cu ziduri care îl înconjurau şi cu o garnizoană de 240 000 de luptători, pe care i-a mutat acolo, pentru a păzi oraşul. Salitis se ducea acolo în fiecare vară, pe de o parte pentru a strânge grânele şi pentru a-şi plăti soldaţii, iar pe de alta, pentru a-şi antrena trupele şi a băga astfel spaima printre străini."

Avaris este oraşul care, sub alt nume, joacă un rol important în istorisirea biblică. Căci el, numit mai târziu Ramses, este unul dintre locurile în care au fost obligaţi să muncească israeliţii în timpul şederii lor în Egipt! (Ieşirea 1:11).

Istorisirea biblică legată de figura lui losif şi a prezenţei fiilor lui Israel în Egipt se derulează, probabil, în această perioadă tulbure, care coincide cu dominaţia străinilor hiesoşi. Nu este aşadar de mirare că nu ne-a parvenit nici o informaţie egipteană din acea vreme. Şi totuşi există argumente indirecte pentru autenticitatea istoriei lui losif. Prezentarea din Biblie a fundalului istoric este autentică, aşa cum autentică până în cel mai mic detaliu este

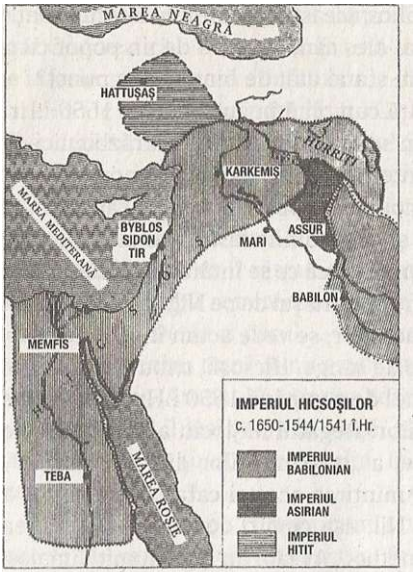

Fig. 13

şi coloratura egipteană a relatării. Egiptologia confirmă aceste lucruri - cel puţin până acum...

Mirodeniile şi plantele aromatice sunt aduse în Egipt de ismailiţi, nişte comercianţi nomazi, care îl vând aici pe Iosif (Facerea 37:25). Asemenea produse erau la mare căutare în ţara Nilului. Era nevoie de ele în cadrul ceremoniilor religioase din temple, unde ierburile înmiresmate erau arse asemenea tămâii. Pentru medici, erau indispensabile în tămăduirea bolnavilor, iar preoţii aveau nevoie de ele la îmbălsămarea morţilor de vază.

Putifar era numele egipteanului căruia i-a fost vândut Iosif (Facerea 37:36). Este un nume foarte des întâlnit în Egipt. în egipteană sună „Pa-di-pa-Re", adică „cel dăruit de zeul Ra".

Numirea lui Iosif în funcţia de vizir al Egiptului este redată în Biblie în stilul pe care azi l-am asocia unui proces-verbal. I se înmânează însemnele înaltei sale funcţii, primeşte inelul, care este sigiliul faraonului, un veşmânt scump şi un lanţ de aur (Facerea 41:42). Tipicul acestei ceremonii cu caracter administrativ a fost imortalizat în acelaşi fel de către artiştii egipteni în fresce şi reliefuri.

Ca vizir, Iosif călătoreşte în „a doua trăsură" a faraonului (Facerea 41:43). Acest lucru nu se putea întâmpla decât sub hicsoşi, deoarece doar în vremea acestor „stăpâni de pe pământuri străine" a apărut în Egipt rapidul car de luptă. Ba, mai mult, se pare că aceste care nu au fost introduse în ţara Nilului, fiind transmise de la un popor la altul, decât în intervalul care a precedat cu scurt timp izgonirea hicsoşilor din Egipt şi a inclus apoi începutului perioadei Regatului Nou. „Varianta de lux" era carul de paradă, care a fost folosit ulterior de stăpânii Regatului Nou. înainte de perioada domniilor hicsoşilor nu existase obiceiul acestui tip de car în Egipt. Tras de nişte cai falnici, era un fel de Rolls Royce al conducătorilor de stat din acea vreme. Primul car îi revenea regelui, iar al doilea era ocupat de cel mai important funcţionar al regatului.

Iosif se căsătoreşte cu Asineta, o doamnă pe potriva rangului său. Astfel devine ginerele lui Poti-Fera, un bărbat cu multă influenţă, preotul din Heliopolis. Heliopolis este numit în Biblie On şi se afla puţin mai la nord de Cairo de astăzi, pe malul drept al Nilului.

Iosif avea treizeci de ani când s-a hotărât „să vadă toată ţara Egiptului" (Facerea 41:46). Biblia nu ne spune mai multe. însă o localitate din ţara Nilului a păstrat până astăzi numele lui Iosif.

Oraşul Medinet-el-Faiyum este lăudat ca fiind „Veneţia Egiptului". în grădinile extrem de bogate ale acestei imense şi foarte fertile oaze cresc portocali, mandarini, piersici, măslini, rodii şi viţă-de-vie. Fructelor acestora minunate le datorează Faiyum cei 334 de kilometri de sistem de irigaţie, care aduce până aici apa Nilului şi transformă această regiune, ce ar fi altfel deşertică, într-un adevărat paradis. „Bahr Yusuf", „Canalul lui Iosif" - aceasta mai este şi astăzi denumirea străvechii căi de irigaţie şi ea nu este folosită doar în vorbirea felahilor, ci este cunoscută ca atare în întregul Egipt. în popor se povesteşte că Iosif, cel din Biblie, care apare în legendele arabe drept „Marele vizir" al faraonului, ar fi fot cel care a pus să fie construit canalul.

Biblia îl prezintă pe Iosif ca un organizator priceput, care i-a ajutat pe egipteni, în postura sa de mare vizir, într-o perioadă dificilă pentru ei, atât prin sfaturile, cât şi prin faptele sale, având grijă ca în anii prisosului să strângă rezerve pentru anii de restrişte, punând să se adune grâne în hambare pentru un viitor care ar putea fi neprielnic.

IAR DUPĂ CE AU TRECUT CEI ŞAPTE ANI DE BELŞUG, CARE AU FOST ÎN ŢARA EGIPTULUI, / AU VENIT CEI ŞAPTE ANI DE FOAMETE [...]. ATUNCI S-A FĂCUT FOAMETE ÎN TOT PĂMÂNTUL... (FACEREA 41:53, 54).

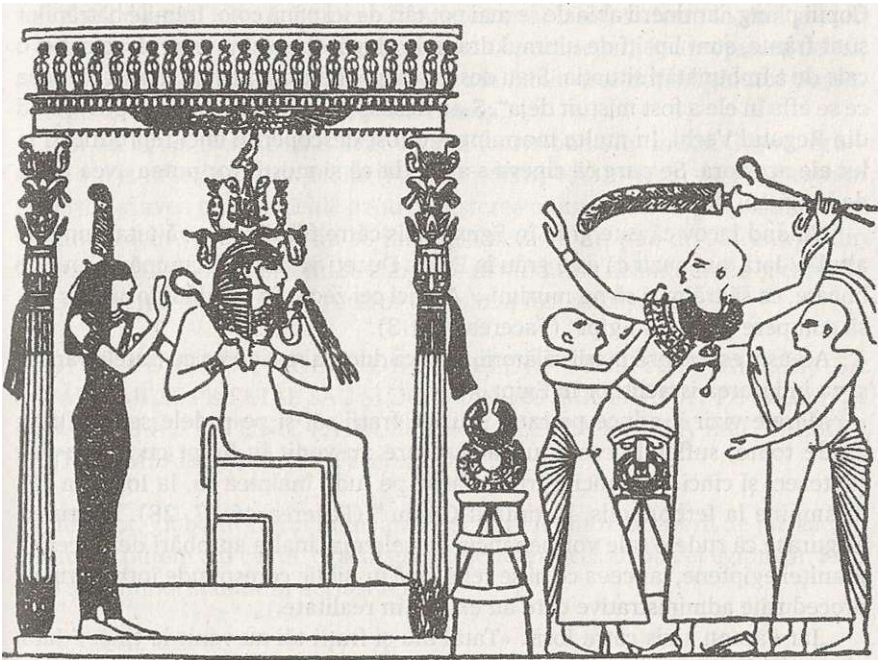

Fig. 14. Instaurarea în funcţie a unui vizir egiptean

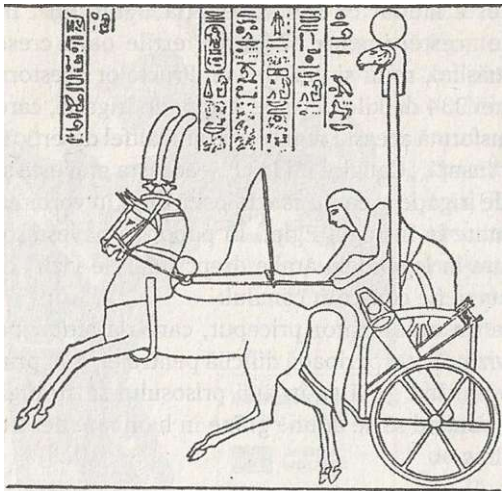

Fig. 15. Car de luptă cu stindard din Teba

Ani de secetă, de recolte proaste şi perioade de foamete au fost consemnaţi în repetate rânduri în ţara de pe Nil. în timpurile cele mai vechi, la începutul mileniului al IlI-lea î.Hr., se pare că a avut loc - după cum ne spune o inscripţie dăltuită în stâncă de Ptolemei -, o foamete care ar fi durat şapte ani. Regele Zoser a trimis următorul mesaj guvernatorului nomei Elefantina: „Mă îngrijorează în mare măsură soarta celor din palat. Inima mea este foarte neliniştită din pricina nenorocirii care i-a cuprins, căci în ultimii şapte ani nu s-au mai petrecut revărsări ale Nilului. Nu mai există decât puţine roade ale pământului, aproape că nu se mai găsesc ierburi, mai toate cele ce se pot mânca nu mai sunt. Fiecare îl jefuieşte pe vecinul său... Copiii plâng, iar tinerii abia de se mai pot târî de ici până colo. Inimile bătrânilor sunt frânte, sunt lipsiţi de ultimul dram de vlagă. Curtea nu mai găseşte nici o cale de a îmbunătăţi situaţia. S-au deschis depozitele cu provizii, dar... tot ceea ce se afla în ele a fost mistuit deja". S-au descoperit urme de grânare provenind din Regatul Vechi. în multe morminte au fost descoperite mici reproduceri în lut ale acestora. Se pare că cineva s-a gândit că şi morţii vor putea avea parte de lungi ani de foamete.

„Aflând Iacov că este grâu în Egipt, a zis către fiii săi: «Ce vă uitaţi unul la altul? / Iată, am auzit că este grâu în Egipt. Duceţi-vă acolo şi cumpăraţi puţine bucate, ca să trăim şi să nu murim!»/ Atunci cei zece din fraţii lui Iosif s-au dus să cumpere grâu din Egipt" (Facerea 42:1-3).

Aceasta este cauza marii călătorii, care va duce la revederea cu fratele vândut şi cu imigrarea israeliţilor în Egipt.

Marele vizir îl aduce pe tatăl său, pe fraţii săi şi pe rudele sale în ţară: „...de toate, sufletele casei lui Iacov, care au venit în Egipt cu el, au fost şaptezeci şi cinci. / Atunci a trimis Iacov pe Iuda înaintea sa, la Iosif, ca să-l întâmpine la Ieroonpolis, in ţinutul Goşen." (Facerea 46:27, 28). Vizirul se asigurase că rudele sale vor beneficia de cele mai înalte aprobări de trecere a graniţei egiptene, iar ceea ce ni se relatează în Biblie corespunde întru totul cu procedurile administrative care au existat în realitate.

„Iar Faraon a zis către Iosif: «Tatăl tău şi fraţii tăi au venit la tine. / Iată, pământul Egiptului îţi stă înainte; aşază pe tatăl tău şi pe fraţii tăi în cel mai bun loc din ţară. Să locuiască ei în pământul Goşen...»" (Facerea 47:5, 6).

Fig. 16. Vânzare de grâne către nişte semiţi din Canaan

Un funcţionar vamal îi scrie superiorului său pe un papirus: „O altă veste de transmis stăpânului meu, şi anume: am permis trecerea triburilor de" beduini venite din Edom prin fortăreaţa lui Menephtha de lângă Zeku spre mlaştinile oraşului Per-Atum..., pentru a putea să rămână ei şi turmele lor în viaţă pe teritoriile regelui, bunul soare al ţării..."

Acest Per-Atum, care apare în textul hieroglific, este oraşul menţionat în Biblie drept Pitom, din ţinutul Goşen, unul dintre locurile de muncă forţată unde au lucrat evreii în Egipt (Ieşirea 1:11).

Poliţia vamală, ca şi sistemul funcţionăresc, mergând pe cale ierarhică până la cel de la curte, urmăreau asemenea cazuri. Se lucra după modele şi pe domenii administrative bine determinate: cei care cereau teren de păşunat şi refugiaţii din ţări în care domnea foametea erau lăsaţi să intre în ţară şi erau trimişi aproape întotdeauna în acelaşi ţinut. Acesta se afla în apropierea deltei, pe malul drept al Nilului, în regiunea care în Biblie este numită ţinutul Goşen. Tot din deltă au domnit şi cuceritorii hicsoşi.

Fiii lui Israel trebuie să fi avut o viaţă foarte bună în ţinutul Goşen. Era - exact aşa cum se descrie în Biblie (Facerea 45:18; 46:32; 47:3) - o zonă extrem de fertilă şi avea păşuni ideale pentru creşterea animalelor. Atunci când moare bătrânul Iacov, cu trupul său se întâmplă ceva ce nu ţine de obiceiurile din Canaan, din Mesopotamia nu se cunoştea în rândurile neamului său şi care, de aceea, a părut foarte ciudat tuturor alor săi: a fost îmbălsămat.

APOI A PORUNCIT IOSIF DOCTORILOR, SLUJITORI AI SĂI, SĂ ÎMBĂLSĂMEZE PE TATĂL SĂU ŞI DOCTORII AU ÎMBĂLSĂMAT PE ISRAEL[1]. / DUPĂ CE S-AU ÎMPLINIT PATRUZECI DE ZILE, CĂ ATÂTEA ZILE TREBUIE PENTRU ÎMBĂLSĂMARE... (Facerea 50:2, 3)

La Herodot, globe-trotterul lumii antice şi primul dintre scriitorii de jurnale de călătorie, putem citi cât de exactă este descrierea acestui obicei egiptean. Iosif va fi şi el înmormântat în acelaşi fel.

[1] Iacov primise cu ani înainte numele de Israel (Facerea 32:28), poporul său fiind apoi numit „copiii lui Israel"

Nici un „locuitor al nisipurilor" nu ar fi putut deveni mare vizir sub faraonii de obârşie egipteană. Nomazii creşteau măgari, oi şi capre, or, pentru egipteni, nimeni nu era mai detestabil decât crescătorul de animale mici. „Căci pentru Egipteni este spurcat tot păstorul de oi" (Facerea 46:34). Un „asiatic" nu avea şanse să devină cel mai înalt funcţionar al statului decât sub nişte străini precum hicsoşii. Sub hicsoşi au existat nu o dată funcţionari cu nume semitice. S-a descifrat pe nişte scarabei provenind din epoca dominaţiei în mod clar numele de „Iacob-her". „Or, nu este posibil", ne spune marele egiptolog american James Henry Breasted, „ca o căpetenie a tribului lui Iacov din Israel să fi ajuns la domnie în acele timpuri întunecate în valea Nilului. Un asemenea eveniment s-ar potrivi foarte bine cu pătrunderea triburilor israelite în Egipt, care trebuie să fi avut loc în această perioadă."

Ca atâtea alte lucruri care sunt relatate în Biblie, şi istorisirea despre şederea lui Iacov în Egipt a fost confirmată în mod frapant de o sumă de amănunte, dar, cum se întâmplă atât de des, aceste amănunte nu sunt lipsite de mici „probleme".

Confirmările:

• într-adevăr, au existat înalţi funcţionari în Egipt care proveneau din Asia. Unul dintre ei a ajuns să aibă atâta putere, încât o sursă egipteană face trimitere probabil la el atunci când vorbeşte de „domnia străină a unui sirian".

• Printre altele, faraonul Egiptului vede în visul său vaci grase şi vaci slabe (Facerea 41:2 şi urm. şi 18 şi urm.). Iosif a descifrat aceste vaci ca fiind vorba de ani (Facerea 41:26-27). Or, s-au găsit înscrisuri egiptene în care simbolul hieroglific pentru vacă apare cu sensul de „an". S-ar putea crede că e vorba de o descoperire senzaţională!

• „Reforma agrară" a lui Iosif nu a afectat terenurile aflate în posesia preoţilor egipteni (Facerea 47:22). într-adevăr, au existat, cel puţin într-o anumită fază a istoriei Egiptului antic, privilegii speciale acordate preoţilor. Printre altele, „părintele istoriei", grecul Herodot din Halicarnas (c. 480 î.Hr. - după 430 î.Hr.), ne vorbeşte despre acest fapt.

• S-au găsit paralele chiar şi pentru ceremonia de învestitură în funcţie a lui Iosif (Facerea 41:42). La început, specialiştii s-au gândit la corespondenţe cu ilustraţii create în perioada Regatului Nou. Plecând de la ele, nu s-ar fi ajuns cu datarea înapoi în timp chiar până la epoca hicsoşilor, dar, oricum, în apropierea ei.

„Problemele":

• Toate cele patru confirmări ale istoriei lui Iosif nu au nimic de a face cu perioada hicsoşilor (c. 1650-1544/1541 î.Hr. [conform lui von Beckerath], în care a fost plasat cu predilecţie episodul privindu-1 pe Iosif, ci cu o fază mult mai târzie a istoriei Egiptului antic.

• Asiatici cu influenţă la curtea egipteană nu au existat decât începând din perioada ramsesidă (secolele al XlII-lea - al Xll-lea î.Hr.). în cazul acelui „domnitor

străin" sirian de care ne vorbeşte un vechi document egiptean, este vorba, probabil, de Bija sau Bai, puternicul „Mare Cancelar" al reginei Tevosre (c. 1200 î.Hr.). Această „sursă", care pare să facă trimitere la Bai (chiar dacă nu o face într-un mod neechivoc), este „marele papirus Harris", darea de seamă asupra domniei lui Ramses al IlI-lea, scris în vremea lui Ramses al IV-lea (secolul al Xll-lea î.Hr.).

• „Semnul vacii" folosit pentru „an" nu a fost descoperit decât în texte din vremea Ptolemeilor (305-30 î.Hr.) şi niciodată în înscrisuri mai vechi. E vorba, aşadar, de o discrepanţă de timp de un mileniu şi câteva secole faţă de epoca hicsoşilor!

• Privilegiile acordate preoţilor egipteni privind dreptul de proprietate şi impozitarea nu au existat decât în perioada saită (664-525 î.Hr.).

• Forma foarte specială, descrisă în amănunt, a ceremoniei de învestire a lui Iosif în funcţie, cu inel, haină oficială şi colan, nu are, la o cercetare mai aprofundată, o corespondenţă exactă şi delimitabilă în timp. Imaginile din Regatul Nou care redau „învestitura" şi care au fost constant folosite drept argumente pentru susţinerea tezei realităţii istorice a episodului lui Iosif nu sunt o ilustrare fidelă a celor relatate în Biblie (aşa cum s-a crezut iniţial). Cele mai apropiate sunt imaginile descoperite din vremea lui Sargon al II-lea din Assur (722-705 î.Hr.). Această ceremonie specială ar fi ajuns în Egipt abia prin Assurbanipal (669/668 până în c. 630 î.Hr.), care a cucerit Egiptul în 667/666 î.Hr. şi l-a învestit în 665 î.Hr. pe Neho, guvernatorul din Sais, ca mare vizir, în cadrul unei festivităţi care se potriveşte relatării biblice şi în care se menţionează în mod explicit cele trei elemente: inel(e), veşmânt oficial şi colan al funcţiei.

Se ridică astfel două întrebări:

1. Dacă povestea lui Iosif prezentată în Biblie conţine elemente care ţin de o perioadă atât de recentă, mai poate această istorie să fie atât de veche cum s-a crezut (sau trebuie să fi luat naştere mult mai târziu decât s-a presupus până acum?)

2. însă, dacă periodizarea nu corespunde, atunci cum stăm cu autenticitatea istorisirii despre Iosif şi cu veridicitatea coloraturii ei egiptene?

Specialişti din întreaga lume au fost convinşi până acum, într-o măsură mai mică sau mai mare, de autenticitatea acestui „fundal de Egipt antic" a istorisirii biblice. Lista impozantă a acestor figuri ştiinţifice de prim rang, care nu combăteau ideea că Iosif a fost Mare Vizir în epoca hicsoşilor, poate fi citită aproape ca un *Who's Who* al egiptologiei - aşa cum s-a exprimat Donald B. Redford, care a publicat în 1970 un studiu amplu privind istoria lui Iosif.

între timp, istoria lui Iosif a fost scrutată mai amănunţit, desigur şi de către Donald B. Redford, rezultatul fiind - aşa cum era de bănuit - unul care punea serios sub semnul întrebării corelarea istoriei lui Iosif cu epoca hicsoşilor, aşa cum se obişnuise până atunci.

Negustorii care l-au dus cu forţa pe Iosif în Egipt deţineau cămile pentru transportul de mărfuri (Facerea 37:25). Şi în cazul acestor cămile lucrurile nu decurg altfel decât cu acele „cămile ale patriarhilor", despre care am vorbit deja într-un capitol anterior în legătură cu Avraam. Ele constituie o problemă greu de surmontat pentru unii cercetători: pe scurt, există dubii în ceea ce priveşte realitatea existenţei lor în acea perioadă timpurie, ajungând şi ele să trimită datarea la o epocă ulterioară celei a hicsoşilor.

• Şi pentru că tot discutăm despre mijloace de transport: mulţi au considerat menţionarea carului din istorisirea biblică despre Iosif (Facerea 41:43) ca fiind un element tipic pentru perioada hicsoşilor. Carul cu o singură osie şi cu două roţi a ajuns, într-adevăr, doar în acea perioadă în Egipt. însă nu a dispărut în vremurile care au urmat. De abia în Regatul Nou încep să apară lucrări care prezintă aceste care, iar în renumitul mormânt al lui Tutankhamon, de exemplu, Howard Carter a descoperit asemenea care de luptă şi de paradă, care fuseseră depuse în monumentul funerar al regelui decedat. Menţionarea carului poate, aşadar, să ne trimită la orice perioadă istorică ulterioară.

• Istorisirea biblică despre Iosif dovedeşte în modul cel mai clar cu putinţă cunoaşterea şi folosirea banilor sub formă de monede (Facerea 42:25 et al.), înainte de toate, sintagme precum „sacul cu argint" (Facerea 42:25) nu pot apărea decât atunci când există deja bani sub formă de monede. Or, în Egipt şi Palestina acest lucru este greu de crezut că se va fi întâmplat înainte de sfârşitul secolului al Vl-lea î.Hr.

• Traducerea uzuală a titlului lui Putifar este cea de „cămăraş" sau „funcţionar la curte", dar, în mod corect, ar trebui să fie cea de „eunuc". Or, un asemenea titlu nu apare în Egipt decât în perioada persană (525-332 î.Hr.).

Şi lucrurile se continuă astfel. Redford enumeră douăzeci şi trei de puncte care vorbesc împotriva datării în epoca hicsoşilor a episodului lui Iosif şi care trimit, mai curând, la Regatul Nou al Egiptului antic. Chiar şi un cercetător atât de convins de autenticitatea coloraturii egiptene a istoriei lui Iosif precum Georg Ernst Wright a trebuit să recunoască încă din 1957 faptul că numele egiptene cuprinse în istoria lui Iosif - printre care se afla, nu în ultimul rând, cel de Putifar (Padi-pa-Re), „au început să fie folosite în mod comun de-abia în vremea lui David". Cea mai veche menţionare a numelui Padi-pa-Re (Putifar) „nu ar fi putut să ne parvină decât cel mai devreme din timpul celei de a 21-a dinastii", aşa cum scria un alt cercetător de marcă, francezul Pierre Montet, care credea şi el în figura unui „Iosif egiptean". Or, dinastia a 21-a a domnit, conform periodizărilor istoricilor, între 1080 şi 946 î.Hr. (Jurgen von Beckerath), deci, oricum, în perioada lui David şi a lui Solomon. Ceea ce înseamnă însă că ne aflăm în continuare la o distanţă de circa jumătate de mileniu faţă de epoca hicsoşilor!

La orice concluzie s-ar ajunge din cele de mai sus, indiciile ne trimit mai curând spre o perioadă mai recentă a istoriei Egiptului antic decât spre epoca hicsoşilor, cum se crezuse. Chiar şi acuza făcută în mod teatral de Iosif împotriva

fraţilor săi, că ar fi nişte „spioni" (Facerea 42:9 şi 14), nu are sens împotriva unor bărbaţi sosiţi din Canaan decât în momentul în care începuse să existe primejdia unei invazii asiriene dinspre graniţa de est a Egiptului (c. 700 î.Hr.).

Astfel încât întrebarea dacă „Iosif egiptean" din Biblie va putea fi dovedit ca fiind o figură istorică rămâne actualmente una fără răspuns. După cele ce ştim acum, se poate renunţa la concepţia că ar fi fost un „vizir al unui faraon hicsos". în plus, trebuie să pornim de la faptul că istorisirea despre el, care oglindeşte mai curând elemente ce ţin de Regatul Nou, a luat fiinţă mult mai târziu decât au crezut unii specialişti. Asta, desigur, dacă nu vrem să recurgem la stratagema conform căreia ceea ce a fost dovedit pentru o perioadă mai târzie nu ar fi putut exista şi într-o perioadă anterioară - singura relatare care a ajuns până la noi fiind cea din Biblie.

Capitolul doi

Patru sute de ani de tăcere

Renaşterea ţării de pe Nil • Teba aprinde flacăra răscoalei • Izgonirea hicsoşilor • Egiptul devine o mare putere internaţională • Cultura indiană în statul Mitanni • „Copiii lui Het" pe Halys • Văduvă de faraon cu gândul la căsătorie • Primul pact de neagresiune din lume • Un alai de nuntă hitit prin Canaan

ASTFEL S-A AŞEZAT ISRAEL ÎN ŢARA EGIPTULUI, ÎN ŢINUTUL GOŞEN, ŞI L-A MOŞTENIT ŞI A CRESCUT ŞI S-A ÎNMULŢIT FOARTE TARE. (Facerea 47:27)

Despre o perioadă de patru sute de ani, în care întreaga configuraţie politică a Semilunii Fertile s-a schimbat radical, Biblia nu suflă nici un cuvânt. în aceste patru secole au loc schimbări fundamentale în structura diferitelor popoare din regiune. Ele întrerup istoria de peste un mileniu a regatelor semitice de pe Eufrat şi Tigru. Insula de civilizaţie care exista în Orientul Apropiat este scoasă brusc din viaţa universului ei închis. Popoare şi culturi străine năvălesc din ţinuturi îndepărtate şi până atunci necunoscute. Are loc prima ciocnire a acestei regiuni cu restul lumii.

Şi Egiptul, la rândul lui, se învăluie în tăcere timp de o sută cincizeci de ani. Uvertura renaşterii uriaşului de pe Nil începe în acorduri stranii: mugetul hipopotamilor.

La prinţul Oraşului din Sud, aşa cum aflăm dintr-un fragment de papirus[1], j sosește trimisul regelui hicsos Apofis din Avaris. Acest „Oraş din Sud" este Teba, iar prinţul său este egipteanul Sekenenre, care îi plătea tribut cotropitorului din delta superioară a Nilului. Uimit, prinţul îl întreabă pe delegatul forţei de ocupaţie asiatice: „«De ce ai fost trimis în Oraşul din Sud? Ce te-a făcut să porneşti în această călătorie?» Solul i-a răspuns: «Regele Apofis - fie-i viaţa lungă, îndestulată şi plină de sănătate! - îţi spune: Seacă Balta Hipopotamilor, care se află la est de oraşul tău, căci nu pot să dorm din pricina lor. Zi şi noapte le aud mugetele». Prinţul Oraşului din Sud a rămas pentru o vreme parcă asurzit de tunet, neştiind ce să-i răspundă ambasadorului regelui Apofis - fie-i viaţa lungă, îndestulată şi plină de sănătate! în cele din urmă prinţul a răspuns: «Stăpânul tău - fie-i viaţa lungă, îndestulată şi plină de sănătate! - va afla ce se va face cu această Baltă a Hipopotamilor.» Trimisul nu se mulţumeşte însă doar cu atât. El devine tranşant: «Cauza pentru care m-a trimis aici trebuie să fie lămurită fără preget!»" Prinţul Oraşului din Sud încearcă, în felul lui, să îl convingă pe

[1] Papirusul Sallier I, aflat la British Museum, Londra

ambasador să îşi schimbe părerea. Exista uzanţa a ceea ce astăzi se numeşte un mic dejun cu şampanie, în timpul căruia domneşte de obicei o atmosferă prietenească şi plină de bunăvoinţă. La vremea potrivită cere ca inflexibilului ambasador hicsos să i se servească „bucate alese, carne şi dulciuri...", dar toate eforturile sunt de prisos. Căci, la plecare, acesta poartă cu sine o promisiune stânjenitoare, scrisă pe un papirus: «Voi face tot ceea ce mi-ai spus. Aşa să îi spui.» Apoi prinţul Oraşului din Sud şi-a chemat cei mai înalţi dregători, cât şi pe războinicii cu rang înalt, şi le-a repetat mesajul pe care i-l trimisese regele Apofis - fie-i viaţa lungă, îndestulată şi plină de sănătate. Şi au tăcut cu toţii pentru o vreme..." Aici se întrerupe textul descoperit pe fragmentul de papirus. Sfârşitul istorisirii lipseşte din păcate, dar putem reconstitui din alte documente contemporane ceea ce s-a petrecut în continuare.

în muzeul de la Cairo se află mumia unui Sekenenre. Atunci când a fost descoperită la Deir el-Bahri lângă Teba, ea a atras atenţia medicilor. Calota craniană arăta urmele a cinci lovituri grave. Sekenenre şi-a pierdut viaţa în luptă.

Toate acestea sună ca un basm, dar se pare că mugetul hipopotamilor tebani chiar că i-a deranjat la nord, în delta Nilului, pe stăpânii hicsoşi. Zgomotul scos de hipopotami este probabil cea mai incredibilă cauză de război din istoria lumii[1].

Pornind din Teba, revolta împotriva opresorilor s-a întins în întreaga ţară. După multă vreme, batalioane egiptene au mărşăluit din nou în josul Nilului. Alături de ele naviga o flotă bine dotată. După lupte crâncene, care au durat câţiva ani, cade în sfârşit în 1580 î.Hr. oraşul Avaris, fortăreaţa cea mai importantă a hicsoşilor din.delta Nilului. Ahmose, fiul lui Sekenenre, este liberatorul preamărit al Egiptului. Un tiz al său, ofiţer în noua marină regală egipteană, a lăsat posterităţii, pe zidurile mormântului său din El-Kab, o relatare a luptei decisive. După o descriere amplă a formaţiei sale, el raportează pe un ton abrupt, milităresc: „A fost cucerit oraşul Avaris, am capturat acolo un bărbat şi trei femei, în total patru inşi. Maiestatea Sa mi i-a dat ca sclavi."

Ofiţerul de marină ne povesteşte şi despre luptele purtate pe uscat: „Saruhen a fost asediat timp de trei ani şi Maiestatea Sa a ieşit cuceritor." Şi de data aceasta lucrurile au ieşit bine pentru Ahmose: „Atunci am luat ca prizonieri două femei şi un muncitor. Mi s-a dat aurul curajosului, iar în plus am căpătat şi pe cei prinşi ca sclavi."

Saruhen era, prin poziţia sa dominantă în Negev, un punct strategic important la sud de lanţul muntos al regatului Iuda. Micul deal de ruine şi moloz numit Tell Far'a este tot ce a rămas din acel oraş. Flinders Petrie, renumitul arheolog britanic, a dezgropat aici în 1928 un zid fortificat.

[1] în afara acestei relatări literare, mai există o relatare istorică nepublicată din Kamak, care descrie începutul revoltei

Armatele egiptene de mercenari, formate din soldaţi aparţinând unor seminţii diferite, negri, asiatici şi nubieni, au mărşăluit în continuare spre nord, trecând prin Canaan. Noii faraoni au tras învăţăminte din experienţele amare ale trecutului. Ţara lor nu va mai trebui niciodată să fie victima unui atac-surpriză. Egiptul nu a pierdut timpul şi a făurit un stat-tampon, departe de forturile sale de apărare de pe graniţe. Restul regatului hicsos este nimicit, iar Palestina devine provincie egipteană. Fostele rezidenţe consulare, depozitele comerciale şi staţiile de oprire ale curierilor aflate în Canaan şi pe coasta feniciană devin garnizoane ocupate continuu de trupe, puncte de apărare întărite şi forturi egiptene în toate teritoriile supuse de către faraoni.

După o istorie de peste două milenii, uriaşul de pe Nil iese din nou la lumină dintre piramidele şi sfincşii săi, pretinzând să joace un rol activ în afara graniţelor sale şi să contribuie la deciziile ce se vor lua în restul lumii. Egiptul se maturizează treptat, ajungând o putere mondială. Toţi cei care trăiau în afara văii Nilului erau înainte consideraţi „asiatici" demni de dispreţ, „locuitori ai nisipurilor", crescători de animale - popoare care nu meritau în vreun fel un semn de stimă din partea faraonilor. Acum egiptenii devin mai flexibili, mai deschişi. Ei încep să corespondeze cu alte ţări, lucru care înainte ar fi fost de neconceput. Printre notele diplomatice schimbate de către regatul Mari şi arhivate în palatul din Mari nu se află nici un înscris venit de pe Nil. *Tempora mutantur* - Timpurile se schimbă!

înaintarea trupelor egiptene ajunge, în cele din urmă, până în Siria, ba chiar până la malurile Eufratului. Acolo egiptenii s-au lovit de popoare de a căror existenţă nici nu aveau ştiinţă. Degeaba caută preoţii prin vechile documente strânse în arhivele templelor, degeaba studiază relatările privind campaniile militare ale foştilor faraoni. Nu reuşesc să găsească nicăieri nici cea mai mică trimitere la vreun regat necunoscut numit Mitanni!

Fondarea acestuia este atribuită unui popor foarte activ şi creativ, al cărui nume apare în Biblie încă din perioada lui Avraam: este vorba de hurriţi, care apar în Biblie sub denumirea de „horei" (Facerea 14:6 şi urm.).

în apropierea sondelor de la Kirkuk, în Iran, arheologii americani şi irakieni au descoperit o aşezare de mari proporţii, şi anume vechiul oraş Nuzi al hurriţilor. Documente stivuite ordonat unele peste altele şi care formau adevărate dealuri, ascunse acum sub straturi de pământ, deţineau şi o informaţie extrem de importantă: hurriţii din Biblie nu erau un popor semit. Patria lor se afla în munţii din apropierea lacului Van. Conform documentelor hurrite descoperite, cel puţin pătura conducătoare era indo-ariană. Este documentată şi înfăţişarea lor; aveau un craniu de tip brahicefalic, asemănător celui al armenilor din zilele noastre.

în nordul Mesopotamiei, între cursurile superioare ale fluviilor Eufrat şi Tigru, s-a format treptat puternicul regat Mitanni. Regii acestuia erau înconjuraţi de o aristocraţie de războinici, ce foloseau carele de luptă şi purtau nume

indo-ariene. Aristocraţii ţării se numeau „marya", ceea ce însemna „tineri războinici". „Marya" este un vechi cuvânt indic, iar templele lor erau dedicate vechilor zeităţi indiene. Cântările din Rig Veda răsună în faţa statuilor lui Mithra, luptătorul care învinge întunericul în numele luminii, ale lui Indra, care stăpâneşte furtunile, şi ale lui Varuna, zeul derulării ciclice a mersului lumii. Vechile zeităţi semite au fost doborâte de pe soclurile lor.

Poporul mitanni este mare iubitor de cai, ba se poate spune mai mult, sunt nebuni după cai. Pe malurile celor două mari fluvii se organizează primele derby-uri din istorie. întregi biblioteci umplute cu tăbliţe de lut conţin indicaţii privind creşterea şi îngrijirea cailor, felul în care se călăreşte un cal tânăr, modul în care se asigură hrana şi se dresează caii de cursă. Sunt lucrări hipologice care pot să se măsoare fără probleme cu tratatele moderne din domeniu. Calul valora pentru mayra mai mult decât un om.

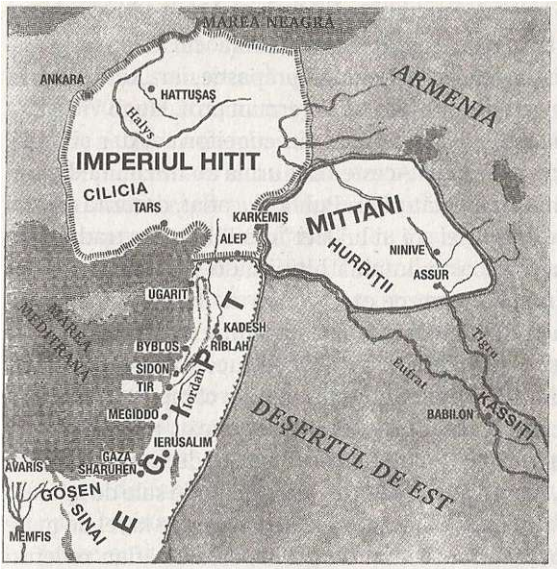

Fig. 17. Cele trei mari imperii de după 1400 î.Hr. – Egiptul, Imperiul Hitit şi Mitanni

Egiptul ajunge să aibă acum o graniţă comună cu acest stat numit Mitanni, iar relaţiile dintre cei doi noi vecini nu sunt nici pe departe unele paşnice, încăierările locale nu mai iau sfârşit. în atacurile pornite dintr-o parte şi din cealaltă, unităţile de arcaşi egipteni se înfruntă în lupte crâncene cu luptătorii din care.

în timpul campaniilor, atât trupele egiptene, cât şi cele mitanniene pătrund adânc pe teritoriul advers. în văile Libanului, pe malurile fluviilor Orontes şi Eufrat se poartă un şir nesfârşit de lupte extrem de sângeroase. Cele două regate s-au aflat într-o stare de beligeranţă continuă aproape un secol.

Cu puţin înainte de 1400 î.Hr., bătăioşii mitanni le propun egiptenilor să încheie pacea. Duşmanii devin prieteni.

Care să fi fost pricina acestui gest paşnic neaşteptat, venit din partea războinicilor mitanni?

A fost una de natură externă, deoarece regatul Mitanni s-a văzut deodată ameninţat să lupte pe două fronturi. Graniţele sale erau încălcate tot mai des de armatele unui duşman puternic, care venea din nord-vest,

din Asia Mică. Era vorba de un popor care joacă un rol în Biblie - hitiţii.

Avraam şi-a ridicat cortul printre „copiii lui Het" la sud de munţii Iuda la Hebron şi a cumpărat de la ei pământ, în care a înmormântat-o pe soţia lui, Sara (Facerea 23 şi urm.). Isav, spre marele amar al părinţilor lui, Isaac şi Rebeca, s-a căsătorit cu două femei hitite (Facerea 26:34), iar regele David a luat-o pe „femeia lui Urie Heteul" (II Regi 11). De la profetul Iezechiel aflăm că hitiţii au contribuit la ridicarea Ierusalimului: „Obârşia ta şi patria ta e ţara Canaan; tatăl tău e amoreu şi mama ta e hetită" (Iezechiel 16:3, 45).

Redescoperirea poporului hitiţilor, care căzuseră cu totul în uitare, a avut loc la începutul secolului XX în inima Turciei.

în podişul care se întinde la est de capitala Ankara, fluviul Halys face un mare cot în drumul său spre Marea Neagră. Aproape exact în mijlocul acestuia se află localitatea Bogazköy (în turceşte „bogaz" înseamnă prăpastie, iar „köy", sat). în apropierea acestui „sat din prăpastie", egiptologul german prof. Hugo Winckler a descoperit în 1905 o sumedenie de texte scrise în cuneiforme, dar şi unele scrise într-un sistem aparte de hieroglife. Acestea din urmă au trezit imediat un imens interes nu numai în rândul cercetătorilor. Publicul a aflat, datorită acestei descoperiri, ce fel de oameni erau acei „fii ai lui Het" din Biblie, iar traducerile textelor scrise în cuneiforme au scos la lumină hitiţii indo-germanici, despre care nu se ştia nimic, cât şi marele regat pe care l-au avut.

Doi ani mai târziu pleacă din Berlin o nouă expediţie arheologică spre Bogazköy. De data aceasta se cercetează, sub conducerea preşedintelui Institutului Arheologic din Berlin, Otto Puchstein, marele câmp de ruine care se află în nordul satului. Aici se afla Hattuşaş, capitala falnică a regatului hitit. Ceea ce a rămas sunt nişte ruine de mari dimensiuni, resturi de ziduri, porţiuni de temple, porţi de fortăreţe, resturi ale unui întreg oraş. Zidurile sale de apărare exterioare înconjurau un spaţiu de 170 ha. Hattuşaş era aproape la fel de mare ca oraşul Nürnberg în timpul Evului Mediu. La porţile sale se aflau reliefuri reprezentând oameni în mărime naturală. Datorită acestor lucrări, sculptate dintr-un bazalt negru, tare ca piatra, ştim cum arătau regii şi războinicii hitiţi, care aveau un păr bogat, peste care purtau o bonetă cu o adâncitură pe mijloc. Şorţul scurt era legat cu o curea lată, iar încălţările aveau vârfuri ascuţite.

Când a pornit regele hitit Suppiluliuma în anul 1370 î.Hr. cu o armată puternică spre sud-est, zilele regatului Mitanni erau deja numărate, în ciuda tuturor stratagemelor sale politice abile. Suppiluliuma a învins regatul războinicilor din carele de luptă, i-a obligat să plătească tribut şi a pornit apoi mai departe, spre munţii Libanului, aflaţi în nordul Canaanului. Peste noapte, Egiptul s-a pomenit în Siria cu un alt vecin duşmănos, care nu era mai slab decât primul şi nici mai puţin doritor de a cuceri tot ce se poate.

Din această perioadă există un document realmente încântător. Prinţul Mursili, fiul lui Suppiluliuma, ne povesteşte în amintirile sale un episod care

s-a petrecut la curtea hitită şi care l-a impresionat în aşa măsură, încât a pus să fie scris.

Anchesenamon, soţia faraonului Tutankhamon, rămăsese văduvă. Părinţii ei erau nişte persoane ilustre: Akhenaton şi Nefertiti. Pe ea o cunoaştem datorită unor reprezentări egiptene minunate, în care apare ca o fată zveltă şi foarte tânără. Cu toate acestea, trebuie să fi fost o femeie care ştia cu precizie ce vrea şi care a încercat să se folosească de farmecul ei ieşit din comun în dorinţa sa de a duce o politică de factură înaltă în folosul poporului ei. Având la îndemână două instrumente extrem de atrăgătoare - splendoarea patului ei şi măreţia tronului de faraon -, ea s-a străduit să calmeze avântul războinic al noilor vecini ai Egiptului. Războinicii hitiţi tocmai atacaseră Amqa, o regiune fertilă aflată între munţii Liban şi Antiliban.

Iată ce a dictat Mursili: „Când au auzit egiptenii de atacul împotriva locului numit Amqa, s-au speriat tare. Cum, parcă pentru a înrăutăţi şi mai mult situaţia, soţul ei (Tutankhamon) a murit de curând, regina Egiptului, care devenise văduvă, a trimis un ambasador la tatăl meu cu următoarea scrisoare: «Soţul meu a murit şi eu nu am nici un fiu. Am auzit că ai avea mulţi fii. Dacă mi-ai trimite pe unul dintre ei, ar putea deveni soţul meu. Nu vreau să iau de bărbat pe unul dintre supuşii mei.» Când tatăl meu a auzit acest lucru şi-a chemat sfetnicii cei mai importanţi şi le-a spus: «De când există lumea, nu s-a mai întâmplat aşa ceva înaintea zilelor mele.» L-a trimis pe cămăraşul său, Hattu-Ziti, zicându-i: «Du-te acolo şi să te întorci cu veşti în care să pot să mă încred. Ei ar putea să încerce să mă înşele: poate că au deja un prinţ, aşa că să te întorci cu ştiri de crezare.» Ambasadorul egiptean, prea-cinstitul Hanis, veni la tatăl meu. Dar cum tatăl meu îi dăduse lui Hattu-Ziti instrucţiuni precise privind scopul călătoriei acestuia în Egipt, zicându-i: «Poate că au deja un prinţ şi vor să încerce să mă înşele şi, de fapt, să nu aibă nevoie de unul dintre fiii mei, pentru a ocupa tronul», regina Egiptului îi răspunse tatălui meu printr-o scrisoare: «De ce spui că poate ei vor să mă înşele? Dacă aş avea un fiu, crezi că aş scrie unei ţări străine într-un mod care este umilitor şi pentru mine, şi pentru poporul meu? Nu ai încredere în mine şi chiar mi-o şi spui. Cel care mi-a fost soţ a murit. Nu am nici un fiu. Vrei să iau de bărbat pe vreunul dintre supuşii mei? Nu am mai scris şi altei ţări, nu ţi-am scris decât ţie. Se spune că ai avea mulţi fii. Dă-mi-l pe unul dintre ei să-mi fie soţ şi rege peste Egipt». Cum tatăl meu era un om generos, a îndeplinit dorinţa reginei de a-i trimite pe unul dintre fiii săi."

Acest aranjament matrimonial neobişnuit a fost zădărnicit de soartă. Tronul şi patul faraonului au rămas neocupate, căci doritul mire a fost ucis pe drumul spre Egipt.

Pe aceeaşi axă Halys-Nil a avut loc, peste şaptezeci şi cinci de ani, un alt aranjament matrimonial, care s-a încheiat de data aceasta cu bine, deşi totul începuse în zgomote de luptă şi în zăngănit de arme. Ramses al II-lea, numit şi „cel Mare", a pornit cu trupele sale prin Palestina înspre Siria. Voia să dea o luptă decisivă cu mult urâţii hitiţi.

în valea fluviului Orontes, unde astăzi se întind largi câmpuri de bumbac şi unde vechea cetate a cruciaţilor Krak des Chevaliers scrutează fertila vale Buka'a, undeva mai la sud de lacul Homs, se afla pe atunci oraşul Kadesh. în faţa porţilor sale s-au ciocnit patru armate egiptene pe carele lor de luptă cu infanteria hitită. Lupta nu îi aduce lui Ramses al II-lea victoria pe care şi-o dorea - era cât pe ce să fie el însuşi luat prizonier -, însă a dus la încetarea confruntărilor armate. în 1280 î.Hr., egiptenii şi hitiţii încheie primul pact de neagresiune şi de apărare reciprocă din istorie. Această înţelegere a fost pecetluită prin căsătoria lui Ramses cu una dintre prinţesele hitite. Texte de metri întregi relatează foarte realist şi în amănunt cum s-au petrecut toate aceste evenimente, care, în contextul de atunci, aveau o dimensiune internaţională. Inscripţiile au fost descoperite pe zidurile templului din Karnak, în Elefantina, la Abu Simbel şi în multe alte locuri, relatarea fiind identică în toate cazurile.

Ramses al II-lea şi-a depăşit cu mult toţi predecesorii în ceea ce priveşte propaganda şi lauda de sine. „Şi veni cineva, pentru a-i aduce o veste Maiestăţii Sale şi îi spuse: «E vorba chiar de marele prinţ al hitiţilor. Fata sa cea mai mare este adusă împreună cu nenumărate lucruri scumpe drept tribut... Au ajuns la graniţa Maiestăţii Voastre. îngăduie ca armata noastră şi dregătorii de seamă să vină, ca să îi întâmpine!» Maiestatea Sa s-a umplut de bucurie şi întreaga curte a fost fericită când a aflat de aceste lucruri neobişnuite, de care nu se auzise vreodată în Egipt. Aşa încât a trimis grabnic armata şi pe dregători la graniţă, pentru ca să îi întâmpine."

Este trimisă imediat o delegaţie numeroasă spre nordul Palestinei, pentru a o prelua pe mireasă. Cei care erau duşmani cu puţin timp în urmă acum se înrudesc: „Astfel plecă fiica marelui prinţ al hitiţilor spre Egipt. Pe când infanteria, luptătorii din care şi dregătorii Maiestăţii Sale o însoţeau, aceştia s-au amestecat cu infanteria şi luptătorii din care hitiţi, iar mulţimea de hitiţi care o însoţeau mergeau deopotrivă cu egiptenii. Au mâncat şi au băut împreună, erau toţi într-o simţire, ca fraţii..."

Marele alai al miresei vine din Palestina spre oraşul Ramses, aflat în delta Nilului: „Apoi au purtat-o pe fiica marelui prinţ hitit... în faţa Maiestăţii Sale... şi văzu Maiestatea Sa că era frumoasă ca o zeiţă... Şi a iubit-o mai mult decât pe altele..."

Cei dintre „copiii lui Israel" sau dintre strămoşii acestora care vor fi fost atunci în Egipt au putut fi martori oculari ai sosirii fastuoase a alaiului miresei în capitala lui Ramses al II-lea, Pi-Ramses Aa-nakhtu - „Casa lui Ramses al II-lea mare în victorie". După cele relatate în Biblie, şederea israeliţilor în acest oraş nu a fost deloc una voluntară.

Aceasta este perioada în care Biblia îşi reia istorisirile. A trecut sub tăcere patru sute de ani de emigrare a copiilor lui Israel în Egipt. Iar noul şi semnificativul capitol care se deschide acum în istoria poporului evreu debutează cu veşti rele.

Faptul că Biblia a tăcut în legătură cu o perioadă de patru secole nu corespunde decât dacă „epoca patriarhilor" se plasează într-adevăr între anii

2000 şi 1800 î.Hr. Or, pe baza noilor descoperiri, mai sus tocmai acest lucru a fost pus sub semnul întrebării. Căci dacă, de exemplu, cutumele de drept ale „patriarhilor" biblici se suprapuneau până în ultimul amănunt cu cele practicate în oraşul hurrit Nuzi din regatul Mitanni, cum am arătat mai sus, atunci plasarea „epocii patriarhilor" în jurului anului 1900 î.Hr. devine extrem de problematică.

De asemenea, pasajele în care Biblia vorbeşte de hitiţi par să îl mute pe Avraam - şi, prin aceasta, pe toţi „patriarhii" biblici - într-o epocă mai târzie. Avraam pare să fi dobândit locul de înmormântare pentru nevasta lui, Sara, la Hebron de la hitiţi (Facerea 23:1 şi urm.). într-adevăr, tratativele de vânzare, care sunt descrise în Biblie cu destulă acribie, devin inteligibile astăzi doar dacă facem o comparaţie cu documente provenite din arhivele hitite: este evident că Avraam nu voia decât peştera, nu şi întregul teren. Documentele hitite ne lămuresc şi de ce: pentru că, după cutuma hitită, ar fi trebuit să muncească pentru fostul proprietar! în cele din urmă s-a ajuns la înţelegere, iar Avraam a luat pe lângă peşteră şi „ţarina" cu pomi cu tot. Şi acest lucru ne aminteşte de documentele hitite, care menţionau cu mare acurateţe numărul pomilor în cazul unor tranzacţii de acest fel! Avem de a face, din nou, cu o confirmare a amănuntelor relatate în Biblie? Fără doar şi poate!

Şi cu toate acestea: ce fel de hitiţi erau oamenii cu care a încheiat Avraam târgul? De unde veneau ei, dacă se spune că Avraam a trăit atât de devreme, încât pe atunci regatul hitit nu ar fi putut să existe, căci, conform izvoarelor hitite, acesta a luat fiinţă doar cândva în secolul al XVI-lea î.Hr.? Şi cum de au ajuns hitiţii în Hebron, adică în sudul Palestinei, între Marea Moartă şi Marea Mediterană? în plus, ei sunt numiţi în Biblie ca fiind poporul „ţării aceleia" (Facerea 23:7), deşi graniţa de sud a regatului hitit, chiar şi în perioada expansiunii sale maxime, se afla mult mai la nord, puţin sub actualul oraş Alep. Iar despre o coborâre a hitiţilor mai la sud de graniţele regatului lor nu există nici cea mai mică dovadă.

Urie, hititul care mai întâi a fost încornorat şi apoi trimis la moarte de către regele David (II Regi 11), provenea poate dintr-unul dintre acele mici state noi apărute în faza târzie a hitiţilor, care s-au format după căderea marelui regat hitit în jurul anului 1200 î.Hr. şi care au continuat să existe în nordul Siriei. Când se vorbeşte de hitiţi ca fondatori sau, cel puţin, cofondatori ai Ierusalimului, atunci acest lucru ţine de anumite pasaje biblice care ne fac să credem că „fiii lui Het" ar fi fost mai curând un trib din zonele muntoase ale Canaanului (v. Numerii 13:30: „Amalec locuieşte în partea de miazăzi a ţării; Heteii, Heveii, Iebuseii şi Amoreii locuiesc în munţi, iar Canaaneii locuiesc pe lângă mare şi pe lângă râul Iordanului"). Aceşti locuitori ai Canaanului nu puteau să aibă prea multe în comun cu hitiţii indo-germanici documentaţi istoric.

Un lucru este sigur: problemele pe care le-au ridicat pasajele din Biblie în care sunt numiţi hitiţii nu au fost eliminate prin descoperirea regatului lor din Asia Mică. Dimpotrivă: avem de a face acum cu două categorii de hitiţi - cei

biblici şi cei atestaţi arheologic în Asia Mică, iar datele care ne-au parvenit nu se suprapun nicidecum în toate privinţele. Dificultăţile nu au fost eliminate. Din contră, ele abia încep. Iar dacă Biblia are dreptate în ceea ce îi priveşte pe hitiţi este un lucru pe care nu îl vom afla decât în viitor.

Să amintim aici şi o „ultimă noutate" cu privire la hitiţi: mai înainte a fost vorba despre o tânără văduvă de faraon, care l-a rugat pe regele hitit Suppiluliuma să-i trimită pe unul dintre fiii săi pentru a se căsători cu el. Până foarte recent exista un consens că ar fi vorba de Anchesenamon, văduva faraonului Tutankhamon. De curând a fost însă lansată teoria - nu general acceptată, dar, pare-se, bine fundamentată - că cea care a emis acea cerere era Maritaton, sora mai mare a lui Anchesenamon, care ajunsese regină după moartea (sau detronarea?) mamei sale Nefertiti şi care poate că a fost ultima soţie a tatălui ei, faraonul Akhenaton. S-a ajuns la această concluzie pe baza corelării dintre această cerere în căsătorie şi perioada în care a avut loc primul război dintre egipteni şi hitiţi, care s-a desfăşurat pe vremea lui Akhenaton şi nu a lui Tutankhamon!

Capitolul trei

Munca forțată în Pitom și Ramses

Iosif murise de mult • Istorie în imagini într-un mormânt de înalt demnitar • Oraşul Pitom, loc de muncă silnică, aşa cum apare el în textele egiptene • O nouă reşedinţă în delta Nilului • Ramses al II-lea • Butaforii din orgoliul unui faraon de a avea renumele unui mare constructor • Montet scoate la lumină oraşul Ramses, construit în regim de muncă silnică • Moise se scria „ms" • Moment din istoria mesopotamiană • Moise emigrează în Madian • Catastrofe care se abat asupra ţării Nilului

... S-A RIDICAT ALT REGE PESTE EGIPT, CARE NU CUNOSCUSE PE IOSIF. / DE ACEEA AU PUS PESTE EI SUPRAVEGHETORI DE LUCRĂRI, CA SĂ-I ÎMPILEZE CU MUNCI GRELE. ATUNCI A ZIDIT ISRAEL CETĂŢI TARI LUI FARAON: PITOM ŞI RAMSES, CARE SERVEAU LUI FARAON CA HAMBARE... (Ieşirea 1:8, 11)

Noul rege, care nu ştia nimic despre Iosif, ar putea să fi fost, cu mare probabilitate, Ramses al II-lea sau unul dintre predecesorii săi. Faptul că nu a auzit de Iosif ar fi lesne de înţeles dacă Iosif ar fi trăit cu mult înaintea lui, pe vremea hicsoşilor, din care cu greu ne-a mai parvenit numele unuia dintre atât de urâţii stăpânitori hicsoşi, ca să nu mai vorbim de numele vreunui dregător sau funcţionar. Chiar dacă acest faraon al noii dinastii, că va fi fost Ramses al II-lea sau un altul care l-a precedat, ar fi avut ştiinţă de Iosif, oricum l-ar fi ignorat total. Două ar fi cauzele pentru care un egiptean, care ţinea la originea sa, ar fi avut această atitudine de dispreţ. în primul rând, pentru că era vorba de un asiatic şi, ca atare, de un „călător al nisipurilor", iar în al doilea rând pentru că în poziţia deţinută de Iosif, anume de cel mai înalt funcţionar din statul egiptean, el reprezenta din plin mult urâta forţă de ocupaţie. Din acest ultim punct de vedere, amintirea lui Iosif nu ar fi fost în ochii unui faraon egiptean o cauză pentru a avea o părere bună faţă de Israel.

Putem să ne facem o idee despre ce însemna munca silnică din vechiul Egipt, experienţă prin care au trecut şi copiii lui Israel pe marile şantiere de pe Nil, pe baza unei imagini descoperite de către Percy A. Newberry - cel care a adus la lumină şi redarea oamenilor caravanelor în Beni-Hasan. Această imagine a găsit-o într-un mormânt săpat în piatră şi care se află la vest de oraşul regal Teba.

Pe pereţii unei vaste încăperi boltite sunt redate momente din viaţa unui mare dregător, vizirul Rekhmire, făcând fapte spre folosul ţării. într-una dintre scenele pictate ne este prezentat cum controlează lucrările publice. într-un detaliu este arătat modul de producere a cărămizilor în Egiptul acelor timpuri.

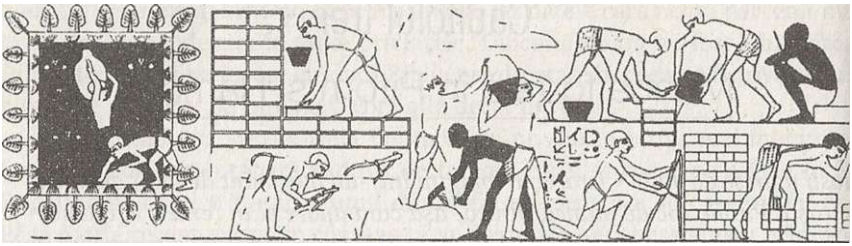

Fig. 18. Muncitori străini făcând cărămizi în Egipt

Ceea ce sare în ochi este culoarea deschisă a pielii muncitorilor, care nu poartă decât un şorţ de in. O comparaţie cu supraveghetorii tuciurii ne arată că cei cu pielea deschisă sunt probabil semiţi şi, în nici un caz, egipteni. „El ne dă nouă pâine, bere şi alte lucruri bune", însă în ciuda laudei privind bunul tratament, nu există nici un dubiu că nu lucrau aici de bunăvoie, ci obligaţi. „Băţul se află în mâna mea", le spunea, după cum ne arată hieroglifele, un supraveghetor, „aşa că nu vă lăsaţi pe tânjeală".

Această imagine este o ilustrare plină de forţă a vorbelor din Biblie: „... Egiptenii sileau încă şi mai straşnic la muncă pe fiii lui Israel. / Şi le făceau viaţa amară prin munci grele, la lut, la cărămidă şi la tot felul de lucru de câmp şi prin alte felurite munci, la care-i sileau cu străşnicie" (Ieşirea 1:13, 14). Israeliţii erau un popor de crescători de animale care nu cunoştea un alt fel de muncă, ceea ce făcea ca lucrul la care erau supuşi în Egipt să le pară cu atât mai greu. Munca în construcţii şi în producerea de cărămizi era, în cazul lor, una silnică.

Imaginea din mormântul tăiat în stâncă redă o scenă din timpul construirii templului închinat lui Amon în oraşul Teba. însă oraşele „clasice" pentru munca silnică depusă de copiii lui Israel au fost Pitom şi Ramses. O inscripţie din vremea lui Ramses al II-lea vorbeşte de apiru, „care cară pietre pentru marea fortăreaţă Ramses". Aceşti apiru să fie oare semiţi?

încă nu este clar unde se aflau cele două oraşe în care copiii lui Israel au fost forţaţi să muncească. Se ştie că stăpânitorii Regatului Nou îşi mutaseră reşedinţa din Teba spre nord, în fostul Avaris, de unde domniseră odinioară hicsoşii. Noua politică internaţională, ţinând cont de marile forţe existente în acel moment, a impus mutarea capitalei mai aproape de zonele problematice. Teba devenise prea îndepărtată. Astfel s-a uşurat purtarea de contacte diplomatice, mişcările de trupe etc. Din delta Nilului era mult mai uşor să se urmărească „Asia" turbulentă, teritoriile deţinute în Canaan şi în Siria. Faraonul Ramses al II-lea a dat noii capitale numele său. Fostul oraş Avaris a devenit Ramses.

După multe presupuneri şi teorii, sapa arheologilor a pus capăt disputelor privind locul unuia dintre cele două oraşe în care israeliţii au muncit forţat. Cine călătoreşte în Egipt poate să includă în programul şederii sale vizitarea ruinelor acestui oraş. Se află la 100 de kilometri de Cairo. Cam la mijlocul Canalului

de Suez, acolo unde acesta trece prin fostul Lac al Crocodililor (lacul Timsâh), începe în vest o vale seacă, care duce până la braţul estic al Nilului şi care este cunoscută sub numele de Wadi Tumilat. Un drum de circa 15 kilometri desparte două dealuri de ruine. Unul este Tell er-Retaba, poate biblicul Pitom, celălalt este Tell el-Maskhuta, unde unii specialişti cred că se afla Pitomul, iar alţii că ar fi fost oraşul biblic Sucot (Ieşirea 12:37; 13:20). în afară de grânare s-au găsit înscrisuri în care era vorba de asemenea depozite.

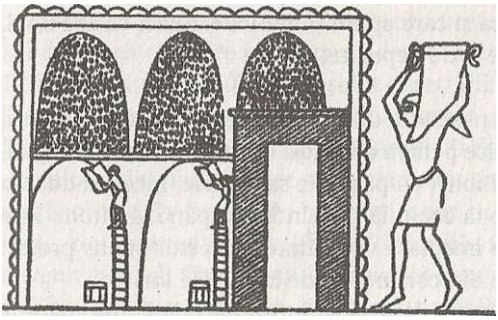

Fig. 19. Siloz pentru cereale în Egipt

Dacă acum 4 000 de ani ar fi existat o lege a invenţiilor şi brevetelor, le-ar fi trebuit recunoscută egiptenilor invenţia grânarului. Silozurile pentru grâu de la fermele canadiene şi americane se construiesc şi astăzi pe baza aceluiaşi principiu ca cele egiptene. E adevărat că silozurile egiptene nu se pretează la cantităţi imense de grâne, însă construcţii de acest gen, de formă circulară, având un diametru de 8 metri şi rampă pentru ducerea grânelor până la gaura prin care erau introduse în interiorul silozului nu erau deloc neobişnuite în ţara Nilului. Iosif a pus să se construiască hambare când a fost Mare Vizir (Facerea 41: 48 şi urm.), iar urmaşii lui au fost siliţi să construiască şi ei hambare în ţinutul Goşen.

Căutarea celui de al doilea oraş, Ramses, nu s-a soldat pentru mult timp cu vreun succes. De abia la trei decenii după descoperirea Pitomului a fost descoperit şi el în cele din urmă, în anul 1930.

Faraonul Ramses al II-lea, cunoscut şi ca Ramses cel Mare, le-a dat ceva bătaie de cap arheologilor. Mai mare chiar decât dorinţa sa de a construi era vanitatea sa, aşa că nu s-a dat înapoi să se împăuneze cu penele altora; toţi cei care vor trăi după el vor trebui să fie uimiţi de construcţiile ridicate de el. Ceea ce s-a şi întâmplat. La început, specialiştii care se ocupau de lumea antică nu conteneau să se minuneze de numărul imens de temple, construcţii laice etc. pe care se regăsea însemnul lui Ramses al II-lea. Când s-a trecut însă la o analiză mai amănunţită a acestui întreg corpus arhitectural, lucrurile s-au limpezit dintr-odată cu mare uşurinţă. Multe dintre aceste construcţii trebuie să fi fost ridicate cu multe secole înaintea lui Ramses al II-lea. Pentru a-şi satisface vanitatea, el hotărâse să-şi treacă pur şi simplu numele şi pe ele.

în deltă, căutarea oraşului Ramses i-a purtat pe arheologi de la un deal la altul; în fiecare loc din partea estică a deltei Nilului unde se găseau ruine se spera

că această căutare a luat sfârşit. însă, de fiecare dată, era vorba de alte oraşe: Pitom, Heliopolis, Pelusium şi aşa mai departe. Continuarea acestor investigaţii s-a încheiat atunci când profesorul strassbourghez Pierre Montet şi-a înfipt în 1929 sapa sa de arheolog în pământul din apropierea actualului sat de pescari San. La 50 de kilometri sud-vest faţă de Port Said el a scos la lumină între 1929 şi 1932 neobişnuit de mari cantităţi de statui, sfincşi, stele şi ruine de clădiri, toate purtând însemnul lui Ramses al II-lea. De data aceasta era greu să se mai îndoiască cineva că descoperise ruinele oraşului Ramses, unde fuseseră siliţi să muncească evreii pentru a-l ridica şi care apare şi în Biblie. Exact ca în Pitom, s-au găsit şi aici urme de grânare şi de depozite.

Evreii au căzut pradă imboldului nestăvilit de a construi al faraonului. în plus, zona în care imigraseră era propice pentru a-i folosi ca mână de lucru forţată. Regiunea Goşen, menţionată în Biblie, cu păşunile sale grase, începea doar la puţini kilometri mai la sud de noua capitală şi se întindea până la Pitom. Este evident că străinii care trăiau în imediata vecinătate a acestui imens proiect arhitectonic au fost luaţi cu forţa din corturile şi de la vetrele lor.

Ruinele descoperite la San nu mai lasă să se întrevadă nimic din măreţia fostei metropole. Nu putem să ne imaginăm ce vedeau coloanele de fii ai lui Israel care mărşăluiau spre locurile lor de muncă în fiecare zi decât pe baza unei scrisori scrise pe papirus în acea perioadă. Tânărul Pai-Bes îi scrie, plin de entuziasm, profesorului său, Amen-em-Opet:

„... Am venit la Ramses şi găsesc că este minunat. Un oraş măreţ, cum nu e altul. Zeul Ra l-a construit după acelaşi plan ca şi pe Teba. Să trăieşti aici înseamnă să duci o viaţă minunată. Câmpurile care îl înconjoară asigură o mulţime de lucruri bune. în fiecare zi, oamenii primesc hrană proaspătă şi carne. Bălţile lor sunt pline cu peşti, iar în lagune e puzderie de păsări, pajiştile sunt acoperite de iarbă verde, iar fructele au dulceaţa mierii. Grânarele sunt pline cu orz şi grâu şi se înalţă spre ceruri. Se găsesc ceapă şi arpagic pentru gătit, şi rodii, mere, măsline, smochine, care cresc în grădinile cu pomi fructiferi. Apoi vinul dulce de Kenkeme, care este mai bun decât mierea. Braţul Shih-Hor al Nilului le asigură sarea şi salpetrul. Corăbiile pleacă şi vin întruna. Aici se găseşte în fiecare zi hrană proaspătă şi carne de vită. Lumea este fericită că poate trăi aici şi nimeni nu îşi ridică rugător vocea spre ceruri. Oamenii simpli trăiesc ca cei sus-puşi. Vino să ne bucurăm aici de sărbătorile lor, ale cerului şi de cele ale începutului anotimpurilor."

După ce au trăit ani grei în deşert, copiii lui Israel au uitat de greutăţile muncii silnice, amintindu-şi doar de belşugul hranei din deltă: „Mai bine muream bătuţi de Domnul în pământul Egiptului, când şedeam împrejurul căldărilor cu carne şi mâneam pâine de ne săturam!" (Ieşirea 16:3). „Cine ne va hrăni cu carne? / Căci ne aducem aminte de peştele pe care-l mâneam în Egipt în dar, de castraveţi şi de pepeni, de ceapă, de praz şi de usturoi." „Cine ne va hrăni cu carne? Că ne era bine în Egipt" (Numerii 11:4-5, 18).

Descoperiri făcute în urma săpăturilor şi texte din epocă care susţin aproape cuvânt cu cuvânt cele spuse în Biblie vin să confirme aceste pasaje. Ceea ce nu înseamnă însă că prin aceasta se va fi pus capăt disputelor academice privind caracterul istoric al acestor episoade din existenţa poporului evreu.

Cuvintele profesorului american William Foxwell Albright, unul dintre puţinii învăţaţi de formaţie universalistă care s-au ocupat de domeniul aici în discuţie - a fost teolog, istoric, filosof, orientalist, arheolog şi lingvist comparatist - au un ton care atinge aproape iritarea:

„După cunoştinţele noastre de astăzi privind topografia părţii estice a deltei Nilului, ceea ce apare în relatarea despre pornirea în exod, respectiv în Ieşirea 12:37 şi Ieşirea 13:20, este absolut corect din punct de vedere topografic. Alte dovezi pentru caracterul în principal istoric al relatării exodului şi a drumului făcut prin regiunile Sinai, Madian şi Kadesh pot fi prezentate fără mari dificultăţi, dat fiind ceea ce ştim acum atât din punct de vedere topografic, cât şi arheologic. Trebuie să ne mulţumim aici cu asigurarea că poziţia hipercritică încă preponderentă cu privire la tradiţiile istorice timpurii ale Israelului a devenit caducă. Chiar şi mult discutata datare a începutului exodului poate fi stabilită actualmente între limite relativ precise... Este extrem de improbabil că am greşi dacă am susţine că plecarea din Egipt a avut loc undeva în jurul anului 1290 î.Hr., deoarece primii ani ai domniei lui Ramses al II-lea (care a domnit între 1301 şi 1234 î.Hr.[1]) au fost dedicaţi activităţilor de construcţie în oraşul căruia i-a dat numele său - acel Ramesses din tradiţia israelită. Există o suprapunere perfectă între această dată şi pasajul din Ieşirea 12:40, în care se vorbeşte de 430 de ani - „Timpul însă, cât fiii lui Israel şi părinţii lor au trăit în Egipt... a fost de patru sute treizeci de ani" (Ieşirea 12, 40). Imigrarea trebuie să fi avut loc în jurul anului 1720 î.Hr. Desigur, aceste date pot fi o coincidenţă, însă aceste elemente ar trebui să fie totuşi considerate ca având o certă greutate."

Domnia lui Ramses al II-lea este perioada în care apare marele eliberator al poporului evreu.

IAR DUPĂ MULTĂ VREME, CÂND SE FĂCUSE MARE, MOISE A IEŞIT LA FIII LUI ISRAEL, FRAŢII SĂI, ŞI A VĂZUT MUNCILE LOR CELE GRELE. CU PRILEJUL ACESTA A VĂZUT EL PE UN EGIPTEAN CĂ BĂTEA PE UN EVREU DINTRE FIII LUI ISRAEL, FRAŢII SĂI; / ŞI CĂUTÂND ÎNCOACE ŞI ÎNCOLO ŞI NEVĂZÂND PE NIMENI, EL A UCIS PE EGIPTEAN ŞI L-A ASCUNS ÎN NISIP./ IAR DACĂ A AFLAT FARAON DE FAPTA ACEASTA, EL A VOIT SA UCIDĂ PE MOISE. MOISE ÎNSĂ A FUGIT DE LA FAŢA LUI FARAON ŞI S-A DUS ÎN ŢARA MADIAN; ŞI SOSIND ÎN ŢARA MADIAN, S-A OPRIT LA O FÂNTÂNĂ. (Ieşirea 2:11, 12, 15)

[1] După noi studii se crede că ar fi domnit între 1290 şi 1224/1223 î.Hr.

Moise este un evreu născut în Egipt şi crescut de egipteni. Numele său s-ar putea pune în legătură cu o rădăcină lexicală semitică ce ar însemna „a scoate", dar poate să fie interpretat şi din punctul de vedere al limbii egiptene: „Mose" înseamnă, pur şi simplu, „băiat - fiu". Câţiva faraoni s-au numit Ahmosis, Amasis şi Tutmosis. Acest din urmă nume l-a purtat şi renumitul sculptor care a realizat, printre altele, mult admiratul chip al lui Nefertiti.

Acestea sunt datele, de altfel bine cunoscute de către egiptologi. Numai că publicul larg ia de bună celebra istorie biblică a lui Moise plutind în coşul de papură, ceea ce face foarte uşor pentru eternii sceptici ca, pe baza acestei istorioare pline de farmec, să atace credibilitatea figurii lui Moise. Ei ne spun: „Aceasta este legenda naşterii lui Sargon!" şi, plecând de aici, neagă tot restul.

Despre regele Sargon, întemeietorul dinastiei semite a Akkadului în anul 2360 î.Hr., aflăm din texte scrise în cuneiforme următoarele: „Eu sunt Sargon, preaputernicul rege, regele Akkadului. Mama mea a fost preoteasă enitu, iar pe tatăl meu nu l-am cunoscut... Mama mea m-a zămislit în taină; apoi m-a aşezat într-o cutie făcută din papură, pe care a închis-o cu un capac, pe care l-a lipit cu catran. M-a pus pe apa râului... care m-a purtat până am fost găsit de Akki, grădinarul... El m-a adoptat şi m-a crescut ca fiu al său..."

Asemănarea cu istorisirea biblică despre Moise este într-adevăr şocantă: „Dar, fiindcă nu putea să-l mai dosească, a luat mama lui un coş de papură şi l-a uns cu catran şi cu smoală şi punând copilul în el l-a aşezat în păpuriş, la marginea râului" (Ieşirea 2:3). Povestirea cu micul coş vine din străvechiul folclor semitic. Ea a circulat multe secole din gură în gură. Legenda lui Sargon din mileniul al IlI-lea î.Hr. s-a regăsit scrisă chiar şi pe nişte tăbliţe de lut neobabiloniene din mileniul I î.Hr. Nu e vorba decât de nişte elemente decorative adăugate biografiei marilor personalităţi de cei care au trăit mai apoi.

Funcţionarii se bucură peste tot şi în toate timpurile de ocrotirea statului. Lucrul era valabil deja în vremea faraonilor şi nu diferea de situaţia din zilele noastre. De aceea, după ce l-a ucis dintr-o îndreptăţită furie pe supraveghetorul egiptean pus de stat să îi silească la muncă pe evrei, lui Moise nu i-a rămas altă soluţie decât fuga, pentru a scăpa de o pedeapsă altminteri sigură.

Moise acţionează la fel ca Sinuhe înaintea sa. Fuge din regatul Egiptului spre est. Cum Canaanul era ocupat de egipteni, el alege drept loc de exil ţinutul muntos Madian, la est de golful Aqaba, ştiind că există legături de rudenie între el şi unii oameni de acolo. Chetura a fost o nevastă a lui Avraam, după ce a murit Sara (Facerea 25:1).Unul dintre fiii ei s-a numit Midian. Tribul Madian este menţionat de mai multe ori în Vechiul Testament sub denumirea de chenei (Numerii 24:21). Numele respectiv înseamnă „ţinând de arămari", în arabă „qain" şi în aramaică „qainâya" însemnând arămar, căldărar. Denumirea aceasta este legată de existenţa unor zăcăminte de minereu în vecinătatea teritoriului lor tribal. Lanţurile muntoase aflate la est de golful Aqaba sunt bogate în cupru, după cum o dovedesc ultimele descoperiri făcute de Nelson Glueck, arheolog biblic american.

Nici un stat nu renunţă de bună voie la o forţă de muncă ieftină, asigurată de străini obligaţi să o facă. Fiii lui Israel au fost nevoiţi, la rândul lor, să descopere pe propria piele acest fapt. Egiptenii par să fi consimţit la plecarea evreilor doar în urma unor calamităţi de proporţii. Dacă acestea au avut loc chiar în timpul vieţii duse de Moise în Egipt nu poate fi afirmat sau infirmat cu siguranţă, deoarece nu s-au descoperit încă relatări din acea perioadă. însă calamităţile, molimele etc. nu sunt ceva ciudat sau neobişnuit pentru Egiptul acelor timpuri. Apa Nilului „s-a prefăcut în sânge" - „au ieşit broaşte şi au acoperit pământul Egiptului" - „s-au ivit ţânţari" şi o „mulţime de tăuni... în tot pământul Egiptului" - „s-au făcut bube cu puroi pe oameni şi pe vite" - „a plouat... grindină" - „vântul de la răsărit a adus lăcuste" şi, în cele din urmă, s-a mai pomenit şi o „beznă care a ţinut trei zile în tot pământul Egiptului" (Ieşirea 7-10). Toate aceste evenimente descrise în Biblie au fost trăite şi mai sunt trăite şi astăzi de egipteni, spre exemplu pe „Nilul Roşu".

Aluviunile din lacurile Abisiniei colorează apa, mai ales în zona cursului superior al fluviului, dându-i adesea o culoare de un roşu închis, care aduce foarte mult a sânge. în perioada inundaţiilor se înmulţesc broaştele şi ţânţarii, câteodată în aşa măsură, încât devin o adevărată catastrofă pentru întreaga ţară. în categoria insectelor care apar în Biblie sub denumirea de „tăuni" se înscrie şi aşa-numita muscă câinească sau de linte. Ea atacă în roiuri adesea ţinuturi întregi, îţi intră în ochi, nas şi urechi şi poate să cauzeze dureri destul de mari.

Molimele apar în rândul vitelor peste tot în lume. în cazul bubelor, care apar atât la om, cât şi la animale, poate să fie vorba de aşa-numita „fierbinţeală de Nil" sau de „râia de Nil". Este o eczemă usturătoare, care se transformă adesea în ulceraţii grave. Moise a ameninţat cu această boală de piele în călătoria prin deşert a copiilor lui Israel. El a spus: „Te va lovi Domnul cu lepra Egiptului, cu trânji, cu râie şi cu pecingine, de care să nu te poţi vindeca" (Deuteronomul 28:27).

Grindina este un fenomen extrem de rar pe Nil, dar nu cu totul neîntâlnit. Lunile predilecte pentru petrecerea acestui fenomen meteorologic sunt ianuarie şi februarie. Roiurile de lăcuste sunt o catastrofă tipică pentru ţările Orientului. Iar în ceea ce priveşte bezna care s-a pogorât deodată, lucrurile nu stau altminteri. Vânturile dogoritoare, precum cele cunoscute sub numele de chamsin şi simun, răscolesc mase enorme de nisip, ducându-l pe distanţe lungi. De obicei, norii de nisip răscolit întunecă cerul şi fac ca şi în mijlocul zilei soarele să nu se zărească decât foarte puţin. Doar moartea întâi-născutului este o plagă pentru care nu s-a găsit nici o explicaţie (Ieşirea 12:29). Şi, desigur, nu se poate accepta nici o afirmaţie contrară legilor naturale, precum pasajul din Biblie în care ni se spune că „bezna egipteană" nu i-a lovit decât pe egipteni, dar nu şi pe israeliţi care trăiau în Egipt...

PARTEA A III-A
Patruzeci de ani în deşert. De la Nil spre Iordan

Capitolul unu

Pe drumul spre Sinai

Plecarea din Ramses • Două locuri în care a avut loc „minunea mării" • Urme de vaduri în Canalul Suez • Marş de trei zile fără apă • Stoluri de prepeliţe în perioada migraţiei păsărilor • Expediţie care ajunge să ne explice fenomenul manei • Centru minier în Sinai • Alfabetul în templul lui Hathor

FIII LUI ISRAEL AU PLECAT DIN RAMSES SPRE SUCOT... (Ieşirea 12:37). ŞI A DUS DUMNEZEU POPORUL ÎMPREJUR, PE CALEA PUSTIULUI, CĂTRE MAREA ROŞIE... (Ieşirea 13:18) ...FIII LUI ISRAEL AU PORNIT APOI DIN SUCOT ŞI ŞI-AU AŞEZAT TABĂRA LA ETAM, LA CAPĂTUL PUSTIULUI (Ieşirea 13:20). ŞI AU ALERGAT DUPĂ EI EGIPTENII CU TOŢI CAII ŞI CARELE LUI FARAON, CU CĂLĂREŢII ŞI CU TOATĂ OŞTIREA LUI ŞI I-AU AJUNS CÂND POPOSISERĂ EI LA MARE, LÂNGĂ PI-HAHIROT, ÎN FAŢA LUI BAAL-ŢEFON (Ieşirea 14:9).

Prima parte a drumului străbătut de evrei în fuga lor din Egipt poate fi urmărită cu uşurinţă pe hartă. Direcţia nu este - ceea ce trebuie subliniat - „către pământul Filistenilor" (Ieşirea 13:17), pe drumul cel mai circulat dintre Egipt spre Asia, care trece prin Palestina. Această cale principală, folosită de caravane şi de armate, merge paralel cu coasta Mării Mediterane şi este drumul cel mai scurt şi, în acelaşi timp, cel mai comod - ceea ce a făcut ca, în timp, să fie şi drumul cel mai atent păzit. O întreagă armată de soldaţi şi funcţionari vegheau cu o extremă strictеţe în forturile de pe graniţă.

Drumul acesta implica, aşadar, un risc mult prea mare. De aceea poporul israelit a luat-o spre sud. Din Ramses, care se afla în zona estică a deltei Nilului, se îndreaptă mai întâi spre oraşul Sucot, în Wadi Tumilat. După oprirea făcută la Etam, poposesc la Pi-Hahirot. Biblia ne spune că această aşezare este situată „între Migdal şi mare, în preajma lui Baal-Ţefon" (Ieşireal4:2). Denumirea „Mikdol" apare şi în texte egiptene, însemnând „turn". O fortăreaţă asigura acolo, în sud, trecerea caravanelor spre ţinutul Sinaiului. Ruinele sale au fost dezgropate la 25 de kilometri de Suez, în Abu-Hasan.

IAR MOISE ŞI-A ÎNTINS MÂNA SA ASUPRA MĂRII ŞI A ALUNGAT DOMNUL MAREA TOATĂ NOAPTEA CU VÂNT PUTERNIC DE LA RĂSĂRIT ŞI S-A FĂCUT MAREA USCAT, CĂ S-AU DESPĂRŢIT APELE. / ŞI AU INTRAT FIII LUI ISRAEL PRIN MIJLOCUL MĂRII, MERGÂND CA PE USCAT, IAR APELE LE ERAU PERETE, LA DREAPTA ŞI LA STÂNGA LOR. (Ieşirea 14:21, 22)

... iar o unitate de care egiptene ce încearcă să îi prindă din urmă pe israeliţi este înghiţită de mare cu cai şi cu călăreţi cu tot.

Această „ea mării" a fost discutată şi răsdiscutată de nenumărate ori. Ceea ce nu au putut încă elucida cercetările ştiinţifice întreprinse nu este în nici un caz fuga în sine a evreilor din Egipt, pentru care există mai multe variante plauzibile. Dezbaterea continuă doar asupra locului unde s-a petrecut acest eveniment, iar lucrurile nu au putut încă să fie lămurite într-un mod acceptabil pentru toţi specialiştii în domeniu.

Prima dificultate rezidă în traducere. Sintagma ebraică „Yam Suph" a fost la început tradusă ca „Marea Roşie", pentru ca mai târziu traducerea să devină „Marea Trestiilor". în Vechiul Testament se vorbeşte de mai multe ori de „Marea Trestiilor", până la Cartea proorocului Ieremia. în Noul Testament nu apare decât „Marea Roşie" (Fapte 7:36; Epistola către Evrei 11:29).

Pe malurile Mării Roşii nu creşte trestie. Adevărata Mare a Trestiilor se afla mai spre nord. Realizarea unei imagini credibile a ceea ce era atunci - şi aceasta este cea de a doua dificultate - este, practic, nerealizabilă. Construcţia Canalului de Suez în secolul al XlX-lea a transformat fundamental peisajul acestei regiuni. După calculele cele mai plauzibile, acea „minune a mării" trebuie să se fi petrecut chiar în actualul perimetru al Canalului de Suez. Fostul lac Ballah, care se afla în josul Drumului Filistenilor, a dispărut odată cu construcţia canalului; a fost înghiţit de mlaştini. Pe vremea lui Ramses al II-lea se afla în sud o legătură între Golful Suez şi Lacurile Amare, care se aflau mai spre nord. Este probabil că ele ajungeau chiar până la Lacul Timsâh, adică la Lacul Crocodililor. în această regiune se afla odinioară o mare de trestii. Legătura acvatică cu Lacurile Sărate putea fi trecută cu piciorul în mai multe porţiuni. De altfel, au fost descoperite mai multe vaduri aici. Fuga israeliţilor din Egipt prin Marea Trestiilor poate fi astfel o variantă de luat în seamă.

în perioada precreştină au existat pelerini care credeau că israeliţii au trecut în fuga lor prin Marea Roşie. Se presupunea că locul a fost la capătul nordic al golfului, în apropierea oraşului es-Suwes, Suezul de astăzi. Trecerea lor ar fi putut să se fi făcut şi pe aici. Din când în când, vânturile puternice dinspre nord-vest împing înapoi apele din vârful de nord al golfului Suez cu atâta putere, încât se poate trece pe jos pe acolo. în Egipt predomină vântul care bate dinspre vest. în schimb, vântul care este citat în Biblie este unul care vine dinspre est, tipic pentru Palestina.

APOI A RIDICAT MOISE PE FIII LUI ISRAEL DE LA MAREA ROŞIE ŞI I-A DUS ÎN PUSTIA SUR ŞI AU MERS TREI ZILE PRIN PUSTIE ŞI N-AU GĂSIT APĂ. /

AU AJUNS APOI LA MARA, DAR N-AU PUTUT SĂ BEA APA NICI DIN MARA, CĂ ERA AMARĂ... (Ieşirea 15:22, 23)
APOI AU VENIT ÎN ELIM. ŞI ERAU ACOLO DOUĂSPREZECE IZVOARE DE APĂ ŞI ŞAPTEZECI DE POMI DE FINIC. ŞI AU TĂBĂRÂT ACOLO LÂNGĂ APĂ. (Ieşirea 15:27)

PLECÂND APOI DIN ELIM, A VENIT TOATĂ OBŞTEA FIILOR LUI ISRAEL ÎN PUSTIA SIN, CARE ESTE ÎNTRE ELIM ŞI ÎNTRE SINAI, ÎN ZIUA A CINCISPREZECEA A LUNII A DOUA, DUPĂ IEŞIREA DIN EGIPT. (Ieşirea 16:1)

începe marşul trudnic - patruzeci de ani de viaţă de nomazi în stepa sărăcăcioasă!

Având asini, capre şi oi, puteau parcurge cel mult douăzeci de kilometri pe zi, ţinta zilnică fiind totdeauna următorul loc unde se găseşte apă.

Copiii lui Israel au umblat aşa patruzeci de ani lungi şi grei pe marginea deşertului, de la o fântână la alta, de la un loc de adăpat la altul. Pe baza locurilor în care ni se spune în Biblie că s-au oprit să se odihnească se pot reface, cu multă exactitate, etapele principale ale drumului pe care l-au parcurs.

Ruta pe care au străbătut-o este redată cu mare veridicitate în Numerii 33. Aşa cum este natural pentru un grup de oameni care au cu ei animale, ei nu se îndepărtează nici de ţinutul Sinaiului, iar în Negev, nici de oazele de acolo şi de locurile de păşunat.

De la Nil până la munţii peninsulei Sinai se întinde un drum străvechi. Era calea bătută de nenumăratele coloane de muncitori şi de sclavi, care erau duşi să extragă în jurul anului 3000 î.Hr. cupru şi turcoaze din munţii Sinaiului. Minele au fost părăsite de mai multe ori în timpul mileniilor, intrând în uitare secole la rând. Ramses al II-lea şi-a adus aminte de comorile care probabil mai existau încă acolo şi a hotărât ca minele să fie din nou deschise.

Moise şi-a purtat poporul pe acest drum, care ducea la mine. El începe de la Memfis, trece pe lângă vârful braţului golfului, pe la actualul Suez, şi o coteşte apoi spre sud, urmând pentru 70 de kilometri un parcurs lipsit de surse de apă, pe care nu întâlneşti nici o oază, nici o fântână. în Biblie scrie că au mers trei zile prin deşert fără să dea de apă, că au ajuns apoi la un izvor cu apă amară şi apoi, nu mult mai departe, la o oază bogată, cu „douăsprezece izvoare de apă şi şaptezeci de pomi de finic". Aceste date, foarte precise, i-au ajutat pe cercetători să traseze ruta exodului.

Pentru un grup mare de oameni cu animalele lor, 70 de kilometri însemna un drum care se poate străbate în trei zile. Nomazii pot supravieţui unei asemenea încercări. în acest scop poartă totdeauna cu ei raţia de siguranţă: apă ţinută în burdufuri din piele de capră, precum familia de patriarh redată în fresca de la Beni-Hasan. La 70 de kilometri de la vârful nordic al Mării Roşii mai există şi astăzi o fântână, Ain Hawarah, cum îi spun beduinii. Apa de aici nu te îmbie

să te opreşti. Este sărată şi sulfuroasă, „amară", cum zice Biblia. Este vechiul loc numit Mara.

La 24 de kilometri mai la sud, exact cât să mergi încă o zi, se întinde Wadi Gharandel. O oază minunată, cu palmieri umbroşi şi multe izvoare. Acesta este locul menţionat în Biblie sub numele de Elim, cel de-al doilea popas. în spatele Elimului începe deşertul Sin de pe coasta Mării Roşii, astăzi câmpia El Kaa. Fiii lui Israel nu au făcut decât o mică parte din drumul lor, dar pentru ei, după o viaţă chiar dacă dură, totuşi îndestulată şi previzibilă, toate cele prin care treceau acum le erau necunoscute, iar lipsurile de tot felul făceau ca totul să pară şi mai greu. Era de aşteptat, aşadar, să înceapă să se audă crâcneli şi să se răspândească dezamăgirea în rândurile lor. însă hrana lor sărăcăcioasă s-a îmbunătăţit în curând cu două elemente pe cât de neaşteptate, pe atât de binevenite.

IAR, DACĂ S-A FĂCUT SEARĂ, AU VENIT PREPELIŢE ŞI AU ACOPERIT TABĂRA, IAR DIMINEAŢA, DUPĂ CE S-A LUAT ROUA DIMPREJURUL TABEREI, / IATĂ, SE AFLA PE FAŢA PUSTIEI CEVA MĂRUNT, CA NIŞTE GRĂUNŢE, ŞI ALBICIOS, CA GRINDINA PE PĂMÂNT. / ŞI VĂZÂND FIII LUI ISRAEL, AU ZIS UNII CĂTRE ALŢII: „CE E ASTA?" CĂ NU ŞTIAU CE E. IAR MOISE LE-A ZIS: „ACEASTA E PÂINEA PE CARE V-0 DĂ DUMNEZEU SĂ O MÂNCAŢI. (Ieşirea 16:13-15)

Disputele legate de prepeliţe şi de mană (ceva mărunt, ca nişte grăunţe, şi albicios, ca grindina) au fost nenumărate, unele mai serioase, altele mai superficiale. Ce grad de scepticism au adus aceste dispute cu ele! Biblia ne povesteşte de o mulţime de lucruri inexplicabile, de tot soiul de minuni. Or, prepeliţele şi mana sunt, în sine, ceva extrem de natural. Ca să te lămureşti, ajunge să întrebi o persoană care are cunoştinţe de ştiinţele naturii sau pe un localnic, care poate vedea şi astăzi acelaşi fenomen.

Exodul copiilor lui Israel a început în primăvară, în perioada marii migraţii a păsărilor călătoare. Acestea părăsesc Africa, unde vara devine insuportabilă şi aridă, pentru a zbura, din vremuri imemoriale, înspre Europa, urmând două rute: una duce peste vârful vestic al continentului african spre Spania, cealaltă trece peste estul Mării Mediterane până în Balcani. în lunile de primăvară, alături de alte păsări, trec peste Marea Roşie şi prepeliţele, în zborul lor care urmează ruta estică. Obosite de calea deja parcursă, se opresc să îşi refacă puterile pe coastele joase ale mării, pentru a-şi continua apoi drumul peste munţii înalţi dinaintea lor, în drumul spre Marea Mediterană. Flavius Josephus *(Antichităţi* III 1, 5) descrie o experienţă de acest fel, trăită de el. Iar în zilele noastre, în aceeaşi regiune, beduinii încă mai prind cu mâna prepelite extenuate de lungimea zborului - atât primăvara, cât şi toamna.

Iar în ceea ce priveşte mana, despre care s-a vorbit atât de mult, putem afla date sigure de la botanişti. Ca o informaţie preliminară: cine este interesat de mană o poate găsi pe lista produselor exportate din peninsula Sinai. De altfel,

firma care o livrează apare în toate cataloagele botanice din Orientul Apropiat. Ajunge să vă uitaţi după Tamarix mannifera Ehr.

în rândurile publicului larg, pâinea venită din ceruri este considerată în continuare drept o minune. Fenomenul manei este un exemplu clasic pentru modul în care persistă cu îndărătnicie unele idei preconcepute de-a lungul generaţiilor şi cât de greu se poate impune adevărul câteodată. Se pare că nimeni nu vrea să înţeleagă că această „pâine din ceruri" chiar există în realitate. Cu toate că nu lipsesc o mulţime de descrieri absolut credibile în acest sens. Relatarea unui martor ocular, reprodusă mai jos, are peste cinci sute de ani.

„în toate văile din jurul Muntelui Sinai se mai găseşte şi astăzi mană, pe care călugării şi arabii o adună, o depozitează şi apoi o vând pelerinilor şi străinilor care ajung în acele părţi". Aşa scrie în anul 1483 Breitenbach, decan în Mainz, în descrierea pelerinajului pe care l-a făcut în Sinai. „Aceeaşi pâine din ceruri cade dimineaţa, spre ziuă, ca roua sau promoroaca, şi se găseşte în formă de picături în iarbă, pe pietre sau atârnând de crengi. E dulce ca mierea şi ţi se lipeşte de dinţi când o mănânci. Am cumpărat multe bucăţi din această pâine."

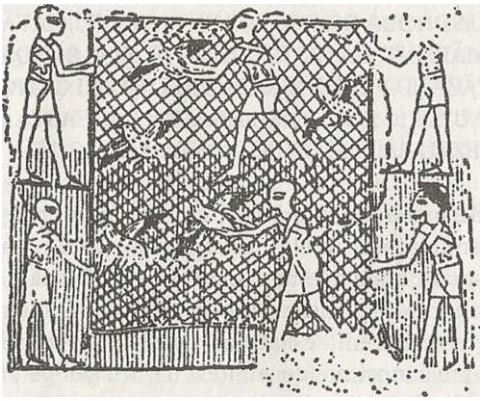

Fig. 21. Prinderea prepeliţelor pe Nil

în 1823, botanistul german G. Ehrenberg a publicat lucrarea *Symbolae physicae,* care a fost primită cu mult scepticism chiar şi de către unii dintre colegii săi. Explicaţia pe care o oferea suna, într-adevăr, cel puţin neobişnuit: mult discutata mană nu ar fi nimic altceva decât o secreţie a arborelui sau tufişului de tamarix, atunci când este înţepat de păduchii ţestoşi, tipici pentru zona Sinaiului!

După o sută de ani, a fost organizată a expediţie dedicată manei. Botaniştii Friedrich Simon Bodenheimer şi Oskar Theodor, ambii de la Universitatea din Ierusalim, pleacă în peninsula Sinai, pentru a găsi, în sfârşit, o explicaţie la atât de mult discutatul fenomen al manei. Cei doi cercetători au studiat timp de mai multe luni văile seci şi oazele din regiunea Muntelui Sinai. Rezultatul muncii lor a fost primit ca o mare senzaţie. Ei nu numai că au realizat prima fotografie a manei, cercetările lor nu numai că au confirmat întru totul datele prezentate de Breitenbach şi Ehrenberg, ci au verificat şi faptul că Biblia a redat cu exactitate episoade din exodul neamului lui Israel.

Fără acel păduche ţestos, despre care a vorbit prima dată Ehrenberg, mana nu ar fi putut exista. Micile insecte trăiesc în primul rând pe tamarisc, ce creşte în peninsula Sinai. Ele secretă o substanţă specifică, asemănătoare cu răşina

şi care are, conform datelor publicate de Bodenheimer, forma şi mărimea seminţelor de coriandru. Când cade are o culoare albă, apoi, după mai mult timp, ajunge să fie de un galben-brun. Desigur că cei doi cercetători au şi gustat mana. „Gustul grăunţelor de mană cristalizate este deosebit de dulce", scrie Bodenheimer. „Cel mai mult se aseamănă cu mierea după ce aceasta a fost lăsată să stea un timp mai îndelungat." Iar în Biblie scrie că avea „gust ca turta cu miere" (Ieşirea 16:31).

Rezultatele acestei expediţii de cercetare au confirmat şi celelalte relatări din Biblie care privesc mana. „Fiecare aduna mana dimineaţa cât îi trebuia pentru mâncat în ziua aceea, căci, dacă se înfierbânta soarele, ceea ce rămânea se topea" (Ieşirea 16:21). La fel se grăbesc şi în ziua de astăzi beduinii din peninsula Sinai să-şi strângă cu noaptea în cap „mann es-sama", adică „mana din ceruri", căci furnicile sunt nişte concurenţi redutabili ‚Acestea nu încep însă să muncească până când nu se ajunge la o temperatură a solului de 21° Celsius" se specifică în raportul expediţiei. „Ceea ce se întâmplă undeva spre ora 8.30. Până atunci insectele nu sunt active." Dar, de îndată ce furnicile intră în acţiune, mana dispare cu repeziciune. Cronicarul biblic trebuie să se fi referit la acest lucru, atunci când spunea că mana se topeşte. Beduinii bagă mana strânsă într-un urcior, pe care îl închid cu grijă la gură, căci altminteri furnicile ar da iama. Foarte asemănător se petreceau lucrurile şi pe timpul lui Moise: „Dar... unii au lăsat din aceasta pe a doua zi; dar a făcut viermi şi s-a stricat (Ieşirea 16:20).

Cantitatea de mană depinde de o ploaie de iarnă prielnică şi se schimbă de la an la an. într-un an bun beduinii din Sinai adună 1,5 kilograme în fiecare zi! O cantitate substanţială, care ajunge cu totul pentru a-l sătura pe un om matur. în asemenea condiţii, Moise a putut să le poruncească copiilor lui Israel: „Adunaţi fiecare cât să vă ajungă de mâncat" (Ieşirea 16:16).

Beduinii frământă din stropii de mană un aluat, care constituie un adaos foarte apreciat şi plin de vitamine la hrana lor adesea monotonă. Mana a devenit, de asemenea, un produs de export, iar dacă este conservată aşa cum trebuie, poate să fie folosită pe termen nelimitat în caz de nevoie. „Iar către Aaron a zis Moise: «Ia un vas de aur şi toarnă în el un omer plin cu mană şi pune-l înaintea Domnului, ca să se păstreze în viitor pentru urmaşii voştri!»" (Ieşirea 16:33).

„Iar fiii lui Israel au mâncat mană patruzeci de ani, până ce au ajuns în ţară locuită; până ce au ajuns în hotarele pământului Canaan au mâncat mană" (Ieşirea 16:35). Tamariscul şi mana mai cresc şi astăzi în Sinai şi de-a lungul deşertului Arabiei, până la Marea Moartă.

Acestea sunt rezultatele furnizate de ştiinţele naturii. Referitor la această temă mai trebuie ridicată întrebarea următoare: Nu s-au atins în acest caz limitele cercetării ştiinţifice şi nu ne aflăm într-o zonă a „necercetabilului", a minunii de natură divină? Căci este indiscutabil că Biblia nu prezintă acest fenomen ca pe unul natural şi obişnuit, ci ca pe un ajutor miraculos trimis de

Dumnezeu când copiii lui Israel se aflau la mare ananghie. Lucru care este valabil, mutatis mutandis, şi pentru prepelițe.

PORNIND DIN PUSTIUL SIN, AU POPOSIT LA DOFCA. (Numerii 33:12)

La câteva sute de metri de apele Mării Roşii se întinde, monoton, deşertul Sin. în toată această câmpie de nisip dogorind în arşiţa soarelui nu cresc decât câţiva salcâmi şi niscai tufe răzleţe. Nici cel mai slab vânt nu îl răcoreşte cât de cât pe călător. însă oricine ar lua-o pe acest vechi drum spre sud-est s-ar bucura de un peisaj de neuitat. Fără nici o zonă de tranziţie, deodată se iveşte la orizont, ţâşnind din întinderea podişului, profilul zimţat al unui lanţ muntos: masivul Sinai. Văzut mai de aproape, eşti surprins de paleta de culori neobişnuită a formaţiunilor sale geologice. Pereţi întregi de stâncă de granit roz şi mov se înalţă vertical spre cer. între ei se văd povârnişuri şi prăpăstii bătând în nuanţe pale de chihlimbar sau de un roşu de sulf, ce sunt brăzdate de nervuri de porfir şi dungi de feldspat de un verde închis. Sentimentul este că asupra acestor munţi şi stânci colţuroase s-ar fi revărsat multitudinea de culori şi bogăţia unei minunate grădini de flori. La marginea deşertului Sin se încheie drumul descris până acum, dând într-o vale.

Nimeni nu a ştiut până spre începutul secolului XX unde se va fi aflat înainte Dofca. Singurul indiciu constă în denumirea respectivei localităţi, „Dofca". Lingviştii au dibuit că ar putea să aibă legătură cu „mafkat", ceea ce înseamnă „turcoaz". Unde se găseau însă turcoaze? în Sinai!

Englezul Flinders Petrie, care a devenit unul dintre cei mai renumiţi pionieri în arheologie biblică, a pornit în primăvara anului 1904 cu o lungă caravană de cămile spre Suez. împreună cu el a venit un număr impresionant de specialişti, treizeci de arhitecţi şi egiptologi, secondaţi foarte mulţi asistenţi. Odată ajunşi la un debarcader de pe Canalul de Suez, expediţia a urmat drumul egiptean spre universul Sinaiului. Au urmat aceeaşi cale prin deşertul Sin, până la lanţurile muntoase, pe care au urmat-o şi copiii lui Israel.

Mişcându-se încet, caravana ajunge într-o vale, după ce ocoleşte un colţ de munte. Calendarul lumii pare să se întoarcă deodată cu trei, ba chiar cu patru mii de ani în urmă. Caravana se trezeşte în lumea faraonilor. Petrie hotărăşte să se oprească. Deasupra văii tronează, pe o terasă stâncoasă înaltă, un templu. Din dreptul celor patru coloane care străjuiesc intrarea veghează chipul unei zeiţe cu urechi mari de vacă. O sumedenie de stele şi un pilon impresionant par să fi crescut din pământ. în nisipul galben se disting cu claritate urme de cenuşă produsă în urma arderii de jertfe. împrejur se cască mai multe guri de peşteră, iar deasupra văii se înalţă, impresionant, masivul Sinai.

Strigătele conducătorilor de cămile au amuţit. Caravana stă pe loc, parcă incapabilă să se mai mişte în faţa acestei privelişti fascinante, aproape fantomatice.

Petrie descoperă în ruinele templului, dăltuit în piatră, numele marelui Ramses al II-lea. Expediţia se află în Serabit el-Khadim, străvechiul centru

egiptean minier şi industrial, unde se extrăgeau şi se prelucrau cupru şi turcoaze. Cu mare probabilitate, aici este locul unde trebuie căutată vechea localitate Dofca.

Timp de doi ani, tabăra de corturi din vale readuce viaţa în faţa vechiului templu. Scenele de cult şi frescele redând aducerea de jertfe, care se găsesc pe zidurile templului, amintesc că aici era adorată zeiţa Hathor. Un labirint de galerii, pe jumătate năruite, care împânzeşte văile din jur, ne dovedeşte că aici s-a lucrat din greu în căutarea cuprului şi a turcoazului. Urmele loviturilor de unelte în stâncă sunt evidente. Iar în apropiere au fost găsite ruinele unor aşezări în care se aflau ateliere.

Soarele ardea fără pic de milă deasupra văii, umplând-o cu o căldură insuportabilă şi făcând, astfel, mult mai grea munca membrilor expediţiei. Să lucrezi în asemenea condiţii, mai ales pe timp de vară, în aceste mine din deşert, trebuie să fi fost un adevărat iad. O inscripţie din timpul domniei lui Amenemhet al III-lea din jurul anului 1800 î.Hr. vorbeşte despre acest lucru.

Hor-ur-Re, purtător al sigiliului şi „mai marele peste muncitorii faraonului", ţine un discurs muncitorilor din mină şi sclavilor. El încearcă să le insufle forţe noi, să îi îmbărbăteze: „«Cât de fericit se poate socoti fiecare om care munceşte în această mină!» Ei îi spun însă: «Turcoazul se află totdeauna în munte. Dar în acest anotimp trebuie să ne gândim la piele. Am auzit că s-a scos minereu în aşa vreme. Dar, adevăr vă grăim, ceea ce lipseşte aici în acest anotimp greu de suportat este pielea.» «în toate timpurile», i-a asigurat Hor-ur-Re «când i-am condus pe bărbaţi în ţinutul minelor, am fost călăuzit de gloria regelui... Faţa mea nu a devenit tămătoare din pricina muncii care ne aştepta... Nu se auzea nicicând 'Vai de pielea mea!', ci ochii străluceau...»"

în toiul perioadei de săpături făcute în vechile mine, în zona aşezărilor şi în cea a templului, s-au descoperit în nisip, la câţiva paşi de sanctuarul închinat zeiţei Hathor, fragmente de tăbliţe din piatră, precum şi statuia unui om şezând. Atât pe tăbliţe, cât şi pe statuie, sunt dăltuite nişte semne ciudate. Nici Flinders Petrie şi nici egiptologii din preajma sa nu au ştiut cum să le explice. Sunt, indiscutabil, inscripţii într-o scriere până acum necunoscută. Deşi semnele au un puternic caracter imagistic - amintesc de hieroglifele egiptene -, cercetătorilor de la faţa locului li se pare foarte improbabil să fie vorba de o scriere ideografică, deoarece, pentru a fi un asemenea gen de scriere, ar trebui să apară mai multe semne diferite.

După o cercetare amănunţită, Flinders Petrie ajunge la următoarea concluzie: „Muncitorii din Retenu[1], care erau angajaţi de egipteni şi au fost menţionaţi în repetate rânduri, aveau acest sistem de scriere lineară. Concluzia care se desprinde de aici este una foarte importantă, anume că simplii muncitori din Canaan ştiau să scrie în jurul anului 1500 î.Hr. şi că scrierea folosită de ei este una diferită de cea a hieroglifelor sau a semnelor cuneiforme. De asemenea,

1 Marea Mediterană
2 Drumul filistenilor
3 Cetăţi egiptene pe graniţă
4 Marea Trestiilor (15)
5 Pitom (12)
6 Drumul minerilor
7 Nilul în cerc (cercul mic, A-B-5)
8 Marea Mediterană (1)
9 Ramses (A)
10 Braţul estic al Nilului
11 Păşuni
12 Pitom (5)
13 WadiTumilat
14 Sucot(B)
15 Marea Trestiilor (4)
16 Cârdul de prepeliţe
17 Golful Suez
18 Marea Roşie

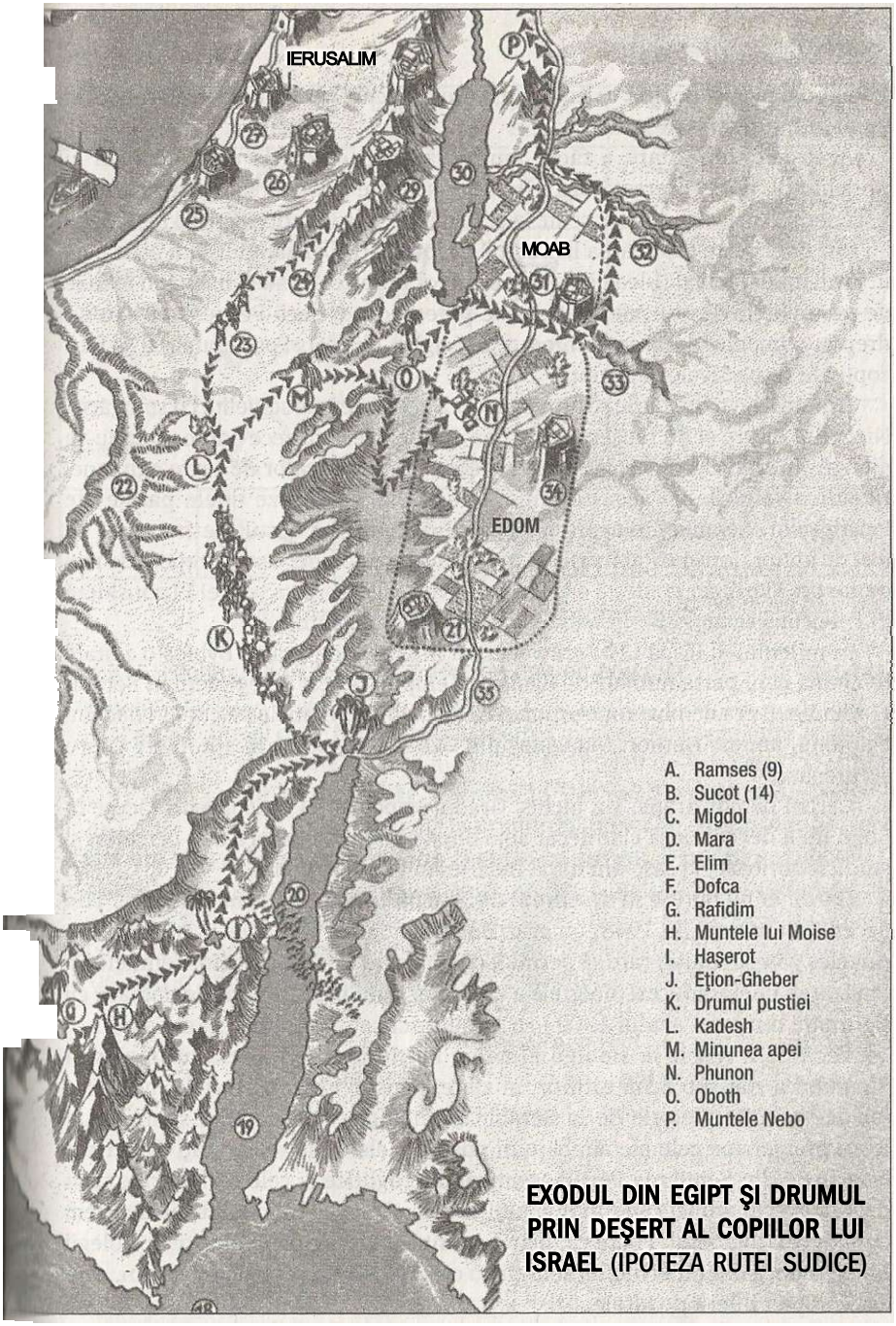

EXODUL DIN EGIPT ŞI DRUMUL PRIN DEŞERT AL COPIILOR LUI ISRAEL (IPOTEZA RUTEI SUDICE)

19 Golful Aqaba
20 Câmpul de prepeliţe
21 Cetatea de graniţă Edom
22 Râul Egiptului
23 Expediţia iscoadelor
24 Valea Strugurilor
25 Gaza
26 Lachiş
27 Aşcalon
28 Aşdod
29 Hebron
30 Marea Moartă
31 Cetatea de graniţă Moab
32 RâulArnon
33 Pârâul Sered
34 Cetatea de graniţă Edom
35 Drumul Regelui

se demontează supoziţia că israeliţii, care au venit în acest ţinut plecând din Egipt, nu ar fi ştiut să scrie!

Această interpretare a făcut multă vâlvă în cercurile de specialişti ai Antichităţii, printre cercetătorii diverselor sisteme de scriere şi printre istorici în general. Toate datele cunoscute la acea dată despre apariţia scrierii în Canaan au fost date peste cap. Părea incredibil ca locuitorii Canaanului să fi avut deja în jurul mileniului al II-lea î.Hr. o scriere a lor proprie. Numai analizând textele de pe tăbliţele descoperite în Sinai se putea dovedi dacă Petrie avea sau nu dreptate. Imediat după ce se întoarce în Anglia, Flinders Petrie pune să se facă copii ale respectivelor inscripţii.

Experţii din toate ţările se aruncă asupra acelor semne scrijelite cu stângăcie. Nici unul dintre ei nu reuşeşte să le dea de cap. De abia zece ani mai târziu va ajunge sir Alan Gardiner, genialul şi neobositul traducător de texte egiptene, să ridice vălul de pe această taină. Reuşise să descifreze unele pasaje ale inscripţiilor. Semnul „toiagul de cioban", care apărea destul de frecvent, i-a fost de ajutor. într-o combinaţie de patru sau cinci semne, care se repetă de mai multe ori, Gardiner crede că e vorba de cuvinte din ebraica veche! El consideră că cele cinci semne l-B-'-l-t sunt dedicate „zeiţei Baalath".

în mileniul al II-lea î.Hr. era venerată în oraşul de coastă Byblos o zeitate feminină care purta numele de Baalath. Templul ridicat de egipteni în Serabit el-Khadim îi era dedicat tot ei, numai că acum purta numele pe care i-l dădeau egiptenii, anume Hathor. Muncitori din Canaan au extras în apropiere cupru şi turcoaze.

Cercul demonstraţiei s-a închis. Gradul importanţei descoperirii făcute în Sinai nu a devenit însă clar decât abia după ce s-au făcut încă alte cercetări şi studii laborioase, la şase ani după moarte lui Flinders Petrie.

Gardiner nu putuse să descifreze decât o parte a acelor semne ciudate. Trei decenii mai târziu, în 1948, un grup de arheologi de la Universitatea din Los Angeles găsesc soluţia care să permită o descifrare exactă a tuturor semnelor şi realizarea unei traduceri integrale a tăbliţelor din Sinai. Inscripţiile datează cu siguranţă din jurul anului 1500 î.Hr. şi sunt scrise într-un dialect canaanit!

Ceea ce a reuşit să smulgă Flinders Petrie în 1905 terenului încins al Sinaiului a stat sub ochii tuturor, în ziare, reviste, cărţi, pe tastele maşinilor lor de scris. Pe pietrele de la Serabit el-Khadim sunt scrijelite semne care le-au premers pe cele ale alfabetului nostru! Cele două modalităţi de scriere principale din Semiluna Fertilă, semnele hieroglifice şi cele cuneiforme sunt deja străvechi atunci când în mileniul al II-lea î.Hr. apare un al treilea sistem de scriere - alfabetul. Poate că, luând aminte la hieroglifele folosite de colegii lor de muncă din ţara Nilului, semiţii au creat în Sinai propriul lor sistem, care era complet diferit de altele.

Renumitele inscripţii din Sinai reprezintă o fază timpurie a alfabetului nord-semitic, din care se trage în linie dreaptă alfabetul folosit de noi astăzi. El era folosit în Palestina, Canaan, în republicile maritime ale fenicienilor; spre

	Sinai 1500 î.Hr.	Canaan 1000 î.Hr.	Fenicia 750 î.Hr.	Grecia 750 î.Hr.	Europa astăzi
Cap de taur					A
Gard					H
Apă	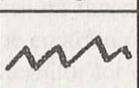				M
Cap de om					R
Arc	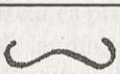				S

Fig. 21. Dezvoltarea şi drumul parcurs de alfabetul nostru.

sfârşitul secolului al IX-lea î.Hr. a fost preluat de greci. Din Elada a ajuns la Roma, iar de aici în toată lumea.

„... a zis Domnul către Moise: «Scrie acestea în carte spre pomenire şi spune lui Iosua că voi şterge cu totul pomenirea lui Amalec de sub cer!»" (Ieşirea 17:14). Este prima dată când se vorbeşte în Vechiul Testament de „scris", atunci când copiii lui Israel au ajuns la următorul punct de odihnă după ce au plecat din Dofca. Nicăieri înainte nu apare acest cuvânt. Descifrarea tăbliţelor din Sinai pune într-o lumină cu totul nouă, anume a unei relatări istorice, acest pasaj; căci ştim că înainte cu trei sute de ani înainte ca Moise să-şi fi condus poporul din Egipt, aducându-l pe aici, au existat bărbaţi din Canaan care au „scris" într-o limbă foarte înrudită cu cea a evreilor.

Capitolul doi

Pe Muntele lui Moise

„Perla Sinaiului" • Cei 6 000 de israeliţi • Să scoţi apă din piatră seacă • Tehnica experienţei la nomazi • „Rugul aprins" o plantă gazoasă? • în valea călugărilor şi eremiţilor • Marea minune

DUPĂ ACEEA A PLECAT LA DRUM TOATĂ OBŞTEA FIILOR LUI ISRAEL DIN PUSTIA SIN, DUPĂ PORUNCA DOMNULUI, ŞI A TĂBĂRÂT LA RAFIDIM... / ATUNCI AU VENIT AMALECIŢII SĂ SE BATĂ CU ISRAELIŢII LA RAFIDIM. (Ieşirea 17:1, 8)

Rafidim trebuie să fie actualul Feiran, care este lăudat de arabi şi, ca atare, supranumit „Perla Sinaiului". Apărat de singurătatea uriaşilor de stâncă ce îl înconjoară, acest mic paradis oferă de milenii aceeaşi imagine: o pădurice de palmieri în care poţi să stai la umbră. Ca şi pe vremea strămoşilor lor, nomazii îşi aduc turmele aici să se adape şi stau să se odihnească pe iarbă.

Din tabăra expediţiei pe care o conducea, Flinders Petrie organizează incursiuni în zonele dinjur, pentru a-şi face o idee şi despre acestea. în marşuri pline de dificultăţi, ajunge să cunoască văile şi munţii care se întind până la malurile Mării Roşii. Cu aceste ocazii constată că Feiran este singura oază în întreaga regiune la sud de masivul muntos. Pentru nomazii care au trăit şi care mai trăiesc şi astăzi în această zonă, Ferianul este un punct vital. Flinders Petrie scrie: „Amaleciţii vroiau să apere Wadi Feiran de intruşii străini." Mai departe consemnează: „Dacă nu s-a schimbat clima de-a lungul timpului - lucru pe care îl demonstrează, de exemplu, starea aproape intactă a coloanelor din gresie de la Serabit el-Khadem -, atunci numărul locuitorilor trebuie să fie acelaşi. în zilele noastre trăiesc în peninsula Sinai undeva între 5 000 şi 7 000 de nomazi, împreună cu turmele lor. Evreii trebuie să fi fost şi ei circa 6 000, ceea ce explică lupta indecisă cu amaleciţii."

„Când îşi ridica Moise mâinile, biruia Israel; iar când îşi lăsa el mâinile, biruiau amaleciţii" (Ieşirea 17:11). Lupta încrâncenată a durat „până la asfinţitul soarelui", când Iosua a putut să îi conducă pe israeliţi la victorie. Prin aceasta ei şi-au asigurat cale liberă spre sursa de apă din oaza Rafidim, căci înainte nu avuseseră apă de băut. Aflat în faţa acestei încercări, Moise şi-ar fi ridicat toiagul, a lovit stânca şi a făcut să ţâşnească apă din ea (Ieşirea 17:6) - un fapt socotit inacceptabil pentru cei din tagma scepticilor, chiar dacă Biblia ne redă un fenomen natural.

Maiorul C.S. Jarvis, care a fost în anii 1930 guvernator britanic în ţinutul Sinaiului, a trăit odată personal acest fenomen. El scrie în cartea sa *Yesterday*

and To-day in Sinai (Ieri şi astăzi în Sinai): „Lovirea stâncii la Rafidim de către Moise şi ţâşnirea apei în urma acestei lovituri poate suna ca o adevărată minune, dar cel care scrie acum aceste rânduri chiar a văzut acest lucru întâmplându-se. Câţiva oameni din cavaleria pe cămile a Sinaiului s-au oprit într-o vale seacă şi erau pe cale să sape în nisipul aspru, care se adunase la baza unui perete stâncos. Voiau să ajungă la apa care se scurgea încet prin stânca de gresie. Oamenii lucrau parcă prea încet, aşa că Bash Shawish, sergentul de culoare, le-a zis: «Ia daţi-mi încoace!». Şi zicând aşa, le-a smuls lopata din mână şi a început să sape cu atâta râvnă, cum o fac toţi subofiţerii din lume când vor să le arate subalternilor lor de ce sunt în stare, dar care nu au, de fapt, intenţia de a continua demonstraţia lor mai mult de două minute. în strădania sa, sergentul a lovit puternic cu lopata în stâncă. Suprafaţa plană şi tare, care se formează totdeauna în cazul gresiei expuse intemperiilor, s-a spart şi a căzut. Acest lucru a făcut ca piatra mai moale de sub această primă pojghiţă întărită să iasă la iveală, iar din porii ei a ţâşnit un jet puternic de apă. Sudanezii, care cunosc foarte bine faptele profeţilor, chiar dacă nu au o poziţie întotdeauna reverenţioasă faţă de acestea, începură să îi strige repetat sergentului lor: «Iată-l pe profetul Moise!» Consider că acest episod este o explicaţie foarte lămuritoare pentru ceea ce i s-a întâmplat lui Moise, când a lovit stânca la Rafidim."

C.S. Jarvis a fost martorul unui eveniment care s-a petrecut din pură întâmplare. Căci soldaţii cavaleriei pe cămile erau sudanezi, nu locuitori băştinaşi ai Sinaiului, care să fi fost neapărat familiarizaţi cu tehnica „lovirii" apei din stâncă. Pe drumul de la Edom spre Kadesh, Moise a mai apelat o dată la arta scoaterii apei cu ajutorul acestei tehnici. „Apoi şi-a ridicat Moise mâna şi a lovit în stâncă cu toiagul său de două ori şi a ieşit apă multă şi a băut obştea şi dobitoacele ei" (Numerii 20:11). Probabil că deprinsese această tehnică neobişnuită de a găsi apă în timpul exilului său printre madianiţii din acea regiune.

La începutul erei creştine, mulţi eremiţi şi călugări s-au aşezat în Feiran, unde copiii lui Israel, sub conducerea lui Moise, au fost nevoiţi să facă faţă primului atac din partea unor duşmani. în prăpăstiile şi pe povârnişurile munţilor şi-au construit foarte micile lor adăposturi. în Feiran s-a ridicat o biserică, iar la patruzeci de kilometri la sud de oază s-a construit o capelă mică la poalele lui Jebel Musa.

Triburile sălbatice de nomazi nu le dădeau însă pace acestor călugări şi eremiţi. Mulţi dintre ei sunt ucişi în repetatele atacuri îndreptate împotriva lor. Când a auzit în 327 d.Hr. Sfânta Elena, pe atunci mama octogenară a lui Constantin, „a primului împărat creştin", cu ocazia unei şederi la Ierusalim, despre suferinţele prin care trec călugării din Sinai, a pus să se construiască un turn de refugii, care a şi fost ridicat la poalele Muntelui lui Moise.

în anul 530 d.Hr., împăratul bizantin Iustinian porunceşte ca micuţa capelă de pe Muntele lui Moise să fie înconjurată cu un puternic zid de apărare. Până în Evul Mediu, biserica fortificată din Jebel Musa este ţinta evlavioasă a pelerinilor

care veneau în Sinai din toate ţările. Conform unei legende, complexul de acolo a primit numele de „Mănăstirea Sf. Ecaterina", pe care îl mai are şi în ziua de astăzi.

Napoleon dispune ca în această fortăreaţă izolată din perioada creştinismului timpuriu să se facă lucrări de reparare ale zidurilor, care ameninţau să se năruie.

în anul 1859, teologul german Konstantin von Tischendorf a descoperit în Mănăstirea Sf. Ecaterina din Sinai unul dintre cele mai valoroase manuscrise pe pergament conţinând Sfânta Scriptură care s-au mai păstrat, renumitul Codex Sinaiticus. El datează din secolul al IV-lea d.Hr. şi conţine Noul Testament şi părţi ale Vechiului Testament scrise în limba greacă.

Ţarul, ca apărător al tuturor ortodocşilor, îl primeşte în dar; la rândul său, acesta dăruieşte mănăstirii 9 000 de ruble. Capodopera ajunge în biblioteca din Sankt-Petersburg şi este apoi cumpărată de către British Museum în 1933 de la Uniunea Sovietică, cu 500 000 de dolari.

Capela de la poalele lui Jebel Musa se spune că a fost ridicată pe locul în care Moise ar fi trăit episodul tufei arzânde, al rugului aprins: „Iar acolo i S-a arătat îngerul Domnului într-o pară de foc, ce ieşea dintr-un rug; şi a văzut că rugul ardea, dar nu se mistuia" (Ieşirea 3:2).

S-a încercat să se explice din punct de vedere ştiinţific şi acest fenomen, care sună atât de miraculos. Un expert în flora lumii biblice, dr. Harold N. Moldenke, administrator şi curator al grădinii botanice din New York, scria: „Printre comentatorii care au sentimentul că vor fi găsit o explicaţie naturală, unii cred că fenomenul tufei care ardea fără a se stinge şi mistui s-ar putea explica cu ajutorul unei plante, frăsinelul (Dictamnus albuş L.), care face parte din familia plantelor care emit în aer gaze volatile inflamabile la căldură. Este o plantă puternică şi poate atinge înălţimea de 1 metru. Florile sunt de culoare alb-roşiatică, cu striaţii purpurii. O flacără aprinsă în apropierea acestor plante le face să se aprindă pe dată... Explicaţia cea mai logică pare să fie cea propusă de Smith. El presupune că «para de foc» ar fi putut fi, de fapt, florile de un roşu aprins de pe ramurile vâscului (Loranthus acaciae), care cresc pe diferite tufe şi arbuşti de acacia în Ţara Sfântă şi în Sinai. Când acest vâsc se află în plină floare, tufa pe care creşte pare să fie învăluită toată de culoarea de flacără a vâscului şi dă impresia că ar arde aievea."

„PLECASE DECI ISRAEL DE LA RAFIDIM ŞI AJUNGÂND ÎN PUSTIA SINAI, AU TĂBĂRÂT ACOLO ÎN PUSTIE, ÎN FAŢA MUNTELUI. / APOI S-A SUIT MOISE ÎN MUNTE, LA DUMNEZEU..." (Ieşirea 19:2, 3)

„ŞI S-A POGORÂT MOISE LA POPOR ŞI I-A SPUS TOATE. / ATUNCI A ROSTIT DOMNUL ÎNAINTEA LUI MOISE TOATE CUVINTELE ACESTEA ŞI A ZIS: / EU SUNT DOMNUL DUMNEZEUL TĂU... / SĂ NU AI ALŢI DUMNEZEI AFARĂ DE MINE!" (Ieşirea 19,25; 20:1-3)

în Sinai are loc un moment crucial pentru istoria omenirii. Aici se pun bazele pe care se va construi apoi forţa unei credinţe care s-a răspândit ulterior în toate colţurile lumii.

Moise, copil crescut într-un univers dominat de credinţa într-o mulţime de zeităţi, având cele mai diverse înfăţişări, propovăduieşte credinţa într-un singur Dumnezeu! Moise răspândeşte monoteismul - iată marea, incredibila şi adevărata minune care a avut loc în Sinai. Moise, un necunoscut, fiul şi nepotul unor nomazi, care a fost crescut în străinătatea Egiptului, „s-a pogorât la popor şi i-a spus toate". Nişte nomazi, care trăiau în corturi din piei de capră sub cerul liber al stepei, sunt primii care să afle nemaiauzita veste, şi-o însuşesc, pentru ca apoi să o transmită mai departe. Au trăit mai întâi treizeci şi nouă de ani doar unii cu alţii în singurătatea stepei, lângă izvoarele gâlgâitoare şi întinderile de apă liniştite din oazele umbroase, dar şi sub vântul al cărui zgomot aduce a tânguire când bate năprasnic peste marile întinderi aride, iar pe când îşi pasc oile, caprele şi asinii, vorbesc între ei despre marele şi singurul Dumnezeu, YHVH.

Aşa începe minunata istorie a acestei credinţe care a făcut înconjurul lumii. Nişte simpli păstori călătoresc cu trudă şi poartă cu ei până în patria lor marea şi noua idee, noua credinţă. De acolo vestea se va răspândi într-o bună zi în întreaga lume. Popoare pline de putere şi regate impresionante din acele timpuri îndepărtate s-au pierdut de mult în uitare. Urmaşii păstorilor însă, care s-au întors spre un singur Dumnezeu omnipotent, mai trăiesc şi astăzi.

„Eu sunt Domnul Dumnezeul tău... / Să nu ai alţi dumnezei afară de Mine!" - această poruncă era fără egal, nu avea nici un model premergător, nu se baza pe nici o înrâurire venită de la alte popoare.

Convingerea noastră că lucrurile stau ca atare se datorează descoperirilor arheologice făcute în Egipt, ţara în care Moise a crescut şi a fost educat, dar şi în alte ţări ale Orientului antic. Atât cultul soarelui al faraonului Akhenaton, cât şi combinarea atestată prin documente a mai multor zeităţi într-una singură, zeul războiului Ninurta, nu sunt decât paşi şovăielnici în direcţia monoteismului. Tuturor acestor concepţii le lipsea forţa unificatoare, ideea morală eliberatoare, aşa cum apar ele în cele Zece Porunci, pe care Moise le-a purtat de pe înălţimile singuratice ale Muntelui Sinai spre inima şi gândirea oamenilor.

Doar în cazul poporului lui Israel s-a impus în Semiluna Fertilă noua idee de Dumnezeu într-o formă clară şi pură, eliberată de elemente magice, de reprezentări multiforme şi groteşti. Un Dumnezeu care să nu fie considerat drept o pregătire pentru continuarea vieţii Eului după moarte. Unică este şi formularea clară şi imperativă a celor Zece Porunci. Israeliţilor li se porunceşte să nu păcătuiască, pentru că aceasta este vrerea lui Yahve!

La această convingere - că legea morală dictată de Dumnezeu lui Israel este unică în Orientul antic -, s-a putut ajunge încă înainte să se găsească paralele care să arate în mod clar că tocmai în unul dintre pasajele cele mai importante, cele Zece Porunci şi celelalte legi date copiilor lui Israel, Biblia nu era atât

de singulară pe cât se păruse până atunci, ci că tocmai aici se dovedeşte a fi pătrunsă de spiritul care domnea în toată acea parte a lumii. Cele Zece Porunci sunt un fel de „document al legământului", un fel de „constituţie" a legăturii dintre Israel şi Dumnezeul său. Nu este aşadar de mirare că respectivele pasaje se aseamănă vechilor contracte de vasalitate din Orientul antic, care reglau relaţia dintre un stăpânitor şi regele vasal al poporului pe care primul l-a subjugat. Asemenea contracte de vasalitate începeau cu înşiruirea numelor, titlurilor şi înfăptuirilor „marelui rege". „Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Care te-a scos din pământul Egiptului şi din casa robiei" (Ieşirea 20:2) stă scris, urmând acelaşi tipar, în Biblie. Avem, aşadar, şi aici numele (cuvântul „Domn", după uzanţa biblică de a-l folosi pe acesta pentru adevăratul nume al divinităţii, Yahve, care era interzis să fie pronunţat), titlul („Dumnezeu") şi înfăptuirea principală („Care te-a scos din pământul Egiptului şi din casa robiei") a „marelui rege" - numai că de data aceasta este vorba despre „marele rege" ceresc al lui Israel, regele legământului. Vasalilor le era interzis să aibă relaţii cu alţi regi sau stăpânitori. în cele Zece Porunci avem, în acest sens, următorul pasaj: „Să nu ai alţi dumnezei afară de Mine!" (Ieşirea 20:3). Acest ton poruncitor, care foloseşte recurent formule de genul „Să nu ai...", „Să ai..." apare adesea în contractele de vasalitate. El nu este deci restrâns la cele Zece Porunci, aşa cum au crezut unii cărturari. „Să nu... doreşti vreun ţinut al ţării hitite", era scris, de exemplu, într-un contract de vasalitate. în Biblie apar formulări asemănătoare ca ton: „Să nu doreşti casa aproapelui tău..." (Ieşirea 20:17). Au fost găsite şi alte asemănări - ele merg până la modul în care trebuie păstrate tablele legii în chivotul legământului (transcrieri ale contractelor de vasalitate erau, de altfel, depuse şi în lăcaşe sfinte), ba chiar şi până la întărirea contractelor sau, în cazul nostru, al Poruncilor, prin binecuvântări şi blesteme. „Iată, eu vă pun astăzi înainte binecuvântare şi blestem: / Binecuvântare veţi avea dacă veţi asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru, pe care vi le spun eu astăzi; iar blestem, dacă nu veţi asculta poruncile Domnului Dumnezeului vostru, / Ci vă veţi abate de la calea pe care v-o poruncesc astăzi şi veţi merge după dumnezei pe care nu-i ştiţi" (Deuteronomul 11:26-28). Mai mult, renumitul cărturar catolic pe teme biblice Roland de Vaux, care a fost deja menţionat de mai multe ori până acum, a descoperit chiar în mai multe contracte de vasalitate hitite stipularea ca textul contractului să îi fie citit în mod regulat regelui vasal şi poporului său la termene prestabilite. La fel trebuie să se petreacă lucrurile şi în cazul corpusului de texte cu caracter juridic din Biblie, căci: „... le-a poruncit Moise acestora şi le-a zis: După trecerea a şapte ani... / să citeşti legea aceasta înaintea a tot Israelul şi în auzul lui / ... ca să audă şi să înveţe... şi ca să se silească să împlinească toate cuvintele legii acesteia" (Deuteronomul 31:10 şi urm.).

Toate acestea nu se referă însă decât la forma exterioară a celor Zece Porunci. Care este însă situaţia în ceea ce priveşte spiritul lor? Din nou s-au găsit paralele. Astfel, în Asiria, un preot care alunga „demonii" dintr-un bolnav,

trebuia să întrebe: „A supărat el (adică bolnavul) pe vreun zeu? A nesocotit o zeiţă?... Nu şi-a ascultat tatăl şi mama? Nu şi-a respectat sora mai mare?... A spus «Nu este...» şi «Este...» atunci când lucrurile stăteau invers?... A furat la cântar?... A pătruns în casa aproapelui său fără voia acestuia? S-a apropiat prea mult de femeia vecinului său? A vărsat sângele aproapelui său?..."

Pentru a încheia, două exemple din „învăţătura lui Amenemopeh":

„Nu înlătura piatra de graniţă de la limita ogoarelor şi nu muta sfoara cu care faci măsurătorile, nu te lăcomi la un ar de ogor şi nu dărâma împrejmuirea unei văduve.

Nu te lăcomi după bunurile celui nevoiaş şi nu te întinde să-i iei pâinea de la gură.

Nu potrivi cântarul să arate greşit, nu măslui greutăţile, nu micşora măsura de grâu.

Nu nenoroci pe nimeni în faţa judecăţii şi nu strâmba dreptatea.

Nu râde de un orb şi nu-ţi bate joc de un pitic, nu critica cele ce vrea să înfăptuiască un beteag."

„Exemplul trecerii în revistă", pe care specialiştii în Antichitatea biblică îl citează adesea mai recent este, de fapt, o „confesiune negativă" care apare în capitolul 125 al aşa-numitei „Cărţi a Morţilor". După concepţia vechilor egipteni, cei decedaţi trebuiau să apară într-o „sală de judecată" în faţa a patruzeci şi doi de judecători ai morţilor şi să facă următoarea mărturisire:

„Nu am îmbolnăvit pe nimeni.
Nu am făcut pe nimeni să plângă.
Nu am omorât pe nimeni.
Nu am pus să fie omorât nimeni.
Nu am făcut rău nimănui.
Nu am împuţinat hrana din temple.
Nu am stricat cumva pâinile jertfite zeilor.
Nu am furat pâinile jertfite morţilor.
Nu am avut nici o împreunare neîngăduită cu altcineva.
Nu m-am dedat la nici o făptuire împotriva naturii."

Şi încă multe altele...

Mai departe vom vedea că, în conformitate cu cele mai noi rezultate ale cercetărilor, opoziţia dintre o lume a credinţei într-o sigură divinitate şi cea populată de un noian de zeităţi nu este una atât de tranşantă pe cât s-ar putea crede. Cândva au existat o mulţime de zeităţi şi în Israel - pe de o parte în cadrul formelor de religie populară a epocii de început, pe de altă parte şi pentru că cei aflaţi în fruntea diverselor regate din regiune erau consideraţi de toate religiile din zona Semilunii Fertile drept nişte divinităţi. Trebuie să notăm că nici în alte părţi lucrurile nu erau lăsate să o ia razna. Şi dincolo de graniţele Israelului

exista responsabilitate, cutumă, lege, ordine, etică şi morală. Şi în alte locuri li se dădea normelor în uz ale comportamentului interuman o expresie, care corespundea întru totul legilor sfinte ale copiilor lui Israel. Din nou Biblia are dreptate - şi aceasta deoarece textele ei juridice fundamentale, a căror esenţă se regăseşte în cele Zece Porunci, ne transmit un mesaj consecvent cu istoria şi cultura morală şi cutumiară a Orientului antic. Imaginea care se reliefează astăzi ne îngreunează posibilitatea de a susţine în continuare unicitatea textelor juridice ale Bibliei, care a fost afirmată cu mai multă vreme în urmă, fapt care ar putea să-i facă pe unii să se simtă într-un univers al incertitudinii. Or, noi nu putem să înlăturăm această posibilă incertitudine. Şi totuşi, astăzi ni se prezintă, pe baza dovezilor extra-biblice privind relatările foarte precise aflate în Biblie, o imagine mult mai clară şi mai amănunţită a relaţiei care a existat între copiii lui Israel şi universul cultural şi istoric mai amplu în care trăiau...

Capitolul trei

Sub cerul stepei

între Sinai şiKadesh: 230 de kilometri • Două mari izvoare în apropierea locului de repaus • Iscoade trimise înspre Hebron • Viţa-de-vie • Popoare străine • O femeie felahă descoperă arhiva dinAmarna • Scrisori ale prinţilor indo-arieni din Canaan • Raportul unui grup de iscoade duce la o nouă hotărâre • „Deşertul" biblic era de fapt o stepă

ŞI AU PLECAT FIII LUI ISRAEL DIN PUSTIUL SINAI... (Numerii 10:12)

Poporul lui Israel s-a supus credinţei într-un singur Dumnezeu şi a adoptat legile acestuia; obiectul sacru pe care I l-au făurit - chivotul legii - a fost făcut din lemn de salcâm (Ieşirea 25:10), care se mai găseşte şi astăzi în abundenţă în peninsula Sinai.

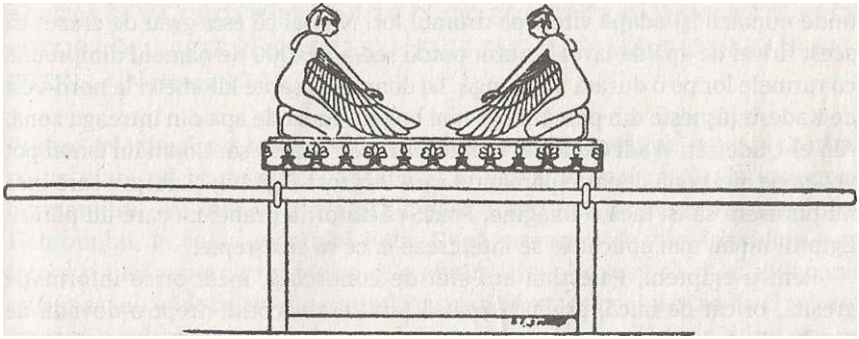

Fig. 22. Chivotul legii şi barele pentru a-l transporta (reconstituire)

Şederea în zona Muntelui Sinai a durat aproape un an. Sosise momentul pentru neamul lui Israel să-şi continue drumul, luând-o spre nord, direct spre Canaan. Kadesh, următoarea etapă, care a însemnat un moment de mare importanţă în călătoria prin deşert, se află (în linie dreaptă) la 230 de kilometri de Sinai.

Şi această porţiune a drumului parcurs poate fi urmărită cu mare exactitate pe baza indicaţiilor topografice din Biblie. Au înaintat pe lângă Golful Aqaba, de-a lungul deşertului Paran (Numerii 13:1), care astăzi poartă denumirea de Bâdiet et-Tih, adică „Deşert al singurătăţii", şi apoi pe latura estică a acestuia. Dintre locurile menţionate în Biblie în care s-ar fi oprit copiii lui Israel pe acest drum (Numerii 33:16-36), s-a crezut că au putut fi identificate Haserot

şi Eţion-Gheber; Haşerot ar fi fost actualul Ain Huderah, din apropierea golfului, iar Eţion-Gheber s-ar afla lângă vârful extrem al Golfului Aqaba, fiind aşezarea care a fost considerată centrul industrial şi portuar al regelui Solomon (III Regi 9:26).

Pe drumul de-a lungul malului golfului se petrece din nou „minunea" prepeliţelor. Este din nou primăvară, perioada în care păsările migrează, şi din nou este consemnată în Biblie o descriere exactă a fenomenului, conformă cu natura: „Atunci s-a stârnit vânt de la Domnul, a adus prepeliţe dinspre mare şi le-a presărat împrejurul taberei..." (Numerii 11:31).

„Pornind din Eţion-Gheber, au poposit în pustiul Sin. Plecând din pustiul Sin, au tăbărât în Cadeş" (Numerii 33:36).

Mai în jos de Hebron, zona de dealuri a regatului Iuda coboară treptat într-o vale relativ netedă, a cărei parte sudică este adesea numită „Râul Egiptului". Este o vale seacă puternic ramificată, în care israeliţii găseau tot mai puţină apă pe măsură ce înaintau (Numerii 34:5; Iosua 15:4; III Regi 8:65). Acesta este Negevul sau, cum scrie în Biblie „ţara de la miazăzi". Printre atâtea „wadi" - adică văi seci, prin care nu curge decât apa ploilor din timpul iernii -, se află şi Kadeshul. Vechiul nume Kadesh s-a păstrat în cel al unui mic izvor, Ain Qedeis, unde nomazii îşi adapă vitele pe drumul lor. Numai că este greu de crezut că acest firicel de apă de izvor a putut potoli setea a 6 000 de oameni dimpreună cu turmele lor pe o durată mai lungă. La doar circa şapte kilometri la nord-vest de Kadesh ţâşneşte din pământ cea mai bogată sursă de apă din întreaga zonă, Ain el-Qudeirât. Wadi Qudeirât îi datorează fertilitatea sa. Copiii lui Israel pot vedea de aici până departe pământul care le-a fost făgăduit şi despre care încă nu putuseră să îşi facă o imagine. Poate că datorită grabei cu care au părăsit Egiptul nu au mai apucat să se intereseze la ce să se aştepte.

Pentru egipteni, Palestina era atât de cunoscută, încât orice informaţie greşită, oricât de mică, privind această ţară, era socotită drept o dovadă de incultură. Aman-appa, un „scrib de ordine al armatei" sub Ramses al II-lea a fost chiar ridiculizat pentru necunoaşterea Palestinei. Hori, un funcţionar de pe lângă grajdurile regale, i-a răspuns la o scrisoare cu o aciditate satirică evidentă, punându-i la încercare cunoştinţele în această privinţă: „Scrisoarea ta este bogată şi plină de cuvinte pompoase. Iată, vei fi răsplătit aşa cum sunt răsplătiţi cei care vor să fie încărcaţi cu mai multă muncă şi vei primi mai mult decât ţi-ai dorit. Spunem, aşadar: Dacă vorbele tale grăiesc adevărul, atunci arată-te, ca să te cercetăm. Se pregăteşte pentru tine un cal care o să fie tot atât de iute ca... un şacal. Lasă-ne să vedem de ce eşti în stare. Nu ai văzut ţinutul Upe de lângă Damasc? Nu ştii cum arată? Dar râul care curge acolo? Nu ai fost la Kadesh? Nu ai fost pe drumul spre Liban, unde cerul este întunecat în timpul zilei? Acolo cresc chiparoşi, stejari şi cedri, care ajung până la cer. Te mai întreb de un oraş misterios, care se numeşte Byblos, cum arată el? Apoi să-mi vorbeşti despre Sidon şi Sarepta. Se mai vorbeşte şi despre un alt oraş, care se

află la mare, portul Tir. Li se aduce apa cu corăbiile. Când ajungi la Jaffa, dai de câmpii verzi şi de o fată frumoasă, care păzeşte viile. Va sta cu tine şi îţi va da din minunile poalei ei... Aţipeşti şi nu mai faci nimic. Ţi se fură... arcul, cuţitul de la brâu, tolba cu săgeţi, iar pe întuneric îţi sunt tăiate frâiele... Carul ţi se va sparge în bucăţi. Vei spune: daţi-mi de mâncare şi apă, pentru că am reuşit să ajung! Ei vor face pe surzii şi nu-ţi vor da ascultare. Acum, du-mă spre sud în ţinutul unde se află Akko. Unde este muntele Sichem? Priceputule scrib, pe ce se merge spre Haţor? Cum arată râul acolo? Să mai vorbim şi de alte oraşe. Cum arată Kin de lângă Megiddo, povesteşte-mi de Rehob, de Beth-Şan şi Kiriat-el. Spune-mi cum se poate trece de Megiddo. Iar peste Iordan, cum faci să ajungi la celălalt mal? Cum vezi, am călătorit prin ţara Palestina pentru tine", scrie funcţionarul regal, „... priveşte-o în linişte, pentru ca în viitor să fii în stare să o descrii şi pentru ca să poţi ajunge consilier". Egiptenii, fie ei funcţionari regali, soldaţi sau comercianţi, aveau cu toţii o idee foarte clară despre Palestina. Moise însă, care aparţinea unui popor sărac de păstori, a trebuit să afle de unul singur ce este cu această ţară. Aşa că a trimis iscoade.

TRIMIŢÂNDU-I PE ACEŞTIA DIN PUSTIUL PARAN CA SĂ ISCODEASCĂ PĂMÂNTUL CANAANULUI, MOISE LE-A ZIS: / „SUIŢI-VĂ DIN PUSTIUL ACESTA ŞI VĂ URCAŢI PE MUNTE ŞI CERCETAŢI CE PĂMÂNT ESTE ŞI CE POPOR LOCUIEŞTE ÎN EL; DE ESTE TARE SAU SLAB, MULT LA NUMĂR SAU PUŢIN..."(Numerii 13:18, 19)

Printre cele douăsprezece iscoade trimise de Moise se află şi Iosua, un bărbat cu un mare talent de strateg, aşa cum se va vedea mai târziu, la cucerirea Canaanului. Au ales ca ţintă principală a acţiunii lor regiunea din jurul Hebronului, în sudul regatului Iuda. După patruzeci de zile, iscoadele s-au întors şi i-au raportat lui Moise cele aflate. Drept dovadă că şi-au îndeplinit misiunea, au adus fructe din ţinutul în care au fost, smochine şi rodii. O mirare enormă a stârnit „...o viţă-de-vie cu un strugure de poamă şi au dus-o doi pe pârghie" care a fost tăiată „în valea Escol"(Numerii 13:24).

Probabil că nu a fost doar un ciorchine, cum se miră mulţi, ci un butuc întreg de viţă plin cu struguri, pe care iscoadele l-au tăiat cu totul, pentru a păstra strugurii proaspeţi mai mult timp. Oricum, este credibilă indicaţia din Biblie referitoare la zona de unde ar fi provenit acest strugure, deoarece „Valea Escol" înseamnă „Valea Strugurilor". Ea se află la sud-vest de Hebron şi este şi în ziua de astăzi o regiune viticolă. Ciorchini de struguri cântărind cinci până la şase kilograme nu sunt o raritate aici. Iscoadele au povestit cele ce au văzut, aşa cum o făcuse cu 650 de ani înainte Sinuhe: Canaanul era o ţară „în care curge miere şi lapte... / Dar poporul care locuieşte în el este îndrăzneţ şi oraşele sunt întărite şi foarte mari..." (Numerii 13:28, 29).

La enumerarea diferiţilor locuitori ai ţării îi menţionează pe hitiţi, amoriţi, pe iebuseii din împrejurul Ierusalimului, pe canaaneni şi pe amaleciţi, cu care

israelienii se ciocniseră deja în Sinai. îi amintesc şi pe „copiii lui Enac", care ar fi „din neamul uriaşilor" (Numerii 13:23, 29, 34). „Enac" ar putea însemna „cu gâtul lung". Din punct de vedere ştiinţific nu se poate afirma în zilele noastre mai mult. S-a formulat presupunerea că în „uriaşi" s-ar putea regăsi elemente ale popoarelor presemitice, însă nu există dovezi în acest sens.

în acea perioadă trăiau, într-adevăr, popoare de rase diferite în Canaan, care trebuie să fi fost străine pentru cei care veneau din Egipt. Aflăm mai multe despre ce se întâmpla atunci datorită unei tăbliţe de lut, care a fost găsită de o femeie felahă în 1887 la Tell el-Amarna. Cercetările care au fost făcute ulterior au dus la descoperirea unui corpus de 377 de documente, care sunt scrise cu semne cuneiforme şi provin din arhivele regale ale lui Amenophis al III-lea şi ale fiului său, Akhenaton, care şi-a construit capitala regatului la el-Amarna, în apropierea Nilului. Aceste tăbliţe conţin, în principal, corespondenţă diplomatică din partea unor conducători din Palestina, Fenicia şi sudul Siriei cu ministerele de externe ale celor doi faraoni, limba folosită fiind cea akkadiană, limba diplomaţiei în mileniul al II-lea î.Hr. Majoritatea acestor misive sunt pline de cuvinte tipic canaanite, unele scrisori fiind scrise aproape integral în acest dialect. Descoperirea inestimabilă a acestui corpus de corespondenţă aruncă o lumină revelatoare asupra situaţiei Palestinei din secolele al XV-lea şi al XTV-lea î.Hr.

într-una dintre scrisori se poate citi: „Regelui, stăpânului meu, soarelui meu, zeului meu, aşa îi zic: şi îţi spune Suwardata, slujitorul tău, slujitorul regelui şi praful de picioarele lui, soare de pe cer, eu care de câte şapte ori m-am aruncat la podea pe pântece şi pe spate..."

Trebuie să se ştie că aceasta este doar introducerea. Faţă de alte texte, nu este deloc exagerată, ci doar formală, aşa cum o cerea protocolul acelei perioade. Apoi Suwardata ajunge la ceea ce voia să comunice: „Să ştie regele, stăpânul meu, că Habiru s-au răsculat în ţările ce mi le-a dat zeul regilor, stăpânul meu, încât m-au părăsit toţi fraţii mei şi că eu şi Abdi-Heba suntem cei care luptăm împotriva căpeteniilor lui Habiru. Iar Aser, prinţul din Aco (Judecători 1:31) şi prinţul Indaruta al Acşafului (Iosua 11:1) au fost cei care mi s-au alăturat să mă ajute pentru 50 de care, pe care acum le-am pierdut, căci iată, s-au întors împotriva mea. Să trimită regele şi stăpânul meu pe Yanhamu, pentru a putea purta un război în toată legea aici şi pentru a putea reaşeza ţara regelui, a stăpânului meu, în vechile ei graniţe."

Această misivă a unui înalt demnitar egiptean aflat în Canaan ne redă într-un colorit viu atmosfera epocii. în puţinele sale propoziţii se oglindesc în mod evident intrigile şi nesfârşitele certuri şi lupte încrâncenate între căpeteniile diverselor ţinuturi supuse Egiptului sau ale acestora cu triburile nomade războinice. Ceea ce este de mare interes la această misivă, dincolo de stil şi de conţinut, este autorul ei, respectiv prinţul Suwardata. Deja numele său ne indică faptul că este de extracţie indo-ariană! Cum este şi cel al lui Indaruta. Oricât de ciudat ar părea, o treime din semnatarii misivelor princiare sosite

din Canaan sunt de provenienţă indo-ariană. Birjawaza al Damascului, Biridija din Meggido, Widia din Aşcalon, Biraşena din Sichem, în Samaria - cu toţii poartă nume indo-ariene. Indaruta, regele Acşafului, poartă un nume care apare identic în Vede şi în alte scrieri sanscrite timpurii. Abdi-Heba al Ierusalimului aparţine unui popor adesea menţionat în Biblie: hurriţii (în Biblie apar sub denumirea de „horei").

Gradul de credibilitate a acestei relatări este susţinut de papirusuri egiptene din secolul al XV-lea î.Hr., în care ţara Canaan este denumită „Huru" după hurriţi. Ca atare, hurriţii trebuie să fi fost răspândiţi în ţară de mult timp.

ATUNCI TOATĂ OBŞTEA A RIDICAT STRIGĂT ŞI A PLÂNS POPORUL TOATĂ NOAPTEA ACEEA / LA CE NE DUCE DOMNUL ÎN PĂMÂNTUL ACELA, CA SĂ CĂDEM ÎN RĂZBOI? FEMEILE NOASTRE ŞI COPIII NOŞTRI VOR FI PRADĂ. (Numerii 14:1, 3)

Ceea ce au relatat iscoadele despre oraşele puternic întărite ale Canaanului (Deuteronomul 1:28) şi despre populaţia de acolo, care era foarte bine înarmată, nu era nicidecum o exagerare. Copiii lui Israel nu erau obişnuiţi cu priveliştea unor fortificaţii cu ziduri ciclopice, care li se păreau ameninţătoare. în ţinutul Goşen, care a fost patria lor pentru multe generaţii, nu exista decât un singur oraş fortificat, Ramses. în Canaan însă, o fortăreaţă se afla în văzul următoarei, toată ţara era practic împănată cu ele. Existau o mulţime de cetăţui pe vârfuri de deal şi de munte, care le făceau să pară şi mai înspăimântătoare. Nu e, aşadar, de mirare, că cele povestite de iscoadele trimise de Moise au stârnit de-a dreptul un şoc printre israeliţi.

Copiii lui Israel erau total lipsiţi de experienţă în ceea ce priveşte arta războiului, nu aveau decât arme primitive, cum ar fi arcul, suliţa, sabia, cuţitul; nici nu putea fi vorba de care de luptă trase de cai, aşa cum aveau în număr mare canaaniţii. Evreii erau încă prea răsfăţaţi de hrana bună pe care o avuseseră în Egipt, la care nu mai pregetau să se gândească mai ales cei mai în vârstă, care nu mai încetau să se plângă şi să aţâţe nemulţumirea. De asemenea, în ciuda noii lor credinţe şi a experienţei comune a fugii din Egipt, nu ajunseseră încă să fie destul de uniţi unii cu alţii pentru a avea tăria de a încerca să se opună în luptă unei forţe superioare lor din punct de vedere militar.

Din aceste considerente, Moise a luat hotărârea, întru totul înţeleaptă, să nu continue marşul spre Canaan dinspre sud, aşa cum fusese plănuit. Vremurile şi oamenii încă nu erau gata pentru marele moment. Călătoria trebuie să fie reluată: timpul încercărilor şi al dovezilor de vrednicie trebuie prelungit, pentru a putea permite ca aceşti fugari, în căutarea unei ţări a lor, să se maturizeze şi să devină un popor unit, întărit şi obişnuit cu greutăţile. Mai întâi trebuie să crească o nouă generaţie.

Nu ştim multe despre perioada neclară care a urmat. Este vorba de treizeci şi opt de ani, aproape o viaţă de om, dedicaţi remodelării unui popor. Atât a

durat traiul dus în „deşert". Corelată de multe ori cu „minuni" precum cele ale prepeliţelor şi ale manei, această perioadă şi locurile despre care ni se vorbeşte în Biblie pot părea extrem de improbabile. Lucru care nu este neîndreptăţit, numai că din cu totul alte cauze decât cele bănuite în genere, aşa cum o dovedesc cercetările ştiinţifice sistematice întreprinse în această direcţie. O şedere în deşert a copiilor lui Israel nu a avut niciodată loc în sensul literal al termenului!

Deşi menţiunile din Biblie care se referă la această perioadă sunt extrem de sărace, din puţinele locuri care au putut fi identificate fără dubii de către specialişti se conturează o imagine destul de concludentă. Conform acesteia, fiii lui Israel s-au aţinut o vreme foarte îndelungată, împreună cu turmele lor, în Negev, în ţinutul celor două izvoare de lângă Kadish. S-au mai întors, de asemenea, o dată în regiunea Madianului şi a peninsulei Sinai. Comparate cu teritoriile ucigaşe ale dunelor de nisip din Sahara, aceste întinderi nu au fost niciodată adevărate deşerturi. Cercetările terenului au dovedit că nici nivelul prezenţei apei şi nici cantitatea de precipitaţii nu au suferit schimbări de amploare. Drept urmare, „deşertul" trebuie să fi fost, în cel mai rău caz, o stepă cu posibilităţi de păşunat şi cu surse de apă.

Lucrările arheologice ale americanului Nelson Glueck din anii 1950 au dus la o mai amplă cunoaştere a condiţiilor din acea perioadă. Aceste cercetări ne demonstrează că zonele în care au locuit triburi seminomade în secolul al XlII-lea î.Hr. erau strâns interconectate datorită practicării a variate meşteşuguri şi comerţului foarte viu cu Egiptul şi Canaanul. Printre acestea se numără şi madianiţii, printre care a trăit Moise pe durata exilului său, căsătorindu-se cu Sefora, o membră a tribului local (Ieşirea 2:21).

Cercetările cele mai recente în domeniul Bibliei urmăresc o cale puţin diferită. Ele nu se mulţumesc doar cu dovada că un loc numit în Biblie a existat în realitate şi că un detaliu sau altul menţionat în Biblie - cum ar fi lovirea stâncii pentru a scoate apă (Ieşirea 17:1-7; Numerii 20:2-13 şi Deuteronomul 32:51) sau rugul aprins (Ieşirea 3:2) - ar fi putut avea un substrat real. Căci asemenea detalii, oricât de mult s-ar potrivi şi ar fi de frapante, ar putea să apară în cadrul unei poveşti care în rest să fie rodul imaginaţiei. Pentru a da un exemplu contemporan: sună foarte plauzibil să scrii astăzi o istorie în care trama să fie liber inventată, deşi toate amănuntele incluse corespund până în cel mai mic detaliu cu realitatea - începând de la deşteptătorul care începe să sune de dimineaţă şi de la enervantul sunet al telefonului şi până la scrâşnetul unei frâne puse brusc sau uruitul tramvaiului pe şine şi câte şi mai câte. Faptul că asemenea detalii sunt descrise corect sau incorect nu constituie deci un punct de sprijin sigur pentru constatarea adevărului sau a neadevărului unei povestiri. De aceea, a început să fie examinată cu şi mai mare atenţie istoria exodului israeliţilor din Egipt, fără a se acorda amănuntelor un rol semnificativ. Dimpotrivă, s-a pus întrebarea: Ce se află de fapt în spatele acestei istorii luate ca un tot - această istorie despre o călătorie prin deşert şi stepă, care a durat o viaţă

de om şi la capătul căreia israeliţii nu şi-au atins ţelul decât prin circumstanţe extrem de bizare? Rezultatul nu a fost unul surprinzător, care să umple prima pagină a tuturor ziarelor - nu, dimpotrivă, el a fost pentru cercetători unul ca multe altele. Şi deloc senzaţional: lucrurile stau un pic mai complicat decât s-ar fi crezut la o primă vedere. Dar până şi noi trebuie să ne fi obişnuit cu acest proces al cercetării şi cu dificultăţile sau nuanţările care apar pe parcurs.

De exemplu, în Biblie sunt menţionate opriri în exodul israeliţilor din Egipt - Sucot şi Migdal (Ieşirea 13:20 şi 14:2), care s-ar fi aflat pe un cunoscut drum de fugă al sclavilor egipteni, căci şi un „text de manual" egiptean, care era folosit în şcoli şi a cărui temă era fuga sclavilor (Papirus Anastasi V, XIX 2 - XX 6), menţionează aceleaşi denumiri de locuri. însă, cu siguranţă, nu a fost vorba de „întregul Israel", care a plecat din Egipt, ci doar de grupuri răzleţe - sau de urmaşii lor - care s-au contopit apoi cu marele „Israel". Faptul că nu „întregul Israel" s-a aflat atunci în exod se poate deduce chiar şi dintr-un pasaj din Biblie, căci „israelit" nu era în mod evident doar cel care a ajuns la capătul drumului în „Pământul Făgăduinţei". Dimpotrivă, existau israeliţi „localnici", care se aflau deja aici atunci când au ajuns în aceleaşi locuri cei de pe drum. Iosua adună între munţii Ebal şi Garizim, lângă Sichem, „tot Israelul" şi, în mod exprimat clar, „toţi băştinaşii şi veneticii" (Iosua 8:33). Cu alte cuvinte: în vremea aşa-numitei „ocupări a ţării" trebuie să fi locuit în Palestina şi israeliţi care trăiseră de mult în acele locuri. Nu ne rămâne decât să ne spargem capul dacă aceştia din urmă au ajuns aici cu alte valuri mai timpurii de imigranţi sau dacă există o altă explicaţie pentru prezenţa lor...

Poate că diferitele evenimente menţionate în legătură cu exodul, care se petrec ba în Egipt, ba în peninsula Sinai, ba în ţinutul din apropierea Iordanului, nu au fost iniţial decât nişte istorii separate, care s-au petrecut în respectivele locuri şi care abia în Biblie au fost îmbinate şi armonizate unele faţă de altele, pentru a se ajunge la o istorisire legată - o combinaţie de tradiţii, care se demască de obicei prin pasaje duble. Or, tocmai asemenea pasaje duble întâlnim şi în acest caz. Cel mai evident element este repetarea „minunii mării" (Ieşirea 14), la trecerea de către israeliţi a Iordanului (Iosua 3:4-17). Din nou ar fi trecut copiii lui Israel fără să-şi ude picioarele pe unde şiroia de obicei fluviul, de o parte apele dispărând, iar de cealaltă crescând ca un zid. Oricât se încearcă să se facă plauzibilă trecerea prin aşa-numita „Mare Roşie" sau, mai curând „Mare a Trestiilor", această dubletă cu trecerea Iordanului nu poate să nu stârnească semne de întrebare. Tot ce ne spun autorii Bibliei în legătură cu fuga copiilor lui Israel din Egipt în „Ţara Făgăduinţei" să nu fie oare, în cele din urmă, decât nişte poveşti frumoase, lipsite de orice miez istoric?

în mod uimitor, tocmai pentru două detalii din Biblie care apar în relatarea exodului au fost descoperite de curând confirmări de natură arheologică, la care nu se aşteptase nimeni în acest context. în ciuda oricăror proiecte riguros definite şi a cercetării sistematice, în arheologie joacă în continuare un rol şi hazardul, iar acesta nu ţine deloc cont de ceea ce urmăresc cercetătorii! în

ceea ce priveşte tema pe care o abordăm acum, întâmplarea i-a sărit în ajutor arheologului israelian Beno Rothenberg, care făcea săpături în zona minelor de cupru de la Timna (Wadi Araba), el descoperind aici un „şarpe din aramă" şi un cort al divinităţii!

în cazul „şarpelui de aramă" este vorba de un idol cu chip de şarpe, căruia i se atribuie forţe magice (Numerii 21:9). Chiar şi în templul din Ierusalim se pare că a existat o asemenea statuie de cult. De abia regele Iezechia al Iudei, care a domnit în jurul anului 700 î.Hr., a spart-o şi a distrus-o (IV Regi 18:4). Acest idol în chip de şarpe aminteşte, desigur, de toiagul în formă de şarpe din vechiul Sumer, care apărea pe o vază închinată zeului vieţii, Ningizzida, apoi de toiagul lui Esculap dintr-o perioadă mai târzie a Antichităţii, cât şi de nenumăraţii şerpi sacri ai vechiului Egipt. însă încă la începutul secolului XX un învăţat german, H. Greftmann, a susţinut că „şarpele de aramă" trebuie să fi fost preluat de la madianiţi, cu care israeliţii intraseră în contact în drumul lor prin deşert.

Madianiţii se trag, conform Bibliei, din Chetura, nevasta lui Avraam (Facerea 25:1-4), iar Raguel (sau Ietro), un preot madian, a fost socrul lui Moise (Ieşirea 2:16 şi urm.; 3:1; 18:1 şi urm.). Lui Raguel i s-ar datora ciudatul cult al şarpelui. Nu este lipsit de dramatism faptul că Beno Rothenberg a descoperit într-un sit cu elemente madianitice un asemenea idol al şarpelui de 12 cm, în parte aurit. Dar lucrurile merg încă mai departe în cazul acestei senzaţionale dovezi de amănunt a marşului, atât de discutat şi disputat, al israeliţilor prin pustie: această mică reproducere aurie a unui şarpe a fost găsită în sanctuarul unui templu-cort! Acesta este faptul care încoronează cu adevărat descoperirea lui Rothenberg. Căci, prin scoaterea la lumină a unui templu-cort, el a făcut o descoperire în domeniul arheologiei biblice care a avut un impact extrem de mare. Iată de ce: criticii Bibliei, ţinând de cele mai diferite şcoli şi tendinţe, nu au încetat să-şi exprime încă din secolul al XlX-lea dubiile privind existenţa acelui templu-cort - a tabernacolului, respectiv a cortului sfânt - despre care ni se vorbeşte în Biblie atât de amplu (Ieşirea cap. 25-31 şi cap. 35-39). E adevărat că vocile unora dintre critici au amuţit atunci când s-a descoperit reprezentat un asemenea templu transportabil în deşert pe un mic relief din templul închinat lui Baal din Palmyra (Thadmor). Oricum, după această descoperire nu s-a mai exclus total ideea că şi israeliţii ar fi putut să aibă un templu-cort, dar s-a continuat să se considere că detaliile legate de tabernacolul descris în Biblie nu erau, de fapt, decât transpunerea în trecut a unor elemente care, de fapt, au existat în templul construit în Ierusalim mai târziu. Şi s-a spus, oricum, că templul-cort reprezentat la Palmyra era unul extrem de mic - nu ar fi vorba de o reprezentare a tabernacolului, ci a chivotului legii!

Lucrurile au ajuns să stea cu totul altfel odată cu descoperirea templului-cort pe care a făcut-o Rothenberg în Timna! Măsurătorile făcute de el se apropie mult mai mult de dimensiunile indicate în Biblie pentru cortul sfânt. Se afla pe locul unde fusese un mai vechi loc de cult închinat zeiţei egiptene Hathor.

Madianiţii, care au continuat să extragă cupru după retragerea egiptenilor din valea Timna, au transformat acest templu conform religiei lor şi l-au acoperit cu un cort, de la care Rothenberg nu a găsit doar găurile lăsate de ţăruşii bătuţi oblic în pământ, ci chiar şi resturi de stofă.

Desigur: detaliile privind „decoraţiunile interioare" ale tabernacolului sunt în continuare neclare. Astfel, „jertfelnicul", cu decoraţiuni de cupru şi cu o îngrădire tot din cupru (Ieşirea 27:1-8) nu ar fi putut fi realizat decât mult mai târziu; nici meşterii regelui Solomon, care au făcut astfel de lucrări pentru templul ridicat de acesta, nu ar fi avut măiestria necesară de a produce aşa ceva, astfel încât aceste elemente trebuie să fi fost comandate regelui Hiram al Tirului (II Paralipomena 2:6 şi 12 şi urm.). Nici coarnele pe care le-ar fi avut acest jertfelnic (Ieşirea 27:2; 30:2-3) nu au apărut, conform descoperirilor arheologice făcute în Israel, decât la începutul epocii regatului (deci atunci când templul exista deja), iar Biblia nu le menţionează din nou decât de-abia în corelaţie cu perioada regatului (v. III Regi 1-50 şi urm.; Psalmi 117:27; Ieremia 17:1; Amos 3:14). După descoperirea făcută de Rothenberg, nimic nu mai stă astăzi în mod fundamental în calea afirmaţiei că poporul evreu a avut, de foarte timpuriu, un templu-cort, care să fi semănat într-o anume măsură cu cel descris în Biblie.

Capitolul patru

Spre Țara Făgăduinței

Plecarea la dram a tinerei generaţii • Un nou plan strategic • Cererea de trecere transmisă la Edom • înaintarea în zona de est a Ţării Iordanului • „Patul de fier" al regelui Og • Descoperirea de dolmene laAmman • Moab îşi trimite fiicele • Cultul lui Baal în Canaan • Moise vede „Ţara Făgăduinţei" • Tabără de corturi în dreptul oraşului Ierihon

S-A APRINS ATUNCI MÂNIA DOMNULUI ASUPRA LUI ISRAEL ŞI I-A PURTAT PRIN PUSTIE PATRUZECI DE ANI, PÂNĂ CÂND S-A SFÂRŞIT TOT NEAMUL CARE FĂCUSE RĂU ÎNAINTEA DOMNULUI. (Numerii 32:13)

Biblia reia istorisirea evenimentelor prin care au trecut copiii lui Israel de-abia când lungii ani ai pribegiei se apropie de sfârşit. între timp, a crescut o nouă generaţie, care este pregătită să plece către Ţara Făgăduinţei. însă nici unul dintre bărbaţii care au fost în fruntea celor care au plecat din Egipt, nici chiar Moise - ne spune Biblia - nu va păşi pe tărâmul ei.

Noul plan strategic prevede cucerirea Canaanului dinspre est, pornind aşadar din ţinuturile aflate în proximitatea Iordanului. însă drumul de la Kadesh până în ţinutul de la est de Iordan străbate cinci regate, care se află între valea Iordanului şi deşertul Arabiei: în nord, începând cam din dreptul prelungirilor muntelui Hermon se află regatul Vaşan, apoi regatul amorit de la Sihon, mai încolo regatul lui Ammon, iar la coasta estică a Mării Moarte se află regatul Moab şi mult spre sud, Edomul.

Edomul este primul regat care trebuia să fie străbătut pe drumul care ducea spre ţinutul aflat la est de Iordan. Copiii lui Israel cer permisiunea de trecere: „Din Cadeş a trimis Moise soli la regele Edomului, ca să-i spună: /... îngăduieş-te-ne să trecem prin ţara ta..." (Numerii 20:14, 17).

Cel mai repede ajungi la ţintă dacă circuli pe drumurile cele mai bune. Autostrăzilor noastre le corespundea pe atunci un drum care trecea chiar prin mijlocul Edomului şi pe care israeliţii intenţionau să îl urmeze. Este vechiul „Drum împărătesc", care exista încă pe vremurile lui Avraam. „îngăduieşte-ne să trecem prin ţara ta", cer ei, „... vom trece pe drumul împărătesc..." (Numerii 20:17).

Populaţia sedentară din Orient i-a privit întotdeauna cu un sentiment de neîncredere pe nomazi - lucru care a fost valabil în trecut tot aşa cum mai este valabil şi astăzi -, cu toate că negociatorii lui Israel au declarat în mod răspicat că: „...nu ne vom abate pe la ogoare şi pe la vii, nici apă nu vom bea din fântânile tale, ci... neabătându-ne nici la dreapta, nici la stânga, până vom

ieşi din hotarele tale... şi de vom bea din apa ta, noi sau dobitoacele noastre, îţi vom plăti..." (Numerii 20:17, 19).

Nelson Glueck a avut şansa să vadă cu propriii ochi cât de precisă era descrierea oferită de Biblie în ceea ce priveşte oraşul Edom, după ce a condus o expediţie de cercetare care a durat mai mulţi ani. în sudul Transiordaniei a descoperit, într-un ţinut din vecinătatea vechiului Edom şi Moab, o mulţime de urme ale unei aşezări de la începutul secolului al XV-lea î.Hr. Resturile de teren cultivat lasă să se tragă concluzia că ar fi existat câmpuri arate. Este aşadar de înţeles că, în ciuda tuturor asigurărilor israeliţilor exprimate în cererea lor de a merge pe Drumul împărătesc şi, deci, prin Edom, ei nu au primit acordul respectivului oraş.

Acest refuz îi obligă pe fiii lui Israel să facă un ocol. O iau de-a lungul marginii de vest a Edomului spre nord, în direcţia Mării Moarte, trecând prin Phunon, care astăzi se numeşte Kirbet-Phenan, o veche mină de cupru, cât şi prin Oboth, cunoscut pentru izvoarele sale. Apoi trec pârâul Sered, care forma graniţa dintre Edom şi Moab, ajungând în centrul Iordaniei. Trec, făcând un mare arc, atât limita Moabului, cât şi coasta de sud a Mării Moarte. Ajung apoi la râul Arnon, deci la graniţa de sud a regatului amoriţilor (Numerii 21:13). Din nou fac cerere israeliţii pentru a li se acorda dreptul de a merge pe Drumul împărătesc (Numerii 21:22). Iar nu le este îngăduit, de data asta de Sihon, regele amoriţilor. Se ajunge la luptă, începe cucerirea armată.

Odată cu înfrângerea amoriţilor, evreii repurtează primul lor triumf. Conştienţi de forţa lor, năvălesc peste râul Iaboc mai departe spre nord şi cuceresc şi regatul Vaşan. Prin acest prim atac ferm pe care îl întreprind devin stăpâni ai zonei din estul Iordaniei, care se întindea de la râul Arnon până la malurile lacului Ghenizaret.

în descrierea pătrunderii şi a luptelor date în ţara de la est de Iordan se vorbeşte, printre altele, despre un „pat de fier" al unui uriaş, care ar fi aparţinut regelui Og al Vaşanului (Deuteronomul 3:11) şi care a dat multe bătăi de cap cercetătorilor. Acest mic pasaj bizar şi greu de crezut din Biblie a fost elucidat între timp printr-o explicaţie pe cât de naturală, pe atât de uimitoare. Biblia nu face decât să consemneze cu exactitate o amintire, care s-a păstrat din timpuri de mult trecute ale Canaanului.

Atunci când cercetătorii au parcurs în lung şi în lat ţara Iordanului în căutarea de urme ale istoriei biblice, au dat peste un gen de monumente care fuseseră descoperite şi în alte ţări. Era vorba de nişte pietre înalte, poziţionate eliptic, deasupra cărora era aşezată transversal o lespede de stâncă enormă: renumitele dolmene sau monumente megalitice, folosite cândva ca morminte. Asemenea monumente s-au păstrat pe ici şi pe colo în nordul Germaniei, în Danemarca, Anglia, nord-vestul Franţei şi în Sardinia. Poartă denumirea populară de „paturi ale uriaşilor" sau „morminte ale hunilor". Deoarece asemenea monumente de mari dimensiuni au fost descoperite şi în India, Asia de Est şi chiar şi în insulele

din sudul Pacificului, se crede că ele atestă o migraţie amplă a oamenilor într-o epocă timpurie.

Cercetătorul german Gustav Dolman a descoperit în 1918 în apropierea Ammanului, capitala de astăzi a Iordaniei, un dolmen care se bucură de o mare notorietate, deoarece pare să ilustreze uimitor de bine un anumit element menţionat în Biblie. Amman se află exact unde înainte era Rabbath-Ammon. Despre uriaşul rege Og se spune în Deuteronomul 3:11: „Iată patul lui, pat de fier, şi astăzi este în Rabat-Amon: lung de nouă coţi şi lat de patru coţi, coţi bărbăteşti." Şi dimensiunile dolmenului descoperit de Dalman se apropie de cele indicate în Biblie. „Patul" este făcut din bazalt, o piatră gri-neagră, tare ca fierul. Imaginea unui asemenea mormânt poate să stea la baza descrierii din Biblie a „patului de fier" al uriaşului rege. Aşa cum o dovedesc alte cercetări, în Palestina dolmenele se regăsesc preponderent în zona de est a Iordaniei, mai sus de râul Iaboc, în Aglunul de astăzi. Peste o mie de asemenea monumente străvechi se ridică spre cer din iarba podişului. Ţara de deasupra râului Iaboc, scrie în Biblie, este regatul în care a domnit regele Og al Vaşanului, ultimul dintre uriaşi (refaimi): „Căci numai Og, regele Vaşanului, mai rămăsese din Refaimi" (Deuteronomul 3:11). Ţara Vaşan, cucerită de israeliţi, este şi ea numită „ţara Refaimilor" (Deuteronomul 3:13).

La vest de Iordan nu se regăsesc dolmene decât în jurul oraşului Hebron. Iscoadele pe care le-a trimis Moise din Kadesh „au trecut în partea de miazăzi a Canaanului şi au mers până la Hebron... Acolo am văzut noi şi uriaşi, pe fiii lui Enac" (Numerii 13:23, 34). Acolo trebuie să fi văzut dolmenele care au fost de curând descoperite în apropierea Văii Strugurilor.

Până acum nu s-a aflat cine vor fi fost acei „uriaşi". Poate că erau oameni de o statură mai mare decât cea obişnuită în rândul populaţiei de baştină în zona Iordanului. Sau poate că era greu de imaginat că acele morminte megalitice ar fi putut fi construite de altcineva decât de nişte oameni cu puteri imense şi cu o talie uriaşă...!

Mormintele megalitice şi poveştile despre uriaşi sunt încă o dovadă a istoriei bogate din acele timpuri, istorie care s-a derulat pe o fâşie îngustă de teren de la malul Mării Mediterane, unde au sosit val după val popoare străine, care au lăsat urme ale existenţei lor: ţara Canaan.

Vestea că israeliţii au cucerit întreaga Iordanie l-a speriat pe regele Balak al Moabului. I se făcuse teamă că poporul său nu va putea să facă faţă acestor fii de nomazi puternici atât din punct de vedere fizic, cât şi militar. A chemat „căpeteniile madianiţilor" şi i-a stârnit împotriva copiilor lui Israel (Numerii 22:4). Ei hotărăsc să recurgă la alte mijloace decât la cele militare. Vor să încerce să îi oprească pe israeliţi cu ajutorul magiei. Cuvinte de vrajă şi blesteme, în al căror efect credeau cu fermitate popoarele Orientului antic, trebuia să îi îngenuncheze pe evrei. Din Pethor (sau Pitru), care se află în Babilon, unde această artă întunecată era înfloritoare, este chemat în mare grabă Bileam. însă Bileam, marele vrăjitor şi magician, dă greş. Cum încearcă să profereze

un blestem, acesta se transformă într-o binecuvântare pentru Israel (Numerii 23). Atunci regele din Moab a recurs la cel mai periculos truc posibil, unul plin de răutate, care va greva viaţa israeliţilor timp de generaţii.

Pasajul din Biblie în care se descrie stratagema militară folosită de Balac este socotit de teologi ca fiind unul ruşinos, aşa că de cele mai multe ori este ignorat. Desigur, putem să ne întrebăm de ce apare ceva „scârbos" în Biblie. Răspunsul este unul simplu: acel eveniment a avut urmări extrem de profunde pentru soarta poporului israelit. Aceasta a fost şi cauza pentru care cronicarii nu au trecut nimic ruşinos sub tăcere, ci au descris, conform adevărului şi fără nici o oprelişte, cele ce s-au petrecut.

Relatările din Numerii, capitolul 25, nu au putut fi evaluate şi înţelese decât după ce uneltele arheologilor francezi, aflaţi sub conducerea profesorului Claude Schaeffer, au scos din nou la lumină părţi ale cultelor practicate în Canaan. Aceste cercetări au avut loc în anii 1930 în portul Ras Şamra de la Marea Mediterană - „Capul Feniculului" de pe coasta feniciană.

ATUNCI S-A AŞEZAT ISRAEL ÎN SITIM, DAR POPORUL A ÎNCEPUT SĂ SE SPURCE, PĂCĂTUIND CU FETELE DIN MOAB. / CĂ ACESTEA ÎI CHEMAU LA JERTFELE IDOLILOR LOR ŞI MÂNCA POPORUL DIN ACELE JERTFE ŞI SE ÎNCHINA LA DUMNEZEII LOR. (Numerii 25:1, 2)

Nu avem de a face aici cu atracţia păcatului, care i-ar fi atras pe copiii lui Israel, a păcatului care se regăseşte în întreaga lume la toate popoarele; nu este vorba nici de prostituate de profesie, care i-ar fi atras pe israeliţi. Ci e vorba de fetele şi femeile moabiţilor şi madianiţilor. Ele i-au atras pe fiii lui Israel spre cultul lui Baal, spre culturile închinate fertilităţii practicate în Canaan. Israeliţii se văd expuşi, încă înainte de a trece Iordanul, universului de o mare bogăţie al fenicienilor şi multitudinii lor de zeităţi.

Conducătorii israeliţi acţionează prompt şi dur. Nu îi cruţă nici măcar pe propriii lor bărbaţi. Cel care a păcătuit este strâns de gât şi apoi spânzurat, spre a fi văzut de toţi. Finees, nepotul lui Moise, văzând un israelit intrând în cort cu o madianită, apucă lancea „şi i-a străpuns pe amândoi, pe israelit şi pe femeie, în pântece" (Numerii 25:8). Moabiţii, cu care copiii lui Israel erau legaţi prin rudenie - Lot, nepotul lui Avraam, era considerat părintele lor (Facerea 19:37) - sunt însă cruţaţi. împotriva madianiţilor se porneşte însă un război de exterminare (Deuteronomul 7:2 şi urm.; 20:13 şi urm.). „Şi au lovit ei pe Madian, cum poruncise Domnul lui Moise, şi au ucis pe toţi cei de parte bărbătească." Şi le-a poruncit Moise: „Ucideţi dar toţi copiii de parte bărbătească şi toate femeile ce-au cunoscut bărbat, ucideţi-le. / Iar pe fetele care n-au cunoscut bărbat, lăsaţi-le pe toate vii pentru voi" (Numerii 31:7, 17, 18).

ATUNCI S-A SUIT MOISE DIN ŞESURILE MOABULUI ÎN MUNTELE NEBO, PE VÂRFUL FAZGA, CARE ESTE ÎN FAŢA IERIHONULUI, ŞI I-A ARĂTAT DOMNUL TOT PĂMÂNTUL... (Deuteronomul 34:1)

... căci acum Moise îşi îndeplinise greaua sa misiune. De la şantierele de muncă silnică ale Egiptului, peste deceniile de lipsuri şi greutăţi petrecute în stepă, până în acest moment, Moise parcursese un drum extrem de lung. El îl declarase pe fidelul Iosua drept urmaşul său. Acesta arătase că are mari aptitudini de strateg, de care aveau acum nevoie copiii lui Israel. Viaţa lui Moise ajunsese la împlinire, putea să se despartă acum de lume. Lui nu-i va fi dat să pună piciorul pe Pământul Făgăduinţei. Dar poate să îl vadă din depărtare, de pe muntele Nebo.

De la Amman, capitala Iordaniei de astăzi, până la muntele din Biblie sunt 27 de kilometri, cam o jumătate de oră de drum cu jeepul pe podişul de la marginea Deşertului Arabiei, trecând prin văi şi câteodată pe lângă ogoare drept spre sud-est, în direcţia Mării Moarte.

După un mic urcuş se ajunge pe un platou muntos larg şi golaş, aflat la 800 de metri deasupra nivelului mării. La vest muntele are povârnişuri abrupte, care ajung până în valea Iordanului. Sus se simte o briză răcoritoare. Sub cerul lipsit de nori, privitorul poate admira un peisaj vast, de o inimaginabilă frumuseţe. în sud străluceşte argintiu întinderea Mării Moarte. Pe malul îndepărtat se ridică o linie de dealuri, care arată ca nişte cocoaşe. Apoi, şi mai departe, se vede lungul lanţ de munţi calcaroşi, brun-alburii, la graniţa cu Iudeea. Acolo unde începe acesta şi se ridică abrupt din Negev se află oraşul Hebron. în vest, spre Marea Mediterană, se pot vedea cu ochiul liber din înaltul muntelui profilându-se în depărtare două puncte minuscule - turnurile oraşelor Bethlehem şi Ierusalim. Spre nord privirea urmăreşte podişul care se întinde din Samaria, trecând pe lângă Galileea şi ajungând până la culmile înzăpezite ale Hermonului, departe în zare.

Dacă te uiţi în jos, la poalele muntelui Nebo, poţi vedea văi foarte adânci, în care se amestecă verdele frunzelor de rodiu cu roşul-galben al fructelor sale. Apoi privirea îţi fuge şi mai jos, spre stepa aridă a Iordanului. Este o privelişte aproape fantomatică, lunară, de dealuri de cretă lucitor de albe aflate de o parte şi de alta a Iordanului, pe care nu creşte nici cea mai mică plantă. Fluviul nu are aici nici zece metri lăţime. în faţa Munţilor Iordanului de Vest, care se ridică semeţ, ochiul se poate bucura de o pată de verdeaţă: este oaza Ierihon.

Moise şi-a sfârşit viaţa admirând acest peisaj al Palestinei de pe culmile muntelui Nebo.

Jos, în larga stepă a ţării Moab, urcau tot în acest timp spre cer subţiri coloane de fum. Zi şi noapte ard focurile de tabără printre nenumăratele corturi din ţesătură neagră de păr de capră. Odată cu învălmăşeala de voci ale bărbaţilor, femeilor şi copiilor, vântul duce spre valea Iordanului şi behăitul turmelor de pe pajişti. O imagine paşnică. Dar nu este decât un moment de odihnă înaintea mult râvnitei zile, marea linişte dinaintea furtunii, care va transforma în mod decisiv soarta copiilor lui Israel şi a ţării Canaan.

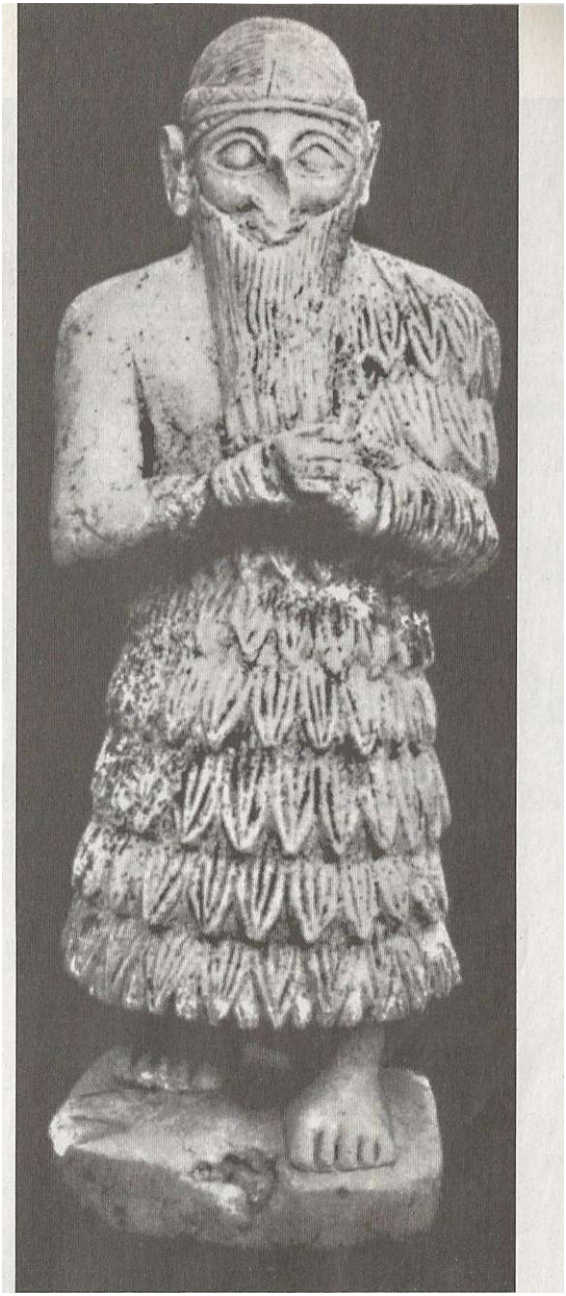

„Sunt Lamgi-Mari... rege al Mari" este gravat pe umărul drept, cuvinte cu care conducătorul regatului Mari, aflat pe Eufratul mijlociu îi întâmpină pe cercetătorii parizieni pe data de 23 ianuarie 1934.

Foto: André Parrot, „Mari" Ides et Calendes, Neuchâtel

Dezgroparea primelor ziduri monumentale la Tell Hariri lângă Abu Kemal, în Siria, care au şi astăzi cinci metri înălţime. Profesorul Parrot a adăugat la această poză: „Lucrătorii coboară în încăperi".
Foto: Andre Parrot, „Mari" Ides et Calendes, Neuchâtel

într-un colţ al sălii 78 se aflau câteva imense vase din lut deteriorate. în anul 1750 î.Hr., tavanul sălii s-a prăbuşit peste ele, atunci când trupele de incendiatori ale regelui Hammurabi au pus foc palatului din Mari.
Foto: André Parrot, „Mari" Ides et Calendes, Neuchâtel

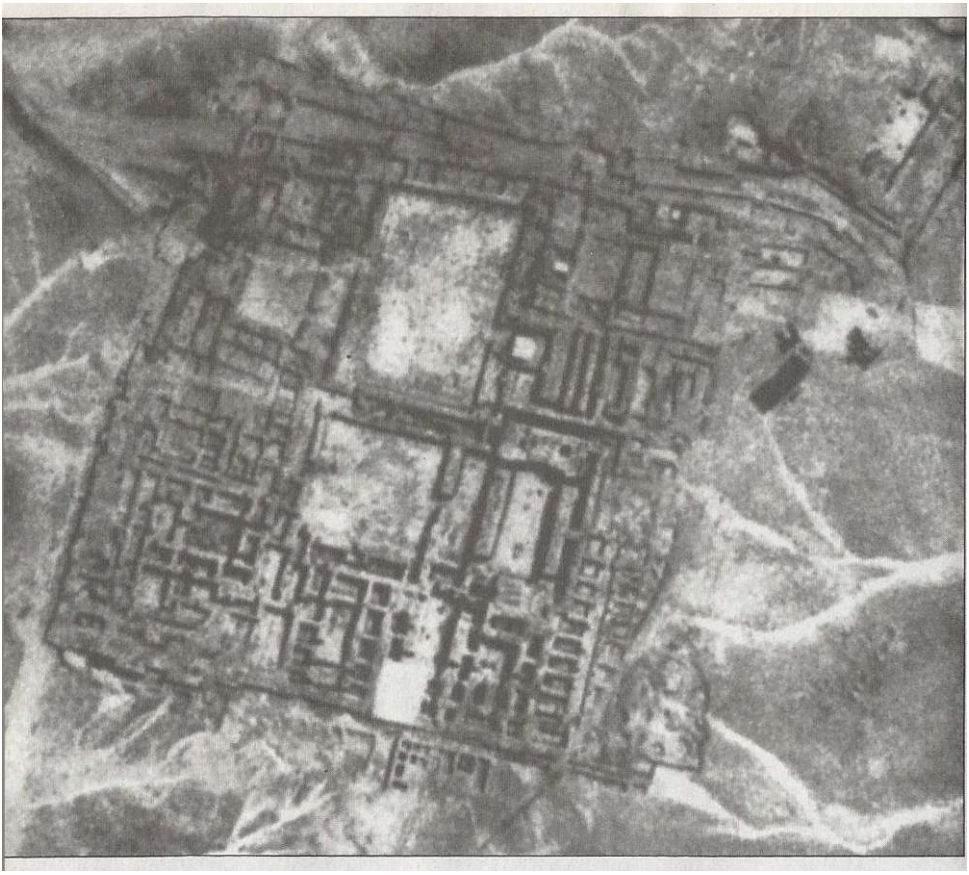

Imaginea aeriană ne dezvăluie grandoarea arhitectonică a palatului din Mari, care, cu cele 2,5 hectare pe care se întindea, era cea mai mare reşedinţă regală din mileniul al II-lea î.Hr. din întregul Orient antic. în unele dintre cele 260 de săli şi odăi ale acestui complex au fost descoperite texte scrise în cuneiforme despre oraşe precum Haran (Facerea 11:31) sau Nahor (Facerea 24:10).
Foto: André Parrot, „Mari" Ides et Calendes, Neuchâtel

Profesorul Parrot (cu pălărie de tropice) studiază în sala tronului din palat statuia descoperită a lui Iştup-ilum, guvernator în Mari.
Foto: André Parrot, „Mari" Ides et Calendes, Neuchâtel

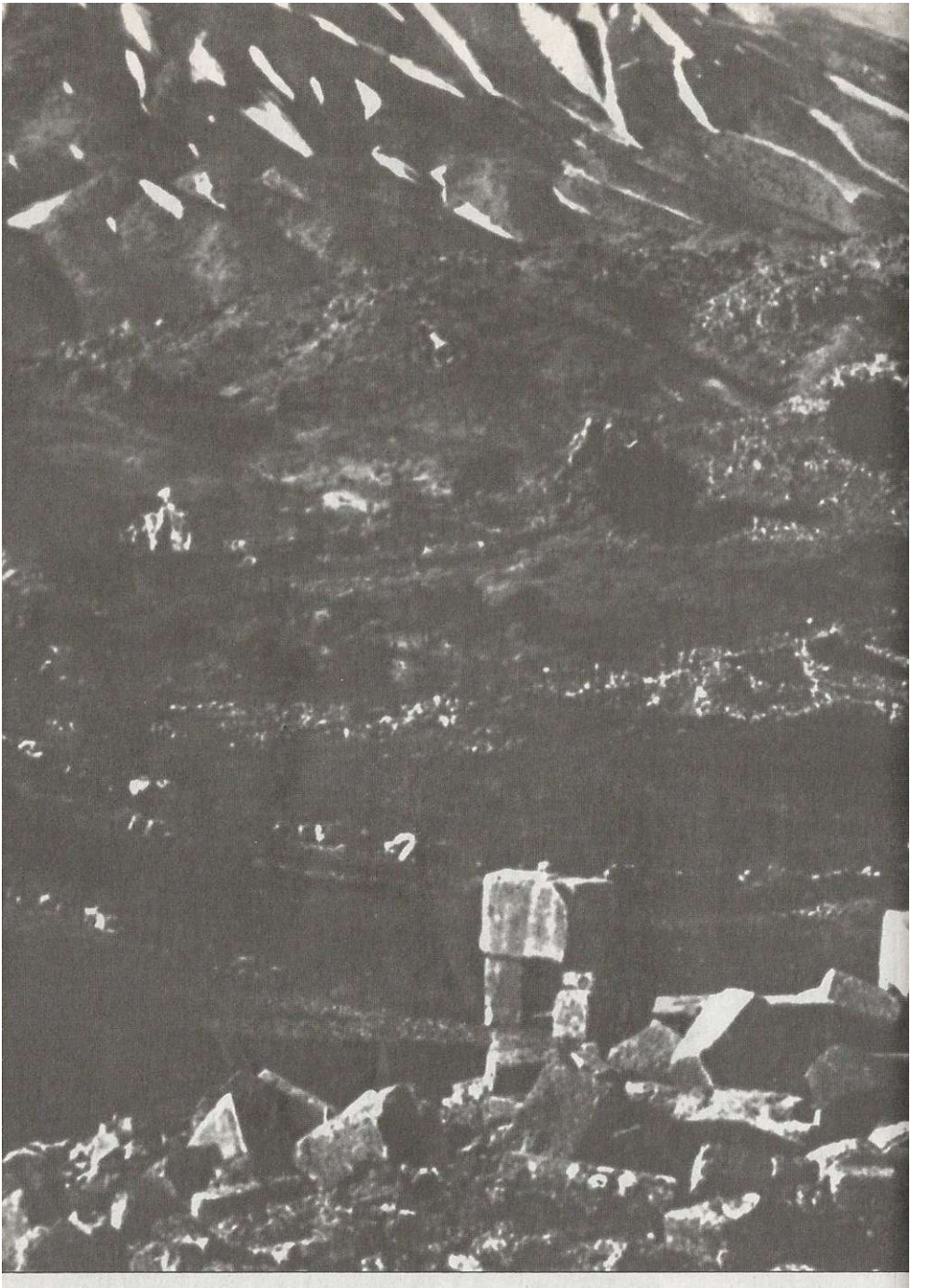

„…fiii lui Israel… au luat tot de moştenire… până la muntele Hermon“ (Iosua 12:1). Acoperit cu zăpadă, muntele Hermon se ridică deasupra Ţării Făgăduinţei.
Foto: Arhiva istorică de imagini Lolo Handke, Bad Berneck

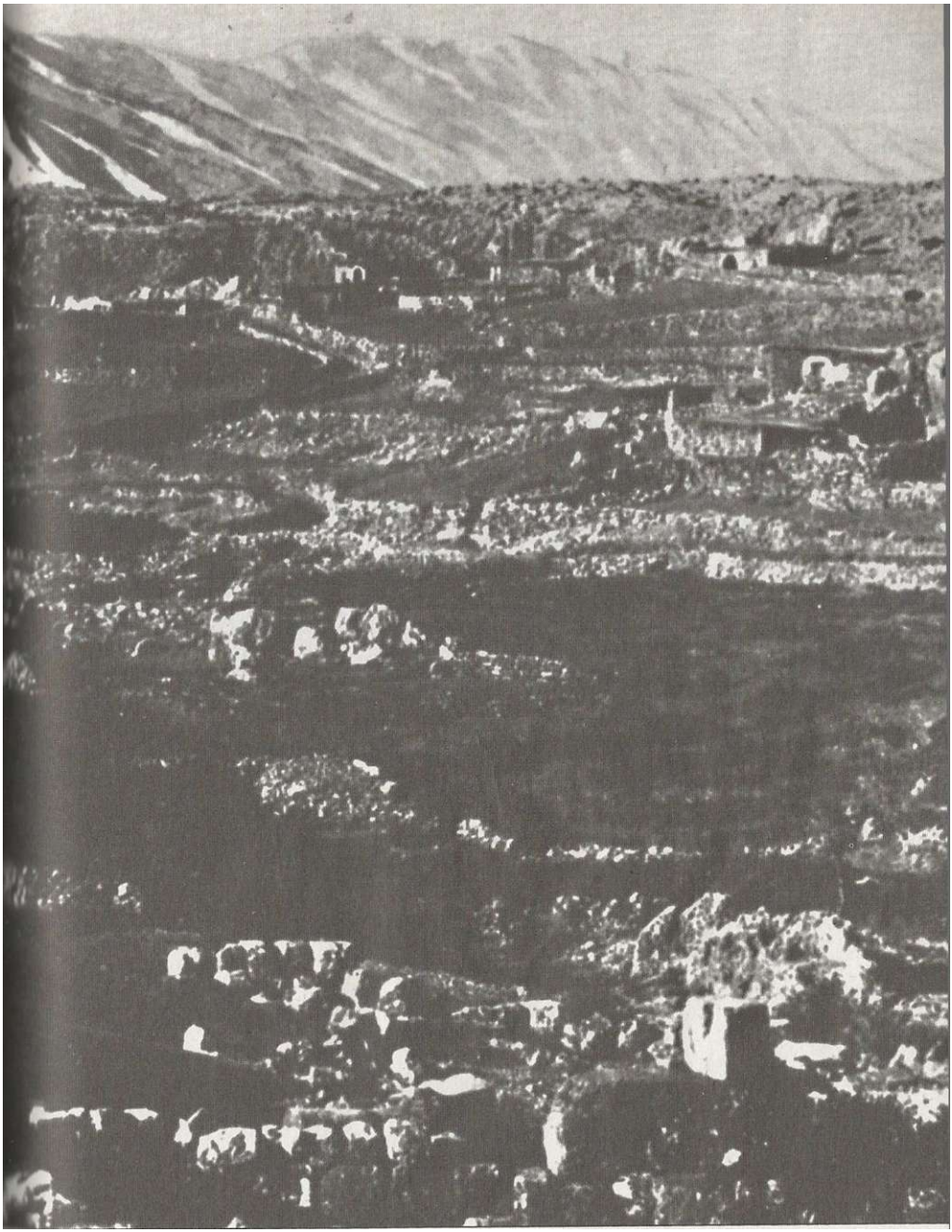

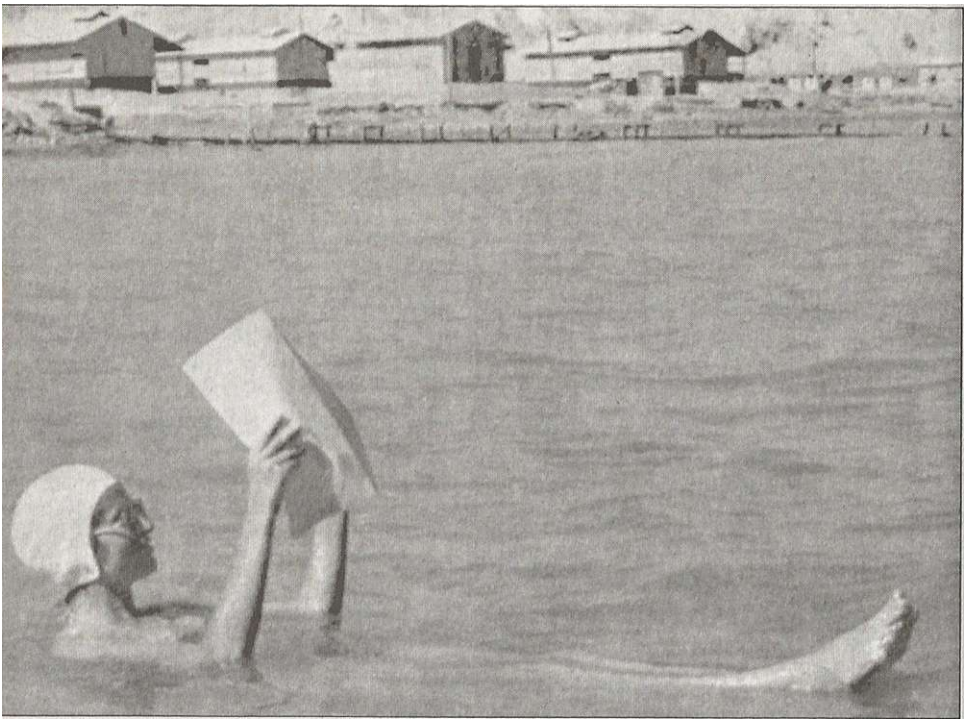

Gradul înalt de salinitate al Mării Moarte face ca trupul unui om să plutească şi atunci când stă pur şi simplu în apă, relaxat.

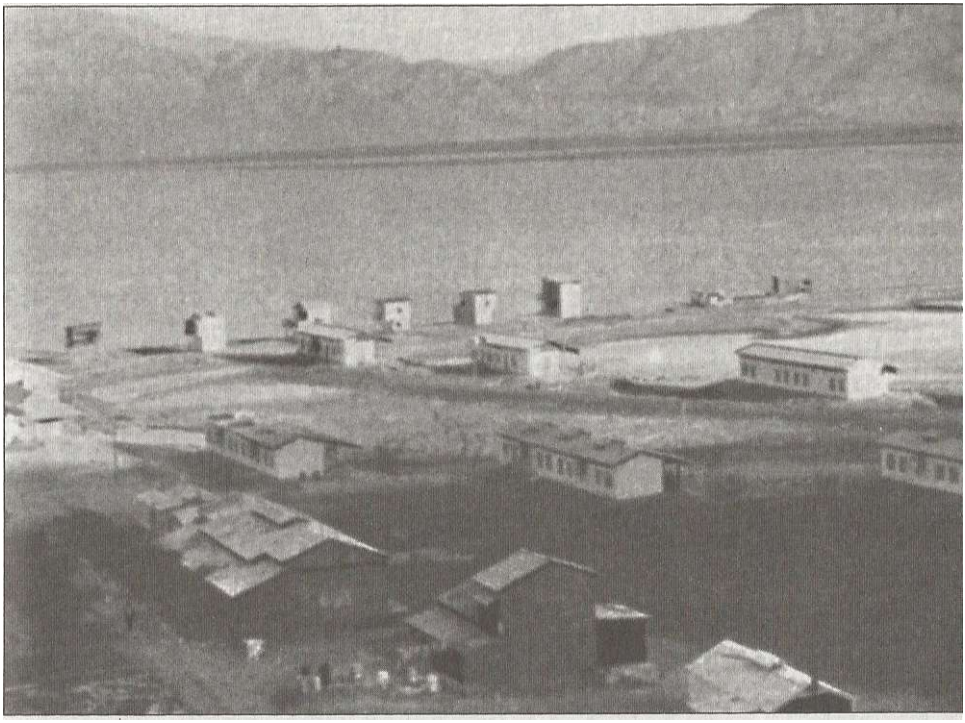

Noul centru industrial realizat de statul Israel la Sodoma, pe malul sudic al Mării Moarte.
Foto: Ursula Kohn, Hamburg

Păduchi țestoşi şi secreție de mană.

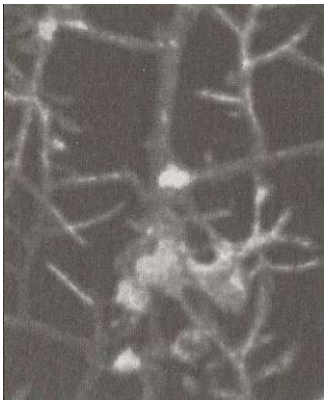

Jos: Prima fotografie în care a fost redată mana. Formațiunile de culoare deschisă, sticloasă, de pe creanga de tamarisc, pe care se află păduchi țestoşi, sunt picături de mană. Aceasta se vinde şi astăzi sub formă de mannit.
Foto: F.S. Bodenheimer, expediție în Sinai, 1927

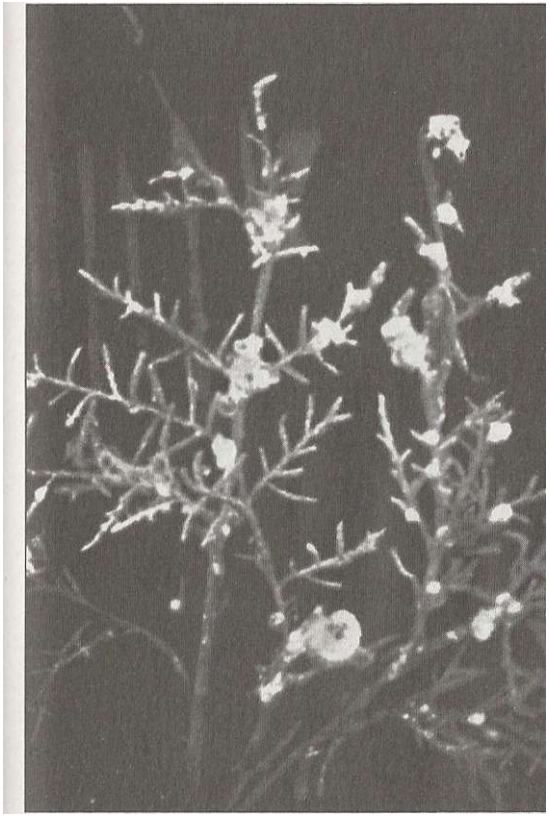

«

Stânga: Printre munții pleşuvi ai Palestinei şi ai ținutului Iordanului şerpuieşte cu nenumărate meandre Iordanul, de la lacul Ghenizaret până la Marea Moartă, care se află la 392 de metri sub nivelul Mediteranei.
Foto: Paul Popper Ltd., Londra

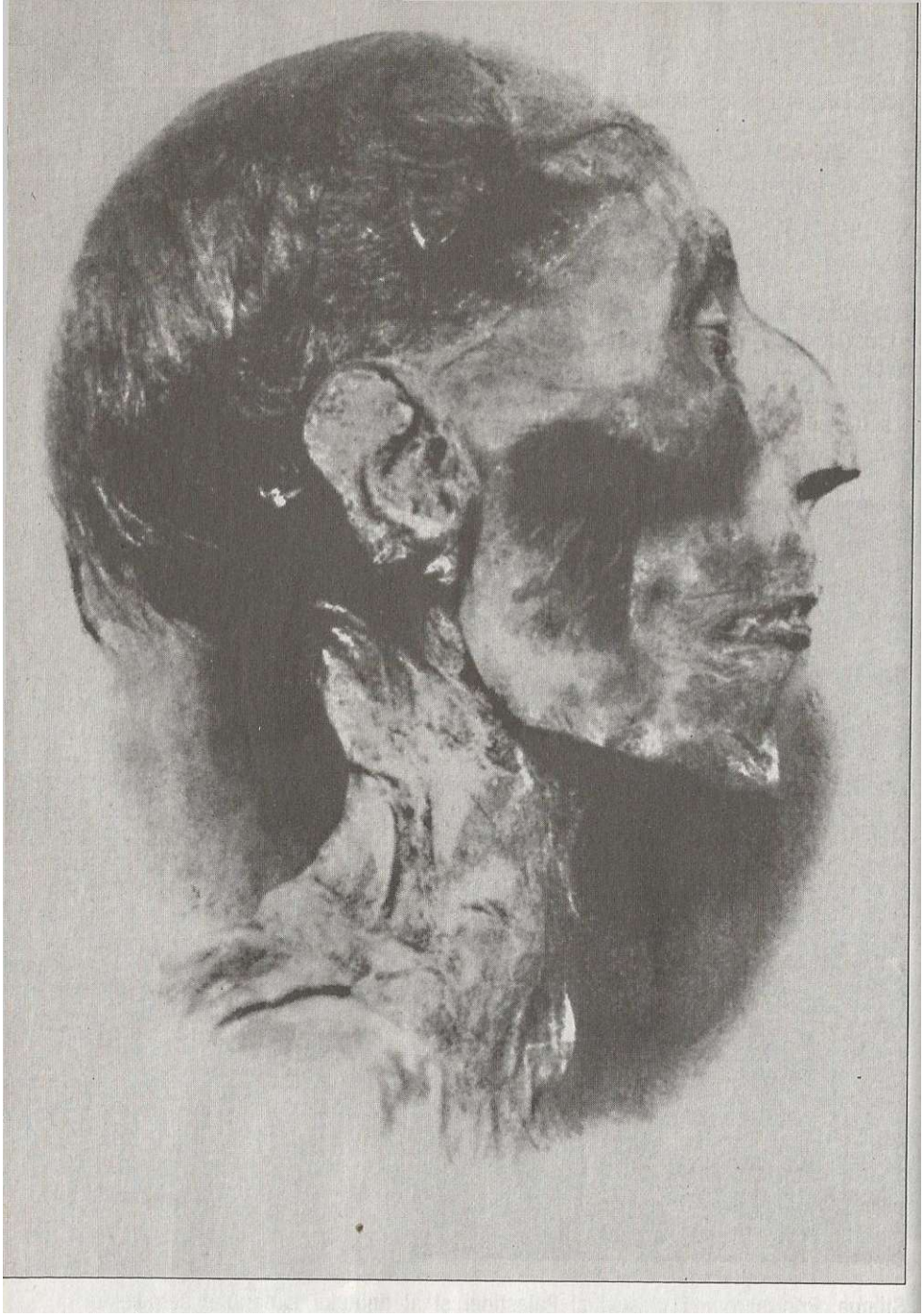

Regina egipteană Anchesenamon (în dreapta), în zilele ei fericite alături de soțul ei, Tutankhamon.
Foto: Arhiva istorică de imagini Lolo Handke, Bad Berneck

în Muzeul din Cairo se odihneşte mumia lui Ramses al II-lea. Se consideră că el (sau fiul şi urmaşul său, Merenptah) este faraonul din timpul anilor de muncă silnică, pe care Moise i-a curmat, conducându-i pe copiii lui Israel afară din Egipt.
Foto: Arhiva istorică de imagini Lolo Handke, Bad Berneck

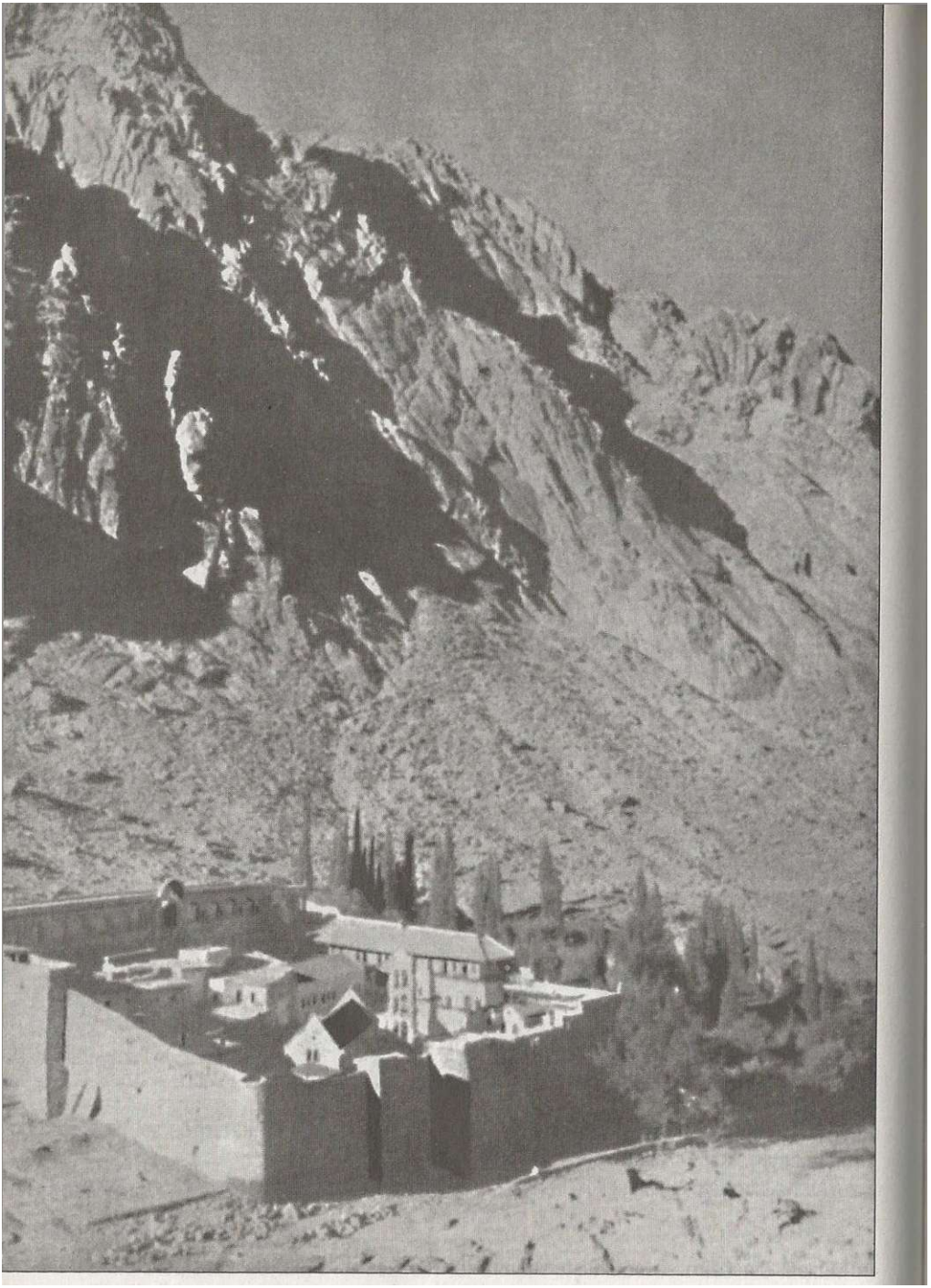

Mănăstirea Sf. Ecaterina, de la poalele Muntelui Sinai.
Foto: Dl şi dna William B. Terry, Baltimore

Traseul aşa-numitului „Drum împărătesc", care trece prin relieful Iordaniei brăzdat de văi profunde, este clar vizibil şi astăzi din avion.
Foto: American School of Oriental Research, New Haven, Connecticut

Artiştii egipteni au creat o adevărată galerie a popoarelor din zonă, reprezentate simbolic printr-un grup de prizonieri, în templul din Medinet-Habu. Unui libian (în stânga) îi urmează un semit din Palestina-Siria, apoi un hitit şi un filistean, iar la urmă, din nou, un semit.

Foto: Oriental Institute, University of Chicago

F

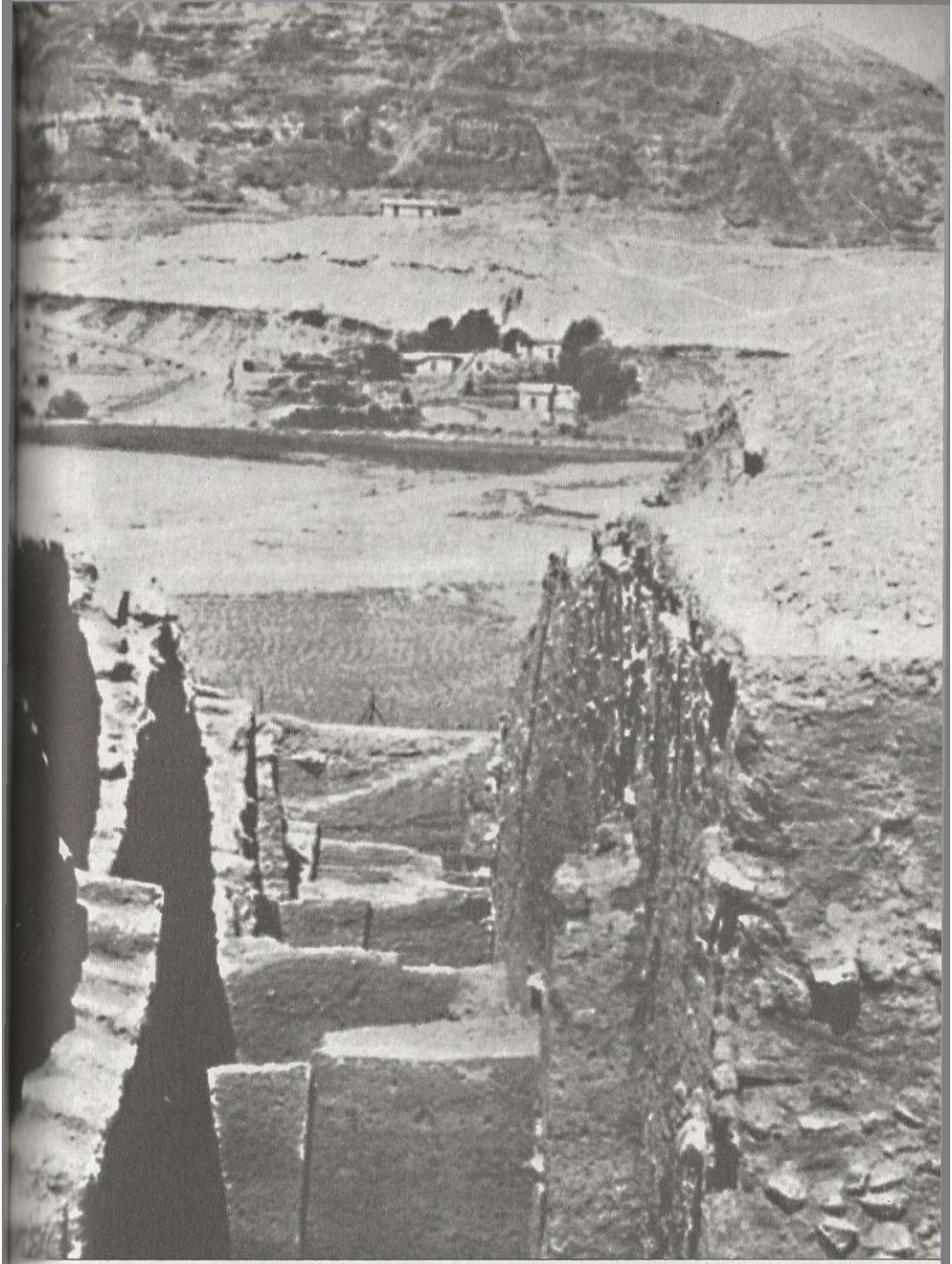

Zidurile Ierihonului biblic cu fortificaţii vechi de 3500 de ani. Privirea se îndreaptă de la Tell es-Sultan spre Ierihonul modern, aflat la poalele Munţilor Iuda.
Foto: Editura Luther, Witten/Ruhr

Asemenea lui Moise, care a făcut tabără cu copiii lui Israel la Kadesh (Numerii 33:36), nomazii de astăzi îşi adapă şi ei animalele la izvorul de la Ain Quedeis.
Foto: R. Koeppel „Palestina", Editura I.C.B. Mohr, Tübingen

Săpături arheologice în fastuoasa fațadă a unei grădini a regelui Irod la Ierihon.
Foto: Dl James L. Kelso, Pittsburgh

în popor, aceste stânci înalte, care aduc cu nişte bastioane şi care se află în partea sudică a Wadi Araba, nu departe de Golful Agaba, sunt cunoscute sub denumirea de „Coloanele regelui Solomon". „Minele de cupru ale lui Solomon" sunt arătate călătorului în apropiata vale Timna. Astăzi se ştie însă că pe vremea lui Solomon nu s-a extras cupru din minele aflate aici.

Foto: Ursula Kohn, Hamburg

Extragerea de cupru după milenii din „Minele regelui Solomon“ de la Marea Moartă, la mijlocul secolului XX.
Foto: Ursula Kohn, Hamburg

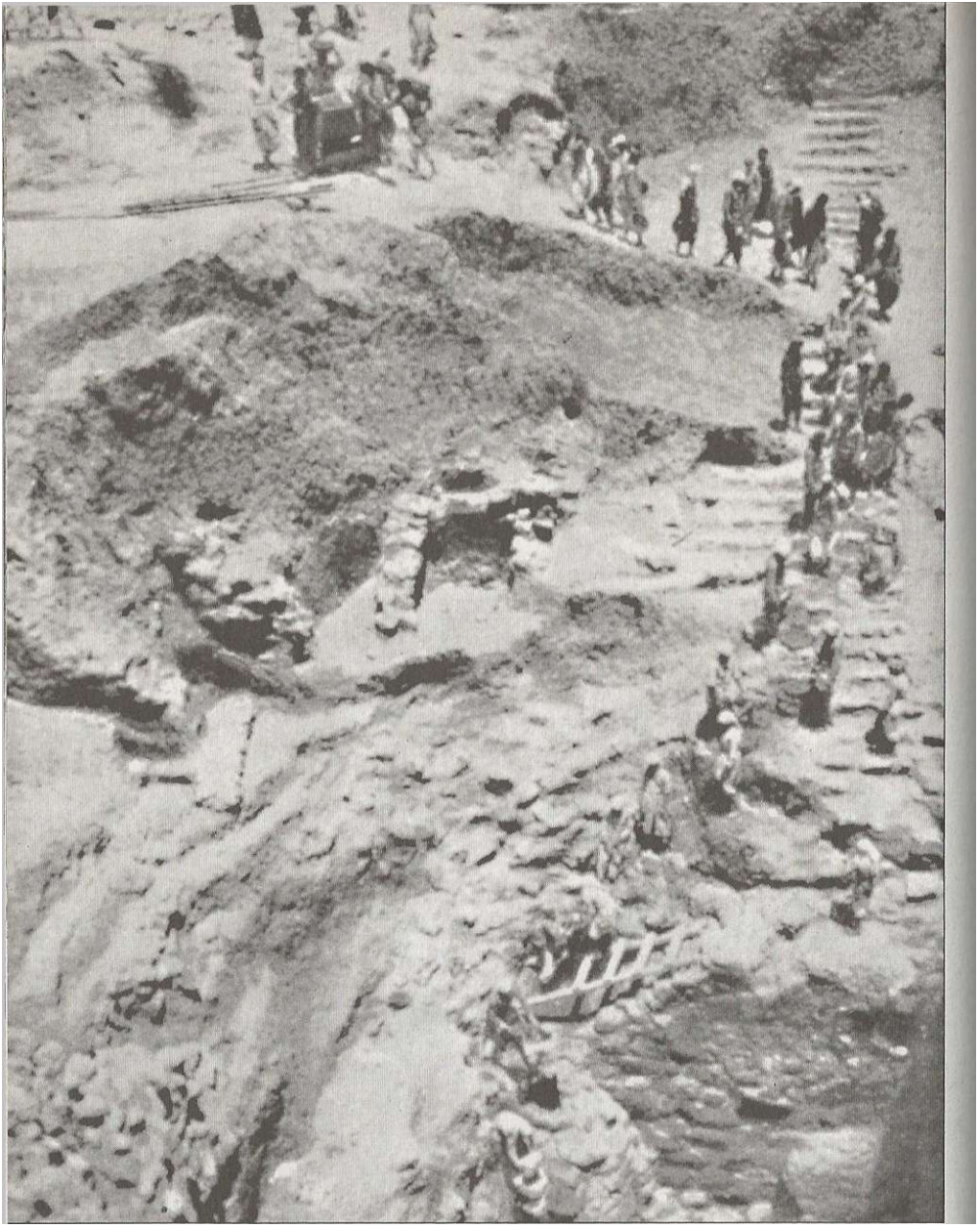

Imaginea surprinde un stadiu al săpăturilor prospective făcute laTell es-Mutesselim. Muncitorii trimit, din mână în mână, spre suprafață, materialul arheologic excavat. Ei se află (de sus în jos) pe ruine din perioada persană, babiloniană, asiriană şi israelită. în stratul IV au fost descoperite grajdurile, încăperile unde erau ținute carele, cât şi palatul care a fost construit pentru guvernatorul districtual „Baana... peste Meghidon" (III Regi 4:12).

Foto: Editura Librairie Artheme Fayard, Paris

„Grajdul regelui Solomon", care este prezentat la Megiddo, a fost, de fapt, terminat abia sub regele Ahab al Israelului. Este posibil să nu fi fost un grajd, ci un depozit.
Foto: Editura I.C. Hinrich'sche Buchhandlung, Leipzig

Reconstituire (Pennsylvania Museum, SUA)

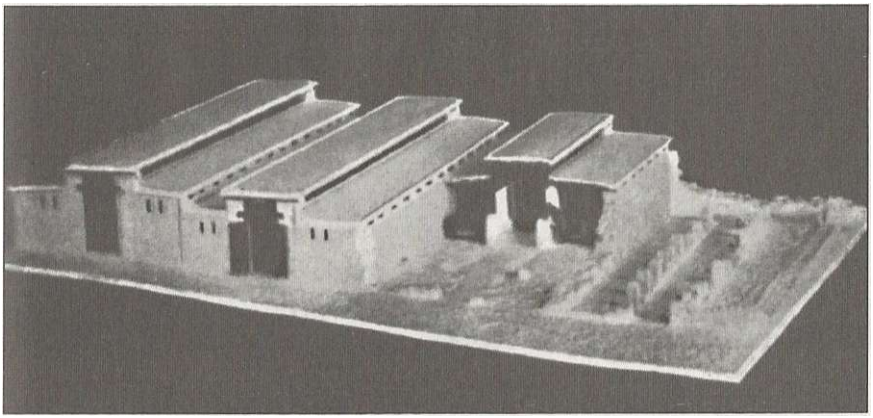

Războinici hitiţi dintr-un regat de lângă Karkemiş (perioadă hitită târzie).

PARTEA A IV-A
Lupta pentru Ţara Făgăduinţei. De la Iosua la Saul

Capitolul unu

Israeliţii pătrund în Canaan

Lumea în jurul anului 1200 î.Hr. • Slăbiciunile Canaanului • Primii neguţători cu fier • Vadul prin Iordan • Fortăreaţa Ierihon, cel mai vechi oraş din lume • Dispută între învăţaţi privind nişte ziduri ruinate • Indiciile oferite de straturi arheologice datorate incendiilor • Prima menţionare de către faraon a poporului „Israel" • Descoperirea oraşului Haţor • Morminte în apropierea satului lui Iosua

DUPĂ MOARTEA LUI MOISE, ROBUL DOMNULUI, A GRĂIT DOMNUL CU IOSUA, FIUL LUI NAVI, SLUJITORUL LUI MOISE, ŞI A ZIS: / „MOISE, ROBUL MEU, A MURIT. SCOALĂ DAR ŞI TRECI IORDANUL TU ŞI TOT POPORUL ACESTA, ÎN ŢARA PE CARE O VOI DA FIILOR LUI ISRAEL." (Iosua 1:1, 2)

în acea vreme, în care copiii lui Israel sunt pe cale să păşească în Ţara Făgăduinţei, se decide la Marea Mediterană soarta Troiei, zilele marilor petreceri şi festivităţi organizate de Priam fiind deja numărate. în curând eroii lui Homer, Ahile, Agamemnon şi Odiseu vor pune mâna pe arme. Ne apropiem de anul 1200 î.Hr. Israel nu ar fi putut alege un moment mai favorabil pentru a intra în Canaan. Dinspre Egipt nu exista nici o ameninţare. Deşi ţara de pe Nil trăia sub Ramses al II-lea o ultimă perioadă de strălucire, care a adus cu sine şi o nouă întărire a prezenţei egiptene în Palestina, în transformările politice care au avut loc în perioada de trecere de la Epoca Bronzului la cea a Fierului s-a diminuat şi puterea acesteia şi, implicit, a scăzut treptat şi influenţa sa în Canaan.

Canaanul, la rândul său, slăbit de luptele interne dintre nenumăratele mici regate şi oraşe-stat existente aici şi sleit de către o administraţie egipteană coruptă, a văzut la rândul său scăzându-i forţele.

De la alungarea hicsoşilor în jurul anului 1550 î.Hr., Palestina a fost neîntrerupt o provincie egipteană. Vechea ordine patriarhală, mai simplă, care existase în oraşe pe vremea lui Avraam, a fost înlocuită sub hicsoşi de un sistem de tip feudal. Sub apăsarea unei pături conducătoare aristocratice, care stăpânea după propriul plac în mod despotic, poporul a devenit o masă de supuşi fără drepturi, de plebei. Egiptul nu a schimbat nimic în Palestina în ceea ce priveşte

acest sistem. Conducătorii locali puteau să facă ce îi tăia capul în domeniile lor; aveau în subordine propriile trupe, unităţile de care de luptă, în care luptau doar patricienii, şi infanteria de plebei. Luptele sângeroase purtate între oraşele-stat nu contau pentru Egipt, importante erau doar plăţile tributurilor, care erau urmărite cu mare stricteţe de inspectori egipteni. Garnizoanele şi punctele de apărare le asigurau o putere indiscutabilă. Gaza şi Iope erau cele mai importante centre administrative egiptene. Cu ajutorul muncii silnice - contingentele de muncitori trebuiau asigurate de către căpeteniile locale - se construiesc şi se întreţin drumuri, se fac muncile necesare pe domeniile coroanei regale în fertila câmpie Izreel la sud de Nazaret, se taie minunatele păduri de cedri din Liban. Comisarii faraonului sunt corupţi. De multe ori se fură solda trupelor şi sumele destinate întreţinerii lor. Drept urmare, mercenarii egipteni (cretani, beduini şi nubieni), jefuiesc după bunul lor plac aşezări lipsite de apărare.

Canaanul a fost exploatat masiv sub stăpânirea egipteană. Populaţia s-a diminuat. Casele nobililor sunt mai primitive în secolul al XlII-lea î.Hr. decât în perioade mai vechi, fapt dovedit indiscutabil de descoperirile arheologice. Obiectele de lux şi podoabele valoroase sunt acum mai puţine, de asemenea, mai sărăcăcioase sunt şi obiectele aşezate în morminte alături de cel decedat. Zidurile fortăreţelor sunt şi ele construite mai precar.

Doar pe coasta Siriei, care era apărată de lanţurile muntoase ale Libanului, făcând astfel luptele dintre stăpânii oraşelor din zonă să fie mai rare, viaţa din statele maritime pulsa aproape la fel de tare ca înainte. Porturile au rămas - orice s-ar întâmpla altundeva - locuri în care se poate cumpăra şi vinde orice soi de marfă. Spre 1200 î.Hr. apare un metal cu totul nou pe lista produselor oferite spre vânzare, care este, la început, la fel de valoros ca aurul şi argintul: fierul. Deoarece vine din ţara hitiţilor, fenicienii sunt primii care fac comerţ cu acest metal, ce va intra în denumirea unei epoci din istoria omenirii. Egiptenii cunoşteau fierul deja de aproape două mii de ani şi îl apreciau ca pe o mare raritate. Acel fier pe care îl cunoşteau ei nu venea însă de pe planeta noastră, ci era extras din rămăşiţe de meteoriţi. Iar puţinele arme care au fost lucrate din el erau denumite de ei, pe bună dreptate, „pumnale din ceruri".

Odată cu noul metal se anunţă o nouă epocă, Epoca Fierului. Epoca Bronzului, cu realizările sale excepţionale în dezvoltarea civilizaţiilor, se stinge treptat - o mare perioadă a Vechii Lumi se încheie.

Spre sfârşitul secolului al XlII-lea î.Hr. vine dinspre nordul Mării Egee un nou val masiv de invadatori. „Popoarele mării" atacă Asia Mică atât pe apă, cât şi pe uscat. Ele fac parte dintr-un val de migraţie în care se înscrie şi „invazia dorică" asupra Greciei. Direcţia de pătrundere a străinilor - indarienii - ţintea spre Egipt şi Canaan. Copiii lui Israel, care se aflau pe atunci în apropierea Iordanului, încă nu aveau de ce să se teamă. Iar canaaniţii nu sunt uniţi şi de aceea nu pot să se opună unei forţe hotărâte. A sosit momentul israeliţilor. Trâmbiţele biblice ale Ierihonului dau semnalul!

SCULÂNDU-SE APOI IOSUA A DOUA ZI DIS-DE-DIMINEAŢĂ, A PORNIT DE LA SITIM ŞI A VENIT PÂNĂ LA IORDAN, EL ŞI TOŢI FIII LUI ISRAEL, ŞI AU POPOSIT ACOLO ÎNAINTE DE A-L TRECE. / PREOŢII CARE DUCEAU CHIVOTUL LEGĂMÂNTULUI DOMNULUI STĂTEAU CA PE USCAT ÎN MIJLOCUL IORDANULUI, CU PICIOARELE NEUDATE; IAR FIII LUI ISRAEL AU MERS CA PE USCAT, PÂNĂ CE TOT POPORUL A TRECUT PRIN IORDAN. / POPORUL A IEŞIT DIN IORDAN ÎN ZIUA A ZECEA A LUNII ÎNTÂI ŞI AU TĂBĂRÂT FIII LUI ISRAEL LA GHILGAL, ÎN PARTEA DE RĂSĂRIT AIERIHONULUI. (Iosua 3:1, 17; 4:19)

Astăzi trece pe aici un pod peste râu. Iordanul este strâmt, foarte strâmt, şi din vechime există în această zonă multe vaduri, pe care localnicii le cunosc foarte bine. La Ierihon, apele de un galben murdar ale râului nu sunt mai late de zece metri în perioada secetoasă. Când au ajuns israeliţii la Iordan, nivelul apelor era ridicat. „Atunci Iordanul umplea matca sa şi ieşea din toate malurile sale, ca în timpul secerişului grâului" (Iosua 3:16). Ca în fiecare an, pe muntele Hermon începuse să se dezgheţe zăpada. „Apa care curgea din sus s-a oprit şi s-a făcut perete pe o foarte mare depărtare, până la cetatea Adam, care e lângă Ţartan, iar cea care curgea spre marea cea din Arabah, spre Marea Sărată, s-a scurs şi a secat, iar poporul a trecut în faţa Ierihonului" (Iosua 3:16, 17). De aşezarea Adam ne aduce aminte el-Damiyeh, un vad foarte circulat de pe cursul mijlociu al Iordanului. S-ar putea ca apa să fie îndiguită temporar şi, drept urmare, în aval fluviul să sece măcar într-o oarecare măsură?

Cazuri de îndiguire de amploare a apelor Iordanului au fost relatate în repetate rânduri, mai ales ca urmare a cutremurelor. Ultimul asemenea caz a avut loc în 1927, când un cutremur puternic a spart malurile apei, tone de pământ rostogolindu-se de pe dealurile nu prea înalte din apropierea albiei. Cursul apei a fost oprit întru totul pentru 21 de ore la rând. în 1924 se mai întâmplase un asemenea fenomen. Şi în 1906 Iordanul a fost blocat din cauza alunecărilor de teren care au avut loc în urma unui cutremur, încât albia în aval de Ierihon a fost lipsită de orice fir de apă pentru 24 de ore. Relatări arabe susţin că ceva asemănător s-a petrecut şi în anul 1267.

Dacă priveşti din avion această porţiune a văii Iordanului, îţi devine clar de ce fusese atât de importantă cu mii de ani în urmă. Spre est se întinde înaintea Deşertului Arabiei podişul deluros al Iordaniei, care a fost, din vremuri imemoriale, patria a nenumărate triburi de nomazi, ce puteau să vadă de aici păşunile fertile şi ogoarele Canaanului. Aici se află punctul prielnic pentru o invazie: vadul principal peste Iordan, prin care se putea trece cu uşurinţă şi cu turmele. însă cei ce încercau să pătrundă în ţară dinspre est se loveau în curând, nu mult după ce vor fi trecut de Iordan, de prima oprelişte serioasă, Ierihonul, aşezarea strategică esenţială pentru cucerirea Canaanului.

ATUNCI AU TRÂMBIŢAT PREOŢII DIN TRÂMBIŢE. ŞI CUM A AUZIT POPORUL GLASUL DE TRÂMBIŢĂ, A STRIGAT TOT POPORUL ÎMPREUNĂ CU GLAS TARE

ŞI PUTERNIC ŞI S-AU PRĂBUŞIT TOATE ZIDURILE ÎMPREJURUL CETĂŢII PÂNĂ ÎN TEMELIE ŞI A INTRAT TOT POPORUL ÎN CETATE, FIECARE DIN PARTEA UNDE ERA, ŞI AU LUAT CETATEA. / IAR CETATEA ŞI TOT CE ERA ÎN EA AU ARS CU FOC... (Iosua 6:20, 24)

Lupta pe care a dat-o Iosua pentru acest oraş este celebră. Bătălia dintre arheologii înarmaţi cu sape, târnăcoape şi documentaţia lucrărilor realizate, care se străduiesc să afle cât mai multe despre acel eveniment, a durat mult mai mult. în Biblie se relatează că Iosua a cucerit oraşul Ierihon în şapte zile. Lupta arheologilor pentru ceea ce a rămas de pe urma oraşului a durat - e drept, cu întreruperi - peste cincizeci de ani, după care, în sfârşit, au fost şi ei învingători.

Tot procesul săpăturilor palpitante şi dramatice făcute la Ierihon este presărat cu descoperiri incitante şi neaşteptate, încărcate de surprize şi de dezamăgiri, de supoziţii şi retractări, de dispute legate de varii interpretări şi datări propuse de unii sau alţii dintre cei implicaţi în cercetări.

Valea Iordanului are o climă tropicală. Satul Ariha, Ierihonul de astăzi, se aseamănă întru totul cu o oază, fiind aşezat la marginea deşertului sterp, în acest loc cresc până şi palmieri, care altminteri nu se întâlnesc decât rar în Palestina, în afara zonei aflate la sud de Gaza. Şi în Biblie Ierihonul este numit „cetatea Palmierilor" (Judecători 3:13). Curmalele, ba aurii, ba roşii, se văd prin verdele crengilor de palmier. Din cele mai vechi timpuri, izvorul Ain es-Sultan (Izvorul împăratului) a făcut să existe aici o vegetaţie luxuriantă. La nord de actualul Ierihon se găseşte o movilă care îi poartă numele: Tell es-Sultan (Movila împăratului). Aceasta este prilej de bătălie între arheologi. Cine vrea să o viziteze, trebuie să plătească o taxă de intrare. Situl este înconjurat cu sârmă ghimpată.

Ruinele Ierihonului au făcut din Tell es-Sultan unul dintre cele mai speciale situri din lume, unde nu mai este vorba doar de o fortăreaţă menţionată în Biblie. în acest deal, sub straturile Epocii Bronzului s-a găsit material arheologic din Epoca Pietrei. Acest fapt a atras atenţia specialiştilor spre timpurile cele mai vechi şi asupra primilor oameni care s-au sedentarizat. Primele case din Ierihon au o vechime de şapte mii de ani şi se aseamănă, prin zidurile lor de formă rotundă, cu corturile nomazilor. Arta olăritului nu le era însă cunoscută locuitorilor de aici. în 1953, o expediţie arheologică britanică a descoperit urmele lor. Conducătoarea acelui proiect, dr. Kathleen M. Kenyon, a afirmat că „Ierihonul poate să pretindă că este cel mai vechi oraş din lume".

La scurt timp după începutul secolului XX, arheologii începuseră deja să se intereseze de singuraticul Tell es-Sultan. Din 1907 pană m 1909 s-a cercetat cu mare grijă această mare movilă de ruine, strat cu strat. Atunci când cei doi conducători ai expediţiei arheologice germano-austriece, prof. Ernst Sellin şi prof. Cari Watzinger, au publicat rezultatele săpăturilor întreprinse de ei, au produs o uimire generală. Au găsit două cercuri de fortificaţie concentrice, cel

intern urmând coama dealului. Este o capodoperă strategică a construcţiilor fortificate ridicate din cărămizi arse la soare. Sunt două ziduri paralele, care au între ele o distanţă de trei până la patru metri. Zidul interior, care este mai gros decât cel exterior, are o lăţime constantă de trei metri şi jumătate. Cel exterior este construit la poalele dealului, având o grosime de doi metri, şi are opt până la zece metri înălţime, sprijinindu-se pe nişte fundaţii puternice. Acestea sunt renumitele ziduri ale Ierihonului! Ele au dat naştere la dispute fulminante între specialişti privind epoca în care au fost construite, cât au dăinuit şi când au fost distruse. Au existat nenumărate argumente, luări de poziţie şi supoziţii exprimate în favoarea unei teze sau a alteia. Totul a pornit de la primele date publicate de Sellin şi Watzinger, dezbaterile continuând apoi decenii.

înşişi Sellin şi Watzinger ajung la o - cum o numesc singuri - „corectură importantă" a primelor lor concluzii. într-o lucrare comună ei susţin acum că fortificaţia exterioară „ar fi fost năruită în jurul anului 1200 î.Hr., ceea ce înseamnă că ea reprezintă zidul luat cu asalt de Iosua". Pentru a cerceta mai exact acest aspect, în 1930 pleacă o nouă expediţie arheologică la Tell es-Sultan. în timpul celor şase ani de săpături care urmează, sunt scoase la lumină alte porţiuni ale zidurilor fortificate. Profesorul John Garstang, conducătorul acestui proiect, înregistrează fiecare amănunt cu minuţie. El descrie foarte plastic gradul distrugerilor dinăuntrul dublului cerc de fortificaţii: „Spaţiul dintre cele două ziduri este umplut de dărâmături şi moloz. Se văd urme clare ale unui mare incendiu, grămezi de cărămidă înnegrită, pietre sfărâmate, lemn carbonizat şi cenuşă. Casele de lângă zidurile fortificate sunt arse până în temelii, acoperişurile s-au prăbuşit peste tot ce se afla sub ele."

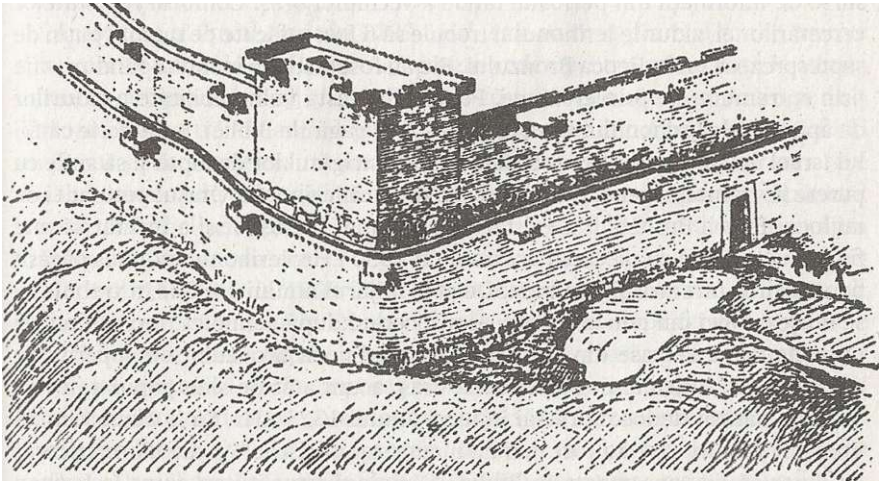

Fig. 23. Vechile ziduri de apărare canaanite de la Ierihon (reconstituire)

După ce Garstang a cerut părerea celor mai avizaţi specialişti, concluzia celei de a doua bătălii între arheologi a fost următoarea: zidul interior de apărare este cel mai recent şi, prin urmare, cel care a fost distrus de israeliţi. însă nici cu această concluzie nu s-a ajuns la un sfârşit al conflictului ştiinţific legat de zidurile fortificate ale Ierihonului. Garstang datează distrugerea zidului interior în jurul anului 1400 î.Hr. Părintele Hugues Vincent, un important arheolog care s-a remarcat mai ales prin succesele repurtate la săpăturile de la Ierusalim, a cercetat rezultatele săpăturilor de la Ierihon şi şi-a exprimat convingerea că distrugerea zidurilor oraşului a avut loc între 1250 şi 1200 î.Hr.

Astăzi ştim că ambii arheologi s-au înşelat. S-au dezvoltat între timp metode care ne ajută să înţelegem mult mai bine siturile în care se fac săpături decât cele care existau cu câteva decenii în urmă. Profesorul Garstang şi părintele Hugues Vincent au considerat, ambii, că nişte ziduri mult mai vechi, din Epoca timpurie a Bronzului, ar fi datat dintr-o perioadă târzie a acesteia! Fapt care nu mai este astăzi pus Ia îndoială de nimeni. Confuzia a apărut din cauza faptului că vântul şi precipitaţiile au erodat straturile superioare, mai recente, într-o mare măsură. într-un singur loc - în punctul cel mai înalt al Tell es-Sultan, în nord-vestul dealului de moloz - s-au mai păstrat peste resturile de zid din Epoca timpurie a Bronzului şi resturi ale unor construcţii de apărare din perioada de mijloc în întreaga lor înălţime. Iar resturi precare de case din perioada târzie a Epocii Bronzului au fost descoperite doar în unele locuri situate pe coasta de est a dealului. Toate aceste date i se datorează lui Kathleen M. Kenyon, arheolog britanic care a pus în anii 1950 bazele tuturor cunoştinţelor noastre actuale despre Ierihon, prin săpăturile pe care le-a întreprins în „cel mai vechi oraş din lume". Doamna Kenyon a ştiut să interpreteze atât puţinele fragmente de ceramică găsite la Ierihon, cât şi mormintele care au fost singurele surse de informaţii din perioada târzie a vechiului oraş. Conform rezultatelor cercetărilor ei, zidurile Ierihonului trebuie să fi fost refăcute de nu mai puţin de şaptesprezece ori în Epoca Bronzului. Ele au fost distruse în multe rânduri - fie prin cutremure, fie prin eroziune. Poate că această vulnerabilitate a zidurilor de apărare ale Ierihonului să se regăsească în paginile Bibliei, unde scrie că fiii lui Israel nu au trebuit decât să îşi facă auzit strigătul lor de luptă şi să sufle cu putere în trâmbiţe, pentru a reuşi să cucerească Ierihonul. Oraşul perioadei de mijloc a Epocii Bronzului a existat de pe timpul hicsoşilor şi a încetat să mai fie populat odată cu plecarea acestora, în 1550 î.Hr. Ierihonul a rămas părăsit pentru circa un secol şi jumătate. De abia în jurul anului 1400 î.Hr. trebuie să se fi aşezat aici din nou oameni - asta socotind după ceramica, mormintele şi puţinele ruine de case din perioada târzie a Epocii Bronzului descoperite pe coasta de est a dealului. Dar şi acest oraş, acum atât de slab populat, a fost din nou părăsit de locuitorii săi în jurul anului 1325 î.Hr. Să fi căzut victimă unor invadatori care au fost mai apoi cuprinşi în „Israel" şi ale căror cuceriri au ajuns să fie consemnate în Biblie? Căci dacă israeliţii au ajuns la Ierihon într-adevăr doar în epoca cuceririi Canaanului, adică pe la mijlocul sau spre

sfârşitul secolului al XlII-lea î.Hr., atunci ar fi găsit un oraş nepopulat! De abia în secolul al IX-lea î.Hr., pe vremea regelui Hiel, Ierihonul a fost din nou reconstruit (III Regi 16:34). De parcă locul ar fi fost blestemat pentru sute de ani, aşa cum ne spune Biblia (Iosua 6:26).

Ierihonul era prima fortăreaţă aflată în drumul spre Ţara Făgăduinţei. Şirul cuceririlor următoare ale copiilor lui Israel făcute în Canaan a putut fi urmărit cu exactitate de către arheologi în alte situri.

Cam la 20 de kilometri sud-vest de Hebron se afla oraşul Debir. Apărat de puternice ziduri şi fortificaţii, el domina Negevul. „După aceea s-a întors Iosua împreună cu toţi Israeliţii asupra Debirului şi 1-a împresurat" (Iosua 10:38).

La 45 de kilometri sud-vest de Ierusalim a fost identificat biblicul Lachiş, care trebuie să fi fost o cetate extrem de puternică pentru condiţiile existente pe atunci în Canaan. O expediţie arheologică englezească, condusă de James Lesley Starkey în anii 1930, a măsurat în Tell ed-Duwer o suprafaţă construită de 24 de acri, care fuseseră în vechime apărată de un sistem de apărare puternic. Şi acest oraş a căzut pradă unui incendiu nimicitor. Un vas găsit acolo are o inscripţie în care apare „anul 4" al domniei faraonului Merenptah, ceea ce corespunde anului 1220 î.Hr.! „Şi a dat Domnul Lachişul în mâinile lui Israel" (Iosua 10:32).

în muzeul de la Cairo se află o stelă dintr-un templu funerar din Teba, pe care este preamărită victoria faraonului Merenptah, a cărui domnie a început în iulie 1224 sau 1223 î.Hr., asupra libienilor. Pentru a creşte şi mai mult laudele aduse regelui, sunt enumerate şi alte fapte pe care le-ar fi făcut. De exemplu, spre sfârşitul textului stă scris: „A fost cucerit Canaanul cu tot ce era rău în el. A fost luat Aşcalonul, a fost supus Ghezerul, Yanoam a fost distrus. Poporul lui Israel este lipsit de orice alinare, nu are nici un moştenitor. Palestina a devenit văduva Egiptului."

Acest text triumfal, scris în 1229 î.Hr., este valoros din mai multe motive şi ne oferă o serie de explicaţii. Aici putem vedea pentru prima dată în istoria omenirii cuvântul „Israel" şi, în plus, el a fost scris de către un străin şi d^ o persoană care a trăit în acele timpuri. Israel este numit în mod explicit ca fiind un popor şi, de asemenea, apare într-un context în care sunt enumerate oraşe din Palestina - iată o dovadă, pe care nu o poate nega nici cel mai încăpăţânat sceptic, că Israel se aşezase deja în jurul anului 1220 î.Hr. în Canaan şi că nu mai era cu totul necunoscut.

Cu puţin înainte de 1200 î.Hr., copiii lui Israel reuşiseră să atingă mult râvnitul lor ţel, să ajungă în Canaan, dar încă nu sunt stăpânitorii lui. Urmele incendiilor le trasează drumul pe care l-au parcurs şi lasă să se vadă înalta lor pricepere strategică. Iosua a evitat fortăreţele cele mai puternice, Ghezer şi Ierusalim. Este evident că optase pentru principiul minimei rezistenţe. Văile şi luncile fertile sunt şi ele în mâna canaaniţilor şi vor rămâne aşa încă pentru multe generaţii. Israel nu avea armele necesare pentru a se putea opune temutului car de luptă, îi lipsea tehnica şi experienţa de a cuceri oraşe puternic fortificate. A

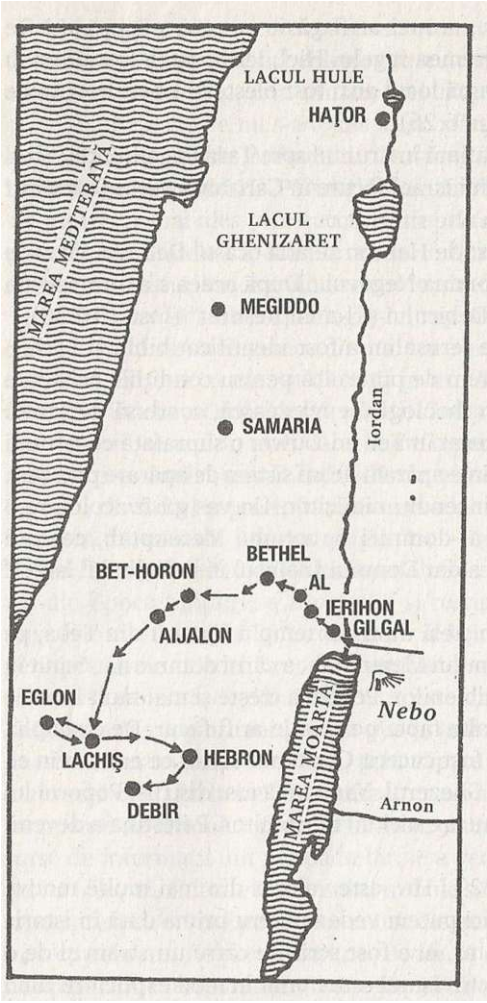

Fig. 24. Cucerirea Canaanului. Campania lui Iosua în jurul anului 1230 î.Hr.

pus însă piciorul în regiuni mai puţin populate, în ţinuturile deluroase din stânga şi dreapta Iordanului, pe care le-a supus. Haţor, care se află la nord de lacul Ghenizaret, le-a căzut în mână, deşi era încă destul de puternic, chiar dacă avusese de suferit în războiul prin care a trecut în jurul anului 1300 î.Hr., când a fost atacat de trupele egiptene. „Tot atunci întorcându-se, Iosua a luat Haţorul şi pe regele lui l-a omorât cu sabia. Haţorul fusese... capul tuturor regatelor acestora" (Iosua 11:10). De gândit ne dă acest „fusese". într-adevăr, oraşul, care a fost distrus în jurul anului 1300 î.Hr. (probabil de faraonul Sethos I) fusese mai bogat şi mai înfloritor decât Haţorul din momentul sosirii israeliţilor şi pe care l-au distrus şi ei, la rândul lor. Evenimentul cu cele mai grave urmări pentru istoria oraşului a fost însă această ultimă distrugere de către Israel, care s-a petrecut spre sfârşitul secolului al XIII-lea î.Hr.!

Descoperirea tocmai a acestui oraş se numără printre cele mai fericite surprize ale arheologiei biblice din perioada recentă. Arheologul englez John Garstang identificase deja dealul de ruine Tell el-Qedah, care se află între lacul Hule şi Marea Galilee, pe partea vestică a Iordanului, ca fiind vechiul oraş Haţor. însă abia campaniile de dezgropări care au durat ani la rând, debutând în 1953 la iniţiativa Universităţii Ebraice din Ierusalim sub conducerea arheologului Yigael Yadin de la Expediţia James A. de Rothschild, au reuşit să smulgă tell-ului secretele pe care acesta le păstrase ascunse pentru atâta vreme. Straturile sale ne vorbesc despre soarta schimbătoare a oraşului Haţor.

Se pot recunoaşte douăzeci şi una de faze de dezvoltare distincte, douăzeci şi unu de oraşe, construite fiecare pe ruinele celui precedent, după ce acestea

au fost distruse pe rând în războaie, de incendii sau din cauza unor catastrofe naturale. De la acropola aşezată pe un teren înalt se întindea în jos restul oraşului, până departe în vale. Un sistem ingenios de canalizare, construit cu ajutorul unor tuburi din lut, asigura igiena oraşului.

Descoperirile făcute aici au dovedit în modul cel mai relevant cu putinţă relatarea din Biblie, conform căreia oraşul Haţor deţinea o mare putere în Canaanul din timpul cuceririi acestuia de către israeliţi. Nu era doar una dintre cele mai mari aşezări din ţară, ci, în acelaşi timp, şi una dintre cele mai puternice fortăreţe. Haţorul a fost distrus în secolul al XIII-lea î.Hr., exact aşa cum se specifică în Cartea lui Iosua Navi. Un strat de cenuşă duce la concluzia că a avut loc un mare incendiu în acea perioadă. Unii specialişti nu pregetă să atribuie aceste resturi rămase de pe urma acelui incendiu acţiunilor militare ale lui Iosua şi ale luptătorilor săi.

Odată cu aceste cuceriri şi cu făgăduita ocupare a Canaanului, Iostia şi-a încheiat marea sa misiune. Bătrân, el moare şi este înmormântat „…la Timnat-Serah, care e în muntele Efraim, la miazănoapte de muntele Gaaş" (Iosua 24: 30). Textul grecesc (LXX 24:30b) mai adaugă la acestea un element extrem de important: „Şi au pus acolo cu dânsul în mormântul în care l-au îngropat cuţitele cele de piatră cu care Josua a tăiat împrejur pe fiii lui Israel în Ghilgal...". La Ghilgal, pe drumul dintre Iordan şi Ierihon, s-a făcut, conform tradiţiei, tăierea împrejur „cu cuţite de piatră". „Căci tot poporul care ieşise din Egipt era tăiat împrejur; iar poporul născut pe cale, în pustiu, după ieşirea din Egipt, nu era tăiat împrejur" (Iosua 5:5). La 15 kilometri nord-vest de Betel se află „Kefr Ishu'a", adică „Satul lui Iosua". în stânci stmt săpate peşteri funerare. în 1870 s-au descoperit într-unui dintre mormintele de aici o mulţime de cuţite de piatră...

Descrierea biblică a ceea ce a fost apoi descris în cărţile de istorie ca ocuparea de către israeliţi a Canaanului şi dovezile care susţin adevărul relatărilor din Biblie în această privinţă, ce au fost aduse de către descoperirile arheologice, ne arată - pentru a câta oară - că date noi ridică şi noi întrebări. Un exemplu elocvent în acest sens este Haţor. Cu stratul său de ruine arse şi de cenuşă şi cu monumentele distruse ale zeităţilor sale ne apare astăzi ca o previziune biblică petrificată a sorţii tragice a Canaanului de atunci: „Domnul Dumnezeul tău va izgoni dinaintea ta popoarele acestea încettil cu încetul... / ... ţi le va da Domnul Dumnezeul tău şi le va pune în mare tulburare, încât vor pieri. / Va da pe regii lor în mâinile tale şi tu vei pierde numele lor de sub cer: nimeni nu-ţi va putea sta înainte până îi vei stârpi. / Idolii dumnezeilor lor să-i ardeţi cu foc..." (Deuteronomul 7:22-25). Stratul care dovedeşte distrugerea oraşului Haţor corespunde, şi din punct de vedere temporal, perfect cu începutul cuceririi Canaanului de către Iosua spre sfârşitul secolului al XIII-lea î.Hr. Şi totuşi, legat de Haţor, rămâne de clarificat o problemă: regele Haţorului este Iabin, pe care Iosua l-a învins „la apele Morom" (Iosua 11:5 şi urm.). în Cartea Judecătorilor însă, unde este descrisă o perioadă ulterioară a istoriei israeliţilor, Iabin mai

domneşte peste acelaşi oraş „şi a apăsat cumplit pe fiii lui Israel douăzeci de ani" (Judecători 4:2). Iabin va fi „supus" abia de către căpetenia israelită Barac (Judecători 4:23), însă rămâne neclar dacă lupta decisivă a avut loc lângă pârâul Chişon sau pe muntele Tabor (Judecători 5:21). în această privinţă arheologii pot să ne vină în ajutor, căci după catastrofă, Haţor nu mai era un oraş atât de important încât să mai fie reşedinţa unui rege al Canaanului, care să îi fi „apăsat cumplit" pe israeliţi. După o perioadă de trecere, în care Haţor a fost doar o aşezare precară a israeliţilor timpurii seminomazi (secolele al Xll-lea - al Xl-lea Î.Hr.), el devine din nou o fortăreaţă abia în vremea regelui Solomon (secolul al X-lea î.Hr.). Deci din povestea cu regele Iabin nu mai rămâne probabil nimic în picioare. Este de bănuit că nu avem de a face în acest caz decât cu o preluare a imaginii acelui rege al Haţorului care domnea în perioada cuceririi Canaanului de către israeliţi, respectiv în Epoca târzie a Bronzului - doar că în tradiţia legată de numele său s-au combinat elemente atât din Epoca timpurie a Bronzului, cât şi din cea târzie.

Haţor se află destul de mult spre nord, o bună bucată de drum mai la nord faţă de lacul Ghenizaret. însă asemenea îngemănări de date ţinând de epoci diferite apar în Biblie în legătură cu multe alte situri arheologice, de data aceasta din sudul „Ţării Făgăduinţei". Astfel, oraşul Ai joacă un rol important printre oraşele Canaanului care au fost cucerite de către Iosua (Iosua 7:2 şi urm., ca şi 8:1-24). De abia mai târziu vine rândul - după cele relatate în Biblie - oraşului învecinat Betel (Iosua 12:16). Şi într-adevăr, în Betel s-a descoperit, deasupra unui strat datând din Epoca târzie a Bronzului, un altul gros, format din cenuşă şi moloz de cărămizi arse - exact aşa cum era de aşteptat. Dar cum au stat lucrurile cu Ai? Judith Marqtiet-Krause, care a condus săpăturile aici, nu a putut găsi un strat care să ateste distrugerea oraşului în Epoca târzie a Bronzului, în „vremea lui Iosua". Ai era în acea perioadă de mult părăsit şi în ruine (încă din perioada timpurie a Epocii Bronzului). El îşi merita numele, care în ebraică nu înseamnă nimic altceva decât „ruină", iar ampla descriere a cuceririi sale, care apare în capitolul opt al Cărţii lui Iosua Navi, nu avea nici o acoperire! După aceea, la începutul Epocii Fierului, s-au aşezat aici din nou locuitori, al căror sat a fost însă, din nou, distrus. A greşit cumva Judith Marquet-Krause în cercetările pe care le-a întreprins? Noi săpături, realizate de data aceasta sub conducerea lui J.A. Callaway, au încercat să cerceteze acest lucru, însă Callaway nu a putut decât să confirme: în Epoca târzie a Bronzului nu a existat în Ai nici o aşezare, drept pentru care israeliţii nu au putut cuceri aici nici un oraş. Specialiştii sunt descumpăniţi. Ar fi putut să apară o greşeală de atari dimensiuni în Biblie? Sau au încurcat autorii ei unele date? Să se fi referit pasajul privind cucerirea oraşului Ai de fapt la cucerirea Betelului învecinat, care a fost într-adevăr transformat în ruine la sfârşitul Epocii Bronzului? în cele din urmă s-a ajuns la o perspectivă înţeleaptă: nu este cazul să se presupună că toate evenimentele „biblice" legate de „cucerire" ar fi avut loc la sfârşitul Epocii Bronzului. Nu s-ar putea ca Biblia să se fi referit la oraşul Ai care a

existat la începutul Epocii Fierului? Dacă s-ar accepta această poziţie, atunci nu ar coincide doar rezultatele săpăturilor din Ai şi cele relatate în Biblie, ci şi cele de la Arad, Dibon şi Ghibeon, unde nu s-au găsit, de asemenea, urme de aşezări din perioada târzie a Epocii Bronzului (cu excepţia unui mormânt din Ghibeon). în plus, menţiunea că oraşul Ghibeon era mai mare decât Ai (Iosua 10:2) coincide cu situaţia care a existat în perioada Epocii Fierului. Din nou Biblia „are totuşi dreptate", dacă se face abstracţie de faptul că tradiţiile legate de ocuparea de ţinuturi care au avut loc în Epoca Bronzului şi în cea a Fierului s-au contopit.

Datorită acestei inexactităţi, cât şi altora asemănătoare, specialiştii au văzut că pot prezenta „ocuparea" biblică drept un proces extrem de complicat şi de durată, ce a avut loc de-a lungul mai multor secole, dar pe care Biblia ni-l descrie într-un ritm de „repede înainte" şi îl leagă de personalitatea lui Iosua. în plus, în Cartea Sfântă sunt selectate doar anumite evenimente, care nu sunt totdeauna prezentate într-o cronologie care să nu ridice unele semne de întrebare. Unii specialişti consideră chiar că o asemenea „ocupare", cum este arătată în Biblie, nici nu ar fi avut loc. în mod surprinzător, acest punct de vedere se poate stisţine chiar cu elemente aflate în textul biblic. Iosua a strâns, într-adevăr, după primele sale victorii, întregul „Israel" în ţara Canaan, lângă munţii Garizim şi Ebal, lângă care se afla vechiul Sichem (astăzi Nablus). Am menţionat acestea mai înainte şi adăugăm aici: în această privinţă, în Biblie se face o diferenţiere fermă între „băştinaşi" şi „venetici" (Iosua 8:33). Cum aşa? Nu se spunea că a pătruns împreună întregul popor israelit în Ţara Făgăduinţei? Despre ce este atunci vorba cu aceşti „băştinaşi"? Unii susţin că israeliţii ar fi venit în mai multe valuri. Acest lucru ar putea să fie o explicaţie: la sosirea unora, alţii se aflau deja aici. Erau deja „băştinaşi".

Iată şi alte teze, care circulă în dezbaterile ştiinţifice legate de „ocuparea" descrisă în Biblie:

Ceea ce se descrie în Biblie drept „ocupare" a constat, de fapt, din lupte între locuitorii sedentari ai oraşelor şi membrii unor grupuri nomade sau seminomade, cauzele fiind de ordin social şi religios.

„Ocuparea" ar fi fost, de fapt, preponderent o infiltrare paşnică, o pătrundere treptată a unor imigranţi străini, care nu a dus decât ici şi acolo la tensiuni ce au fost rezolvate prin forţa armelor.

Capitolul doi

Sub conducerea lui Debora și Ghedeon

Israeliţii devin sedentari • Muncă de pionierat în zona muntoasă • Colibe de ţărani în loc de palate • Debora aprinde flacăra revoltei • Lupta din valea Izreel • Victoria împotriva „carului de fier" • Vase israelite în Megiddo • Atacuri tâlhăreşti dinspre deşert • Urme ale distrugerilor făcute sub Abimilec în Sichem • Tactica salvatoare a lui Ghedeon • Prima luptă pe cămile din istorie • Un proaspăt mijloc de transport, domesticit

ASTFEL A DAT DOMNUL LUI ISRAEL TOATĂ ŢARA, PE CARE JURASE SĂ O DEA PĂRINŢILOR LOR ŞI AU PRIMIT-O EI MOŞTENIRE ŞI S-AU AŞEZAT ÎN EA. (Iosua 21:43)

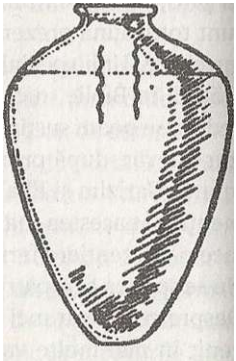

Fig. 25. Amforă israelită

în Ţara Făgăduinţei se întâmplă ceva uimitor: triburile israelite se aşază temeinic în ţinuturile pe care le-au cucerit. Nu mai putea să fie, aşadar, un popor tipic de nomazi. Canaanul a suferit incursiuni ale nomazilor din vremuri imemoriale, dar acestea nu au fost niciodată decât episodice. Triburile veneau pentru a-şi aduce la păscut turmele şi dispăreau apoi la fel de neaşteptat precum veniseră. Israeliţii devin însă sedentari, cultivă ogoare şi taie păduri... „Şi Iosua le-a răspuns: «Dacă sunteţi mulţi, duceţi-vă în păduri şi acolo, în ţara Ferezeilor şi Refaimilor, căutaţi-vă loc, dacă muntele Efraim vă e strâmt!» / Dar Iosua a zis către casa lui Iosif, lui Efraim şi lui Manase: «Tu eşti mult la număr şi ai putere multă. Deci nu vei avea numai o parte. / Muntele va fi al tău şi pădurea. Tu îl veicurăţi şi va fi al tău până la capătul lui...»" (Iosua 17:15, 17,18). Ei renunţă la cort şi încep să îşi construiască colibe, iar în oraşele cucerite se adăpostesc în ruinele fostelor case. în straturile de cenuşă de la Debir, Beth-Şemeş şi Betel s-au descoperit rămăşiţe ale unor obiecte primitive şi sărăcăcioase din gospodăriile lor.

Ruptura faţă de perioada anterioară devine evidentă datorită rezultatelor unor săpături arheologice. Acolo unde se aflau cândva case elegante de nobili şi palate ale stăpânitorilor ţinutului, apar acum colibe ţărăneşti şi garduri. Masivele ziduri de apărare arată semne că aveau nevoie să fie întreţinute şi reparate. Contribuţia fiilor lui Israel nu a fost însă decât ridicarea unor ziduri de o lăţime redusă. Construirea unor fortificaţii puternice ar fi presupus muncă silnică, ceea ce era lucrul cel mai urât de către israeliţi, care se simţeau un

popor de ţărani liberi: „... fiecare făcea ce i se părea că este drept" (Judecători 17:6). Chiar şi cuvântul care în Canaan se folosea pentru a desemna un „sclav" era folosit de israeliţi în sens contrar, desemnând un „om liber". în sistemul stăpânitorilor oraşelor din Canaan, cultivarea câmpului era în sarcina sclavilor, în timp ce în cazul israeliţilor aceeaşi muncă nu era făcută decât de oameni liberi, aparţinând familiei care poseda terenul pe care îl lucrau. Capul familiei era tatăl, patriarhul. Apar nenumărate aşezări noi, arheologii descoperă urmele lor pe întreg podişul. însă doar puţine dintre ele au dăinuit peste timp, deoarece materialul de construcţie cel mai folosit erau cărămizile din lut uscate în aer liber, iar construcţiile realizate cu ele nu au o durată lungă de existenţă.

Israeliţii au făcut o adevărată muncă de pionierat în zona muntoasă. Teritorii de nelocuit, lipsite de izvoare sau alte surse de apă, sunt acum populate. Oricât de incredibil ar putea părea acest lucru, există dovezi care ne arată că a fost introdusă o nouă tehnică, folosită astăzi din nou de către statul Israel. Au săpat şi construit în pământ cisterne pentru strângerea precipitaţiilor, cisternele fiind spoite pe dinăuntru cu un strat de calcar - ceea ce nu s-a mai făcut înainte. Acestea sunt atât de bine zidite, încât au rezistat peste milenii.

Aşa cum se arată în Cartea Judecătorilor şi cum se confirmă de cercetători, israeliţii prind rădăcini în noua lor patrie ca agricultori. în luptele continue purtate cu vecinii lor, dar şi în cele dintre ei, le-au crescut treptat deopotrivă forţa şi experienţa militară. Biblia ne relatează despre înfruntări şi lupte cu moabiţii, amoriţii şi cu triburile aramaice din deşertul sirian, despre războaie civile sângeroase, despre luptele triburilor împotriva lui Veniamin (Judecători 20); Albright descoperă în acest loc patru straturi datorate distrugerilor, datate între 1200 şi 1000 î.Hr.!

Tot în această perioadă „s-a luptat Abimelec cu cetatea toată ziua aceea, a luat cetatea, a ucis poporul care era în ea şi a dărâmat cetatea şi a presărat locul ei cu sare" (Judecători 9:45). Aşa ne descrie Cartea Judecătorilor cucerirea oraşului Sichem de către Abimelec, fiul obsedat de putere şi răzbunător al judecătorului Ghedeon în timpul războiului dus cu fraţii săi.

în Tell el-Balata, unde se afla biblicul Sichem, primul oraş pe care l-a văzut Avraam la sosirea sa în Canaan, s-a putut confirma în 1959, în urma cercetărilor făcute de arheologii americani de la Universitatea Drew şi de la Seminarul McCormick, care se aflau sub conducerea profesorului G. Ernest Wright - care a mers pe urmele profesorului german Sellin - ceea ce se relatează în Biblie despre soarta oraşului. Fragmente de vase de lut găsite printre ruine şi care au putut fi identificate ca fiind tipic israelite ne asigură că distrugerea oraşului Sichem a avut loc către sfârşitul secolului al Xll-lea î.Hr., deci în jurul perioadei lui Abimelec. De asemenea, au putut fi identificate şi datate resturile „turnului Sichemului", cât şi „turnul capiştei lui Baal-Berit" şi „casa lui Milo", care sunt menţionate în Cartea Judecătorilor (9:20, 46). De fapt, se pare că era vorba de una şi aceeaşi clădire, în care se aflau deopotrivă „turnul" şi „casa". Se ridica mult peste zidul de apărare al oraşului şi fusese ridicată pe ruinele unui fost templu hicsos.

Aceşti ani de început turbulenţi ai primei colonizări sunt descrişi într-un mod de neuitat în trei povestiri cuprinse în Cartea Judecătorilor: în cântarea lui Debora, în povestirea despre Ghedeon şi în redarea faptelor de vitejie ale lui Samson. Aceste „povestiri pioase" se bazează pe fapte, pe evenimente care au avut loc în acea vreme şi care pot fi datate astăzi de cercetători cu destulă acuitate. La pătrunderea lui Israel în Canaan în jurul anului 1230 î.Hr., a fost forţat să aleagă doar zona muntoasă, căci „... pe locuitorii din vale nu i-a putut alunga, pentru că ei aveau care de fier" (Judecători 1:19). Lucrurile se schimbă abia după circa un secol. Triburile care trăiau în munţii Galileei trebuie să fi muncit pentru canaaniţi. Printre ele era şi tribul Isahar, care a fost comparat cu „asinul voinic, care odihneşte între staule. / Văzând că odihna e bună şi ţinutul său gras, îşi pleacă umerii sub povară şi se face bărbat plătitor de bir" (Facerea 49:14, 15).

Flacăra revoltei împotriva asupririi este aprinsă în Galileea de către o femeie, judecătoarea Debora. Ea a fost cea care a chemat triburile israelite să se ridice şi să lupte pentru libertatea lor. Ei i se datoreşte acea minunată cântare, pe care a cântat-o în faţa întregului popor al lui Israel.

Barac, din tribul Isahar, preia conducerea. Alte triburi i se alătură. Se formează o importantă forţă armată. E momentul în care Barac întreprinde ceva esenţial, pe care până acum fiii lui Israel nu au îndrăznit să-l facă. Vrea să ducă lupta cu până atunci mult temutul duşman în vale: „Şi s-a coborât Barac din muntele Taborului şi după el şi cei zece mii de oameni" (Judecători 4:14). Câmpul de ltiptă a fost în câmpia Izreel, între zonele muntoase ale Galileei, aflate la nord, şi Samaria, la sud, ţinuturi aflate întru totul sub stăpânirea canaaniţilor. Aici au aşteptat israeliţii o puternică armată a canaaniţilor. „Atunci au venit regi să se războiască, Războitu-s-au atunci regii Canaanului la Taanac, pe apa Meghidonului" (Judecători 5:19). Cu totul neaşteptat, Israel a biruit! Pentru prima dată, israeliţii au reuşit să învingă în câmp deschis trupe luptând din care. Israel a demonstrat că are acum o tehnică de luptă la nivelul celei a canaaniţilor, ba chiar superioară acestora. în două dealuri de ruine aflate în câmpia Izreel s-au păstrat resturi din Taanac şi, la zece kilometri depărtare, din Megiddo. Cele două oraşe joacă, alternativ, o importanţă mai mică şi mai mare. în jurul anului 1450 î.Hr. Taanac este un mare oraş-stat, pe când Megiddo

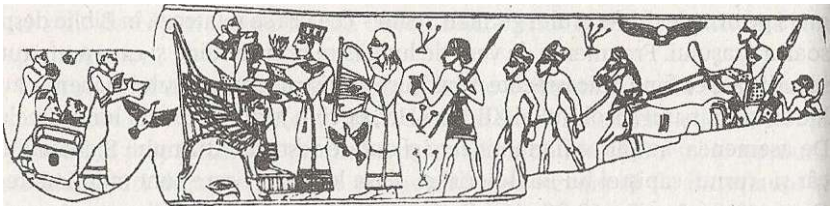

Fig. 26. Rege canaanit din Megiddo pe tronul său, cu cântăreţ din liră şi car de luptă (1200 Î.Hr.)

nu era decât o mică garnizoană egipteană. în jurul anului 1150 î.Hr. Megiddo este distrus şi locuitorii săi îl părăsesc. Oraşul nu va fi reconstruit şi populat din nou decât pe la 1100 î.Hr. Interesante sunt vasele noilor locuitori, mari recipiente pentru păstrarea proviziilor, care au exact aceeaşi formă ca acelea care mai există şi astăzi în Israel. Arheologii le-au găsit şi în toate celelalte aşezări din munţii Samarei şi Iudeei. Taanacul este numit în Cântarea Deborei în mod clar ca fiind locul în care s-a dat bătălia. Menţiunea „pe apa Meghidonului" este menită, probabil, să clarifice în mai mare măsură locul. Megiddo însuşi, a cărui apă vine din izvorul râului Chişon, nu trebuie să fi existat pe atunci.

Descoperirile arheologice şi elementele menţionate în Biblie permit să se realizeze datarea primei lupte împotriva forţelor canaanite ce luptau în care. E vorba de perioada dintre distrugerea Megiddoului şi reconstrucţia sa, deci în jurul anului 1125 î.Hr.

în povestirea despre Ghedeon, ni se relatează cel de al doilea triumf al israeliţilor. într-o zi, dinspre est vine asupra lor ceva nou, necunoscut şi înspăimântător. Sunt hoarde nomade madianite călare pe cămile, care jefuiesc, incendiază şi ucid: „... veneau cu vitele şi cu corturile lor şi veneau mulţi ca lăcustele; ei şi cămilele lor erau fără număr şi ctitreierau ţara lui Israel şi o pustiau" (Judecători 6:5). Aceste atacuri vor dura ani de zile, fără ca israeliţii să poată întreprinde ceva împotriva invadatorilor. Apoi salvarea este adusă de Ghedeon. Aşa cum se arată pe îndelete în Biblie (Judecători 7:20 şi urm.), el recurge cu sticces la o nouă tactică de atac. Madianiţii fug, iar israeliţii, pare-se, nu suferă pierderi.

Unele invenţii concepute pentru timpuri de pace pot avea soarta de a fi folosite mai întâi în război. Noua „invenţie", care le-a făcut posibilă madianţilor terorizarea israelienilor a fost cămila domesticită!

Cămila domesticită trebuie să fi fost, în acea vreme şi în acele părţi ale lumii, un lucru cu totul nou. Popoarele din Epoca Bronzului probabil că nu au cunoscut-o. Nu apare în nici until dintre textele egiptene descoperite. Chiar şi în Mari, deci în imediata apropiere a marelui Deşert al Arabiei nu s-a descoperit până acum nici măcar o menţiune în cuprinzătoarea arhivă de documente dezgropate acolo. Drept urmare, trebuie să eliminăm cămila din imaginea noastră privind modul în care se trăia în Orientul antic. Lucru care ne face să credem că a intrat mai târziu, pe uşa din dos, în Cartea Facerii. Frumoasa scenă, de exemplu, în care ne este prezentată pentru prima dată Rebeca în oraşul ei natal, Nahor, ar trebui să suporte o schimbare de decor. „Cămilele" viitorului socru Avraam, care se aflau lângă fântână erau, de fapt, asini (Facerea 24:10 şi urm.). Tot asini sunt animalele care au cărat timp de milenii încărcăturile şi produsele de lux pe spinarea lor mergând pe lungile drumuri comerciale - până au fost înlocuiţi de cămila domesticită.

Nu se poate stabili cu exactitate când a avut loc domesticirea ei, dar sunt mai multe indicii în această privinţă. în secolul al Xl-lea î.Hr., cămila începe să apară atât în texte scrise cu semne cuneiforme, cât şi în reliefuri, fiind apoi

menţionată tot mai des. Cam în această perioadă trebuie să se fi derulat şi istoria lui Ghedeon. Incursiuni ale unor călăreţi pe cămile, care până atunci nu erau cunoscute decât ca animale sălbatice, trebuie să fi fost un adevărat şoc!

Cea de-a treia ameninţare a constituit însă cel mai mare şi potenţial distrugător pericol pentru Israel: confruntarea cu filistenii.

Capitolul trei

Războinicii din Caftor

Krethi şi Plethi • Năvala popoarelor mării • Marea coloană venind dinspre Marea Egee • Invazia cu care trase de boi şi cu corăbii • Dispariţia regatului hitiţilor • Oraşe arzânde pe coasta Canaanului • Mobilizare generală pe Nil • Faraonul Ramses al III-lea salvează Egiptul • Marea bătălie dată pe uscat şi pe mare • Lagăr de prizonieri de război cu chestionare • Portrete de mari dimensiuni ale filistenilor

OARE N-AM SCOS EU PE ISRAELIŢI DIN PĂMÂNTUL EGIPTULUI, PE FILISTENI DIN CAFTOR ...? (Amos 9:7)

Odată cu relatările aducând a basm despre Samson, cel tare ca un urs, despre faptele sale de vitejie şi despre toate cele ce a făcut, se anunţă marea confruntare.

Filistenii! Numele lor a intrat cu diferite sensuri în limbajul uzual din ziua de astăzi. Când spunem despre cineva că „este un adevărat filistin" sau vorbim despre „uriaşul Goliat", facem trimitere, chiar dacă nu totdeauna direct, la acel popor. în germană există expresia cu o notă batjocoritoare „Krethi und Plethi", care s-ar traduce prin „prostovani". Astăzi practic nimeni nu ştie că se referă la cretani şi filisteni. Cine nu cunoaşte oare povestea tragică de dragoste dintre Samson şi Dalila, care îl trădează filistenilor; cine nu îşi aminteşte de forţele supraomeneşti ale lui Samson, care sugruma leii cu mâna goală, care a ucis o mie de filisteni cu o falcă de măgar şi, orbit şi părăsit în cele din urmă de iubita sa, năruieşte în furia sa dezlănţuită un templu al filistenilor! Şi totuşi, prea puţini îşi dau seama cât de puţin ştim de fapt despre aceşti filisteni!

Poporul filistenilor, care a jucat un rol fundamental în viaţa lui Israel, a rămas mult timp învăluit în mister. De abia de curând s-a reuşit să se ridice într-o oarecare măsură vălul în ceea ce îl priveşte. Rezultatele unor cercetări migăloase şi de durată au început să creioneze treptat o imagine tot mai clară. Cioburi de ceramică, inscripţii din temple şi straturi cauzate de incendii au format un mozaic care ne prezintă prima apariţie plină de dramatism a filistenilor.

Veşti înspăimântătoare premerg venirea acestor străini, solii aduc veşti rele despre aceşti invadatori necunoscuţi, care au apărut de la marginea Vechii Lumi, de pe coastele Greciei. Veneau în coloane de care primitive cu roţi în formă de disc şi trase de zebu. Carele erau încărcate cu obiecte casnice şi cu provizii. în ele se aflau, de asemenea, femeile şi copiii. înaintea carelor călăreau bărbaţii înarmaţi. Aveau scuturi rotunde şi săbii din bronz. Erau învăluiţi într-un nor de

praf, atât de mulţi erau! Nimeni nu ştie de unde veneau. Imensa coloană este zărită mai întâi pe coasta Mării Marmara, de unde îşi urmează drumul spre sud, de-a lungul coastei Mării Mediterane. Pe valurile verzi ale mării pluteşte o flotă însemnată, tot în aceeaşi direcţie, având luptători la bord.

înspăimântătoarea coloană lasă în urma sa aşezări arzânde, ruine, recolte devastate. Nimeni nu are puterea de a-i opri pe aceşti străini, care reuşesc să înfrângă pe oricine încearcă să li se opună. în Asia Mică, ei cuceresc unul după altul oraşe şi aşezări. Puternica fortăreaţă Hattuşaş, de lângă fluviul Halys, este distrusă. Renumiţii cai din Cilicia sunt luaţi ca pradă. Minele de argint din Tars sunt şi ele jefuite. Din turnătoriile aflate pe lângă mine smulg secretul atât de bine păzit până atunci al fabricării celui mai valoros metal din acea vreme - fierul. Sub aceste lovituri este distrusă una dintre cele trei mari puteri ale mileniului al II-lea î.Hr.: imperiul hitiţilor dispare cu totul!

O flotă a cuceritorilor străini ajunge în Cipru şi ocupă insula. Pe uscat, coloana îşi continuă drumul, pătrunde în nordul Siriei, ajunge la Karkemiş, pe Eufrat, urcând apoi pe valea fluviului Orontes. Prinse în deştele atacului dinspre mare şi de pe uscat, cad oraşele cele mai bogate ale fenicienilor. După Ugarit urmează Byblos, apoi Sidonul şi Tirul. Vâlvătăi de flăcări cuprind oraşele din văile fertile de pe coasta Palestinei. Israel trebuie să fi văzut de pe ogoarele şi păşunile sale din zona deluroasă valul de distrugeri,, chiar dacă în Biblie nu se spune nimic despre acesta. Căci Israel nu are de suferit de pe urma lui; ce se mistuie în flăcări acolo jos sunt fortăreţele duşmanilor canaaniţi.

Tăvălugul invaziei se rostogoleşte mai departe, atât pe ape, cât şi pe uscat, în direcţia Nilului, a Egiptului...

în Medinet Habu, la vest de Teba, pe Nil, se află impozanta ruină a somptuosului templu dedicat lui Amon, care a fost construit în timpul domniei lui Ramses al IlI-lea[1]. Pe turnurile de la intrare, pe pilonii înalţi, pe zidurile încăperilor şi ale curţilor se găsesc peste tot reliefuri şi inscripţii. Mii de metri pătraţi de documente dăltuite în piatră.

Templul este o imensă cronică în imagini şi cuvinte a campaniilor faraonului, o mărturie de primă importanţă privind evenimentele care au avut loc pe Nil.

Tonul relatărilor ne redă cât de mare erau deopotrivă spaima şi pericolul prin care a trecut Egiptul atunci. Unul dintre aceste texte ne spune: „Anul opt sub domnia Maiestăţii Sale Ramses al IlI-lea... Nici o ţară nu a putut rezista în faţa armelor lor. Regatul hitiţilor, Kode, Karkemiş... au fost toate distruse dintr-o singură lovitură... Le-au nimicit popoarele, iar ţinuturile lor arătau de parcă n-ar fi fost vreodată. înaintau spre Egipt... Au supus ţări împrejurul lumii. Inimile le erau pline de încredere: «Planurile noastre vor izbândi!»".

Ramses al IlI-lea face pregătiri febrile de luptă, ordonă mobilizarea generală: „Mi-am întărit graniţele... am pus dinaintea lor: prinţii, comandanţii

[1] Circa 1193-1162 î.Hr. (J. v. Beckerah) sau 1183-1152 î.Hr. (W. Helck)

Fig. 27. Din lupta purtată pe uscat a faraonului Ramses al III-lea împotriva filistenilor

garnizoanelor şi războinici. Am făcut din vărsările râurilor puncte puternice de apărare, cu corăbii de război, galere şi nave de coastă... toate, de la proră la pupă încărcate cu luptători curajoşi, cu armele lor. Trupele erau formate din bărbaţi aleşi ai Egiptului. Erau leii care răgeau pe vârf de munte. Detaşamentele de care aveau şi ei luptătorii cei mai buni. Caii zburau din tot trupul, gata să fărâme sub copitele lor ţările străine..."

Ramses al III-lea porneşte cu o armată imensă, cu toţi bărbaţii apţi de luptă din Egipt, împotriva hoardelor invadatoare. Inscripţiile descoperite nu dau decât puţine date concrete. Ca de obicei, relatările egiptene privind războaiele purtate se limitează, şi în acest caz, la imnuri de proslăvire ale învingătorului. „Trupele sale", se spune despre Ramses al III-lea „sunt asemenea unor tauri pe câmpul de luptă; iar caii săi precum nişte şoimi în mijlocul unor păsări mici şi neajutorate..." însă un mare relief ne prezintă, după 3 000 de ani, lupta cumplită care s-a dat: carele de luptă egiptene au spart rândurile înarmate ale coloanei vrăjmaşilor. Carele greoaie, trase de boi şi încărcate cu femei şi copii, sunt supuse unui adevărat masacru. Sub copitele vitelor şi cailor se adună cadavrele celor ucişi. Victoria a fost obţinută, mercenarii egipteni pradă carele trase de boi.

Egiptul a repurtat o victorie demnă de amintit în istoria lumii, forţele adverse fiind nimicite cu totul. Ramses se repede cu carele la coasta mării, căci „au pătruns prin vărsarea apelor curgătoare" cu corăbiile lor.

Şi marea luptă navală este imortalizată în templul de la Medinet Habu într-ţin impresionant relief sculptat în piatră. Vasele duşmanilor s-au apropiat într-o formaţie compactă. Cu puţin înainte de a se ciocni cu cele ale egiptenilor, trebuie să fi intervenit o acalmie, pânzele dezumflându-se pe dată. Acest lucru a constituit pentru străini un mare handicap, căci corăbiile lor nu mai pot fi manevrate în vreun fel. Războinicii lor, gata de luptă, stau lipsiţi de apărare, cu săbiile şi suliţele lor, care nu pot fi folosite decât în lupta de aproape, atunci când ambarcaţiunile ajung să se lovească unele de altele în confruntare. Această lipsă de vânt le-a asigurat egiptenilor supremaţia. Corăbiile lor, care aveau vâslaşi, s-au apropiat de ambarcaţiunile vrăjmaşe la o distanţă sigură, după care s-a dat ordin arcaşilor să tragă salve de săgeţi. Peste străini se abate o ploaie

de săgeţi ucigătoare, care îi omoară şi îi face să cadă peste bord în apă. Când duşmanul a fost decimat şi atmosfera era una de confuzie generală, egiptenii s-au apropiat mai mult cu corăbiile lor şi le-au distrus pe cele duşmane. Cei care au supravieţuit ploii de săgeţi sau noianului apelor au fost măcuiţi de trupele egiptene sau luaţi prizonieri.

Ramses al IlI-lea a reuşit să înlăture pericolul ucigaş care venea atât pe mare, cât şi pe uscat în două lupte decisive în care Egiptul a ieşit învingător. A fost un sticces militar inegalabil în istoria vechii ţări de pe Nil.

Pentru raportul plin de cruzime al victoriei repurtate, după victorie se măcuiesc braţele morţilor şi ale răniţilor şi se adună apoi în grămezi. în acest fel se stabileşte numărul duşmanilor anihilaţi. Inscripţiile descoperite nu ne spun nimic despre ce se întâmpla cu femeile şi cu copiii străinilor care încercau să pătrundă în ţară. Reliefurile ne prezintă primele lagăre de prizonieri de război din istoria omenirii. Războinicii învinşi sunt strânşi laolaltă.

Prin ce trece masa celor prinşi este, în principiu, ceea ce li se întâmplă şi prizonierilor de azi. Erau sortaţi după rang şi grad, pentru a fi interogaţi. Nici măcar „chestionarele" nu lipseau: ofiţerii egipteni le dictau scribilor declaraţiile făcute de prizonieri. Un singur lucru era diferit în acele timpuri. Dacă în epoca noastră apar pe hainele prizonierilor de război însemne precum PW (*prisoner ofwar*) sau KG *(Kriegsgefangener)*, în vremea Egiptului antic se ardea cu fierul roşu numele faraonului pe pielea prizonierului. Ţinea mai mult!

Datorăm hieroglifelor din cel mai vechi „chestionar" din lume primele date istorice legate de poporul filistenilor, despre care se vorbeşte atât de mult în Biblie.

Fig. 28. Prizonieri filisteni interogaţi de ofiţeri egipteni

Printre „popoarele mării", cum îi numesc egiptenii pe invadatorii străini, iese în evidenţă un trib, Peleset sau Prst. Aceştia sunt filistenii din Vechiul Testament!

Artiştii egipteni se pricepeau să redea cu mare măiestrie fizionomiile popoarelor străine, arătându-le, cu un ochi foarte atent, elementele caracteristice. Filistenii sunt reprezentaţi şi ei, în reliefurile de la Medinet Habu, în aceeaşi tradiţie şi cu aceeaşi acuitate a redării portretelor. Uitându-te la ele, crezi că ai în faţă fotografii care au fost însă dăltuite în piatră acum peste trei mii de ani. Figurile zvelte şi înalte îi depăşesc pe egipteni cam cu un cap. Putem recunoaşte elementele specifice îmbrăcămintei şi armelor lor, modul lor de a lupta. Dacă ne gândim că în locul mercenarilor egipteni s-ar afla fiii lui Israel, atunci am avea o imagine foarte realistă a luptelor care au avut loc peste ceva ani în Palestina şi care au culminat sub domnia regilor Saul şi David, în jtirul anului 1000 î.Hr.

Capitolul 4

Sub jugul filistenilor

Filisteni pe coastă • Ceramică decorată cu lebede • Ulcele de bere cu filtru • Monopolul fierului apărat cu străşnicie • Filistenii cuceresc zona deluroasă • Urme de incendiu în Şilo • Alegerea la mare ananghie a unui rege • Allenby iese victorios recurgând la tactica lui Saul • Luarea prin surprindere a turcilor • Albright descoperă fortăreaţa lui Saul • Două lăcaşe de cult în Bet-Şan • Sfârşitul lui Saul

ŞI FIII LUI ISRAEL AU FĂCUT IARĂŞI RELE ÎNAINTEA OCHILOR DOMNULUI ŞI I-A DAT DOMNUL ÎN MÂINILE FILISTENILOR PENTRU PATRUZECI DE ANI. (Judecători 13:1)

în 1186 sau 1176 î.Hr. filistenii au fost înfrânţi de Ramses al III-lea. Treisprezece ani mai târziu se stabiliseră deja în zona coastei din sudul Canaanului, în valea fertilă dintre muntele Iuda şi mare. Biblia menţionează cinci oraşe care sunt în stăpânirea lor: Aşcalon, Aşdod, Ecron, Gat şi Gaza (I Regi 6:17). Fiecare oraş şi pământurile înconjurătoare, lucrate de luptători sub conducerea unor căpetenii mercenare, sunt conduse de către un „domn" independent şi liber. în cazurile de urgenţe politice şi militare însă, cei cinci domni ai oraşelor-state acţionează întotdeauna împreună. Altminteri decât triburile israeliţilor, filistenii erau uniţi în toate acţiunile de importanţă vitală pentru ei. Această atitudine i-a făcut atât de puternici.

Cronicarul biblic ne vorbeşte despre alte triburi ale popoarelor mării, care au venit în ţară odată cu filistenii şi s-au aşezat de-a lungul coastelor: „Iată, Eu îmi voi întinde mâna împotriva Filistenilor şi voi pierde pe Cheretieni şi restul locuitorilor de pe ţărmul mării îl voi stârpi" (Iezechiel 25:16). Creta este o insulă din Marea Mediterană care se află la o distanţă apreciabilă faţă de Israel. De când ştim de invazia atestată istoric a popoarelor mării în Canaan, s-a luminat şi sensul acestor vorbe până atunci nelămurite, care descriau însă cu exactitate situaţia din acea perioadă.

Odată cu sosirea filistenilor în Canaan, apar şi obiecte de ceramică având elemente caracteristice ieşite din comun. Ele se diferenţiază radical de celelalte vase, care erau folosite până atunci atât în oraşele canaanite, cât şi în aşezările montane ale lui Israel. Acest tip de ceramică a fost descoperit pe întreg teritoriul cuprins între cele cinci oraşe ale filistenilor - şi doar în acea zonă. Faptul ne face să credem că filistenii îşi produceau propriile lor vase.

Prima descoperire a unor obiecte de ceramică filistenă a produs surpriză în rândul arheologilor. Ei cunoşteau forme, culori şi modele din alte părţi. Cupele

şi urcioarele de un galben asemenea pielii, pe care erau pictate, în roşu şi în negru, lebede care îşi curăţau penele şi forme geometrice, le erau cunoscute de la Micene. Din 1400 î.Hr., produsele de acest gen, fabricate de micenieni, erau extrem de căutate în întreaga Lume Veche, fiind obiecte care făceau parte din comerţul purtat la mari distanţe. Cu puţine decenii înainte de 1200 î.Hr., odată cu distrugerea Micenei, s-a întrerupt dintr-odată importul acestor produse. Filistenii trebuie să fi venit trecând prin Micene. în Canaan ei au reluat modul de producere a vaselor care le era cunoscut. „Oare n-am scos Eu pe Israeliţi din pământul Egiptului, pe Filisteni din Caftor şi pe sirieni din Chir?" (Amos 9:7). „Caftor" este Creta marea insulă care este aşezată dinaintea Greciei. Ceramica filistenilor mai ilustrează msă şi un alt aspect interesant, la care se face aluzie în Biblie. Multe dintre acele vase atât de frumoase sunt prevăzute cu un filtru, care nu ne lasă nici un dubiu cu privire la folosinţa lor. Erau căni pentru bere. Filtrul avea rolul de a reţine cojile de orz. Altminteri ar fi plutit în bere şi ar fi ajuns uşor în gura băutorilor, în aşezările filistenilor s-a găsit un număr foarte mare de asemenea căni de bere, dar şi de cupe de vin. Trebuie, aşadar, să fi fost nişte băutori straşnici. Petreceri la care curgeau râuri de băutură sunt descrise şi în Biblie în istoria lui Samson (Judecători 14:10; 16:25), în care ni se spune însă, de asemeni, că eroul israelit nu bea deloc alcool.

Fig. 29. Vas filistean cu decoraţiuni

Berea nu este însă o descoperire a filistenilor. Ea era produsă deja pe scară largă în Orientul antic. în cârciumile vremii, în Babilon, se găseau chiar şi cinci feluri diferite de bere: neagră, blondă, proaspătă, învechită, iar pentru export şi pentru călători o bere amestecată, numită şi bere cu miere. Aceasta din urmă era un extract de rădăcinoase îngroşat prin fierbere, care se menţinea vreme îndelungată. Nu trebuia decât să-i adaugi nişte apă şi gata, aveai bere - un model pentru moderna bere uscată produsă pentru consumul din ţinuturile tropicale.

Mult mai importantă a fost însă o altă descoperire. Filistenii au fost primii din Canaan care au deţinut fier, şi încă în cantităţi masive. în mormintele lor se găsesc arme, unelte şi podoabe făcute din acest material încă rar, şi de aceea scump. Şi tot ca în cazul vaselor miceniene, fierul este produs de ei înşişi. Primele turnătorii din Canaan trebuie să se fi aflat în ţinuturile locuite de filisteni. Secretul topirii minereului de fier l-au aflat în timpul trecerii lor prin Asia Mică, unde, până în 1200 î.Hr., hitiţii au fost primii producători de fier din lume.

Mai marii filistenilor au apărat ca pe lumina ochilor secretul formulei de topire pe care o furaseră. Era monopolul lor şi câştigau de pe urma lui. Israel era, în prima fază, în care se aţinea în zona muntoasă, mult prea sărac pentru a

putea cumpăra fier. Lipsa uneltelor agricole din fier, a cuielor pentru construcţia de case şi a armelor a fost pentru ei un mare handicap. După ce filistenii au ocupat şi munţii, aceştia încearcă să interzică producerea de noi arme. Israeliţii nu mai au dreptul de a prelucra metale. „Fierar nu era în toată ţara lui Israel, căci Filistenii se temeau ca nu cumva Israeliţii să-şi facă săbii şi suliţe. / Trebuia deci să se ducă toţi Israeliţii la Filisteni ca să-şi ascută fiarele plugurilor şi sapelor lor, topoarele şi securile lor..." (I Regi 13:19, 20).

Având armele cele mai moderne, o mare experienţă acumulată în campaniile şi luptele duse una după alta şi o organizare politică exemplară, poporul filistenilor se afla acum, după 1200 î.Hr., pe coasta de vest. Şi urmărea aceeaşi ţintă ca şi Israel: Canaanul!

Faptele şi vicleşugurile lui Samson au devenit legendare (Judecători 14-16). în spatele acestor istorisiri se află însă evenimente reale. Filistenii încep să înainteze spre est şi să-şi extindă ţinuturile în această direcţie.

între coasta mării şi podişul Iuda se văluresc şiruri de dealuri între care se aflau văi lungi. Una dintre ele este cea de la Sorec. Samson trăia în Ţora (Judecători 13:2) şi s-a căsătorit în Timna, care se afla în apropiere, cu „o femeie din fiicele Filistenilor" (Judecători 14:1). Dalila trăia şi ea acolo (Judecători 16:4). Prin această vale vor trimite mai târziu filistenii chivotul pe care îl luaseră pradă (I Regi 6:12 şi urm.). Această pătrundere a filistenilor în zona deluroasă este doar un preludiu al luptelor pe care le vor duce cu Israel peste ani.

ŞI AU PĂŞIT ISRAELIŢII ÎMPOTRIVA FILISTENILOR CU RĂZBOI ŞI AU TĂBĂRÂT LA EBEN-EZER, IAR FILISTENII AU TĂBĂRÂT LA AFEC. (I Regi 4:1)

Afec se afla la marginea de nord a ţinuturilor stăpânite de filisteni. Un deal de ruine, Tell el-Mukmar, ascunde rămăşiţele acestui loc de pe cursul superior al unui râu care se varsă în mare, la nord de Jaffa. Afec are o poziţie strategică extrem de bună. Spre est se mergea spre munţii Palestinei de Mijloc, deci spre ţinuturile în care sălăşluiau israeliţii. în faţă, la poalele munţilor, se găsea Eben-Ezer, locul unde s-au ciocnit forţele filistenilor şi cele ale israeliţilor. în prima fază, filistenii au ieşit învingători. Aflaţi la mare ananghie, israeliţii au trimis după chivotul legământului, care se afla la Şilo. Apoi, în cea de a doua luptă, au fost copleşiţi cu totul de forţele cu mult superioare ale filistenilor. Trupele israelite care au mai rămas se dispersează, iar învingătorii iau ca pradă chivotul sfânt (I Regi 4:2-11).

Podişul este luat în stăpânire, Israel dezarmat, iar în zona în care se aflau triburile se instalează puncte de control (I Regi 10:5; 13:3). Din primul atac filistenii şi-au atins ţelul, acela de a ocupa centrul Palestinei.

înaintarea filistenilor trebuie să fi fost una brutală, după cum ne indică descoperirile arheologice vizând acea perioadă. Templul din Şilo, pe care Israel îl ridicase pentru a adăposti chivotul legământului, a căzut pradă focului. La

22 de kilometri mai la sud de Sichem se află Seilun, cândva înfloritorul oraş Şilo. Pe un deal din vecinătate era locul sfânt, locul de pelerinaj al israeliţilor (Iosua 18:1; Judecători 21:19 urm.; I Regi 3:21). în era noastră acolo au fost construite monumente ale creştinismului timpuriu şi musulmane.

între anii 1926 şi 1929 fac aici săpături membrii unei expediţii arheologice indiene, condusă de H. Kjaers. Se descoperă un strat unde fusese Şilo, fapt care dovedeşte în mod clar că în jurul anului 1050 î.Hr. oraşul a fost distrus. Să fie acestea urme ale victoriei filistenilor asupra israeliţilor? Ruinele de la Şilo trebuie să mai fi dăinuit multă vreme, căci la patru secole după distrugerea oraşului, profetul se referă la el: „Mergeţi deci la locul Meu din Şilo, unde făcusem altădată să locuiască numele Meu, şi vedeţi ce am făcut Eu cu el, pentru necredinţa poporului Meu Israel!" (Ieremia 7:12). Şi alte aşezări din zona munţilor Iuda au avut aceeaşi soartă ca Şilo. Arheologii au descoperit în Tell Beit Mirsim, de lângă Hebron, biblicul Debir, cât şi în Beth-Zur (Bethsura), la sud de Ierusalim, urme de cenuşă, care sunt considerate drept o dovadă pentru acest punct de vedere.

în jurul anului 1050 î.Hr., poporul israelit este într-un pericol extrem de grav; se vede în situaţia de a pierde realizările cuceririlor sale şi ale muncii sale de colonizare dusă aproape două sute de ani. Ba, mai mult, stă sub ameninţarea de a ajunge sub jugul filistenilor, ca sclavi lipsiţi de orice speranţă. Acestui pericol imens Israel nu îi poate face faţă decât prin strângerea legăturilor până acum mai curând slabe dintre triburile sale, pentru a realiza o unitate puternică. Sub presiunea ucigătoare a celor din jurul său, Israel devine o naţiune. Formele de guvernare din acele timpuri nu le ofereau decât o singură opţiune, regatul. Ales este Saul, un veniaminean, renumit pentru curajul său şi pentru statura sa (I Regi 9:2); o alegere înţeleaptă, pentru că Saul venea din cel mai slab dintre triburile israelite (I Regi 9:21), astfel încât celelalte triburi nu aveau cauză de invidie.

Saul face din Ghibeea, unde trăia, reşedinţa sa (I Regi 10:26; 11:4), strânge în jurul său un număr redus de luptători şi porneşte un război de gherilă (I Regi 13:1 şi urm.). Prin atacuri surpriză reuşeşte să alunge trupele de ocupaţie ale filistenilor din teritoriul său de baştină.

Faptul că Saul era un mare tactician se va arăta din nou după trei mii de ani; un exemplu, unic în felul său, dovedeşte cum Biblia are dreptate până în cele mai mici amănunte, şi cât de serioase şi credibile sunt datele pe care le găsim în ea.

îi datorăm maiorului britanic Vivian Gilbert descrierea unei întâmplări de-a dreptul fascinante. El scrie în memoriile sale de campanie (*The Romance ofthe Last Crusade*) următoarele: „în Primul Război Mondial, un adjutant de brigadă din armata din Palestina a lui Allenby căuta la lumina lumânării în Biblia sa un anumit nume. Brigada sa primise ordinul să cucerească un sat aflat pe o înălţime stâncoasă dincolo de o vale adâncă. Numele satului era Micmaş. Denumirea i s-a părut cunoscută. în cele din urmă a descoperit-o în I Regi 13: 16: «Apoi Saul cu fiul său Ionatan şi cu oamenii care erau cu dânşii au şezut în Ghibeea şi au

plâns; iar Filistenii stăteau în tabără la Micmaş.» Mai departe ni se arată cum Ionatan şi «tânărul care purta armele sale» au trecut «printre nişte stânci ascuţite; numele uneia era Boţeţ şi numele alteia era Sene». (I Regi 14:4). S-au căţărat în sus pe povârniş şi i-au înfrânt pe filistenii care stăteau de strajă «pe o bucată de loc cât o jumătate de pogon, atât cât pot să are doi boi într-o zi». Zgomotul iscat de această luptă a trezit toate trupele adverse, care au crezut că sunt încercuite de armata lui Saul şi s-au împrăştiat care încotro (I Regi, 14-16).

Văzând acestea, Saul a atacat cu toate forţele sale şi a ieşit învingător: «Şi a izbăvit Domnul în ziua aceea pe Israel». (I Regi 14, 23).

Adjutantul s-a gândit că această strâmtoare dintre stânci şi «câmpul» trebuie să mai existe. L-a trezit pe comandant şi a citit din nou cu el pasajul respectiv. Au fost trimise patrule în recunoaştere; au găsit pasul, unde nu se aflau decât puţine trupe turceşti; sus la Micmaş se vedea în lumina lunii un mic ogor. Comandantul şi-a schimbat planul de atac. în locul întregii brigăzi, nu a trimis decât o companie, care să treacă prin pas în miezul nopţii. Puţinii turci de care s-au ciocnit au fost anihilaţi fără zgomot, apoi soldaţii au urcat pe povârniş şi dimineaţa compania se afla pe «bucata de loc cât o jumătate de pogon».

Turcii s-au trezit şi au dat bir cu fugiţii, crezând că armata generalului Allenby i-ar fi încercuit. Au fost toţi fie omorâţi, fie luaţi prizonieri."

„Şi astfel, după milenii", încheie maiorul Gilbert, „o trupă britanică a imitat cu succes tactica lui Saul şi Ionatan".

Succesele lui Saul îi dau lui Israel un nou curaj. Coşmarul forţei de ocupaţie a fost eliminat, însă doar pentru puţin timp. în primăvara următoare filistenii contraatacă.

Spre sfârşitul sezonului ploilor, forţele lor se strâng din nou în Afec (I Regi 29:1). Numai că de data aceasta ele urmează un alt plan. Renunţă la înaintarea înspre zona muntoasă, care le era foarte bine cunoscută israeliţilor. Căpeteniile filistenilor se decid să pornească spre nord, prin regiunea de coastă, în direcţia văii Izreel (I Regi 29:11), trecând prin locul unde a avut loc bătălia lui Debora, „la Taanac, pe apa Meghidonului" şi apoi mai departe spre est, până aproape de malul Iordanului.

„La fântâna cea din Izreel", (I Regi 29:1) - este vorba de izvorul Harod de la poalele muntelui Ghelboa - regele Saul, în fruntea unei armate israelite, a făcut încercarea unei lupte în şes! A fost un dezastru. încă de la primul atac trupele lui Saul sunt spulberate, iar cei care încercau să fugă sunt măcelăriţi. Saul însuşi se sinucide, după ce fiii săi au fost şi ei ucişi.

Triumful filistenilor este total. Ei ocupă întregul Israel - partea centrală a ţării, Galileea şi ţinutul de la est de Iordan (I Regi 31:7). Corpul lui Saul şi cele ale fiilor săi au fost trase în ţeapă şi aşezate la vedere pe zidurile cetăţii Bet-Şan, nu departe de locul bătăliei. „Armele lui le-au pus în capiştea Astartei" (I Regi 31:10), care era zeiţa fertilităţii. Părea că a bătut ceasul din urmă al Israeltilui, că acest popor este condamnat la pieire. Regatul care a fost clădit cu atâtea

speranţe a sfârşit cumplit. Un popor care fusese liber cade din nou în robie, iar Ţara Făgăduinţei ajunge pe mâinile străinilor.

Săpăturile arheologice au scos la iveală dovezile privind această perioadă sumbră. Vântul bate acum peste ruinele zidurilor martore atât ale celor bune, cât şi ale celor rele de care a avut parte poporul fiilor lui Israel. Ruine care l-au văzut pe Saul în clipele sale de glorie, dar şi în cele ale sfârşitului său trist!

La cinci kilometri spre nord de Ierusalim, aproape de drumul care duce din vremuri străvechi spre Samaria, se află Tell el-Ful, ceea ce înseamnă „dealul fasolei". Aceasta a fost cândva Ghibeea.

Un grup de arheologi de la American School of Oriental Research începe să facă săpături aici în 1922. Profesorul W.F. Albright, iniţiatorul acestui proiect, conduce lucrările. Sunt scoase la lumină resturi de ziduri. După o lungă întrerupere, Albright îşi continuă munca la Tell el-Ful în 1933. întâi a fost descoperit un bastion masiv, după care urmează destul de repede alte trei. Sunt legate între ele de un zid dublu. înăuntrul lor se afla un spaţiu deschis, întreaga construcţie are 40 de metri pe 25 şi este realizată din pietre cioplite. Aspectul este primitiv şi greoi, parcă de ţărani care voiau să se fălească.

Albright studiază cioburile de ceramică pe care le găseşte printre ruine. Sunt vase care fuseseră folosite între 1200 şi 1000 î.Hr. Fusese descoperită citadela lui Saul, prima fortăreaţă regală a Israelului. Aici trăia regele Saul înconjurat de apropiaţii săi, împreună cu Ionatan, fiul său, cu vărul său, Abner, căpetenia oştirii, şi cu David, tânărul său purtător de arme. Aici a făcut planuri pentru eliberarea Israelului, de aici a condus războiul de gherilă împotriva mult urâţilor filisteni.

Celălalt loc care se leagă de soarta regelui Saul şi care a fost din nou scos la lumină de către arheologi se află la 70 de kilometri mai la nord.

La marginea văii Izreel se înalţă un mare deal de ruine, Tell el-Husn, care poate fi văzut de departe, din valea Iordanului. Este locul în care se afla vechiul Bet-Şan. Dintre munţii de moloz daţi la o parte răsar pe coasta de nord şi pe cea de sud zidurile impresionante a două temple.

Arheologi de la Universitatea Pennsylvania, conduşi de Clarence S. Fisher, Alan Rowe şi G.M. Fitzgerald le-au dezgropat în 1921 şi 1933, deci aproape în acelaşi timp în care era descoperită la Ghibeea reşedinţa regelui Saul.

Obiectele de cult găsite între ruine, mai ales medalioane şi mici racle decorate cu motive de şerpi, indică faptul că aceste temple erau închinate Astartei, zeiţa canaanită a fertilităţii, cât şi lui Dagon, zeul cel mai important al filistenilor - o fiinţă jumătate om, jumătate peşte. După cele scrise în Biblie, pereţii lor trebuie să fi văzut ceea ce au făcut filistenii cu Saul după ce l-au învins: ‚Armele lui le-au pus în capiştea Astartei, iar trupul lui l-au spânzurat pe zidurile cetăţii Bet-Şan" (I Regi 31:10). „Capiştea Astartei" sunt acum ruinele care se află spre sud. „.. .iar capul lui l-au spânzurat în templul lui Dagon" (I Paralipomena 10:10). Este templul dezgropat pe coasta nordică a dealului.

PARTEA A V-A
Când Israelul era un mare regat. De la David la Solomon

Capitolul 1
Marele rege David

O personalitate genială • De la purtătorul de arme la marele rege • Ajutor armat nedorit pentru Asiria • De la Orontes la Eţion-Gheber • Răzbunare pe Bet-Sean • Construcţii noi cu ziduri de cazemată • Iazul regăsit de la Ghibeon • Ierusalimul a căzut prin vicleşug • Warren descoperă un puţ care duce în oraş • Şofer a ţinut analele regatului • David s-a numit David? • Cerneala şi tuşul ca noutate • Clima Palestinei este ostilă documentelor

AU VENIT TOŢI BĂTRÂNII LUI ISRAEL LA REGE ÎN HEBRON ŞI A ÎNCHEIAT CU EI REGELE DAVID LEGĂMÂNT ÎN HEBRON, ÎNAINTEA DOMNULUI; ŞI AU UNS PE DAVID REGE PESTE TOT ISRAELUL. DAVID ÎNSĂ ERA CA DE TREIZECI DE ANI CÂND S-A FĂCUT REGE ŞI A DOMNIT PATRUZECI DE ANI. (II Regi 5:3-4)

Noul rege este atât de înzestrat, încât e greu să spunem care dintre aptitudinile lui merită cea mai mare admiraţie. La fel de greu ar fi să găsim pe pământul nostru, în ultimele secole, o personalitate la fel de genială ca David şi de anvergura acestuia. Unde este bărbatul care ar putea fi lăudat în aceeaşi măsură ca strateg şi ca formator al statului, ca poet şi ca muzician?

Oricum, nici un popor nu s-a dedicat mai mult muzicii decât locuitorii Canaanului. Palestina şi Siria sunt renumite pentru muzicienii lor, după cum ştim din surse egiptene şi mesopotamiene. Printre bunurile indispensabile pe care grupul membrilor caravanei din pictura murală de la Beni-Hasan le-a luat în călătoria spre Egipt se numărau şi instrumentele muzicale. Instrumentul casei era lira cu opt coarde. Din Canaan, lira pătrunde în Egipt şi în Grecia.

în Regatul Nou al Egiptului (1554-1080 î.Hr.), serii întregi de inscripţii şi reliefuri au ca temă muzicanţii şi instrumentele din Canaan. Canaanul este inepuizabila bursă de muzică de unde mareşalii şi cămăraşii de la curte procură soliţti şi chiar orchestre, cu care îi distrează pe domnitorii de pe Nil, de pe Eufrat sau de pe Tigru. în special orchestrele de femei şi dansatoarele sunt la mare căutare. Artişti cu angajamente internaţionale nu sunt nicidecum o raritate.

Iar regele Iezechia al regatului Iuda ştie foarte bine în 701 î.Hr. de ce îi trimite regelui Asiriei, temutului Sanherib, dansatori şi dansatoare.

Din cea mai adâncă disperare, aflat, într-o situaţie lipsită de speranţă, sub jugul filistenilor, regatul Israel capătă în câteva decenii putere, prestigiu şi

Fig. 30. Prizonieri-muzicanţi din Iuda

întindere. Acestea toate sunt doar opera lui David. El poartă ca un necunoscut, armele lui Saul, devine condottiere, este considerat un luptător de temut în mişcarea de rezistenţă împotriva filistenilor şi stă, ca bărbat în vârstă, pe tronul unui popor care a devenit o mare putere.

Asemenea cuceririi Canaanului, cu câteva secole înainte, şi opera lui David a fost favorizată de circumstanţe exterioare. Cam pe la începutul ultimului mileniu precreştin nu exista nici în Mesopotamia, nici în Asia Mică, Siria sau Egipt un stat care să poată stăvili o expansiune din spaţiul Canaanului.

De când Ramses al Xl-lea, ultimul din dinastia Ramesizilor, închisese ochii în jurul anului 1080 î.Hr., Egiptul, aflat în mâinile avide de putere ale unei clici de preoţi, care domnea de la Teba asupra ţării, decăzuse. Bogăţii uriaşe trecuseră în proprietatea templelor.

După cum relatează papirusul Harris, deja cu o sută de ani înainte două procente din populaţie lucrau ca sclavi în temple, şi 15 procente din terenul cultivabil se aflau în proprietatea templelor. Cirezile aferente numărau o jumătate de milion de capete de vite. O flotă de 88 de nave, 53 de ateliere şi şantiere navale, 169 de aşezări şi oraşe erau subordonate preoţilor. Strălucirea cu care se desfăşura zilnic ritualul marilor zei este greu de descris. Doar pentru confecţionarea balanţelor cu care erau cântărite ofrandele în templele din

Heliopolis se utilizaseră 212 livre de aur şi 461 livre de argint. Pentru îngrijire; i luxoaselor grădini ale lui Amon de la vechea reşedinţă Per-Ramesse din zona deltei se folosiseră 8 000 de sclavi.

Asupra prestigiului politic extern al Egiptului din perioada dominaţiei preoţimii oferă lămuriri un document unic, notele de călătorie ale trimisului egiptean Wen-Amon din anul 1080 î.Hr. Wen-Amon primise însărcinarea de a aduce din Fenicia lemn de cedru pentru barca sfântă a zeului Amon din Teba. Herihor, Marele Preot, îl dotase doar cu o cantitate mică de aur şi argint şi cu o imagine a lui Amon, cu care se pare că spera să aibă chiar un succes mai mare.

Fiorul provocat de ororile călătoriei se simte încă în notele lui Wen-Amon. în oraşele de coastă fusese tratat ca un cerşetor, ca un om lipsit de drepturi, fusese jefuit, batjocorit şi aproape omorât în bătaie. El, un trimis al Egiptului, ai cărui predecesori fuseseră întotdeauna întâmpinaţi cu toată pompa şi cu multă consideraţie.

Jefuit încă de pe drum, Wen-Amon ajunge în sfârşit la capătul călătoriei sale. „Am ajuns în portul din Byblos. Prinţul din Byblos mi-a trimis un sol şi mi-a transmis: «Pleacă din portul meu.»"

Astfel s-a întâmplat timp de nouăsprezece zile. Deja voia să plece înapoi, cuprins de disperare, „şi atunci a venit căpitanul portului la mine şi a spus: «Rămâi până mâine la dispoziţia prinţului!»... Când s-a făcut dimineaţă, a trimis un sol şi m-a chemat sus... L-am găsit în odăile sale de sus, rezemat cu spatele de o fereastră... Mi-a spus: «Cu ce însărcinare ai venit oare aici?» Eu i-am spus: «Am venit pentru a lua lemnul pentru marea, minunata barcă a lui Amon-Ra, regele zeilor. Tatăl tău a făcut asta, bunicul tău a făcut-o, şi o vei face şi tu»... El mi-a spus: «Este adevărat, ei au făcut-o. într-adevăr, ai mei au îndeplinit această sarcină, dar faraonul a trimis încoace şi şase vapoare, încărcate cu produsele Egiptului... însă în ceea ce mă priveşte pe mine, eu nu sunt servitorul tău şi nici un servitor al celui care te-a trimis... Ce călătorii jalnice mai sunt şi acestea pe care ai fost pus să le faci!» Eu i-am spus: «Ptiu! Nu sunt călătorii jalnice acestea în care mă aflu...»"

în zadar evocă Wen-Amon puterea şi faima Egiptului, în zadar încearcă să se tocmească cu prinţul pentru cherestea, oferind, în loc de daruri, oracole şi imaginea zeului său, despre care se spune că dăruieşte viaţă şi sănătate. Abia când un sol al lui Wen-Amon ajunge acolo cu vase de argint şi de aur, cu pânză fină, suluri de papirus, piei de vită, odgoane, la care se adaugă 20 de saci de linte şi 30 de coşuri de peşti, prinţul permite tăierea cedrilor râvniţi.

.. .Apoi în a treia lună de vară îi cară la malul mării. „Prinţul a ieşit afară... şi mi-a spus: «...Iată, a sosit ultima bucată din cheresteaua ta şi este acolo. Acum fă după voia mea şi vino să o încarci, pentru că ţi se va da într-adevăr. Ai grijă să pleci şi nu te folosi de anotimpul rău ca să întârzii»."

De o ţară ai cărei trimişi erau nevoiţi să îndure atâta lipsă de respect şi umilinţă din partea unui conducător al unui oraş, David nu avea a se teme. De

aceea a pătruns foarte mult în sud şi a cucerit regatul Edomului, care cândva îi refuzase lui Moise permisiunea de a trece pe Drumul Regilor (II Regi 8:14). Astfel David a câştigat o zonă extrem de importantă economic. Deşertul Araba, care se întinde de la malul sudic al Mării Moarte până la Golful Aqaba, este bogat în cupru şi fier. Pe David trebuie să-l fi interesat în special minereurile de fier. Cei mai de temut inamici ai lui Israel, filistenii, deţineau monopolul asupra fierului. (I Regi 13:19-20). Cine stăpânea Edomul, putea să distrugă monopolul filistenilor. David nu a stat pe gânduri. A pregătit David fier foarte mult pentru piroane la ferecarea uşilor şi pentru legături; aramă atât de multă încât nu se mai putea cântări (I Paralipomena 22:3).

în sudul Edomului se sfârşea şi cel mai important drum al caravanelor din Arabia de Sud, renumitul Drum al Tămâii. înaintând până la malurile Golfului Aqaba, îşi deschisese şi drumul maritim peste Marea Roşie spre îndepărtatele maluri ale Arabiei de Sud şi ale estului Africii.

Situaţia era prielnică şi pentru o înaintare spre nord.

în câmpiile întinse de la picioarele Hermonului şi în văile mănoase amplasate înainte de Antiliban se stabiliseră beduini din deşert, care aparţineau unui popor căruia îi era dat să joace un rol important în viaţa lui Israel: arameii. Biblia noastră îi numeşte scurt sirieni. Aceştia întemeiaseră state-oraş şi regate mai mici până jos, la râul Jarmuk, care se află la sud de lacul Ghenizaret, în Cisiordania.

în jurul anului 1000 î.Hr. înaintau spre răsărit, spre Mesopotamia. S-au lovit de poporul asirienilor, care în următoarele secole avea să devină puterea mondială stăpână în Orientul antic. După zdrobirea Babilonului, asirienii supuseseră Mesopotamia până la cursul superior al Eufratului. Scrieri cuneiforme din această perioadă, descoperite în palatele de pe malul Tigrului, menţionează un pericol care ameninţă Asiria dinspre apus şi care este reprezentat de înaintările şi atacurile tot mai violente ale arameilor.

în această situaţie, David pătrunde din Cisiordania spre nord până la Orontes. Biblia spune: „Apoi a lovit David pe Hadarezer, regele Ţobei, la Hamat, când mergea acela să-şi întărească stăpânirea la râul Eufrat" (I Paralipomena 18:3). O comparaţie cu texte asiriene contemporane dovedeşte cât de precis conturează aceste cuvinte ale Bibliei starea de fapt istorică. Regele David l-a bătut pe regele arameilor când acesta era pe cale să cucerească teritoriu asirian pe Eufrat.

Fără să bănuiască, David le-a dat astfel ajutor armat acelor asirieni care mai târziu aveau să nimicească regatul Israel.

David a mutat stâlpii de hotar ai lui Israel până la valea fertilă a fluviului Orontes. Straja sa cea mai nordică era la lacul Hoems, la picioarele Libanului, acolo unde astăzi gâlgâie prin conducte groase petrolul din îndepărtatul Kirkuk. De aici sunt 600 de kilometri linie aeriană până la Eţion-Gheber la Marea Roşie, capătul sudic al regatului.

Arheologii au descoperit multe mărturii ale cuceririi şi înălţării regatului sub David. Calea atacurilor este marcată de urme clare, printre altele ale focurilor pustiitoare din oraşele câmpiei Jesreel. Nu mult după anul 1000 î.Hr., Bet-Sean

a fost făcut una cu pământul, împreună cu lăcaşurile de cult păgâne. Arheologii de la Universitatea Pennsylvania dezgroapă în acest loc unde s-au dat lupte nemiloase temple distruse, straturi groase de cenuşă depuse pe ziduri prăbuşite, obiecte de cult şi vase ale filistenilor. Răzbunarea lui David a dat oraşului în care se petrecuse sfârşitul primului rege al lui Israel o lovitură zdrobitoare, de pe urma căreia nu şi-a mai revenit o lungă perioadă de timp. Deasupra stratului de cenuşă nimic nu indică o locuire în următoarele secole.

Din perioada timpurie a domniei lui David s-au păstrat mai multe construcţii, în special lucrări de fortificaţie în Iuda, care fuseseră ridicate pentru apărarea împotriva filistenilor. Construcţiile oglindesc limpede modelul fortăreţei lui Saul de la Ghibeon. Sunt aceleaşi ziduri grosolane de cazemată.

La 12 kilometri nord de Ierusalim, săpături americane au adus din nou la lumină în anul 1956, împreună cu rămăşiţele zidurilor oraşului Ghibeon, pomenit adesea în Scriptură, şi scena unei ciocniri sângeroase din acele zile: cândva s-au înfruntat în acest loc, cum aflăm din Cartea a Doua a Regilor, într-o luptă de viaţă pe moarte, câte doisprezece partizani ai celor doi conducători de oşti învrăjbiţi Ioab şi Abner - unul făcând parte din suita lui David, celălalt din cea a fiului defunctului Saul. „S-au întâlnit la iazul Ghibeonului", relatează II Regi 2:13. Sub un câmp de roşii din el-Jib, cum este denumită astăzi aşezarea, profesorul J. B. Pritchard de la Universitatea Columbia a reuşit să regăsească acea instalaţie renumită până departe, pare-se, la vremea ei, „iazul Ghibeonului". El a descoperit un puţ circular practicat în roca înălţată, cu un diametru de unsprezece metri şi o adâncime de zece. Drumul ducea în jos pe o rampă săpată în formă de spirală în peretele interior. Urma apoi o altă scară şerpuită, care primea lumină şi aer prin două puţuri şi pe care se ajungea, după alţi 15 metri în jos, la bazinul propriu-zis, săpat în calcar dur. După ce s-a îndepărtat molozul care acoperea instalaţia până la margine, uriaşul recipient a început să se umple din nou încet - ca acum 3 000 de ani - cu apă din crăpăturile pietrei. Acest biblic „iaz al Ghibeonului" asigurase oraşului suficientă apă potabilă proaspătă în vremuri de restrişte şi în timpul asediilor.

Dovezi preţioase referitoare la bunăstarea lăudată în Biblie a oraşului - „pentru că cetatea Ghibeonului era cetate mare, ca una dintre cetăţile domneşti" (Iosua 10: 2) - au putut fi recuperate de cercetătorii americani din molozul uriaşului rezervor de apă. Acestea indică limpede ca sursă a bogăţiei o adevărată industrie a vinului, foarte lucrativă. Şaizeci de toarte de ulcioare, provenite de la „sticle de vin" din lut, împreună cu dopurile de lut şi cu pâlniile potrivite, purtau nume de firme în scrierea ebraică veche - printre ele nume cu adevărat biblice ale unor viticultori. Apare în mod repetat nota „Ghibeon" şi un cuvânt care însemna probabil „vie înconjurată de zid" şi ar fi putut fi o marcă de calitate. Pe alte toarte erau trecute numele unor oraşe evreieşti ca Ierihon, Sucot şi Zif (Iosua 15:24), pentru care erau prevăzute livrări de vin separate.

Alte campanii, din iarna 1959/1960, aveau să ducă la descoperirea, foarte aproape de rezervorul de apă, a unor crame spaţioase. Arheologii au eliberat

66 de spaţii aproximativ rotunde, săpate în stâncă, cu un diametru şi o adâncime de doi metri, care puteau fi închise cu „dopuri de piatră" rotunde. Unele dintre aceste pivniţe serviseră, se pare, ca teascuri în care se presau strugurii; alte cavităţi, căptuşite cu un material impermeabil, au putut fi identificate ca putini de fermentaţie. Capacitatea depozitelor descoperite se ridică la 2 270 de hectolitri.

O notă din Biblie care până acum a părut lipsită de importanţă este abia acum înţeleasă cum se cuvine, după dezgroparea mărturiilor unei industrii a vinului cândva înfloritoare la Ghibeon. Se referă la un eveniment de pe vremea când israeliţii se pregăteau pentru cucerirea Canaanului. „Iar locuitorii Ghibeonului, auzind ce a făcut Iosua cu Ierihonul şi cu Ai, au pus la cale un vicleşug", aflăm din Iosua 9:3-5. „Au luat pe asinii lor saci vechi cu pâine şi vin în burdufuri vechi şi cârpite... iar pe ei haine rele" Astfel au apărut la Iosua şi au reuşit să-l inducă în eroare cu privire la originea lor şi la marea bunăstare a oraşului lor.

în fine, la Ierusalim, reşedinţa ulterioară a lui David, o întreagă serie de vestigii ale unor construcţii foarte vechi par a fi din perioada regelui David şi astfel, probabil, vorbesc despre constructorul David. „Atunci s-a mutat David în cetate şi a numit-o cetatea lui David; şi a făcut întărituri de jur împrejur..." (II Regi 5:9).

Modul aventuros în care bine păzită cetate a Ierusalimului a căzut în mâinile lui David a fost lămurit în secolul trecut din întâmplare şi datorită intuiţiei britanicului Captain Warren.

Pe versantul de răsărit al Ierusalimului se găseşte, în valea Kidonului, „Ain Sitti Maryam", „Izvorul fecioarei Maria". în Vechiul Testament acesta se numeşte „Ghihon", „Ţâşnitoarea", şi este de când lumea principala sursă de apă a locuitorilor. Drumul duce, pe lângă rămăşiţele unei moschei, într-o încăpere boltită. Treizeci de trepte coboară până la un mic bazin, în care se strânge apa limpede din interiorul muntelui.

în 1867, căpitanul Warren a vizitat, împreună cu un grup de pelerini, renumitul izvor, despre care o legendă spune că aici ar fi spălat cândva Maria scutecele fiului ei. în timpul acestei vizite, lui Warren îi atrage atenţia, în pofida semiîntunericului din încăperea boltită, o gaură neagră care se cască în stâncă la câţiva metri în spatele gurii izvorului. Se pare că nimeni nu o observase până atunci, căci atunci când Warren întreabă de ea, nu primeşte nici un răspuns.

Curios, a doua zi mai vizitează o dată Izvorul Măriei, dotat cu o scară şi o funie. Nu bănuieşte că îl aşteaptă o explorare riscantă, în care îşi cam pune viaţa în pericol.

în spatele izvorului începe un puţ îngust, care mai întâi înaintează pe orizontală, apoi, însă, urcă pe verticală. Warren este alpinist şi ştie să se cţere în puţuri. Cu grijă, urcă palmă după palmă. După aproximativ 13 metri puţul se termină brusc. Până la urmă Warren găseşte pe dibuite în beznă un gang îngust. Se târăşte mai departe în patru labe. Multe trepte dăltuite urcă prin stâncă. După ceva vreme observă în faţa lui o lumină difuză. Ajunge într-o

încăpere boltită, în care nu este nimic altceva în afară de vase şi sticle vechi, prăfuite. Warren se strecoară afară printr-o crăpătură - se află la mică distanţă de vechiul zid al oraşului. Izvorul Măriei a rămas jos, departe de el!

Cercetări mai amănunţite făcute de savantul englez Parker în jurul anului 1910 din însărcinarea Palestine Exploration Fund arată că ciudata instalaţie datează din mileniul al II î.Hr. Locuitorii vechiului Ierusalim săpaseră cu greu un gang prin stâncă, pentru a putea ajunge, pe timp de asediu, la izvorul vital fără a se pune în pericol.

Curiozitatea lui Warren a explorat calea care, cu aproape 3 000 de ani în urmă, i-a permis lui David cucerirea prin surprindere a fortăreţei Ierusalimului. Iscoadele lui David trebuie să fi ştiut de această cale tainică de acces, după cum ne lasă să înţelegem o menţiune din Biblie care înainte fusese de neînţeles; David a spus: „Cine îi bate pe Iebusiţi şi ajunge la jgheaburi..."[1] (II Regi 5:8). Ceea ce Luther a tradus prin Jgheaburi"[2] este cuvântul ebraic „sinnor", care înseamnă conductă sau canal.

Warren a oferit însă doar jumătate de soluţie, pentru că gura puţului era în afara zidurilor, care, pe vremea lui Warren, erau considerate a fi zidurile Ierusalimului celui mai vechi, predavidic, iebusit. Cine se căţărase prin „conductă" ar fi trebuit să se afle, aşadar, tot în faţa zidului iebusit. Abia săpăttirile ample ale lui Kathleen M. Kenyon din anii 1960 au adus o clarificare definitivă. Zidul considerat a fi al celui mai vechi Ierusalim nici nu era atât de vechi cum se crezuse până atunci, ci a ieşit la lumină un zid cu mult mai vechi, provenit într-adevăr din perioada predavidică - iar acest zid străbătea versantul sub gura canalului de acces spre izvor! Oamenii lui David, care suiseră prin canalul de acces al izvorului, s-au aflat aşadar nu în faţa, ci o bună bucată în spatele acelui zid al Ierusalimului care era realmente cel mai vechi, aşadar în mijlocul oraşului care trebuia cucerit... o confirmare a versetului II Regi 5:8 care lămureşte mult din neclaritatea acestui pasaj enigmatic.

Cu David începe în Vechiul Testament datarea istorică exactă. „Transmiterea istoriei lui David trebuie denumită în mare parte o scriere istorică", scrie foarte criticul profesor de teologie Martin Noth. Faptul că această relatare contemporană este din ce în ce mai inteligibilă are legătură cu constituirea treptată a unei puteri de stat, care este marele merit al lui David şi noutatea neobişnuită pentru Israel. Dintr-o uniune laxă de seminţii se formase o naţiune; o ţară colonizată a devenit un mare regat în spaţiul Palestina-Siria.

Pentru acest vast teritoriu David a creat o administraţie civilă în fruntea căreia se afla, pe lângă cancelar, sopherul. „Sopher" înseamnă „scrib", „cronicar" (II Regi 8:16). Un scrib pe al doilea loc în stat?

Cu armata de milioane de secretare şi secretari, cu miile de tone de hârtie pe care aceştia le acoperă zi de zi, în lumea noastră modernă, prin maşinile

[1] în Biblia germană (n. tr.)

[2] De acoperiş (n. tr.)

lor de scris, şi le dactilografiază până la refuz, a pierit de mult şi strălucirea mitică a „scribului". Nici o secretară-şefă, oricât de invidiată, a unui magnat al petrolului nu se poate compara cu vreunul dintre colegii ei din Antichitate. Nici în ceea ce priveşte salariul, şi chiar şi mai puţin în ceea ce priveşte influenţa. Pe scena Orientului Antic scribii au jucat rolul incomparabil, unic al acestei meserii. Nu este de mirare, pentru că de ei depindeau atâtea! Angajatorii lor erau cuceritori puternici şi stăpânitorii unor mari regate - şi nu cunoşteau scrisul şi cititul!

Fig. 31. într-o cancelarie de pe Nil

Acest din urmă lucru reiese limpede din stilul scrisorilor. Căci ele destinatarului i se adresează mai întâi, celui căruia i se trimite scrisoarea sau mesajul. Au prioritate salutul şi binecuvântările către coleg. Nu lipsesc nici rugăminţile de a citi conţinutul scrisorii cât mai clar şi, ceea ce este lucrul cel mai important, corect şi de a nu ascunde în nici un caz ceva!

Cum decurgeau lucrurile pe domeniul scribilor aflăm dintr-o scenă vie din ministerul de externe al faraonului Merenptah. Sala de scris este împărţită în trei părţi. în cele două părţi laterale stau înghesuiţi câte zece secretari. Câte un picior se sprijină pe taburet, iar pe genunchii lor se află mari suluri de papirus. Spaţiosul spaţiu central îi este rezervat şefului celui mare. Plin de zel, un servitor goneşte muştele cu o apărătoare. La intrare stau doi uşieri. Unul îi porunceşte celuilalt: „Stropeşte cu apă şi răcoreşte biroul! Şeful stă şi scrie!"

Ei bine, ce e drept, atât de pompos nu se vor fi petrecut lucrurile în biroul scribilor de la curtea din Ierusalim. Tânărul stat Israel era încă prea ţărănesc şi prea sărac. Cu toate acestea, scriitorul lui David trebuie să fi fost un funcţionar înalt şi temut. Sarcina lui era să scrie „analele regatului", care fără nici un dubiu au constituit baza tuturor datelor concrete din Biblie, referitoare la dezvoltarea administraţiei şi la binele obştesc sub David. Printe acestea se numără marele recensământ făcut după verificatul sistem Mari (II Regi 24), precum şi cunoaşterea gărzii sale de corp „Krethi şi Plethi", un fel de Gardă Elveţiană compusă din cheretiţi (cretani) şi peletiţi (filisteni) (II Regi 8:18; 15:18; 20:7).

Cu siguranţă, şoferul a fost şi primul care a notat noul nume al stăpânului său.

Acest nume le-a dat învăţaţilor bătaie de cap, aceştia găsind în texte vechi orientale - texte din Mari - în mod repetat un cuvânt cu sonoritate asemănătoare: cuvântul dâwidum (sau dâvidum). Acest cuvânt misterios însemna „conducător de oşti", „comandant", „căpetenie", „şef - iar numele lui David nici nu era, prin urmare, un nume, ci un titlu care devenise numele de domnie? în plus, în Biblie este menţionat de mai multe ori un anume Baal-Hanan ca fiu al unui rege edomit

pe nume Saul (Facerea 36:38 şi I Paralipomena 1:49), în timp ce, pe de altă parte, un anume Elhanan se spune că l-ar fi înfrânt o dată pe rivalul „clasic" al lui David, Goliat, şi altă dată pe fratele lui Goliat (II Regi 21:19 şi I Paralipomena 20:5). în numele Baal-Hanan şi Elhanan sunt cuprinse, desigur, numele zeilor canaaniţi Baal şi El. Aşadar, David s-a numit mai întâi Baal-Hanan sau Elhanan, iar numele de David şi l-a luat abia dtipă suirea sa pe tron? Acum nu mai mult de 30 de ani o serie de savanţi credeau acest lucru. între timp au devenit mai rezervaţi, cel puţin în ceea ce priveşte raportul lingvistic între cuvintele „David" şi „dâwidum". Deoarece a reieşit că „dâwidum" nici nu înseamnă „conducător de oşti" sau ceva asemănător, ci „înfrângere", iar să derivezi de aici un nume de conducător - ideea asta probabil că nu i-a venit nimănui! Pe de altă parte, este de aşteptat ca nume de persoane compuse din numele unor zei canaaniţi, ca Baal-Hanan sau Elhanan, să fi fost acceptate cu greu de autorii biblici. De aceea, întrebările referitoare la numele lui David rămân deschise.

Tema „scris" evocă un argument al criticilor.

în Egipt au fost găsite vagoane întregi de papirusuri, în Babilon şi Asiria munţi de tăbliţe cu scriere cuneiformă. Unde sunt, însă, documentele scrise din Palestina?

Arheologii şi meteorologii răspund împreună la această întrebare.

La începutul mileniului I î.Hr., Canaanul a abandonat colţuroasa scriere cuneiformă şi, odată cu ea, şi grosolanele tăbliţe de lut, pentru a se consacra unei metode de scris mai puţin complicate. Până acum textul trebuia scrijelit mai întâi cu un stil în lutul umed, care apoi se ardea ori se usca la soare, o procedură consumatoare de timp, aşadar, înainte ca scrisorile groase de lut să ia drumul spre destinatar. Altă scriere, cu semne curbe, a devenit tot mai căutată: alfabetul, pe care deja l-am întâlnit în tentativele de scriere ale minerilor semiţi din Sinai. Stilul şi lutul se dovedesc a fi cât se poate de inadecvate pentru literele rotunjite. Astfel că au căutat noi ustensile de scris şi au găsit tăbliţa subţire de lut ars, călimara şi tuşul. „Ostrakon" numeşte arheologul o astfel de tăbliţă scrisă cu semne curbilinii, căreia, în cazuri deosebite, i se asocia cel mai elegant material de scris al Antichităţii, papirusul. Cronica lui Wen-Amon arată cât de căutat era acest articol de export egiptean. Cinci sute de role a primit stăpânitorul din Byblos ca răsplată pentru cedri. Cinci sute de role, adică 2 000 de metri de suprafaţă de scris!

în Palestina clima este umedă iarna, din cauza ploii. într-un climat umed, cerneala se şterge foarte uşor de pe piatră, iar papirusul mucegăieşte în puţin timp. Spre marele regret al arheologilor, cercetătorilor şi istoricilor dornici de cunoaştere, în acest mod s-au pierdut pentru posteritate aproape toate dovezile şi documentele Canaaniilui. Dacă arheologii au putut strânge în Egipt o pradă atât de consistentă, acest lucru se datorează numai proximităţii deşertului şi climei neobişnuit de uscate.

Capitolul doi

Solomon, „regele cuprului"?

Expediţia în Golful Aqaba • Minereu de fier şi malahit • Glueck descoperă Eţion-Gheber • Furtunile din deşert ca foaie • Pittsburgh-ul vechiului Israel • Şantiere navale la Marea Roşie • Hiram a adus lemnul de construcţie • Căpitani de vas din Tir • Misterioasa ţară comercială Ofir • Portretul egiptean al reginei din Punt • Cercetătorii din SUA cumpără un Tell • Săpături-model la Megiddo • Izreel, un plan al destinului • Un mare grajd cu 450 de boxe?

ŞI A FOST REGELE SOLOMON REGE PESTE TOT ISRAELUL (III Regi 4:1)/ SOLOMON AVEA 40 000 DE IESLE PENTRU CAII DE LA CARELE LUI ŞI 12 000 DE CĂLĂREŢI. (I Regi 4:26)
ŞI A ZIDIT SOLOMON.../ TOATE CETĂŢILE GRÂNARE.../ CETĂŢILE PENTRU CARELE DE RĂZBOI,/ CETĂŢILE PENTRU CĂLĂREŢI... (III Regi 9:17-19)
ÎMPĂRATUL SOLOMON A MAI FĂCUT ŞI CORĂBII LA EŢION-GHEBER, LÂNGĂ ELOT... / S-AU DUS LA OFIR... (III Regi, 9:26-28)
TOATE VASELE DE BĂUT ALE REGELUI SOLOMON ERAU DE AUR... ÎN ZILELE LUI SOLOMON ARGINTUL NU VALORA... / CĂCI REGELE AVEA PE MARE CORĂBII... ŞI VENEAU CORĂBIILE... ADUCEAU AUR, ARGINT, FILDEŞ, MAIMUŢE ŞI PĂUNI. (III Regi 10:21-22)
TEMPLUL PE CARE L-A ZIDIT REGELE SOLOMON DOMNULUI... / TOT TEMPLUL L-A ÎMBRĂCAT CU AUR... (III Regi 6:2-22)
IAR CAII PENTRU REGELE SOLOMON SE ADUCEAU DIN EGIPT.../ TOT ASTFEL ADUCEAU EI TOATE ACESTEA ŞI PENTRU REGII HETEILOR ŞI REGII SIRIEI (III Regi 10:28-29).
GREUTATEA AURULUI CARE I SE ADUCEA PE FIECARE AN LUI SOLOMON ERA DE ŞASE SUTE ŞAIZECI DE TALANŢI DE AUR (III Regi 10:14)

Nu sună toate acestea de-a dreptul a poveste?

Este greu ca un om, fie el şi rege, despre care se povestesc atâtea, să nu fie bănuit de fanfaronadă. Iar cronicarul care notează astfel de lucruri îşi cucereşte repede o faimă de mincinos. Există, desigur, povestiri în Biblie pe care oamenii de ştiinţă le consideră a fi basme, cum ar fi istoria vrăjitorului Balaam şi a măgăriţei vorbitoare (Numerii, 22), sau a lui Samson, căruia părul său lung îi dădea putere (Judecătorii 13-16).

însă povestirea care are cele mai pregnante caracteristici de basm dintre toate nu este de fapt un basm.

Arheologii şi-au luat sapele şi s-au pus temeinic pe treabă, spre a verifica credibilitatea poveştilor despre regele Solomon - şi iată că Solomon devine fantastica lor piesă de paradă!

Dacă se dezbracă „basmul" - cum este considerat încă de mulţi - despre regele Solomon de înfloriturile care s-au prins de el, rămâne un schelet de fapte istorice obiective. Aceasta este una dintre cele mai tulburătoare descoperiri ale timpului nostru. O abundenţă de descoperiri surprinzătoare ale unor expediţii americane şi israeliene au adus, cel puţin într-o bună parte, dovada adevărului acestei povestiri biblice. Dotată până la refuz cu cele mai noi dispozitive de căutare, cu burghie, cazmale şi lopeţi şi alcătuită din geologi, istorici, arhitecţi, săpători şi cu fotograful devenit indispensabil în expediţiile moderne, o caravană părăseşte în 1937 Ierusalimul. Şeful ei este Nelson Glueck, membru, asemenea tuturor celorlalţi, al prestigioasei American School of Oriental Research.

Fig. 32. Viaţa într-un harem: „Solomon a avut 700 de femei.. (III Regi 11:3)

Curând, dealurile cafenii ale Iudeei rămân în urma lor. Prin deşertul Negev, merg mai departe spre sud. Apoi îi primeşte „wadi-el-araba", „valea deşertului". Oamenii se simt transferaţi într-un peisaj de lume primordială, în care forţe titanice din adâncuri şi-au săpat semnele atunci când au transformat aici pământul. „Valea deşertului" este o parte a uriaşei fălii care începe în Asia Mică şi se sfârşeşte în Africa.

Cercetătorii îşi manifestă admiraţia faţă de acele culise titanice, iar apoi se dedică sarcinii care îi aşteaptă. Privirile se plimbă iscoditoare pe versanţii abrupţi. Odată cu poziţia soarelui se schimbă culoarea şi nuanţele rocii, din care se iau ici şi colo probe cu săpăliga. Rezultatele arată că este vorba de feldspat de culoarea lutului, mică alb-argintie, iar acolo unde roca are o coloraţie neagră-roşietică, minereu de fier şi un mineral verde - malahit, spat de cupru!

Peste tot în valea cea lungă cercetătorii americani dau peste minereu de fier şi de cupru. Acolo unde probele de rocă arată că există minereu, ei găsesc şi intrări în galerii săpate în piatră, rămăşiţele unor mine de mult părăsite.

în sfârşit, caravana ajunge pe malul golfului. Oricât de îmbietor, în soarele orbitor, îi salută casele albe din Aqaba, Elatul biblic, oricât de seducător, după marşul prin deşertul dezolant, vin spre ei zgomotele forfotei portului oriental, cercetătorii întorc spatele acestui punct de intersecţie a trei lumi[1]. Fiindcă ţelul lor este „Tell el-Cheleifeh". Singuratica movilă, care nu pare a fi altceva decât o aglomerare de moloz, se ridică din câmpia fără umbre către interiorul uscatului.

Săpăligile încep căutarea cu precauţie şi aduc un succes neaşteptat de rapid. Ies la lumină cârlige de pescuit; sunt de cupru. Apoi cărămizi, resturi de zid. Nişte bulgări acoperiţi de cruste în apropiere de Tell prezintă urme verzi. Este zgură. Peste tot dau de gresie în culoarea verde caracteristică...

[1] Africa, Arabia şi Palestina-Siria

Seara, în cort, Glueck revede în gând rezultatele de până acum. Nimic demn de luat în seamă, de fapt. Conform programului, îi mai aşteaptă întreaga Transiordanie. Glueck vrea să descopere urme ale trecutului la Edom, Moab, Ammon, ba chiar vrea să caute până la Damasc. Răsfoindu-şi notiţele, se opreşte, căzut pe gânduri. Minereu de fier şi malahit în Araba - iar în movila de moloz de aici, din faţa cortului său, resturi de zid, zgură şi cârlige de pescuit din cupru... în apropierea nemijlocită a golfului care în Biblie se numeşte „marea de stuf. Gânditor, Glueck caută în Biblie pasajul care, în legătură cu un mare rege, menţionează marea de stuf: „Regele Solomon a mai făcut şi corăbii la Eţion-Gheber, care este lângă Elot, pe ţărmurile Mării Roşii, în pământul lui Edom" (III Regi 9:26). Până aici, la golful Mării Roşii, ajungea în timpuri biblice Edomul. Oare acest Tell...?

Pentru a doua zi se stabileşte un plan de căutare pentru Tell el-Cheleifeh. La săparea puţurilor de probă dau în mai multe locuri simultan peste ziduri. Sub ele este pământ virgin. Cioburile oferă indicii referitoare la perioada în care au fost ridicate. Datează din deceniile domniei lui Solomon, aşadar de după 1 000 î.Hr.

Timpul îl obligă pe Glueck să întrerupă lucrările. Această expediţie mai are şi alte obiective. însă americanii continuă săpăturile în următorii arii, în trei campanii care se sfârşesc în 1940 şi confirmă presupunerile lui Glueck. Reiese că ruinele scoase mai întâi la lumină erau locuinţe de muncitori. Se adaugă ziduri de apărare de tip cazemată, modul de construcţie inconfundabil al primei perioade a fierului. Apoi se dezgroapă rămăşiţele unei aşezări întinse. Cele mai interesante sunt nişte tipare de turnare şi cantităţi uriaşe de zgură de cupru.

Tipare de turnare şi zgură de cupru în mijlocul câmpiei încinse, pradă soarelui nemilos?

Glueck caută o explicaţie pentru această ciudăţenie. De ce atelierele erau aşezate tocmai în aria furtunilor de nisip care vin aproape necontenit dinspre nord, din valea deşertului? De ce nu au fost construite câteva sute de metri mai departe, acolo unde dealurile le-ar fi oferit protecţie şi unde susură şi izvoarele de apă dulce? Răspunsul uimitor la această întrebare l-au oferit abia săpăturile ultimei perioade.

în mijlocul unui zid de apărare dreptunghiular iese la iveală o construcţie amplă. Culoarea verde de pe pereţi o face uşor de recunoscut: este vorba despre un cuptor de topit. Pereţii din cărămizi de lut prezintă două şiruri de deschizături. Sunt tirajele sobei, un sistem specializat de canale pentru aer străbate instalaţia. Totul este un adevărat cuptor de topit ultramodern, construit după un principiu care a fost reintrodus în industria noastră acum un secol, sub numele de sistemul Bessemer! Tirajele sobei şi hornurile sunt orientate exact pe direcţia nord-sud, deoarece vânturile şi furtunile veşnice din Wadi el-araba au preluat rolul foalelor. Asta se întâmpla acum trei mii de ani; acum prin cuptoarele de topire trece aer comprimat.

La o singură întrebare nu se poate găsi până acum răspunsul: cum se purifica oare cuprul în această instalaţie arhaică? Experţii în turnătorie din zilele noastre se află aici în faţa unui mister.

Mai sunt împrăştiate creuzete de lut; unele au considerabila capacitate de 14,3 metri cubi. Pe versanţii dealurilor din jur numeroasele peşteri săpate în stâncă dezvăluie intrarea în galerii. Bulgări de sulfat de cupru amintesc de mâinile harnice care cu mii de ani în urmă au săpat în aceste mine. Pe parcursul unor marşuri de recunoaştere făcute în împrejurimi, membrii expediţiei reuşesc să descopere şi în văile deşertului Araba numeroase mine de cupru şi de fier.

Până la urmă Nelson Glueck descoperă în zidul de tip cazemată din movila de moloz şi urmele unei porţi zdravene, cu trei rânduri de siguranţe. Acum nu mai are nici un dubiu: Tell el-Cheleifeh a fost pe vremuri Eţion-Gheber, portul dispărut fără urmă şi mult-căutat al regelui Solomon. „Solomon a mai făcut şi corăbii la Eţion-Gheber, care este lângă Elot..."

Eţion-Gheber n-a fost însă doar un oraş-port. în şantierele lor navale se şi construiau corăbiile pentru călătorii îndepărtate. înainte de toate însă, Eţion-Gheber a fost centrul industriei cuprului. Nicăieri altundeva în Semiluna Fertilă, nici în Babilon, nici în Egipt, nu s-a mai găsit vreodată un asemenea cuptor de topit. Eţion-Gheber dispunea, prin urmare, de cea mai mare topitorie din Orientul antic. Aceasta producea metalul pentru obiectele de cult din Templul de la Ierusalim - „altarul de aur", „marea", cum era denumit un bazin uriaş de cupru, pentru cele „zece sfeşnice de aur", pentru „vase, lopeţi, lighene" şi pentru cei doi stâlpi de aramă „Iachin şi Booz" din pridvorul Templului (I Regi 7:15 şi urm.; II Paralipomena 4). Fiindcă „regele a pus să le toarne, într-un pământ clisos din împrejurimile Iordanului, între Sucot şi Ţartan" (III Regi 7:46).

O descoperire mai recentă a arheologiei biblice este datorată unei expediţii olandeze: aceasta a reuşit să găsească prima dintre cele două aşezări precizate mai sus. Lângă Tell deir-Alla, unde, în Transiordania, râul Jabbok părăseşte muntele, cu zece kilometri înainte de a se vărsa în Iordan, s-au găsit urmele Sucotului, oraşul israelit întemeiat în timpul lui Iosua.

Entuziasmul lui Glueck, trezit de acele descoperiri fără egal, se simte chiar şi în raportul oficial care rezumă rezultatele cercetărilor de lângă Golful Aqaba.

„Eţion-Gheber a fost proiectat dinainte şi construit, ca un ansamblu planificat, cu o pricepere arhitectonică şi o tehnică remarcabilă. Practic întregul oraş Eţion-Gheber era, de fapt, dacă ne gândim despre ce ţară şi ce timp este vorba, un centru industrial fenomenal, fără nici o paralelă în felul său în întreaga istorie a Orientului antic. Eţion-Gheber a fost Pittsburghul vechii Palestine şi, în acelaşi timp, cel mai important port al său."

A fost regele Solomon, pe care Glueck îl numeşte un „mare rege al cuprului", unul dintre cei mai importanţi exportatori de cupru ai lumii antice? Cercetări întreprinse în alte aşezări au conturat şi mai bine imaginea economiei Palestinei sub regele Solomon. La sud de vechiul oraş filistean Gaza, Flinders Petrie a dezgropat, în „Waddi ghazze", topitorii de fier. Cuptoarele de topire seamănă cu cele din Tell el-Cheleifeh, doar că sunt mai mici. Deja David îi făcuse pe filisteni să piardă monopolul fierului şi le smulsese, odată cu victoria, şi formula de topire. Apoi, sub regele Solomon, s-a exploatat masiv - aşa se credea - fierul şi cuprul.

Fig. 33. Cazan din aramă, pe roţi, din Templul lui Solomon (III Regi 7:27 şi urm.; II Paralipomena 4:6) (reconstituire)

Două decenii după ce profesorul Glueck a descoperit pentru prima dată minereu de cupru şi grămezi de zgură, arheologul Beno Rothenberg reuşeşte să descopere în aceeaşi vale a deşertului Araba urmele străvechi ale unei importante activităţi în minele de cupru. în cursul unei expediţii, Rothenberg a dat în primăvara lui 1939, la 30 de kilometri nord de Eţion-Gheber, în Wadi Timna, de tabere de muncă întinse, în care roca era smulsă, în galerii adânci, din stâncă şi apoi, într-un prim proces, eliberată de zgură în creuzete de bazalt.

„Că Domnul Dumnezeul tău te va duce într-o ţară bună... ţară în care pietrele au fier, şi din munţii căreia vei scoate aramă" (Deuteronomul 8:7-9), se spune într-o descriere amănunţită a Ţării Făgăduinţei, pe care Moise o face fiilor lui Israel. Cupru şi fier în Palestina? Abia munca arheologilor a demonstrat cât de adevărat este şi acest pasaj al Bibliei şi a adăugat la imaginea convenţională a Palestinei antice un moment nou, acela al unei structuri industriale uimitoare!

Solomon a fost un stăpânitor deosebit de progresist. A ştiut într-un mod de-a dreptul genial să înhame experţi şi specialişti străini la carul său. Aceasta este taina saltului, altfel inexplicabil, de la sistemul simplu al statului de ţărani al tatălui său, David, la o economie de prim rang. Aici se află şi sursele bogăţiilor despre care vorbeşte Biblia. Solomon şi-a adus experţi topitori din Fenicia.

Turnarea obiectelor de cult i-a fost încredinţată lui Huramabhi[1], un meşteşugar din Tir (III Regi 7:13, 14). La Eţion-Gheber Solomon a înfiinţat o importantă societate comercială maritimă. Fiii lui Israel nu călătoriseră niciodată pe mare şi nici nu se pricepeau câtuşi de puţin la construirea corăbiilor. însă fenicienii aveau o practică şi o experinţă de sute de ani. Solomon i-a adus, aşadar, din Tir pe specialiştii în şantiere navale, împreună cu marinarii: „Şi a trimis Hiram dintre supuşii săi corăbieri, cunoscători ai mării, ca să ducă corăbiile cu supuşii lui Solomon" (III Regi 9:27).

Eţion-Gheber a fost portul, bine dotat şi puternic fortificat, din care a pornit noul comerţ la distanţă. Din Eţion-Gheber plecau vapoarele în călătorii învăluite în mister spre îndepărtate ţărmuri necunoscute: Ofir? - unde era legendara ţară Ofir, „magazinul universal", de unde Orientul antic cumpăra lucrurile cele mai de preţ şi mai alese?

Ofirul a fost pricina multor dispute ale savanţilor. Mereu şi mereu s-a crezut că a fost găsit. Germanul Cari Mauch a dat în 1871, în Rhodesia, peste ruinele unei aşezări întinse. Câţiva ani mai târziu, burul Steinberg a dezgropat, doar câţiva kilometri mai la sud, instalaţii miniere din perioada precreştină, care se pare că aveau legătură cu oraşul templelor. S-a spus că probe din rocă ar fi dovedit că pe vremuri acolo s-ar fi scos aur şi argint. în 1910 germanul Karl Peters, celebrul explorator al Africii, a fotografiat acolo lucrări de artă plastică în care experţii au pretins că văd influenţe străine, feniciene.

Ofir, ţara misterioasă, s-a ascuns până astăzi de cercetători. Indicii le trimit, în orice caz, spre Africa de Est. Unii cercetători, cum ar fi profesorul Albright, presupun că s-ar fi aflat în Somalia, ceea ce se potriveşte foarte bine cu durata călătoriei specificată de Biblie.

„Căci regele avea pe mare corăbii... şi trei ani odată veneau corăbiile... (III Regi 10:22). „Flota", presupune Albright, „se poate să fi plecat în primul an în noiembrie sau decembrie din Eţion-Gheber. S-a întors în mai sau iunie în cel de-al treilea an, evitând, în felul acesta, mare parte din arşiţa verii. Judecând astfel, călătoria nu trebuie să fi durat mai mult de un an şi jumătate." Şi mărfurile cumpărate, ca „aur, argint, fildeş, maimuţe şi păuni" (III Regi 10: 22) indică limpede o ţară africană.

Egiptenii ştiau multe lucruri despre o ţară numită „Punt", care ar putea fi Ofirul. Ei trebuie să se fi informat la faţa locului. Cum altfel ar fi putut lua naştere impresionantele reprezentări grafice ale acestui Punt, care strălucesc pe pereţii templului cu terase de la Deir el-Bahri? Acest templu din partea de apus a Tebei este împodobit cu minunate reliefuri colorate, care dau farmec şi strălucire unei doamne cu pielea închisă la culoare - regina din Punt - şi alaiului ei. Ca întotdeauna, şi în acest caz egiptenii au acordat o atenţie deosebită portului, colibelor, animalelor şi plantelor din Punt. Privitorul are astfel o imagine vie a acestui ţinut mitic.

[1] Luther traduce aici Hiram, la fel apare şi în traducerea românească (n. tr.)

Textele care însoţesc imaginile relatează despre senzaţionala expediţie spre Punt, a cărei organizare a fost poruncită în jurul anului 1500 î.Hr. de o femeie. Pe tronul faraonului şedea atunci, în calitate de coregentă a lui Tutmes al IlI-lea, faimoasa regină Hatshepsut, „prima mare femeie a istoriei", cum a numit-o egiptologul Breasted. Dând ascultare unui oracol al zeului Amon, care poruncea cercetarea drumurilor către Punt şi reluarea contactului cu ţărmurile Mării Roşii, întrerupt de războaiele hicsoşilor, regina a trimis într-acolo, în cel de-al nouălea an al domniei ei, o flotă formată din cinci corăbii. Acestea aveau misiunea să aducă smirnă pentru temple. Flota a navigat pe Nil printr-un canal din delta răsăriteană în Marea Roşie şi a „ajuns cu bine la Punt", unde a

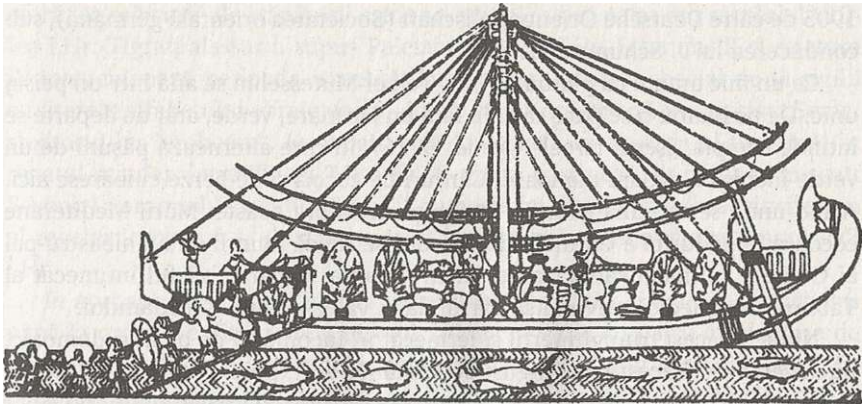

Fig. 34. Corabie a reginei Hatshepsut în Punt (Ofir), încărcată cu smirnă şi maimuţe

schimbat comori de smirnă, lemn de abanos, aur, precum şi tot felul de lemne mirositoare şi alte lucruri din ţări străine, ca lemn de santal, piei de panteră şi maimuţe, pe mărfuri din ţara Nilului.

Tebanilor li s-a oferit un spectacol nemaivăzut atunci când, după fericita întoarcere acasă, grupul bizar al oamenilor cu pielea întunecată sosiţi din Punt s-au îndreptat cu ciudatele produse ale ţării lor spre palatul reginei. „I-am făcut un Punt în grădina lui, aşa cum îmi poruncise...", se bucura Hatshepsut privind copacii de smirnă de pe terasa templului. Egiptologii au găsit resturi ale unor rădăcini uscate de smirnă în încinsul nisip galben din faţa templului de la Deir el-Bahri.

Probabil că bărbaţii şi femeile lui Israel stăteau, la fel ca tebanii, cuprinşi de admiraţie şi uimire, pe cheiurile cetăţii Eţion-Gheber atunci când flota regelui lor Solomon se întorcea din îndepărtatul Ofir şi debarca în port încărcătura ei de „lemn roşu şi pietre scumpe... aur, argint, fildeş, maimuţe şi păuni" (III Regi 10:11-22).

în mod normal, săpăturile arheologice se pot demara abia după ce s-a primit, fie din partea proprietarului terenului, fie din partea guvernului statului, o

aprobare. Aceasta nu este întotdeauna uşor de obţinut, ca să nu mai vorbim de faptul că, pe parcursul lucrărilor, diverse pretenţii sau limitări le pot face viaţa grea cercetătorilor. In 1925, americanii au găsit o soluţie neobişnuită pentru a putea lucra în voie, nestingheriţi. Ei au cumpărat, fără a sta mult pe gânduri, întregul dâmb de moloz Tell el-Mutesselim din câmpia Izreel de la nouăzeci de proprietari autohtoni, ţărani şi oieri, deoarece Institutul Oriental al Universităţii Chicago avea intenţia să facă săpături-model pentru întregul Orient Apropiat, cele mai cuprinzătoare şi mai exacte săpături care se făcuseră vreodată în Palestina-

Tell el-Mutesselim ascunde centrul biblicului Megiddo. Această descoperire se datorează primelor săpături ample care s-au făcut aici din 1903 până în 1905 de către Deutsche Orientgesellschaft (Societatea orientală germană), sub conducerea lui J. Schumacher.

Ca un mic munte cu platou în vârf, Tell el-Mutesselim se află într-un peisaj unic. De pe platou ţi se pare că ai în faţă un lac mare, verde, atât de departe se întinde câmpia, „şesul Izreel" (Iosua 1^:16), în care alternează păşuni de un verde-închis cu ogoare mănoase. Cârduri de cocori şi de berze cuibăresc aici. Acolo unde se termină câmpia, se înalţă deasupra coastei Mării Mediterane cocoaşa împădurită a Carmelului. La nord se ridică munţii de un albastru-pal ai Galileii, cu micul sat Nazaret, iar în dreapta, departe, vârful întunecat al Taborului împiedică privirea să pătrundă în valea adâncă a Iordanului.

Nimic în acest triunghi fertil şi fermecător, înconjurat de dealuri domoale, nu sugerează că acest pctic îngust de pământ a fost, timp de mii de ani, scena unor conflicte cumplite şi a unor evenimente istorice decisive.

într-un „car de aur" se năpusteşte în jurul anului 1460 faraonul Tutmes al IlI-lea cu trupele sale prin strâmtoare, pătrunde în câmpie şi îi bate pe canaaniţi, care, înspăimântaţi, se bulucesc spre Megiddo. în aceeaşi câmpie, israeliţii, îmboldiţi de curajoasa judecătoare Debora, i-au supus pe canaaniţii mai puternici, cu carele lor de luptă, aici Ghideon îi ia prin surprindere pe nomazii madianiţi, tâlharii cu cămile, aici regele Saul pierde lupta împotriva filistenilor, aici moare în anul 609 î.Hr. Iosia, regele iudeilor, când se aruncă disperat împotriva egiptenilor, superiori numeric, conduşi de faraonul Neco. încă se văd ruinele castelului franc Faba, pe care l-au stăpânit ioaniţii şi templierii în perioada cruciadelor, până când Saladin i-a gonit din această regiune, după o bătălie crâncenă. La 16 aprilie 1799 s-au luptat aici francezii şi turcii. Cu doar 1 500 de oameni, generalul francez Kleber ţine în şah 25 000 de oameni ai armatei inamice. Francezii se bat eroic de la răsăritul soarelui până la amiază. Atunci se năpusteşte, de dincolo de un val de pământ, un corp de 600 de călăreţi în ajutorul celor aflaţi la ananghie. Ofiţerul care îi conduce se numeşte Napoleon Bonaparte. Seara, după ce câştigă „bătălia de la Tabor", Napoleon călăreşte până sus, în munţii Galileii; cinează la Nazaret. Prin aceeaşi strâmtoare prin care a trecut Tutmes al IlI-lea pătrunde în 1918 şi cavaleria britanică sub lordul Allenby şi zdrobeşte armata turcă de acolo.

Martorul mut al tuturor acestor evenimente a fost Tell el-Mutesselim, pe care Clarence S. Fisher îşi începe în primăvara lui 1925 săpăturile-model.

Dâmbul este tăiat literalmente în felii, centimetru cu centimetru, ca un tort - doar că pe orizontală. Secolele se dezvăluie caleidoscopic. Fiecare strat îndepărtat înseamnă un capitol în cartea de istorie a lumii între secolele al X-lea şi al IV-lea î.Hr.

Dintre cele patru straturi superioare, stratum I[1] conţine ruine din perioada stăpânirii persane şi babiloniene. Regele persan Cirus a distrus Babilonul, marea putere, în 539 î.Hr. Regele Nabucodonosor al Babilonului cucerise, o jumătate de secol mai devreme, Siria şi Palestina, în 597 î.Hr. S-au păstrat zidurile de apărare deosebit de masive ale unui palat din această perioadă. Stratum II oferă, ca mărturii ale stăpânirii asiriene, ruinele unui palat din secolulal VIII-lea î.Hr. Tigratpalassar a supus Palestina în 733 î.Hr. Stratum III şi stratum IV întruchipează perioada israelită. Revelatoare sunt în special două sigilii cu literele alfabetului ebraic vechi, dintre care unul poartă inscripţia: „Şema, slujitorul lui Ieroboam". Ieroboam al II-lea a fost un suveran al lui Israel în regatul scindat, între 789 şi 748 î.Hr. O piatră păstrează alt nume cunoscut: Şeşonk I, faraonul Egiptului. Biblia îl numeşte faraonul Şişac. în al cincilea an al regelui Ieroboam I, acesta a „pornit împotriva Ierusalimului", în anul 923 î.Hr.

în aproape zece ani de muncă istovitoare, săpăligile şi lopeţile au pătruns până la straturile din vremea regelui Solomon, care,, cu patru ani înainte de invazia lui Şeşonk, a închis ochii pentru totdeauna, în jurul anului 930 î.Hr. Baza mormanului de moloz, stratum IV, aduce apoi pentru arheologii Gordon Loud şi P.L.O. Guy şi pentru posteritate surprize senzaţionale din vremea regelui Solomon.

în timpul vieţii lui Solomon s-a impus o nouă procedură la construcţia clădirilor, a zidurilor de apărare etc. Spre deosebire de modul de construcţie anterior, acum s-au aşezat în colţurile clădirilor pietre netezite prin cioplire şi, din loc în loc, şi în restul zidăriei. Din partea cea mai de jos a stratumului IV se degaja ruinele unei reşedinţe ale cărei ziduri prezintă această caracteristică. Ele sunt îngrădite de un zid în formă de pătrat, a cărui latură măsoară 60 de metri. Protecţie suplimentară oferea poarta impunătoare, cu trei perechi de stâlpi aşezaţi foarte aproape unii de alţii. Cercetătorii au mai găsit asemenea porţi de acces în oraş, triplu asigurate, şi la Eţion-Gheber şi Lachiş. O clădire cu ziduri groase, dezgropată aproape în acelaşi timp, se dovedeşte a fi fost un hambar [unul dintre ele], „toate cetăţile grânare..." (III Regi 9:19). Hambare de felul acesta au fost găsite şi la Bet-Şean şi Lachiş. Megiddo era centrul administrativ al celui de-al cincilea district în ţara lui Israel de pe vremea lui Solomon. în palat îşi avea reşedinţa, ca reprezentant al lui Solomon, „Baana,

[1] Stratum înseamnă în arheologie fiecare strat în parte al unui sit arheologic (n. tr.)

fiul lui Ahilud, peste Tanac, peste Meghidon..." (III Regi 4:12), care răspundea de predarea produselor naturale ca tribut pentru „grânar".

Oricât de grozave erau aceste descoperiri, ele nu au constituit o senzaţie. Aceasta încă dormea neatinsă în interiorul lui Tell el-Mutesselim, ca şi când bătrânul munte ar fi păstrat ce avea mai bun pentru final. Pe parcursul lucrărilor răsar din pietriş, pe marginea tell-ului, suprafeţe de piatră regulate, cu patru laturi, presărate cu bucăţi tronconice de piatră, în şiruri lungi una după cealaltă.

Loud şi Guy nu-şi pot imagina iniţial ce ar fi putut fi cândva acolo. Ciudatele suprafeţe nu par să se termine, metru pătrat după metru pătrat apar din moloz. Lui Guy îi vine ideea că ar putea fi rămăşiţele unor grajduri. Nu vorbeşte Biblia despre nenumăraţii cai ai regelui Solomon?

în uniformitatea şi monotonia anilor de săpături, în rutina zilnică a operaţiilor de săpare, umplere, trecere prin site şi clasificare a fiecărui ciob demn de atenţie, presupunerea lui Guy cade ca o lovitură de trăznet, aducând un nou impuls, care cuprinde până şi coloanele de săpători de pe coastă.

Fiecare nouă clădire care iese la iveală le provoacă savanţilor o uimire din ce în ce mai mare. Mai multe grajduri lungi sunt plasate în jurul unei curţi acoperite cu mortar preparat cu var. Prin mijlocul fiecărui grajd trece un gang lat de trei metri. Un pavaj zgrunţuros nu lăsa caii să alunece. De ambele părţi se află, în spatele bucăţilor tronconice de piatră, boxe încăpătoare, a căror lăţime este, de asemenea, de exact trei metri. în unele dintre ele se găsesc încă rămăşiţe ale ieslelor, părţi ale conductelor de apă. Chiar şi pentru standardele din zilele noastre, acestea sunt adevărate grajduri de lux. Judecând după grija ieşită din

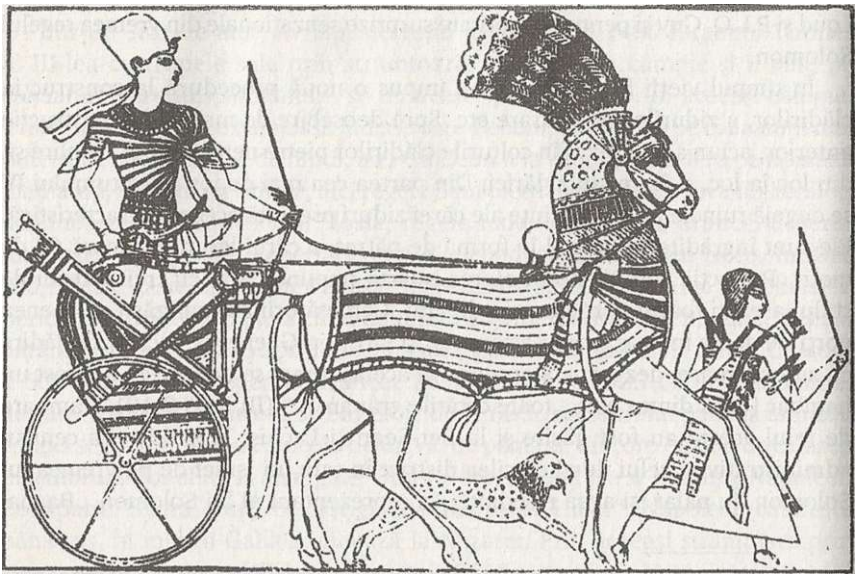

Fig. 35. „...un car din Egipt se cumpăra şi se aducea cu şase sute sicii de argint..." (III Regi 10:29)

comun acordată construcţiei şi amenajării, calul era la mare preţ pe vremea aceea. în orice caz, cailor li se purta de grijă mai mult decât oamenilor.

Când poate fi cuprins cu privirea întregul complex, Guy numără boxe pentru cel puţin 450 de cai şi hale pentru 150 de care. Un grajd regal uriaş! „Iată hotărârea pentru darea pe care a pus-o regele Solomon, ca să zidească templul Domnului, casa lui Milo, zidul Ierusalimului, Haţorul, Meghido..." (III Regi 9:15). „Şi a adunat Solomon care şi călăreţi; şi avea el o mie patru sute de care şi douăsprezece mii de călăreţi; şi i-a aşezat în cetăţile unde ţinea carele..." (III Regi 10:26). Ţinând cont de dimensiunile grajdurilor regale de la Megiddo şi ale grajdurilor şi halelor pentru care, construite în acelaşi fel, de la Tel el-Hesi (Eglon) şi Taana, cele menţionate de Biblie trebuie privite realmente ca nişte date foarte concise. Aceste rezultate copleşitoare ale săpăturilor ne oferă o imagine plastică asupra ordinului de mărime cu care era obişnuit vechiul Israel să socotească în perioada sa de mare regat.

Megiddo a fost, până la urmă, doar una dintre numeroasele garnizoane pentru noile corpuri de care de luptă formate de Solomon, care făceau parte din armata permanentă a regelui.

într-un grajd străvechi, săpat adânc în stâncă sub zidul înalt al Ierusalimului, la aproape două mii de ani după regele Solomon şi-au adăpostit caii cavalerii cruciadelor, după ce oraşul a fost cucerit de Godefroy de Bouillon.

Caii şi carele erau pe vremea lui Solomon şi importante obiecte comerciale, iar Israel deţinea tocmai în acest plan un adevărat monopol (III Regi 10:28, 29).

Prin regattil lui Solomon treceau toate drumurile importante ale caravanelor dintre Egipt şi Siria-Asia Mică. Egiptul era principalul exportator de care de luptă. „Un car din Egipt se cumpăra şi se aducea cu şase sute sicle de argint..." Egiptenii erau meşteri neîntrecuţi în construcţia acelor vehicule rapide, pe două roţi, folosite în luptă şi la vânătoare. Lemnul de esenţă tare pe care îl foloseau pentru ele trebuia importat din Siria. Astfel se explică şi valoarea de schimb ridicată. Pentru un car se dădeau, conform Bibliei, patru cai (III Regi 10:29). în acest context, probabil că nu mai trebuie să menţionăm că „siclii" de care vorbeşte Biblia sunt un anacronism, o „gafă temporală": banii sub formă de monede nu se cunoşteau încă pe vremea lui Solomon!

Caii veneau din Egipt şi „din Coa", după cum relatează alt text. Coa era numele unui stat din Cilicia, aşezat în câmpia mănoasă dintre Munţii Taurus şi Marea Mediterană. După distrugerea regatului Mitanni de către hitiţi, Cilicia a devenit ţara iubitorilor de cai. Herodot menţionează că, mai târziu, şi perşii îşi aduceau cei mai buni cai pentru serviciul de curierat din imperiul lor mondial tot din Cilicia.

Partenerii comerciali ai lui Israel erau la nord „regii Siriei" şi „regii Heteilor" (III Regi 10:29). Şi această afirmaţie corespunde adevărului istoric, cu toate că, pe vremea lui Solomon, regatul hitiţilor era de mult dispărut; se formaseră, însă, din nou câteva state urmaşe mai mici. Unul dintre acestea, care este, ce e drept, cu un secol mai tânăr decât Solomon, a fost descoperit în 1945 de

profesorul german H.Th. Bossart: cetatea regală de pe muntele Karatepe din sud-estul Turciei. Cel care a ridicat-o, Asitawanda, a fost în secolul IX î.Hr. unul dintre acei „regi ai Heteilor".

Cum stăteau lucrurile cu „regele cuprului", Solomon vin să ne lămurească cele mai noi cercetări. Acestea au confirmat anumite afirmaţii biblice, dar au şi infirmat anumite păreri răspândite până acum. Un rol decisiv a jucat profesorul israelian de arheologie Beno Rothenberg (Tel Aviv), născut la Frankfurt pe Main, ale cărui cercetări la Timna, în regiunea Wadi Araba, au mai fost amintite. Ceea ce a găsit Rothenberg acolo contrazice însă concepţia lui Nelson Glueck: între secolul al XH-lea î.Hr. şi perioada romană nu s-a exploatat cupru în minele „biblice" de la Timna. Cu alte cuvinte: „minele regelui Solomon" - tocmai pe vremea lui Solomon (secolul al X-lea î.Hr.) nu au funcţionat! într-adevăr, nici .Biblia nu ne dă nici un motiv să-l numim pe Solomon „regele cuprului". Deoarece nicăieri nu este vorba despre exploatarea cuprului în timpul domniei lui Solomon. Dimpotrivă: în Biblie se spune explicit că Solomon şi-a luat metalul de care avea nevoie din pradă şi din rezervele tatălui său, David (I Paralipomena 18:8; 22:3,14). încă o dată Biblia are dreptate. Ea nu vorbeşte deloc de exploatarea cuprului sub Solomon, şi aceasta nici nu a putut fi dovedită până acum.

De unde provine însă această legendă îndărătnică, durabilă, despre „minele lui Solomon"? Şi în această privinţă ne-am lămurit astăzi. Ea nu are nimic de-a face cu Biblia. Dar a fost pusă în circulaţie de un roman de aventuri al lui Sir Henry Haggard, *Minele regelui Solomon,* de la sfârşitul secolului al XlX-lea. Chiar şi marele arheolog biblic Nelson Glueck, fără îndoială una dintre cele mai marcante figuri ale cercetării Antichităţii biblice, a căzut în capcana acestei tradiţii pseudobiblice de dată recentă...

O precauţie aproape chiar mai mare decât atunci când este vorba de „minele lui Solomon" se impune la localizarea Ofirului, care continuă să le rămână inaccesibil savanţilor. Ceea ce a găsit geologul german Cari Mauch în Rhodesia (şi a distrus, în mare parte, prin săpături executate inadecvat), Marele Zimbabwe, a luat naştere - ştim astăzi - la două, două milenii şi jumătate după Solomon, adică abia în secolele XI-XV d.Hr. Iar Zimbabwe nu are nimic de-a face cu convenţiile arhitectonice ale fenicienilor sau arabilor - şi nimic cu templul Awwam al zeului lunii Ilumquh sau Almaqah din îndepărtatul Marib din sudul Arabiei, un templu care - în paranteză fie spus - nu datează nici el din timpul lui Solomon, ci probabil din secolele VIII—VII î.Hr. în Zimbabwe este vorba de cea mai pură arhitectură „indigenă", oricât de neplăcută este această constatare pentru actualul guvern al Rhodesiei (savantul care a făcut şi publicat respectiva descoperire - Peter S. Garlake - şi-a pierdut din această cauză postul de custode al Comisiei pentru monumentele istorice ale Rhodesiei de Sud şi a trebuit să emigreze într-o ţară a „Africii Negre" - aşadar şi astăzi mai este nevoie, deocamdată, de o porţie bună de curaj pentru meseria de arheolog, iar descoperirile, după cum se vede, nu aduc întotdeauna numai faimă!).

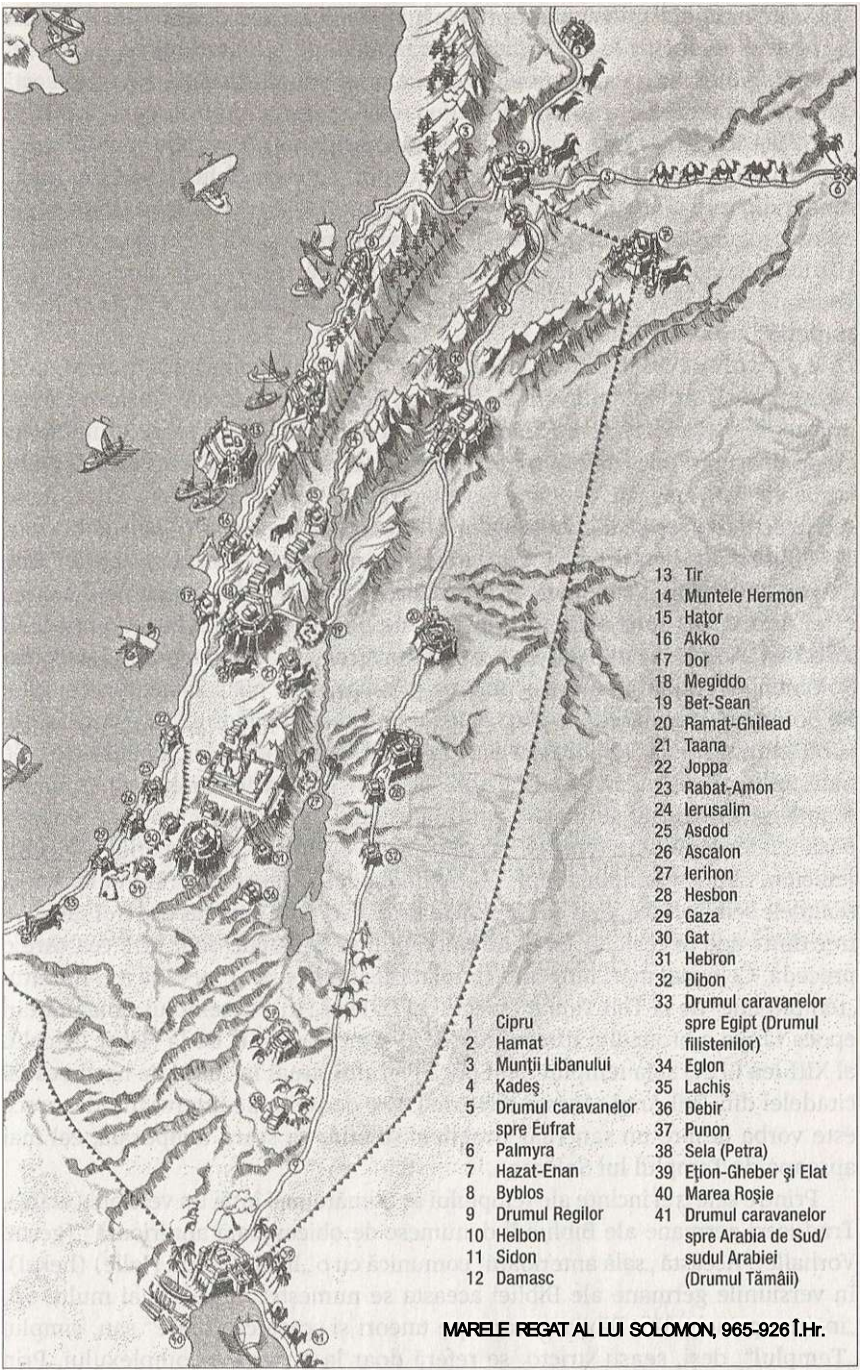

MARELE REGAT AL LUI SOLOMON, 965-926 Î.Hr.

Asemănător cu minele de cupru ale lui Solomon, însă, despre care Biblia nu vorbeşte, stau lucrurile cu nu mai puţin faimoasele „grajduri ale lui Solomon" de la Megiddo: acestea nu provin - din ce în ce mai mulţi împărtăşesc această opinie - din vremea lui Solomon, ci din vremea regelui Ahab al regatului Israel (c. 875-852 î.Hr.), care, conform relatării asiriene referitoare la bătălia de la Qarqar (c. 854 î.Hr.), a participat cu 2 000 de care de luptă, cel mai mare număr din cadrul coaliţiei împotriva asirienilor. Astfel s-a confirmat din nou, în esenţă, relatarea biblică: despre Solomon se spune doar că a fortificat Megiddo (III Regi 9:15), nu că ar fi construit acolo grajduri, şi că - la modul cel mai general - avea „care şi călăreţi" (III Regi 10:26), nu însă şi că aceştia ar fi fost staţionaţi în Megiddo!

Ar mai fi de adăugat că, în opinia unor savanţi importanţi, printre care se numără şi arheologul biblic israelian Yohanan Aharoni, de la Tel Aviv, presupusele „grajduri ale lui Solomon" nu doar că datează din vremea lui Ahab, ci, pe deasupra, nici măcar nu au fost grajduri. Se pare că este mai degrabă vorba de nişte magazii, depozite pentru provizii. Yohanan Aharoni a dezgropat construcţii foarte asemănătoare pentru provizii la Ber-Şeba...

Confirmări de-a dreptul frapante au primit pasaje mai lungi ale Bibliei, destul de detaliate: capitolele 6-7 ale Cărţii întâi a Regilor, capitolele 3-4 ale celei de-a doua Cărţi a Cronicilor, precum şi capitolele 40-43 ale profetului Iezechiel. Acestea toate relatează despre construcţia cea mai renumită a regelui Solomon - Templul din Ierusalim. Ce s-a mai păstrat până astăzi din Templul lui Solomon, sub masele de piatră ale platformei templelor lui Irod cel Mare şi sub Domnul stâncii (Qubbet es-Sachra), edificiul Omeiazilor, una dintre cele mai strălucitoare lucrări de arhitectură islamică, nu ştim, deoarece în perimetrul templelor săpăturile au fost şi sunt imposibile. Şi totuşi, astăzi ştim, doar în baza relatărilor biblice şi prin descoperiri paralele în special în spaţiul canaanit-fenician, că acest templu a reprezentat un model arhitectonic întâlnit mereu la templele semite, începând cu Neoliticul timpuriu. Este compus din trei săli care trec dintr-una în cealaltă, în fiecare putându-se pătrunde doar prin cea care o precedă. Cele mai mari tangenţe cu relatările biblice se observă la aşa-numitul „templu mic" de la Tell Tainat (secolul al IX-lea î.Hr.), la templul canaanit din epoca târzie a bronzului din stratul XV al segmentului H de la Haţor (secolul al XIII-lea î.Hr.) şi la templul din Epoca Fierului situat în colţul de nord-vest al citadelei din Tell Arad. Acesta din urmă este deosebit de interesant, deoarece este vorba despre un sanctuar israelit şi se află, pe scara temporală, cel mai aproape de Templul lui Solomon.

Printre cele trei incinte ale templului se numără mai întâi un vestibul (ulam). Traduceri germane ale Bibliei îl denumesc de obicei „sală anterioară" (germ. Vorhalle). Această „sală anterioară" comunică cu o „hală" (germ. Halle) (hekal). în versiunile germane ale Bibliei aceasta se numeşte, de cele mai multe ori, „incinta principală". Biblia o numeşte uneori şi „casa cea mare" sau, simplu, „Templul", deşi, sensu stricto, se referă doar la o parte a complexului. Prin

această „casă mare" se pătrundea, în final, în sanctuarul propriu-zis: „Sfânta Sfintelor" (debir). Intrarea în hekal era flancată de doi stâlpi: Iachin şi Boaz. într-adevăr, s-au găsit şi la Tell Arad, de ambele părţi ale intrării în hekal, dale de piatră care ar fi putut sta la baza coloanelor. Asemenea dale flanchează, în fine, şi intrarea în incinta mijlocie a templului din Haţor, care datează din Epoca târzie a Bronzului.

De altfel, templul de la Tell Tainat, care datează, ce e drept, din secolul de după Solomon, însă, din punctul de vedere al istoriei arhitecturii, aparţine, ca să spunem aşa, epocii lui Solomon, confirmând şi date ale Bibliei privitoare la anumite detalii arhitectonice, pe care le aflăm în Biblie în special în legătură cu ridicarea palatului lui Solomon (III Regi 7:1-12). La acest palat - dar în egală măsură şi la Templu (comp. III Regi 6:10 şi 6:33) - lemnul nu pare să fi servit doar pentru îmbrăcarea casei, ci pare să fi avut şi funcţie de rezistenţă şi susţinere. La fel şi la templul de la Tell Tainat. Acesta era format din ziduri de cărămidă cu o bază de piatră - ziduri de cărămidă susţinute prin pilaştri de lemn!

Templul de la Tell Tainat era fenician. Pentru construirea Templului său de la Ierusalim Solomon a angajat forţe de muncă feniciene de la regele Hiram din Tir (III Regi 5:1. 6. 8-9. 18; II Paralipomena 2, 3. 7-10; 2:12 şi urm.), iar decorul interior al Templului era, de asemenea, fenician sau cel puţin avea influenţe feniciene. Acest lucru este valabil în special pentru heruvimi, ale căror reprezentări străjuiesc Chivotul Legământului în „Sfânta Sfintelor" (Ieşirea 25:18-22; 37:7-9; III Regi 6:23-35; II Paralipomena 3:7; 3:10-14). Sculpturi corespunzătoare, care ne oferă o imagine a acestor ciudate fiinţe hibride, s-au găsit în spaţiul de răspândire a culturii feniciene. Acelaşi lucru este valabil pentru vasele de cult descrise în Biblie, care au fost găsite, de asemenea, în spaţiul canaanit-fenician şi mai departe, în zona feniciană până în Cipru. Arheologul poate fi comparat cu un căutător de norme, care, când detectează una, adaugă un indiciu la celelalte, ca într-un mozaic. în căutarea de modele pentru Templul lui Solomon de la Ierusalim, toate urmele duc, se pare, în Canaan şi Fenicia.

Capitolul trei

Regina din Saba ca partener comercial

„FelixArabia" ţara misterioasă • Procesiunea funerară a celor 10 000 de romani • Exportatorul de condimente nr. 1 • Prima informaţie despre Marib • Periculoasa aventură a lui Halevy şi Glaser • Cânds-a rupt digul cel uriaş • Expediţie a SUAîn Yemen • La Templul Lunii din Saba • Cămilele - noile camioane de cursă lungă • Convorbire cu Solomon despre export

AUZIND REGINA DIN SABA DE FAIMA LUI SOLOMON... A VENIT LA IERUSALIM CU FOARTE MULTĂ BOGĂŢIE, CU CĂMILE ÎNCĂRCATE CU AROMATE, CU AUR MULT ŞI PIETRE SCUMPE... (II Paralipomena 9:1)

De milenii trec caravanele încărcate cu bogăţii din „Fericita Arabie" spre nord; în Egipt, în Grecia, în Imperiul Roman sunt bine cunoscute. Odată cu ele circulă şi zvonurile despre oraşe fabuloase şi morminte pline de aur şi bântuie fantomatic de-a lungul secolelor. împăratul roman Augustus (63 î.Hr.-14 d.Hr.) vrea să vadă care este fondul poveştilor pe care cămilarii le tot spun despre ţara lor îndepărtată. El îl însărcinează pe Aelius Gallus să pregătească o expediţie militară şi să se convingă la faţa locului, în sudul Arabiei, de adevărul acelor poveşti fabuloase. Gallus porneşte din Egipt către sud cu o armată de 10 000 de războinici romani, mărşăluind de-a lungul ţărmurilor pustii ale Mării Roşii. Marib, metropola din poveşti, este ţelul său. Nu-1 va atinge niciodată. Pentru că în nemiloasa arşiţă a deşertului, în nenumărate măceluri cu triburi sălbatice, decimată de boli perfide, uriaşa forţă de luptă piere. Cei câţiva supravieţuitori care ajung înapoi în patrie nu pot adăuga la poveştile fantastice despre „Felix Arabia" date obiective credibile.

„în Arabia Fericită", spunea grecul Dionysios în jurul anului 100 d.Hr., „respiri mereu dulcile miresme ale unor mirodenii minunate, fie de la tămâie, fie de la splendizii arbori de smirnă. Locuitorii săi au turme mari de oi pe pajişti, iar păsările zboară din insule îndepărtate într-acolo şi aduc frunze de scorţişoară curată."

Arabia de Sud a fost încă din Lumea Veche exportatorul de mirodenii nr. 1 şi aşa a rămas până astăzi. Cu toate acestea, părea înfăşurată într-un văl opac de mister. Nimeni nu o văzuse vreodată cu propriii ochi. „Felix Arabia" rămânea o taină pecetluită cu şapte peceţi! Primul care a pornit, în zilele noastre, în primejdioasa aventură a fost germanul Carsten Niebuhr, care, în secolul XVIII, a condus o expediţie daneză către Arabia de Sud. Şi el a ajuns doar până la San'aa. îl mai despărţeau 100 de kilometri de oraşul-ruină Marib, când a trebuit să se întoarcă.

Un francez, J. Halevy, şi un austriac, dr. Eduard Glaser, au fost primii europeni care au atins într-adevăr, acum un secol, străvechea ţintă. Deoarece nici un străin, cu atât mai puţin un european, nu avea voie să treacă graniţele Yemenului şi nu se putea obţine nici un permis pentru asta, Halevy şi Glaser s-au aventurat într-un demers în care şi-au pus în pericol viaţa. Au închiriat un velier şi au debarcat în secret, deghizaţi în orientali, în Golful Aden. După mai mult de 300 de kilometri de marş chinuitor printr-un ţinut muntos pustiu, lipsit de apă, ajung în sfârşit la Marib. Adânc impresionaţi de ceea ce găsesc, uită de orice precauţie şi se caţără printre dărâmături. Nişte localnici se apropie bănuitori. Cei doi cercetători ştiu că îşi pot pierde viaţa dacă li se descoperă şiretlicul şi fug de acolo în mare grabă. Pe căi lăturalnice periculoase reuşesc să răzbată, într-un final, până la Aden. Sub burnuzurile lor au reuşit să aducă pe ascuns copii şi imitaţii ale unor inscripţii, pe baza cărora au demonstrat lumii că Maribul exista cu adevărat!

Mai târziu aduc şi negustorii caravanelor inscripţii. Până astăzi s-a strâns, de-a lungul deceniilor, impresionanta colecţie de 4 000 de piese. Savanţii examinează şi clasifică materialul. Scrisul este alfabetic, provine, aşadar, din Palestina. Inscripţii de consacrare vorbesc despre zeităţi, triburi şi oraşe cu bogăţii de milioane. Iar acestea sunt numele a patru state - „regate ale mirodeniilor" - care sunt amintite: Minaea, Kataban, Hadramaut şi Saba!

Minaea era situat în partea de nord a Yemenului şi apare în documente până în secolul al XlI-lea î.Hr. Despre vecinul său din sud, statul sabeilor Sabaeer, relatează documente din secolul al IX-lea î.Hr. Documente asiriene din secolul al VUI-lea î.Hr. istorisesc de asemenea despre Saba şi despre intense relaţii comerciale cu această ţară, ai cărei regi se numeau „mukarrib", „prinţi-preoţi".

Treptat, din documentele găsite, începe să prindă contur feericul regat Saba.

Un dig gigantic stăvilea în Saba apa râului Adhanat, aduna precipitaţiile dintr-o arie largă, pentru a lăsa apa adunată să curgă prin instalaţiile de irigaţie cărora ţara le datora fertilitatea sa. Resturi înalte de 20 de metri din zidul acestei minuni a tehnicii sfidează şi astăzi dunele de nişip ale deşertului. Aşa cum astăzi Olanda este ţara lalelelor, la fel, Saba era pe vremea aceea ţara condimentelor, toată o grădină înflorită, feerică, înmiresmată, cu cele mai delicioase mirodenii ale lumii. în mijlocul său era aşezată metropola, care se numea Marib. Un mileniu şi jumătate a înflorit grădina de mirodenii din jurul Maribului. Până în 542 d.Hr., când s-a rupt digul. Deşertul nu a mai putut fi oprit, a trecut peste ţara cea rodnică şi a distrus-o. „Poporul din Saba", spune Coranul, „avea grădini frumoase, în care creşteau cele mai delicioase fructe!" Apoi, însă, poporul s-a întors de la Dumnezeu, iar el l-a pedepsit, lăsând digul să se rupă. După aceea nu au mai crescut decât fructe amare în grădinile din Saba.

în anul 1928 savanţii germani Cari Rathjens şi H. von Wissmann dezgroapă la San'aa, pe care a văzut-o pentru prima dată compatriotul lor Niebuhr, un templu. Este un început important, însă va mai trece din nou aproape un sfert

de secol până când, la sfârşitul lui 1951, cea mai mare echipă de experţi de până atunci porneşte într-o expediţie pentru elucidarea misterelor arheologice legate de Saba. American Foundation for the Study of Man, Fundaţia Americană pentru Studiul Omului, dotează expediţia cu mijloace financiare deosebit de generoase. Organizatorul expediţiei este multilateralul paleontolog de la Universitatea din California, Wendell Phillips, în vârstă de doar 29 de ani. După negocieri foarte lungi, americanii au reuşit să obţină de la regele Imam Ahmed permisiunea de a face săpături la Marib. Acesta este situat în vârful sudic al Peninsulei Arabia, la o altitudine de 2 000 de metri, în partea de est a munţilor de pe coasta Mării Roşii. Savanţii pornesc plini de cele mai mari aşteptări.

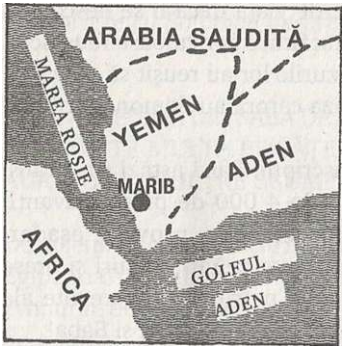

Fig. 36. În Marib o expediţie din SUA a descoperit în 1951 Templul Lunii al imperiului Saba

Printr-un peisaj de dealuri deşertice rulează spre nord o coloană lungă de jeepuri şi de camioane învăluite în nori de praf. Ca o fantasmă le apar în faţă dintr-o dată, din galbenul vibrant al dunelor, ruine şi coloane imense - „Haram Bilqis"! Este străvechiul templu Awwam al lui Ilumquh, sanctuarul legendar din Marib, capitala anticului regat arab Saba. Deşi în parte acoperit de dune cât casa, se profilează limpede conturul oval al lăcaşului de cult, lung de mai bine de 100 de metri. La o privire superficială, sanctuarul prezintă o formă rotunjită, asemănătoare cu a ruinelor din Zimbabwe (Rhodesia), unde s-a căutat cândva biblicul Ofir. Cercetări mai minuţioase au arătat însă că asemănările sunt doar de suprafaţă - şi, în plus, Zimbabwe, care a luat naştere abia în secolele al Xl-lea - al XV-lea d.Hr., este cu circa două mii de ani mai tânăr decât anticul sanctuar al lunii de la Marib!

După cum menţionează o inscripţie murală, în „Haram Bilqis" era venerat zeul masculin al Lunii, Ilumquh. Templul din mijlocul ovalului a fost acoperit de mase de nisip. De aceea, arheologii încep să sape la intrarea în lăcaşul de cult. Savanţii vor să încerce să se apropie de acolo treptat de templu.

Cu o emoţie lesne de înţeles se dezgroapă, într-o arşiţă apăsătoare, o poartă de o surprinzătoare spendoare şi frumuseţe. Trepte late, acoperite cu bronz, merg înăuntru. Curtea interioară este înconjurată de un portic. Coloane de piatră înalte de cinci metri au susţinut cândva acoperişul dătător de umbră. Flancat pe ambele părţi de coloane, pornea de aici drumul procesiunii care ducea la sanctuarul zeului lunii. Un aranjament decorativ ciudat le trezeşte uimirea. Castele de apă situate la o înălţime de cinci metri trebuie să fi umplut pe vremea aceea liniştea curţii cu sclipirea stropilor de apă. Jos, apa era strânsă de un canal îngust, şerpuit, prin care curgea apoi de-a lungul întregii curţi.

Oare ce vor fi simţit pelerinii care au trecut pe lângă susurul coloanelor de apă, prin parfumul ameţitor de tămâie şi smirnă, pe sub porticul celei mai minunate construcţii a Arabiei antice?

Coloanele au ajuns cu săpăturile la câţiva metri de templu, savanţii deja văd minunata poartă a acestuia, flancată de doi piloni zvelţi, când săpăturile trebuie întrerupte brusc. Şicanele guvernatorului Maribului, care s-au întins pe mai multe săptămâni, au căpătat o tentă periculoasă; arheologii simt că viaţa lor nu mai este în siguranţă. Trebuie să lase totul şi să plece. Din fericire, printre puţinele lucruri pe care le-au salvat când au fugit în Yemen sunt şi câteva fotografii.

în anii următori se vor desfăşura trei campanii de săpături în învecinatul Hadramaut, care vor fi încununate de mai mult succes.

Despre rezultatele acestor patru expediţii scurte şi parţial dramatice, profesorul W.F. Albright a spus, la scurtă vreme după ce a început evaluarea materialului strâns pe parcursul lor: „Acestea vor revoluţiona cunoaşterea noastră despre istoria culturală şi cronologia Arabiei de Sud. Rezultatele de până acum demonstrează primatul politic şi cultural al regatului Saba în primele secole după anul 1 000 î.Hr."

Asemenea călătoriilor navale ale regelui Solomon prin Marea Roşie spre Arabia şi Africa, au început şi pe uscat, de-a lungul Mării Roşii, prin marea de nisip, călătorii lungi dinspre sud. Noile „camioane de cursă lungă" erau cămilele - nu fără motiv numite „corăbiile deşertului". Acestea făceau faţă acum pe uscat unor distanţe care înainte păruseră imposibil de parcurs. Odată cu domesticirea, în jurul anului 1 000 î.Hr., şi creşterea acestor animale ale deşertului a început o dezvoltare nebănuită a traficului şi a transportului prin teritorii vaste şi pustii. Arabia de Sud, situată atât de multă vreme la o distanţă aproape de neimaginat, s-a apropiat brusc de Marea Mediterană, intrând astfel în relaţii mai strânse cu celelalte regate ale Lumii Vechi. La fel cum, odată cu introducerea în circulaţie a avioanelor rapide, care urcă până în stratosferă, America s-a apropiat brusc, prin serviciul transoceanic, de Europa, aşa s-a apropiat şi Arabia de Sud de Lumea Veche, chiar dacă la altă scară.

înainte de asta, bogăţiile picurau în cantităţi mici, cărate de măgari 2 000 de kilometri prin deşert spre nord, pe străvechiul Drum al Tămâii, în mici călătorii zilnice de la un izvor de apă la altul. Se adunau în multe luni istovitoare şi erau expuse permanent atacurilor. Odată cu noile mijloace de transport, însă, a început să curgă dinspre „Felix Arabia" un fluviu larg de bunuri. Cămilele erau mai rapide, nu depindeau aproape deloc de izvoarele de apă şi astfel nu iroseau timp în zigzagul vechilor drumuri de la fântână la fântână. în plus, aveau un „portbagaj" mai mare. Cămila poate transporta o sarcină de câteva ori mai mare decât cea pe care o poate duce un măgar.

Punctul terminus al Drumului Tămâii era Israelul. Agenţii de stat ai lui Solomon, „comercianţii regali", luau aici în primire delicioasele bunuri. De ei depindea şi dacă acele caravane aveau voie să treacă prin ţara lui Solomon spre Egipt, Fenicia sau Siria.

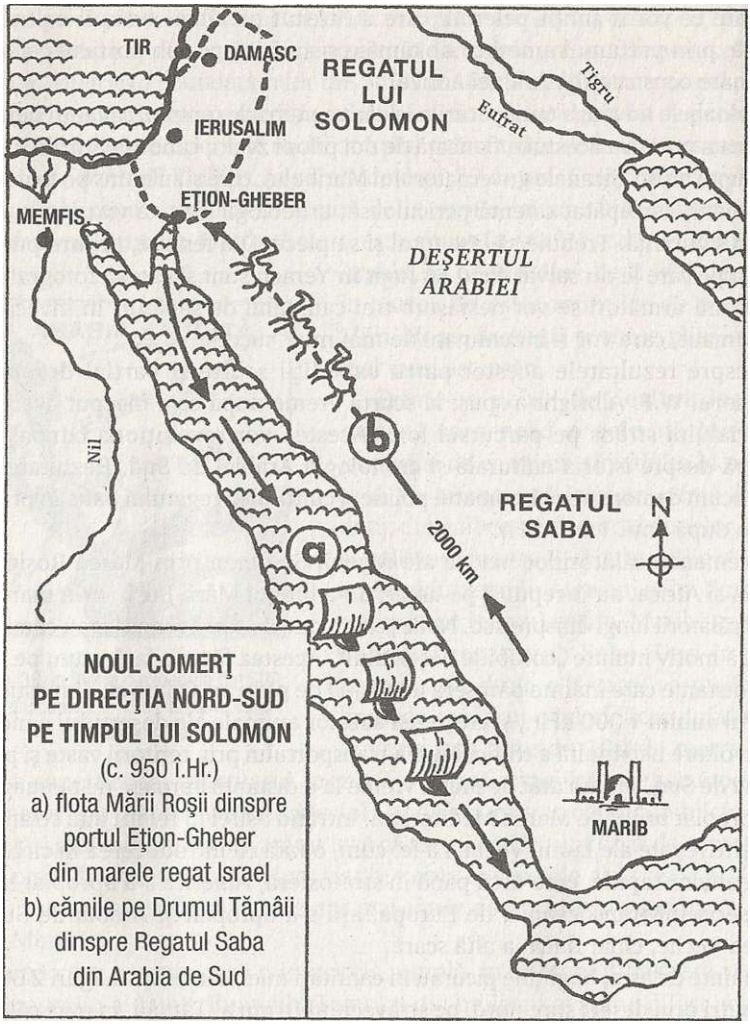

Fig. 37.

Nu este de mirare, aşadar, că „slava lui Solomon" a ajuns până la „regina din Saba..." (III Regi 10:1). Dacă citim acum cu atenţie capitolul 10 din Cartea a Treia a Regilor, atunci acest pasaj al Bibliei nu ne mai apare ca o „povestire pioasă", iar regina din Saba nu mai pare o figură de legendă. Dimpotrivă, totul pare a fi în spiritul acelei epoci şi este uşor de înţeles. „Regina din Saba... venind ea la Ierusalim... a mers la Solomon şi s-a sfătuit cu el pentru tot ce avea ea pe inimă" (III Regi 10:2). Regina din Saba a avut cu siguranţă o sumedenie de puncte pe ordinea de zi. Conducătoarea unui stat al cărui export nu se putea derula, din constrângătoare raţiuni geografice, decât în şi prin Israel, avea, fără

îndoială, multe de discutat cu regele acestei ţări. Astăzi am numi o astfel de întâlnire negociere economică şi am trimite experţi neîncoronaţi la discuţii în alte ţări. Şi chiar şi aceştia duc, în bagajele lor diplomatice, cadouri pentru a-i prezenta şefului statului cuvenitele omagii, la fel ca regina din Saba.

Desigur - oricât de viu ne-am reprezenta toată această întâmplare (şi oricât de vii ar fi culorile în care tradiţia populară orientală îmbracă relaţia dintre Solomon şi regina din Saba - cei doi sunt priviţi în întregul Orient ca o pereche „clasică" de îndrăgostiţi) - regina din Saba a păstrat, totuşi, un pic de distanţă maiestuoasă. Deşi tot tradiţia populară leagă templul Awwam din Maribul sabeic de acea „regină", nici nu poate fi vorba ca această construcţie să dateze din vremea lui Solomon (secolul al X-lea î.Hr.). A fost construit mai degrabă în secolul al VlII-lea sau chiar al VIMea şi este, aşadar, considerabil mai tânăr decât Solomon. Mai mult decât atât: este adevărat că în vechiul Egipt au guvernat femei cu multă vreme înaintea lui Solomon - reginele Hatshepsut şi Tewosre. Din Arabia de Sud, însă, nu avem nici un indiciu din afara Bibliei, util din punct de vedere ştiinţific, care să ne conducă spre o femeie domnitoare pe vremea lui Solomon. Regina din Saba, de care ne credeam deja atât de aproape, se retrage astfel din nou în sfera ei de inaccesibilitate...

Capitolul patru

Viața de zi cu zi în Israel

Fiilor lui Israel le place să se împodobească • Secrete ale toaletei în Palestina • Smirnă şi aloe pentru pat • Grădini de balsam la Ierihon • Masticul - o apreciată gumă de mestecat • Substanţe aromatice din Canaan. Egiptenii au inventat patul? • Pe un ostrakon se relatează despre amanetarea unei haine • Zgomotul morilor de cereale

Vorbind mereu despre luxul desfăşurat în Egipt, Babilonia sau Asiria, s-a trecut peste viaţa de zi cu zi din Israel, care părea cenuşie şi monotonă. Desigur, nu este nimic de povestit despre vreun tezaur de aur ca în cazul Troiei, nimic despre un Tutankhamon sau o fermecătoare Nefertiti; dar a fost viaţa cotidiană din Israel într-adevăr atât de plată şi de lipsită de orice lumină şi culoare care să-i confere strălucire?

Israel iubeşte splendoarea culorilor. îşi colorează hainele, pereţii caselor şi chipurile femeilor sale. Ştia să se bucure de culoare încă de pe vremea patriarhilor: „Şi iubea Israel pe Iosif mai mult decât pe toţi ceilalţi fii ai săi... şi-i făcuse haină lungă şi aleasă" (Facerea 37:3). Pictura din mormântul de la Beni Hasan arată această haină, minunat împodobită cu motive albastre şi roşii. Roşul şi albastrul sunt culorile pentru veşmintele bărbaţilor, verdele pare să le fi fost rezervat femeilor. încă de pe vremea drumului prin pustie se vorbeşte despre „mătase violetă, stacojie şi vişinie..." (Ieşirea 35:6). „Fiicele lui Israel, plângeţi pe Saul, cel ce v-a îmbrăcat în purpură..." (II Regi 1:24), exclamă David îndurerat după moartea primului rege. „Ea însă era îmbrăcată cu haină", se spune despre Tamar, fiica lui David, „căci astfel de haine purtau pe deasupra fetele regelui care erau fecioare" (II Regi 13:18).

Natura a dăruit una dintre cele mai minunate palete de culori ţării Canaan. Copiii lui Israel nu aveau decât să întindă mâna. Rodiile şi şofranul dădeau un galben splendid, garanţa şi şofrănaşul un roşu aprins, drobuşorul un albastru divin; mai aveau şi ocrul şi creta roşie. Iar marea li-l dăruia pe regele tuturor coloranţilor, murexul. La lumina soarelui, trupul delicat şi incolor al acestui melc se transforma în purpură. Acest lucru i-a devenit fatal. în Tir şi Sidon s-au găsit munţi de cochilii goale de murex, ceea ce ne face să conchidem că aici era centrul extragerii purpurei.

Fenicienii din oraşele de pe malul mării au fost primii care au industrializat literalmente extragerea purpurei; mai târziu s-a dedicat şi Palestina pescuirii lucrative a melcilor.

Oraşul ţesăturilor Beth-Asbea din sudul regatului Iuda era renumit pentru byssus, cea mai fină pânză înălbită. „Zece cămăşi de byssus" menţionează până şi o inscripţie a puternicului rege asirian Aşarhaddon. Hebronul şi Kiriat-Sefer

au fost renumite ca oraşe ale vopsitoriilor. Bazine mari din piatră şi instalaţii în forma unor cazane, cu ţevi de umplere şi de golire, dezgropate în aceste locuri s-au dovedit a fi fabrici de culori. La Tell Beit Mirsim, vechiul Debir, locuitorii stăpâneau chiar tehnica vopsirii la rece.

„Am să-mi fac casă mare...", spune Ieremia 22:14, „am să le căptuşesc cu cedru şi am să le vopsesc cu roşu!" Se spoiau pereţii, se colorau pietrele de mozaic şi ţesăturile, pielea şi lemnul, se colorau şi buzele, obrajii, pleoapele femeilor frumoase... „Cordeluţe purpurii sunt ale tale buze... Două jumătăţi de rodii par obrajii tăi. ..",„... părul ţi-e de purpură. ..",„... şi mireasma ta plăcută este mai presus de orice mir" (Cântarea Cântărilor 4:3; 7:6; 4:10), astfel cântă, pare-se, însuşi Solomon în Cântarea Cântărilor, unul dintre cele mai frumoase cântece de dragoste ale lumii, care îi este atribuit.

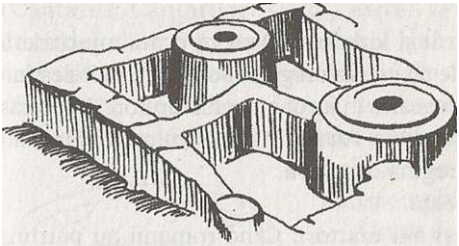

Fig. 38. Vopsitorie de piatră din vechiul Israel

Aici sunt amintite într-un mod deosebit de poetic dragostea pentru podoabe a lui Israel şi discretele taine ale toaletei femeilor sale. Parfumuri şi produse de machiaj, creme şi amestecuri pentru vopsirea părului, alese, delicioase şi rafinate, din cele mai bune ingrediente pe care le are de oferit lumea aceasta, ar fi şi astăzi mândria mult lăudatei industrii cosmetice din Europa şi de peste ocean.

Mirosurile plăcute au fost dintotdeauna foarte apreciate, răşinile aromate nu îşi aveau locul doar în cadrul serviciului divin, la tămâierea templului, ci şi în viaţa obişnuită, în casă, în haine, în păr şi... în aşternut, în pat.

„Cu scoarţe am gătit patul meu, cu aşternuturi de in din Egipt. Cu miresme am stropit patul meu, cu aloe şi chinamon" (Pildele lui Soiomon 7:16 şi urm.), spune femeia adulteră, încercând să-şi seducă alesul. „Smirna şi aloia îmbălsămează veştmintele tale; din palate de fildeş cântări de alântă te veselesc ", preamăreşte Psalmul 44, versetul 10.

Botaniştii au mers pe urmele povestirilor cu tentă de basm şi adesea au dat de urma ingredientelor din parfumuri şi vopseluri. Le-au descoperit în flori şi ierburi delicate, în sucurile unor tufe şi inflorescenţe. Unele provin din ţări străine, multe, însă, mai cresc şi astăzi în Palestina.

Din India provin casia (Cinnamomum cassia), un copac a cărui scoarţă seamănă cu scorţişoara, şi kalmus (Acorus calamus), numit şi „iarbă de ghimbir". Acestea ajungeau, în cadrul comerţului la distanţă, în porturile de transbordare din Arabia de Sud, iar de acolo călătoreau mai departe, cu caravanele, în sus Marea Mediterană.

Scorţişoara parcursese deja un drum lung. Din ţara sa de origine, China, a ajuns mai întâi în Persia, de acolo în India, unde s-a aclimatizat şi a ajuns apoi, ca articol de export, în Arabia.

Tămâia provine de la tufa de boswelia. Aceasta este originară din Arabia şi Somalia, la fel ca Commiphora myrrha, copacul de smirnă. Leagănul aloei este insula Sokotra, situată la ieşirea din Marea Roşie, după care a şi fost botezată - Aloe succotrina.

în jurul originii balsamului s-au purtat multe dispute. în acest punct Biblia părea să se fi înşelat cu adevărat, deoarece botaniştii ştiu precis că tufa de balsam (Commiphora opobalsamum) creşte doar în Arabia! Atunci cum putea afirma Iezechiel (27:17) că regatele Iuda şi Israel ar fi trimis „turte, miere, ulei şi balsam" la Tir?

Au avut dreptate atât botaniştii, cât şi Iezechiel. Doar că primii nu citiseră la marele istoric evreu Josephus că, de pe vremea regelui Solomon, în Palestina creştea balsam. Tufele erau cultivate mai ales în jurul oraşului Ierihon. Josephus răspunde şi la întrebarea cum au ajuns acolo. Au răsărit din seminţele care s-au găsit printre mirodeniile dăruite de regina din Saba.

Aceasta pare o afirmaţie îndrăzneaţă.

între timp, însă, au mai apărut şi alţi martori. Când romanii au pătruns în Palestina, au . găsit într-adevăr plantaţii de balsam în câmpia Ierihonului. Cuceritorii au preţuit atât de mult această tufă rară, încât i-au trimis ramurile la Roma, ca semn al victoriei lor asupra evreilor. în anul 70 d.Hr. Titus şi Vespasian au pus un paznic pe plantaţii, care trebuia să le ferească de orice acţiune distrugătoare. O mie de ani mai târziu, cruciaţii n-au mai găsit nici urmă din preţioasele tufe. Turcii le neglijaseră şi le lăsaseră să piară.

Masticul despre care vorbeşte Iezechiel există şi azi în Palestina. Sunt lacrimile alb-gălbui, transparente ale unui arbore de fistic (Pistacia lentiscus). Sunt foarte apreciate ca substanţă aromată şi sunt folosite şi în medicină. Copiii îşi jertfesc cu plăcere ultimii bani de buzunar pentru câteva picături din această gumă de mestecat indigenă, pe care bătrânii o lăudau, afirmând că întăreşte dinţii şi cerul gurii.

în Ţara Făgăduinţei se găsesc şi alte răşini parfumate: galbanum (halvanum), provenit de la o plantă umbeliferă (Ieşirea 30:34), stacte de la tufa de storax cea cu flori albe (Ieşirea 30:34), ladanum de la un trandafir şi tragakant de la o tufă asemănătoare trifoiului. Naturaliştii au găsit toate mirodeniile biblice.

Vasele, adesea scumpe, în care erau păstrate s-au găsit sub ziduri prăbuşite, în ruinele caselor patricienilor şi în edificii regale. Boluri din calcar, din fildeş şi uneori din preţiosul alabastru, precum şi beţişoare serveau la amestecarea componentelor înmiresmate ale celor mai fine creme. Reţetele unor meşteri iscusiţi în prepararea alifiilor erau foarte căutate. Sticluţe fragile din lut ars foloseau la păstrarea parfumurilor. în urcioare şi căni mai mari se puneau mirodeniile parfumate la macerat în ulei de măsline. Uleiul, se ştia acest lucru, dădea supleţe părului şi pielii. Chiar şi săracii ţării îşi ungeau părul şi pielea cu ulei, chiar dacă fără ingredientele parfumate şi adesea foarte scumpe. Pentru că ulei obţineau în cantităţi mari din livezile de măslini.

Spălările cu apă erau o necesitate zilnică şi un lucru firesc. Oamenii se spălau înainte şi după masă, se spălau pentru noapte, i se spălau musafirului picioarele. Bazine de piatră, căditţe pentru baia picioarelor şi boluri de lut, găsite peste tot în ţară de arheologi, au întărit numeroasele citate din Biblie (Facerea 18:4; 19:2; 24:32; Cântarea Cântărilor 5:3; Iov 9:30; Luca 7:44; Marcu 7:3 etc.). Din plante şi minerale se făceau leşii, care se foloseau ca detergenţi şi săpunuri (Ieremia 2:22; Iov 9:30).

„Periniţă de mirt este iubitul meu, care se ascunde între sânii mei" (Cântarea Cântărilor 1:12), astfel se parafrazează obiceiul discret al doamnelor de a purta sub rochie smirnă cusută în săculeţi. De pe masa de toaletă nu lipseau nici bigudiurile, nici acele de păr, nici oglinzile - discuri de metal bine lustruite. Aceste trei obiecte importante pentru frumuseţea feminină se numărau printre articolele de lux importate de pe Nil, unde deveniseră deja cu multe dinastii în urmă indispensabile soţiilor faraonilor.

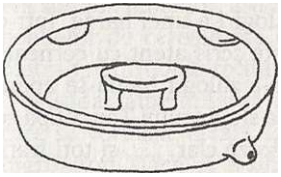

Fig. 39. Căditţă din piatră pentru baia picioarelor, cu sprijinitoare pentru călcâie, mânere şi orificiu de scurgere

Oricât au tunat şi au fulgerat profeţii împotriva acestora, nu au reuşit niciodată să scoată cu desăvârşire fardurile şi tuşul de ochi din casele nobile.

Cu paniculele galbene ale arbustului de henna femeile îşi împodobeau părul. Dar şi mai mult preţuiau o pudră galben-roşcată, extrasă din scoarţa şi frunzele acestui arbust. Arabii o numesc „henna". Cu ea se vopseau părul, unghiile de la picioare şi de la mâini. Roşul său aprins a fost găsit de arheologii uimiţi pe unghiile de la mâinile şi de la picioarele mumiilor egiptene, sub formă de lac de unghii. Laboratoarele şi fabricile de cosmetice încă mai folosesc henna, în pofida tuturor noutăţilor în domeniu. Sprâncenele şi genele se vopseau cu galenă, din pietre de lapislázuli măcinate se obţinea fardul de pleoape dorit. Praful de coşenilă oferea roşul carmin pentru o gură seducătoare, ca şi pentru rujul de buze din zilele noastre.

Privind delicatele flacoane de parfum, cutiuţele de fildeş pentru alifii, cănile pentru amestecuri şi paharele de farduri care au fost dezgropate din ruinele oraşelor lui Israel, se poate aprecia cum trebuie să fi sunat ameninţarea profetului Isaia în urechile acestei lumi a iubitorilor de culori, farduri şi parfumuri: „Atunci va fi în loc de miresme, putreziciune şi în loc de cingători, frânghie, în loc de cârlionţi făcuţi cu fierul, pleşuvie, în loc de veşmânt preţios, zdrenţe, şi în loc de frumuseţe: pecete de robie" (Isaia 3:24).

în Vechiul Testament se spune, ce e drept, că la masă se şedea pe scaune, însă nimeni nu se ducea la culcare în pat aşa cum o facem noi astăzi. Patul era un articol de lux rarisim!

Nu se poate spune cu precizie dacă patul a fost inventat pe malul Nilului, aşa cum susţin unii. Sigur că existau paturi în toate ţările Orientului, chiar şi într-un

mormânt (mormântul H 18) de la Ierihon, din Epoca mijlocie a Bronzului, unde s-a găsit printre altele şi o masă. Dar se poate afirma cu conştiinţa împăcată că în Egipt paturile erau mai răspândite decât oriunde altundeva.

Plin de bucurie, Sinuhe notează după întoarcerea sa: „Am dormit din nou într-un pat." Chiar şi 500 de ani mai târziu patul este încă o raritate. Când prinţesa Taduchepa din regatul Mitanni ajunge prin căsătorie la curtea egipteană, aduce ca zestre - ce e drept, dintr-o ţesătură foarte scumpă - doar pleduri. în palatul de acasă nu existase niciodată un pat; noaptea se dormea pe podea!

Şi în regatul Israel doar cercurile de la curte şi cei înstăriţi posedau ceva atât de preţios. Patul omului simplu era haina sa. în ea se învelea noaptea (Ieşirea 22:26, 27). Justiţia ţinea cont de acest lucru prin aceea că declara acest „pat" ca putând fi luat ca zălog, însă doar pe timpul zilei. Pentru noapte trebuia dat mereu înapoi (Ieşirea 22:26, 27). Printr-o întâmplare fericită s-a găsit în 1959 la Mesad Haşavjahu, la circa 20 de kilometri la sud de Tel Aviv, un document unic, care ne transmite cazul istoric al unei asemenea zălogiri a unei haine. într-o scrisoare din secolul al Vll-lea î.Hr., al cărei text este scris atent cu cerneală pe o tăbliţă de lut, un ostrakon, un ţăran căruia i s-a zălogit haina se apără împotriva acuzaţiei că ar avea datorii. „Şi a luat haina slujitorului Tău, după ce strânsesem recolta...", au reuşit arheologii să descifreze clar, „... şi toţi fraţii mei vor depune mărturie în favoarea mea, conform adevărului, că nu am nici o vină." „Haina" era în realitate doar o pătură de lână şi foarte potrivită pentru tot felul de utilizări. Nu servea doar ca protecţie împotriva frigului, în sensul ştiut de noi, şi ca aşternut, ci, pe deasupra, şi drept covor (II Regi 9:13; Matei 21:7, 8).

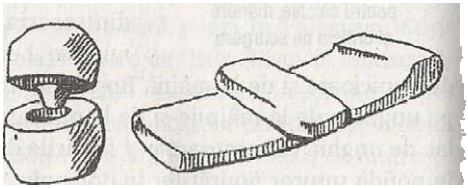

Fig. 40. Piuă pentru mirodenii (stânga) şi pietre pentru măcinarea cerealelor

Patul nu a devenit niciodată obiectul ideal pentru odihnă nici în Israel, nici în restul Orientului. A fost şi a rămas un lux, o raritate. Faimos a ajuns ruda sa, divanul, inventat tot în Semiluna Fertilă, un aşternut moale cu perne umflate. Cu pernele aranjate într-un fel peste zi şi desfăcut peste noapte, este prototipul canapelei noastre. Cucerirea Europei Centrale distruse de bombe şi a locuinţelor minuscule ale secolului XX a fost ultimul răcnet acum 3 000 de ani! Şi regatul Israel a cunoscut divanul. „Te-ai aşezat pe pat luxos, în faţa căruia era gătită o masă" (Iezechiel 23:41).

Noi tunăm şi fulgerăm împotriva zgomotului epocii noastre tehnice, care ne distruge nervii, şi ne dorim adesea, plini de invidie, să ne întoarcem la liniştea lumii vechi. Dar oare în Israel oamenii o duceau mai bine?

în locul zgomotului obositor al difuzoarelor se auzea acolo din case şi colibe, odată cu revărsatul zorilor, zgomotul morilor manuale din piatră. încă de dimineaţă se măcinau boabele şi se transformau în făină. Această muncă

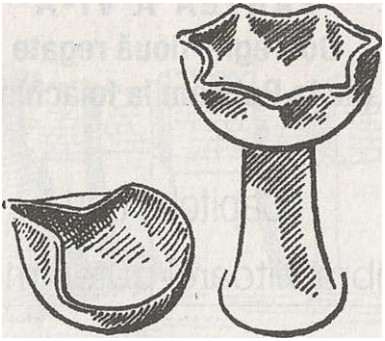

Fig. 41. Lampă simplă cu ulei şi sfeşnic cu şapte ciocuri

era sarcina femeilor, aşa cum este măcinarea cafelei astăzi. Doar că măcinarea boabelor de cereale era o muncă incomparabil mai dură, mai grea. Adesea piatra grea trebuia rotită de câte două femei.

Aşadar ameninţarea unei măsuri radicale împotriva zgomotului, despre care se vorbeşte astăzi adesea, trebuia să însemne, în condiţiile acelea, ceva îngrozitor. Dacă ar fi amuţit zgomotul morilor, ţara ar fi fost cuprinsă de foamete. Ieremia o descrie într-o viziune asupra exilului babilonian: „Nu vor mai putea avea glas de bucurie şi glas de veselie... uruitul pietrelor de moară şi lumina sfeşnicului. Toată ţara aceasta va fi pustită şi jefuită..." (Ieremia 25:10, 11).

PARTEA A VI-A
Doi regi - două regate
(de la Roboam la Ioiachim)

Capitolul unu
în umbra viitoarei puteri mondiale

Marele regat se năruie • Cetăţi la graniţa dintre Israel şi regatul Iuda • Napoleon în faţa relatării faraonului Şişak privitoare la Palestina • Samaria - capitala din nord • Martori ai „palatului defildeş" alluiAhab • Un misterios „al treileabărbat" • Arabii dinamitează stele ale victoriei din vechiul Moab • Poezia triumfală a regelui-oier Meşa • Asiria intervine • Obeliscul egru de la Nimrud • Regele Iehu într-un portret asirian • Trimiteri devin către Ieroboam al II-lea • Palatul lui Usia • Profetul Amos avertizează în zadar • Zidul Samariei întărit la 10 metri

ASTFEL S-A RUPT ISRAELUL DE CASA LUI DAVID... CU CASA LUI DAVID N-A RĂMAS NIMENI, DECÂT SEMINŢIA LUI IUDA. (III Regi 12:19, 20)

Marele rege Solomon moare în jurul anului 930 î.Hr. Odată cu el, Israel îşi îngroapă visul de a deveni o mare putere. Pentru totdeauna! Două generaţii puseseră piatră pe piatră, sub conducerea a doi oameni neobişnuiţi şi dăruiţi - David şi Solomon -, la temelia acestui vis ambiţios. însă din clipa în care Solomon a închis ochii, vechea discordie dintre triburi s-a aprins din nou; acel stat mare din spaţiul Siria-Palestina se năruie ca urmare inevitabilă a învrăjbirii, în locul său apar două regate - regatul Israel la nord, regatul Iuda la sud. începe un nou capitol în istoria poporului biblic.

Poporul lui Israel îşi distruge el însuşi poziţia de putere şi marele regat. Astfel este trasat drumul pe care îl va parcurge de acum, încet, până la sfârşitul amar, populaţia regatului Israel - pradă a asirienilor - şi populaţia Iudei - pradă a Babilonului. Dezbinaţi fiind, li se întâmplă lucruri mai rele decât recăderea în insignifianţă. Ei intră între pietrele de moară ale puterilor care în următoarele secole vor domina scena lumii. Israel şi Iuda pier în vâltoarea unor mari conflicte. La nici 350 de ani de la moartea lui Solomon ambele regate sunt stinse.

Ultima dorinţă a lui Solomon, însă, mai apucă să se împlinească: Roboam, fiul său, şade pentru scurtă vreme, ca stăpânitor al tuturor triburilor, pe tronul de la Ierusalim. Neîncetatele dispute între triburi se termină într-un război civil şi grăbesc sfârşitul marelui regat. Zece triburi din nord se desprind. Un emigrant

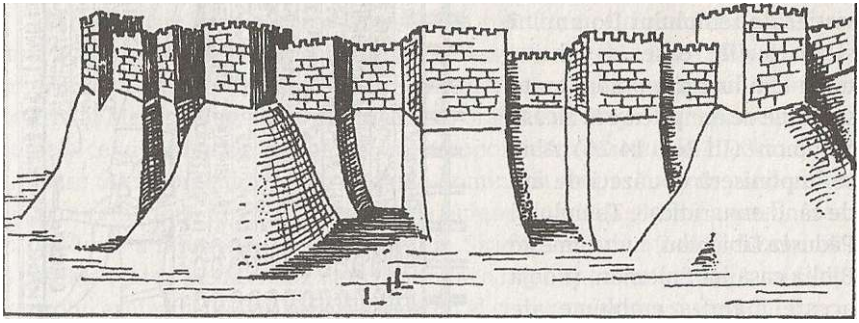

Fig. 42. Cetatea întărită Miţpa între regatele Iuda şi Israel (reconstruire)

întors în grabă din Egipt, Ieroboam, îşi pune în anul 926 î.Hr. coroana şi devine rege al regatului nordic, Israel. Lui Roboam îi rămâne restul, regatul Iuda, din sud, cu capitala Ierusalim (III Regi 12:19, 20).

între Iuda şi Israel nu există pace. în multe lupte curge sângele propriului popor. Tot mereu se iscă neînţelegeri din cauza graniţei. „între Roboam şi Ieroboam a fost în toate zilele vieţii lor război" (III Regi 14:30). Nici sub stăpânirea urmaşilor nu se schimbă nimic. „între Asa şi Baeşa, regele lui Israel, război a fost în toate zilele vieţii lor." (III Regi 15:16). Iuda construieşte cetatea Miţpa, pe drumul principal care duce de la Ierusalim la nord, mai departe spre răsărit se întăreşte Gheba, „... şi a zidit regele Asa cu ele Ghibeea lui Veniamin şi Miţpa" (III Regi 15:22). Aceasta devine graniţa definitivă.

Din 1927 până în 1935 o expediţie a Pacific School of Religion din SUA, condusă de William Frederic Bade, a dezgropat în Tell en-Nasbe, la 12 kilometri nord de Ierusalim, ziduri neobişnuit de puternice. Sunt rămăşiţele vechii cetăţi de frontieră Miţpa. Zidul care împrejmuia cetatea are o lăţime de 8 metri. Aceste dimensiuni enorme arată cât de încrâncenat era războiul fratricid între regatul din nord şi cel din sud.

Israel e prins la mijloc, dinspre sud de Iuda, care, în acest scop, îi cheamă în ajutor chiar pe detestaţii filisteni, şi dinspre nord de regatul arameilor, a căror putere importantă Iuda şi-o asigurase printr-un legământ (III Regi 15:18 şi urm.).

Multe secole sunt acoperite de lupta cu acest duşman de moarte al lui Israel, superior lui, iar lanţul neîntrerupt al războaielor se sfârşeşte abia când noua putere mondială, Asiria, îi zdrobeşte pe aramei. Odată cu apariţia Asiriei, însă, ceasurile lui Israel, de fapt ale ambelor regate, sunt numărate.

Mai mult decât atât, ţara în care tocmai izbucnise un război fratricid are parte iarăşi, pe neaşteptate, pentru prima dată de multe generaţii, de o invazie străină. Şişak năvăleşte în fruntea unei armate şi jefuieşte totul în drumul său. Cea

mai mare pradă o ia din vechea capitală Ierusalim, „... şi a luat vistieriile templului Domnului şi vistieriile casei regelui... toate le-a luat şi a prădat toate scuturile de aur pe care le făcuse Solomon" (III Regi 14:26). Abia se împliniseră douăzeci de ani de când erau ridicate Templul şi Pădurea Libanului, cum numeşte Biblia casa lui Solomon, şi deja aceste mândre embleme ale marii puteri a lui Solomon sunt prădate de strălucirea lor. în locul scuturilor de aur luate, „a făcut regele Roboam scuturi de aramă..." (III Regi 14:27). Pare a fi un semn rău.

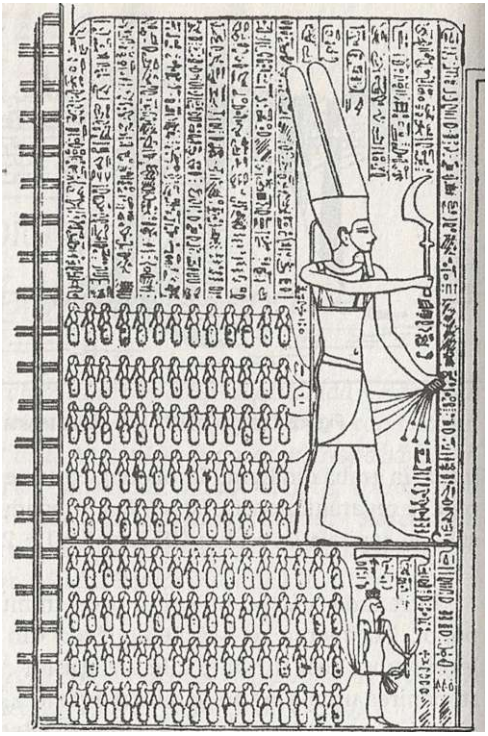

Fig. 43. Basorelieful care imortalizează victoria faraonului Şeşonk I, biblicul Şişac, pe templul din Karnak

Primul european de rang care, fără să bănuiască - deoarece pe vremea sa nimeni nu putea încă să descifreze hieroglife a stat în faţa unui mare document al faraonului biblic Şişak a fost Napoleon Bonaparte. Acesta se plimba în anul 1799, împreună cu învăţaţi francezi, adânc impresionaţi cu toţii, printr-un imens aşezământ de cult egiptean de la Karnak, la est de Teba. în mijlocul acestui complex de temple, cel mai mare ridicat vreodată de mâna omenească, 134 de coloane înalte până la 23 de metri susţin acoperişul unei hale imense. Pe peretele exterior sudic străluceşte în soarele orbitor al ţării de pe Nil un basorelief impozant, în care este imortalizată expediţia de jaf, descrisă de Biblie, a faraonului.

Zeul Amon ţine în mâna dreaptă securea, iar cu stânga îi oferă faraonului Şeşonk I 165 de prizonieri palestinieni legaţi cu funii. Fiecare prizonier întruchipează un oraş sau un loc. Unii poartă nume biblice, spre exemplu „câmpiile de la Arad" (Iosua 12:14; Judecători 1:16) şi „câmpia lui Avraam". Este reprezentată şi cetatea întărită Megiddo. Pe ruinele de la Megiddo s-a găsit numele Şeşonk I.

Ofensiva lui Şeşonk rămâne pentru multă vreme ultima. Abia după mai mult de trei sute de ani Egiptul va fi din nou în poziţia de a putea ridica pretenţii teritoriale asupra spaţiului Siria-Palestina.

Pericolul de moarte pândeşte Palestina la nord şi se numeşte Asiria. în timpul domniei lui Omri (882-871 î.Hr.), Asiria se pregăteşte pentru primul

atac. Mişcarea trupelor sale din Mesopotamia spre vest decurge ca un exerciţiu de manevră pentru o situaţie reală.

„Din Alep am pornit, peste Orontes am trecut", ca un semnal de fanfară sună această frază scrisă în cuneiforme de Assurnasirpal al II-lea. Mai bine de două sute de ani îi trebuiseră Asiriei pentru a termina cu duşmanii interni şi externi ai Mesopotamiei. De la străvechiul oraş Assur de pe Tigru, care poartă numele celui mai mare zeu al lor, acest popor semit însetat de cuceriri şi cu un mare talent organizatoric îşi întinde dominaţia asupra tuturor popoarelor din ţara celor două fluvii. Acum aspiră la putere mondială. Premisa este luarea în stăpânire a fâşiei înguste de coastă din Siria şi Palestina, care îi blochează accesul la Marea Mediterană, apoi posesiunea importantelor porturi la mare şi controlul asupra celui mai important drum al caravanelor şi a singurului drum militar spre Egipt.

Odată cu stabilirea acestor obiective de către Assur, soarta Siriei şi a Palestinei a fost pecetluită.

Relatarea lui Assurnasirpal sugerează în forma cea mai scurtă ceea ce le aşteaptă în curând şi pe popoarele regatelor Israel şi Iuda. „De la Orontes am pornit..., am cucerit oraşele..., am făcut un masacru în ele, am distrus, am dărâmat, am ars cu foc. Luptători vii am luat prizonieri. în ţepe în faţa oraşelor lor i-am ţepuit. Asirieni am dus să locuiască în ele... în marea cea mare mi-am curăţat armele..."

Pe cât de neaşteptat a apărut, pe atât de subit a plecat înapoi, încărcat cu mult „argint, aur, plumb, cupru...", tributurile oraşelor feniciene Tir, Sidon, Byblos.

Regele Omri al lui Israel are un fel de presimţire neagră. La fel ca pe vremuri, când era căpetenia oştirii, dovedeşte şi ca rege un instinct militar excelent. în mijlocul podişului Samariei cumpără un deal, pe care construieşte noua capitală a regatului Israel - Samaria, o cetate bine întărită (III Regi 16:24). Israel, de acest lucru este sigur, va avea mare nevoie de ea.

Alegerea locului îl dezvăluie pe specialist, care se lasă condus de puncte de vedere strategice. Samaria este aşezată pe un deal izolat, înalt de aproximativ 100 de metri, cu versanţii dinspre sud şi sud-vest abrupţi, înconjurat în semicerc de dealuri mai înalte, într-o vale largă şi fertilă. O sursă de apă proprie o transformă într-un loc ideal pentru apărare. Din vârf privirea ajunge spre apus până la Marea Mediterană.

Regele Omri devine o noţiune pentru asirieni. La o sută de ani după ce această dinastie a regatului Israel s-a prăbuşit, ei folosesc încă, în textele lor scrise în cuneiforme, „casa lui Omri" ca nume oficial pentru Israel.

La optsprezece ani de la moartea lui Omri, lucrul de care acesta s-a temut se întâmplă într-adevăr. Salmanasar al III-lea atacă prin surprindere Karkemişul, pe Eufrat, şi se află în drum spre Palestina.

Ahab, fiul şi succesorul lui Omri, bănuieşte violenţa ciocnirii cu Asiria, puterea mondială în devenire, şi face singurul lucru înţelept în această situaţie. Tocmai

1-a învins pe dușmanul de moarte Ben-Hadad din Damasc, regele arameilor. în loc să-l lase să simtă gustul înfrângerii, îl tratează cu o generozitate deosebită, „l-a luat cu el în car", îl numeşte „fratele meu", ba mai mult, „încheind cu el legământ i-a dat drumul" (I Regi 20:32-34). Astfel îşi transformă un duşman într-un aliat. Poporul nu înţelege de ce a făcut asta, un profet îl ceartă. Cu toate acestea, viitorul va arăta cât de bine gândită a fost fapta sa. Se evitase un război pe două fronturi.

„Pe corăbii din piei de berbec am trecut... Eufratul pe apele sale la flux...", se spune în relatările scrise în litere cuneiforme ale regelui asirian Salmanasar al IlI-lea. Trupele sale de pionieri se pricepeau la construirea pontoanelor din piei de animale umflate!

în Siria i s-a opus o coaliţie Siria-Palestina, ale cărei contingente le notează cu acurateţe. în afară de oştile biblicului Ben-Hadad din Damasc şi ale altui domn sirian sunt „2 000 de care de luptă, 10 000 de soldaţi ai lui Ahabbu, sirileanul..." Ahabbu, sirileanul, cel a cărui oştire este a treia ca mărime, este regele Ahab al regatului Israel.

Legământul Israelului cu Damascul a fost doar de scurtă durată. Abia părăsise ţara asirianul, că vechile duşmănii s-au aprins din nou, iar Ahab şi-a pierdut viaţa în lupta cu arameii (III Regi 22:34-38).

Biblia a dedicat şase capitole vieţii acestui rege. Unele dintre cele relatate au fost considerate ca ţinând de domeniul legendei, cum ar fi „casa cea de fildeş pe care a făcut-o el" (III Regi 22:39) sau căsătoria sa cu o prinţesă feniciană, care a adus cu ea cultul unor zeităţi străine, „... şi-a luat de femeie şi pe Izabela, fiica lui Etbaal, regele Sidonului a început să slujească lui Baal şi să i se închine... a făcut şi o Aşeră..." (III Regi 16:31, 33), sau marea secetă din ţară: „Ilie... a zis către Ahab: Viu este Domnul Dumnezeul lui Israel, înaintea căruia slujesc eu; în aceşti ani nu va fi nici rouă, nici ploaie, decât numai când voi zice eu" (I Regi 17:1).

Toate acestea sunt fapte istorice!

Vechiul dâmb de moloz din Samaria a fost cercetat în două mari campanii de săpături: din 1908 până în 1910 de americanii George A. Reisner, Clarence S. Fisher şi D.G. Lyon de la Universitatea Harvard şi din 1931 până în 1935 de o echipă americano-britanică sub conducerea arheologului englez J.W. Crowfoot.

Fundaţiile capitalei regatului Israel se găsesc în pământ virgin. Omri cumpărase într-adevăr pământ nelucrat.

în cei şase ani în care a domnit aici, dealul, altfel singuratic şi liniştit, trebuie să fi fost în întregime un şantier zgomotos. Blocurile de piatră imense ale unor ziduri de întărire puternice scot în evidenţă intenţiile strategice ale zidirii. Zidurile sunt late de cinci metri. în acropola din partea vestică a colinei se scot la lumină fundaţii şi ziduri ale unui edificiu care înconjoară o curte largă - reşedinţa regală a regatului Israel, din nord.

După Omri şi-a avut reşedinţa aici fiul său Ahab, noul rege. El a construit mai departe după planurile tatălui său. Edificiile sunt executate cu un meşteşug remarcabil; se foloseau doar blocuri de calcar uriaşe şi cioplite cu grijă.

La îndepărtarea molozului, săpătorilor le-au atras atenţia destul de repede nenumăratele aşchii de fildeş. Nu este ceva neobişnuit să se găsească fildeş la săpături în Palestina. Aproape în fiecare şantier arheologic se dă peste acest material preţios, dar întotdeauna numai în piese izolate. în Samaria, însă, pământul este literalmente împănat cu el. La fiecare pas, pe fiecare metru pătrat se găsesc bucăţelele şi plăcuţele îngălbenite, maronii, împreună cu fragmente pe care încă se mai poate distinge lucrătura minunată, reliefuri delicate, sculptate de meşteri din Fenicia.

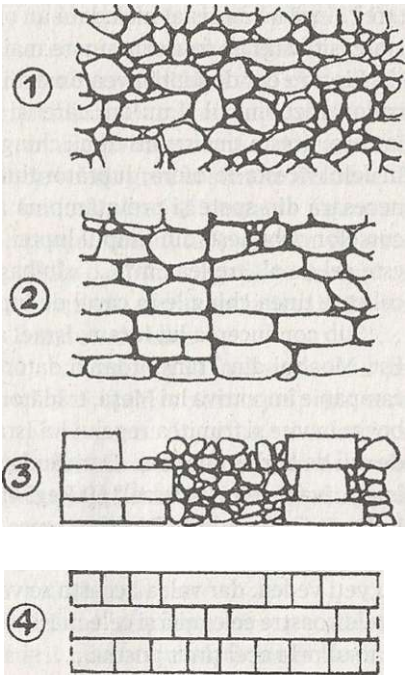

Fig. 44.1. Zidărie ciclopică din Ierihon (din vremea patriarhilor); 2. Zid din Ghibea, cetatea regală a lui Saul (1020 î.Hr.); 3. Zidărie din Megiddo, „cetatea de care" a lui Solomon (950 î.Hr.); 4. Zidăria palatului din Samaria al regelui Ahab (850 î.Hr.)

Pentru aceste descoperiri există o singură explicaţie: acest palat a fost renumita „casă de fildeş" a regelui Ahab! (III Regi 22:39).

Ce e drept, stăpânitorul nu pusese să-i fie construit un palat întreg de fildeş. Deoarece de multe ori s-a presupus acest lucru, s-a pus la îndoială imediat adevărul respectivului pasaj biblic, care abia acum a putut fi înţeles pe deplin: Ahab pusese să fie împodobiţi pereţii palatului cu acest material splendid, iar mobilierul era şi el din fildeş.

Dovezile referitoare la adevărul istoric al secetei şi la socrul lui Ahab, Etbaal din Sidon, le aduce Menandru din Efes, un istoric fenician. Biblicul Etbaal se numea la fenicieni Ittobaal (Ittobal) şi a fost, pe vremea lui Ahab, rege al Tirului. Menander relatează despre seceta catastrofală care a bântuit în Palestina şi Siria în vremea regelui Ittobaal şi care a durat un an întreg.

Sub regele Ioram, fiul lui Ahab, Israel suferă o invazie cu urmări groaznice şi o pierdere sensibilă de teritoriu.

Arameii năvălesc în ţară şi asediază Samaria. O foamete îngrozitoare chinuie populaţia. Pentru că regele Ioram îl consideră răspunzător pentru toate acestea

pe profetul Elisei, vrea să pună să fie omorât. Elisei vesteşte însă sfârşitul foametei deja pentru a doua zi. „.. .slujbaşul de al cărui braţ se sprijinea regele", spune Biblia, a pus la îndoială această prevestire (II Regi 7:2).

Acest „slujbaş" a provocat multă bătaie de cap. Funcţia lui apărea mai mult decât enigmatică. Nu se ştia nimic despre o asemenea funcţie la curte. Comentatorii Bibliei au căutat zadarnic o explicaţie. Până la urmă, filologia a descoperit o urmă vagă. Cuvântul ebraic „şliş", tradus prin „slujbaş" vine de la „trei". însă nu a existat niciodată un ofiţer de rangul al treilea. Explicaţia corectă s-a găsit când au fost examinate mai îndeaproape reliefurile asiriene.

Fiecare car de luptă avea un echipaj format din trei oameni: conducătorul cailor, războinicul şi un om care îşi are locul în spatele celor doi. Cu braţele întinse, acesta ţine strâns două chingi fixate de o parte şi de cealaltă a carului, în felul acesta le oferă, luptătorului şi conducătorului din faţa sa, protecţia necesară din spate şi preîntâmpină aruncarea lor din carul deschis în timpul curselor nebuneşti din timpul luptei, când se trece peste morţi şi răniţi. Acesta este cel de-al „treilea om"; „...slujbaşul de al cărui braţ se sprijinea regele" era cel care ţinea chingile în carul de luptă al regelui Ioram!

Sub conducerea lui Ioram, Israel a pierdut un teritoriu întins în Iordania de Est. Moabul din Transiordania datora tribut Israelului. Este descrisă pe larg o campanie împotriva lui Meşa, trădătorul „rege-oier": „Meşa, regele Moabului, era bogat în vite şi trimitea regelui lui Israel câte o sută de mii de miei şi câte o sută de mii de berbeci netunşi. Dar când a murit Ahab, regele Moabului s-a răzvrătit împotriva regelui lui Israel" (II Regi 4:5). Israel cheamă în ajutor regatul din sud, Iudeea, şi ţara Edom. Decid să atace împreună dinspre sud. Drumul într-acolo ocoleşte Marea Moartă. Bazându-se pe prevestirea „nu veţi vedea vânt, nici ploaie nu veţi vedea, dar valea aceasta se va umplea de apă, din care veţi bea şi voi şi vitele voastre cele mici şi cele mari" (II Regi 3:17), aliaţii îndrăznesc să înceapă marşul prin acel ţinut pustiu. „... şi au înconjurat cale de şapte zile; dar nu era apă pentru oştire şi pentru vitele ce veneau în urmă." Sfătuiţi de profetul Elisei au făcut „...în valea aceasta şanţuri". „Dimineaţa, însă..., deodată s-a revărsat apa pe drumul dinspre Edom şi s-a umplut pământul de apă". Iscoadele moabite au văzut acest lucru şi „...li s-a părut... că apa aceea este roşie ca sângele" (II Regi 3:9, 16, 20, 22) şi au crezut că duşmanii s-au căsăpit între ei.

Forţele aliate au succes în Moab, pustiesc ţara. „Cetăţile lor le-au dărâmat şi în toate ogoarele cele mai bune au aruncat fiecare cu pietre şi le-au umplut cu pietre; toate izvoarele de apă le-au astupat şi toţi copacii cei mai buni i-au tăiat; apoi prăştiaşii au înconjurat Chir-I Iaresetul şi l-au luat şi n-au lăsat decât numai pietrele" (II Regi 3:25).

în mod curios, campania încununată de succes se termină astfel, „...s-au dus de la el, întorcându-se în ţara lor" (II Regi 3:27).

Părea imposibil să se verifice veridicitatea acestei relatări biblice.

în 1868 misionarul german F. A. Klein călătoreşte prin aşezările biblice din Palestina. Drumul său îl duce, printre altele, prin Iordania de Est, în Edom

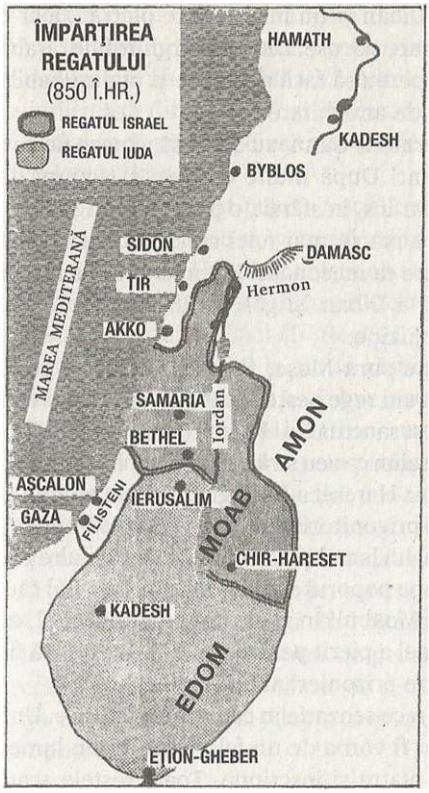

Fig. 45

şi, în final, la Moab. La o ieşire în împrejurimile Dibanului, vechiul Dibon de pe cursul mijlociu al râului Arnon, o piatră mare, dăltuită, îi atrage atenţia în mod deosebit. Nisipul galben bătut de vânt aproape îl acoperise. Curios, Klein descalecă şi se apleacă asupra pietrei. Dar aceasta este inconfundabila scriere ebraică veche! Nu-i vine să-şi creadă ochilor! Oamenii depun un efort considerabil pentru a ridica piatra de bazalt greu în soarele fierbinte al amiezii. Are înălţimea de un metru şi este rotunjită în partea de sus. Klein o curăţă cu grijă cu un cuţit şi o batistă. Astfel ies la iveală 36 de rânduri de text.

Ar prefera să ia documentul de piatră chiar acum cu el, dar este prea greu. în plus, s-a strâns acolo într-o clipă un grup de arabi înarmaţi. îl încercuiesc pe misionar gesticulând furioşi, pretind că piatra este proprietatea lor şi cer un preţ ameţitor de mare.

Klein bănuieşte că este o descoperire revelatoare şi este disperat. Misionarii nu au niciodată mulţi bani. în zadar încearcă să îi convingă pe arabi să se răzgândească. Nu îi rămâne nimic altceva de făcut decât să însemneze cu precizie locul pe o hartă. Apoi renunţă la continuarea călătoriei, se duce grabnic la Ierusalim şi pleacă neîntârziat în Germania, unde vrea să încerce să adune banii necesari pentru arabi.

între timp acţionează alţii! Iar asta este, cu siguranţă, bine, pentru că altfel s-ar fi pierdut, poate, pentru totdeauna, un document nespus de valoros al istoriei biblice.

Cercetătorul francez Clermont-Ganneau de la Ierusalim auzise de descoperirea misionarului german şi pornise imediat spre Diban. Trebuie să-şi folosească întreaga putere de convingere pentru ca arabii cei bănuitori să permită cel puţin o examinare atentă a scrierii de pe piatra de bazalt. înconjurat de băştinaşi înarmaţi până în dinţi cu flinte, Clermont-Ganneau face copii exacte ale suprafeţei. Când, după câteva luni, savanţii din Paris au în faţă traducerea textului, guvernul francez aprobă cumpărarea fără nici o ezitare. Dar cine îşi poate imagina cât de mare a fost dezamăgirea francezului când ajunge cu o

caravană şi dotat cu banii necesari la Diban şi nu mai găseşte piatra! Doar o pată de rugină mai marchează locul în care stătuse. Din pură arghirofilie, arabii o aruncaseră în aer cu praf de puşcă. Sperau să facă o afacere şi mai rentabilă vânzând bucăţile europenilor obsedaţi de antichitate.

Ce altceva îi rămâne de făcut lui Clermont-Ganneau decât să vâneze fiecare bucată în parte a preţiosului document! După multe eforturi şi acţiuni de căutare, după o tocmeală nesfârşită, a strâns, în sfârşit, o parte din fragmente. Două blocuri mai mari şi 18 aşchii de piatră mai mici se asamblează şi se completează cu ajutorul copiei şi, înainte ca misionarul Klein să strângă măcar suma cerută, impresionanta piatră de la Diban îşi găseşte un loc în muzeul Luvru din Paris, ca o preţioasă nouă achiziţie.

Piatra poartă următorul mesaj: „Eu sunt Meşa, fiul lui Kemoş, rege al Moabului... Tatăl meu a fost treizeci de ani rege peste Moab, iar eu am devenit rege după tatăl meu; şi eu am ridicat acest sanctuar lui Kamoş (zeu al moabiţilor, venerat pe vremea lui Solomon şi la Ierusalim ca zeu străin) în Qerihoh (reşedinţă a regatului Moab, numele biblic este Chir-Hareset - IV Regi 3:25), un templu al salvării; pentru că el m-a salvat de toţi prigonitorii mei şi m-a lăsat să-i înving pe toţi duşmanii mei. Omri a fost rege al lui Israel şi a asuprit Moabul multe zile la rând, deoarece Kemoş a fost supărat pe poporul său. Apoi i-a urmat fiul său, şi acesta a grăit şi el: Vreau să asupresc Moabul! în zilele mele a grăit astfel, eu însă l-am învins pe el şi casa lui; iar Israel a pierit pentru vecie... Am pus să fie săpate şanţurile pentru Qerihoh de către prizonieri ai lui Israel..."

Această relatare moabită a victoriei face senzaţie în cercurile ştiinţifice. Unii savanţi îşi exprimă chiar bănuiala că ar fi vorba de un fals. Experţi din lumea întreagă examinează cu mare atenţie piatra şi inscripţia. Toate testele arată că este vorba, fără nici o îndoială, despre un document istoric, o relatare din vremea regelui biblic Meşa al Moabului.

Acesta este totodată şi cel mai vechi document scris din Palestina, datat în jurul anului 840 î.Hr., scris în moabită, un dialect strâns înrudit cu ebraica biblică. Acest lucru este realmente o senzaţie.

Audiatur et altera pars - să fie ascultată şi cealaltă parte!

Dacă vrei să te informezi obiectiv, este recomandabil să studiezi mereu relatările de război ale ambilor adversari. Ai o siguranţă mai mare că vei obţine o imagine mai clară a stării de fapt. în acest caz aparte, relatarea biblică, spre exemplu, şi textul moabit se întregesc foarte bine. Stela lui Meşa („stelă" se numeşte un mic monument în formă de coloană sau de pilastru, alcătuit dintr-un singur bloc de piatră, sau şi piatra funerară în antichitate) oferă ilustraţia lipsă şi explică ceea ce rămăsese întunecat în relatarea biblică. în punctul decisiv stela şi relatarea biblică spun acelaşi lucru: campania s-a terminat cu înfrângerea regelui lui Israel. Biblia descrie pe larg succesele de la început ale lui Israel, pe care regele Meşa le trece sub tăcere. Finalul nefavorabil al campaniei este doar sugerat scurt de Biblie, regele Moabului îşi savurează victoria. Ambii spun adevărul.

Pentru „apa roşie ca sângele", care i-a salvat de sete pe aliaţi în marşul lor prin acea ţară pustie, un geolog a găsit explicaţia naturală. Dacă se fac jgheaburi în tuful de la Marea Moartă, acestea se umplu imediat cu apă, care se infiltrează din podişuri şi îşi datorează culoarea roşie compoziţiei solului. Şi astăzi încă păstorii din Iordania de Est îşi creează adesea în exact acelaşi mod locuri de apă.

„Iar Israel a pierit pentru vecie", vesteşte triumfătoare stela lui Meşa. Se referă la exterminarea sângeroasă a dinastiei Omri de pe tronul lui Israel. Regele Ioram a fost ucis. Nu a fost cruţat nici un membru al familiei domnitoare care, prin căsătoria regelui Ahab cu prinţesa feniciană Izabela, introdusese în Israel detestatul cult al lui Baal (IV Regi 9:24 şi urm.; 10:1 şi urm.).

Profeţii Ilie şi Elisei incită la răsturnare, iar în 841 î.Hr. Iehu, căpetenia oştirii, care îi este devotat lui Iahve, este uns rege (IV Regi 9:1 şi urm.). Preoţii lui Baal au soarta familiei lui Omri, sunt măcelăriţi fără milă (IV Regi 10:25 şi urm.). Acest fapt duce la ruperea relaţiilor cu Fenicia.

Informaţiile referitoare la domnia regelui Iehu sunt sărace: „în zilele acelea, a început Domnul să taie părţi din pământul lui Israel şi Hazael a lovit hotarele lui Israel..." (IV Regi 10:32). Dimensiunea pierderilor şi a înfrângerilor se relevă însă abia într-un pasaj al Bibliei care se referă la vremea lui Ioahaz, fiul lui Iehu (817-800 î.Hr.): „Lui Ioahaz nu-i rămăsese din oştire decât numai cincizeci de călăreţi, zece care şi zece mii de pedestraşi; căci îi nimicise regele Siriei şi-i prefăcuse în pulbere de călcat cu picioarele" (IV Regi 13:7). Impresionanta forţă de luptă a regelui Ahab scăzuse de la două mii de care la zece! Cum a fost posibil?

Un tânăr englez, Henry Layard, dintr-o familie de jurişti şi aspirant la postul de ataşat la Constantinopole, are în 1845 un noroc de-a dreptul incredibil, de la prima încercare. Cu - vă vine să credeţi sau nu - 50 de lire sterline în buzunar plecase să cerceteze la Tigru o colină veche, Tell Nimrud.

în a treia zi descoperă resturile unui palat. Pune să fie săpat un şanţ. însă de acolo se scot doar mase de nisip, alte şi alte mase de nisip. Când un şanţ ajunge la adâncimea de 20 de metri, Layard, dezamăgit, trebuie să întrerupă lucrările, pentru că fondurile reduse i-au secat.

Necăjit, îşi încarcă puţinele ustensile pe animalele de povară, când îi atrag atenţia strigătele şi agitaţia localnicilor. Unul vine în goană şi îl cheamă la capătul tunelului, unde prin galbenul auriu al nisipului răzbate o culoare întunecată. Lopeţile îşi reiau degrabă treaba şi aduc la lumină un pietroi de un negru intens, de forma unui obelisc. Cu grijă, Layard eliberează obiectul descoperit de praful şi de murdăria străveche. Iar acum ies la iveală basoreliefuri, imagini şi inscripţii în semne cuneiforme pe fiecare dintre cele patru feţe.

Bine împachetat şi păzit ca ochii din cap, blocul negru de piatră călătoreşte în fragila barcă pe Tigru în sus, spre a fi prezentat domnilor de la legaţia

britanică de la Istanbul, nu puţin uimiţi. Cele 50 de lire sterline aduseseră o dobândă nebănuită! Niciodată după aceea nu s-a mai făcut în istoria arheologiei o descoperire atât de preţioasă cu cheltuieli atât de reduse.

Preparatorii îi pregătesc pietrei, plini de mândrie, un loc demn de ea la British Museum. Mii de londonezi şi savanţi din Europa admiră martorul străvechi din îndepărtatul Orient. Vârful obeliscului de bazalt înalt de doi metri formează un turn de templu în trei trepte. Vizitatorii privesc uimiţi minunatele basoreliefuri, aranjate de jur împrejur pe cinci benzi.

Figuri regeşti în veşminte splendide sunt dăltuite în relief; unele dintre acestea îşi pleacă supuse feţele până la pământ. Cărăuşi în coloane lungi sunt încărcaţi cu comori preţioase cum ar fi colţii de fildeş, baloturi de pânză împodobite cu franjuri, care atârnă prinse de nişte tije, vase şi coşuri pline. Printre animalele care le transportă sare în ochi un elefant cu urechi neobişnuit de mici; mai sunt acolo cămile, maimuţe, antilope, chiar şi un taur sălbatic şi un unicorn misterios.

Cine ar încerca să interpreteze aceste reprezentări în relief ar trebui să se limiteze la pure presupuneri. Pentru că încă nu poate nimeni în toată lumea să citească textele scrise în caractere cuneiforme. Piatra rămâne mută. Iar despre asirieni ştiu, de fapt, şi savanţii doar ceea ce spune Biblia despre ei. La începutul secolului al XlX-lea nici sumerienii şi nici akkadienii nu reprezentau un concept nici măcar după nume.

„O ladă, nu mai mare de un metru pătrat", scrie Layard, „plină cu mici cilindri inscripţionaţi, sigilii şi fragmente de text, care însă nu puteau fi clasificate sistematic, asta a fost tot ce exista atunci la Londra din perioada timpurie a Mesopotamiei."

Abia după mulţi ani reiese la traducerea textelor că obeliscul negru este un monument dedicat victoriei regelui asirian Salmanasar al IlI-lea, contemporanul şi adversarul regelui Ahab al Israelului. El preamăreşte şirul neîntrerupt de campanii sângeroase.

Enumerarea conţine o afirmaţie extrem de interesantă referitoare la tradiţia biblică a vremii aceleia.

De trei ori, în anul al şaselea, al unsprezecelea şi al paisprezecelea de domnie, asirianul s-a lovit, în campaniile lui de cucerire din vest, de o alianţă a regilor din Siria şi Palestina. în campania din cel de-al optsprezecelea an de domnie i-a mai ţinut, însă, piept în acest teritoriu un singur rege. Textele asiriene îl numesc ca adversar doar pe regele biblic Hazael al Damascului.

Despre fostul aliat al regelui Damascului, Iehu al Israelului, monumentul victoriei oferă informaţii revelatoare.

A doua bandă a basoreliefului arată un şir lung de trimişi încărcaţi, îmbrăcaţi în tunici bogat împodobite şi cu capetele acoperite cu scufii cu moţ. Textul aferent sună astfel:

„Tributul lui Iaua din Bît-Humri: argint, aur, o tipsie de aur, castroane de aur, pahare de aur, găleţi de aur, bucăţi de plumb, un sceptru pentru rege şi lemn de balsamodendron am primit de la el."

„Iaua din Bît-Humri" nu este nimeni altul decât regele Iehu al Israelului. Asirienii numeau Israelul „Bît-Humri", ceea ce înseamnă „casa lui Omri".

Acest indiciu din reşedinţa de pe Tigru oferă cheia pentru înţelegerea pierderilor regatului din nord, Israelul, sub domnia lui Iehu.

Tribut plăteşte numai cel care se pleacă de bunăvoie; de la duşmanul înfrânt se ia pradă. Iehu trădase Damascul şi îi adusese daruri asirianului. Pentru lipsa lui de credinţă, pentru faptul că a întors spatele Damascului, Iehu şi fiul său Ioahaz şi mai ales poporul lui Israel au fost nevoiţi să plătească din greu.

Fig. 46. Tributul regelui Iehu pentru Salmanasar al III-lea

Abia întorsese asirianul spatele Siriei, când Hazael al Damascului a început un nimicitor război de răzbunare împotriva Israelului. Cu cc rezultat, ne spune Biblia: „Pe vremea aceea, Domnul a început să taie câte o bucată din ţinutul lui Israel; şi Hazael i-a bătut la toate hotarele lui Israel... îi făcuse ca pulberea pe care o calci în picioare."

IATĂ CĂ EI STAU TOLĂNIŢI PE PATURI DE FILDEŞ ŞI STAU ÎNTINŞI ÎN ASTERNUTURILE LOR ŞI MĂNÂNCĂ MIEI DIN TURMĂ ŞI VIŢEI CRESCUŢI ÎN STAUL. SE ARATĂ DIBACI ÎN CÂNTECE DE LIRĂ ŞI ÎNTOCMAI CA DAVID SE ÎNTREC ÎN INSTRUMENTE MUZICALE; BEAU DIN CUPE VIN ŞI DIN PÂRGA UNTDELEMNULUI ÎŞI FAC MIRESME PENTRU UNS... (Amos 6:4-6)

Faptul că Asiria a avut după Salmanasar al III-lea un şir de suverani slabi le-a mai dăruit un moment de respiro celor două regate, Israel şi Iuda, care, însă, nu a însemnat decât o amânare. Deoarece Asiria se confruntă cu tulburări în interior, regatele Israel şi Iuda se bucură, dinspre partea aceasta, de o perioadă paşnică între 825 şi 745 î.Hr.

Timp de patru decenii, Ozia (Azaria) Leprosul domneşte ca rege în Iuda. în Israel stăpâneşte regele Ieroboam al II-lea. Sub domnia sa îndelungată, Israelul înfloreşte din nou, se îmbogăţeşte, se dedă luxului, iar clasa superioară trăieşte fără griji, mulţumită de sine, bolnavă, stricată, vicioasă. Profetul Amos îşi ridică glasul, prevestitor, flagelând viaţa de plăceri fără limită.

Rapoarte arheologice, însemnări seci de campanie arată că avertizările profetului erau justificate. în Israel şi în jurul colinei de moloz a anticei Samaria, mărturiile opulenţei materiale dormeau în straturile de pământ din deceniile de după 800 Î.Hr. sub domnia lui Ieroboam al II-lea. Palatul regal din Samaria adăpostea încă o cantitate însemnată de tăbliţe fragile de lut, scrise cu cerneală şi tuş. Pe 63 de înscrisuri care au însoţit cantităţi considerabile de vin şi de ulei livrate la curtea regală semnează ca expeditori administratorii domeniilor coroanei ale lui Ieroboam al II-lea, arendaşi şi angajaţi care deja stăpâneau scrisul de mână într-un mod remarcabil.

Din aceeaşi perioadă provin şi o sumedenie de sculpturi frumoase în fildeş, împodobite parţial cu aur şi cu pietre semipreţioase şi decorate cu pulbere de sticlă colorată. Acestea prezintă motive mitologice împrumutate din Egipt, cum ar fi Harpokrates pe floarea de lotus, sau figurile unor zei, ca Isis şi Horus, sau heruvimi. S-au ridicat în vremea aceea, peste tot în ţara Israel, şi cămări şi hambare care au primit toată abundenţa de bunuri, de mărfuri de toate felurile.

Cărui fapt i se datora această schimbare bruscă, această bogăţie?

Cu câteva decenii în urmă Israelul se aflase într-o situaţie descurajantă. O frază a cronicarului din vremea domniei de patruzeci şi unu de ani a lui Ieroboam al II-lea conţine cheia pentru înţelegerea schimbării: „Acesta a aşezat din nou vechiul hotar al lui Israel de la intrarea în Hamat până la marea Araba..." (IV Regi 14:25). „Marea Araba" este Marea Moartă. Din nou regatul se întinde până la Transiordania şi - la fel ca în vremea lui David şi a lui Solomon - până la Siria.

în jurul anului 800 î.Hr., cucerirea Damascului de către asirieni sfărâmase puterea arameilor, scăpând astfel Israelul - sună ca o ironie a sorţii - de duşmanul său de moarte. Acesta a profitat de şansa de a recuceri teritorii de mult pierdute, a întors situaţia în favoarea sa şi, prin tributurile din Ţara Iordanului, s-a deschis izvorul noii sale bogăţii.

Şi în regatul din sud, Iuda, au putut fi găsite în ultima vreme dovezi ale unei dezvoltări paşnice în perioada aceea. Rămăşiţele mai multor ferme iudaice, cu cisterne, sisteme de irigare şi fortificaţii au fost descoperite în 1958 de profesorul Michael Evenari, preşedinte al Universităţii Ebraice, chiar jos, în sudul deşertului Negev, la Miţpe Ramon. Descoperirea datează din perioada domniei regelui Ozia al regatului Iuda. Despre acest rege se spune explicit: „A zidit de asemenea turnuri şi în pustiu şi a săpat multe fântâni, pentru că avea multe vite..." (II Paralipomena 26:10)

La patru kilometri sud de Ierusalim, profesorul Yohanan Aharoni de la Universitatea Ebraică a reuşit să găsească în anul 1959 şi să dezgroape primul palat iudeu. Pe colina Ramat Rahel, pe drumul care duce la Bethlehem, exact acolo unde, conform tradiţiei, Maria şi Iosif s-au oprit din drumul lor „pentru înscriere" la izvor, a ieşit iar la lumină o cetate din secolul al VUI-lea î.Hr., de 80 pe 50 de metri. Este înconjurată de un zid tip cazemată de felul celor ale

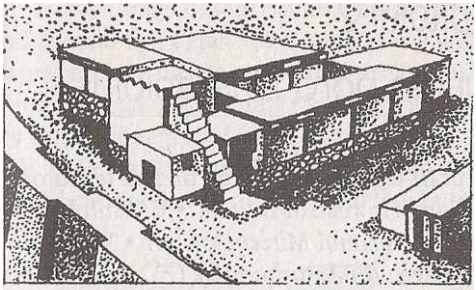

Fig. 47. Casa unui nobil din Megiddo pe vremea regelui (reconstruire)

regelui Ahab al Samariei, având şi ea o poartă triplă, aşa cum avusese şi regele Solomon. Trei laturi ale curţii erau mărginite de clădiri, două palate şi o clădire pentru provizii. Când cei care au dezgropat-o şi-au pus întrebări privitoare la constructor şi la primii locuitori ai acestei reşedinţe rurale, au găsit un singur indiciu: „Şi a fost lepros regele Ozia până în ceasul morţii lui; după aceea el a trăit ascuns într-o casă osebit, fiind oprit de a mai intra în templul Domnului" (II Paralipomena 26:21).

Şi piesele mici găsite în molozul curţii dovedesc câtă dreptate aveau profeţii cu plângerile lor. Mai multe simboluri ale Astarteei vorbesc despre „idolatria" practicată chiar şi la această curte regală (IV Regi 15:4).

Dure şi prevestitoare de dezastru răsună în aceste zile ale unei aparente înfloriri cuvintele profetului Amos: „Vai de voi, cei fără de grijă din Sion şi cei care nădăjduiţi în muntele Samariei!... Voi fugiţi de ziua cea de nenorocire şi vă hărăziţi o odihnă plină de primejdii... Pentru aceasta ei vor fi duşi în robie în fruntea robilor şi strigătul de bucurie al celor fără frâu va dispărea." (Amos 6:1 şi urm.). Zadarnic - au răsunat în urechi surde. Doar regele Ieroboam trebuie să nu fi crezut în această pace; poate că vorbele dojenitoare ale profetului au avut ecou în inima sa. în orice caz, a fortificat cu febrilitate cetatea, şi aşa masivă, a reşedinţei Samaria.

Englezul J.W. Crowfoot a găsit ceea ce a creat Ieroboam dintr-o înţeleaptă prevedere. Samaria a fost înconjurată de un zid dublu, zidurile deja masive au fost fortificate şi mai mult. în partea dinspre nord a acropolei, acolo unde Samaria trebuie să fi fost cea mai vulnerabilă, Crowfoot dezgroapă un bastion de dimensiuni titanice. Măsoară cu metrul pliant şi este convins că s-a înşelat. Măsoară încă o dată, cu atenţie. Nu e nici o îndoială, zidul are - piatră zidită de piatră - o lăţime de zece metri!

Capitolul 2

Sfârşitul regatului din nord al Israelului

Soldatul Pul devine Tiglatpalassar al III-lea • Regele Pecah atestat la Haţor • Guvernatori asirieni peste Israel • Samaria rezistă trei ani • Consulul Botta caută Ninive • Un rege burghez deschide primul Muzeu Asirian • Vânătoare de documente la lumina lunii • Biblioteca lui Assurbanipal

Un popor este deportat.

Lapidare, sobre, detaşate sunt cuvintele care vestesc ceasul morţii regatului din nord al Israelului.

Trecerea în nefiinţă a lui Ieroboam al II-lea introduce ultimul act. La mai bine de zece ani după el închide ochii şi regele lepros Ozia al regatului Iuda. După o perioadă scurtă de anarhie se ridică Menahem ca rege în Samaria. în 745 î.Hr. fostul soldat Pul s-a urcat pe tronul asirian şi se numeşte de-acum Tiglatpalassar al III-lea. El este primul din grupul de tirani brutali care cuceresc cel mai mare imperiu de până atunci al Orientului antic. Ţelul lor îl reprezintă Siria, Palestina şi ultimul stâlp de rezistenţă al Lumii Vechi, Egiptul. Astfel, Israel şi Iuda intră între fălcile neîndurătoare ale unui stat militar căruia cuvântul pace i se pare demn de dispreţ, pentru ai cărui despoţi şi ale cărui cohorte contează doar trei lucruri: să mărşăluiască, să cucerească, să oprime.

Din nordul Siriei, Tiglatpalassar al III-lea trece ca un tăvălug peste ţările de la Marea Mediterană, transformă cu forţa popoare independente în provincii ale imperiului asirian şi state tributare. Israel se supune mai întâi de bunăvoie:

„însă Menahem a dat lui Ful o mie de talanţi de argint, ca să-l susţină şi să întărească domnia în mâinele lui. Menahem a scos argintul acesta de la israeliţi, de la toţi bogaţi, câte cincizeci de sicii de argint de fiecare om, ca să-i dea regelui Asiriei. Şi regele Asiriei s-a întors şi n-a rămas acolo în ţară " (IV Regi 15:19, 20).

„Tributul lui Menahem din Samaria l-am luat în primire", notează Tiglatpalasar al III-lea în anale.

1 000 de chintale sau „talanţi", cum spun alte traduceri, corespund la 7,5 milioane de mărci de aur. 50 de sicii de persoană „de la cei cu avere", asta înseamnă 125 de mărci de aur. Economistul şi statisticianul trage concluzia că trebuie să fi existat 60 000 de oameni cu avere în Israel!

Regele Menahem cade pradă iluziei că pactul cu tiranul şi tributul benevol sunt răul mai mic. Dar acest lucru generează sânge rău în popor. Supărarea provocată de taxa asiriană degenerează în conjuraţie şi crimă. Slujbaşul Pecah îl ucide pe fiul şi moştenitorul lui Menahem şi pune mâna pe tron. Din ceasul acela fracţiunea antiasiriană va determina politica viitoare a regatului din nord.

Rezzin, rege al Damascului, energic, ia iniţiativa. Sub conducerea sa, a fost reînfiinţată liga defensivă a statelor arameilor împotriva Asiriei. State feniciene şi arabe, oraşe filistene şi edomiţi se alătură. Şi Israel intră în alianţă. Doar regele Ahaz din regatul sudic Iuda rămâne cu îndârjire deoparte; Reţin şi Pecah încearcă cu forţa să integreze Iuda în ligă. „Atunci s-au dus Raţon, regele Siriei, şi Pecah, fiul lui Remalia, regele lui Israel; asupra Ierusalimului. Pe Ahaz au împresurat, ca să-l cuprindă şi au ţinut, dar nu l-au putut birui" (IV Regi 16:5).

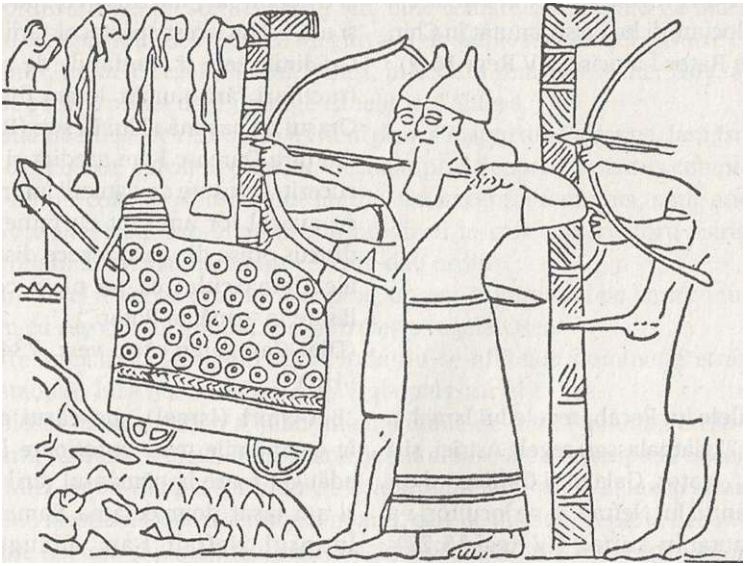

Fig. 48. Tiglatpalassar al III-lea (cu arc şi spadă) asediază o cetate. Nişte berbeci dărâmă zidurile, în fundal se văd oameni traşi în ţeapă

Aflat la ananghie, regele Iudei strigă după ajutor. „Ahaz a trimis soli lui Tiglatpalassar, împăratul Asiriei, să-i spună: Eu sunt robul tău şi fiul tău; suie-te şi izbăveşte-mă din mâna regelui Siriei şi din mâna regelui lui Israel, care se ridică împotriva mea. Şi Ahaz a luat argintul şi aurul din templul Domnului şi din vistieriile casei regelui şi l-a trimis ca dar împăratului Asiriei" (IV Regi 16:7, 8).

„Tribut de la Iauhazi (Ahaz) din Iuda am primit", notează din nou asirianul.

Acum nenorocirea şi-a urmat cursul. Cunoştinţele noastre despre ceea ce s-a întâmplat mai departe le avem din două izvoare istorice mari. Unul este Biblia, celălalt tăbliţele din piatră şi lut pe care - la o depărtare de o mie de kilometri de la locul groaznicelor evenimente - a fost notată, „trecută în acte", cu caractere cuneiforme, desfăşurarea luptelor. Documentele s-au odihnit mai bine de două milenii şi jumătate în palatele somptuoase de pe Tigru, până când flerul savanţilor le-a descoperit din nou şi au fost traduse. Ele ne lămuresc încă o dată, într-un mod probabil unic, conţinutul fidel din punct de vedere istoric al relatărilor biblice.

Biblia şi monumentele asiriene relatează într-o deplină concordanţă evenimentele care au dus la exterminarea regatului nordic Israel. Cronicarul Vechiului Testament le notează obiectiv, istoriograful asirian este crud până la ultimul detaliu:

A Patra Carte a Regilor	Textul în cuneiforme al lui Tiglatpalassar al IlI-lea
„Şi s-a dus regele Asiriei la Damasc... şi pe locuitorii lui i-a strămutat în Chir, iar pe Raţor l-a ucis." (IV Régi 16:9)	„Pe nobilii săi i-am tras în ţeapă de vii şi am arătat acest spectacol ţării sale. Grădinile sale şi plantaţiile de arbori fructiferi fără număr le-am distrus. Oraşul de baştină al lui Reson (Reţin) din ţara Damasc l-am asediat şi l-am cucerit. Opt sute de oameni împreună cu avutul lor am luat cu mine. Am distrus oraşe din şaisprezece districte ale Damascului ca pe nişte coline lăsate în urmă de Potop." (Din: Campanie către vest, 734-733 î.Hr.)
„în zilele lui Pecah, regele lui Israel, a venit Tiglatpalassar, regele Asiriei, şi a luat... Haţor, Galaad şi Galileea şi tot pământul lui Neftali, şi pe locuitori i-a strămutat în Asiria." (IV Regi 15:29)	„Bet-Omri (Israel), ale cărui cetăţi în campaniile mele anterioare le-am adăugat toate la pământul ţării mele şi am lăsat doar cetatea Samaria... întinsul Neftali l-am adăugat la pământul ţării Asiria. Pe funcţionarul meu l-am aşezat ca guvernator peste ei. Ţara lui Ben-Omri, pe toţi oamenii săi, avuţia ei le-am dus în Asiria." (Din: Campanie către vest şi Campanie împotriva Gâzei şi a Damascului, 734-733 î.Hr.)
„Osea... a făcut o uneltire împotriva lui Pecah... l-a lovit şi l-a ucis şi s-a făcut regele în locul lui..." (IV Regi 15:30)	„Pe Pecah, regele lor, l-au răsturnat, şi pe Osea l-am pus să domnească peste ei ca rege." (Din: Campanie împotriva Gâzei şi a Damascului)

Dovezile sumbre ale cuceririi Haţorului de către regele asirian Tiglatpalassar al IlI-lea (IV Regi 15:29) au fost bine păstrate într-un strat de moloz din Tell el-Qedah din Israel. în timpul săpăturilor efectuate de savanţi ai Universităţii Ebraice din Ierusalim, au ieşit iar la iveală resturile cetăţii israelite distruse,

care fusese reconstruită, din raţiuni de apărare, în locul celei vechi, canaanite, cucerite de Iosua, pe vremea regilor - atât de Solomon, cât şi de Ahab. Citadela, cu zidurile ei groase de doi metri, era atât de masivă, încât era întrecută doar de renumitele construcţii ale palatului din Samaria.

încăperile cetăţii Haţorului sunt acoperite de un strat de cenuşă gros de circa un metru, pietrele apar înnegrite de fum, pe podea sunt împrăştiate grinzi carbonizate şi bucăţi din vechea căptuşeală a tavanului. Cu mare grijă au putut fi salvate din mormanele de moloz piese preţioase de artă decorativă din nordul Israelului: statueta unei fete bine coafate şi o lingură de marmură pentru arderea mirodeniilor. Ca un giuvaier deosebit se prezintă, printre carafe şi cioburi, numele regelui Pecah însuşi, în scriere semitică veche. Este, astfel, atestat pentru prima dată un rege israelit în Galileea.

Când hoardele de războinici asirieni pleacă înapoi din Palestina, lasă Israelul rănit de moarte, culcat la pământ, decimat prin deportări, distrus complet, în afară de un colţişor al regatului nordic. Cu excepţia Samariei, sunt anexate toate oraşele, ţara este împărţită în provincii în care guvernatorii asirieni şi funcţionarii administraţiei sunt cei care dau ordine.

Din Israel a rămas doar un stat pitic, un punct minuscul pe hartă: muntele Efraim cu reşedinţa Samaria. Acolo trăieşte regele Osea.

Este adevărat că regatul sudic Iuda nu se află sub dominaţie străină - deocamdată! însă îi este tributar lui Tiglatpalassar al lll-lea.

Colosul militar asirian a înlănţuit cu o mână de fier Semiluna Fertilă de la ţărmurile Golfului Persic, de la lanţurile muntoase ale Persiei până la cele ale Asiei Mici, de la câmpia Ţării dintre cele Două Fluvii peste Liban şi Antiliban până în Palestina. Doar reşedinţa Samaria, care se întinde, departe în sud-vest, pe şapte hectare şi jumătate, la care se adaugă, ca hinterland, câţiva kilometri pătraţi de câmpuri de grâu şi orz, nu este cucerită.

Din acest colţişor zboară mănuşa la picioarele lui Assur!

După moartea lui Tiglatpalassar al lll-lea, regele Osea conspiră cu Egiptul. Refuză să le plătească asirienilor tributul anual. Salmanasar al V-lea, succesorul lui Tiglatpalassar al lll-lea, răspunde imediat. Pentru că „a simţit necredincioşia lui Osea, căci acesta trimisese robi la So, regele Egiptului (Sewe, comandant suprem în Egipt, numit de asirieni Sib'e), şi nu plătise bir regelui Asiriei în fiecare an; de aceea regele Asiriei l-a luat legat şi l-a aruncat în închisoare" (IV Regi 17:4). Pentru organizarea detestatului sistem al terorii exista - încă de pe atunci - o reţea întinsă de iscoade şi spioni.

Odată cu Samaria, şi ultima rămăşiţă a regatului nordic Israel are soarta Damascului: „în anul al zecelea al lui Osea, regele Asiriei a luat Samaria şi a strămutat pe israeliţi în robie în Asiria..." (IV Regi 17:6).

Mica cetate de pe deal rezistase eroic timp de trei ani presiunilor duşmanului mult mai puternic (IV Regi 17:5).

Texte cuneiforme relatează că Salmanasar al V-lea a murit pe neaşteptate în timpul asediului Samariei. însă succesorul lui, Sargon al II-lea, a continuat lupta.

„în primul an al domniei mele", proslăvesc analele lui Sargon, „am împresurat şi am cucerit Samaria... 27 290 de oameni, care locuiau în ea, am luat cu mine."

Descoperirea inscripţiilor lui Sargon acum mai bine de o sută de ani seamănă cu o poveste romantică din ţara de basm a califilor. Cu toate acestea este şi o piatră de hotar în arheologie, deoarece odată cu ea s-a născut asirologia, ale cărei descoperiri senzaţionale au oferit multor relatări biblice fondul istoric.

încă nu fusese inventată maşina, încă nu se cunoştea iluminatul electric, încă nu se înălţa din suprafeţele de nisip de pe malurile Tigrului scheletul de oţel al nici unei sonde, Moşului încă oferea imaginea colorată, strălucitoare a unui oraş ca din *O mie şi una de nopţi.* Nu lipseau nici bazarurile, nici haremurile, nici un calif în carne şi oase. Era Vechiul Orient în esenţa sa şi era în anul 1840.

Vara zace ca o suflare de arşiţă peste oraşul cu graţioasele sale minarete albe şi străduţele de lut murdare şi înguste. Pentru un european această căldură arzătoare este enervantă şi insuportabilă. Paul-Emile Botta, noul agent al consulatului francez, scapă din acest cuptor cât de des poate, spre a respira pe malul Tigrului un aer ceva mai prospăt. însă curând câteva coline pustii de pe celălalt mal al Tigrului îl fascinează şi mai mult. Acest lucru nu are nici o legătură cu sarcinile de rutină ale unui agent consular. însă Botta este un om cultivat. A urmărit cu atenţie o dispută a savanţilor care se aprinsese în jurul unui nume biblic - Ninive! Nimeni nu poate spune cu precizie unde ar putea să se fi aflat, în timpuri străvechi, acest oraş. Se fac presupuneri peste presupuneri. Una dintre acestea indică spre zona din jurul Mosulului. în peregrinările lui printre cocoaşele de nisip galben-brune de pe celălalt mal, lui Botta îi atrag atenţia în mod repetat bucăţi de cărămidă. Sunt doar fărâme modeste, insignifiante. Cu toate acestea, pomeneşte de ele într-o scrisoare către Paris. Răspunsul este o scrisoare de la domnul Mohl, secretarul Societăţii Asiatice. îl încurajează să sondeze terenul ceva mai îndeaproape.

Botta angajează pe banii proprii un grup de localnici. în bărcile rotunde tipice pentru Tigru trec dincolo, la coline, pentru a face săpături.

Această primă încercare a unui european modern de a se apropia de străvechiul Ninive şi de a-i smulge tainele nu are însă succesul aşteptat. Botta pune să fie excavat pământul pe mai mulţi versanţi. Câteva săptămâni de săpături sârguincioase trec extrem de repede. însă rezultatul este egal cu zero. Botta îşi vede mijloacele cheltuite fără folos şi întrerupe dezamăgit expediţia particulară începută cu atât de mult entuziasm.

Poate că ar fi renunţat definitiv la alte cercetări în această zonă, însă aude ceva ce îi dă un nou impuls. Se spune că în satul Khorsabad, situat la 11 kilometri nord, arabii ar fi găsit, în timpul muncilor câmpului, nişte coloane mari!

în primele zile ale lui martie 1842, Botta se duce cu muncitorii la faţa locului, începe munca cu hârleţul. Chiar în aceeaşi zi dau peste zidărie - sunt pereţii unei construcţii care pare a fi mare.

Botta este fericit peste măsură, deşi în clipa aceea încă nu bănuieşte că a declanşat un eveniment istoric, un eveniment ştiinţific de prim rang. Zidurile

erau o parte din primul palat asirian uriaş care avea să iasă iar la lumină după un somn de secole. în acel moment s-a născut asirologia. Iar primul lucru pe care avea să-l comită noua ştiinţă a fost - după cum vom vedea imediat - o eroare.

încă o dată, ştiinţa franceză a arătat şi în cazul acesta că are un instinct sigur. Académie des Inscriptions, încunoştinţată degrabă de Botta, reuşeşte să convingă guvernul să-i pună imediat la dispoziţie mijloacele necesare. Nu sunt fonduri mari deocamdată, însă francul de aur valorează ceva în Orient. Sultanul acordă permisiunea cerută pentru săpături.

Greutăţile sunt inimaginabile, şicanele pe care autorităţile locale din Moşul i le fac lui Botta însuşi la faţa locului sunt duse la extrem. O dată şanţurile sunt privite cu suspiciune şi declarate tranşee militare, altă dată adăposturile primitive ale membrilor expediţiei sunt luate drept bivuacuri. Marile săpături trebuie împiedicate, pare-se, cu orice mijloace. în repetate rânduri Botta trebuie să trimită un strigăt de ajutor spre Paris şi să intervină diplomaţia franceză.

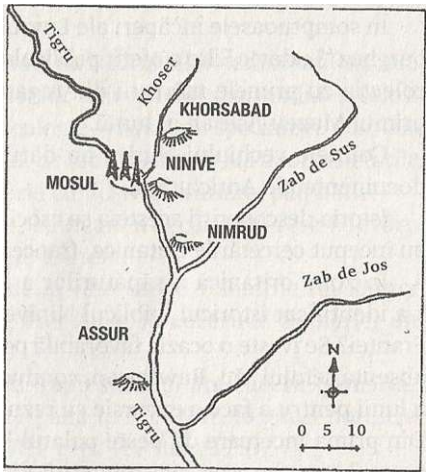

Fig. 49. Rămăşiţe ale reşedinţelor de pe Tigru ale suveranilor asirieni

Cu toate acestea, din nisipurile de la Khorsabad se smulg părţi ale unui palat uriaş.

Eugène N. Flandin, un desenator parizian de renume, specializat în antichităţi, primise din partea Luvrului misiunea pe care o are astăzi fotograful unei expediţii. Creionul său de desen transpunea cu fidelitate pe hârtie lucrurile care ieşeau la iveală din pământ. Desenele au fost adunate într-o colecţie splendidă, iar această operă, în format mare, a primit titlul „Le Monument de Ninive". Pentru că Botta era convins că găsise la Khorsabad oraşul biblic Ninive. Iar aceasta era eroarea!

Dacă pe colinele de vizavi de Moşul, acolo unde, cu doi ani în urmă, întrerupsese fără tragere de inimă lucrările aparent lipsite de perspectivă, ar fi pus să se sape doar câţiva centimetri mai adânc, ar fi făcut într-adevăr marea descoperire a vieţii sale! Astfel, însă, meritul de a fi descoperit Ninive îi revine lui Henry Layard, care în 1845 a început, din însărcinarea guvernului britanic, săpături în acelaşi loc unde Botta îşi pierduse speranţa. Se poate spune că a dat, chiar de la prima lovitură de cazma, peste zidurile unuia dintre uriaşele palate din Ninive.

Ceea ce a scos Botta din pământ la Khorsabad era uriaşa cetate a lui Sargon, reşedinţa regelui asirian Sargon al II-lea. însă la această concluzie s-a ajuns abia mai târziu. Dacă Botta ar fi putut citi tăbliţele găsite la Khorsabad, nu ar fi comis

niciodată această eroare. „Dur-Şarrukin", „cetatea lui Sargon" scrie acolo cu caractere cuneiforme, care însă în 1842 nu fuseseră încă descifrate complet. Cheia traducerii s-a încercat abia un deceniu şi jumătate mai târziu pe aceste texte.

în 1857 englezii Rawlinson şi Hincks şi francezul de origine germană Oppert au tradus absolut identic, independent unul de celălalt, un fragment de text. Descifrarea scrierii asiriene a fost astfel asigurată.

în octombrie 1844, tăbliţele cu reliefuri şi textele analelor găsite de Botta au început, împreună cu statuete şi blocuri provenite din coloane, o călătorie aventuroasă. De la Khorsabad preţioasa încărcătură s-a legănat, purtată de bărci şi de plute, pe Tigru în jos. în Basra, în Golful Persic, Cormoranul a preluat valoroasa marfă şi a adus-o în Europa. Parisul avea de oferit o mare senzaţie, de care populaţia era interesată la fel de mult ca savanţii.

în somptuoasele încăperi ale Luvrului create de Percier şi Fontaine, „regele burghez" Ludovic Filip a oferit publicului la 1 mai 1847, în cadrul unei festivităţi, colecţia cu primele mărturii din regatul poveştilor biblice. Astfel s-a înfiinţat primul Muzeu Asirian al lumii.

Colinele vechiului Ninive au dăruit Lumii Noi cea mai mare colecţie de documente ale Antichităţii.

Istoria descoperirii acesteia se asociază pentru Franţa cu un gust amar. Când au început cercetările britanice, francezii îşi rezervaseră şi ei o parte din coline.

în zona britanică a săpăturilor a ieşit la lumină un palat gigantic; acolo s-a identificat istoricul, biblicul Ninive. Dar oare ce zăcea dincolo, în sectorul Franţei? Se iveşte o ocazie favorabilă pentru săpătorul Rassam. Acesta profită de absenţa şefului său, Rawlinson, conducătorul săpăturilor, şi de lumina argintie a lunii pentru a face o excursie cu rezultate concrete în zona rezervată Franţei. Din prima încercare dă peste palatul lui Assurbanipal, cu celebra bibliotecă a acestui suveran, cea mai renumită din întreg Orient antic. 22 000 de tăbliţe scrise cu caractere cuneiforme pleacă la British Museum.

Acestea conţin substanţa istorică şi spirituală a Ţării dintre cele Două Fluvii, a popoarelor, regatelor şi destinelor sale, a culturilor şi religiilor, printre care povestea sumeriană a potopului şi Epopeea lui Ghilgameş.

O carte până atunci închisă, misterioasă a istoriei lumii noastre se deschide dintr-o dată larg, pagină cu pagină. Suverani, oraşe, războaie şi istorii despre care până atunci oamenii auziseră doar din Vechiul Testament se dovedesc a fi fost fapte reale.

Şi biblicul Erec, amintit în capitolul 10 al primei Cărţi a lui Moise (Facerea) ca parte a regatului lui Nimrod, „un viteaz vânător înaintea Domnului", se numără printre ele. La circa 70 de kilometri nord-vest de oraşul caldeean Ur, profesorul Heinrich Lenzen a dezgropat pe parcursul unor campanii, care durează din 1928 până astăzi, într-un câmp de ruine pe care arabii îl numesc Warka, mărturiile impresionante ale marelui oraş Uruk - cum se numeşte Erec în textele cuneiforme -, printre ele tăbliţele scrise care datează chiar din mileniile al IlI-lea şi al IV-lea î.Hr. Arheologul german a dat şi peste rămăşiţe

de ziduri care i se atribuie legendarului rege Ghilgameş. Acestea înconjoară străvechea aşezare biblică pe o lungime de 9 kilometri.

între timp s-a uitat, de fapt, de mult de unde anume a venit impulsul pentru toate aceste cercetări şi descoperiri fascinante: fără Biblie poate că nu s-ar fi pornit niciodată aceste căutări!

Pe la mijlocul secolului al IX-lea au fost regăsite Ninive, cetatea lui Sargon, iar din Tell Nimrud şi Calahul Facerii, pe care „l-a zidit Nimrod" (Facerea 10:11). însă mai trec câteva decenii până când numărul imens de texte în caractere cuneiforme, descifrate şi traduse, sunt accesibile unui cerc mai larg. Abia la sfârşitul secolului avem câteva lucrări rezumative ale unor savanţi, cu traducerile unora dintre texte, printre ele numărându-se analele suveranilor asirieni cunoscuţi din Vechiul Testament - Tiglatpalassar, Pul, Sargon, Sanherib şi Azar-Hadon.

De atunci intră, peste tot în lume, în fondul de bază al bibliotecilor universitare, de stat, ale instituţiilor şi seminariilor. Un izvor unic în felul său, studiat şi folosit asiduu de istorici, asirologi, studenţi la teologie - adică de specialişti. Dar cine altcineva le citeşte, cine le cunoaşte? Când, de fapt, dacă s-ar lua doar reliefurile, i s-ar putea adăuga Bibliei o carte de istorie cu ilustraţii variate, palpabile!

Ce abundenţă de lucruri interesante, edificatoare, care întăresc adevărul istoric al Bibliei, se găsesc în documentele asiriene!

Botta a găsit în cetatea lui Sargon de la Khorsabad relatările lui Sargon referitoare la campaniile sale din Siria, Palestina, la cucerirea Samariei din Israel.

„... în primul meu an de domnie am împresurat şi am cucerit Samaria." Regele Sargon al II-lea a domnit din 721 până în 705 î.Hr. Regatul nordic al Israelului a pierit, prin urmare, în anul 721 î.Hr. (IV Regi 17:6).

„Oameni din ţări, robi luaţi de mâinile mele, am lăsat să locuiască în ea. Funcţionarii mei i-am pus ca guvernatori peste ei şi le-am impus dări şi tribut, ca în cele asiriene", se spune în anale despre cucerirea Samariei. Vechiul Testament descrie tactica de dezrădăcinare a dictatorilor nemiloşi, aplicată şi în acest caz, demonstrată atunci pentru prima dată, în marele experiment al lumii, de asirieni: „După aceea regele Asiriei a adunat oameni din Babilon, din Cuta, din Ava, din Hamat şi din Sefarvaim şi i-a aşezat în cetăţile Samariei în locul fiilor lui Israel. Aceştia au stăpânit pe Samaria şi au început a locui prin cetăţile ei" (IV Regi 17:24).

Zeci şi zeci de oameni au fost expulzaţi din patriile lor, deportaţi în ţări străine, iar golurile au fost umplute cu deportaţi din alte regiuni.

Scopul era limpede: trebuia zdrobit caracterul particular al poporului şi, astfel, voinţa de a opune rezistenţă. Semiluna Fertilă a fost întoarsă cu plugul, popoarele amestecate ca zarurile, dintr-o alăturare multiformă de rase şi culturi a luat naştere un amestec.

Nici Samaria n-a avut altă soartă. Populaţia ei foarte amestecată s-a numit mai târziu „samariteni". „Samaritean" devine un cuvânt de ocară şi este considerat

o expresie a dezgustului. Ei sunt dispreţuiţi atât ca popor, cât şi din punct de vedere religios: „Iudeii, în adevăr, n-au legături cu samaritenii" (Ioan 4:9). Abia Iisus povesteşte parabola bunului samaritean, transformând astfel un cuvânt de ocară într-o noţiune a iubirii practice pentru aproape (Luca 10:30 şi urm.).

Poporul regatului din nord - şi, împreună cu el, regatul - a pierit şi, absorbit de populaţia din ţări străine, nu a mai apărut niciodată în istorie. Toate cercetările privitoare la locul în care s-au dus cele zece triburi care şi-au avut patria acolo au rămas până astăzi fără rezultat.

Capitolul trei

Iuda sub jugul lui Assur

Speranţe la moartea lui Sargon • Cataplasma de smochine îl vindecă pe regele Iezechia • O reţetă orientală veche verificată • Merodah-Baladan - grădinar amator şi rebel • Regele Iuda se înarmează în secret • Conductă de apă prin stâncile Ierusalimului • O inscripţie vorbeşte despre tunele construite de regele Iezechia • DestinulLachişuluiîntr-unreliefînpiatră• Urmele loviturilor berbecilor asirieni în ruine • O retragere enigmatică. însemnarea lui Herodot despre regele cu şoarecele • Starkey găseşte o groapă de ciumaţi • Sanherib descrie asediul Ierusalimului

DIN ACEASTĂ PRICINĂ MĂ VOI TÂNGUI ŞI VOI URLA, VOI MERGE DESCULŢ ŞI GOL, VOI SCOATE URLETE CA ŞACALII ŞI ŢIPETE CA STRUŢII; CĂCI RANA EI ESTE FĂRĂ LEAC, AJUNS-A PÂNĂ LA IERUSALIM. (Miheia 1:8, 9)

în regatul Iuda au fost, probabil, unii care s-au bucurat de pieirea fratelui duşman. Profetul Mica, însă, este copleşit de durere şi de spaimă când vestea ajunge la el. Bănuieşte că lovitura care a zdrobit Samaria se va abate într-o zi şi asupra poporului lui Iuda, asupra oraşului Ierusalim. în vremea aceea rege al regatului Iuda era Iezechia.„Acesta a făcut fapte plăcute în ochii Domnului..." (IV Regi 18:1-3). De când tatăl lui Iezechia se supusese de bună voie în 733 î.Hr. lui Tiglatpalassar al IlI-lea, regatul Iuda era un stat vasal dependent, ale cărui prestaţii tributare erau înregistrate cu grijă la Ninive. Iezechia nu era dispus să meargă mai departe pe acest drum al tatălui său. Odată cu el s-a urcat pe tron reacţiunea. El „s-a răsculat împotriva împăratului Asiriei şi nu i-a mai fost supus" (IV Regi 18:7).

Iezechia nu este o fire nestăpânită, ci un bărbat inteligent, vizionar, care calculează la rece. Ştie foarte bine că planul lui înseamnă un joc extrem de periculos, riscant, atât pentru el, cât şi pentru poporul său. La o depărtare de doar cincizeci de kilometri de Ierusalim stă, în Samaria, guvernatorul asirian, care aruncă spre el priviri bănuitoare. Un pas necugetat, un avertisment trimis la Ninive, iar Iezechia ar putea fi detronat şi pus în lanţuri. Tronul este doar un fief. Iezechia procedează cu cea mai mare precauţie şi circumspecţie. „...A izbutit în tot ce a făcut" (IV Regi 18:7)

în statul filistean Aşdod, asuprit şi el, izbucnesc tulburări antiasiriene. Acestea duc la formarea unei ligi împotriva asupritorilor de pe Tigru. Iezechia întrezăreşte o primă şansă pentru planul său. Este de acord, însă oficial rămâne retras. Acţionează în secret.

Ierusalimul primeşte în perioada aceasta vizite străine, figuri înalte de „dincolo de râurile Ethiopiei" (Isaia 18:1). Sunt trimişi etiopieni. în Egipt

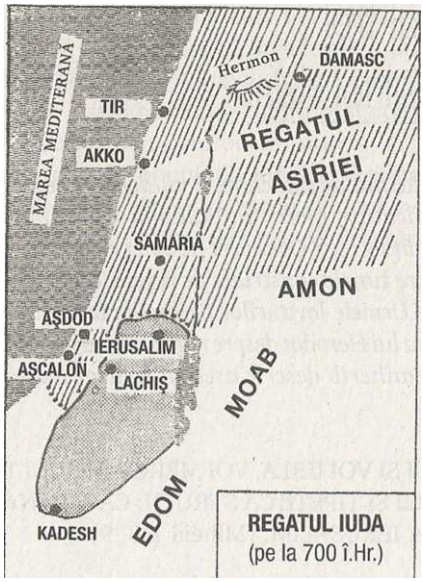

Fig. 50

domnea la vremea aceea Şabak;i un faraon etiopian.

La tulburările din Aşdod asirianul răspunde cu forţa armelor. Apare un „turtanu", un general feldmareşal, în fruntea unei armate. „în anul când Tartan a venit la Aşdod, trimis d Sargon, regele Asiriei, şi a împresurai Aşdodul, şi 1-a luat..." (Isaia 20:1).

Pe pereţii cetăţii lui Sargon cronicarii palatului au descris astfe această expediţie punitivă: „...ani împresurat şi am luat... Aşdodul... Zeii săi, nevasta sa, fiii săi, fiicele sale, averea, comoara palatului său, împreună cu oamenii ţării sale le-am considerat ca pradă. Acele oraşe le-am populat din nou..."

Liga antiasiriană se destrămase încă de când se apropiau asirienii.

Regiunea Aşdodului a devenit provincie asiriană.

Regelui Iezechia nu i s-a întâmplat nimic, deşi era pe lista neagră. Pentru că iscoadele asiriene îi ghiciseră jocul şi îl informaseră pe Sargon al II-lea şi în privinţa negocierilor secrete ale lui Iezechia cu Egiptul, după cum reiese dintr-un fragment de pe o prismă:

„Filistia, Iuda, Edomul şi Moabul, care au pus la cale acţiuni duşmănoase, mârşăvii fără număr... care, pentru a mi-1 face duşman, i-au dus faraonului, regele ţării Egipt, ... darurile lor de credinţă şi l-au rugat să facă legământ cu ele..."

Ca vântul s-a răspândit în anul 705 î.Hr. vestea care dintr-o dată îi lasă din nou să spere într-o eliberare de sub jug: Sargon a murit! Pretutindeni în Semiluna Fertilă, în provinciile asiriene şi în statele vasale încep comploturi, convorbiri, negocieri.

„în vremea aceea Iezechia a fost bolnav pe moarte" (IV Regi 20:1).

Acest lucru era, în acest moment de activitate politică febrilă, un mare handicap, pentru că multe state din Siria şi Palestina priveau pline de speranţă spre inteligentul rege al regatului Iuda.

Ce se poate întâmpla pentru a-1 vindeca pe Iezechia de boala sa cea grea? „a zis Isaia: Luaţi o turtă de smochine! Şi-au luat o turtă de smochine şi au pus-o pe rană şi s-a însănătoşit" (IV Regi 20:7).

Mersul lumii este uneori bogat în paralele şi conexiuni bizare. Astfel stau lucrurile şi în cazul acestei terapii biblice.

în portul Ras Şamra din nordul Siriei săpători francezi găsesc în 1939 în ruinele oraşului Ugarit, situat pe malul mării, fragmente dintr-o carte străveche

(le medicină veterinară, care conţine reţete pentru cai bolnavi sau care zac. Marele maestru de călărie al regelui din Ugarit a pus să fie notate în ea, în jurul anului 1 500 î.Hr., tratamente care îşi dovediseră eficienţa, cum ar fi acesta: „Dacă un cal are capul umflat sau nasul rănit, prepară un unguent din smochine şi stafide, amestecate cu făină de ovăz şi lichid. Mixtura se toarnă în nările calului."

Fig. 51. Regele asirian Sargon al II-lea şi Tartanul său (relief din Khorsabad)

Pentru fiecare boală există o prescripţie foarte precisă. Mijloacele curative principale sunt plante şi fructe, cum ar fi muştarul şi miambalul - adică sucul de lemn-dulce. Nu lipsesc nici sfaturile pentru tratarea cailor care muşcă şi - care crescător sau posesor de cai din zilele noastre ştie asta? - care nechează prea mult. Pe vremea aceea nechezatul putea fi fatal, în anumite circumstanţe! Caii erau folosiţi exclusiv la război şi la vânătoare. Un grup de care de luptă, oricât de bine ar fi fost camuflat într-o ambuscadă, ar fi fost trădat de un nechezat. La fel era şi la vânătoare.

Remediile menţionate au fost probate din timpuri imemoriale de popoarele Vechiului Orient. Sunt substanţe active naturale, folosite cu succes şi la om. Remediul „debelah", deosebit de lăudat în cartea de medicină veterinară, un fel de turtă de smochine, se numără printre acestea. O astfel de „debelah" i-a prescris profetul regelui Iezechia împotriva unei ulceraţii. Cu succes. După trei zile s-a însănătoşit.

Din experienţa medicală a timpului biblic, care s-a bazat în mare măsură pe mijloace de vindecare naturale, multe s-au pierdut sau au fost uitate în vâltoarea evenimentelor. Unele lucruri însă au fost date mai departe din generaţie în generaţie. Printre acestea se numără reţeta cu smochine. Medicii elveţieni mai prescriu şi astăzi smochine tăiate mărunt, înăbuşite în lapte, pentru anumite feluri de abces. în plus, există un medicament arab care aminteşte de „debelah". Un fluid gros, extras din sirop de struguri, se numeşte la băştinaşi „dibis".

ÎN VREMEA ACEEA MERODAC-BALADAN, FIUL LUI BALADAN, REGELE BABILONULUI, A TRIMIS SCRISOARE ŞI UN DAR LUI IEZECHIA, CĂCI AUZISE CĂ IEZECHIA A FOST BOLNAV. (IV Regi 20:12)

Acesta era un obicei tradiţional la curţile suveranilor şi ţinea de manierele elegante din vechea Ţară a Soarelui-Răsare. Trimiteai daruri şi te interesai de

starea de sănătate a „fratelui". Pe tăbliţele de lut de la El-Amarna se citeşte adesea despre aceasta.

Pentru Merodac-Baladan, însă, îmbolnăvirea lui Iezechia era doar evenimentu I exterior binevenit, pretextul pentru a intra în contact cu el. Adevăratul motiv al acestor gesturi de politeţe era constituit, de fapt, de chestiuni de politicii înaltă.

„Merodac-Baladan, regele Babilonului" a fost multă vreme o figur misterioasă atât pentru cititorii Bibliei, cât şi pentru învăţaţi. Acum este sigur că a fost o personalitate foarte importantă a timpului său; se ştie câte ceva chiar şi despre obiceiurile sale particulare. A fost, spre exemplu, un mare grădinai amator, care, ce e drept, nu a acordat importanţă aranjării unor splendide parcuri regale, ci unor lucruri mult mai reale, şi anume felurilor de legume şi soiurilor de fructe din Mesopotamia, fie ele andive, sfeclă furajeră, castraveţi, cimbru, coriandru, şofran, piersici sau moşmoane. A descris diversele plante şi cultivarea lor, fiind astfel autorul unui manual practic pentru grădinărit, după cum au constatat cu uimire arheologii.

Făcând abstracţie de pasiunea sa pentru grădinărit, Merodac-Baladan a fost, ca rege şi ca babilonian, cel mai înverşunat şi cel mai dur adversar al cetăţii Ninive. Nici un alt suveran din Semiluna Fertilă nu i-a încolţit atât pe asirieni timp de decenii, nimeni nu le-a dat prilejul atâtor bătălii înfocate şi nu a ţesut atât de eficient intrigi împotriva asupritorului de pe Tigru ca el.

Moartea violentă a lui Sargon al Il-lea 1-a adus imediat în scenă şi pe Merodac-Baladan. în această perioadă are loc vizita trimişilor săi la Iezechia. Despre ce s-a vorbit în realitate în timpul vizitei oficiale făcute cu ocazia însănătoşirii, scrie printre rânduri:,Ascultând Iezechia pe trimişi, le-a arătat cămările sale... casa sa de arme..." (IV Regi 20:13). Profetul Isaia o spune şi mai lămurit: „...toată casa lui de arme..." (Isaia 39:2), arsenalele regatului Iudei. O înarmare secretă, pregătiri febrile pentru ziua X, pentru aşteptata mare confruntare cu Assur. „Şi a făcut la loc zidul care se stricase şi a ridicat turnuri, a zidit pe din afară un alt zid, a înălţat zidul cetăţii lui David " (II Paralipomena 32:5).

întăriturile Ierusalimului sunt dublate, sunt pregătite pentru un lung asediu, vechiul zid de împrejmuire este refăcut, se repară breşele, se construiesc turnuri, în partea de nord a oraşului, punctul cel mai vulnerabil, se adaugă al doilea zid exterior. în acest scop, Iezechia pune chiar să fie dărâmate case (Isaia 22:10). însă prevederea lui nu se opreşte aici. „Celelalte fapte ale lui Iezechia, luptele lui, şi cum că el a făcut iazul şi canalul pentru adus apă în cetate, sunt scrise în cartea faptelor regilor lui Iuda?" (IV Regi 20:20)

Cronica completează: „Tot acesta Iezechia a astupat gura de sus a apelor Ghihonului şi le-a făcut să curgă în jos prin partea de apus a cetăţii lui David..." (II Paralipomena 32:30).

Ierusalimul, vechiul oraş al lui David, are multe locuri misterioase. Pelerini din lumea întreagă, globe-trotteri din trei religii, creştini, evrei şi musulmani, merg în pelerinaj acolo. Rareori se rătăceşte unul dintre numeroşii vizitatori

afară, în faţa zidurilor, în acel loc întunecos, apăsător, situat mult sub străzile zgomotoase ale oraşului, care depune mărturie despre vremuri de mult trecute, pline de spaimă şi ameninţare. Acest loc căzuse în uitare; a fost descoperit din întâmplare în 1880. Poartă încă, distincte, toate semnele unei grabe febrile.

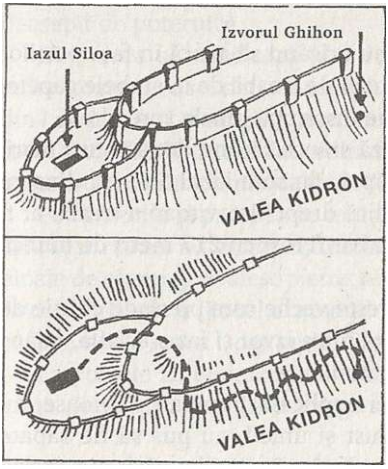

Fig. 52. Tunelul regelui Iezechia

înaintea oraşului, acolo unde, în sud-est, coastele cad lin spre valea Kidron, se oglindeşte o apă mică, liniştită, cu un zid de jur-împrejur, iazul Siloa. Acolo s-au jucat doi băieţi arabi - unul a căzut în apă. înotând câineşte din răsputeri, a ajuns pe malul celălalt, unde deasupra iazului se ridică un perete de stâncă. Deodată s-a trezit în beznă; înspăimântat, a bâjbâit încoace şi încolo şi a descoperit un tunel îngust.

Numele băiatului arab a fost uitat, povestea lui, însă, nu. S-a mers pe urmele ei şi s-a găsit un lung tunel subteran.

Un tunel îngust de 60 de centimetri lăţime şi nu mai mult de un metru şi jumătate înălţime este săpat în calcar. Se poate trece prin el doar în cizme de cauciuc şi uşor aplecat. Are, pe jumătate de kilometru, un traseu sinuos şi imperceptibil ascendent. Apoi canalul se sfârşeşte la izvorul Măriei, din cele mai vechi timpuri furnizorul de apă al Ierusalimului, în timpurile biblice se numea izvorul Ghihon.

Când au cercetat tunelul, specialiştilor le-au atras atenţia pe pereţi, la lumina făcliilor, litere ebraice vechi.

Inscripţia, care se găseşte la doar câţiva paşi de intrarea de la iazul Siloa, spune: „Terminată este sfredelirea. Iar aceasta a fost povestea sfredelirii: când muncitorii încă mai ridicau târnăcoapele unul spre altul, şi când mai trebuiau sfredeliţi trei coţi, s-a auzit cum unul îi striga celuilalt că s-a format o gaură în stâncă la dreapta şi la stânga. Iar în ziua perforării săpătorii tunelului s-au întâlnit, s-a lovit târnăcop de târnăcop. Şi atunci apa a curs şuvoaie cam douăsprezece sute de coţi, şi o sută de coţi era înălţimea stâncii deasupra capului săpătorilor."

Guvernul turc a pus să fie îndepărtată inscripţia înainte de Primul Război Mondial. Acum este expusă în muzeul din Constantinopol.

Aceasta era conducta de apă a regelui Iezechia!

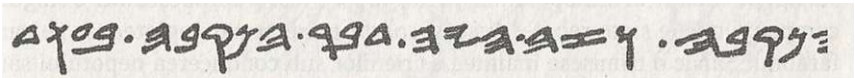

Fig. 53.... sfredelirea. Iar aceasta a fost povestea sfredelirii: când muncitorii...
(începutul inscripţiei de la Siloa)

La un asediu, problema numărul unu este aprovizionarea cu apă potabilă, întemeietorii Ierusalimului, iebusiţii, făcuseră pentru asta, prin stâncă în jos, puţul de pătrundere la izvorul Ghihon; Iezechia a condus apa acestuia, care altfel curgea în valea Kidron, prin stâncă în partea de sud-vest a oraşului. Iazul Siloa se află în interiorul celui de-al doilea zid de împrejmuire, construit de el.

Timpul era scurt; trupele asiriene puteau oricând să apară în faţa porţilor Ierusalimului. De aceea muncitorii s-au apucat de treabă de la ambele capete. Târnăcoapele se îndreaptă, după cum spune inscripţia, unele spre altele.

Interesant este că acest canal traversează stânca făcând două coturi mari, în formă de S. De ce muncitorii nu l-au săpat, dinspre iazul Siloa şi dinspre izvorul Ghihon, pe calea cea mai scurtă, adică drept? Istovitoarea treabă ar fi fost terminată mai repede; din cei 512 metri ar fi fost cu 217 metri de muncă grea mai puţin.

Prin ţară circulă din gură în gură o poveste veche care pretinde că ştie de ce a trebuit să fie făcute ocolurile. Pentru că între izvor şi iaz s-ar afla, adânc în stâncă, mormintele regilor David şi Solomon.

Cercetătorii au mers pe urmele acestei explicaţii populare curioase, au ciocănit sistematic pereţii din tunelul îngust şi umed, au pus să fie săpate puţuri de sus spre interiorul colinei şi, într-adevăr, R. Weill a găsit aici incizii în piatră - poate morminte -, care însă fuseseră distruse încă din Antichitate. Oare este vorba de mormintele davidice? Kathleen M. Kenyon, una dintre cele mai proeminente figuri ale arheologiei biblice mai noi, nu crede aceasta. Alţii sunt de altă părere. Cum stau lucrurile de fapt cu aceste „morminte regale" probabil că nu vom afla niciodată...

ÎN ANUL AL PATRUSPREZECELEA AL REGELUI IEZECHIA, S-A DUS SENAHERIB, REGELE ASIRIEI, ASUPRA TUTUROR CETĂŢILOR ÎNTĂRITE ALE LUI IUDA ŞI LE-A LUAT. (II Regi 18:13)

Patru ani le-au rămas statelor din Siria şi Palestina pentru a-şi pune în practică măsurile de apărare. Guvernatorii asirieni au fost izgoniţi. S-a format o ligă puternică. Regii Aşcalonului şi Ecronului s-au aliat cu Ezechia, iar Egiptul a promis ajutor pentru cazul unei evoluţii spre starea de război.

Pentru noul suveran asirian, Sanherib (în Biblie, Senaherib), toate acestea nu sunt secrete. Însă el are mâinile legate. După moartea predecesorului său, Sargon al II-lea, în estul imperiului a izbucnit revolta. Forţa motrice era Merodac-Baladan. De îndată ce, la sfârşitul anului 702 î.Hr., Sanherib este din nou stăpân pe situaţie în Mesopotamia, porneşte spre vest şi zdrobeşte într-o singură campanie micile state rebele. Aceeaşi soartă o are armata egipteană, pe care faraonul Şabac o trimisese înaintea asirienilor sub conducerea nepotului său, Taharca. Pe acest viitor succesor la tron, care aparţine şi el dinastiei etiopiene, A Doua Carte a Regilor şi Isaia îl împodobesc deja în avans cu lauri, adresându-i-se

încă din acea perioadă turbulentă cu „Tirhaca, regele Ethiopiei" (IV Regi 19:9; Isaia 37:9).

Regatul Iuda este ocupat în întregime de trupele lui Sanherib, regele Iezechia este închis în Ierusalim. Dintre cetăţile de graniţă doar Lachiş mai opune rezistenţă. Sanherib îşi foloseşte trupele de asalt împotriva acestei cetăţi deosebit de puternice.

Cine vrea să retrăiască plastic, dramatic până la ultimul detaliu, lupta înfiorătoare care s-a dat pentru Lahis, trebuie să facă o vizită la British Museum din Londra. Aici şi-au găsit locul uriaşele reliefuri pe care martori oculari le-au creat acum 2 650 de ani din ordinul lui Sanherib. Sir Henry Layard a scos aceste comori din colina de moloz de la Ninive.

Pe turnurile şi parapetele cetăţii Lachiş, cea cu zidurile înalte şi puternice, apărătorii iudei au luptat cu încrâncenare. Aceştia trimit asupra agresorilor o ploaie de săgeţi, prăvălesc pietre, aruncă torţe aprinse - bombele incendiare ale Antichităţii - în mijlocul duşmanilor. Se recunosc foarte clar feţele, părul creţ, bărbile tunse scurt. Doar puţini dintre ei poartă protecţie pentru cap sau corp.

La poalele zidului, asirienii atacă extrem de violent şi cu toate tipurile de arme. Sanherib a angajat întreaga scală a mijloacelor de asalt verificate. Fiecare

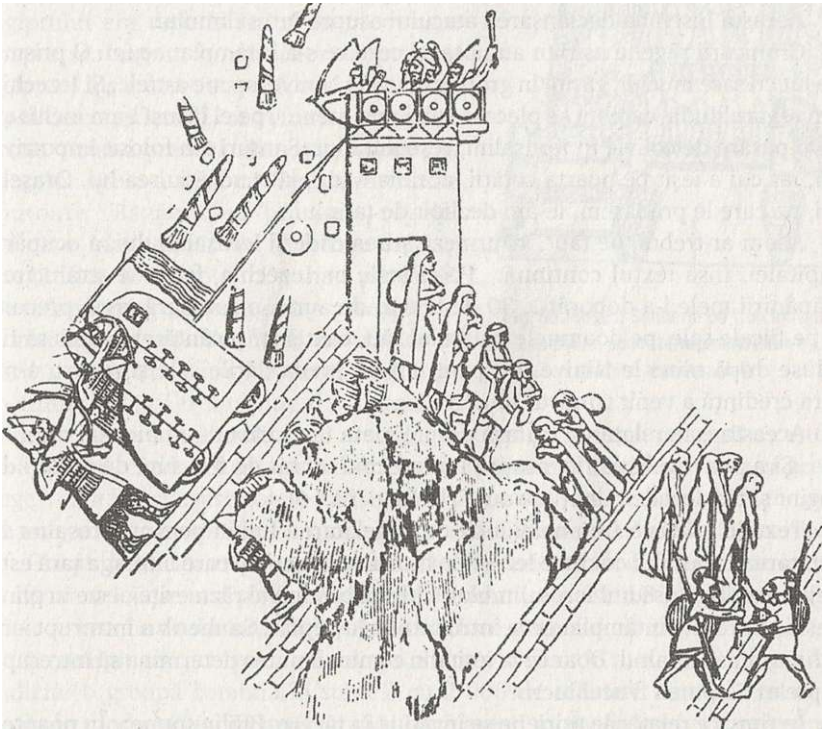

Fig. 54. Asaltul asirian asupra cetăţii Lachiş în anul 701 Î.Hr.

asirian este înarmat până în dinţi, fiecare poartă platoşă şi coif. Geniştii au construit rambleuri în pantă din pământ şi pietre, din copaci doborâţi. Maşinării de asediu - primele tancuri ale lumii - se deplasează pe aceste piste de rulare pentru a izbi în ziduri. Au în faţă un pinten care iese în afară ca o ţeavă de tun. Echipajul este compus din trei oameni. Din spatele unei turele trage un arcaş. Un războinic conduce berbecele, sub forţa loviturilor pietrele şi cărămizile zidului se fac ţăndări. Al treilea om toarnă apă cu un căuş asupra tunului, stinge bombele incendiare care ard mocnit. Mai multe unităţi de tancuri sunt concomitent în acţiune.

Se fac tuneluri prin pământul de sub temelia zidurilor. Infanteria înaintează sub protecţia tancurilor, arcaşii, unii în genunchi, alţii aplecaţi, sunt acoperiţi de un purtător de scut. Sunt luaţi primii prizonieri, bărbaţi şi femei. Trupuri lipsite de viaţă atârnă de grinzi ascuţite... sunt traşi în ţeapă.

James Lesley Starkey, un arheolog englez, a dezgropat ruinele zidurilor de apărare ale cetăţii Lahis. Şi astăzi se mai văd în ele găurile şi breşele făcute de maşinile de asediu asiriene.

în toată învălmăşeala luptei, în zgomotul asedierii cetăţii de graniţă a regatului Iuda, a pornit un ordin de la Sanherib: „Şi a trimis regele Asiriei pe Tartan, pe Rabsaris şi pe Rabşac cu oştire asupra Ierusalimului..." (IV Regi 18:17).

Aceasta însemna declanşarea atacului asupra Ierusalimului.

Cronicarii regelui asirian au notat şi ceea ce s-a întâmplat acum. O prismă de lut cu şase muchii, găsită în grohotişul de la Ninive, spune astfel: „Şi Iezechia din regatul Iuda, care nu se plecase sub jugul meu..., pe el însuşi l-am închis ca pe o pasăre de colivie în Ierusalim, reşedinţa lui. Şanţuri am folosit împotriva lui, iar cui a ieşit pe poarta cetăţii, aceluia i-am plătit nelegiuirea lui. Oraşele lui, pe care le prădasem, le-am dezlipit de ţara lui..."

Acum ar trebui, de fapt, să urmeze ştirea căderii Ierusalimului, a ocupării capitalei. însă textul continuă: „Pe el însă, pe Iezechia, frica de strălucirea stăpânirii mele l-a doborât... 30 de talanţi de aur... o comoară grea, precum şi pe fiicele sale, pe doamnele palatului său, cântăreţi şi cântăreţe a pus să fie aduse după mine la Ninive. Iar pentru a-mi preda dările sale şi pentru a-mi jura credinţă a venit trimisul său."

Aceasta este relatarea trufaşă despre plata unui tribut - nimic mai mult.

„Şi a pus regele Asiriei asupra lui Iezechia un bir de trei sute de talanţi de argint şi treizeci de talanţi de aur" (IV Regi 18:14).

Textele asiriene trec nemijlocit de la relatarea luptei pentru Ierusalim la achitarea tributului de către Iezechia. într-un moment în care întreaga ţară este deja cucerită şi asediul Ierusalimului, ultimul bastion al răzmeriţei, este în plină desfăşurare, s-a întâmplat ceva întru totul neaşteptat: Sanherib a întrerupt - în ultima clipă - asaltul. Doar ceva ieşit din comun îl putea determina să întrerupă luptele. Ce putea fi acel lucru?

în timp ce relatările asiriene se învăluie în tăcere, Biblia spune: „în noaptea aceea s-a întâmplat că a ieşit îngerul Domnului şi a lovit în tabăra asirienilor o

sută optzeci şi cinci de mii de oameni. Şi când s-au sculat dimineaţa, iată erau peste tot numai trupuri moarte. Atunci Senaherib, regele Asiriei, sculându-se, a plecat şi s-a întors şi a locuit la Ninive" (IV Regi 19:35, 36).

Herodot din Halicarnas, cel mai renumit călător al Antichităţii, istoric şi autor al unui prim ghid de voiaj, a ajutat la elucidarea misterului. Născut în jurul anului 500 î.Hr., acest prieten al lui Pericle şi al lui Sofocle a avut un simţ deosebit pentru ceea ce era special la oameni şi popoare. El a reuşit, pe parcursul călătoriilor sale prin Orientul antic, să afle de la contemporanii săi tot ceea ce era demn de a fi ştiut. în Egipt a purtat o discuţie lungă cu un preot de la un templu, care i-a spus curiosului grec o poveste ciudată.

Fig. 55. Regele Sanherib pe tron în faţa Lachişului cucerit (fragment dintr-o imagine a campaniei)

Tocmai în vremea în care regele asirian Sanherib a venit cu o armată mare împotriva Egiptului era rege în Egipt un preot care dispreţuia tagma luptătorilor. Luptătorii egipteni însă, care fuseseră trataţi cu atâta lipsă de consideraţie, au refuzat să plece pe front. Atunci preotul, disperat, s-a dus la templu. Acolo a aflat că Zeul îi va trimite ajutoare. Bazându-se pe asta, regele, pe care într-adevăr nu îl urmau soldaţi pregătiţi pentru luptă, ci numai vânzători de mărunţişuri, meşteşugari şi precupeţi, a pornit împotriva lui Sanherib. în strâmtorile ţării „s-a revărsat asupra duşmanului lor în timpul nopţii o mulţime de şoareci de câmp..., le-au ronţăit tolbele şi arcurile, precum şi mânerele scuturilor, astfel că a doua zi, când au fugit lipsiţi de arme, mulţi dintre ei au căzut. De aceea acest rege", astfel se sfârşesc notele lui Herodot, „stă acum în sanctuarul lui Hefaistos cu un şoarece pe mână, care spune în inscripţii: Priveşte-mă şi rămâi neatins."

Oricât de neclar ar părea sensul acestei legende, nucleul ei este istoric.

Şoarecele însemna pentru popoarele Antichităţii, ca şi în Biblie (I Sam. 6:4) ceea ce însemna şobolanul în Evul Mediu. Este simbolul ciumei!

La marginea Lachişului arheologul Starkey a găsit în anul 1938 un posibil indiciu: o groapă comună în stâncă, cu 2 000 de schelete umane, aruncate acolo în mod evident în mare grabă. Dacă aceşti morţi au fost victimele unei epidemii, atunci trebuie să fi fost una devastatoare.

Drama campaniei se derulase şi Ierusalimul mai scăpase o dată. însă de jur-împrejur în regatul Iuda totul arăta înfiorător. „Sionul ajuns-a ca o colibă într-o vie", plânge profetul Isaia, „ca o covercă într-o bostănărie." „.. .ţara voastră este pustiită, cetăţile voastre arse cu foc... ţărinile voastre le mănâncă străinii, înaintea ochilor voştri totul este pustiit ca la nimicirea Sodomei" (Isaia 1:7, 8).

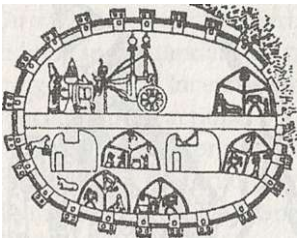

Fig. 56. Tabără militară asiriană din timpul regelui Sanherib, relief de Ninive

Numai gândul la salvarea miraculoasă a cetăţii lui David îi dă noi speranţe poporului greu încercat. Investeşte neînfricat toate forţele în reconstrucţie, care, netulburată de Ninive, avansează repede. Sanherib nu se va întoarce niciodată, deoarece următoarele două decenii ale despotului sunt ocupate cu campanii şi bătălii în Mesopotamia. După aceea Sanherib cade (la fel ca şi tatăl său Sargon?) răpus de o mână ucigaşă. „Dar pe când se ruga el în casa lui Nimroc, zeul său, l-au ucis cu sabia fiii săi, Adramelec şi Şareţer, şi au fugit în pământul Ararat. Şi, în locul lui, s-a făcut rege fiul său, Asarhadon" (IV Regi 19:37), scrie în Biblie scurt şi obiectiv.

Esar-Hadon (în Biblie, Asarhadon) însuşi, urmaşul la tron, descrie pe larg şi foarte plastic zilele tulburi de la Ninive: „O năzuinţă perfidă a pus stăpânire pe fraţii mei... S-au răzvrătit. Pentru a exercita stăpânirea regească l-au ucis pe Sanherib. Ca un leu am turbat, s-a zbuciumat sufletul meu..."

în pofida frigului aspru, pe zăpadă şi gheaţă, porneşte în luna a unsprezecea a anului 681 î.Hr. fără ezitare spre doborârea duşmanilor săi. „Acei jefuitori de tron... au fugit într-o ţară necunoscută. Am ajuns pe cheiul Tigrului, mi-am pus trupele să sară peste Tigrul cel lat ca peste un canal. în Addar... am ajuns ...bucuros... la Ninive. Pe tronul tatălui meu m-am aşezat cu bucurie. Bătea vântul de sud..., a cărui adiere este favorabilă exercitării stăpânirii regeşti... Eu sunt Esar-Hadon, regele lumii, regele Asiriei... fiul lui Sanherib..."

Capitolul patru

Seducătoarele culte ale Canaanului

„Urâciunile păgânilor" • Cuvintele aspre ale profetului • Philon din Byblos - un martor • Părintele Bisericii Eusebiu nu găseşte credinţă • Un ţăran care ară dă peste Ugarit • Un oraş uriaş de la malul mării piere • Schaeffer face săpături la „Capul defenicul" • Biblioteca din locuinţa preotului • Trei savanţi descifrează alfabetul necunoscut

MANASE ERA DE DOISPREZECE ANI CÂND S-A FĂCUT REGE ŞI A DOMNIT LA IERUSALIM CINCIZECI ŞI CINCI DE ANI... A FĂCUT LUCRURI NETREBNICE ÎNAINTEA DOMNULUI, URMÂND URÂCIUNILE PĂGÂNILOR PE CARE ÎI IZGONISE DOMNUL DE LA FAŢA FIILOR LUI ISRAEL. (IV Regi 21:1, 2)

„Urâciunile păgânilor" spune relatarea oficială. Isaia, marele profet şi contemporan al regelui Manase, este mai limpede când se plânge cu amărăciune: „Cum a ajuns ca o desfrânată cetatea cea credincioasă şi plină de dreptate?" (Isaia 1:21). Asemenea lui Isaia, şi toţi ceilalţi profeţi fac, de-a lungul secolelor, mereu şi mereu acelaşi reproş, dur şi fără echivoc, care i se pare atât de teribil celui care citeşte Biblia.

Acuzaţia trece, asemenea unui fir roşu, prin multe cărţi ale Vechiului Testament, însoţeşte istoria marcată de vicisitudini a copiilor lui Israel.

Aceasta răsună încă din vremea cînd Israel, după lunga călătorie prin pustie, a ajuns, în jurul anului 1230 î.Hr., la Iordan... (Numerii 25:1, 2) Răsună din vremea judecătorilor... (I Sam. 2:22). Se aude din cele două regate, din regatul Iuda... (I Regi 14:23, 24), precum şi din regatul nordic Israel... (Osea4:13,14). Nu amuţeşte nici măcar în anii de robie de pe apele Babilonului în secolul al Vl-lea î.Hr.... (Iezechiel 16:22 şi urm.).

Timp de încă un mileniu şi jumătate după ce cărţile biblice au intrat în Europa, conţinutul lor a fost transmis poporului exclusiv de către preoţi şi călugări, deoarece erau în ebraică, greacă sau latină. Abia în Evul Mediu, când au fost tipărite primele traduceri şi au putut fi cumpărate de oricine, când, treptat, nenumăraţi oameni au citit Biblia singuri, au ajuns la pasaje care i-au speriat. Se vorbea despre desfrânate în Biblie. Putem înţelege cât de puţin pricepeau asta oamenii ale căror case şi locuinţe încă mai stăteau la adăpostul catedralelor şi bisericilor care parcă se înălţau spre cer.

Ce bănuia omul occidental, pentru care Dumnezeu era „o cetate întărită", despre cultele ţării în care fusese scrisă cândva Biblia?

Profeţii şi cronicarii le apăreau, probabil, ca nişte bărbaţi care, în zelul lor pentru Iahve, în furia lor împotriva unor culte străine merseseră puţin prea departe. Acest reproş i se face Bibliei până în zilele noastre.

Există un martor lumesc pentru ceea ce Biblia numeşte „urâciunile păgânilor". Philon din Byblos, un învăţat fenician care a trăit la o sută de ani după Hristos, strânsese un material cuprinzător în patria lui şi scrisese o „Phoinikika", o „Istorie feniciană". Aceasta se ocupă, mergând până în trecutul cel mai îndepărtat, cu întâmplările istorice din oraşele-port şi republicile de coastă ale Canaanului şi descrie, în plus, zeităţile, mitologiile şi cultele feniciene. Ca sursă principală pentru opera sa, Philon din Byblos îl numeşte pe preotul fenician Sanhuniaton, care se pare că a trăit încă înainte de războiul troian. Se spune că, atunci când coloanele cu inscripţii ale templului Melkart s-au prăbuşit la un cutremur, Sanhuniaton ar fi copiat străvechile inscripţii.

Episcopul Eusebiu al Cezareei din Palestina a descoperit în anul 314 d.Hr. scrierile lui Philon din Byblos şi a relatat despre ele. Unele lucruri cuprinse acolo, mai ales mitologia şi cultele, păreau într-adevăr de neconceput.

Deasupra Baalilor Canaanului era, pe primul loc, zeul El. Soţia sa era Aşera, o zeiţă amintită şi de Biblie. El s-a căsătorit cu cele trei surori ale sale, dintre care una era Astarte. Aceasta este pomenită de mai multe ori în Vechiul Testament (Judecători 2:13; 10:6 etc.) ca Astarteea. El nu şi-a ucis doar fratele, ci şi propriul fiu; i-a tăiat capul propriei fiice, l-a castrat pe tatăl său, s-a castrat pe el însuşi şi le-a cerut aliaţilor lui să facă acelaşi lucru.

Nu e de mirare dacă oamenii perioadei creştine nu au vrut să dea crezare relatărilor despre asemenea grozăvii!

în vechiul Canaan, zeităţile erau venerate prin culte carnale, prostituatele şi prostituaţii erau consideraţi „sacri" şi făceau parte din personalul sanctuarului, donaţiile pentru „serviciile" lor intrau în vistieriile templelor, ca Jertfă pentru zeitate".

Profeţii şi cronicarii n-au exagerat câtuşi de puţin. Cât de întemeiate erau cuvintele lor aspre s-a văzut abia după marile descoperiri de la Ras Şamra.

Pe coasta de nord a Siriei se întinde, chiar în faţa extremităţii sudice a Ciprului, Mînet el-Beidâ, Portul Alb. Valurile Mării Mediterane se sparg aici într-un minunat joc de culori, care trece de la verde deschis până la violet închis, de stâncile de calcar albe ca zăpada. Mase uriaşe de nori împresoară piscul singuratic al lui Djebel Aqra. Băştinaşii povestesc că pe timpuri ar fi fost locuinţa zeilor strămoşilor lor.

în 1928, în timpul aratului, un ţăran descoperă în apropierea mării un gang subteran lung. O primă examinare arată că acesta conduce la o cameră mortuară. Este vorba despre o criptă în stil micenian.

La vestea acestei descoperiri, Franţa, care administrează Siria prin mandat, reacţionează cu repeziciunea obişnuită. Monsieur Dussaud, conservatorul antichităţilor orientale de la Luvru, îl trimite pe profesorul Claude F.A. Schaeffer, împreună cu alţi câţiva specialişti, la Portul Alb. îi aşteaptă descoperiri fascinante!

La 800 de metri de plajă şi de mormântul micenian se ridică un dâmb artificial, înconjurat de mur-murul vesel al braţelor unui torent. Dintotdeauna

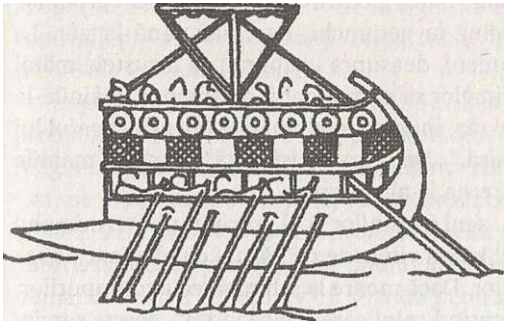

Fig. 57. Corabie feniciană cu vâsle

s-a numit în popor Ras eş-Şamra, „Capul de fenicul". într-adevăr, pe bătrânul morman de ruine care adăposteşte rămăşiţele oraşului fenician Ugarit, creşte mult fenicul. Viaţa acestei reşedinţe regale s-a stins pentru totdeauna acum trei mii de ani, în urma asaltului popoarelor mării.

Schaeffer are la săpăturile pe Capul de fenicul un noroc nemaiîntâlnit. Pentru că aici apare, în sfârşit, mult căutata dovadă a atât de des amintitelor culte ale Canaanului. între două temple, dintre care unul îi era consacrat zeului Baal, iar celălalt zeului Dagon, el găseşte, în mijlocul unor case de negustori bogaţi, casa Marelui Preot al Ugaritului, care, după cum arată numeroasele tăbliţe de scris păstrate, deţinea o bibliotecă impresionantă. Ochiul expert al lui Schaeffer îşi dă seama imediat că cel care le scrisese trebuie să fi folosit un alfabet fenician necunoscut până acum. Trei învăţaţi - profesorul german H. Bauer de la Universitatea Halle şi francezii C. Virolleaud şi E. Dhorme - reuşesc, surprinzător de repede, în 1930, să-l descifreze. Documentele bilingve - una dintre limbi fiind un dialect canaanean arhaic, care seamănă întrucâtva cu ebraica premozaică - se ocupă exclusiv cu zeii şi cultele vechiului Canaan, cu care Israel a avut, la intrarea sa în Ţara Făgăduinţei, prima întâlnire cu consecinţe serioase.

Miturile şi obiceiurile descrise în această documentaţie unică sunt pline de acţiuni sângeroase desfăşurate în jurul unor zei şi semizei şi arată ce importanţă deosebită revenea în Canaan ritualurilor pentru zeiţele fertilităţii.

Cultul fertilităţii pătrundea în Canaan până în cotidian. Sub fiecare dintre casele dezgropate se află o criptă, în care locuitorii din Ugarit îşi îngropau morţii. Spre adânc pornesc nişte ţevi de lut cu forme ciudate; pe această cale li se dădeau morţilor apă, vin şi ulei, carnea şi sângele animalelor sacrificate! Nici măcar în faţa tărâmului morţilor nu se opreau cultele fertilităţii. Vasele în formă de pâlnie nu lasă nici un dubiu în această privinţă. Ele sunt decorate cu simbolurile corespunzătoare.

în ritualurile pentru cei vii, mătrăguna joacă un rol important. Vechii canaaniţi şi fenicienii îi atribuiau acestei rădăcini cărnoase proprietăţi afrodisiace. Se credea că ar avea proprietatea de a trezi iubirea şi de a vindeca nefertilitatea.

Crude şi sălbatice sunt Astarte şi Anat, zeiţe ale fertilităţii şi ale războiului în acelaşi timp. Epopeea lui Baal din Ugarit o descrie pe zeiţa Anat: „Cu putere i-a secerat pe locuitorii oraşelor, a omorât poporul de pe coasta mării, i-a exterminat pe bărbaţii de la răsărit." Ea îi împingea pe bărbaţi în templul ei şi încuia porţile, astfel încât să nu poată scăpa nimeni. ,Arunca scaune asupra

tinerilor, mese asupra războinicilor, bănci pentru picioare asupra bărbaţilor puternici." Sângele îi ajungea până la genunchi, ba chiar până la gât. La picioarele ei zăceau capete de oameni, deasupra ei zburau ca lăcustele mâini de oameni. îşi lega capetele victimelor ei ca podoabă pe spinare, mâinile la cingătoare. „Ficatul ei se umfla de râs, inima ei era plină de bucurie, ficatul lui Anat era plin de bucurie răutăcioasă." „Dacă era satisfăcută", îşi spăla mâinile în sânge de om închegat şi apoi trecea la alte lucruri.

Anat este sora şi soţia lui Baal, zeul furtunilor şi al precipitaţiilor. Animalul lui simbolic este taurul. Baal fertilizează vitele de pe păşuni cu ploaie, ca să se îngraşe. Are grijă şi de înmulţirea lor. Dacă moare la schimbarea anotimpurilor, dacă este copleşit „ca taurul sub cuţitul celui care aduce jertfa", aceste sarcini sunt preluate de fiul său. „Atunci fiii lui Israel au început a face rele înaintea Domnului şi s-au apucat să slujească Baalilor" (Judecători 2:11). La Haţor a putut fi dezgropat abia de curând imaginea unuia dintre acei idoli din Israel. A fost găsit în mijlocul unuia dintre acele locuri de cult păgâne pe care fiii lui Israel le ridicaseră, după relatările Bibliei, în multe regiuni spre a-i sluji pe zeii străini. în mijlocul unei zone mărginite de pietre plate, în care se află două locuri pentru jertfa prin ardere din perioada preisraelită, se găsea lângă arme un urcior de lut. Acesta conţinea, alături de alte figurine votive din bronz, şi figurina unei zeităţi aşezate - a unui „Baal".

Fig. 58. Placheta de aur reprezentând o zeiţă a fertilităţii

La Ugarit, prof. Schaeffer găseşte şi mici imagini şi amulete ale lui Astarte. Sunt din aur şi lut şi sunt nude. Simbolurile lor sunt şerpi şi porumbei, renumiţi în Orientul antic pentru fertilitatea lor.

Zeiţele fertilităţii erau venerate în special pe dealuri şi înălţimi. Aici li se ridicau „aşerele", li se plantau „ţepele sfinte", copaci sub care se desfăşurau „cultele", după cum se sugerează adesea şi în Biblie: „Şi-au făcut înălţimi, idoli şi Astarte pe orice deal înalt şi sub orice copac umbros." (III Regi 14:23)

Abia de când avem rezultatele ştiinţifice ale cercetării privitoare la zeii Canaanului, la cultele Feniciei, putem să ne dăm seama cu adevărat ce uriaşă luptă morală au avut de dus fiii lui Israel.

Cât de mare era tentaţia pentru un popor simplu de păstori, cât de periculoase ispitele! Nu numai o dată cultele lui Baal prinseseră rădăcini adânci, pătrunseseră până în templul lui Iahve, până în Sfânta Sfintelor.

Fără legea sa morală strictă, fără credinţa în Dumnezeul unic, fără figurile ieşite din comun ale profeţilor săi, Israel nu ar fi făcut faţă niciodată acestei confruntări cu Baalii, cu cultul prostituatelor zeiţelor fertilităţii, cu Astarteele şi înălţimile!

Dacă se privesc lucrurile într-o oarecare măsură „cu ochi biblici", rezultă, fără îndoială, o asemenea imagine. Studierea exactă a descoperirilor arheologice -

în special a tăbliţelor scrise - de la Ugarit a adus între timp la lumină nu doar contradicţii, ci şi concordanţe remarcabile între concepţiile religioase biblice şi cele ale vechiului Canaan.

în general Biblia lasă tot mereu să se subînţeleagă că unele lucruri au fost probabil cu totul altfel decât par să fi fost la prima vedere. Spre exemplu, religia originară, populară, practicată într-adevăr de „fiii lui Israel" trebuie să fi fost, pe perioade îndelungate, cu totul altfel decât ar fi vrut-o autorii scrierilor biblice. Pentru că tot mereu profeţii găseau motive de mânie, în permanenţă autorii biblici se plângeau de „slujirea idolilor" şi de „viţeii de aur". Chiar şi numai din astfel de observaţii rezultă până la urmă inevitabil că trebuie să fi fost la modă culte de care o parte a populaţiei era evident ataşată, care nu corespundeau cu ceea ce autorii biblici considerau a fi norma în vigoare şi, de aceea, erau criticate.

Pentru felul în care trebuie să fi arătat realitatea să dăm doar câteva exemple. Faptul că Rahela, soţia „patriarhului" biblic Iacov, a furat „idolii casei" (terapim) de la tatăl său (Facerea 31:19 şi urm.) l-am amintit deja în alt context, iar un şarpe-idol din cupru din perioada nomadă (Numerii 21:9) a fost venerat în Templul de la Ierusalim (IV Regi 18:4) până în vremea regelui Iezechia al regatului Iuda (pe la 700 î.Hr.). Ba chiar şi ziditorul Templului, Solomon, a tolerat - spre nemulţumirea autorilor biblici - ca doamnele din haremul lui să venereze zeităţi şi să practice culte cu care autorii biblici nu voiau să-l asocieze pe el, deoarece li se părea a fi un cusur. în plus, el nu doar a ridicat sanctuarele corespunzătoare pe Muntele Măslinilor (III Regi 11:1-8; IV Regi 23:13), ci chiar a participat la astfel de culte. La fel au procedat aproape toţi conducătorii israeliţi şi evrei de după el. Chiar şi despre un fanatic ca sângerosul Iehu al Israelului (842/841-815/814 î.Hr.), care i-a scăldat într-o oribilă baie de sânge pe adepţii lui Baal (IV Regi 10:18-28), s-a spus că ar fi participat la culte neortodoxe (ibidem 10:29). Erau răspândite peste tot, şi la „fiii lui Israel", figurine nude ale „Astarteei", iar arheologul britanic Kathleen M. Kenyon a dezgropat oarecum „la umbra Templului" - a Templului lui Solomon de la Ierusalim - o încăpere care avea un stâlp ritualic şi s-a dovedit a fi un lăcaş de cult păgân. Nu, religia populară practicată realmente de „fiii lui Israel" arăta probabil puţin altfel decât vrea Biblia să ne facă să credem. Ea însăşi lasă să transpară prea multe în sensul acesta.

în timp ce, însă, pe de o parte, în „Ţara Sfântă" lucrurile nu decurgeau întotdeauna într-un mod biblic-ziditor, pe de altă parte nici la vecinii lui Israel, atât de des criticaţi în Biblie, nu lipsea nicidecum întruchiparea dumnezeiască a principiilor morale. Şi canaaniţii cunoşteau reprezentarea „biblică" - aşadar, aceasta nu se limita la Biblie - a împărăţiei lui Dumnezeu, ba chiar putem observa cu surprindere - după ce ne-am familiarizat, datorită textelor de la Ugarit, cu vechi zeităţi canaanite ca El şi Baal -măsura mare în care şi-au găsit expresia, în aceste figuri de zei, idei religioase pe care le reîntâlnim mai târziu în Biblie. Se ajunge atât de departe, încât chiar şi împărătescul Dumnezeu al

Bibliei este „Dumnezeul tuturor dumnezeilor" (Psalmii 95:3; 96:4; 97:7, 9), ceea ce are, desigur, sens numai dacă, pe lângă el, se mai crede şi în alţi zei. Asemenea Baalului ugaritic, are şi regele biblic al dumnezeilor „muntele său sfânt" la miazănoapte (Psalmul 48:3). Ştim de la arheologul biblic Otto Eißfeldt din Halle la care munte se referă: la Zaphon, respectiv Mons Casius, care astăzi se numeşte Djebel al-Aqra, este înalt de 1770 m, se vede până departe, dar este adesea acoperit de nori şi se află la 30 de kilometri nord de Ras Şamra de pe coasta mediterană a nordului Siriei. Şi, aşa cum Baal ca zeu al furtunii călăreşte pe nori, şi Dumnezeul Bibliei se deplasează pe nori şi pe aripile vântului (Psalmul 104:3).

Dar El şi Baal întruchipau - în pofida tuturor admonestărilor profeţilor - şi valori morale. Astfel, El era „sfânt", iar Baal se îngrijea - la fel ca Dumnezeul legământului biblic - de dreptate, ca „judecător". Prin aceasta Biblia este confirmată şi lămurită dintr-o direcţie din care ne-am fi aşteptat cel mai puţin. Tocmai religia atât de ponegrită şi de blestemată a vechiului Canaan ne-a ajutat să ajungem la o înţelegere nouă a celor spuse de Biblie referitor la însăşi „religia părinţilor". Ba chiar, când „patriarhii" biblici i se adresau lui El-Elion (cel „Preaînalt"), El-Olam („cel Străvechi", „cel Veşnic"), El-Roi („acela care se arată" sau „care mă vede") şi El-Şaddai („cel înalt" sau „Atotputernic"), atunci aceste rugăciuni le erau adresate - mulţi savanţi nu se îndoiesc de asta - „zeului principal" canaanit El într-una dintre variantele sale locale.

El şi Baal au fost regii-zei ai panteonului canaanit. în locul lor a trecut mai târziu Iahve, dumnezeul „Poporului Ales" al Bibliei. Au existat, însă, anumite diferenţe. El era mai degrabă static, odihnindu-se în sine, inaccesibil, Baal, în schimb, era mai degrabă dinamic, activ, prezent. După un mit canaanit, El crease lumea, Baal, în schimb, îi dăruia mereu fertilitate nouă şi viaţă nouă. El era zeul îndepărtat, Baal zeul apropiat. Iahve, Dumnezeul biblic al „celor aleşi", reuneşte trăsăturile esenţiale ale celor doi. Dominaţia lui asupra celorlalţi dumnezei a fost imaginată mai radicală, până la negarea totală a tuturor dumnezeilor de lângă el.

Un lucru este limpede: un Dumnezeu atât de împărătesc, lângă care până la urmă alţi dumnezei nu au mai avut loc nici măcar ca supuşi, nu putea, fireşte, să aibă o mitologie, a cărei bogăţie le dădea vechilor zei ai Canaanului ceva bizar pentru înţelegerea noastră, pentru că mitul ar fi presupus să nu se renunţe la existenţa şi a altor dumnezei...

Capitolul cinci

Puterea mondială Ninive apune

Assurbanipal pradă Teba • Imperiu mondial de la Nil la Golful Persic • „Marele şi renumitul Asnafar" • Vânători de animale mari cu arc şi săgeată • Puterea Asiriei este secătuită • Prins între două puteri • Mezii şi caldeii se înarmează • Hoarde de sciţi în Palestina • Ninive se transformă într-un morman de dărâmături • „Semiluna Fertilă" răsuflă uşurată • Drăcuşorul greşelilor de ortografie din textul biblic • O descoperire a lui Gadd la Londra • Prinţul moştenitor Nabucodonosor al Babilonului

OARE TU EŞTI MAI BINE ÎNTĂRITĂ DECÂT NO-AMON, CEA AŞEZATĂ PE MALURILE NILULUI, ÎNCONJURATĂ DE APĂ... / ETIOPIA ÎMPREUNĂ CU EGIPTUL ERAU NESFÂRŞITA EI PUTERE... / DAR ŞI EA A FOST SURGHIUNITĂ ŞI DUSĂ ÎN ROBIE! ŞI TOT AŞA PRUNCII EI AU FOST ZDROBIŢI LA RĂSPÂNTIILE TUTUROR ULIŢELOR... (Naum 3:8-10)

în 664 î.Hr. asirienii au înregistrat cel mai mare triumf din întreaga lor istorie. Regele Assurbanipal a cucerit capitala cu, după Homer, o sută de porţi a Egiptului de Sus, T-apet, pe care grecii o numeau Teba şi care până atunci fusese considerată de necucerit. Un eveniment care a făcut senzaţie în lumea Orientului antic, din Semiluna Fertilă până dincolo, în Grecia. Asirianul a jefuit metropola, ale cărei temple adăposteau comori imense. „întregul oraş l-am cucerit... argint, aur, nestemate, întregul avut al palatului său, veşminte colorate, pânzeturi, cai splendizi, sclavi şi sclave, două obeliscuri mari din bronz strălucitor cu o greutate de 2 500 de talanţi, porţile templului le-am luat din locul lor şi le-am adus în Asiria. O pradă uriaşă de o valoare inestimabilă am luat din Teba", jubilează Assurbanipal.

Maşina de război asiriană făcuse una cu pământul renumitul oraş al templelor de pe Nil. Rezultatele săpăturilor confirmă întru totul catastrofa descrisă de profetul Naum şi de cuceritorul însuşi. Metropola Egiptului de Sus nu şi-a mai revenit niciodată după această lovitură.

După această campanie de cucerire, asirienii au avut lumea de atunci la picioare. De la cursul superior al Nilului până la munţii Armeniei şi la gurile Eufratului popoarele erau aservite, statele înjosite, transformate în vasali.

Abia ajunsese Asiria să domine lumea, când puterile au şi început să-i slăbească. Assurbanipal deja nu mai este un cuceritor şi un războinic de talia tatălui său Esarhadon, ca să nu mai vorbim de teribilul său bunic Sanherib. Assurbanipal, „strălucitul şi marele Assurbanipal" (I Ezdra 4:10), are alte interese.

După lungul şir de tirani cu mâinile pătate de sânge, acest asirian are un merit deosebit. El a pus să fie copiate marile opere ale literaturii akkadiene,

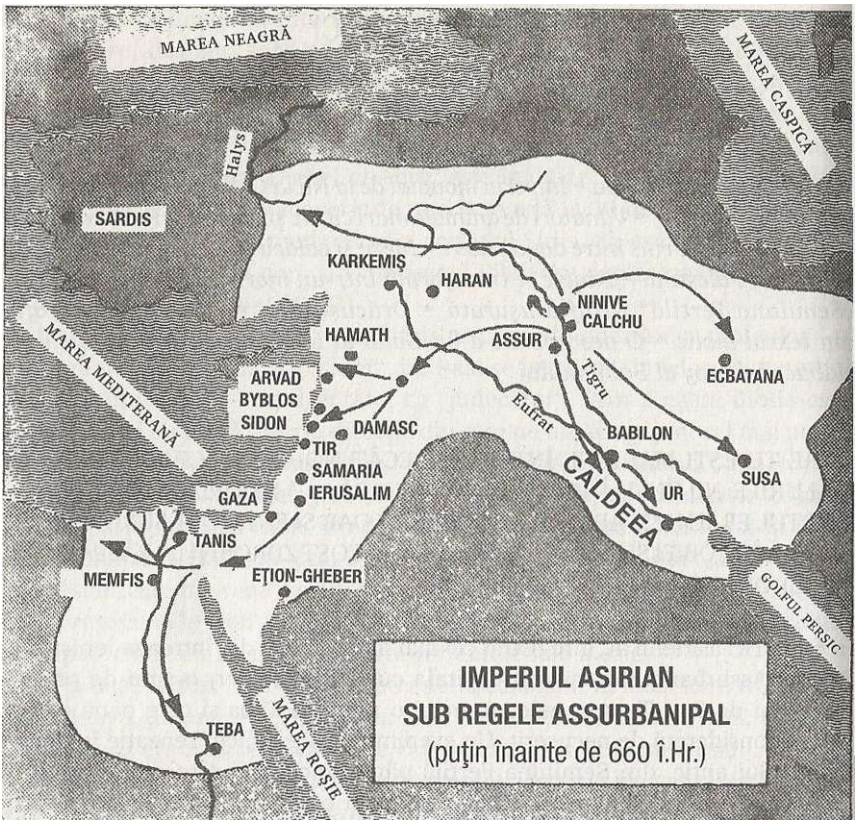

printre care se numără şi epopeea babiloniană a creaţiei; a pus să fie întocmite dicţionare şi gramatici ale diverselor limbi care se vorbeau în uriaşul său imperiu. Biblioteca fondată şi organizată de el la Ninive este cea mai mare şi cea mai importantă a Orientului antic. Fără această culegere preţioasă omenirea ar fi cu mult mai săracă în ceea ce priveşte gândirea şi poezia Semilunii Fertile până în cea mai timpurie perioadă a sa.

Cu toate acestea, sălbăticia acestei ultime mlădiţe importante a dinastiilor asiriene nu este totalmente îmblânzită. în afară de artă şi literatură, el iubeşte şi vânătoarea. Assurbanipal este vânător de animale mari în adevăratul sens al cuvântului, iar urmaşii săi în această meserie cu greu i-ar putea face faţă. Nu cu avionul, nu cu 100 de kilometri pe oră în jeepul blindat, nu cu puşca telescopică pentru elefanţi, care permite să dai lovitura mortală de la o distanţă sigură, unde nu ameninţă nici o lovitură de labă şi nici un colţ de fildeş, atacă sălbăticiunile acest vânător de animale mari al Antichităţii. în marile reliefuri, minunat de vii, care s-au mai găsit în palatele sale de pe Tigru, le vânează în

carul de vânătoare uşor, pe două roţi, sau chiar călare, cu arcul şi săgeata sau cu spada. „30 de elefanţi, 257 de animale sălbatice, 370 de lei" enumeră cu mândrie textele în cuneiforme ale lui Assurbanipal.

„Vai de cetatea cea vărsătoare de sânge... mulţime de răniţi, grămezi de cadavre, leşuri fără de sfârşit, hoituri, care stau în cale..." (Naum 3:1,3).

Astfel prevesteşte profetul Naum sfârşitul cetăţii Ninive, sfârşitul imperiului mondial al unei tiranii sângeroase de secole.

Odată cu moartea lui Assurbanipal începe brusc şi rapid prăbuşirea. Noile mari puteri ale indo-arienilor şi ale semiţilor prind acea structură uriaşă în menghină, o zdrobesc şi îşi împart prada mamut între ei.

La nord-est luase naştere, în munţii Iranului, regatul mezilor. Atunci „a preluat domnia Cyaxares", scrie Herodot, „care a unit toată Asia de dincolo de Halys sub puterea lui. Acum i-a strâns pe toţi cei pe care îi stăpânea şi a pornit spre Ninive, pentru a cuceri oraşul acesta."

în sud-estul Mesopotamiei se ivise al doilea adversar demn de luat în seamă al asirienilor. De la marginea ţării iubitoare de cultură din sudul gurii de vărsare a Eufratului, acolo unde se găsea şi „Urul Caldeii", pătrunseseră triburi semitice şi aduseseră forţe noi în bătrânul regat din jurul Babilonului. îşi spuneau „caldei". Merodac-Baladan, care deja cu un secol înainte stârnise senzaţie şi îi făcuse lui Assur, timp de zeci de ani, atâtea probleme, fusese unul dintre ei.

între timp, compatrioţii lui, care veniseră val după val, reuşiseră să se infiltreze în toată ţara. în 625 î.Hr. un caldeu a reuşit să ia în stăpânire sudul Mesopotamiei. Nabopalossar devine rege şi întemeietor al Regatului Noului Babilon. Caldeii au şi ei un singur scop, zdrobirea Asiriei.

în acelaşi timp în care, la nord şi la sud, cele două puteri stau la pândă pentru a-i da Asiriei lovitura de mbarte, din spaţiul caucazian pătrunde în Semiluna Fertilă o hoardă sălbatică, trece prin Media şi invadează Imperiul Asirian. Sunt sciţii. Prădând şi incendiind, înaintează din Mesopotamia prin Palestina până la graniţele Egiptului.

Prin zona de coastă de la Marea Mediterană năvăleşte şirul de nestăpânit al călăreţilor sciţi. Zvonuri încărcate de groază le-au luat-o înainte. Locuitorii regatului Iuda trebuie să-i fi văzut de pe dealurile lor; profetul Sofonie vede înfiorat ce o să urmeze. „Căci Gaza va fi părăsită şi Ascalonul dărâmat; în miezul zilei va fi scos poporul din Aşdod şi Ecronul va fi ras de pe pământ... / seara se vor sălăşlui în casele din Aşcalon..." (Sofonie 2:4, 7)

„S-au năpustit asupra Egiptului", povesteşte Herodot, „şi când erau în Siria palestiniană le-a ieşit înainte Psammetichos, regele Egiptului, şi, cu daruri şi rugăminţi, i-a oprit să meargă mai departe. Şi apoi când sciţii, în timp ce se retrăgeau, s-au aflat în oraşul sirian Aşcalon, câţiva, puţini, au rămas în urmă şi au jefuit sanctuarul Afroditei Urania. Acum, pe acei sciţi care au jefuit sanctuarul din Aşcalon şi pe urmaşii lor din toate timpurile zeiţa i-a lovit cu o boală femeiască."

După un deceniu, acest popor de călăreţi asiatici a dispărut ca un coşmar, în Palestina, amintirea sciţilor s-a păstrat în numele unui oraş. Vechiul Bet-Sean a devenit Skythopolis („Oraşul sciţilor"). Ce e drept, nu se ştie cum a ajuns oraşul la numele acesta. Urme ale unei ocupaţii scite nu s-au găsit, cum nu s-au găsit nici urmele vreunei garnizoane de mercenari sciţi, care ar fi, de asemenea, o posibilă sursă a numelui. Astfel „Oraşul sciţilor" rămâne unul din numeroasele mere ale discordiei pentru savanţii care s-au specializat în arheologia Ţării Sfinte.

Acum înaintează pe două flancuri mezii şi babilonienii din Noul Regat, simultan de la nord şi de la sud, împotriva asirienilor. Assur, puternicul oraş-cetate de pe Tigru, cade primul în 614 î.Hr. „Regele Babilonului şi armata lui, care plecaseră în ajutorul medului, n-au ajuns la timp la bătălie. Regele Babilonului şi Cyaxares s-au văzut pe ruinele oraşului", se spune într-o cronică a Regatului Nou, „şi s-au legat ca prieteni şi aliaţi... Au luat o pradă mare, de nemăsurat, din oraş, au transformat oraşul într-o colină de dărâmături şi moloz."

în 612 î.Hr. mezii şi babilonienii Regatului Nou şi-au atins scopul: după o „luptă teribilă oraşul a fost cucerit"; Ninive a căzut pradă distrugerii! „Atunci El va întinde mâna Sa şi spre miazănoapte şi va nimici Asiria, va pustii Ninive şi o va preface în pustietate", spusese profetul Sofonie (Sofonie 2:13), iar acum se întâmplase. Centrul de comandă Ninive era distrus şi ars, el care timp de secole adusese, prin campanii de cucerire şi ocupaţie, prin tortură, teroare şi deportări în masă, doar sânge şi lacrimi asupra Lumii Vechi.

Semiluna Fertilă a răsuflat uşurată. Popoarele chinuite au fost cuprinse de o mare bucurie, au încolţit noi speranţe.

Şi în regatul Iuda.

încă de când, după moartea lui Assurbanipal, detestatul colos asirian a fost scuturat de primele frisoane ale colapsului, regele Iosia interzisese fără a sta mult pe gânduri cultele de stat străine. Era mai mult decât un act de rezistenţă religioasă. însemna clar anularea relaţiei de vasalitate, pentru care zeii de la Ninive, importaţi cu forţa, erau consideraţi un simbol. Cu toate aceste zeităţi impuse „a izgonit după aceea pe preoţii idolilor... şi care tămâiau pe Baal, soarele, luna, stelele şi toată oştirea cerului... a sfărâmat stâlpii idoleşti şi a tăiat Aşerele..." (IV Regi 23:5, 14)

Reformele lui Iosia au pregătit terenul pentru un nou sentiment religios şi naţional care, la aflarea veştii despre căderea cetăţii Ninive, s-a transformat într-o adevărată beţie a libertăţii.

Cu totul pe neaşteptate intervine, însă, un eveniment care ameninţă să distrugă dintr-o dată totul: „în zilele lui s-a dus Faraonul Neco, regele Egiptului, împotriva regelui Asiriei, la râul Eufratului. Atunci a ieşit Iosia în întâmpinarea lui, iar acela când l-a văzut l-a omorât la Megiddo" (IV Regi 23:29). Acest text biblic este un exemplu de-a dreptul clasic pentru felul în care un singur cuvânt poate răsturna sensul unei relatări. Aici cuvântul împotriva, folosit greşit, îl face pe Iosia complicele detestatului tiran. Cândva s-a copiat greşit cuvântul

„împotriva". în realitate faraonul Neco s-a dus în ajutorul asirianului, aşadar „înaintea" lui. Doar printr-o descoperire întâmplătoare asirologul C.I. Gadd şi-a dat seama că aici este vorba despre o greşeală de ortografie istorică.

Locul descoperirii - un muzeu - iese cu totul în afara şabloanelor istorice. în 1923, Gadd traducea la British Museum un fragment scris cu caractere cuneiforme, foarte deteriorat, care fusese dezgropat cu ani în urmă în Mesopotamia.

Acesta spunea următoarele: „în luna Du'uz (iunie/iulie) regele Asiriei şi-a adus o mare armată egipteană şi s-a suit împotriva Haranului, pentru a-l cuceri... Până în luna Ului (august/septembrie) a luptat împotriva oraşului, însă nu a obţinut nimic."

„Marea armată egipteană" erau forţele armate ale faraonului Neco.

După căderea cetăţii Ninive, rămăşiţe ale forţei armate asiriene se retrăseseră în nordul Mesopotamiei. Regele lor a întreprins o încercare disperată de a recuceri de acolo ceea ce pierduse. în acest scop îi venise în ajutor faraonul Neco. însă, când după o luptă de două luni, nu a putut fi cucerit nici măcar oraşul Haran, Neco a plecat înapoi.

La apariţia trupelor egiptene în Palestina, regele Iosia s-a decis să împiedice, cu orice preţ, ajutorul armat egiptean să ajungă la detestaţii asirieni. Aşa s-a întâmplat că mica armată a iudeilor a pornit împotriva armatei egiptene mult superioare, iar confruntarea lor s-a sfârşit tragic la Megiddo. „Nekos", scrie Herodot, „i-a învins şi pe sirieni într-o bătălie pe uscat la Magdolos."

Pe drumul de întoarcere în Egipt, faraonul Neco îşi dă importanţă ca stăpân al Siriei şi Palestinei. în regatul Iuda statuează un exemplu, spre a nu lăsa nici un dubiu în privinţa celor de care depinde acum ţara. Ioahaz, fiul şi succesorul lui Iosia, este dus, după ce i se ia titlul de rege, ca prizonier la Nil (IV Regi 23: 31-34). în schimb, Neco îl urcă pe tron pe alt fiu al lui Iosia, Eliachim, al cărui nume îl schimbă în Ioiachim (IV Regi 23:34).

Egiptologii nu au putut prezenta până acum nici un poem triumfal al faraonului Neco. „Haina în care a comis tocmai aceste fapte", a aflat Herodot un secol şi jumătate mai târziu de la preoţi egipteni, a consacrat-o templului lui Apollo din Milet, ca mulţumire pentru participarea mercenarilor greci la campania sa. în ţara cucerită a lăsat în urmă doar o stelă. Aceasta poartă, în scriere hieroglifică, numele său. Fragmentele ei au rămas la Sidon.

Patru ani mai târziu - în 605 î.Hr. - visul lui Neco despre supremaţia asupra „Asiei", cum o numiseră mereu predecesorii săi, era spulberat.

Pe când încasa tribut în Palestina, altundeva se decisese deja în privinţa „cuceririi" sale. După victoria comună, mezii şi babilonienii Regatului Nou împărţiseră între ei imperiul asirienilor. Mezii au anexat nordul şi nord-estul, Babilonul sudul şi sud-vestul. Astfel Siria şi Palestina i-au revenit regelui Nabopolassar. Acesta, care între timp îmbătrânise şi nu mai făcea faţă efortului, l-a trimis pe prinţul moştenitor caldeu, fiul său Nabucodonosor, să ia în stăpânire noile ţări.

Neco, ce e drept, a făcut o încercare de a rezista, dar aceasta a eşuat jalnic La Karkemiş, în aceeaşi regiune în care cu patru ani în urmă vrusese să vină în ajutorul ultimului împărat asirian, a suferit o înfrângere dezastruoasă la renumita trecere din Mesopotamia în Siria de Nord peste Eufrat (Ieremia 46:2).

Neco s-a retras prin Palestina, urmărit de batjocura şi dispreţul profetului Ieremia. „Iar lui Faraon, regele Egiptului, daţi-i nume: «Zarvă care scapă clipa hotărâtoare!»... Glasul lor se aude ca şuierul şarpelui..." (Ieremia 46:17, 22)

După această fugă ruşinoasă regatul Iuda nu l-a mai văzut niciodată pe Neco. „Regele Egiptului n-a mai ieşit din ţara sa, pentru că regele Babilonului a luat regelui Egiptului tot ce avea acesta, de la râul Egiptului până la râul Eufratului" (IV Regi 24:7). Prinţul moştenitor caldeu nu s-a putut folosi pe deplin de victoria sa de la Karkemiş. Deoarece în timpul luptei i-a parvenit vestea morţii tatălui său, a trebuit să se întoarcă la Babilon. După ce Nabucodonosor s-a urcat pe tron, treburile guvernării, mai importante, l-au reţinut în anii următori în propria ţară.

Astfel regatul Iuda a scăpat de o nouă ocupaţie; se afla în mâinile propriului destin.

Referitor la ceea ce s-a întâmplat în amănunt în jurul trecerii în secolul al Vl-lea î.Hr. în regatul Iuda, lipsesc relatări din vremea respectivă. Nici Biblia nu oferă o imagine clară a momentului, spre exemplu, în care caldeii au apărut pentru prima dată în ţară sau în care au început să ceară tributuri. Regii Regatului Nou Babilonian nu au lăsat în urmă, asemenea predecesorilor lor, asirienii, anale concludente. Inscripţiile de pe clădiri doar sugerează evenimentele istorice.

Capitolul şase

Ultimele zile ale regatului Iuda

Prima deportare • Regele Ioiachimpe listele de la curtea din Babilon • Descoperire în pivniţa muzeului din Berlin • Nabucodonosor despre cucerirea Ierusalimului • A *doua campanie punitivă • Blocuri de ştiri din lut • Moartea tragică a lui Starkey • Pirotehnia pionierilor babilonieni • Tabula rasa pentru arheologi?*

ÎN ZILELE LUI IOIACHIM A VENIT CU RĂZBOI NABUCODONOSOR, REGELE BABILONULUI, ŞI IOIACHIM A AJUNS SUPUSUL LUI TIMP DE TREI ANI... (IV Regi 24:1)

în jurul trecerii în secolul al Vl-lea î.Hr. au loc întâmplările nefaste care, în câţiva ani, vor şterge pentru totdeauna şi regatul Iuda din istoria Orientului antic. Asupra micului stat vasal de pe Iordan şi asupra locuitorilor săi se prăvălesc acum, cu o grabă înspăimântătoare, evenimentele care au ca urmare perioada de cea mai amară suferinţă a regatului. Ele se sfârşesc cu plecarea în exil, cu deportarea în Babilonia.

Mai întâi a fost refuzul tributului şi revolta împotriva noului stăpân. în 597 î.Hr. se porneşte în regatul Iuda rebeliunea deschisă. Regele Ioiachim „apoi s-a răsculat împotriva lui" (IV Regi 24: 1).

La început Nabucodonosor nu intervine personal. Poate nu i s-a părut destul de important; într-un imperiu mare, răscoalele locale nu sunt o raritate. Mai întâi se limitează la introducerea în luptă a unor bărbaţi din Moab, Amon şi Siria, cărora le dă ca sprijin trupe caldee regulate. Acestea, însă, nu par să fi devenit stăpâne pe situaţie. Abia acum Nabucodonosor pleacă degrabă în regatul Iuda.

Deja mărşăluieşte, cu o forţă armată considerabilă, spre Palestina, când moare Ioiachim pe neaşteptate. Se pare că este singurul rege al regatului Iuda al cărui portret îl avem deocamdată. La Ramat-Rahel lângă Ierusalim, unde a fost găsită o citadelă regală din vremea lui Ioiachim, a ieşit la lumină abia de curând un ciob cu un contur desenat care este considerat a fi un portret al lui Ioiachim. Urmează pe tron fiul lui Ioiachim: „Iehonia era de optsprezece ani când s-a făcut rege şi a domnit în Ierusalim trei luni. / în vremea aceea slujitorii lui Nabucodonosor, regele Babilonului, au venit asupra Ierusalimului şi au împresurat cetatea. Iar după ce slugile lui au înconjurat cetatea, a venit şi regele Nabucodonosor. /... şi a dus în robie tot Ierusalimul /...şi a dus şi pe Iehonia la Babilon..." (IV Regi 24:8-15).

în anul 597 î.Hr. regele Ioiachim şi familia sa sunt deportaţi ca prizonieri la Babilon, spune Biblia. Dar cine mai putea verifica autenticitatea acestei

constatări concrete după două mii şi jumătate de ani? Cu toate acestea, ştiinţei i s-a oferit, la sfârşitul secolului al XlX-lea, şansa de a afla mai multe despre locul în care s-ar fi putut afla familia regală din Iuda.

în anul 1899, Deutsche Orient-Gesellschaft (Societatea Orientală Germană) pregăteşte, sub conducerea arhitectului prof. Robert Koldewey, o mare expediţie la celebra colină de ruine „babil" de pe Eufrat. Durata expediţiei este extrem de lungă; cea mai celebră metropolă a Antichităţii, reşedinţa lui Nabucodonosor, este dezgropată în optsprezece ani. La fel şi una dintre cele şapte minuni ale lumii antice, şi anume grădinile suspendate, mult lăudate de călătorii greci de mai târziu, precum şi Etemenanki, legendarul turn al Babilonului. în palatul lui Nabucodonosor şi în alăturata poartă a lui Iştar ies la iveală nenumărate inscripţii.

însă acestea le provoacă savanţilor o oarecare dezamăgire. Spre deosebire de însemnările detaliate ale stăpânitorilor asirieni, în care sunt notate adesea şi numele şi destinul regilor israeliţi şi iudei, textele din Regatul Nou Babilonian nu menţionează aproape nimic altceva decât evenimente religioase şi edilitare din vremea respectivă. Nu conţin, spre exemplu, nici un indiciu referitor la întâmplările din regatul Iuda.

La trei decenii după ce descoperirile extraordinare de la „babil" îşi găsiseră locul în arhive şi muzee, au ieşit la iveală, din imediata apropiere a porţii lui Iştar, o sumedenie de documente unice - la Berlin!

în inima capitalei germane, pe insula muzeelor înconjurată de apele râului Spree, în marea Sală a luminii din Kaiser-Friedrich-Museum, se reconstruise minunata poartă a lui Iştar din Babilon. Ameninţătoare şi stranii, trupurile de un galben strident ale leilor alcătuiau un şir lung pe bucăţile de faianţă smălţuită, pline de culoare, ale drumului procesiunii lui Marduk. La fel ca pe vremuri, acesta i-a condus pe oamenii secolului XX până la splendida poartă, cu dragoni şi tauri sălbatici, consacrată zeiţei Iştar.

în timp ce sus, în Sala luminii, vizitatori din toată lumea stăteau adânc impresionaţi în faţa strălucitoarei şi înaltei porţi duble şi treceau, ca pe vremuri Nabucodonosor, pe sub bolţile ei pe drumul procesiunii, în pivniţele muzeului aşteptau să fie descifrate cam 300 de tăbliţe cu scriere cuneiformă.

Colaboratorii lui Koldewey le scoseseră din clădirile anexe ale palatului lui Nabucodonosor, din apropierea porţii lui Iştar, le numerotaseră şi le puseseră împachetate în lăzi. împreună cu munţi de cărămizi colorate şi smălţuite, cu reliefuri de lei, dragoni şi tauri sălbatici au pornit într-o lungă călătorie spre Berlin, unde întâmplarea a potrivit lucrurile astfel încât vechile tăbliţe se odihneau acum pe malul râului Spree, bine împachetate, aproape la fel de bine ca în Babilon, la doar câţiva metri de poarta lui Iştar.

Asirologul E.F. Weidner se apucă după 1933 să verifice tăbliţe şi cioburile din pivniţele de la Kaiser-Friedrich-Museum. Apoi le traduce bucată cu bucată.

Nu conţin nimic altceva decât liste de la curte, chitanţe de la cămara regală, înregistrări contabile ale birocraţilor antici, tot felul de lucruri seci din viaţa de zi cu zi.

Cu toate acestea, Weidner, tenace, stă zi de zi în pivniţa de sub poarta lui Iştar şi traduce neobosit.

Munca lui destul de monotonă se însufleţeşte brusc. Printre abrutizantele mărunţişuri administrative, Weidner găseşte dintr-o dată însemnări nespus de preţioase ale birocraţiei antice.

în patru chitanţe diferite emise pentru alimente - printre altele este enumerat şi minunatul ulei de susan -, întâlneşte un nume biblic familiar: „Ja'-u-kinu"... Acesta este Ioiachim!

O eroare este exclusă, deoarece Ioiachim este menţionat cu rangul său, „rege al (ţării) Iuda". în plus, chitanţele de lut babiloniene sunt datate în al treisprezecelea an de domnie al regelui Nabucodonosor. Asta înseamnă anul 592 î.Hr., aşadar la cinci ani după căderea Ierusalimului şi deportare. Apoi, intendentul babilonian care se ocupa cu aprovizionarea a enumerat în trei cazuri cinci fii ai regelui, care sunt daţi în grija unui slujitor cu numele evreiesc „Kenaiai".

Alte persoane care îşi primesc raţia din magaziile lui Nabucodonosor sunt „opt oameni ai ţării Iuda", care probabil făceau parte din suita regelui Ioiachim, unul dintre ei fiind un grădinar cu numele Salam-ja-a-ma.

Dacă Ioiachim, regele detronat al regatului Iuda, a trăit împreună cu familia şi suita sa la Babilon, în palatul lui Nabucodonosor, cum se poate deduce din descoperirea lui Weidner, atunci se poate întregi relatarea biblică din Cartea a Patra a Regilor. „Hrana lui i s-a dat de la rege zilnic, până la moartea sa, în toate zilele vieţii sale" (Ieremia 52:34).

O completare senzaţională a evenimentelor de atunci aduce în anul 1955 studierea unor tăbliţe scrise în cuneiforme acum 2 500 de ani, care dormiseră de mult, neluate în seamă şi uitate, la British Museum din Londra. La descifrarea lor, arheologul D.J. Wiseman găseşte, spre marea sa surprindere, următoarea comunicare din cancelaria regelui babilonian:

„în al şaptelea an, în luna Kislev, regele... şi-a mobilizat armata şi a pornit spre ţara Chatti (Siria). în faţa oraşului iudeilor şi-a aşezat tabăra şi a cucerit oraşul pe 2 Adar (16 martie 597 î.Hr.). Pe rege (Ioiachim) l-a luat prizonier, a încredinţat oraşul unui rege după inima lui (Sedechia). A luat dările lor grele şi a pus să fie duse la Babilon."

Aceasta este relatarea originală a cronicii caldeene despre prima cucerire a Ierusalimului de către Nabucodonosor, aşa cum este ea transmisă de Biblie în capitolul 24 din Cartea a Patra a Regilor.

„Iar în anul al nouălea al domniei lui Sedechia, în luna a zecea, în ziua a zecea a lunii, a venit Nabucodonosor, regele Babilonului, cu toată oştirea sa asupra Ierusalimului şi l-a împresurat... / Şi a stat cetatea împresurată până în anul al unsprezecelea al regelui Sedechia" (IV Regi 25:1, 2).

Trecuseră unsprezece ani de la prinderea lui Ioiachim şi prima deportare în Babilon. Acum a sosit vremea care pecetluieşte căderea regatului Iuda.

Ultima scenă în tragedia acestui popor mic oferă un exemplu pentru felul în care relatarea biblică şi descoperirile cercetărilor ilumineză aceeaşi întâmplare din unghiuri diferite, pentru cât de precise sunt şi spusele profetului, pe lângă relatarea oficială din Cartea a Patra a Regilor şi din Paralipomena. Ieremia redă în câteva trăsături situaţii din desfăşurarea ultimelor zile, palpitante şi înspăimântătoare, care, prin descoperirile din Palestina zilelor noastre, sunt confirmate ca adevăruri istorice uluitor de precise.

După prima cucerire a Ierusalimului în anul 597 î.Hr., Nabucodonosor a lăsat regatul Iuda să existe mai departe ca stat vasal. După Ioiachim cel dus în robie s-a urcat pe tron unchiul acestuia, Matania, căruia regele caldeu i-a schimbat numele în Sedechia. După cum se poate trage concluzia din Ieremia 13:19, teritoriul statului a fost micşorat: „Cetăţile din Negheb sunt închise şi n-are cine le deschide" (Ieremia 13:19).

Cu imaginea vie a deportării fraţilor, cu experienţele amare trăite timp de un secol şi jumătate, cu soarta tristă a regatului nordic al Israelului în minte, voinţa de a rezista încă nu a pierit.

La foarte scurt timp deja se aud voci care instigă împotriva Babilonului, care anunţă redobândirea celor pierdute (Ieremia 28:1-4). Profetul Ieremia ridică glasul, prevenitor, însă cercurile antibabiloniene sunt cele care sunt ascultate tot mai mult. Acestea incită poporul la revoltă şi, până la urmă, capătă influenţă şi asupra regelui lipsit de energie şi labil. Se stabilesc legături cu statele vasale vecine. La Ierusalim, la regele Sedechia, are loc o întâlnire a „solilor" din Edom, Moab şi Ammon, precum şi din oraşele-porturi Tir şi Sidon (Ieremia 27:3).

Faptul că în 588 î.Hr. s-a suit pe tronul Egiptului un nou faraon, Apries, se pare că a influenţat în mod hotărâtor decizia de a se revolta (Ieremia 44:30). Noul stăpânitor al Egiptului trebuie să-i fi dat regatului Iuda asigurări în ceea ce priveşte un ajutor armat, deoarece „... s-a lepădat Sedechia de regele Babilonului" (IV Regi 24:20).

în „luna a zecea" (IV Regi 25:1) a aceluiaşi an 588 î.Hr. - era „anul al nouălea" al regelui Sedechia - Nabucodonosor soseşte din Babilon cu o armată puternică. Campania punitivă împotriva regatului rebel Iuda se desfăşoară fulgerător.

Diviziile caldeene formate din pedestraşi, formaţii rapide de cavalerie şi corpuri de care de luptă zdrobesc orice rezistenţă, cuceresc oraş după oraş. Cu excepţia capitalei Ierusalim şi a cetăţilor de graniţă Lachiş şi Azecha din sud, toată ţara este supusă.

Ierusalimul, Lachişul şi Azeca sunt decise să lupte mai departe până la limită: „în vremea aceea oştirea regelui Babilonului se războia împotriva Ierusalimului şi împotriva tuturor cetăţilor lui Iuda, care mai rămăseseră, şi anume împotriva Lachişului şi Azecăi, deoarece din cetăţile lui Iuda numai acestea mai rămăseseră cetăţi întărite." (Ieremia 34:7)

Ultima fază a acestei lupte disperate devine palpabilă pentru posteritate datorită unor mărturii impresionante.

La 30 de kilometri sud-vest de Ierusalim, valea verde Ela pătrunde adânc în munţii regatului Iuda. Valea Stejarului, cum spune Biblia, a fost scena luptei dintre tânărul David şi uriaşul filistean Goliat (I Regi 17:19 şi urm.).

încă mai curge şi mai susură prin stejăriş pârâiaşul din care David a luat „cinci pietricele lucii" pentru praştia sa (I Regi 17:40).

De la pârâu povârnişurile urcă blând până la un vârf de 300 de metri. De aici, de sus, privirile trec peste câmpurile de cereale şi plantaţiile de măslini ale vechii câmpii filistene până la Marea Mediterană, care străluceşte argintie la orizontul dinspre vest. în acest loc englezul dr. Frederick J. Bliss a identificat în 1898 o citadelă cu opt turnuri puternice ca fiind vechiul Azeca, una dintre cele două cetăţi de graniţă necucerite. La exact 20 de kilometri mai la sud ruinele Lachişului ascund mărturii şi mai preţioase. Arheologul J.L. Starkey le smulge în anii 1930, împreună cu expediţia britanică Welcome-Marston, din dărâmăturile uriaşei porţi a oraşului, unde bătălia a fost mai încrâncenată. Optsprezece ostrakoane, cioburi de lut scrise, conţin informaţii despre forturi exterioare, despre puncte de observaţie şi de sprijin ale trupelor iudaice care încă nu sunt înfrânte. Blocuri de lut pentru anunţuri din zilele „lunii a zecea" a anului 588 î.Hr., îi sunt adresate lui „Iaoş, comandantul cetăţii Lachiş". Comunicările mâzgălite în grabă transmit cu fiecare rând tensiunea enormă care a precedat prăbuşirea. Una dintre aceste ultime relatări ale martorilor oculari spune: „Fie ca Iahve să-l lase pe stăpânul meu să audă veste bună chiar acum... suntem atenţi la staţiile de semnalizare de la Lachiş, la semnele pe care le-a dat stăpânul meu, ... nu mai vedem semnalele de la Azeca." Acest mesaj îi spune comandantului Iaoş din Lachiş că Azeca a căzut. Nabucodonosor a putut acum să-şi retragă trupele de genişti pentru asaltul asupra penultimei cetăţi.

Fig. 60. Cetatea întărită Lachiş din regatul Iuda, cu zidul dublu şi poarta de trei ori asigurată

în ianuarie 1938, arheologii britanici ai expediţiei Welcome-Marston se lămuresc, după şase campanii dificile de săpături, în privinţa groaznicului sfârşit al Lachişului.

Este ultimul succes care încoronează viaţa de cercetător a celebrului săpător de la Lachiş, Lesley Starkey. în timpul tulburărilor iscate în ţară este împuşcat de arabi - la patruzeci şi trei de ani - pe drumul de la Lachiş la Ierusalim, în apropiere de Hebron, ca urmare a unei confuzii tragice. în timpul săpăturilor îndelungate îi crescuse barba, iar aceia îl consideraseră evreu!

în anul 701 î.Hr., trupele de asalt ale regelui asirian Sanherib au izbit zidurile Lachişului cu „tancuri" dotate cu berbece. Trupele speciale ale lui Nabucodonosor au aplicat o cu totul altă tehnică spre a-i sili pe locuitori să predea oraşul.

Studierea stratului care conţine urmele distrugerii babiloniene conduce, spre surprinderea lui Starkey, la următorul rezultat: cenuşă. Cenuşă în cantităţi incredibile. Unele straturi sunt groase de câţiva metri, multe, şi astăzi încă - după 2 500 de ani - sunt mai înalte decât zidurile şi valurile de apărare grosolane ale cetăţii. Geniştii lui Nabucodonosor erau specialişti în tehnica incendierii, erau adevăraţi maeştri în aprinderea unor focuri uriaşe!

Au adunat tot ceea ce au putut găsi de lemn, au golit zona din jurul Lachişului de păduri şi copaci, au despădurit colinele pe o distanţă de câteva mile, au stivuit materialul incendiar în grămezi cât casa lângă ziduri şi i-au dat foc. Nenumărate păduri de măslini au căzut pradă topoarelor lor, deoarece stratul de cenuşă conţinea cantităţi enorme de sâmburi de măsline carbonizaţi.

Zi şi noapte uriaşa vâlvătaie s-a înălţat spre cer, un inel de foc s-a prelins pe ziduri în sus. Asediatorii au adus lemne fără întrerupere, până când pietrele au crăpat din cauza căldurii dogoritoare şi zidurile au cedat.

Apoi a căzut şi Lachişul şi a rămas în picioare doar Ierusalimul, asupra căruia s-au putut concentra acum toate forţele babilonienilor. Noua tehnică de incendiere nu putea fi folosită, deoarece rezerva de copaci din jurul Ierusalimului fusese tăiată de mult, pe vremea patriarhilor şi a cuceririi lui Iosua (Iosua 17: 15, 18), cu excepţia câtorva pădurici sărace şi hăţişuri. Ierusalimul trebuia, aşadar, pregătit pentru asalt cu dispozitive de izbire şi de asediere.

Ierusalimul a fost asediat şi apărat eroic timp de 18 luni: „Şi a stat cetatea împresurată până în anul al unsprezecelea al regelui Sedechia" (IV Regi 25:2).

Ceea ce i-a făcut pe cei asediaţi să reziste, deşi foamea bântuia deja prin oraş şi făcea victime, a fost speranţa disperată că vor primi ajutor din Egipt.

Această speranţă a părut să se împlinească, deoarece babilonienii s-au retras brusc. „Oştirea lui Faraon a ieşit din Egipt, iar Caldeii, care împresuraseră Ierusalimul, auzind vestea aceasta, s-au retras de la Ierusalim" (Ieremia 37:5). într-adevăr, după cum menţionează şi Herodot, a urcat atunci o armată a faraonului Apries din ţara Nilului. Ţelul marşului lor nu a fost, însă, Ierusalimul, dimpotrivă, Apries se pornise, pe apă şi pe uscat, împotriva oraşelor feniciene de coastă.

Cercetătorii au găsit în fragmentele monumentelor egiptene dovezi ale prezenţei Egiptului la Tir şi Sidon în momentul acela.

Astfel că a fost cum prezisese Ieremia: „Iată, oştirea lui Faraon care va veni în ajutor se va întoarce în ţara sa, în Egipt" (Ieremia 37:7). Câteva zile mai târziu duşmanul era din nou în faţa Ierusalimului, asediul a fost continuat cu toată înverşunarea, prăbuşirea nu a mai putut fi oprită.

‚Atunci cetatea a fost luată şi toţi ostaşii au fugit noaptea pe calea porţilor care se aflau între două ziduri, lângă grădina regelui." (IV Regi 25:4).

Pe baza rezultatelor săpăturilor, astăzi drumul pe care au fugit cei asediaţi poate fi reconstituit uşor.

Regele Iezechia întărise vechile ziduri de apărare ale cetăţii lui David în partea sudică printr-un al doilea zid (II Paralipomena 32:5), al cărui traseu, însă, este încă neclar.

în momentul în care duşmanul a pătruns în oraş printr-o breşă în zid, apărătorii s-au retras mai întâi în partea sudică a cetăţii, apărată de un zid dublu, şi abia după lăsarea întunericului au fugit printr-o poartă exterioară şi au ajuns, trecând dealurile, la Ierihon. Regele Sedechia a fost prins. Copiii săi au fost Junghiaţi" în faţa ochilor lui, apoi i s-au scos lui ochii (IV Regi 25:7) - lege marţială babiloniană, dură, pentru trădători. Există mai multe reliefuri care stau mărturie pentru această pedeapsă îngrozitoare.

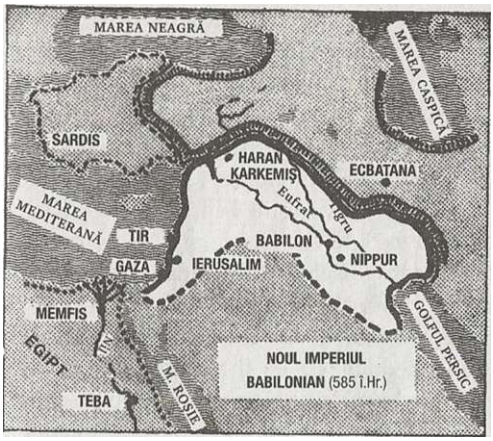

Fig. 61

Ierusalimul este prădat; palatul regal şi Templul sunt incendiate, zidul oraşului şi dispozitivele de apărare sunt făcute una cu pământul. Ordinul de distrugere i-a fost dat lui „Nebuzaradan, căpetenia gărzii" (IV Regi 25:8), un mare vizir care apare în relatarea babiloniană ca „Nabu-seri-indinnam". în anul 587 î.Hr. a fost deportată din nou o parte a populaţiei (IV Regi 25:11). Nabucodonosor a exterminat casa regală a lui David, care domnise neîntrerupt timp de patru secole. Regatul Iuda a devenit provincie babiloniană. Cei rămaşi au organizat, din munţi, o mişcare de rezistenţă, căreia i-a căzut pradă administratorul Ghedalia, numit de Babilon. Unii sunt de părere că a treia deportare, ultima (Ieremia 52: 30), ar fi fost pedeapsa. Mici grupuri de iudei au ştiut să scape de ea, fugind în Egipt (IV Regi 25: 26; Ieremia 43:7). Vălul istoriei s-a lăsat peste o ţară depopulată. Triburile israelite se risipiseră în toate direcţiile.

Unii savanţi, ca englezii S.A. Cook şi C.C. Torrey s-au opus tradiţiei biblice a exilului. în opinia lor n-a existat niciodată o deportare în masă din regatul Iuda, ci doar câţiva nobili au fost duşi în robia babiloniană.

Prof. Albright, în schimb, nu oboseşte să sublinieze în scrierile sale cât de grele, cât de ample au fost distrugerile în regatul Iuda, încât rămâi mai degrabă cu impresia că babilonienii au făcut „curăţenie" aici, aşa cum reiese şi din textul biblic. Atunci - cum a fost de fapt? La un an de la publicarea primei ediţii a cărţii de faţă a apărut o lucrare cu care un teolog protestant, Enno Janssen, tocmai îşi luase doctoratul la Universitatea Kiel. Cu hărnicia de albină a unui doctorand destoinic a adunat tot ceea ce spun Biblia şi cercetarea modernă despre situaţia din regatul pustiit Iuda în vremea exilului babilonian. Janssen nu a nesocotit nicidecum ceea ce Albright a accentuat atât de mult. însă a adunat sistematic,

cu acribie, ba chiar cu pedanterie ce oraşe fuseseră afectate cel mai tare, până unde mersese distrugerea aici şi în oraşele mai puţin lovite - în măsura în care se mai poate spune astăzi acest lucru - şi unde au mai existat locuitori şi în timpul exilului. Rezultatul i-ar putea surprinde pe cei cărora le este greu să renunţe la ideea că oraşele regatului Iuda fuseseră transformate în deşert.

Desigur, distrugerile au fost mari şi nici pierderile umane cauzate de război „valuri" de deportări şi execuţii nu au fost mici. însă, cu toate acestea, mai existau oameni - chiar şi la Ierusalim, ba erau chiar şi preoţi printre ei -, care jeleau distrugerea Templului şi „mergeau după pâine". Mai mult, oamenii din păturile mai sărace au primit chiar pământ de la babilonieni şi nici cei mai bine situaţi nu fuseseră exterminaţi sau deportaţi cu toţii. Din anumite afirmaţii ale Bibliei se poate deduce că încă mai existau oameni relativ avuţi, care, de bine de rău, supravieţuiseră catastrofei în „casele lor îmbrăcate" sau care cel puţin au fost în stare să-şi construiască (din nou), în perioada exilului, „case îmbrăcate" în regatul Iuda. Chiar şi guvernatorul pe care babilonienii l-au pus la început a fost un evreu pe nume Ghedalia. Biblia îl menţionează deja pe tatăl lui Ghedalia ca prieten şi ocrotitor al profetului Ieremia, iar când Ieremia a scăpat de la deportare, s-a dus la Ghedalia în Miţpa, unde se strânseseră în general toţi cei care mai rămăseseră din pătura superioară a iudeilor. Ghedalia a fost ucis până la urmă, după cum am menţionat deja, de un naţionalist iudeu, dar însuşi faptul că a existat un guvernator demonstrează că mai era ceva de guvernat. Că mai locuiau oameni în regatul Iuda, cu alte cuvinte. Iar faptul că Ghedalia locuia la Miţpa (la nord de Ierusalim) presupune, de fapt, ca Miţpa să fi fost încă o comunitate orăşenească.

Nu dorim în nici un caz să bagatelizăm astfel ceea ce se întâmplase cu regatul Iuda. Dar poate că putem folosi aici experienţa timpului nostru, a oraşelor care au fost transformate în dărâmături în secolul nostru - a acelor oraşe din lumea întreagă care, în pofida pustiirii, a tuturor ororilor războiului, în pofida deportării locuitorilor lor şi în pofida vieţii nesigure cauzate de război au fost foarte departe de a fi complet depopulate. în rest, nici nu contează atât de mult ce a fost, ci, cel puţin la fel de mult, cum afli ceea ce este. Nimeni nu i-ar fi făcut în 1945 reproşuri unui autor care ar fi descris oraşe precum Coventry, Hiroshima, Stalingrad, Dresda sau Berlin ca fiind „complet distruse". Şi dacă în Ieremia 34:22 se spune: „Iată Eu voi da poruncă, zice Domnul... şi cetăţile lui Iuda le vor face pustiu nelocuit", atunci aceste cuvinte exprimă ceea ce îi tulbura cel mai mult pe locuitorii regatului Iuda, dar poate şi mai mult pe cei duşi în exilul babilonian - faptul că bănuiau că se pierduse orice speranţă ca Vechiul Israel să se formeze din nou, în măreţia sa anterioară. Odată cu sfârşitului regatului sudic Iuda s-a sfârşit şi istoria vechiului Israel - şi a început istoria evreilor.

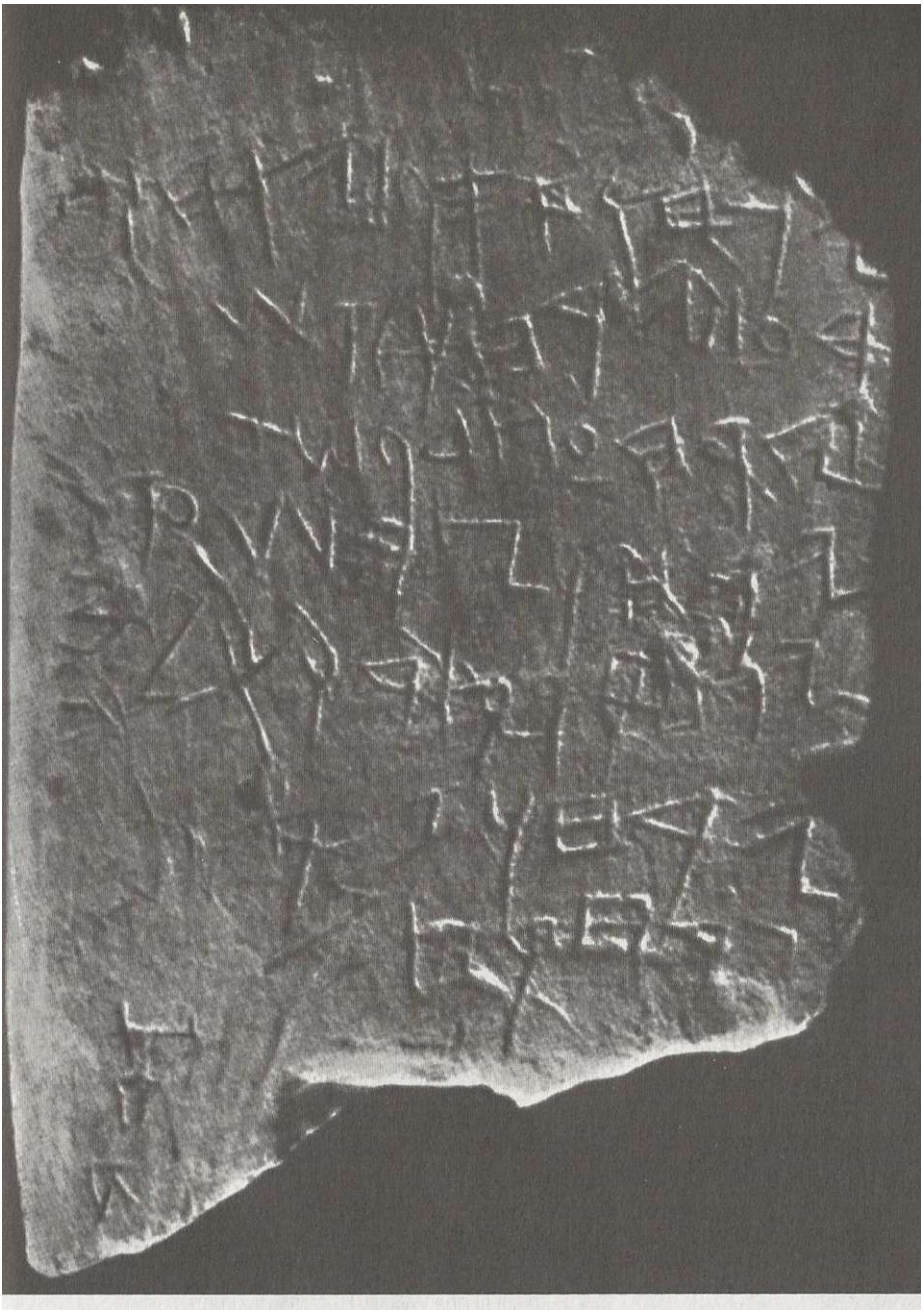

în jurul anului 925 Î.Hr., un elev din Ghezer a scrijelit, ca exercițiu de scris, acest „calendar țărănesc" în calcar. Versul al patrulea din acest text, cel mai vechi din Palestina, a determinat statul Israel să cultive in la Ghezer.

Foto: W.F. Albright, „The Archaeology of Palestine", Penguin Books Ltd., Harmondsworth-Middlesex

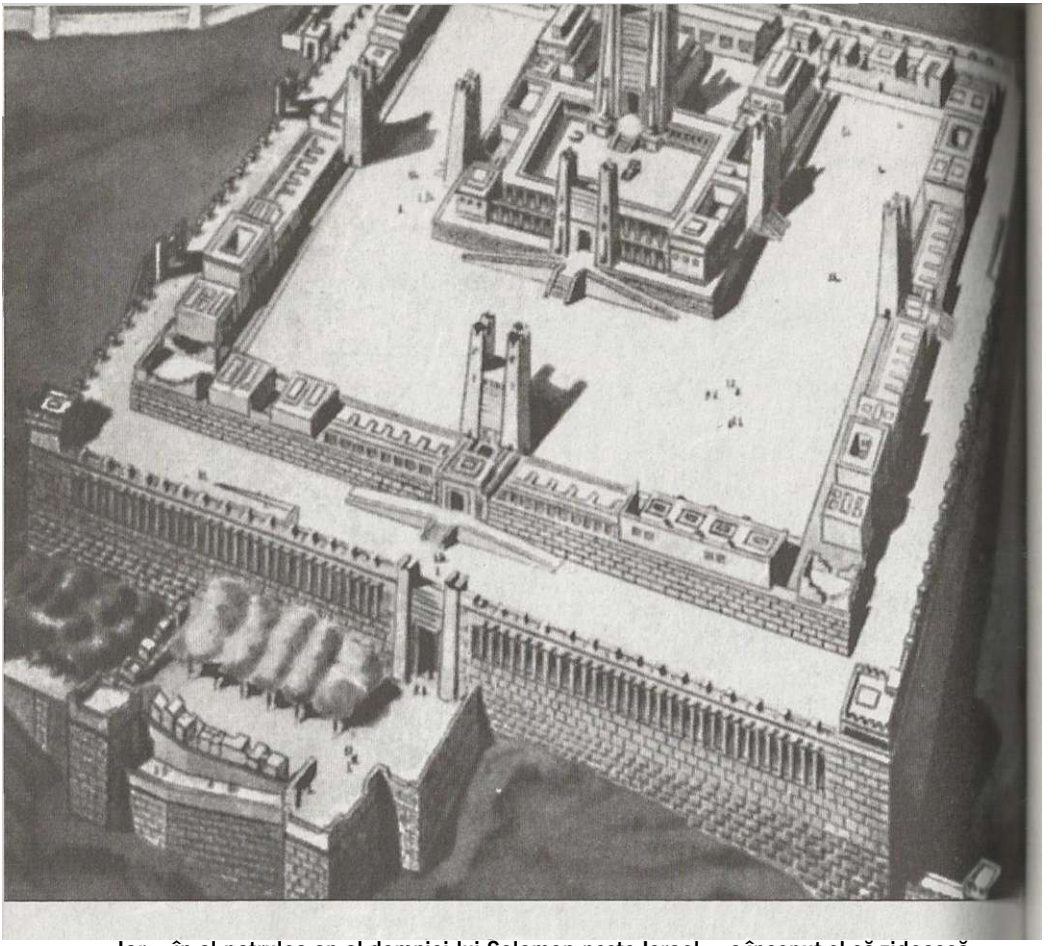

„Iar... în al patrulea an al domniei lui Solomon peste Israel... a început el să zidească templul Domnului" (III Regi 6:1). Din curtea exterioară (în față jos) se trece printr-o poartă în curtea mijlocie, situată mai sus. Printr-o altă poartă se ajunge pe o scară la marea curte interioară, locul de întâlnire a comunității în fața Templului şi locul aducerii jertfelor. La intrarea în Templu se înalță de fiecare parte cei doi stâlpi de aramă, „Iachin" şi „Booz" (III Regi 7:21). Alte trepte duc la pridvor, din care se intră în Sfânta, în spatele căreia se află o încăpere întunecoasă, Sfânta Sfintelor (reconstituire din secolul al XIX-lea după de Vogue).

Foto: Editura Librairie Artheme Fayard, Paris

Dreapta sus: Profesorul W.F. Albright (mijloc) şi W. Phillips (stânga) în regiunea Sinaiului.

Foto: Dl şi dna William B. Terry, Baltimore

Dreapta jos: în vechiul regat al reginei din Saba, lângă anticul Marib din Yemen, o expediție americană a scos la iveală, în 1951, dintr-o dună de nisip cât casa, un sanctuar impunător dedicat Lunii.

Foto: BASOR nr. 128, fig. 4, New Haven, Connecticut

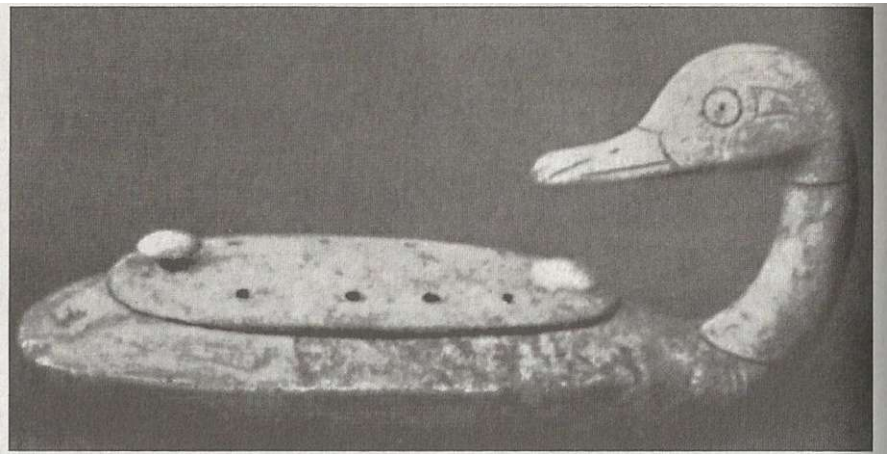

Vase de fildeş pentru farduri şi unguente, în forma unor rațe care plutesc pe apă, arată meşteşugul făuritorilor de podoabe din Ugarit la copierea unor modele egiptene solicitate.

„în ziua aceea va lua Domnul toate podoabele: inele, sori, lunițe, cercei, brățări, văluri...", astfel avertiza proorocul Isaia în secolul al VIII-lea Î.Hr. 2680 de ani mai târziu, şeful expediției franceze de la „Capul de Fenicul" declara în legătură cu pandantivele de aur prezentate aici: „Găsim în textele de la Ras-Şamra menționate nu doar aceste pandantive, ci şi ornamentele pe care Iahve, în pasajul citat din Isaia, vrea să le ia mândrelor fiice ale Sionului."
Foto: University Press, Londra

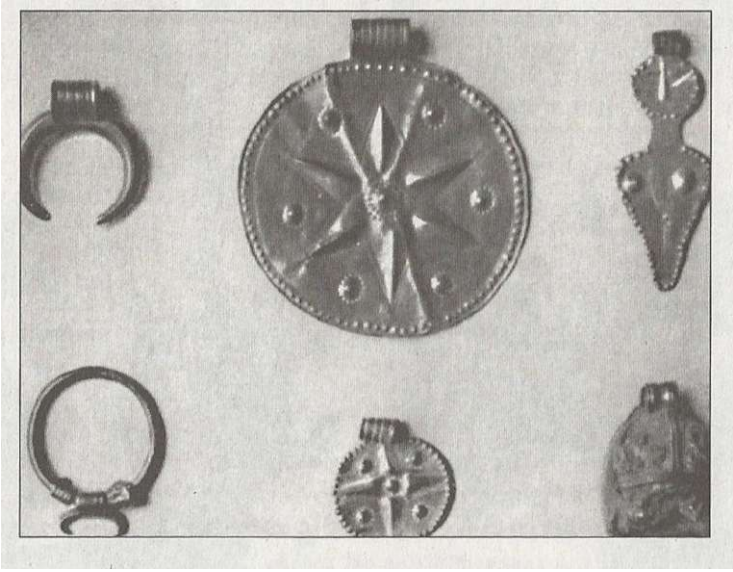

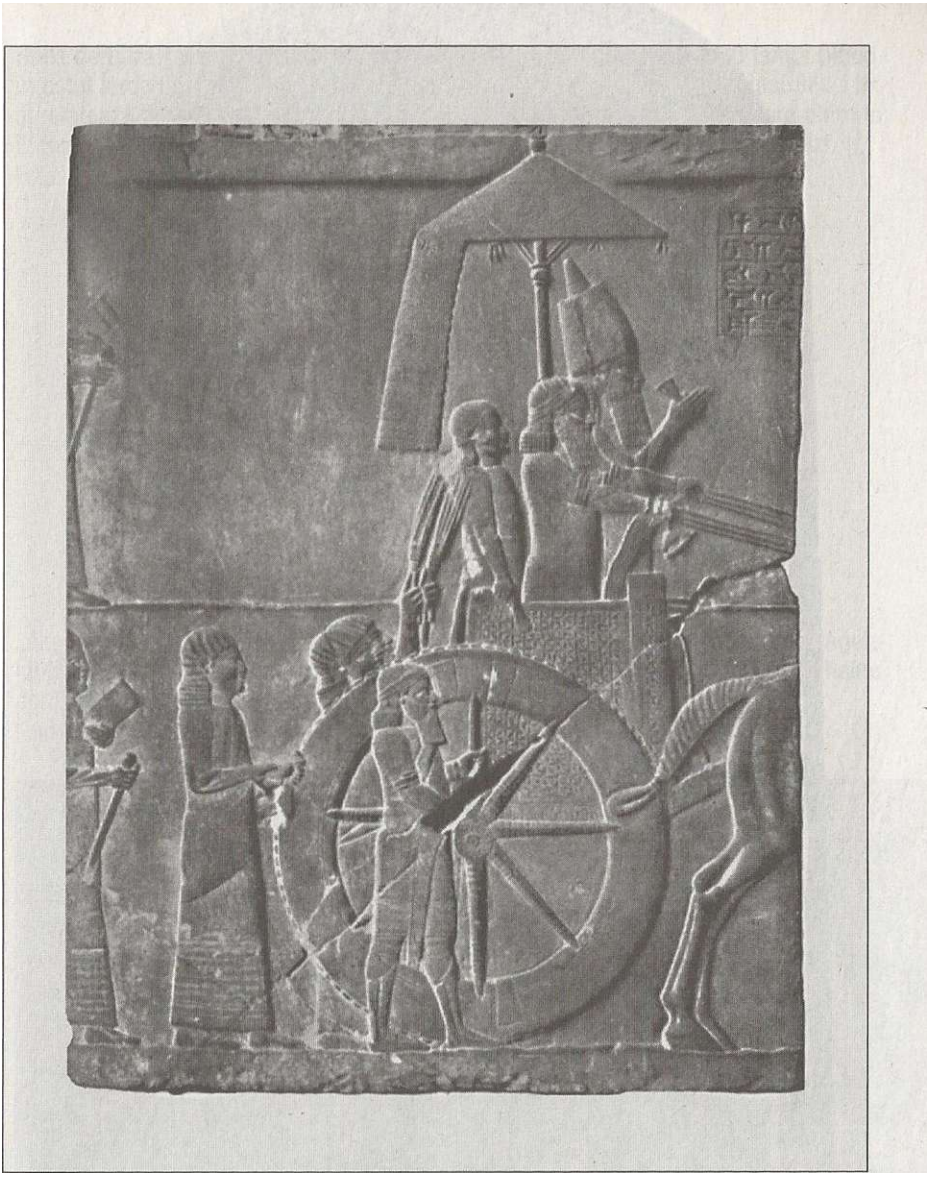

„Slujbaşul de al cărui braţ se sprijinea regele" (IV Regi 7:2) era un purtător de chingi, aşa cum este ilustrat în acest relief de la Ninive, în spatele regelui asirian Assurbanipal - Asnafar al Vechiului Testament - şi al conducătorului cailor săi.

Foto: André Parrot „Découverte des mondes ensevilis", ediţia franceză, Editura Delachaux & Niestlé S.A., Neuchâtel, ediţia germană, Evangelischer Verlag, Zürich.

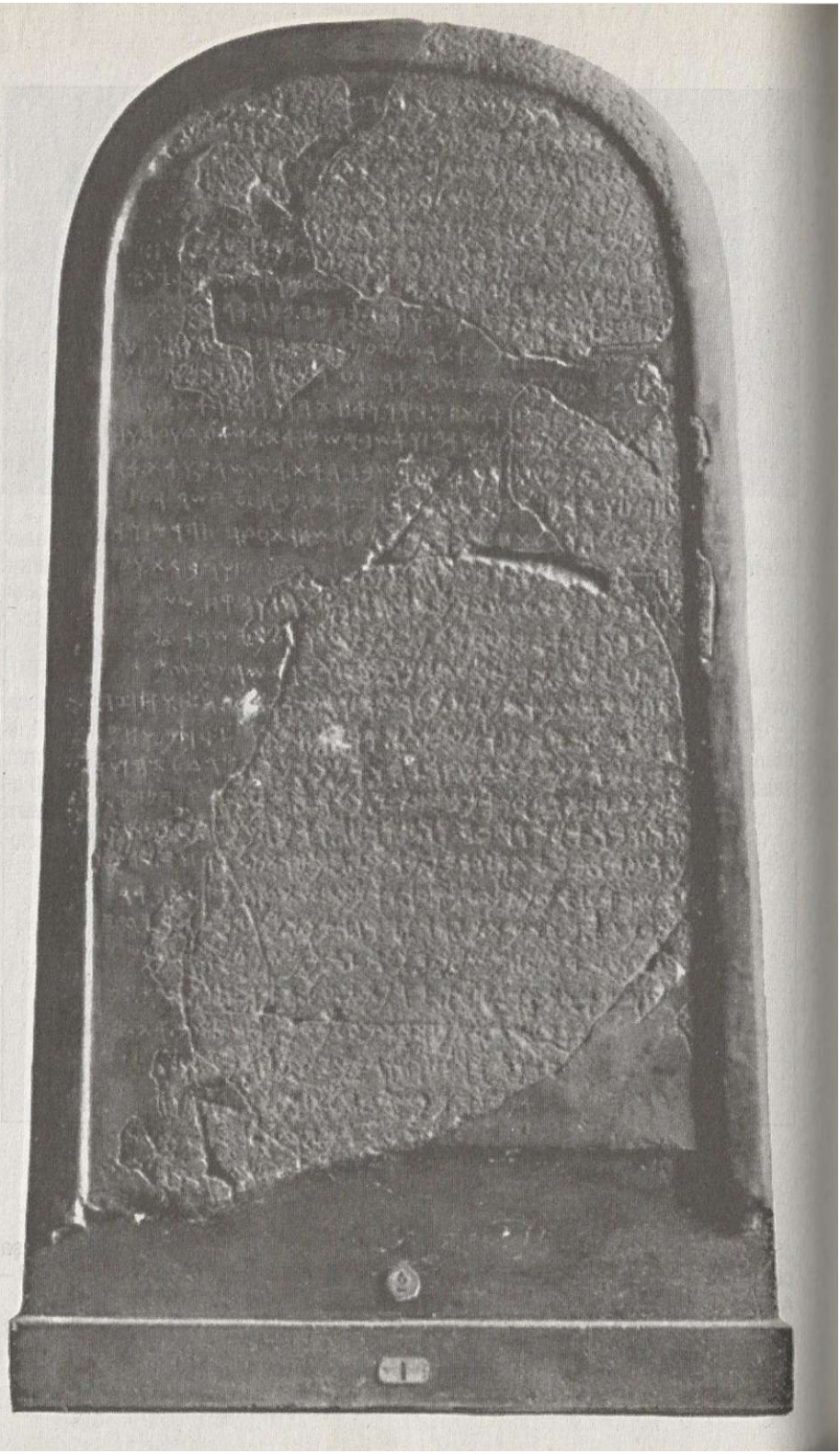

Stela de bazalt a regelui biblic Meşa al Moabului a fost găsită în 1868 lângă Dibon, în estul Iordaniei, de misionarul Klein din Alsacia. Datează din jurul anului 850 î.Hr. şi relatează despre campania împotriva regatelor Israel şi Iuda, despre care citim în IV Regi 3. Prețiosul document (ce prezintă crăpături) a fost deteriorat de nomazi.
Foto: Luvru, Paris

Lângă poarta din zidul Samariei săpătorii au dat de două bănci de piatră. „... regele lui Israel şi Iosafat, regele Iudei, s-au aşezat fiecare în tronul său, îmbrăcați în haine domneşti, pe locul dinaintea porții Samariei" (III Regi 22:10).
Foto: Editura Engnell & Friedrichsen, Stockholm

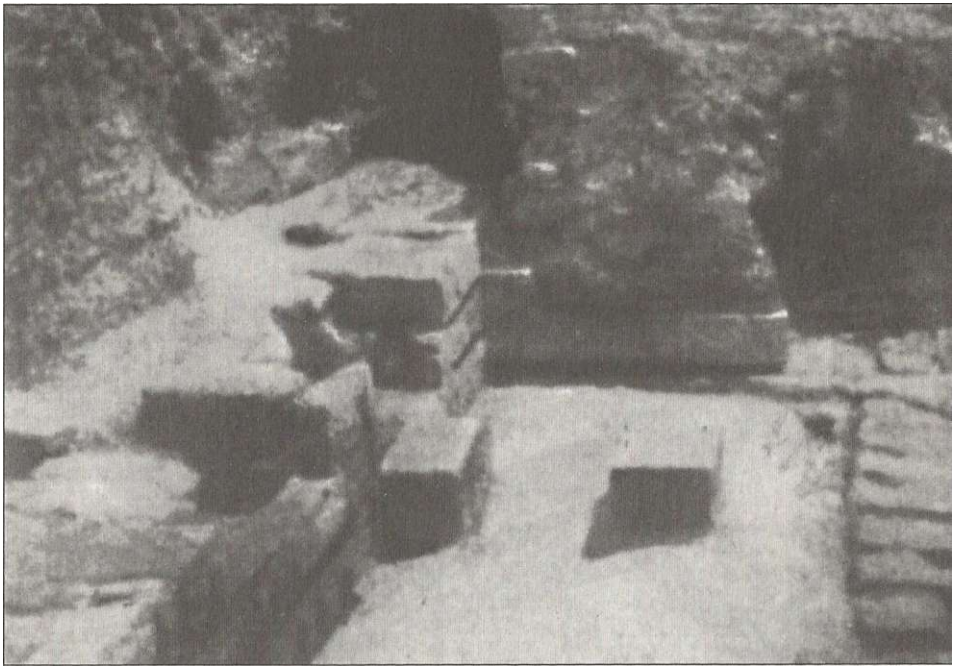

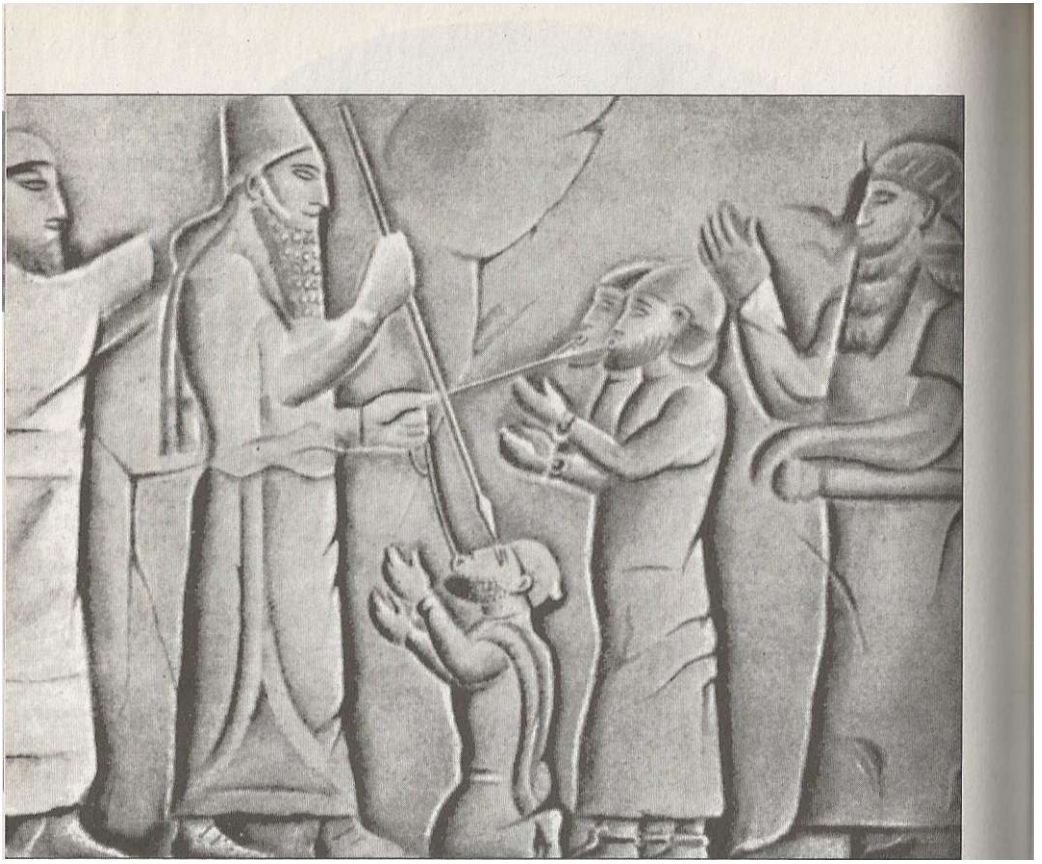

iar lui Sedechia i-au scos ochii..." (IV Regi 25:7). Aici, Sargon al II-lea îi aplică unui duşman învins groaznica pedeapsă a asiro-babilonienilor pentru trădare. Prizonierilor li se trec inele prin buza superioară, pentru a le înfrânge rezistenţa. . . . . l-au prins pe Manase... şi l-au legat cu cătuşe de fier..." (2 Paralipomena 33:11)

Foto: Editura Librairie Artheme Fayard, Paris

F

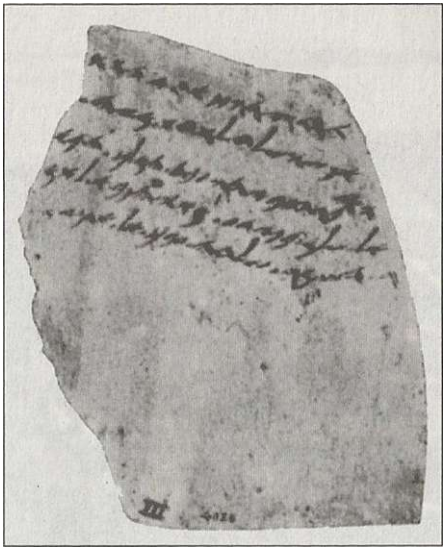

Bloc de informare al unui soldat iudeu dintr-un post de observație către comandantul Lachișului, din anul 589 Î.Hr.
Foto: W.F. Albright, moștenitorii lui Sir Henry S. Wellcome, Londra

Palatul regelui asirian Sargon al II-lea de la Khorsabad (reconstituire).
Foto: Editura Engnell & Friedrichsen, Stockholm

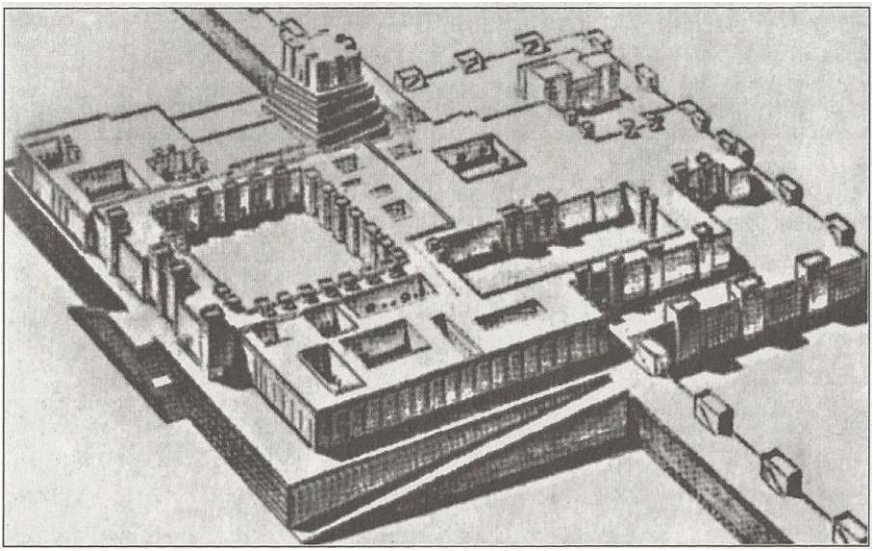

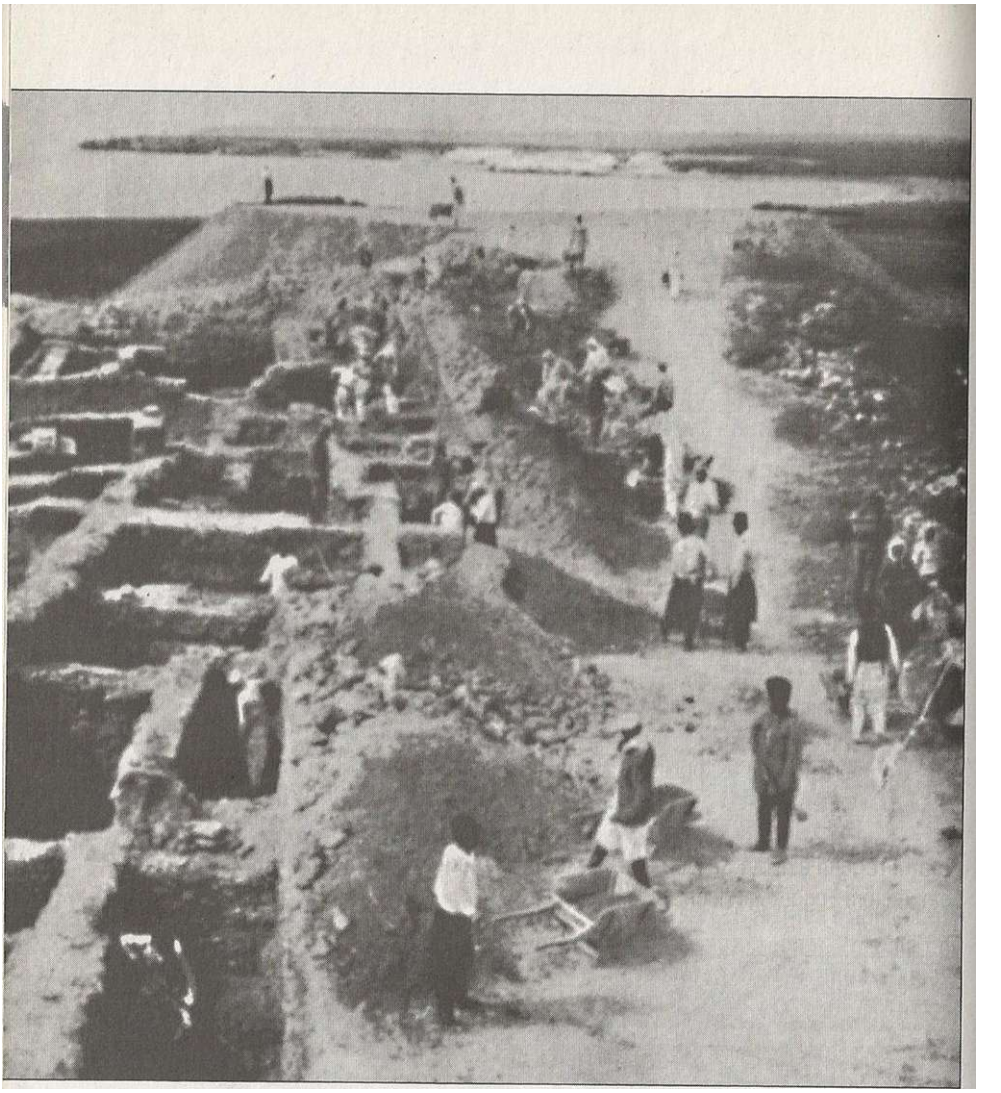

Prăvălii pe străzi perfect drepte, din secolul al XV-lea î.Hr., au fost descoperite de arheologi francezi în vechiul Ugarit, pe malul Mării Mediterane.

„Într-unul dintre magazine erau depozitate, aranjate conform regulilor, 80 de urcioare cu vin şi ulei", spune profesorul Schaeffer.
Foto: University Press, Londra

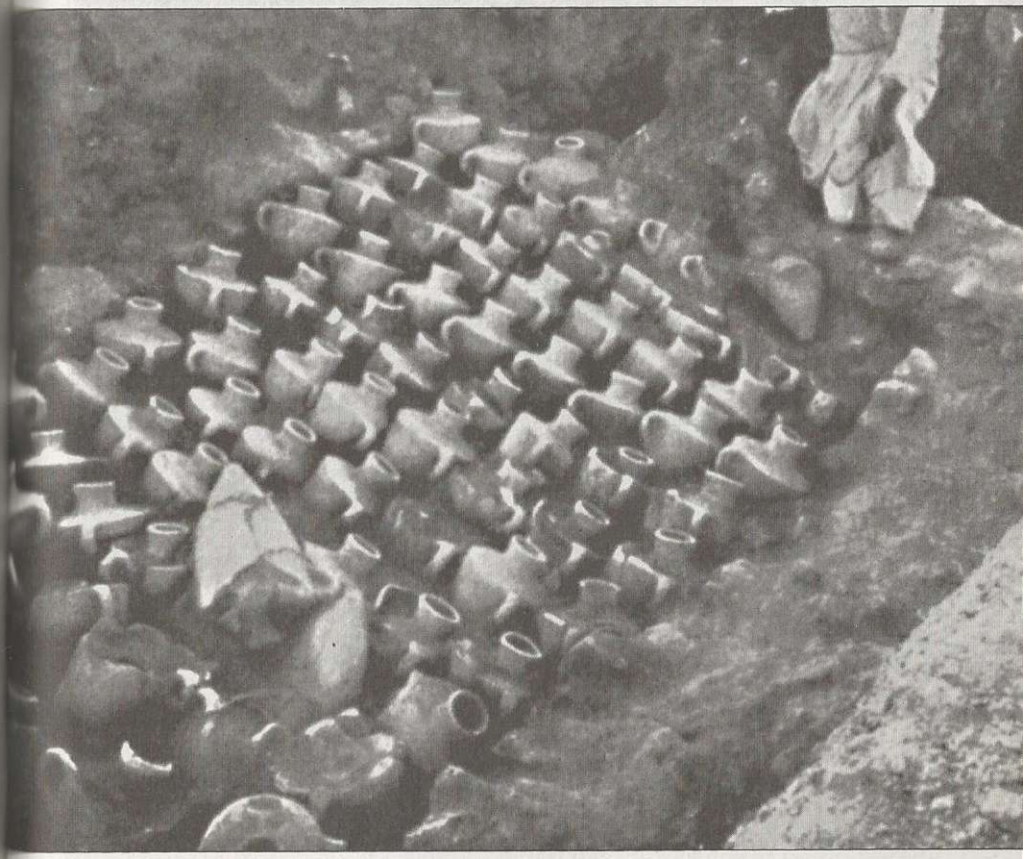

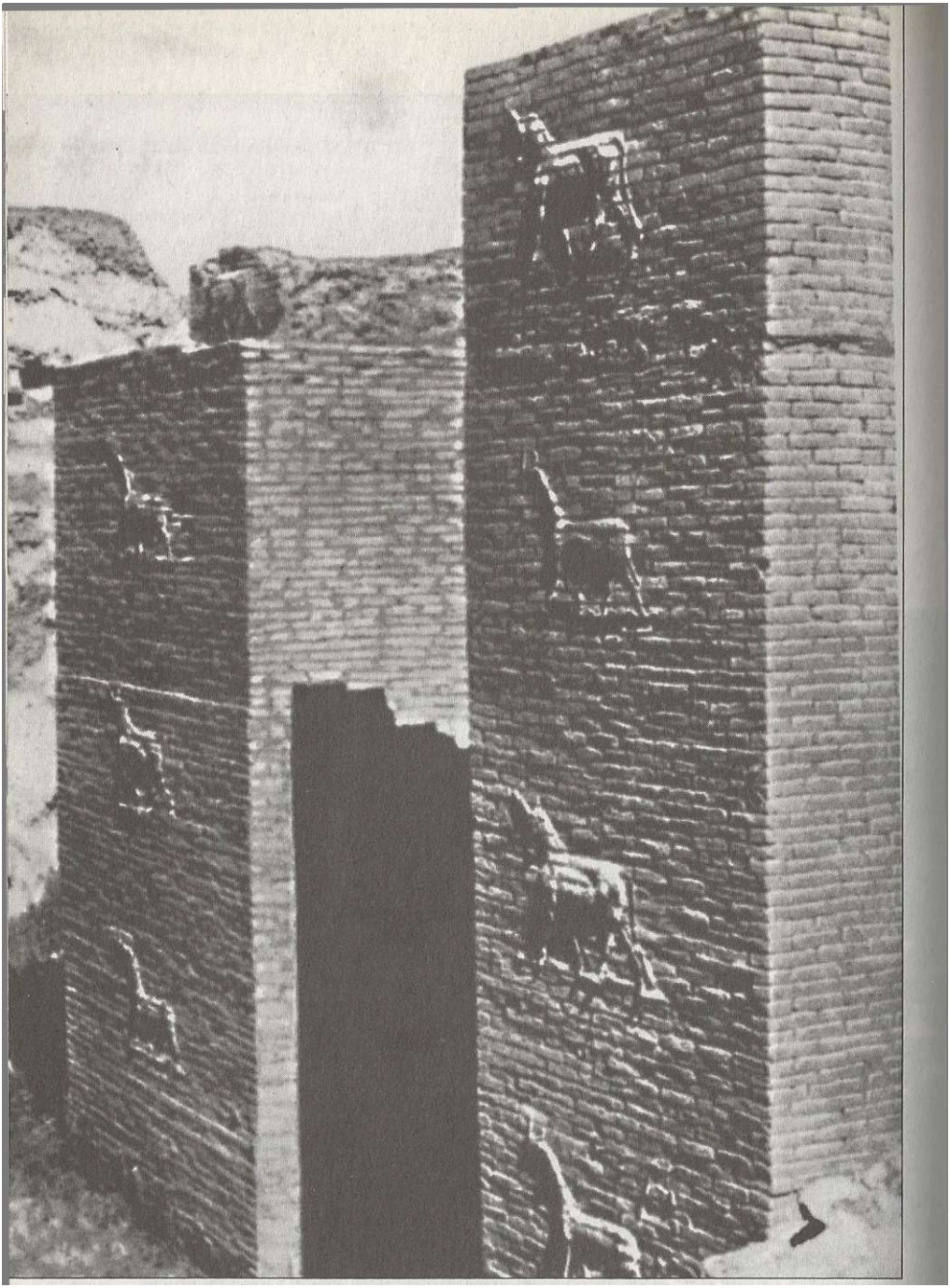

Tauri sălbatici şi grifoni-şarpe împodobesc Poarta lui Iştar din Babilon, dezgropată de profesorul Koldewey.

Foto: H.V. Morton „Through Lands of the Bible", Methmen & Co., Londra

Micăamuletădeaurdin Ugarit, cu semnele caracteristice ale zeiței fertilității.

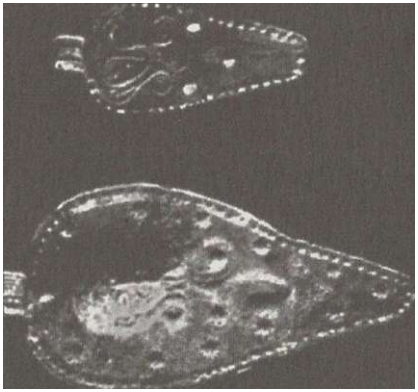

Relief în fildeş al zeiței fertilității Canaanului, cu bustul gol, dintr-o grotă din cartierul portuar din Ugarit.
Foto: University Press, Londra

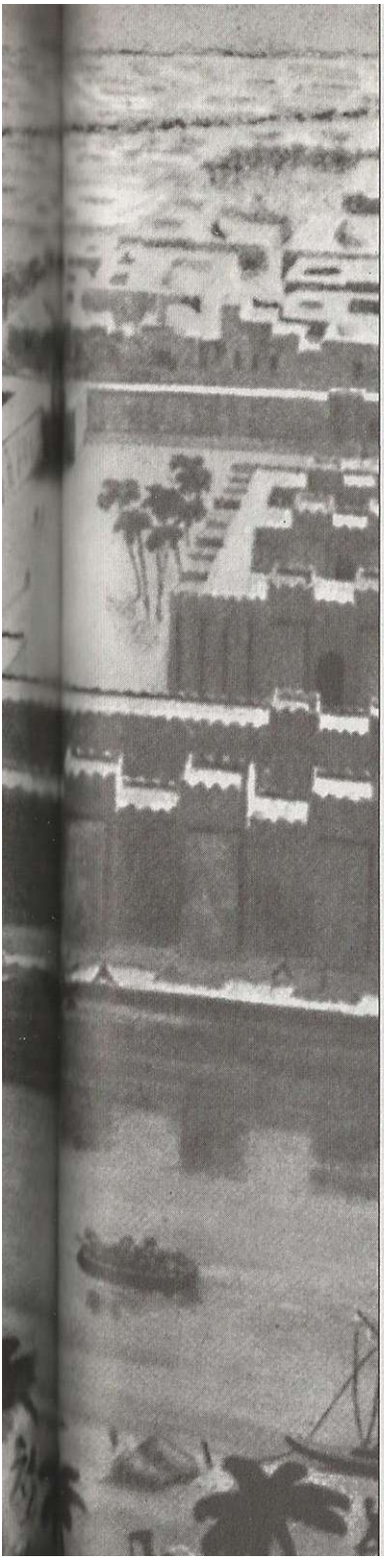

„Iar Iudeii, pentru fărădelegile lor, au fost duşi în Babilon" (I Paralipomena 9:1). în această splendidă metropolă de pe Eufrat, cu străzi drepte, au trăit iudeii în exil. Aici, „la râul Babilonului, acolo am şezut şi am plâns" (Psalmul 136:1). în spatele uriaşelor ziduri ale oraşului de pe Eufrat se ridica, aproape de templul lui Marduk (dreapta), Etemenanki, turnul din Babilon. Cu cei 90 de metri ai săi era la fel de înalt ca Statuia Libertății din portul din New York (reconstituire prof. dr. E. Unger, desen H. Anger).

Foto: Oriental Institute, University of Chicago

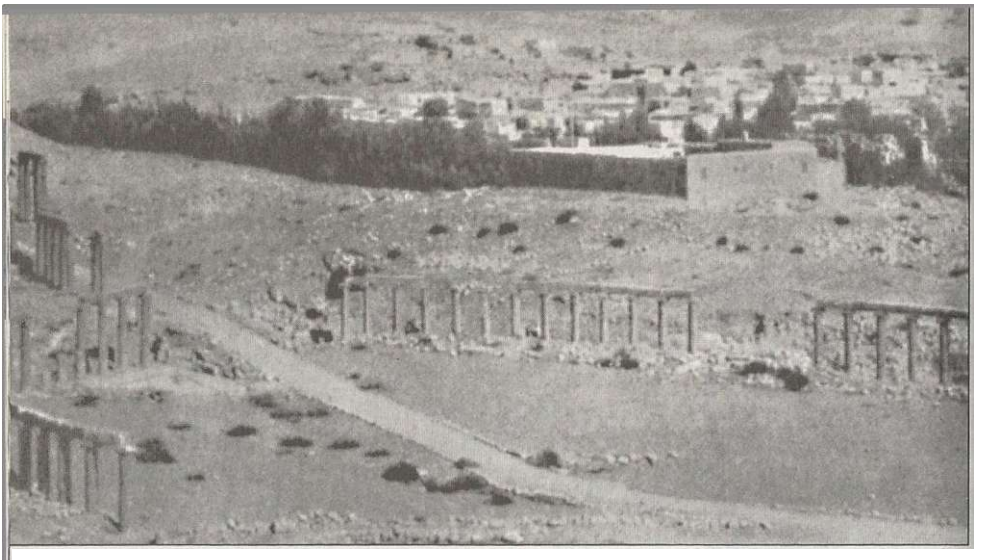

Din vechiul Gherasa, de pe cursul superior al râului Jabbok din estul Iordaniei, s-au păstrat şiruri înalte de coloane ale unui forum. Pe vremea lui Hristos, multe oraşe de pe ambele părți ale Iordanului aveau, datorită templelor, teatrelor şi stadioanelor, un caracter grecesc.
Foto: G. Ernst Wright, Chicago

Privire din Samaria peste câmpia Izreel până la dealurile Galileei, pe ale căror coaste se întinde Nazaretul, şi la muntele Tabor (dreapta). Deasupra pasului umbros (stânga) se înalță dealul vechiului Megiddo cu „marile grajduri ale regelui Solomon".
Foto: Oriental Institute, University of Chicago

Pe „Via Dolorosa", „Drumul durerii", arcada Ecce Homo se bolteşte deasupra străzii înguste, acolo unde se spune că Pilat, arătând spre Iisus, ar fi spus: „Iată Omul!" (Ioan 19:5). Sub această arcadă, L.H. Vincent a găsit într-adevăr „locul numit pardosit cu pietre", specific roman, menționat de evanghelistul Ioan (Ioan 19:13).

Foto: Arhiva istorică de imagini Lolo Handke, Bad Berneck

La Zidul Plângerii s-au păstrat fundațiile uriaşe ale templului ridicat de Irod, în care Iisus a zăbovit. Cele nouă şiruri inferioare ale vechiului zid exterior sunt făcute din blocuri de piatră gigantice, dintre care multe măsoară 5,5 pe 4,5 metri. „învățătorule, priveşte ce fel de pietre şi ce clădiri!" (Marcu 13:1).

Foto: Arhiva istorică de imagini Lolo Handke, Bad Berneck

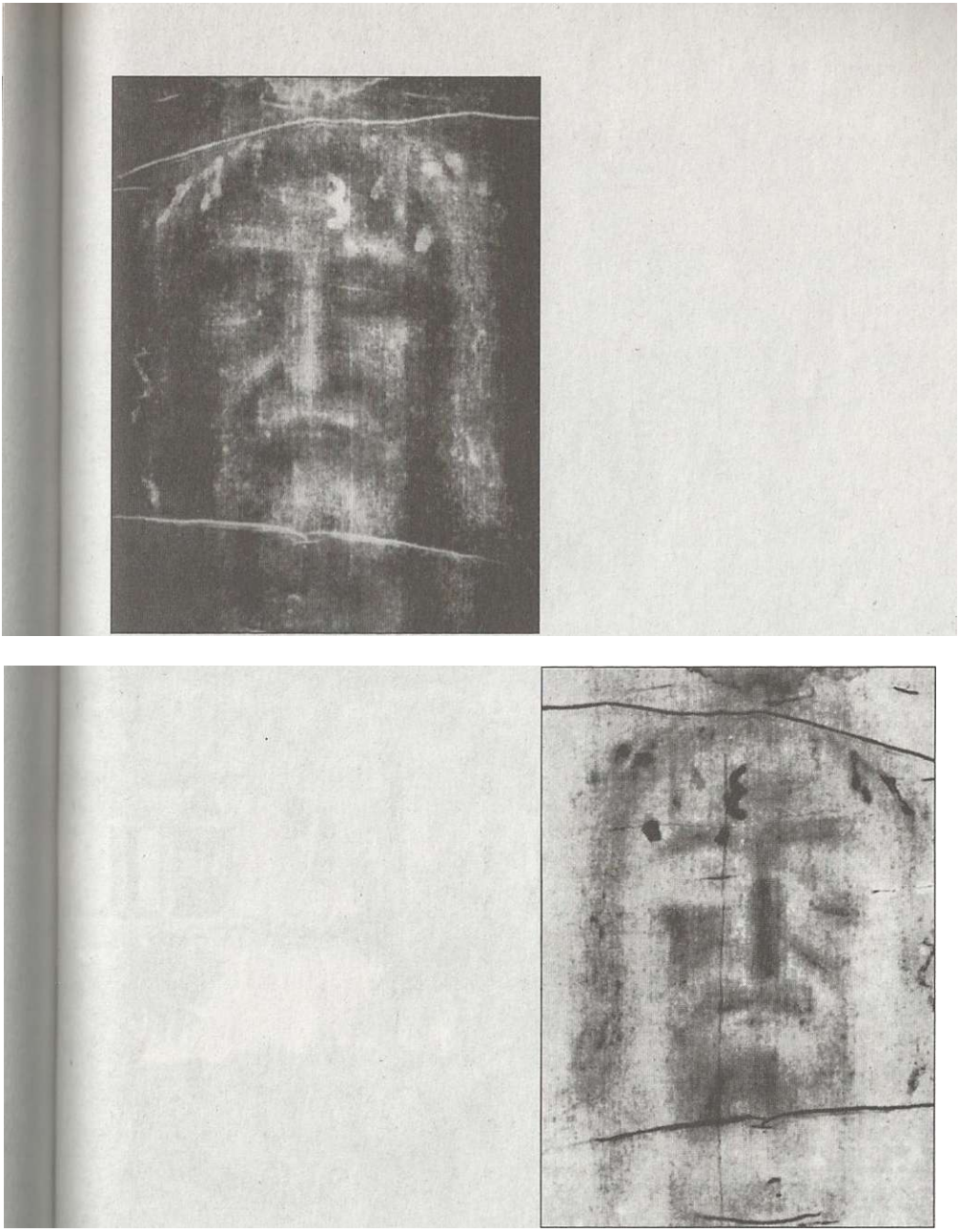

O înregistrare fotografică a Giulgiului din Torino (dreapta), pe al cărei negativ (stânga) apare o față bărbătească pe care se pot recunoaşte umflăturile provocate de lovituri şi urme de sânge de la spini.
Foto: Fred Jäger, Köln

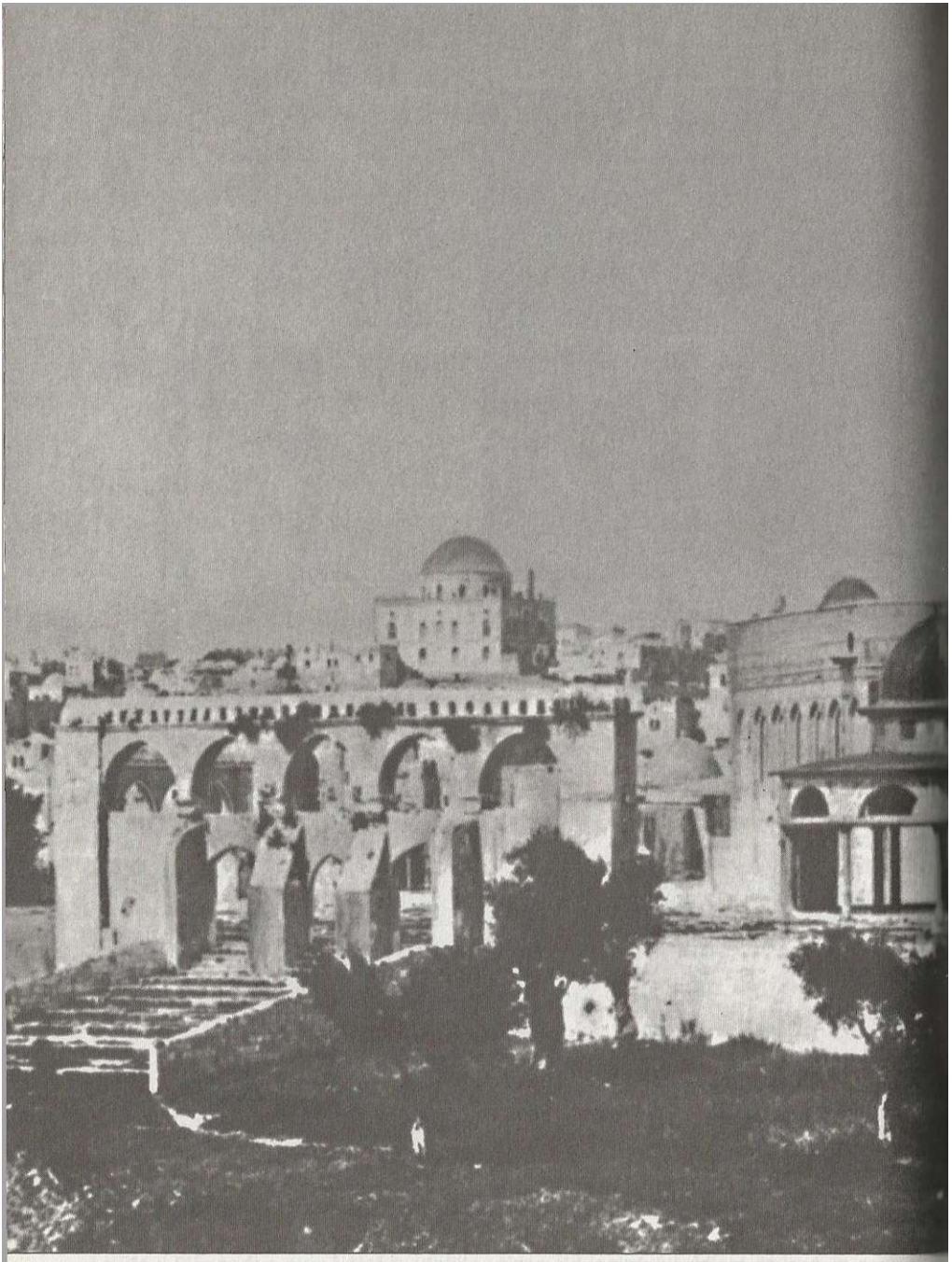

Domul Stâncii, din sud-estul oraşului, construit după cucerirea Ierusalimului de către arabi în secolul al VII-lea, stă pe vechiul loc pe care mai întâi regele Solomon şi mai târziu Irod cel Mare au construit Templul.
Foto: Arhiva istorică de imagini Lolo Handke, Bad Berneck

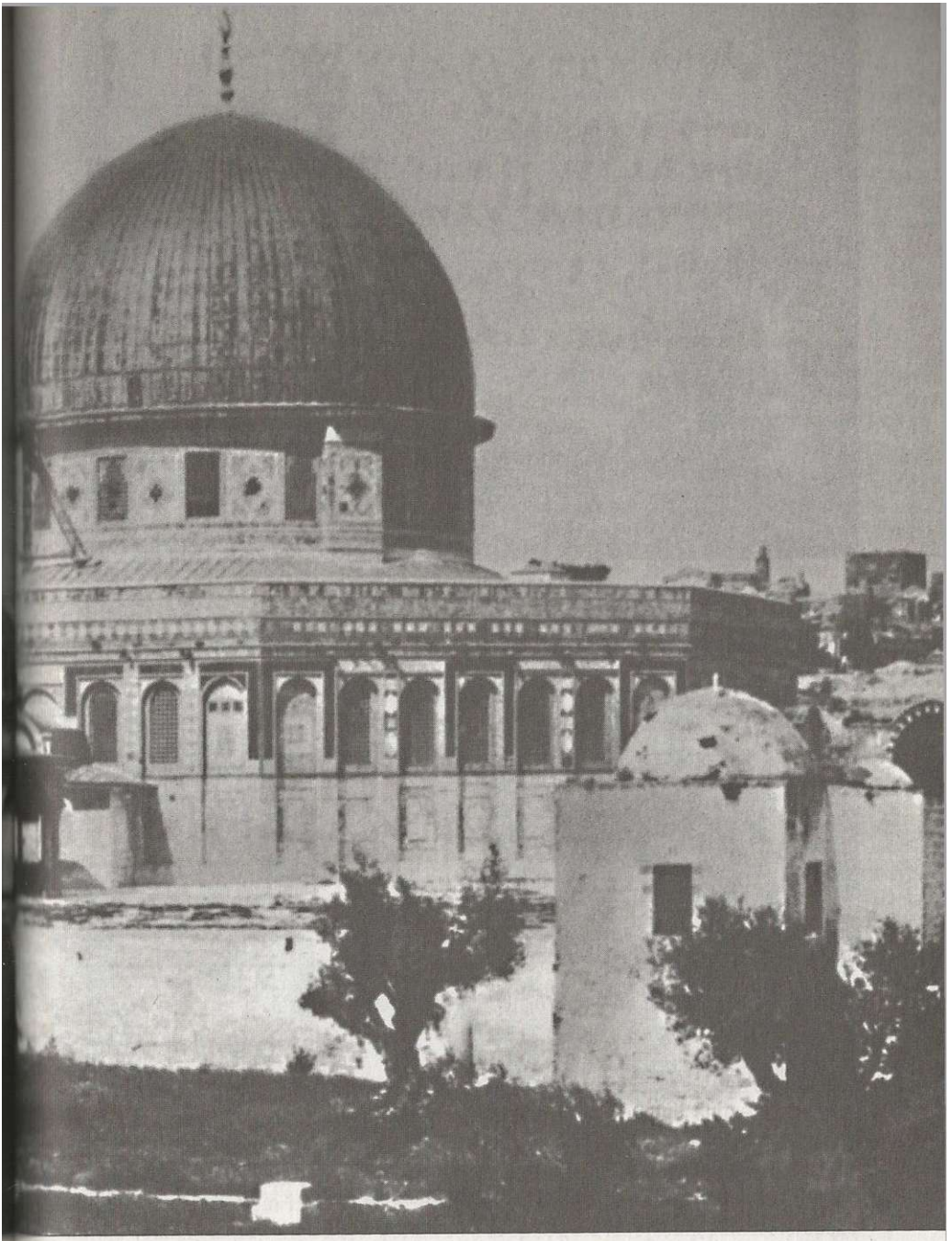

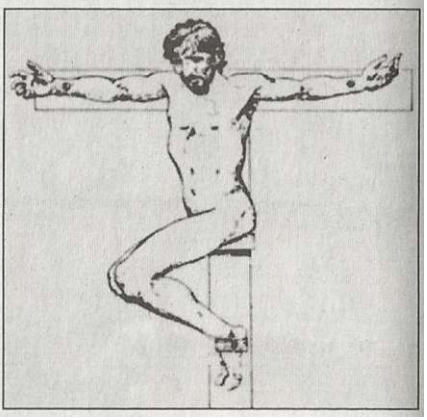

Fragment de text de pe unul dintre sulurile de la Marea Moartă.
Foto: Proprietatea culturală a Prusiei, înreg. Rauch

Slujbă de Paşte ortodoxă în Biserica Sfântului Mormânt de la Ierusalim. încă din perioada creştină timpurie se venerează aici locul calvarului şi al mormântului lui Iisus. Arheologul britanic Kathleen M. Kenyon a dovedit că, pe vremea lui Iisus, terenul pe care se înalţă astăzi biserica se afla încă în afara zidurilor oraşului şi, prin urmare, se poate să fi fost loc de execuţie şi de îngropăciune.
Foto: Proprietatea culturală a Prusiei, înreg. 9, Werner Braun

Reconstituire a metodei de crucificare obişnuite la romani, făcută pe baza indiciilor oferite de osemintele lui Iohanan Ben Ha'galgol, găsite la Ghivat Hamivtar, la marginea de est a Ierusalimului.
Din: Jerry M. Landay: „Oraşe care tac - pietre sacre", Bergisch Gladbach, 1973, p. 209

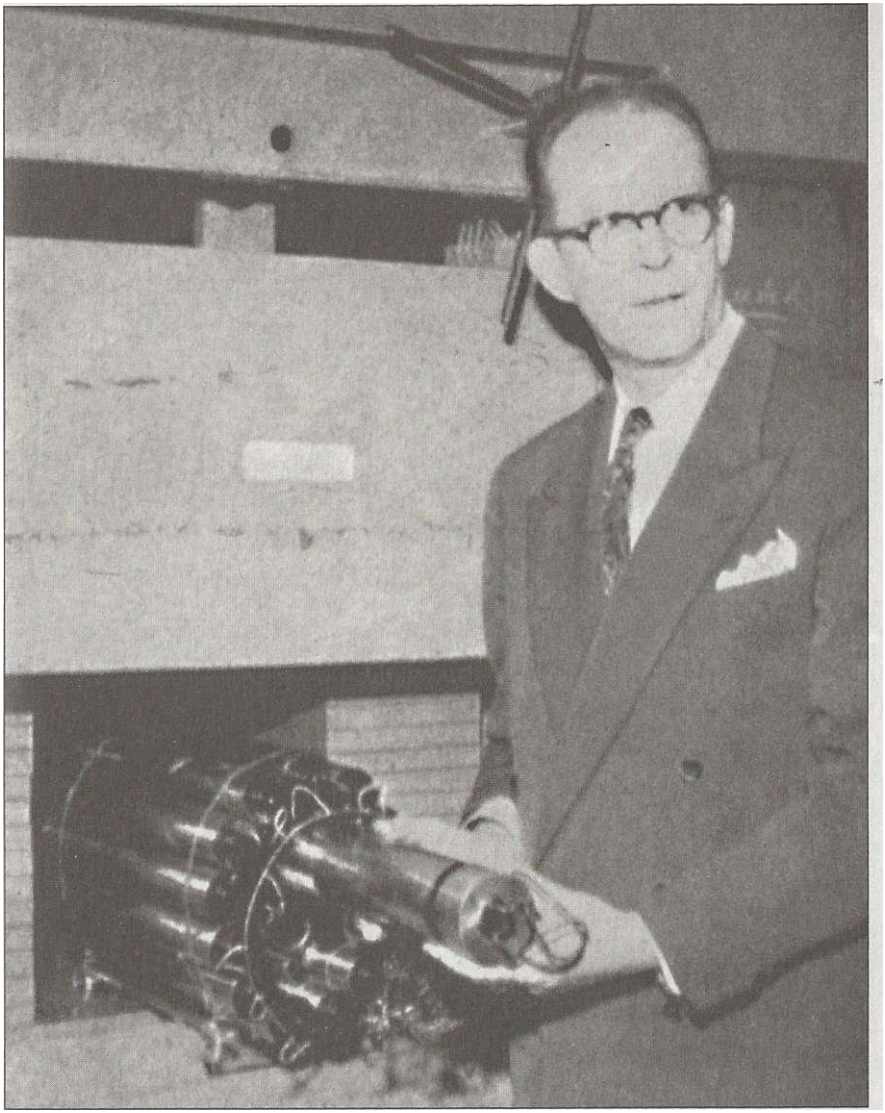

Profesorul Willard F. Libby examinează, la Institutul de Fizică Nucleară al Universității Chicago, vârsta învelitoarei de pânză a unui sul cu textul proorocului Isaia, pe care un păstor l-a descoperit în 1947 într-o grotă de la Marea Moartă. Măsurarea din „ceasul atomic", făcută după metoda C-14, arată că inul din care a fost țesută pânza a crescut pe vremea lui Hristos!

Foto: Town and Country Photographers, Chicago

Profesorul G. Lankester Harding reconstituie fragmentele din Vechiul Testament de pe vremea lui Hristos, care au fost găsite în 1949 într-o grotă la Marea Moartă.
Foto: Picture Post, Londra, august 1953

PARTEA A VII-A
De la exil la regatul Macabeilor
(de la Iezechiel la Ioan Hircan)

Capitolul unu
Marea școală a exilului

Un sfat înţelept al profetului Ieremia • Firma Murashu şi Fiii, Nippur • Dobândă de 20% • Ţăranii şi crescătorii de vite devin negustori • Koldewey eliberează Babilonul • Un plan al oraşului ca New Yorkul • Cel mai mare oraş al Lumii Vechi • Un turn de 90 de metri la Babilon • Cameră de comerţ pe cheiul Eufratului

ZIDIŢI CASĂ ŞI TRĂIŢI; / FACEŢI GRĂDINI ŞI MÂNCAŢI ROADELE LOR! / ... SĂ NU VĂ ÎMPUŢINAŢI ACOLO, CI ÎNMULŢIŢI-VĂ! / CĂUTAŢI BINELE ŢĂRII ÎN CARE V-AM DUS ROBI... (Ieremia 29:4-7)

...le-a scris profetul Ieremia celor mai bătrâni, preoţilor, profeţilor, întregului popor care fusese deportat în Babilon din ordinul lui Nabucodonosor.

Urmând sfatul său bine cumpănit, au căutat şi au găsit „binele ţării"; nu le-a mers rău. Exilul din Babilon nu poate fi comparat cu viaţa dură a fiului lui Israel pe malurile Nilului, la Pitom şi Ramses, pe vremea lui Moise. Cu câteva excepţii, nu a existat grejug (Isaia 47:6). Nicăieri nu se vorbeşte despre facerea cărămizilor pe malul Eufratului, deşi este de presupus că Babilonul era la vremea aceea cea mai mare fabrică de cărămizi a Lumii Vechi. Pentru că niciodată nu s-a construit în Mesopotamia atât de mult ca sub Nabucodonosor.

Celor ce s-au ghidat după sfatul lui Ieremia le-a mers bine, unora chiar foarte bine. O familie care ajunsese departe a lăsat posterităţii actele prăfuite, scrise pe tăbliţe de lut, ale firmei ei. Murashu şi Fiii - Mare bancă internaţională - Asigurări, contracte de arendă şi împrumut - Mobiliare şi imobiliare - Sediul administrativ la Nippur - filiale în toate locurile, aceasta era firma lor, cunoscută în toată lumea şi respectată, firma Lloyds a Mesopotamiei!

Da, din 587 î.Hr., familia Murashu - strămutată din Ierusalim - ajunsese departe. A devenit o firmă autohtonă. Era cunoscută încă din vremea perşilor în Mesopotamia. Actele firmei Murashu şi Fiii sunt bogate în detalii despre viaţa deportaţilor, cum ar fi nume, ocupaţii, posesiuni.

Savanţi ai Universităţii Pennsylvania din SUA au găsit o parte dintre documentele depuse în vechiul sediu al firmei evreieşti de la Nippur. Se aflau în vase mari de lut, care, conform regulilor de securitate ale vremii, erau sigilate cu grijă cu bitum. Nu doar asirologii s-au bucurat de traducerea textelor.

în birourile firmei Murashu şi Fiii era multă animaţie; timp de peste o sută cincizeci de ani s-au bucurat de multă consideraţie din partea clienţilor lor, indiferent dacă a fost vorba de arendaşii unor mari proprietăţi şi porţiuni de canal sau de sclavi. Cine nu ştia să scrie, punea - atunci când, după o îndelungată tocmeală, se ajungea la momentul solemn al semnării actului - amprenta unghiei în locul numelui. Aceasta era, pentru martori, echivalentul celor „trei cruci", simbolul analfabeţilor în zilele noastre.

într-o zi au venit la Murashu şi Fiii trei bijutieri. „Elil-aha-iddina şi Belsunu şi Hatin au grăit către Elil-nadin-sum, fiul lui Murashu, astfel: «în ceea ce priveşte inelul cu montură de smarald, care e făcut din aur, garantăm pentru durata de douăzeci de ani că smaraldul nu cade din inelul de aur. în ziua în care smaraldul cade din inelul de aur înainte de scurgerea celor douăzeci de ani, Elil-aha-iddina, Belsunu şi Hatin îi vor plăti lui Elil-nadin-sum o despăgubire de 10 mine de argint.»" Documentul este semnat de şapte persoane. înainte de numele notarului se văd în lut trei amprente de unghie. Sunt „semnăturile" celor trei bijutieri necunoscători ai scrisului.

Evreul exilat Mannudannijama a venit la Murashu şi Fiii pentru că voia să încheie un contract de arendă cu un babilonian pentru o turmă mare de animale: „13 berbeci bătrâni, 27 berbeci de doi ani, 152 oi mari gestante, 40 berbeci de un an, 40 miei de un an, un ţap bătrân, un ţap de doi ani... în total 276 de animale mici «albe» şi «negre», mari şi mici... în schimbul predării... Pentru păşune, îngrijire şi pază a numitelor animale mici garantează Mannudannijama... Nippur, 25 Ului... Semnat: unghia lui Mannudannijama."

Şi cauţiunile pentru datornicii arestaţi se depuneau la bancă; aceasta avea departamente speciale pentru toate vicisitudinile vieţii!

Dobânda era de 20 de procente şi, nota bene, nu fusese introdusă de Murashu. Aceasta era atunci dobânda obişnuită.

Murashu şi Fiii pot fi consideraţi un exemplu pentru meseria care le este proprie fiilor lui Israel din vremea exilului. A devenit pentru ei meseria prin excelenţă şi astfel a rămas până astăzi: meseria de comerciant, de negustor, în patria lor existaseră numai ţărani, coloni, crescători de vite şi meşteşugari. Legea lui Israel nu cunoştea reglementări referitoare la comerţ; acesta le era străin. Cuvântul „canaaniţi" era pentru ei identic cu „mămulari", „negustori", iar păcatele lor le biciuiau din plin profeţii. „Canaan ţine în mână un cântar strâmb şi la cântărire îi place să înşele!", striga Osea (Osea 12:8; Amos 8:5-6).

Trecerea la această meserie rău văzută până atitnci a fost - ceea ce rareori se înţelege corect - neobişnuit de înţeleaptă. Pentru că aceasta s-a dovedit a fi, pe lângă faptul că au ţinut cu dinţii de vechea credinţă, soluţia salvatoare pentru continuarea existenţei lui Israel ca popor. Ca ţărani şi colonişti, împrăştiaţi unul

câte unul în acea ţară străină, înrudiţi şi încuscriţi cu un popor diferit, în câteva generaţii ar fi fost absorbiţi şi ar fi pierit. Noua meserie le condiţiona şederea în comunităţi mai mari sau mari, în interiorul cărora îşi puteau constitui o comunitate a lor şi îl puteau sluji pe Dumnezeu. Acest lucru le-a dat coeziune şi continuitate.

Fiii lui Israel nu şi-ar fi putut dori un loc mai bun în care să-şi facă ucenicia. Pentru oraşele şi metropolele din lumea întreagă, care de acum încolo vor deveni patria celor fără patrie, Babilonul, ca centru internaţional al comerţului, industriei şi traficului, a fost marea şcoală. Metropola, ale cărei ruine după două mii şi jumătate de ani încă ne lasă să bănuim puterea şi măreţia de odinioară, nu avea egal în Lumea Veche.

La 100 de kilometri sud de animaţia Bagdadului, deşertul este sfâşiat, răscolit, brăzdat. Cât vezi cu ochii se întinde un amestec de şanţuri, mormane de moloz şi puţuri, mărturii ale campaniei de 18 ani a unor arheologi germani, în care prof. Robert Koldewey a reuşit să aducă din nou la lumina zilei legendarul Babilon.

La nici patru decenii de la săpături, situl oferă privelişte unui haos dezolant. Vântul şi nisipul acoperă la loc scheletul uriaş al bătrânei metropole, încet, dar inevitabil. Doar într-o parte se mai înalţă câteva turnuri masive, cu contururi clare. Pereţii lor de cărămidă, cândva acoperiţi cu faianţă colorată, sunt goi acum. Aici, la poarta lui Iştar, începea lungul drum al procesiunii. Acolo unde se termină acesta, în partea cealaltă a oraşului, o cocoaşă uriaşă depune mărturie despre existenţa unuia dintre cele mai înalte edificii ale Lumii Vechi, Turnul din Babilon.

Strălucirea şi splendoarea, puterea şi măreţia oraşului care „a păcătuit împotriva Domnului" (Ieremia 50:14) au căzut pradă distrugerii, au dispărut. Şi n-a mai fost locuit vreodată. S-ar fi putut împlini mai desăvârşit prezicerea profetului Isaia?

„Atunci Babilonul, podoaba împărăţiilor, cununa mândriei Caldeilor, fi-va ca Sodoma şi ca Gomora, pe care Dumnezeu le-a nimicit. / Nu va mai fi locuit în veci şi din neam în neam..."

„Ci numai animale sălbatice se vor sălăşlui într-însul, şi bufniţele vor locui prin case, struţii îşi vor face cuiburi acolo... / Şacalii vor urla în palatele lor şi lupii în casele lor de petrecere..." (Isaia 13:19-22).

De mult au părăsit locul atât şacalii şi bufniţele, cât şi struţii. Chiar şi uriaşul Eufrat, în ale cărui ape s-au oglindit cândva zidurile masive şi turnul înalt până la cer, i-a întors spatele. Şi-a căutat o albie nouă. Doar silueta unor palmieri indică, departe, noul său curs. Mica aşezare arabă „babil" păstrează în numele ei amintirea mândrului oraş; este situată la câţiva kilometri nord de ruine.

„Halta Babylon" scrie în arabă şi engleză pe indicatorul din staţia trenului de Bagdad, din care coboară, la câteva sute de metri de coline, vizitatorii acum rari, veniţi pentru o raită prin ruinele pustii, maro-gălbui. Aici îi cuprinde liniştea completă a izolării totale.

Ruinele au păzit, ca pe comorile lor cele mai de preţ, documente de o valoare inestimabilă; datorită acestora, posteritatea îşi poate face o imagine exactă a perioadei exilului evreiesc, care a fost şi perioada de maximă înflorire a Babilonului.

„Oare nu este acesta Babilonul cel mare, pe care l-am clădit eu întru tăria puterii mele şi spre cinstea strălucirii mele, ca reşedinţă regală?" (Daniel 4: 27). Aceste cuvinte, pe care Daniel le pune în gura lui Nabucodonosor, nu sunt exagerate. Aproape nici un alt suveran din trecut nu a construit cu atâta hărnicie. Prea puţin este vorba despre chestiuni de război, cuceriri şi campanii militare, în prim-plan se află mereu activitatea edilitară a lui Nabucodonosor. Sute de mii de cărămizi poartă numele său, iar de la multe construcţii s-au păstrat planurile. Babilonul a întrecut realmente toate oraşele Orientului antic, a fost mai mare decât Teba, Memfis sau Ur, mai mare chiar decât Ninive.

„Oraşul interior, care este plin de clădiri cu trei şi cu patru etaje, este tăiat de numeroase străzi drepte, în direcţia cealaltă, precum şi de-a curmezişul, care ajung până dincoace, la râu", astfel îl mai văzuse Herodot însuşi. Planul oraşului Babilon aminteşte de şabloanele marilor oraşe americane.

Din Palestina, iar mândrul Ierusalim nu face excepţie, deportaţii nu cunoşteau decât străzi înguste, întortocheate, ba, de fapt, doar uliţe. în Babilon, în schimb, străzile erau late ca nişte bulevarde şi drepte, ca trase cu rigla. Fiecare purta numele unuia dintre zeii panteonului babilonian. Pe malul stâng al râului erau strada Marduk şi strada Zababa. Se întretăiau în unghi drept cu strada lui Sin, zeul lunii, şi a lui Enlil, „stăpânul lumii". Pe malul drept se întindea de la est spre vest strada Adad. Aceasta se intersecta cu strada lui Şamaş, zeul soarelui.

Babilonul nu era doar o metropolă a comerţului, ci şi a cultelor, după cum reiese dintr-o inscripţie: „în total sunt în Babilon 53 de temple ale zeilor mari, 55 de capele ale lui Marduk, 300 de capele pentru zeităţile pământului, 600 pentru zeităţile cerului, 180 de altare pentru zeiţa Iştar, 180 pentru zeii Nergal şi Adad şi 12 alte altare pentru diferiţii zei."

Un asemenea politeism, cu culte şi ritualuri care merg până la prostituţia publică, trebuie să-i fi dat oraşului, după concepţiile de astăzi, un aspect de bâlci anual.

„însă cel mai urât obicei al babilonienilor este următorul", spune şocat Herodot (I. 199): „Fiecare femeie a ţării trebuie să se aşeze în sanctuarul Afroditei şi o dată în viaţă să se amestece cu un străin... Şi abia după ce s-a amestecat şi i-a slujit zeiţei, vine acasă de acolo; iar de acum nici un dar nu este atât de mare ca să o poţi cuceri cu el. Toate, însă, care sunt dăruite cu frumuseţe şi măreţie, scapă repede; dar cele lipsite de farmec dintre ele aşteaptă vreme îndelungată fără a putea împlini legea; ba, unele sau altele aşteaptă chiar un răstimp de trei sau patru ani."

Evreilor aflaţi în exil le-au rămas neşterse în memorie tentaţiile şi ispitele neobişnuite care făceau parte din viaţa de zi cu zi a Babilonului. Timp de secole, până în timpul lui Hristos, splendida metropolă a fost „Babilonul cel mare,

mama desfrânatelor şi a urâciunilor pământului" (Apocalipsa 17:5). Sintagma „Babilon, oraş al păcatului" se regăseşte în toate limbile moderne.

30 000 de metri cubi de moloz au fost nevoiţi să îndepărteze cercetătorii germani pe malul Eufratului până când au eliberat o parte a templului lui Marduk, care fusese extins şi pe vremea lui Nabucodonosor. Edificiul măsura, împreună cu spaţiile anexe, 450 pe 550 de metri! Vizavi de templu se înălţa ziguratul, turnul sanctuarului lui Marduk.

„Haidem să facem cărămizi şi să le ardem cu foc!» Şi au folosit cărămida în loc de piatră, iar smoala în loc de var. / Şi au zis iarăşi: «Haidem să ne facem un oraş şi un turn al cărui vârf să ajungă la cer şi să ne facem faimă...»" (Facerea 11:3, 4).

Chiar şi tehnica de construcţie a turnului Babilonului indicată de Biblie corespunde rezultatelor cercetării. La construcţie s-au folosit, după cum confirmă investigaţiile, în special la fundaţie, într-adevăr numai cărămizi cu bitum. Acest lucru era evident necesar, din „motive de poliţie edilitară", pentru siguranţa clădirii, deoarece, atunci când se construia în apropierea râului, trebuiau luate în consideraţia creşterea regulată a nivelului apei şi umiditatea permanentă a solului. De aceea, la fundaţie şi la ziduri se folosea smoala, pentru a le face impermeabile şi rezistente.

începutul construcţiei este menţionat în întâia Carte a lui Moise şi se întâmplă încă înainte de vremea patriarhilor. Avraam a trăit, după cum s-a crezut că s-ar putea deduce din documentele descoperite la Mari, în secolul al XlX-lea î.Hr. O contradicţie? Istoria turnului „al cărui vârf să ajungă la cer" ne poartă într-un trecut întunecat. Nu doar o dată a fost distrus şi reconstruit. După moartea lui Hammurabi, hitiţii au încercat să facă una cu pământul uriaşa construcţie. Nabucodonosor doar l-a renovat.

Şapte trepte, „şapte cuburi" se înălţau unul peste altul. Tăbliţa unui „arhitect", găsită în templu, spune explicit că lungimea, lăţimea şi înălţimea sunt identice şi că doar terasele au dimensiuni diferite. Pentru latura fundaţiei se indică lungimea de 89 de metri şi ceva. Arheologii au măsurat 91,5 metri, în consecinţă, turnul trebuie să fi fost înalt de aproximativ 90 de metri.

Şi turnul din Babilon s-a aflat în slujba unui cult întunecat. Herodot scrie despre acest lucru: „Pe ultimul turn se află un templu mare, iar în templu este întinsă o pernă mare şi în faţa ei este aşezată o masă din aur. O statuie se află acolo înăuntru, dar nu în picioare, şi nici nu-şi petrece noaptea acolo nici un om în afară de o femeie dintre locuitori, pe care zeul singur şi-o alege dintre toate, cum spun caldeii, preoţii acestui zeu. Şi mai pretind tot ei, ceea ce pe mine nu m-au făcut să cred, că zeul însuşi vizitează templul şi se odihneşte pe pernă, cum este cazul şi în Teba egipteană, după spusele egiptenilor; pentru că şi acolo doarme o femeie în sanctuarul lui Zeus din Teba..."

Pe străzile şi în pieţele dintre temple, capele şi altare prosperau afacerile, înflorea comerţul. Procesiuni festive, caravane încărcate, căruţe de negustori, preoţi, pelerini, comercianţi alcătuiau un amestec colorat şi zgomotos. în viaţa

de zi cu zi a Babilonului seviciul divin şi afacerile se atingeau atât de mult, încât se întrepătrundeau, ca în temple. Ce altceva ar fi putut face preoţii cu toate jertfele, cu toate „zeciuielile" care ajungeau zilnic pe altare şi care erau în mare parte alterabile, decât să le transforme cât mai repede în bani? Ca şi în Ur, şi în Babilon administraţiile templelor dispuneau de magazii proprii, depozite proprii cu vânzare. Pentru a obţine un câştig din plasarea banilor, aveau chiar şi bănci proprii.

în faţa zidurilor duble, care erau atât de late, „încât poate merge pe ele un atelaj cu patru cai", se aflau „camerele de comerţ". Pe malul râului se fixau preţurile, se stabileau valorile de schimb ale bunurilor sosite pe vapoare. „Carum", „chei" se numea în babiloniană locul pe care noi îl numim „bursă". Odată cu cheiul, cu bursa, Occidentul a preluat şi sistemele de măsură şi de greutate ale centrului comercial Babilon!

Chiar dacă evreii căutaseră şi găsiseră „binele oraşului", chiar dacă învăţaseră multe în oraşele Babiloniei pentru generaţiile viitoare şi îşi lărgiseră perspectiva, chiar dacă îşi îmbunătăţiseră standardul de viaţă, ceea ce avea să fie de folos generaţiilor viitoare în multe privinţe, dorul de mica lor patrie îndepărtată de pe malul Iordanului a rămas nestins în inima lor. Nu puteau uita cetatea lui David, nu puteau uita Ierusalimul lor. „La râul Babilonului, acolo am şezut şi am plâns, când ne-am adus aminte de Sion" (Psalmul 136). Acestea nu sunt vorbe goale. Căci câteva mii de oameni au pornit pe dificilul drum al întoarcerii. Au reconstruit oraşul distrus şi Templul lui Iahve. Aceasta nu s-ar fi întâmplat niciodată dacă nu ar fi existat dorinţa arzătoare de a se întoarce în patria pierdută.

Capitolul doi

Soarele Orientului antic se stinge

în Lumea Veche în jurul anului 500 î.Hr. • Ultimele zvâcniri înainte de prăbuşire • Refugiul în trecut • Nabonid restaurează clădiri străvechi • Primul muzeu al lumii la Ur • Mari regate semite se sting • Ceasul naşterii Apusului

IATĂ NENOROCIREA SE ÎNTINDE DE LA NEAM LA NEAM ŞI VIJELIE MARE SE RIDICĂ DE LA MARGINILE PĂMÂNTULUI. (Ieremia 25:32)

Arătătoarele ceasului lumii se apropie de anul 500 î.Hr. Orientul antic duce în spate peste trei milenii. Popoarele din Semiluna Fertilă şi de pe Nil au îmbătrânit, substanţa lor creatoare s-a epuizat, şi-au îndeplinit sarcina şi se apropie.timpul când vor dispărea de pe scena istoriei.

Soarele Orientului antic se pregăteşte de apus, iar popoarele sale devin vag conştiente de noaptea care vine.

în cei obosiţi se aprinde pentru ultima dată flacăra voinţei de a face ceva; încă o dată îşi adună puterile. Din Egipt până în ţările de pe Tigru şi de pe Eufrat trece un fel de ultim protest împotriva căderii în insignifianţă. S-au gândit, privind în urmă, la rolul lor important pe scena lumii? Aproape că ai crede asta; conducătorii lor privesc la marile modele ale unui trecut plin de strălucire. Ei cred că, prin noi zvâcniri de putere, opresc inevitabilul.

Faraonii Necho şi Apries fac eforturi să recucerească Siria şi Palestina. Regatul Vechi şi „campaniile sale împotriva Asiei" sunt idealul celei de a 26-a dinastii. S-au construit flote mari şi s-a încercat reabilitarea vechiului canal dintre Nil şi Marea Roşie.

Chiar dacă noile demonstraţii de putere nu dau roade, chiar dacă armele nu au succes, împrumuturile de la marile modele din perioada de glorie a construirii piramidelor au ca efect revigorarea altor domenii. Pictorii şi sculptorii copiază operele marilor înaintaşi. Numele unor faraoni din mileniul al IlI-lea î.Hr. sunt scrijelite în noi scarabei. Se reintroduc titluri străvechi în serviciul public şi, la curte, aparatul administrativ şi cel public comută, ca să spunem aşa, pe „antic".

Lucruri asemănătoare se întâmplă pe coasta Mării Mediterane, în Fenicia. în 814 î.Hr. conform tradiţiei, ceva mai târziu după descoperirile arheologice, a fost întemeiată Cartagina, colonia nord-africană a oraşului Tir. La momentul acesta, puterea comercială maritimă feniciană a atins apogeul. Posedă filiale comerciale şi baze de susţinere pe malul Mării Mediterane, de la Marea Neagră până la strâmtoarea Gibraltar. O sută de ani mai târziu grecii îşi iau în primire

moştenirea comercială la nivel mondial. Poate că Sanchuniathon îşi scrie acum „antichităţile feniciene", poate că acum copiază texte şi inscripţii vechi pe care mult mai târziu, Philon din Byblos le foloseşte ca izvoare istorice.

Cu Assurbanipal imperiul asirienilor se află la zenitul puterii sale; se întinde de la Golful Persic până la Egiptul de Sus. Tigrul Orientului antic este sătul, iar stăpânitorul celui mai puternic popor de cuceritori pune să i se facă portretul culcat pe perne moi sub o boltă de viţă-de-vie, în timp ce i se serveşte o cupa de vin. Alcătuirea primului anticariat, a celei mai mari biblioteci a Lumii Vechi este hobby-ul lui. Din ordinul lui se scormoneşte în magaziile vechilor temple în căutarea unor documente pierdute. Scribii săi fac copii după mii de tăbliţe din vremea marelui Sargon I (2350 î.Hr.). Hobby-ul fratelui său Şamaşşumukin din Babilonia a mers chiar mai departe. Acesta a pus să fie notate evenimentele actuale în străvechea limbă a sumerienilor.

Şi pe Nabucodonosor, ultimul mare conducător de pe tronul Babilonului, îl chinuie nostalgia lucrurilor de mult trecute. Cronicarii de la curtea lui erau obligaţi să scrie inscripţii în limba babiloniană veche, pe care nici n-o mai vorbea, nici n-o mai citea nimeni. Sub caldei, arhitectura şi literatura au înflorit încă o dată.

în urma studierii corpurilor cereşti, astrolqgia a făcut progrese nebănuite. Au reuşit să calculeze dinainte eclipsele de Soare şi de Lună. La şcoala de astronomie de la Babilon s-a început, în jurul anului 750 î.Hr., notarea observaţiilor legate de corpurile cereşti, care au fost continuate fără întrerupere timp de trei sute cincizeci de ani, cel mai lung şir de observaţii astronomice din toate timpurile Calculele le depăşesc, ca precizie, încă până în secolul al XVIII-lea, pe cele ale astronomilor europeni.

Nabonid s-ar putea să fi fost primul arheolog al lumii. Acest ultim stăpânitor babilonian a pus să fie dezgropate sanctuare şi temple decăzute, să fie descifrate şi traduse vechi inscripţii. A renovat, după cum a reieşit din descoperirile de la Tell al-Muqayyar, ziguratul din Ur, care căzuse pradă distugerii.

Prinţesa Bel-Şalti-Nannar, sora biblicului Belşaţar, a împărtăşit interesele tatălui ei Nabonid. Wooley a descoperit într-o clădire-anexă a templului din Ur unde ea oficia ca preoteasă, un adevărat muzeu cu piese din state ale sudului Mesopotamiei - probabil primul muzeu al lumii. Prinţesa chiar îşi inventariase cu grijă colecţia, piesă cu piesă, pe un cilindru de lut. Acesta este, după expresia lui Wooley, „cel mai vechi ghid de muzeu cunoscut".

Un singur popor - divizat şi, la vremea aceea, împrăştiat prin toată Semiluna Fertilă - nu cade pradă saţietăţii, amorţirii: fiii lui Israel, urmaşii patriarhilor sunt plini de speranţe arzătoare, au un obiectiv precis. Ei nu pier; ei găsesc puterea de a se salva, trecând dincolo, în noi milenii - până în ziua de astăzi

Timp de un mileniu şi jumătate a iradiat din Semiluna Fertilă, cel mai vechi centru de cultură şi de civilizaţie din Epoca Pietrei încoace, cea mai vie lumină a omenirii. în jurul anului 500 î.Hr. începe să coboare, imperceptibil, dar de neoprit, întunericul asupra ţărilor şi popoarelor care purtau în ele sămânţa a tot ceea ce avea să vină - în alte ţări.

O strălucire nouă se arată deja pe dealurile Iranului; vin perşii. Marile state semite şi Egiptul şi-au îndeplinit sarcina istorică; cea mai importantă şi decisivă perioadă a omenirii tinere a ajutat la pregătirea terenului pentru imperiile indo-germane care vor da naştere Occidentului - Europa.

Din colţul sud-estic cel mai îndepărtat al continentului lumina se deplasează tot mai departe spre vest. Din Grecia spre Roma, peste bariera Alpilor, peste Europa de Vest în sus, în Scandinavia şi în Insulele Britanice. Ex oriente lux!

Pe drumul său înfloresc, în câteva secole, noi culturi şi civilizaţii, arta atinge culmi nebănuite de frumuseţe şi armonie, mintea omenească pătrunde în ştiinţele naturii şi produce filosofía grecilor, atingând piscuri la care Orientul antic nu avusese acces.

Pe drumul său, lumina duce şi moştenirea variată, colorată a Orientului antic, de la utilul sistem de măsuri şi greutăţi până la astronomie, şi împreună cu acesta scrierea, alfabetul şi... Biblia.

Capitolul trei

Cirus, regele perşilor

Două vise celebre • Cirus uneşte Media şi Persia • Inscripţia de pe perete • Belşaţar a fost doar prinţ moştenitor • Intrare paşnică înBabilon • Toleranţa perşilor

AŞA ZICE DOMNUL UNSULUI SĂU CIRUS, PE CARE ÎL ŢINE DE MÂNA LUI CEA DREAPTĂ, CA SĂ DOBOARE NEAMURILE ÎNAINTEA LUI ŞI CA SĂ DEZLEGE CINGĂTORILE REGILOR, SĂ DESCHIDĂ PORŢILE ÎNAINTEA LUI ŞI CA ELE SĂ NU MAI FIE ÎNCHISE... (Isaia 45:1)

La şase ani după moartea lui Nabucodonosor, în 556 î.Hr., se suie pe tronul babilonian Nabonid, „primul arheolog". El va fi ultimul suveran al Mesopotamiei. Evenimentele din podişul Iranului sugerează că istoria lumii se grăbeşte spre o răsturnare uriaşă.

La cinci ani după urcarea pe tron a lui Nabonid începe, odată cu domnia persanilor, noua eră.

Mezii - de la căderea oraşului Ninive în 612 î.Hr. moştenitorii imperiului asirian zdrobit, împreună cu babilonienii - sunt învinşi pe neaşteptate de vecinul şi vasalul lor persan. Astiage, regele mezilor, este învins de propriul său nepot, Cirus.

Marile figuri ale Antichităţii obişnuiau să-şi anunţe venirea într-un mod aparte; adesea, prin circumstanţele remarcabile ale naşterii lor ieşeau din cadrul contemporan obişnuit. Destinul lui Cirus l-au hotărât, în consecinţă, două vise neobişnuite. Acestea au trecut în Orientul antic din gură în gură şi astfel au ajuns la Herodot, care povesteşte:

„Lui Astiage i s-a născut o fiică, pe care a numit-o Mandana. Şi a visat Astiage că din aceasta curgea atâta apă, încât umplea tot oraşul său, ba inunda chiar toată Asia. El le-a arătat viziunea tâlcuitorilor de vise dintre magii săi şi s-a speriat când aceştia i le-au spus pe toate. Drept care nu a dat-o pe Mandana, care era deja la vârsta măritişului, nici unui med, de frica viziunii; ci a dat-o unui persan, cu numele Cambise...

Pe când trăia acum Mandana împreună cu Cambise, Astiage a avut în primul an o altă viziune. Se întâmpla că din poala aceleiaşi fiice creştea o viţă-de-vie, iar viţa-de-vie acoperea întreaga Asie. Asta a văzut, le-a arătat tălmăcitorilor de vise şi a pus apoi să fie adusă din ţara perşilor fiica sa, care stătea să nască. Şi când a ajuns aici, a păzit-o, decis să ucidă rodul pântecelui ei; pentru că, după viziunea sa, magii cei cunoscători de vise îi preziseseră că vlăstarul fiicei sale avea să devină rege în locul său. Tocmai de aceea stătea de pază Astiage,

iar când s-a născut Cirus a pus să fie chemat Harpagos, care era din casa lui şi cel mai de încredere dintre mezi... Către el a grăit acum Astiage: «... ia copilul acesta, pe care l-a născut Mandana, du-l în casa ta şi omoară-l...»"

Pe Harpagos nu l-a lăsat inima să ducă la îndeplinire porunca bunicului de a-l ucide pe copil, la fel cum nu l-a lăsat inima nici pe un păstor de vite, căruia îi dăduse porunca mai departe. Şi Cirus a rămas în viaţă.

Nu doar naşterea şi tinereţea lui Cirus sunt îmbrăcate în legendă. Acest prinţ din dinastia persană a Ahemenizilor a stârnit mai mult decât oricare alt suveran al Lumii Vechi fantezia popoarelor, le-a trezit admiraţia. Grecul Xenofon glorifică întemeierea statului realizată de el într-un roman întreg, *Ciropedia.*

Biblia îl păstrează în memorie ca pe aducătorul de lumină. Ascensiunea lui extrem de rapidă şi de strălucitoare nu este pătată de nici un act de violenţă. Politica lui inteligentă, tolerantă îl face una dintre figurile cele mai simpatice ale Orientului antic. Caracteristica cea mai detestabilă a suveranilor orientali dinaintea lui, cruzimea despotică, îi este străină acestui persan.

Persoana lui Cirus devine istoric palpabilă în 553 î.Hr. în acest an cucereşte Ecbatana, capitala regatului mezilor. Regescul său bunic Astiage trebuie să plece în exil. Cirus contopeşte Media cu Regatul Persan. Babilon, Lydia din Asia Mică şi Sparta formează o alianţă împotriva învingătorului. Regele lidian Cresus - numele său este şi astăzi sinonim cu o mare bogăţie - îl atacă pe persan. Cirus cucereşte capitala Sardes şi îl învinge.

Calea spre Babilon este liberă, Babilonul se află - ce tentaţie! - în faţa lui.

Pe fundalul acestei situaţii a luat naştere o poveste misterioasă şi stranie, care - transmisă de Biblie - a preocupat intens fantezia popoarelor occidentale:

„Regele Belşaţar a făcut un mare ospăţ pentru o mie din dregătorii săi şi în faţa celor o mie a băut vin. Ei au băut vin şi au preamărit pe dumnezeii de aur, de argint, de aramă, de fier, de lemn şi de piatră. în aceeaşi clipă au ieşit degetele unei mâini de om, care au scris în faţa sfeşnicului celui mare pe tencuiala peretelui palatului regal, şi regele a văzut vârful degetelor mâinii care scria. Atunci faţa regelui s-a îngălbenit şi gândurile lui s-au tulburat; încheieturile coapselor sale au slăbit, iar genunchii se izbeau unul de altul neîncetat. Regele a început să strige din toate puterile să i se aducă prezicătorii, caldeii şi tâlcuitorii de semne. Atunci el a prins a grăi şi a zis tuturor înţelepţilor din Babilon: «Oricine va citi scrisul acesta şi îmi va arăta tâlcuirea lui va fi îmbrăcat în veşmânt de purpură, lanţ de aur i se va pune împrejurul gâtului şi va cârmui ca al treilea în regatul meu»" (Daniel 5:1, 4-7). „Mene, mene, techel, ufarsin" au fost cuvintele de pe perete, devenite celebre. Acestea înseamnă: „Dumnezeu a numărat zilele regatului tău şi i-a pus capăt", „l-a cântărit în cântar şi l-a găsit uşor", „a împărţit regatul tău şi l-a dat Mezilor şi Perşilor" (Daniel 5:25-28).

Atunci când Iosif, în Egipt, a ştiut să tâlcuiască visele faraonului cu cele şapte vaci grase şi cele şapte vaci slabe şi cu spicele, a devenit al doilea om al imperiului, Mare Vizir.

Ce însemna acel „al treilea în regatul meu", promis ca răsplată pentru descifrarea bizarei scrieri?

Această afirmaţie a Bibliei era de neînţeles şi şi-a găsit explicaţia abia cu ajutorul arheologiei.

Cine a fost Belşaţar se ştie astăzi cu siguranţă din textele cuneiforme ale propriului său tată. El nu a fost, aşa cum afirmă Cartea lui Daniel (5:2), fiul lui Nabucodonosor, ci al lui Nabonid, care spune într-o inscripţie: „Şi în inima lui Belşaţar, fiul meu întâi născut, vlăstarul coapsei mele, aşază teama de dumnezeiasca ta măreţie, ca să nu comită nici un păcat şi ca să aibă destul din bogăţiile vieţii."

De aici reiese limpede că Belşaţar era prinţ moştenitor, aşadar al doilea om în Babilon. De aceea nu putea oferi decât rangul al treilea.

Povestirea despre ospăţul lui Belşaţar şi scrisul de pe perete reflectă, din perspectivă profetică, situaţia politică a vremii: în anul 539 î.Hr. Cirus s-a întors împotriva lui Nabonid, şi armata babiloniană a fost înfrântă. Cu aceasta, ceasurile ultimului mare imperiu din Mesopotamia erau numărate.

„Coboară-te şi şezi în ţărână, fecioară, fiica Babilonului, stai pe pământ fără tron, fiică a Caldeilor, că nu te va mai numi nimeni pe tine gingaşă şi plăcută!" (Isaia 47:1)

La un an după luptă, Cirus regele perşilor intră în Babilonul învins.

Hitiţii, casiţii, asirienii îi pregătiseră adesea aceeaşi soartă uriaşului oraş. Această cucerire, însă, iese din şabloane; este fără precedent în metodele de război ale Orientului antic. De data aceasta nu se înalţă coloane de fum din spatele unor ziduri sfărâmate, nici un templu, nici un palat nu este făcut una cu pământul, nici o casă jefuită, nimeni nu este căsăpit sau tras în ţeapă. Cilindrul de lut al lui Cirus relatează în scriere babiloniană cum au decurs lucrurile de data aceasta.

„Când am intrat paşnic în Babilon, când, în strigăte de triumf şi bucurie, mi-am aşezat locuinţa domniei în palatul prinţilor, Marduk, marele stăpân, mi-a deschis inima largă a babilonienilor, în timp ce eu în fiecare zi am avut grijă să-l cinstesc. Trupele mele întinse s-au preumblat paşnic prin Babilon, întregul Sumer şi Akkadul nu s-au lăsat înspăimântate de nimeni. M-am îngrijit cu bucurie de interiorul Babilonului şi de toate oraşele lui. Pe locuitorii Babilonului... i-am eliberat de jugul pe care nu se cuvenea să-l poarte. Decăderea locuinţei lor am reparat-o, tristeţea lor am topit-o... Eu sunt Cirus, regele întregului, marele rege, puternicul rege, rege al Babilonului, rege al Sumerului şi al Akkadului, rege al celor patru colţuri ale lumii..."

Ultimele fraze aproape ne fac să credem că cronicarul biblic a cunoscut textul cilindrului. „Aşa zice Cirus, regele Perşilor: Toate regatele pământului, Domnul Dumnezeul cerului mi le-a dat mie..." (II Paralipomena 36:23). Era un lucru neobişnuit ca un suveran să aibă înscrisă în platforma-program toleranţa, inclusiv cea faţă de culte. Acesta a fost primul lucru remarcat la regele perşilor.

După intrarea sa în Babilon, Cirus porunceşte neîntârziat să fie refăcute reprezentările şi altarele zeităţilor populare. El are grijă să îl venereze în fiecare zi pe zeul principal al oraşului, Marduk. în oraşul Ur face acelaşi lucru. Pe un cilindru de lut care s-a păstrat în ruine, Cirus spune el însuşi: „Sin, cel care luminează cerul şi pământul, prin semnul lui favorabil a dat în mâinile mele cele patru zone ale lumii. I-am adus pe zei înapoi în altarele lor."

Toleranţa lui a fost şi spre binele evreilor. După îndelungi decenii de exil, avea să se împlinească acum dorinţa lor cea mai arzătoare.

Capitolul patru

întoarcerea la Ierusalim

Decretul de eliberare al lui Cirus • Convoiul celor 42 000 • O caravană a destinului • Un început greu pe ruine • Un mormânt izolat la Pasargade • Construirea noului Templu • Imperiul mondial al perşilor; de la Nil până în India • Duncan găseşte lucrarea lui Neemia • Misterul „apei mocirloase" • Doar un stat teocratic • Monede iudee cu bufniţa Atenei • Două secole provincie persană

ÎN ANUL ÎNTÂI AL REGELUI CIRUS, REGELE CIRUS A DAT ACEASTĂ PORUNCĂ PENTRU TEMPLUL LUI DUMNEZEU CEL DIN IERUSALIM: SĂ SE ZIDEASCĂ TEMPLUL PE LOCUL ACELA UNDE SE ADUC JERTFELE ŞI SĂ I SE PUNĂ TEMELII SĂNĂTOASE! ÎNĂLŢIMEA LUI SĂ FIE DE ŞAIZECI DE COŢI ŞI LĂRGIMEA LUI TOT DE ŞAIZECI DE COŢI. (I Ezdra 6:3)

Aceasta este permisiunea de a se întoarce la Ierusalim! Textul decretului regal este redactat în aramaica imperială, noua limbă oficială a administraţiei persane. Acest decret preluat de Cartea lui Ezdra, capitolul 6, se află categoric în concordanţă cu politica persană reală.

Este vorba de un act reparatoriu. Faptul că persanii se simţeau urmaşii babilonienilor reiese şi din indicaţiile pentru ducerea sa la îndeplinire: „...iar cheltuielile să se dea din casa regelui. Chiar şi vasele de aur şi de argint ale templului lui Dumnezeu, pe care Nabucodonosor le-a luat din templul din Ierusalim şi le-a dus la Babilon să se înapoieze şi să se ducă în templul din Ierusalim şi să se pună fiecare la locul lui în templul lui Dumnezeu" (I Ezdra 6:4,5).

Marele rege Cirus l-a însărcinat cu îndeplinirea acestui ordin pe dregătorul Şeşbaţar. Se presupune că Şeşbaţar este acelaşi cu Şenaţar, al patrulea fiu al regelui Ioiachim, un prinţ iudeu şi probabil membru al casei lui David.

Este de înţeles că, la cincizeci de ani de la deportare, nu fac toţi uz de permisiunea de a se întoarce în ţara strămoşilor. Oricum era un risc să o pornească din ţara bogată care era Babilon, în care se stabiliseră şi în care cei mai mulţi dintre ei se ridicaseră, pe drumul greu care ducea în ruinele unei ţări pustiite. Cu toate acestea se strânge, după pregătirile laborioase din primăvara anului 537 î.Hr., o caravană lungă pentru marşul în vechea patrie. „Deci toată adunarea la un loc se alcătuia din 42 360 de oameni, afară de robii lor şi de roabele lor, care erau în număr de 7 337; şi mai erau cu ei 200 de cântăreţi şi cântăreţe; şi aveau 736 de cai, 245 de catâri, 435 de cămile şi 6 720 de asini" (I Ezdra 2:64-67).

Desigur, se pune întrebarea dacă această „listă a repatriaţilor" este într-adevăr lista participanţilor la un convoi uriaş care se deplasează de la

Eufrat în regatul Iuda. La Neemia totul apare încă o dată aproape identic - doar numărul cântăreţilor şi al cântăreţelor este uşor diferit (cu 45 de persoane), în acest caz, însă, este vorba despre o listă de recensământ al populaţiei, o înregistrare a populaţiei subsatrapiei care devenise regatul Iuda sub perşi! Dar oricum ar fi şi oricâţi s-ar fi întors în regatul Iuda după îndelungii ani de exil, ne putem face o imagine vie a procesiunii lor către ţara situată la vest de Iordan.

Aproape 1 300 de kilometri au de străbătut din Babilon până la îndepărtatul Ierusalim, însoţiţi permanent de ceaţa fină a maselor de praf ridicate în aer! într-o bună zi trec pe lângă locul vechiului Mari. Ajung acolo unde se varsă în Eufrat, pe malul celălalt, râul Balih, pe al cărui curs inferior este situat Haranul.

De aici repatriaţii merg pe aceeaşi potecă pe care, cu mulţi ani înaintea lor, a mers Avraam pe drumul din ţara strămoşilor lui spre Canaan, trecând prin Damasc, pe la poalele Hermonului, până la lacul Ghenizaret; vine ziua în care, din vârfurile brune ale Munţilor Iuda, răsar în faţa lor ruinele pustii ale oraşului Sionului - Ierusalimul!

Câtă greutate a avut acest convoi şi pentru destinul posterităţii!

„Deoarece cu acest convoi spre Ierusalim mergea viitorul lumii", crede savanta şi pedagoga Mary Ellen Chase, care, începând cu anul 1926, a ţinut la diferite facultăţi prelegeri pe tema „Biblia ca literatură". „De el a depins faptul că există o Biblie aşa cum o cunoaştem noi - o Biblie, o credinţă iudaică, o creştinătate şi multe secole de cultură occidentală. Dacă nu ar fi existat întoarcerea la Ierusalim, regatul Iuda ar fi împărtăşit, fără îndoială, cel puţin în linii mari, soarta Israelului, s-ar fi amestecat cu Estul şi, până la urmă, ar fi fost pierdut ca popor."

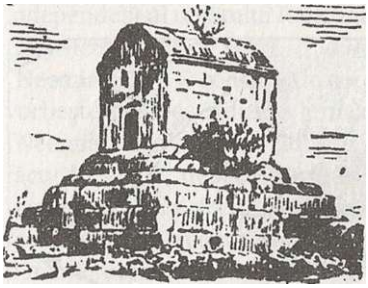

Fig. 62. Mormântul regelui Cirus

La scurt timp după întoarcerea la Ierusalim s-a construit, cu mult entuziasm, fundaţia noului Templu. Apoi, însă, lucrările s-au oprit (I Ezdra 5:16). Marele entuziasm al celor întorşi a scăzut repede; prea aspră şi prea sărăcăcioasă era viaţa în acea ţară depopulată, unde casele prăbuşite ofereau doar un adăpost mizerabil. La aceasta se adăuga grija pentru pâinea cea de toate zilele, astfel încât deocamdată „voi zoriţi cu lucrul, fiecare pentru casa lui!" (Agheu 1:9). Fiecare avea prea multe urgenţe proprii.

Reconstrucţia înainta lent. Primii coloni erau săraci şi, după cum arată obiectele de menaj lăsate în urmă, puţini la număr. Rezultatele săpăturilor reflectă limpede asprimea acelei prime perioade.

Cirus, eliberatorul, cade în 529 î.Hr. în timpul unei campanii spre est şi este înmormântat la reşedinţa sa de la Pasargade lângă Persepolis. Palatul său era construit sub formă de pavilioane individuale; fiecare se afla în mijlocul unei grădini splendide; totul era înconjurat de ziduri înalte.

Pe versantul sudic al unui lung lanţ deluros se mai află, din zilele lui Cirus, o mică şi modestă construcţie din piatră în iarba uscată a podişului. Şase cuburi alcătuiesc treptele către o încăpere îngustă, deasupra intrării căreia cândva o inscripţie transmitea rugămintea: „O, omule, oricine ai fi şi oricând ai veni, pentru că ştiu că vei veni - eu sunt Cirus şi eu le-am cucerit perşilor imperiul cel mare. Nu mă invidia pentru acest petec de pământ care îmi acoperă trupul."

Zadarnic! încăperea îngustă din piatră, în care un sarcofag de aur cuprindea rămăşiţele pământeşti ale marelui persan, se cască astăzi la fel de goală ca şi locul de deasupra intrării care, cândva, a purtat inscripţia. Din când în când trec indiferenţi, pe lângă acest loc uitat, păstori cu turmele lor, cum treceau în vremuri străvechi prin podişul larg, în care terenul de vânătoare era încă stăpânit de leu.

Lui Cirus îi urmează la tron fiul său Cambise al II-lea. Sub domnia lui, Persia devine, după cucerirea Egiptului, cel mai mare imperiu pe care l-a văzut vreodată lumea: acesta ajunge din India până la Nil.

Abia sub urmaşul său, Darius I se începe la Ierusalim - după aproape două decenii de la realizarea fundaţiei - construcţia definitivă a Templului. Ca răspuns la întrebarea dregătorului responsabil pentru regatul Iuda, satrapia de dincoace de râu, Darius I confirmă explicit decretul lui Cirus. Corespondenţa oficială purtată cu curtea persană pe această temă se găseşte în Cartea întâi a lui Ezdra (5:5 până la 6:12).

Unii savanţi sunt convinşi de istoricitatea acestor documente, alţii se îndoiesc de ea. însă, dacă respectivele scripte nu sunt autentice, atunci, în ceea ce priveşte atât conţinutul, cât şi forma, avem de-a face cu imitaţii destul de reuşite -

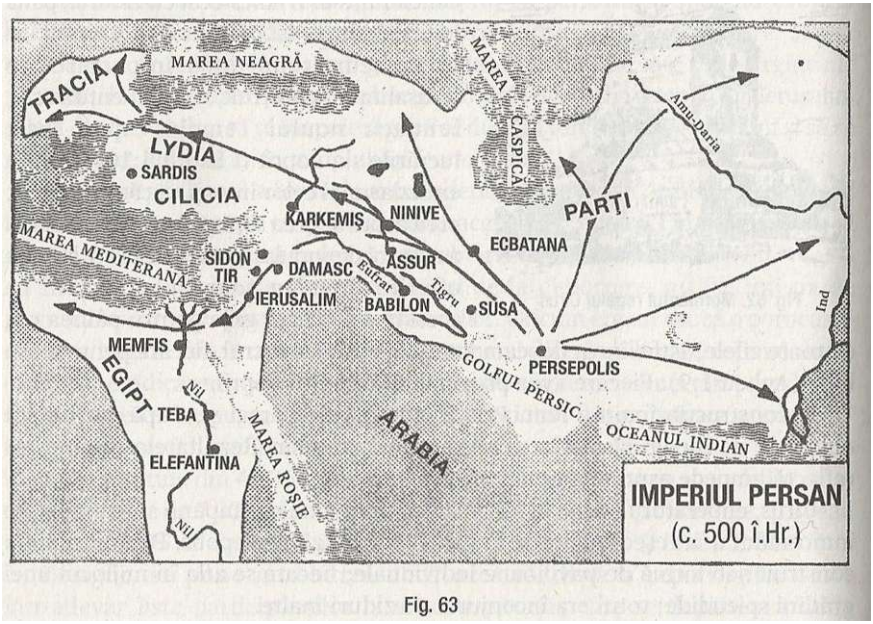

Fig. 63

Biblia utilizează aici chiar şi „aramaica imperială", limba oficială a imperiului Ahemenizilor. De altfel numeroase alte texte ale vremii confirmă cât de tare a susţinut Darius cultele locale ale popoarelor încorporate în imperiul său. Acest lucru nu este valabil doar pentru Palestina, ci şi pentru Asia Mică şi Egipt.

Astfel scrie pe inscripţia medicului egiptean Usahor: „Şi mi-a dat poruncă regele Darius - fie ca el să trăiască în veci! - să merg în Egipt, ... ca să pun iar în funcţie scribii sfinţi ai templelor după numărul lor şi să fac să înflorească iar ceea ce a căzut în paragină..."

Administratorului domeniilor sale, Gadatas, Darius îi scrie fără a-şi reţine indignarea. îi face reproşuri grele din cauza atitudinii sale faţă de preoţimea sanctuarului lui Apollo din Magnesia: „Aud că nu te ţii în toate de poruncile mele. E drept că te osteneşti pentru pământurile mele, sădind plante de dincolo de Eufrat în pământul din Asia Mică. Te laud pentru planurile tale şi mare mulţumire vei primi pentru ele la curtea regală. Dar pentru că nu ţii cont de atitudinea mea faţă de zei, te voi lăsa odată să simţi, dacă nu vei face altfel, mânia pe care mi-ai provocat-o. Fiindcă pe grădinarii care-i sunt sfinţi lui Apollo i-ai pus să aducă o dare şi să prelucreze pământ profan, fără să ţii seama de ceea ce au simţit strămoşii mei faţă de zeul care le-a vorbit perşilor..."

Eforturile celor întorşi se limitează pentru mulţi ani exclusiv la construirea Templului din Ierusalim. Construcţia a început în octombrie/noiembrie 520 î.Hr. şi a fost terminată pe 12 martie 515 î.Hr.

Cu ridicarea zidului cetăţii îşi lasă timp până în secolul următor. Abia sub Neemia, care este numit de regele persan Artaxerxe I în 444 î.Hr. guvernator independent al regatului Iuda, încep lucrările la zid, care sunt terminate într-un timp neobişnuit de scurt. „Zidul a fost isprăvit... în cincizeci şi două de zile" (Neemia 6:15). O construcţie nouă în 52 de zile - de neconceput! Neemia însuşi vorbeşte despre „zidurile Ierusalimului cele stricate şi porţile lui cele arse" (Neemia 2:13). Aşadar zidurile au fost doar reparate. Iar acest lucru trebuia făcut în grabă, deoarece triburile învecinate, mai ales samaritenii, voiau să împiedice prin orice mijloace refacerea fortificaţiilor Ierusalimului. Evreii au fost nevoiţi să stea tot timpul de pază: „Cei ce lucrau la zid şi cei ce cărau, cu o mână lucrau, iar cu cealaltă ţineau lancea" (Neemia 4:17).

Lucrările de construcţii ale ţăranilor, muncitorilor şi păstorilor din Israelul modern de azi nu decurg nici ele altfel.

Găurile reparate în grabă şi rupturile peticite ale zidului reflectă presiunea sub care s-au aflat şi neliniştea febrilă cu care au lucrat. Arheologul englez J. Garrow Duncan a dezgropat părţi ale zidului de pe colina sudică, deasupra izvorului Ghihon. în raportul său scrie:

„Pietrele sunt mici, necioplite, informe şi inegale. Unele dintre ele sunt neobişnuit de mici şi par să fie doar aşchii rupte din blocuri mai mari, întocmai ca şi când ar fi folosit orice fel de material pe care l-au avut la îndemână. Spărturile mari şi găurile sunt umplute cu un amestec făcut la întâmplare din lut amestecat cu aşchii mici de piatră..."

Din vremea când Neemia era guvernator la Ierusalim aflăm despre regăsirea focului sfânt al Templului. Cartea a doua a Macabeilor *1:20* relatează cum Neemia „a trimis după foc pe nepoţii preoţilor celor ce l-au ascuns". însă aceştia „n-au aflat foc, ci apă mocirloasă". Când apoi, la îndemnul lui Neemia, au stropit cu această apă mocirloasă „lemnele şi cele ce erau puse deasupra... s-a aprins foc mare, încât toţi s-au minunat" (II Macabei 1:21, 22): Multă vreme aproape nimeni nu a acordat prea mare atenţie observaţiei care urmează: „Şi a numit Neemia locul acela Neftar" (II Macabei 1:36). însă faptul că acest pasaj biblic conţine un indiciu precis referitor la un zăcământ concret, pe care israeliţii trebuie să-l fi cunoscut deja - acest lucru a reieşit abia de curând. în tânărul stat Israel s-au găsit într-adevăr zăcăminte de petrol, naphta, cum sunt denumite cu un cuvânt care provine din babiloniană. Din 1953 s-au găsit, în urma forărilor de la Marea Moartă, din Negev şi din apropierea Aşcalonului, puţuri de petrol israelite.

Fig. 64. Sigiliu din regatul Iuda cu inscripţia „Ierusalim"

Reconstruirea Templului şi a vechiului, oraş al lui David după întoarcerea din exilul babilonian sunt semne evidente că Israel este conştient de faptul că vremurile regatului au apus definitiv şi că numai coeziunea din interiorul comunităţii de cult poate asigura continuitatea micului popor, indiferent de ceea ce aduc schimbările politice. Hotărâţi, au construit sfântul lăcaş ca centru pentru evreii din patrie şi pentru cei împrăştiaţi prin lumea întreagă. Marele Preot al noului Templu din Ierusalim a devenit şi capul întregului Israel. Micul stat teocratic din Palestina nu a mai participat într-un mod demn de a fi menţionat la istoria universală a secolelor care au urmat. Israel a întors spatele politicii.

Cu acordul persan, „legea Dumnezeului" său devine obligatorie pentru Israel, pentru toţi evreii, de fapt, după cum s-a transmis explicit în Cartea întâi a lui Ezdra (Ezdra 7:23-26).

Această afirmaţie a Bibliei este întărită convingător de un alt document al vremii.

în anul 1905 au fost descoperite în insula Elefantina, situată la prima cataractă a Nilului, în apropierea barajului de la Assuan, trei papirusuri. Sunt documente scrise în limba aramaică imperială şi provin din anul 419 î.Hr. Unul dintre ele este o scrisoare de Paşte a regelui persan Darius al II-lea şi conţine indicaţii privitoare la modul în care trebuie să se desfăşoare sărbătoarea Pesach. Destinatarul scrisorii era colonia militară evreiască din Elefantina. Ca expeditor semnează Hanania, „referent pentru chestiunile evreieşti la curtea guvernatorului persan din Egipt".

Fig. 65. Monede cu inscripţia „Iuda" şi cu chipul lui Zeus şi bufniţa Athenei

Timp de două secole persanii îşi exercită dominaţia asupra Ierusalimului. Istoria Israelului nu pare să fi trecut prin mari fluctuaţii în această epocă. Nici Biblia nu se preocupă de ea, nici straturile de moloz nu spun nimic esenţial despre această lungă perioadă. în orice caz, lipsesc cu desăvârşire din materialul arheologic recoltat din stratul respectiv edificiile mari şi obiectele de artă meşteşugărească. Cioburile unor obiecte simple de uz casnic arată doar cât de sărăcăcioasă, cât de mizeră a fost viaţa în regatul Iuda în vremea aceea.

însă pe parcursul secolului al IV-lea î.Hr. apar monedele. Acestea poartă mândra inscripţie „Yehud", „Iuda". Evident, perşii îi dăduseră Marelui Preot dreptul de a bate monedă de argint. După modelul drahmelor atice, acestea sunt împodobite cu chipul lui Zeus şi cu bufniţa Atenei. O dovadă pentru felul în care - cu mult timp înainte de Alexandru cel Mare - comerţul şi influenţa grecească au ştiut să se impună peste tot în Orient.

Capitolul cinci

Sub influența Eladei

Alexandru cel Mare în Palestina • Un dig al portului învinge Tirul • Turnuri de asediu de 50 de metri • Alexandria - noua metropolă • Ptolemeii ocupă regatul Iuda • 72 de învăţaţi traduc Biblia • Cinci Cărţi ale lui Moise în limba greacă • Septuaginta s-a născut în Pharos • Stadion sub templu • Marele Preot la „cazinou" • Luptătorii evrei scandalizează

DUPĂ CE S-A LUPTAT ALEXANDRU MACEDON, FIUL LUI FILIP, CARE A IEŞIT DIN ŢARA CHITIM ŞI A BĂTUT PE DARIE, REGELE PERŞILOR ŞI AL MEZILOR, A DOMNIT ÎN LOCUL LUI, FIIND CEL DINTÂI ÎMPĂRAT DE NEAM GRECESC. (I Macabei 1:1)

în secolul al IV-lea î.Hr. centrul puterii politice se mută din Semiluna Fertilă spre vest. Uvertura acestei evoluţii determinante pentru soarta lumii au constituit-o, cu un secol înainte, două lupte celebre, în care grecii au stăvilit înaintarea perşilor. La Marathon (490 î.Hr.) au înfrânt armatele persane conduse de Darius I. La Salamina, în faţa Atenei, au înfrânt zece ani mai târziu flota persană (480 î.Hr.).

La Issos, în apropierea actualului port Alexandrette, situat în nordul Siriei, grecii îşi câştigă, în urma victoriei lui Alexandru cel Mare asupra regelui persan Darius al III-lea în 333 î.Hr., rolul de dirijor în concertul lumii de atunci.-

Primul obiectiv al lui Alexandru este Egiptul. Cu o trupă activă de 32 000 de soldaţi pedeştri şi 5 000 de călăreţi porneşte, la 24 de ani, spre sud, însoţit pe apă de o flotă de 160 de corăbii. Alexandru se va opri de două ori pe coasta siro-palestiniană.

Prima dată la Tir. De pe o insuliţă, oraşul fenician veghează asupra coastei, bine întărit şi apărat de ziduri înalte, groase.

Alexandru săvârşeşte aici o adevărată minune a tehnicii de război, punând să fie construit un dig de 600 de metri prin mare până la oraşul de pe insulă. Pentru siguranţa lucrărilor trebuie folosite scuturi mobile, aşa-numitele „ţestoase". Cu toate acestea, amenajarea digului este perturbată considerabil de o ploaie neîntreruptă de proiectile. între timp, geniştii de pe ţărm făuresc adevăraţi monştri, „helepolis"-urile, turnuri pe roţi cu multe etaje. Acestea adăpostesc diviziile de arcaşi şi artilerie uşoară. O pasarelă în partea frontală a acestor turnuri face posibil atacul prin surprindere asupra zidurilor vrăjmaşe. Sunt cele mai înalte turnuri de asediu care au fost folosite vreodată în istoria războiului. Au 20 de etaje, iar la înălţimea de 50 de metri, platforma lor superioară se află mult mai sus decât cel mai înalt zid de cetate.

Când aceşti monştri ticsiţi cu arme încep să ruleze, după şapte luni de pregătire, încet şi greoi spre Tir, soarta cetăţii considerate cândva de necucerit este pecetluită.

„Tirul şi-a zidit întărituri şi a strâns argint ca pulberea şi aur ca tina de pe uliţe. Dar iată că Domnul îl va cuceri şi va prăvăli în mare puterea lui şi el va fi mistuit prin foc" (Zaharia 9:3-4). Astfel comentează cuvintele Bibliei cucerirea lui Alexandru - aceasta a intrat în cartea lui Zaharia, şi anume în partea a doua, mai nouă. Nimeni nu se mai îndoieşte astăzi că aceste cuvinte sunt o mărturie veritabilă a comunităţii evreieşti din vremea lui Alexandru, care comentează evenimentele anului 332 î.Hr.

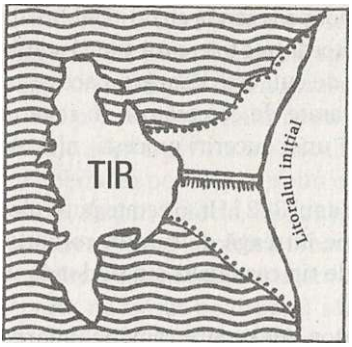

Fig. 66. Dig de 600 de metri prin mare, spre Tir, al lui Alexandru cel Mare

„...Gaza va fi cuprinsă de dureri năprasnice", spune următorul verset biblic care se referă la anul lui Alexandru (Zaharia 9:5). într-adevăr, Gaza, vechiul oraş al filistenilor, este cea care i se opune a doua oară lui Alexandru. însă acest asediu durează doar două luni. După aceea, drumul spre ţara de pe Nil este liber.

în special asediul Gâzei, din partea de sud-vest a Palestinei, nu se poate să le fi scăpat evreilor. Zgomotul trupelor care campaseră pe ţărm şi care treceau prin dreptul lor trebuie să fi ajuns până la colinele lor. însă Biblia transmite despre aceste evenimente la fel de puţine lucruri ca şi din perioada dominaţiei de aproape un secol şi jumătate pe care grecii au exercitat-o asupra lumii. Istoriografia ei nu trece dincolo de sfârşitul regatelor Israel şi Iuda şi de crearea statului teocratic aflat sub dominaţie persană. Abia odată cu luptele Macabeilor intră din nou în amănunte istorice.

Din această perioadă, însă, istoricul evreu Flavius Josephus a scris o povestire extrabiblică despre campania cuceritorului grec prin Siria şi Palestina. După cucerirea cetăţii întărite Gaza, scrie acolo, Alexandru cel Mare a venit la Ierusalim. Poporul şi Marele Preot Jaddua l-au întâmpinat cu multe onoruri. Alexandru a adus o jertfă în Templu şi a acordat înlesniri poporului.

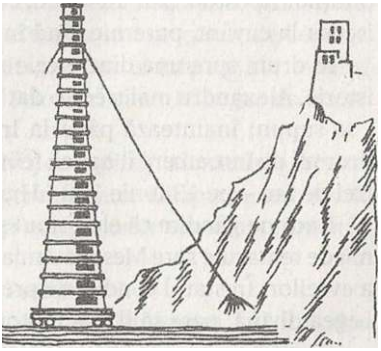

Fig. 67. Turn de asediu înalt de 50 de metri, pe roţi, al lui Alexandru cel Mare

Alexandru cu greu va fi găsit timp să se abată pe la Ierusalim, mai ales după ce fusese reţinut timp de nouă luni prin rezistenţa opusă de Tir şi Gaza. După căderea Gâzei a alergat pe drumul cel mai

scurt în Egipt, lăsând cucerirea zonei continentale în grija comandantului său Parmenion, care a şi pus stăpânire fără nici o dificultate asupra teritoriului respectiv. Doar cetatea de scaun a guvernatorului provinciei Samaria a trebuit luată cu forţa. Ca pedeapsă, a fost populată cu o colonie macedoneană.

Ierusalimul şi provincia Iuda par să se fi supus noului suveran fără să stea prea mult pe gânduri. în orice caz, nici o sursă contemporană cunoscută până acum nu spune ceva despre vreo rezistenţă opusă de statul teocratic.

Vizita lui Alexandru la Ierusalim ar putea fi doar o legendă cu un sâmbure de adevăr. Ea depune mărturie elocventă că şi cuceritorul grec tolerează manifestările religioase în statul teocratic Iuda; comunitatea de cult este lăsată în pace.

Aceasta corespunde întru totul celor constatate de cercetători. în regatul Iuda din acea vreme nu se găsesc nici urmele unei cuceriri greceşti, nici ale unei ocupaţii.

Doar în Samaria învecinată a luat fiinţă către anul 322 î.Hr. o cetate puternică a elenilor. Săpătorii au scos din pământ o serie întreagă de turnuri rotunde. Acestea se sprijină de vechiul zid de apărare de tip cazemată din perioada în care Samaria încă era capitala regatului Israel.

în Egipt, care îl întâmpină ca pe un eliberator, Alexandru rămâne în iarna 332-331 î.Hr. întemeiază, în extremitatea deltei Nilului, oraşul Alexandria, căruia îi este hărăzit rolul de metropolă a noii epoci. Aceasta înfloreşte repede şi devine centrul unei noi vieţi spirituale, care farmecă şi atrage cele mai luminate minţi ale lumii greceşti şi orientale.

La începerea construcţiilor, Alexandru dă o dispoziţie care va fi de cea mai mare importanţă pentru viitor. Le acordă evreilor - urmaşii unor refugiaţi din perioada babiloniană - aceleaşi drepturi ca şi compatrioţilor săi! Această dispoziţie, preluată de urmaşii marelui macedonean, contribuie la faptul că Alexandria devine, în consecinţă, unul dintre importantele puncte de concentrare ale comunităţii evreieşti.

în Biblie, numele oraşului întemeiat de Alexandru apare abia în Faptele Sfinţilor Apostoli: „Iar un iudeu, cu numele Apollo, alexandrin de neam, bărbat iscusit la cuvânt, puternic fiind în Scripturi, a sosit la Efes" (Fapte 18:24).

în drum spre una dintre cele mai mari campanii de cucerire cunoscute în istorie, Alexandru mai trece o dată prin Palestina. Toate ţările Orientului antic i se supun; înaintează până la Ind, până aproape de masivul Himalaya. Pe drumul de întoarcere îl apucă febra. Alexandru moare - în vârstă de treizeci şi trei de ani - pe 13 iunie 323 î.Hr. la Babilon.

Dacă ne gândim că elenismul şi-a întins cu mult timp înainte de Alexandru mii de tentacule spre Mesopotamia şi Egipt, ne minunăm de atitudinea rezervată a evreilor. în statul condus de preoţi timpul pare să fi stat pe loc şi doar Tora, Legea divină, pare să fi fost motorul vieţii micii comunităţi de cult.

De multă vreme se aflau mercenari greci în armatele faraonului Psametic II şi ale regelui caldeu Nabucodonosor. De multă vreme se răspândeau pe ţărmurile Siriei şi Palestinei primele porturi şi filiale comerciale greceşti. în secolul al

V-lea î.Hr., eleni foarte cultivaţi au călătorit prin toate ţările Orientului antic şi le-au studiat: Herodot şi Xenofon, Hecateu şi Ctesias.

Bărbaţii din statul teocratic nu mai recunoşteau sau nu mai înţelegeau semnele timpului? Sau închideau ochii cu bună ştiinţă, opunând o sumbră rezistenţă la ceea ce avea să vină?

Cu atât mai bruscă trebuie să fi fost trezirea atunci când au dat de Grecia la doar câţiva paşi de sanctuarul Templului, când n-au mai putut să treacă cu vederea că tineretul evreu se dedase cu voluptate aruncării discului, sport importat din Grecia! Luptele sportive după modelul grecesc au avut în scurtă vreme un ecou plin de entuziasm în rândurile tinerilor.

Nu prin superioritate numerică sau prin forţa armelor sosi prin tentaţii imorale a devenit Grecia periculoasă pentru evrei; pericolul venea mai degrabă din libertatea pe care o respira o lume nemaiauzit de modernă. Elada suise, cu Pericle, Eschil, Sofocle, Euripide, cu Fidias şi Polignot, cu Platon şi Aristotel, o nouă treaptă a dezvoltării umane.

Neimpresionat de noua eră a umanităţii, micul stat teocratic mergea mai departe neabătut pe drumul său, ţinea cu dinţii, netulburat, de tradiţie. Cu toate acestea, nu a rămas ferit de confruntarea cu noua gândire. Dar şi-a lăsat timp până în al doilea secol precreştin.

„Şi a domnit Alexandru timp de doisprezece ani, şi a murit. Şi au stăpânit slugile lui fiecare la locul său. Şi au pus toţi steme după ce a murit el, şi fiii lor după dânşii ani mulţi, şi s-au înmulţit răutăţile pe pământ." (I Macabei 1:8-10).

Termenul de „lupte între diadohi" încă se menţine chiar şi în politica secolului XX. Nici măcar în ediţia originală nu fac decât să discrediteze tagma comandanţilor. Comandanţii oastei marelui Alexandru au scăpat fără nici un scrupul, prin crimă, de toţi membrii familiei sale, de fratele vitreg Filip Arhidaios, de mama sa, Olympiada, de văduva Roxana şi de fiul născut după moartea sa. Conflictul a atins apogeul în momentul împărţirii imperiului în trei regate:

Regatul Macedoniei, în nordul Greciei.

Regatul Seleucizilor, care se întindea din Tracia, peste Asia Mică, Siria, până la graniţa Indiei. Pentru a-i fi capitală acestui al doilea stat succesor, de departe cel mai mare, a fost întemeiată în nordul Siriei, pe cursul inferior al fluviului Orontes, Antiohia. Aproape toţi stăpânitorii Seleucizi şi-au adăugat de acum încolo, la propriul nume, numele acestui oraş: Antioh.

Al treilea a fost Regatul Ptolemeilor de pe Nil, cu capitala Alexandria. Acesta a fost guvernat de o dinastie a cărei ultimă reprezentantă, Cleopatra, se bucură de o oarecare faimă, fiindcă a ştiut să sucească minţile unor contemporani atât de importanţi ca Caesar şi Marcus Antonius.

Primul domnitor al acestei dinastii a fost Ptolemeu I.

Doi domnitori cu un orizont neobişnuit de larg, Ptolemeu I şi fiul său Ptolemeu al II-lea Filadelful, fac din capitala lor un leagăn al culturii elenistice şi al ştiinţei, a cărui faimă pătrunde mult dincolo de graniţele regatului lor şi îl transformă într-un punct de atracţie strălucitor şi pentru emigranţii din regatul

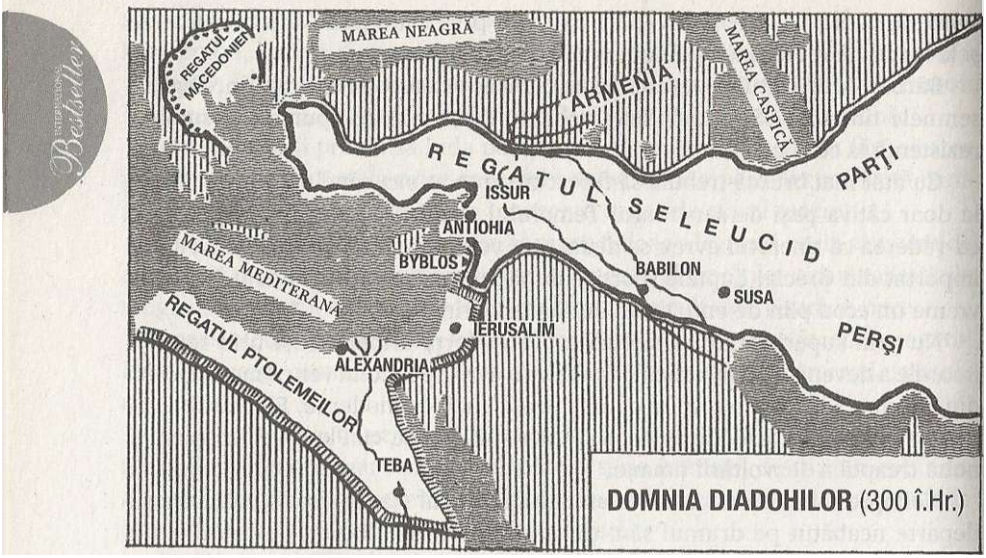

Fig. 68

Iuda. în acest creuzet ei pătrund adânc în frumuseţea limbii grecilor, care îi ajută să se bucure de progresele gândirii şi simţirii omeneşti, limba internaţională a ştiinţei şi a comerţului, limba a zeci de mii de israeliţi rămaşi fără patrie.

Generaţia care creşte acum nu-şi mai cunoaşte limba maternă, ebraica. Nu mai poate urmări cuvântul dumnezeiesc la serviciul divin din sinagogă. De aceea, în diaspora egipteană se ajunge treptat la decizia de a traduce scrierile ebraice. în jurul anului 250 î.Hr. se traduce Tora în greacă, un act cu consecinţe incomensurabile pentru omenirea apuseană!

Pentru evreii din Egipt, traducerea Bibliei în limba greacă a fost un eveniment atât de de progresist, încât a intrat în legendă. El apare într-o carte apocrifă a lui Aristeas din Alexandria.

Al doilea suveran al Ptolemeilor, Filadelful, s-a străduit să aibă o colecţie a celor mai frumoase cărţi ale lumii. într-o zi, bibliotecarul i-a spus domnitorului că a adunat în 995 de cărţi cea mai bună literatură a tuturor popoarelor. Dar, a adăugat, cele mai mari cărţi dintre toate, cele Cinci Cărţi ale lui Moise, încă nu se află printre ele. Drept care la Marele Preot au sosit trimişi ai lui Ptolemeu II Filadelful, prin intermediul cărora l-a rugat pe acesta să-i trimită o copie şi, odată cu ea, şi oameni care le-ar putea traduce în greacă. Marele Preot a dat curs rugăminţii şi a trimis, în afară de copia Torei, 72 de scriitori învăţaţi şi înţelepţi. S-au organizat mari festivităţi în cinstea bărbaţilor de la Ierusalim, de a căror înţelepciune şi cunoaştere regele şi curtenii săi s-au minunat foarte. După terminarea festivităţilor, s-au apucat de treaba nespus de dificilă pentru care fuseseră aleşi, pentru care nu exista nici model, nici dicţionar. Afară, pe mare, pe insula Pharos, situată în faţa Alexandriei, la picioarele uneia dintre cele

şapte minuni ale lumii antice - farul, înalt de 180 de metri, pe care Ptolemeu al 11-lea îl ridicase spre a le oferi corăbierilor un semnal luminos până departe - a lucrat fiecare pentru sine într-o celulă. Când învăţaţii au sfârşit lucrarea şi au comparat traducerile, acestea au fost, toate cele şaptezeci şi două, identice până la ultimul cuvânt. De aceea traducerea greacă a Bibliei a fost denumită Septuaginta, ceea ce înseamnă „şaptezeci".

Ceea ce până acum fusese cunoscut doar în sanctuar, doar în vechea limbă şi doar pentru acel unic popor a devenit acum, dintr-o dată, accesibil şi inteligibil pentru oameni de altă limbă, de altă rasă. Astfel uşa păzită până acum cu grijă s-a deschis larg.

Iudeii au aparţinut de regatul Ptolemeilor peste o sută de ani. Apoi Seleucizii din Antiohia au reuşit să se extindă spre sud, ceea ce urmăreau de mult. După o luptă victorioasă împotriva lui Ptolemeu al V-lea la izvoarele Iordanului în 195 î.Hr., Antioh al III-lea, numit cel Mare, a pus stăpânire pe Palestina, iar regatul Iuda şi-a schimbat astfel din nou suveranul.

Treptat, sămânţa străină a încolţit şi în acel stat teocratic. Variatele influenţe ale spiritului grec, care se infiltraseră în rândul populaţiei de la campania de cucerire a lui Alexandru încoace, începeau să-şi arate roadele.

Că „Antioh Epifan... a stăpânit în anul o sută treizeci şi şapte al domniei Grecilor" (I Macabei 1:11), „şi îngăduind regele, a dobândit stăpânirea şi îndată a început să înveţe obiceiuri greceşti pe cei din neamul său."

„Că, fără ruşine, tocmai sub cetate a întemeiat şcoală şi pe cei mai tari dintre tineri îi silea să înveţe obiceiurile şi jocurile elineşti. Şi într-acest chip se întărea elenismul şi sporeau obiceiurile celor de alt neam, pentru acea prea mare necurăţie a acestui Iason, păgân şi nu arhiereu. Aşa încât preoţii nu se mai sârguiau spre slujbele altarului; ci nebăgând seamă de templul Domnului şi părăsind jertfele, se grăbeau să se împărtăşească cu privirea cea fără de lege a luptei la disc, după ce se auzea chemarea crainicilor." (II Macabei 4:10, 12-14).

„Şcoala" nu era nimic altceva decât un stadion. Aşadar, de ce atâta agitaţie din cauza unui teren de sport? Exerciţii ale trupului la Ierusalim, aruncători de disc şi alergători în Oraşul Sfânt sună, într-adevăr, neobişnuit de progresist, dar de ce să îi displacă lui Iahve, cum a putut fi considerat păgân un Mare Preot din cauza aceasta?

între felul contemporan de a face sport şi felul de atunci există o deosebire mică, dar esenţială. Nu în ceea ce priveşte exerciţiile, cum s-ar putea crede; acestea sunt aproape neschimbate de 2 000 de ani. Deosebirea constă în îmbrăcăminte. Respectând modelul olimpic, jocurile se practicau într-o desăvârşită nuditate. Corpul putea fi „acoperit" doar de o peliculă subţire de ulei!

Goliciunea trebuie să li se fi părut tuturor ortodocşilor din regatul Iuda o provocare. Este de neconceput ca activitatea sportivă desfăşurată în ochii Templului, la doar câţiva paşi de Sfânta Sfintelor, să nu fi fost considerată un afront dur şi să nu fi trezit o rezistenţă puternică. Conform unor relatări

contemporane, Marele Preot Iason a pus să fie amenajat stadionul în mijlocul Ierusalimului, la poalele Colinei Templului, în „vale".

Dar povestea nu se termină nicidecum aici. N-a durat mult şi sportivii evrei s-au făcut vinovaţi de un delict grav împotriva Legii, „nu s-au tăiat împrejur" (II Macabei 1:17).

Simţul estetic al grecilor şi circumcizia sportivilor evrei, expusă peste tot în public, erau două lucruri incompatibile. Echipele evreieşti stârneau - nu la Ierusalim, pentru că aici erau între ei - dispreţul şi batjocura, ba chiar dezgustul de îndată ce se arătau la competiţiile sportive din afară. Despre jocurile de la Tir, „cele din cinci în cinci ani" relatează şi Biblia (II Macabei 4:18), însă aici nu este vorba despre o echipă de sportivi, ci de o delegaţie festivă, care avea doar de adus daruri.

Mulţi trebuie să fi suferit atât de tare din cauza dezgustului pe care îl trezeau, încât au căutat o ieşire. Alte traduceri relatează despre o intervenţie chirurgicală care îi aducea înapoi la starea lor naturală.

Exerciţiile trupeşti aveau atunci o semnificaţie mult mai profundă decât are sportul astăzi. Erau jocuri cultice, consacrate zeilor străini, ai grecilor, Zeus şi Apollo. Reacţia evreimii ortodoxe la această ameninţare nouă, reală, nu putea fi decât dură.

Noii stăpâni ai ţării, Seleucizii, le-au oferit curând toate motivele pentru asta.

Capitolul şase

Pentru libertatea credinţei

Un agent fiscal jefuieşte Ierusalimul • Cultul lui Zeus în Templu • Răscoala Macabeilor • Bătălie cu elefanţi la Bethlehem • Un american găseşte Bet-Ţur • Monede dinAntiohia în dărâmături • Firmă de catering din Rhodos • Pompei ia cu asalt Ierusalimul • Regatul Iuda devine provincie romană

ŞI CU MÂINI NELEGIUITE A LUAT SFINTELE VASE ŞI CELE CE AU FOST PUSE DE ALŢI REGI SPRE CREŞTEREA, MĂRIREA ŞI CINSTEA LOCULUI, CU NELEGIUITE MÂINI TRĂGÂNDU-LE, LE DA. (II Macabei 5:16)

Regele Antioh al IV-lea, numit Epifanul, jefuieşte şi profanează în anul 168 î.Hr. Templul din Ierusalim. Jefuirea templelor era ocupaţia lui specială, după mărturiile contemporanilor săi. Istoricul grec Polibiu notează undeva în cele patruzeci de volume ale Istoriilor sale că Antioh al IV-lea ar fi „jefuit cele mai multe sanctuare".

însă tezaurul Templului nu i-a ajuns Seleucidului. L-a mai trimis la Ierusalim şi pe cel mai înalt funcţionar fiscal al său, Apoloniu, însoţit de o armată. Aceştia „au prădat cetatea şi au ars-o cu foc şi au surpat casele şi zidurile ei primprejur. Şi au robit femei şi prunci şi vite au luat" (I Macabei 1:33, 34; II Macabei 5:24 şi urm.).

Nici unul dintre lucrurile îngrozitoare şi infame pe care le poate trăi un popor de-a lungul istoriei sale schimbătoare nu rămăsese departe de Israel în trecut. Dar niciodată înainte, nici sub asirieni, nici sub babilonieni, nu primiseră o lovitură comparabilă cu ordinul dat de Antioh Epifanul, prin care acesta voia să distrugă credinţa lui Israel. „Şi a trimis regele cărţi prin mâinile solilor în Ierusalim şi în cetăţile Iudei, poruncind să umble după legile cele străine de ţară" (I Macabei 1:46).

Templul lui Iahve a fost amenajat pentru cultul lui Zeus Olimpianul, îndeplinirea oricărui act al cultului iudaic, aducerea jertfelor tradiţionale, ţinerea sabatului, circumcizia erau pedepsite cu moartea. Scrierile Sfinte au fost distruse. Aceasta a fost prima persecuţie religioasă temeinică din istorie!

Israel, însă, a dat lumii întregi un exemplu pentru felul în care un popor care nu vrea să se abandoneze pe sine însuşi poate şi trebuie să reacţioneze la acest fel de presiune exercitată asupra conştiinţei.

Caractere slabe, care merg pe calea rezistenţei minime, erau şi pe vreme; i; ie< •<\ i. Mulţi însă „... .mai bine au voit a muri, decât a se păngări cu mâncări 11 i i n •< 1111 • • •, i. i călca legea cea sfântă; pentru aceea au primit moartea" (I Macabri I :(>(>) lii .t ib>i> zelul religios imperturbabil al unui bătrân a aruncai lou.i răzvrăt mm

Modein era o mică aşezare la 30 de kilometri de Ierusalim, la marginea vestică a Munţilor Iuda, astăzi târguşorul el-Medieh. Aici locuia „preotul Matatia" împreună cu cei cinci fii ai săi. Când trimişii lui Antioh au venit şi la Modein ca să-i silească pe locuitori „să părăsească pe Dumnezeu şi să jertfească", Matatia a refuzat cu fermitate să îndeplinească porunca şi când l-a văzut pe un evreu venind să jertfească, „s-a aprins de râvnă şi i s-au cutremurat rărunchii şi, dând drumul dreptei sale mânii, a alergat şi l-a junghiat pe jertfelnic. Şi pe omul regelui, care silea să jertfească, l-a omorât în aceeaşi vreme şi jertfelnicul l-a stricat" (I Macabei 2:1-25), dând astfel semnalul rezistenţei manifestate deschis, al luptei pe viaţă şi pe moarte pentru libertatea credinţei - semnalul pentru „războaiele Macabeilor".

Matatia reuşeşte să fugă împreună cu fiii săi. Adună în jurul lor, în ascunzătorile din munţi şi din peşteri, un grup de fraţi întru credinţă, cu care duc un război de gherilă înverşunat împotriva autorităţilor. La moartea bătrânului preot ajunge conducătorul lor fiul acestuia, Iuda, zis Macabeul.

în dealurile provinciei Iuda răsculaţii au primele succese. Sunt cu adevărat demni de admiraţie. Micul grup, lipsit de experienţă şi prost înarmat, învinge trupele ocupante antrenate şi superioare numeric. Se iau cetăţile Bet-Horon, Emaus şi Bet-Ţur. Seleucizii se retrag până când le vin întăriri din Antiohia. Iuda Macabeul eliberează Ierusalimul în anul 164 î.Hr. şi restabileşte vechea ordine la Templu. Se ridică din nou altarul, jertfele pentru Iahve se aduc ca întotdeauna (I Macabei 4:43 şi urm.).

în campanii care trec tot mai departe de graniţele provinciei Iuda, Iuda Macabeul ajunge în Galileea, în estul Iordaniei, unde trăiesc israeliţi fideli comunităţii de cult. Pe drumul spre Idumeea, din sudul provinciei Iuda, el ocupă şi distruge bătrânul Hebron. Norocul neîntrerupt al lui Iuda Macabeul îl obligă pe regele Antioh al V-lea Eupator, fiul lui Epifan, să intervină cu o mare forţă armată. în lupta decisivă, care are loc la zece kilometri sud-vest de Bethlehem, la Bet-Zaharia, Seleucizii introduc în luptă elefanţii lor de război, flancaţi de unităţi de cavalerie. Neputându-se măsura cu această forţă infinit superioară, Macabeii sunt învinşi. Discordia din interior îi împinge pe învingători să încheie pacea, în condiţii neaşteptat de favorabile pentru cei învinşi. Dispoziţiile lui Antioh al IV-lea Epifanul din anul 167 î.Hr. ies din vigoare, se asigură libertatea serviciului divin şi se recunoaşte din nou comunitatea religioasă din Ierusalim (I Macabei 6:30 şi urm., 59 şi urm.).

Revolta evreilor şi-a atins obiectivele.

Dar Macabeii nu s-au mulţumit cu atât; ei au vrut, pe lângă libertatea credinţei, şi independenţă politică. Urmaşii lui Iuda Macabeul, fraţii săi Ionatan şi Simon, stârnesc din nou lupta, care se sfârşeşte în anul 142 î.Hr. sub Simon, prin aceea că Siria le acordă şi libertatea politică (I Macabei 15:1 şi urm.).

O cetate întărită care se află în centrul luptei şi care îşi schimbă de mai multe ori stăpânul este Bet-Ţur. Rezultatele săpăturilor corespund situaţiei istorice descrise de Cartea întâi a Macabeilor.

Chirbet et-tubeka se numeşte astăzi această aşezare pentru care cândva s-au purtat lupte grele. Ea domină vechiul drum de la Ierusalim la Hebron, la graniţa dintre provinciile Iuda şi Idumeea, situată la sud. în 1931, arheologii americani W.F. Albright şi O.P. Sellers găsesc aici o cantitate mare de monede. O sută douăzeci şi şase dintr-un total de peste trei sute sunt bătute cu numele lui Antioh Epifan şi Antioh Eupator.

Pe colină există încă fundaţiile unei uriaşe cetăţi întărite, la care se pot deosebi limpede trei perioade de construcţie. Din cea mai de jos, cea mai veche, s-au păstrat doar fragmente, care datează din perioada persană. Ceea ce se află deasupra are caracter oriental. Este opera lui Iuda Macabeul din prima perioadă a revoltei încununate de succes. „Apoi au întărit cu pază cetatea Betţur, ca să aibă poporul întărire dinspre Edom" (I Macabei 4:61).

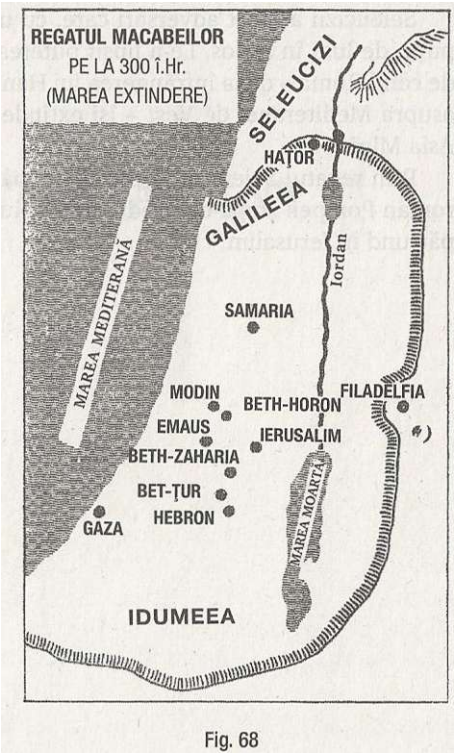

Fig. 68

După lupta cu elefanţi de la Bet-Zaharia, Antioh al V-lea Eupator a pus să fie ocupată cetatea de graniţă. „Şi a luat regele Betţurul şi a pus acolo pază, ca să-l păzească" (I Macabei 6:50).

Şi trupele seleucide au lăsat urme neechivoce ale şederii lor. După cum au constatat arheologii care au scormonit în dărâmăturile zidurilor ridicate de Iuda Macabeul, sunt rămăşiţe ale cantinelor lor. în raţia soldaţilor intra şi vinul, suc nobil de struguri de pe dealurile Greciei. Albright şi Sellers au mai putut citi pe mânerele de urcioare, care zăceau printre masele de cioburi, chiar şi de unde era adus vinul. Un negustor din Rhodos trebuie să fi fost furnizorul principal al armatei.

Aceasta se întâmpla în anul 162 î.Hr. Un an mai târziu, Seleucizii au întărit din nou Bet-Ţur. Peste zidurile distruse ale Macabeilor a luat naştere o nouă citadelă, cu zidărie specific elenistică. Comandantul lor Bachides „a zidit cetăţi tari în Iuda... Şi a întărit cetatea cea din Betţur... şi au pus în ele oştire şi hrană" (I Macabei 9:50, 52).

Tradiţia biblică încheie cu uciderea lui Simon, fratele lui Iuda Macabeul. Conducerea spirituală şi politică trece, odată cu funcţia de Mare Preot, asupra lui Ioan, fiul lui Simon, numit Ioan Hircan. „Marele Preot Ioan şi comunitatea

iudeilor" - „Marele Preot Ioan, capul comunităţii iudeilor" scrie pe monedele pe care le-a bătut şi care au fost găsite în ţară.

Istoriografia datorează notelor îngrijite ale lui Flavius Josephus şi informaţiile precise referitoare la acest Macabeu şi la urmaşii săi, un nume care încă nu este lămurit mulţumitor.

în războaie neîntrerupte, aceştia, având un scop precis, împing graniţele regatului Iuda tot mai departe. Sub Alexandru Iannais şi-au extins aria de dominaţie aproximativ asupra teritoriului pe care l-au ocupat cândva cele două regate, Israel şi Iuda.

Seleucizii au fost adversari care, cu trecerea timpului, au devenit tot mai puţin de luat în serios. Le-a lipsit puterea de a li se mai opune şi Macabeilor, de când Roma - de la înfrângerea lui Hannibal din Cartagina stăpână absolută asupra Mediteranei de Vest - îşi extindea puterea, trecând prin Grecia, spre Asia Mică.

Prin regatul Seleucizilor pătrunde, până la urmă, spre Palestina generalul roman Pompei. După un asediu de trei luni, în anul 63 î.Hr. legiunile romane pătrund în Ierusalim.

DIN NOUL TESTAMENT

PARTEA I
Iisus din Nazaret

Capitolul unu
Palestina la Mare Nostrum

Iudeea şi Imperium Romanum • Oraşe greceşti în Ţara Iordanului • Noul Testament • Guvernatorul istoric • Census la fiecare 14 ani

IAR CÂND A VENIT PLINIREA VREMII, DUMNEZEU A TRIMIS PE FIUL SĂU... (Galateni 4:4)

în coroana largă de ţări din jurul Mare Nostrum, de la Africa de Nord şi Spania până la ţărmurile Asiei Mici, ceea ce contează este voinţa noului stăpân al lumii: Roma. După dispariţia marilor regate semitice ale Semilunii Fertile, Palestina este inclusă şi ea în noua lume şi în destinele acesteia. Trupe de ocupaţie romane impun voinţa Romei, atât cât este necesar, într-o ţară condusă şi exploatată de bărbaţi pe care tot Roma îi numeşte.

Elada îşi punea tot mai mult amprenta asupra vieţii din Imperiul Roman, cultura romană era în mare măsură cultură greacă, iar greaca era limba dominantă în bazinul est-mediteraneean.

Cine călătorea prin Palestina în jurul anului naşterii lui Hristos, se putea crede în Grecia. în estul Iordaniei erau oraşe pur greceşti. Oraşele din ţinutul Decapóles din Evaghelii (Matei 4:25; Marcu 5:20; 7:31) semănau cu Atena, modelul lor; aveau temple consacrate lui Zeus şi Artemidei, aveau teatrul lor, forumul lor cu coloane, stadionul lor, gimnaziul lor şi băile lor. Greceşti erau, după construcţie şi după viaţa locuitorilor lor, şi Cezareea, capitala lui Pilat la sud de Carmelul Mediteranei, Seforis, situat la câţiva kilometri nord de Nazaret, şi Tiberias la lacul Ghenlzaret, Caesarea Philippi, construită la picioarele Hermonului, La fel şi Ierihonul. Doar numeroasele orăşele şi aşezări din Galileea, precum şi din Iudeea îşi păstraseră caracterul evreiesc din punct de vedere arhitectonic. în aceste comunităţi evreieşti autentice a trăit şi a făcut minuni Iisus, şi nicăieri evangheliştii nu spun că ar fi zăbovit vreodată în vreunul dintre oraşele greceşti, ci doar în ţinutul lor (Marcu 7:31).

La vremea lui Iisus, îmbrăcămintea grecească şi mult din modul de viaţă grecesc intraseră însă de ceva vreme şi în comunităţile evreieşti autentice. Astfel, locuitorii Galileei şi ai Iudeei purtau veşminte cum se vedeau la Alexandria,

Roma sau Atena. Accesoriile constau din tunică şi manta, pantofi sau sandale, pălărie sau căciulă pentru acoperirea capului. Patul făcea parte din mobilier, iar obiceiul grecilor de a lua masa culcaţi era răspândit peste tot.

Vechiul Testament cuprinde, socotind din momentul ieşirii din Egipt sub conducerea lui Moise, o perioadă de aproape 1 200 de ani; socotind de la patriarhi, sunt chiar aproape două milenii. Noul Testament, în schimb, cuprinde o perioadă de mai puţin de o sută de ani. De la începutul activităţii lui Iisus până la sfârşitul faptelor apostolilor, ceasul vremurilor arată cu puţin mai mult de 30 de ani. Vechiul Testament oglindeşte în mare parte istoria marcată de vicisitudini a poporului lui Israel; în Noul Testament este vorba de viaţa şi de spusele câtorva oameni doar: Iisus, ucenicii lui şi apostolii. ,

Arheologia nu poate oferi mărturii ample din lumea Noului Testament, deoarece viaţa lui Hristos nu oferă nimic din ceea ce lasă pe acest pământ urme materiale; nici palate regale, nici temple, nici campanii de cucerire, nici ţări şi oraşe arse. Existenţa lui Iisus a fost de natură paşnică, el i-a învăţat pe oameni cuvântul lui Dumnezeu. Cercetătorii au considerat că menirea lor constă în reconstituirea mediului său, în regăsirea locurilor şi aşezărilor în care a trăit, şi-a predicat învăţăturile şi a murit.

Oricum, cercetătorilor li s-a păstrat un ghid unic în felul său. Nici un eveniment din întreaga istorie greco-romană, nici un manuscris al vreunui autor clasic nu a ajuns în mâinile posterităţii în exemplare vechi atât de variate ca scrierile Noului Testament. Numărul lor este de câteva mii, iar pe cele mai vechi şi mai venerabile dintre ele le despart doar câteva decenii de timpul lui Hristos. Astfel, un fragment din Evanghelia după Ioan, aflat la Biblioteca John Rylands, provine din perioada împăratului roman Traian, care a domnit între anii 98 şi 117 d.Hr. Preţiosul fragment, redactat în limba greacă, până acum cel mai vechi din Noul Testament, a fost descoperit, printr-o întâmplare fericită, în 1935, în Egipt.

ÎN ZILELE ACELEA A IEŞIT PORUNCĂ DE LA CEZARUL AUGUST SĂ SE ÎNSCRIE TOATĂ LUMEA. / ACEASTĂ ÎNSCRIERE S-A FĂCUT ÎNTÂI PE CÂND QUIRINIUS OCÂRMUIA SIRIA. / ŞI SE DUCEAU TOŢI SĂ SE ÎNSCRIE, FIECARE ÎN CETATEA SA. / ŞI S-A SUIT ŞI IOSIF DIN GALILEEA, DIN CETATEA NAZARET, ÎN IUDEEA, ÎN CETATEA LUI DAVID CARE SE NUMEŞTE BETLEEM, PENTRU CĂ EL ERA DIN CASA ŞI DIN NEAMUL LUI DAVID. / CA SĂ SE ÎNSCRIE ÎMPREUNĂ CU MARIA, CEA LOGODITĂ CU EL, CARE ERA ÎNSĂRCINATĂ. (Luca 2:1-5)

Recensămintele nu au fost nicidecum inventate de statisticienii moderni. Acestea se fac din timpuri străvechi şi se făceau şi în Antichitate, ca şi astăzi, din două motive obiective. Ofereau datele în primul rând pentru serviciul militar şi în al doilea rând pentru impozitare. în ţările cucerite, Roma era interesată mai ales de ultimul aspect.

Fără tributurile străine, doar din substanţa propriei ţări, Roma nu şi-ar fi putut permite niciodată nici luxul mult admiratelor sale edificii şi construcţii

grandioase, nici viaţa opulentă şi risipitoare, nici costisitorul aparat administrativ. Stăpânitorii romani puteau oferi poporului cu generozitate „panem et circenses", pâine şi circ, pe gratis. Cerealele pentru pâinea la liber trebuiau trimise de Egipt. Iar uriaşele arene pentru jocuri erau construite de sclavi, pe banii din tributuri.

Acest „census", cum se chema oficial recensământul la Roma, avea loc iniţial o dată la cinci ani. Perioada de cinci ani a intrat chiar şi în poezia romană sub denumirea de „lustrum"; aceasta era foarte populară printre autorii romani şi în limba cultivată. însă, ca urmare a schimbărilor economice şi constituţionale, a scutirii de taxe a cetăţenilor romani, precum şi a confuziei perioadei republicane târzii, censul a fost respectat din ce în ce mai puţin; în special în vremea din urmă a Republicii n-a mai putut fi vorba despre o periodizare regulată după lustri. Ce e drept, Augustus a readus la viaţă censusul - în special în provincii însă vechea periodizare de cinci ani n-a mai introdus-o nici el. Este important să reţinem acest lucru, pentru că de el depind altele care intervin în stabilirea datei naşterii lui Iisus.

„Quirinius, cârmuitorul" este senatorul P. Sulpicius Quirinius, cunoscut din documente romane. împăratul Augustus aprecia foarte mult abilităţile militare şi administrative extraordinare ale acestui arivist, care crescuse în condiţii modeste la Tusculum, în munţii Albaniei, unul dintre locurile de sejur favorite ale familiilor romane aristocrate.

Quirinius a venit în anul 6 d.Hr. în Siria, ca legat. împreună cu el, Roma 1-a trimis pe Coponius ca prim procurator al Iudeei. Ei au făcut, între anii 6 şi 7 d.Hr., un recensământ al populaţiei. Dar poate fi aceasta înscrierea menţionată de evanghelistul Luca? Pentru că, în primul rând, Luca vorbeşte despre o poruncă a împăratului „să se înscrie toată lumea" (= întreg Imperiul Roman), însă în cazul censului din anii 6-7 d.Hr. a fost vorba doar de un cens la nivelul provinciei, iar în al doilea rând Iisus ar fi avut atunci mai mult de zece ani, dacă, aşa cum presupun unii, s-ar fi născut deja în jurul anului 7/6 înainte de era noastră. Conform povestirii biblice, însă, recensământul poruncit de împăratul Augustus ar fi avut loc în jurul anului naşterii lui Hristos.

Medicul Luca s-ar fi putut înşela atât de tare?

Multă vreme aşa a părut. Abia un fragment dintr-o inscripţie romană găsit la Antioha a condus la uimitoarea constatare că Quirinius fusese şi mai devreme o dată în Siria, şi anume pe vremea proconsulului Saturnius, din însărcinarea împăratului Augustus.

Atunci, însă, a avut de îndeplinit o sarcină pur militară. A condus luptele împotriva unui trib din Munţii Taurus din Asia Mică. între anii 10 şi 7 î.Hr., reşedinţa oficială a lui Quirinius, precum şi cartierul său general au fost în Siria. Iar despre un cens general la nivelul imperiului istoria Romei chiar că nu pomeneşte nimic...

Capitolul doi

Steaua de la Bethlehem

O presupunere a lui Origene • Cometa Halley deasupra Chinei • Observaţia lui Kepler la Praga • Harta cerului găsită la Sippar • Relatare astronomică din Babilon • Calculul astronomilor moderni • Ger de decembrie la Bethlehem

IAR DACĂ S-A NĂSCUT IISUS ÎN BETLEEMUL IUDEII, ÎN ZILELE LUI IROD REGELE, IATĂ MAGII DE LA RĂSĂRIT AU VENIT LA IERUSALIM, ÎNTREBÂND: UNDE ESTE REGELE IUDEILOR, CEL CE S-A NĂSCUT? CĂCI AM VĂZUT LA RĂSĂRIT STEAUA LUI ŞI AM VENIT SĂ NE ÎNCHINĂM LUI. (Matei 2:1, 2)

Expediţiile internaţionale ale astronomilor i se par omului modern ceva firesc. Oameni de ştiinţă din toate ţările pământului pleacă, încărcaţi cu instrumente speciale şi aparate de măsură, spre orice colţ al Pământului, dacă e vorba s;i observe o eclipsă totală de soare sau alt eveniment astronomic important care se vede doar de acolo. în cazul călătoriei înţelepţilor de la Răsărit în Palestina ar putea să fi fost vorba de ceva asemănător?

Povestirea evanghelistului Matei despre steaua lui Mesia a captat fantezia oamenilor secole şi secole la rând. Au cugetat la ea atât profanii, cât şi experţii, iar rezultatul a fost o cantitate imensă de scrieri. Tot ceea ce traversează bolta cerească, multe, de asemenea, existând doar în fantezie, a fost etichetat ca „steaua de la Bethlehem".

Că trebuie să fi fost vorba despre un fenomen ceresc de un fel foarte aparte se înţelege fără echivoc din textul biblic. Fenomenele cereşti ţin de competenţa astronomilor, de la ei trebuie să aşteptăm o explicaţie conformă nivelului de cunoaştere al omului modern.

Dacă ne gândim la o lumină apărută brusc pe bolta cerească, atunci, cu excepţia stelelor căzătoare, putem lua în considerare doar două posibilităţi: o cometă sau o stea nouă, o „nová" în limbaj de specialitate.

Asemenea presupuneri au fost exprimate încă de foarte timpuriu. Astfel, teologul creştin Origene, care a trăit în jurul anului 200 d.Hr. la Alexandria, scria: „Sunt de părere că steaua care le-a apărut înţelepţilor la Răsărit a fost o stea nouă, care nu are nimic în comun cu acele stele care ni se arată fie în cetate, fie în cercurile mai joase ale aerului. Probabil a fost de felul acelor focuri din aer care apar din când în când şi care sunt numite de greci, care le deosebesc prin denumiri care vin de la înfăţişarea lor, fie comete, fie bârne de foc, fie stele-oştire şi stele cu coadă, fie butoaie, fie altfel."

Cometele luminoase, cu o coadă care acoperea adesea jumătate din cer, au impresionat dintotdeauna profund. Erau considerate vestitori ai unoi

evenimente deosebite. Ce-ar fi de mirare dacă cel mai splendid spectacol al bolţii cereşti dintre toate s-ar fi legat de imaginea stelei Magilor de la Răsărit? Artiştii şi-au însuşit acest motiv plin de frumuseţe; în multe reprezentări populare ale ieslei, în imagini ale naşterii lui Iisus, deasupra staulului din Bethlehem se află o cometă strălucitoare.

Săpăturile şi manuscrisele au furnizat un material uimitor de precis referitor la evenimente astronomice din ultimele milenii. Astfel, există însemnări şi observaţii ale grecilor, romanilor, babilonienilor, egiptenilor şi chinezilor.

După asasinarea lui Cezar, la scurt timp după idele lui martie 44 î.Hr., a apărut o cometă luminoasă. în anul 17 înainte de trecerea în noul mileniu a apărut din nou, brusc, o stea cu coadă foarte luminoasă, care se spune că a putut fi observată o noapte întreagă din ţările mediteraneene. Următoarea cometă strălucitoare este anunţată abia din anul 66 d.Hr., cu puţin timp înainte de sinuciderea lui Nero.

între timp, astronomii chinezi au mai scris o relatare foarte precisă, care ne-a parvenit. în enciclopedia *Wen-hien-thung-khao* a învăţatului chinez Ma-Tuan-lin scrie despre această observaţie:

„în primul an al (împăratului) Yven-yen, în luna a şaptea, în ziua Sin-ouei (25 august), a fost văzută o cometă în segmentul Toung-tsing al cerului (lângă My din Gemeni). A trecut peste Ou-Tschoui-Heou (Gemenii), a ieşit din Ho-su (Castor şi Pollux) şi s-a îndreptat spre nord şi apoi în grupul Hien-youen (capul Leului) şi în casa Thaiouei (coada Leului)... în ziua a 56-a a apus odată cu Dragonul Albastru (Scorpionul). în total, cometa a fost observată 63 de zile."

Această relatare foarte amănunţită a vechilor chinezi conţine prima descriere a celebrei comete Halley, această uriaşă stea cu coadă, care apare mereu în apropierea Soarelui după o perioadă de revoluţie de 76 de ani. Ultima dată s-a arătat în anii 1909-1911. în 1986 Pământul a avut parte din nou de acest spectacol rar. Căci ea respectă cu stricteţe timpul unei perioade petrecute pe uriaşa elipsă din spaţiu. Dar nu poate fi văzută mereu şi nu la fel de bine peste tot. La fel, în anul 12 î.Hr. a existat un eveniment ceresc în China, care a putut fi observat foarte exact în toate detaliile. în schimb, din spaţiul mediteraneean, din Mesopotamia şi din Egipt nu există nici o însemnare referitoare la un corp ceresc atât de neobişnuit de luminos şi de impresionant!

Acelaşi lucru este valabil şi pentru „stelele noi". Aceste „nove" sunt formaţiuni stelare din spaţiu, care, într-o explozie atomică de proporţii uriaşe, se dezintegrează. Lumina lor, care acoperă strălucirea tuturor celorlalte stele, este atât de frapantă, atât de neobişnuită, încât s-a relatat mereu despre ea. în preajma schimbării mileniului se vorbeşte doar de două ori despre aprinderea unei stele noi, în 134 î.Hr. şi în 173 d.Hr. Nici unul dintre numeroasele izvoare şi tradiţii vechi nu aminteşte nimic de o cometă luminoasă sau despre o stea nouă în spaţiul mediteraneean al anului unu.

Cu puţin timp înainte de Crăciun, pe 17 decembrie 1603, Johannes Kepler, matematician imperial şi astronom al curţii de la Praga, stă în miez de noapte sus, deasupra Vltavei, în Hradcany şi observă cu modestul său telescop apropierea a două planete. „Conjuncţie" numesc învăţaţii poziţia a două corpuri cereşti care se află la aceeaşi longitudine cerească. Uneori două planete se apropie atât de mult, încât arată ca o singură stea mai mare şi strălucitoare. în noaptea aceea Saturn şi Jupiter îşi dau o întâlnire cosmică în semnul zodiacal al Peştilor. Reluând calculele din notele sale, lui Kepler îi vine deodată în minte o relatare a scriitorului-rabin Abravanel, care conţinea aluzii privitoare la o influenţă deosebită pe care astrologii evrei ar fi atribuit-o aceleiaşi constelaţii. Mesia, spuneau ei, va apărea la o conjuncţie între Saturn şi Jupiter în semnul Peştilor.

Oare conjuncţia să fi fost identică, la momentul naşterii lui Hristos, cu cea observată de Kepler în perioada Crăciunului din anul 1603?

Vestise ea cândva, cum a scris Kepler mai târziu, venirea adevăratei „stele de la Bethlehem"? Sau a fost, cum au afirmat mai târziu alţii, la rândul lor, făcând referire la Kepler, chiar „steaua de Crăciun"?

Kepler a calculat o dată şi încă o dată. Era savant şi pseudosavant, astronom şi astrolog, adept al acelei învăţături pe care Codex Iustinianus o considerase egală cu prepararea otrăvurilor. Rezultatul a fost o conjuncţie triplă în intervalul unui an. Calculul astronomic dădea anul 7 î.Hr. După tabelele astrologice trebuia să fi fost anul 6 î.Hr. Kepler s-a decis pentru anul 6 î.Hr. şi a împins astfel concepţia Măriei în anul 7 î.Hr.

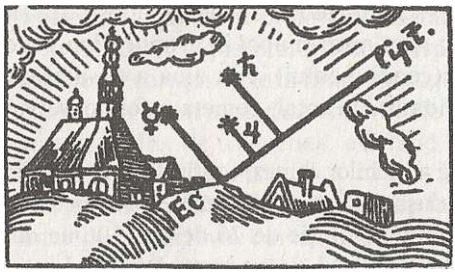

Fig. 70. Conjuncţia Mercur-Jupiter-Saturn în decembrie 1603 după Kepler

Kepler şi-a făcut cunoscută fascinanta descoperire într-o serie de cărţi. Dar acest spirit iluminat şi descoperitor al legilor mişcării planetelor, legi care au fost denumite după el, s-a rătăcit, însă, până la urmă, pe tărâmul misticii. Prin urmare, ipoteza lui Kepler a fost respinsă multă vreme şi până la urmă a fost ignorată. Abia în secolul al XIX-lea astronomii şi-au amintit de ea.

în fine, în 1925 savantul german P. Schnabel descifrează însemnările în cuneiforme ale unui celebru institut de specialitate antic, şcoala de astrologi de la Zipar, în Babilon. Printre rânduri nesfârşite de date obiective ale unor observaţii, găseşte o însemnare despre poziţia planetelor în semnul Peştilor. Jupiter şi Saturn sunt însemnate cu grijă pentru o durată de cinci luni. Este, calculat pentru timpul nostru, anul 7 î.Hr.!

Arheologii şi istoricii trebuie să reconstituie cu trudă, din monumente şi documente, din descoperiri disparate, din fragmente, imaginea unui timp.

Astronomului modern îi este mai uşor. El poate întoarce ceasul lumii înapoi după bunul său plac, la planetariu poate aranja cerul înstelat aşa cum a fost cu mii de ani în urmă, în anul, luna, ba chiar în ziua dorită. Tot aşa pot fi calculate cu precizie poziţiile de atunci ale stelelor.

în anul 7 î.Hr., Jupiter şi Saturn s-au întâlnit într-adevăr în Peşti, şi anume, aşa cum descoperise şi Kepler, de trei ori. Calculele matematice au arătat pe deasupra că această triplă conjuncţie a planetelor a putut fi văzută deosebit de bine în spaţiul mediteraneean.

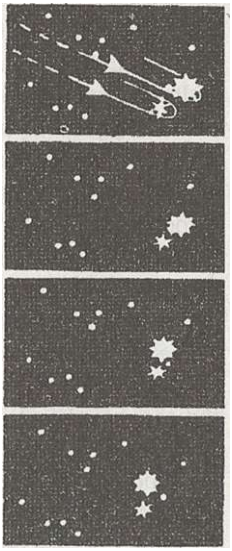

Fig. 71. A treia conjuncţie Jupiter-Saturn în ziua de 4.12.7 î.Hr. în semnul zodiacal al Peştilor

Orarul întâlnirii planetelor apare astfel în datele obiective ale calculelor astronomice moderne:

• Spre sfârşitul lunii februarie a anului 7 î.Hr. s-a constituit constelaţia. Jupiter a trecut din semnul zodiacal al Vărsătorului alături de Saturn în semnul Peştilor. Deoarece în momentul acela Soarele se afla tot în semnul Peştilor, lumina lui a acoperit constelaţia. Abia pe 12 aprilie ambele planete au avut, la o diferenţă de longitudine de 8 grade, un răsărit heliac în Peşti. Răsărit heliac sau răsărit timpuriu numesc astronomii primul răsărit vizibil al unei planete în zorii zilei.

• Pe 29 mai a avut loc, fiind, timp de 2 ore, bine vizibilă pe cerul dimineţii, prima aliniere la 0 grade diferenţă de longitudine şi 0,98 grade diferenţă de latitudine în gradul 21 al Peştilor.

• A doua conjuncţie a avut loc pe 3 octombrie la gradul 18 în semnul zodiacal al Peştilor.

• Pe 4 decembrie s-a întâmplat pentru a treia şi ultima dată alinierea lui Jupiter cu Saturn. De data aceasta la gradul 16 al Peştilor. Apoi, la sfârşitul lui ianuarie în anul 6 î.Hr. planeta Jupiter a trecut din Peşti în Berbec.

„...am văzut la Răsărit steaua Lui" (Matei 2:2), au spus Magii conform traducerii din Biblie. Aceasta este, însă, o greşeală de traducere, deoarece cuvintele „la Răsărit" erau în original „en te anatole", fiind, în limba greacă, o formă de singular; altundeva termenul de „Răsărit" este tradus prin „anatolai", adică forma de plural. însă forma de singular „anatole" avea o semnificaţie astronomică foarte specială, în măsura în care ea exprima observarea răsăritului timpuriu, adică a aşa-numitului răsărit heliac. însă trăducătorul nu a ştiut aceste lucruri.

Dacă se traduce corect „en te anatole", atunci Matei 2:2 sună astfel:

„I-am văzut steaua apărând în razele răsăritului." Iar asta ar fi corespuns întocmai şi circumstanţelor astronomice - în cazul în care (iar aceasta rămâne, desigur, marea întrebare deschisă) constelaţia despre care este vorba aici a fost într-adevăr „steaua Magilor", „steaua de la Bethlehem", „steaua de Crăciun".

Dar poate că ne ajută următoarele consideraţii.

Oare ce scop avea expediţia ştiinţifică a celor trei înţelepţi în Palestina, de vreme ce s-a dovedit că evenimentul astronomic se putea vedea şi din Babilon?

Cei de la Răsărit care observau cerul atribuiau, ca astrologi, fiecărei stele o semnificaţie deosebită. Conform concepţiei caldeilor, Peştii erau semnul ţării de la Apus, al ţării de la Marea Mediterană; conform tradiţiei iudaice erau semnul lui Israel, semnul lui Mesia. Semnul zodiacal al Peştilor se află la sfârşitul unui ciclu solar şi la începutul unui ciclu nou. Ce era mai firesc decât să se vadă aici sfârşitul unei ere vechi a lumii şi începutul uneia noi?

Jupiter a fost considerat de toate popoarele şi în toate timpurile ca stea a norocului şi stea regală. Conform vechii tradiţii evreieşti, Saturn apără Israelul; Tacit îl asimilează lui Dumnezeu al evreilor. Astrologia babiloniană considera planeta înconjurată de inele ca o stea specială a ţărilor vecine, Siria şi Palestina!

De la Nabucodonosor încoace trăiau multe mii de evrei în Babilon. Unii dintre ei poate că au studiat la şcoala de astrologie de la Sippar. O întâlnire atât de strălucitoare a lui Jupiter cu Saturn, ocrotitorul lui Israel, în semnul zodiacal al „ţării de la Apus", al lui Mesia, trebuie să-i fi tulburat profund pe astrologii evrei. Fiindcă după interpretarea astrologică anunţa apariţia unui rege puternic în ţara de la Apus, ţara părinţilor lor. Dorinţa de a participa personal la aceasta, de a vedea cu propriii ochi ar putea fi motivul călătoriei înţelepţilor astrologi din ţara de la Răsărit.

Aşadar, lucrurile trebuie să fi decurs în felul următor:

Pe 29 mai 7 î.Hr. au observat, de pe acoperişul şcolii de astrologie de la Sippar, prima aliniere a celor două planete. La vremea aceea, în Mesopotamia domnea o căldură insuportabilă. Vara nu este o perioadă pentru călătorii lungi, dificile. în plus, ştiau de revenirea conjuncţiei pe 3 octombrie. La fel cum calculau dinainte, cu precizie, viitoarele eclipse de soare şi de lună, aşa puteau calcula şi această conjuncţie. Faptul că pe 3 octombrie era tocmai sărbătoarea evreiască a Iertării trebuie să le fi apărut ca un avertisment şi probabil că au pornit la drum în zilele acelea.

Tempoul circulaţiei pe drumurile caravanelor era, chiar şi cu cel mai rapid mijloc de locomoţie, cămila, foarte lent. Dacă luăm în calcul faptul că durata călătoriei era de aproximativ o lună şi jumătate, înţelepţii ar trebui să fi ajuns la Ierusalim spre sfârşitul lui noiembrie.

„Unde este regele Iudeilor, Cel ce S-a născut? Căci am văzut la Răsărit steaua Lui şi am venit să ne închinăm Lui. Şi auzind, regele Irod s-a tulburat şi tot Ierusalimul împreună cu el." (Matei 2:2, 3). Pentru astrologii din ţara de la Răsărit aceasta a fost prima şi cea mai firească întrebare, la Ierusalim, însă, a declanşat doar spaimă. în Oraşul Sfânt nu existau şcoli de astrologie.

Pe Irod, detestatul tiran, 1-a cuprins frica. Vestirea naşterii unui nou rege 1-a făcut să se teamă pentru domnia sa. Poporul a fost cuprins mai degrabă de

o spaimă amestecată cu bucurie, după cum reiese din alte surse istorice. La aproximativ un an după conjuncţia planetelor descrisă mai sus a luat naştere o puternică mişcare mesianică. Istoricul evreu Flavius Josephus relatează că în vremea aceea în popor circula zvonul că sfârşitul domniei străine a romanilor ar fi hotărât de Dumnezeu, că un semn divin ar fi anunţat venirea unui domnitor evreu. Irod, care fusese instalat de romani, nu era evreu, ci idumeu.

Irod nu a ezitat. „Şi adunând pe toţi arhiereii şi cărturarii poporului, căuta să afle de la ei: unde este să Se nască Hristos?" (Matei 2:4). Aceştia au citit în toate cărţile sfinte ale poporului lor şi au găsit indiciul în scrierea profetului Miheia, care trăise cu şapte sute de ani mai devreme în regatul Iuda: „Şi tu, Betleeme Efrata, deşi eşti mic între miile lui Iuda, din tine va ieşi Stăpânitor peste Israel..." (Miheia 5:1).

Atunci Irod i-a chemat pe înţelepţi, „trimiţându-i la Betleem" (Matei 2:8). Fiindcă pe 4 decembrie Jupiter şi Saturn intrau pentru a treia oară în conjuncţie în semnul Peştilor, „... s-au bucurat cu bucurie foarte mare" şi au pornit spre Bethlehem, „şi iată, steaua, pe care o văzuseră în Răsărit mergea înaintea lor" (Matei 2:10, 9).

Pe drumul spre Hebron, la 7 kilometri de Ierusalim, este aşezat satul „bet lahm", vechiul Bethlehem din Iudeea. Străvechiul drum de munte, pe care l-a străbătut pe timpuri şi Avraam, duce de la nord aproape exact către sud. La cea de-a treia conjuncţie a lor, planetele Jupiter şi Saturn păreau contopite ca într-o mare stea strălucitoare. în amurg se vedeau spre sud, astfel că înţelepţii din ţara de la Răsărit, în drumul lor de la Ierusalim la Bethlehem, au avut strălucitorul astru mereu în faţa ochilor. Steaua într-adevăr „mergea înaintea lor", cum spun Evangheliile.

în fiecare an, milioane de oameni din lumea întreagă aud povestea Magilor din ţara de la Răsărit. „Steaua de la Bethlehem", un simbol al Crăciunului, îi însoţeşte pe oameni şi în restul vieţii lor.

Creştinătatea sărbătoreşte Crăciunul în noaptea de 24 spre 25 decembrie. Astronomii, istoricii şi specialiştii în istoria religiilor au căzut între timp de acord că ziua de 25 decembrie a anului 1 nu este data autentică a naşterii lui Hristos; nici ziua, nici anul. Răspunzătoare sunt câteva erori şi greşeli de calcul care i-au scăpat călugărului scit Dionysius Exiguus. Acesta a trăit la Roma şi a primit în anul 533 d.Hr. însărcinarea de a stabili retroactiv începutul noii ere. El a uitat anul zero, care ar fi trebuit intercalat între anul 1 înainte şi anul 1 după Hristos. în afară de aceasta, a trecut cu vederea cei patru ani în care împăratul roman Augustus a domnit sub numele său real, Octavian.

Tradiţia biblică spune limpede: „Iar dacă s-a născut Iisus în Betleemul Iudeii, în zilele lui Irod regele..." (Matei 2:1). Cine a fost Irod, când a trăit şi când a domnit ştim cu precizie din numeroase surse ale vremii. Irod a fost numit de Roma în anul 40 î.Hr. rege al Iudeei. Domnia lui s-a sfârşit odată cu moartea sa în anul 4 î.Hr. Iisus ar fi trebuit să se nască, prin urmare, înainte de anul 4 î.Hr., în măsura în care afirmaţia lui Matei este adevărată.

Ziua de 25 decembrie ca zi de Crăciun este atestată documentar pentru prima dată în anul 354 d.Hr. Sub împăratul roman Iustinian a fost recunoscută ca sărbătoare legală. La alegerea acestei zile a jucat un rol esenţial o veche sărbătoare romană. în vechea Romă, 25 decembrie era „dies natalis invicti", „ziua de naştere a celor neînvinşi", ziua solstiţiului de iarnă şi, în acelaşi timp, ultima zi a Saturnaliilor la Roma, care de mult degeneraseră într-o săptămână dezlănţuită de carnaval şi, de aceea, o zi în care creştinii se puteau simţi mai în siguranţă în privinţa persecuţiilor.

Pe lângă istorici şi astronomi, ar putea avea şi meteorologii un cuvânt greu de spus la fixarea datei de naştere a lui Iisus. După Evanghelia lui Luca, „în ţinutul acela erau păstori, stând pe câmp şi făcând de strajă noaptea împrejurul turmei lor" (Luca 2:8).

Meteorologii au făcut măsurători exacte ale temperaturii la Hebron. în acest loc din sudul Munţilor Iuda este aceeaşi climă ca în apropiatul Bethlehem. Curba temperaturilor indică în trei luni îngheţ: în decembrie - 2,8, în ianuarie - 1,6, în februarie - 0,1 grade Celsius. Primele două luni au, în acelaşi timp, şi cele mai mari cantităţi de precipitaţii ale anului: 147 milimetri în decembrie, 187 milimetri în ianuarie. Conform rezultatelor cercetărilor de până acum, clima Palestinei nu s-a schimbat fundamental în ultimii 2 000 de ani, aşadar putem porni de la observaţiile meteorologice moderne, precise.

în perioada Crăciunului avem îngheţ la Bethlehem, iar la temperaturi sub zero grade nu vor fi fost nici în Ţara Făgăduiţei vite la păşune. Această constatare este întărită de o însemnare din Talmud, care spune că în regiunea aceea turmele sunt scoase la păşune în martie şi adunate iar la începutul lui noiembrie. Vitele rămân aproape opt luni în libertate.

în jurul Crăciunului nostru, animalele rămân şi în Palestina în staul, iar păstorii rămân împreună cu ele.

Aşadar, tradiţia din Evanghelia lui Luca indică naşterea lui Iisus înainte de începutul perioadei de iarnă, iar descrierea stelei luminoase din Evanghelia lui Matei indică anul 7 înainte de trecerea în noul mileniu.

Despre viaţa lui Iisus au apărut în ultima vreme mai multe lucrări, care au avut ecou, deşi unele nu proveneau din pana unor cercetători „experţi" ai Bibliei. Nu le putem ocoli aici, cu atât mai mult cu cât este vorba, în parte, de culegeri de materiale lucrate extrem de temeinic, care, în plus, ne împărtăşesc destul de fidel şi părerile specialiştilor. De fapt, ei nu au scos la lumină fapte noi, însă au prezentat dintr-o perspectivă parţial nouă materialul deja cunoscut. în esenţă nici această „altă perspectivă" nu este, desigur, nouă. Este, mai degrabă, de multă vreme luată în discuţie de experţi. Dar faptul că, prin lucrările amintite, această nouă perspectivă a devenit cunoscută şi publicului larg este pentru noi un motiv în plus de a nu le lăsa deoparte.

Un lucru într-adevăr nou ar putea fi pentru unii faptul că Johannes Kepler însuşi a considerat conjuncţia calculată de el a planetelor Mercur, Jupiter şi Saturn nu ca pe „steaua de la Bethlehem" propriu-zisă (adică „steaua

Crăciunului"), ci doar ca pe precursorul acesteia. Aşadar, el la rândul său a perseverat în ideea că Iisus s-ar fi născut mai târziu (nu în anul 7 sau 6 înainte de noul mileniul). Şi, desigur, nu ne garantează nimeni că încă de pe vremea lui Iisus fenomenul calculat de Kepler şi observat şi în Babilon, a fost raportat tocmai la Iisus. Tot restul, care poate fi dedus din respectivul fenomen astral şi din faptul că, evident, a fost luat la cunoştinţă şi în Mesopotamia, oricât ar fi de ingenios, rămâne o simplă speculaţie, care în sine nu are valoare probativă, ci ar avea la rândul ei nevoie să fie demonstrată pentru a putea fi considerată fără nici o rezervă ca adevărată.

Pentru că rămâne problema „înscrierii" din Luca 2:1-5, care poate fi „plasată istoric" la rigoare în anul 6/7 după începutul erei noastre (chiar dacă sub rezerva că, desigur, nici în anul respectiv n-a avut loc un recensământ general în tot imperiul, cum susţine Luca, ci doar un recensământ regional).

în baza tuturor acestor fapte şi consideraţii, astăzi ne pronunţăm cu mult mai multă rezervă asupra datei de naştere a lui Iisus decât o făceam acum câţiva ani. Intră în discuţie intervalul dintre anii 7 înainte (în cazul în care conjuncţia lui Kepler a fost, totuşi, legată în vreun fel oarecare de naşterea lui Iisus) şi 7 după începutul erei noastre (acesta datorită recensământului lui Quirinius). Cândva în aceşti ani ar trebui să se fi născut Iisus. Mai precis, însă, nu îndrăzneşte astăzi nimeni să se pronunţe...

Ciudat este un lucru: către sfârşitul domniei lui Irod, cam în jurul anului 6 î.Hr., o dispută mesianică între Irod, care se vedea pe el însuşi ca pe un fel de Mesia, şi farisei, care aveau altă idee despre Mesia, s-a acutizat în asemenea măsură, încât fariseii au prezis sfârşitul apropiat al lui Irod, iar Irod, ca urmare, a pus să fie executaţi conducătorii lor. Era cam în vremea conjuncţiei lui Kepler. Noi nu ştim, firește, dacă existau în ţară oameni care credeau în astre şi care într-adevăr au atribuit acestei conjuncţii o semnificaţie mesianică şi dacă aceasta a fost - printre altele - ceea ce a înfierbântat spiritele. însă ar fi, oricum, o posibilitate. Posibil ar mai fi şi ca demersul lui Irod împotriva adversarilor săi în această ceartă mesianică să fi devenit prilejul pentru evanghelistul Matei de a-1 descrie pe Irod ca pe un persecutor al lui Mesia, care n-a dat înapoi nici din faţa uciderii pruncilor de la Bethlehem (Matei 2:16).

Capitolul trei

După moartea regelui Irod

Nici un bocet • „Cel mai crud tiran" • Tulburări în ţară • Control financiar la Ierusalim • Sabinus fură din tezaurul Templului • Varus crucifică 2 000 de evrei • „Nazarinean", „Nazoreu" sau „Nazireu"?

DUPĂ MOARTEA LUI IROD, IATĂ CĂ ÎNGERUL DOMNULUI S-A ARĂTAT ÎN VIS LUI IOSIF ÎN EGIPT, / ŞI I-A ZIS: SCOALĂ-TE, IA PRUNCUL ŞI PE MAMA LUI ŞI MERGI ÎN PĂMÂNTUL LUI ISRAEL, CĂCI AU MURIT CEI CE CĂUTAU SĂ IA SUFLETUL PRUNCULUI. ŞI AUZIND CĂ DOMNEŞTE ARHELAU ÎN IUDEEA, ÎN LOCUL LUI IROD, TATĂL SĂU, S-A TEMUT SĂ MEARGĂ ACOLO. (Matei 2:19, 20, 22)

Irod a murit la 70 de ani în anul 4 î.Hr., la treizeci şi şase de ani după ce Roma îl declarase rege. Imediat după moartea lui se pare că a avut loc o eclipsă de lună, a cărei dată precisă astronomii moderni au calculat-o ca fiind 13 martie.

Flavius Josephus îl judecă aspru pe Irod atunci când, câteva decenii mai târziu, scrie despre el: „N-a fost un rege, ci tiranul cel mai crud care a ajuns vreodată la conducere. A ucis o mulţime de oameni, iar soarta celor pe care i-a lăsat în viaţă a fost atât de tristă, încât cei ucişi încă puteau fi consideraţi fericiţi. Nu a torturat doar câte un supus, ci a maltratat comunităţi întregi. Pentru a înfrumuseţa oraşe străine le-a jefuit pe ale sale proprii şi a făcut unor popoare străine daruri care au fost plătite cu sângele evreilor. Ca urmare, locul bunăstării şi al obiceiurilor onorabile anterioare a fost luat de o sărăcire deplină şi de depravarea poporului. în general evreii au îndurat în puţinii ani sub Irod mai multe suferinţe decât strămoşii lor în lunga perioadă de la plecarea din Babilon şi întoarcerea sub Xerxes."

în treizeci şi şase de ani n-a trecut aproape nici o zi fără o condamnare la moarte.

Irod nu a cruţat pe nimeni, nici propria familie, nici prietenii cei mai apropiaţi, nici preoţii şi cu atât mai puţin poporul. în contul său de ucigaş sunt trecuţi doi soţi ai surorii sale Salomeea, soţia sa Mariamna şi fiii săi Alexandru şi Aristobul. Pe cumnatul său l-a înecat în Iordan, pe soacra sa Alexandra a îndepărtat-o. Doi învăţaţi, care smulseseră acvila de aur a Romei de pe poarta Templului, au fost arşi de vii. Hircan, ultimul din neamul Hasmoneilor, a fost ucis. Familiile nobile au fost exterminate cu totul, mulţi farisei au fost daţi la o parte. Cu cinci zile înainte de moartea sa, moşneagul a mai pus să fie omorât fiul său Antipater. Iar aceasta este doar o frântură din fărădelegile celui care a fost „un animal sălbatic ca stăpânitor".

Uciderea pruncilor de la Bethlehem se potriveşte foarte bine cu portretul oribil al acestui om (Matei 2:16).

După uciderea lui Antipater, Irod îi numeşte ca succesori, prin testament, pe trei dintre fiii săi mai tineri. Pe Arhelau ca moştenitor al regatului, pe Irod Antipa şi Filip ca tetrarhi, stăpânitori în Galileea şi Pereea, o parte a estului Iordaniei, precum şi în regiunea situată la nord de lacul Ghenizaret. Familia îl recunoaşte pe Arhelau ca rege, trupele de mercenari ale lui Irod - germani, gali şi traci - îl aclamă. însă în ţară izbucnesc, la aflarea veştii morţii despotului, tulburări atât de teribile, cum poporul evreu trăise rareori până atunci. în ura aprinsă împotriva neamului Irozilor s-a amestecat indignarea simţită faţă de romani.

în locul bocetelor pentru Irod au răsunat bocete pentru victimele sale nevinovate. Poporul a cerut să fie pedepsită moartea lui Iehuda ben Sarifa şi a lui Matatia ben Margolot, care fuseseră arşi asemenea unor făclii. Arhelau a răspuns trimiţându-şi trupele la Ierusalim. într-o singură zi sunt măcelăriţi 3 000 de oameni. Curtea Templului este plină de leşuri. Această primă faptă a lui Arhelau îi dezvăluie dintr-o dată adevăratul caracter; fiul lui Irod nu este mai prejos decât tatăl său în ceea ce priveşte cruzimea şi nedreptatea.

Testamentul încă are nevoie de acordul împăratului Augustus. De aceea, Arhelau şi Irod Antipa pleacă pe rând la Roma. în acelaşi timp, cincizeci din bătrânii Israelului pleacă în grabă în misiune diplomatică la Augustus, pentru a obţine de la el eliberarea de această „regalitate". în absenţa Irozilor, tulburările iau proporţii şi mai îngrijorătoare. Pentru asigurarea liniştii se trimite la Ierusalim o legiune romană. Ceasul rău vrea ca tocmai în această stare de confuzie să apară un roman detestat, Sabinus, procuratorul finanţelor lui Augustus. Fără să ţină seama de nici o avertizare, se instalează în palatul lui Irod şi verifică impozitele şi tributurile Iudeei.

La sărbătoarea săptămânală se revarsă mase de pelerini asupra Ierusalimului; se ajunge la confruntări sângeroase. în piaţa Templului se încinge o luptă înverşunată. Se aruncă cu pietre asupra trupelor romane. Acestea dau foc galeriilor, pătrund în Templu şi jefuiesc tot ce găsesc. Sabinus însuşi uşurează Templul de 400 de talanţi. Apoi trebuie să se baricadeze cât mai repede în palat.

De la Ierusalim, rebeliunea se extinde în toată ţara ca un un foc în mirişte. Palatele regale din Iudeea sunt mai întâi jefuite, apoi date pradă flăcărilor. Guvernatorul Siriei soseşte degrabă cu o uriaşă armată romană, întărită de trupe din Beirut şi Arabia. Când armatele apar în faţa Ierusalimului, rebelii dau bir cu fugiţii. Sunt urmăriţi şi prinşi în masă.

Două mii de bărbaţi sunt crucificaţi.

Guvernatorul roman al Siriei, care a dat ordinul corespunzător, a intrat în istorie în anul 9 d.Hr. printr-o înfrângere distrugătoare: Quintilius Varus. Mutat din Siria în Germania, a pierdut bătălia din pădurea Teutoburg.

Aceasta era teribila situaţie atunci când Iosif, pe drumul de întoarcere din Egipt, a auzit „că în Ittdeea domneşte Arhelau, în locul tatălui său Trod". De aceea „s-a temut să se ducă acolo."

în cazul regelui Irod este vorba despre una dintre acele figuri ale istoriei universale pe care o cunoaştem doar din spusele adversarilor. Imaginea sa este sumbră şi se potriveşte cu povestea uciderii pruncilor de la Bethlehem (Matei 2:16). însă în acelaşi timp este vorba aici de motivul literar itinerant larg răspândit al copilului ales, dar tocmai de aceea expus pericolelor - un motiv care a fost pus în legătură cu mai multe figuri de excepţie ale Antichităţii (cu Sargon din Akkad, Moise, Cirus cel Mare şi chiar cu împăratul Augustus), şi, în aceeaşi măsură,cu figurile unor legende antice (să ne gândim, spre exemplu, la Oedip, pe care tatăl său Laios îl mutilează şi îl reneagă). De aceea astăzi se procedează cu mult mai multă precauţie în ceea ce priveşte aprecierea istoricităţii uciderii pruncilor de la Bethlehem, iar incerta povestire este considerată mai degrabă o încercare izvorâtă din mentalitatea de atunci de a sublinia, cu mijloace caracteristice vremii, importanţa lui Iisus (la care s-a adăugat o oarecare istoricitate prin modul real al lui Irod de a proceda cu fariseii în disputa mesianică [a se vedea sfârşitul capitolului precedent]). Ba mai mult: povestea uciderii pruncilor îl lega pe Iisus şi de Moise, despre care Biblia povesteşte, la rândul ei, că ar fi scăpat şi el în mod miraculos de urmărirea asemănătoare a faraonului egiptean (Ieşirea 1:15-22, 10). Urmărirea băiatului Iisus de către Irod se potriveşte foarte bine cu fuga lui Iosif, a Măriei şi a lui Iisus în Egipt, al cărei motiv mai adânc, însă, îl dezvăluie evanghelistul: „... ca să se împlinească cuvântul spus de Domnul, prin proorocul: «Din Egipt am chemat pe fiul meu»." (Matei 2:15 [respectiv Osea 11:1]) - din nou o aluzie la Moise, al cărui nume, în egipteană, poate însemna „fiu". în schimb, o dovadă istorică sau arheologică pentru „fuga în Egipt" există la fel de puţin ca şi pentru şederea lui Iisus la Nazaret. Biblia îl numeşte pe Iisus mult mai des Nazoreu[1] decât „Nazarinean", iar „Nazoreu" poate însemna orice, dar, de fapt, în mod normal nu „om din Nazaret" (cel mult, poate, pe calea ocolită a unui joc de cuvinte cu ebraicul nezer = vergea, lăstar [a se vedea Isaia 11:1: „un lăstar din rădăcinile lui lesei"]). într-adevăr, la Matei problematicul Nazoreu se regăseşte tot legat de o promisiune: „...ca să se împlinească ceea ce s-a spus prin prooroci, că Nazoreu se va chema"[2] (Matei 2:23). Asta nu simplifică lucrurile, deoarece nu este tocmai limpede la care cuvinte ale profetului se referă evanghelistul (dacă nu la pasajul indicat mai sus din Isaia). Poate că s-a intenţionat chiar - ceea ce ridică, însă, anumite probleme filologice - o oarecare apropiere de denumirea nazireu („cel închinat lui Dumnezeu"), denumire care i se dăduse cândva lui Samson (Judecători 13:5,7) şi care cerea de la cel care o revendica pentru sine o oarecare asceză

[1] Este vorba de Biblia germană (n. red.)
[2] Nazarinean în traducerea românească a Bibliei (n. tr.)

(trebuia să respecte anumite tabuuri). Astfel că şi aici trebuie să punem un semn de întrebare şi nu ne este permis să trecem sub tăcere că unii savanţi consideră că referirile evangheliştilor la Nazaret ca „oraşul de baştină" al lui Iisus ar fi nişte construcţii legate de titlul de Nazoreu, pe care autorii Evangheliilor nu-l înţeleseseră nici ei foarte bine şi pe care îl transformaseră, fără să stea mult pe gânduri, în „Nazarinean", dându-i altă semnificaţie. Mai mult, Mark Lidzbarski susţine chiar că o localitate cu numele Nazaret nici nu ar fi existat în timpul vieţii lui Iisus. Un contraargument ar fi acela că, deşi nu ştim cum s-a numit Nazaretul pe vremea lui Iisus, o populare a acestei aşezări (dacă vrem să numim „populare" locuirea în grote sărăcăcioase) a fost atestată de mici descoperiri pentru perioada cuprinsă aproximativ între 900 î.Hr. şi 600 d.Hr., iar printre obiectele găsite se află şi piese din perioada regelui Irod cel Mare (40 respectiv 37-4 î.Hr.). întrebarea oarecum dispreţuitoare a lui Natanael din Ioan 1:46: „Din Nazaret poate fi ceva bun?" s-ar putea referi la sărăcia aşezării de atunci, pe care Biblia, ce e drept, o numeşte „cetate". Indicii care să ducă spre Iisus, Maria sau Iosif nu există, desigur. Abia după secolul al Xl-lea este atestat numele „Izvorului Măriei" din Nazaret, de unde şi azi femeile mai iau apă în urcioare ca pe vremea lui Iisus...

Capitolul patru

Ioan Botezătorul

Josephus ca martor • O căsătorie împotriva legii • Ordin de arestare de la Irod Antipa • Cetatea întărită Machairos din Moab • în carcera morţii a prinţesei Salomeea • Capernaum de la malul „mării" • Ruine în pădurea de eucalipţi • Locul în care Iisus şi-a predicat învăţăturile

ÎN ACEST TIMP A VENIT IISUS DIN GALILEEA, LA IORDAN, CĂTRE IOAN, CA SĂ SE BOTEZE DE CĂTRE EL. (Matei 3:13)

Odată cu acest eveniment Iisus se desprinde pentru prima oară de oraşul natal, Nazaret. După anii copilăriei şi ai tinereţii, despre care nu s-a transmis aproape nimic, intră în câmpul acţiunilor sale publice. „Şi Iisus însuşi era ca de treizeci de ani când a început (să propovăduiască)..." (Luca 3:23).

Ioan a predicat şi a botezat în câmpia Iordanului, la sud de Ierihon, acolo unde cunoscutul vad trece râul, aşadar în interiorul teritoriului aflat sub stăpânirea lui Irod Antipa, tetrarhul trimis de Roma.

Din viaţa lui Ioan se cunoaşte în lumea întreagă, în afară de faptul că 1-a botezat pe Iisus, în special sfârşitul său tragic. A murit prin decapitare.

Cu atât mai mult îşi bat capul savanţii astăzi cu el: Ce relaţie avea cu acei esenieni care au lăsat în urma lor, la Qumran, celebrele „Manuscrise de la Marea Moartă"? Era oare un fel de „nazireu", cum erau numiţi în Vechiul Testament oamenii - spre exemplu puternicul erou Samson - care se dedicaseră întru totul lui Dumnezeu şi, ca semn al acestei dedicări, respectau anumite tabuuri? Şi a fost într-adevăr „premergătorul lui Iisus", cum ni-1 prezintă Noul Testament? Ce rol a jucat în mişcările mesianice ale timpului său? Se considera - sau era considerat - el însuşi, poate, un fel de Mesia? A fost poate - s-a luat în considerare şi posibilitatea aceasta - chiar un fel de „concurent" al lui Iisus, pe care tradiţia christică 1-a „monopolizat" doar într-o oarecare măsură şi 1-a transformat în „premergătorul lui Iisus"?

Oare piosul Botezător, care a participat la schimbarea decisivă din viaţa lui Iisus, a trăit într-adevăr? Contemporanul său Flavius Josephus scrie că Ioan ar fi fost un bărbat nobil, „care îi îndemna pe evrei să tindă spre desăvârşire şi le amintea să fie drepţi unii cu alţii şi cuvioşi faţă de Dumnezeu şi să se adune pentru botez. Fiindcă oamenii se revărsau spre el din toate părţile, Irod (Antipa) a început să se teamă că influenţa unui asemenea om ar putea provoca o răzmeriţă. Din cauza acestei bănuieli Ioan a fost pus în lanţuri, trimis în fortăreaţa Machaerus şi decapitat acolo."

„Căci Irod, prinzând pe Ioan, l-a legat şi l-a pus în temniţă, pentru Irodiada..." (Matei 14:3; Marcu 6:17; Luca 3:19) - astfel motivează Evangheliile arestarea lui Ioan. Despre fondul chestiunii ştie mai multe acelaşi Josephus:

Aflat într-o călătorie la Roma, Irod Antipa, unul dintre fiii lui Irod cel Mare, a cunoscut-o pe Irodiada, soţia fratelui său, şi s-a îndrăgostit atât de tare de ea, încât a cutezat să-i ceară mâna. Irodiada a acceptat. A intrat în această căsătorie cu o fiică, Salomeea.

Deoarece legea mozaică nu admite căsătoria între cumnaţi, Ioan Botezătorul - asta spun Evangheliile - a ridicat glasul acuzator, un delict care, după părerea indignatei Irodiada, nu putea fi pedepsit decât cu moartea.

Datorită lui Flavius Josephus, întâmplarea este plasată într-un loc istoric concret, cetatea Machaerus, una dintre numeroasele fortăreţe pe care Irod cel Mare le construise în Palestina.

Machaerus, locul în care Ioan a trebuit să-şi dea viaţa, se află în mijlocul unui peisaj aspru, sumbru de pe malul de răsărit al Mării Moarte. Nici o stradă nu leagă acest loc singuratic de lume. Din valea Iordanului se urcă pe poteci înguste spre sud până în pustiul sordid al dealurilor vechiului Moab. Văile uscate de jos, cu iarbă aspră şi puţină, sunt străbătute de câteva familii de beduini cu turmele lor.

Nu departe de râul Arnon, un con uriaş se înalţă deasupra cocoaşelor celorlalte dealuri. Pe vârful său bătut de vânturi reci mai sunt şi astăzi ruine. El Mashnaka, „Palatul atârnat" numesc beduinii această aşezare părăsită. Aici s-a aflat fortăreaţa Machaeros. Departe, în nord, se poate vedea cu ochiul liber acea parte a văii Iordanului în care Ioan a botezat poporul şi unde a fost arestat.

Până acum nici un cercetător nu a scormonit cu săpăliga în ruinele lui El Mashnaka şi doar câţiva au vizitat acest loc singuratic. Sub vârf, stânca are într-un loc o scobitură adâncă. De aici se ajunge, prin ganguri înguste, într-o uriaşă încăpere boltită, care uneori le oferă adăpost nomazilor şi turmelor lor, dacă îi surprinde vreo furtună prin dealurile Moabului. După pereţii ciopliţi cu grijă îţi dai seama că te afli în temniţa de odinioară. Această boltă l-a primit pe Ioan Botezătorul după arestarea sa şi probabil că aici a fost decapitat, dacă Josephus are dreptate, pentru că după Marcu 6:17 şi urm. execuţia a avut loc în Galileea - probabil în proaspăt construitul palat al lui Irod Antipa din Tiberiada, pe malul lacului Ghenizaret.

Cine aude de tăierea capului lui Ioan, leagă automat acest eveniment de numele Salomeea, se gândeşte inevitabil la acea fiică a Irodiadei care se spune că, la cererea mamei ei, după ce a dansat ar fi cerut ca răsplată capul lui Ioan. Această Salomeea a intrat în literatura universală. Oscar Wilde a scris piesa Salomeea, Richard Strauss a folosit povestea acestei prinţese evreice ca subiect al celebrei sale opere *Salomeea,* chiar şi Hollywoodul a realizat un film monumental pe tema istoriei Salomeei.

Căutarea numelui acestei fete de domnitor în Noul Testament, însă, rămâne fără nici un rezultat. Biblia nu o menţionează pe Salomeea. în povestea lui Ioan Botezătorul se spune doar „fiica Irodiadei" (Marcu 6:22).

Numele „fiicei Irodiadei" ni s-a transmis prin Flavius Josephus. înfăţişarea ei s-a păstrat pentru posteritate pe o mică monedă, pe care apare împreună cu soţul ei, Aristobul. Pe monedă este gravat „A regelui Aristobul, a reginei Salomeea". Salomeea trebuie să fi fost încă o tânără fată atunci când a fost decapitat Ioan Botezătorul, trebuie să fi avut în jur de nouăsprezece ani.

ŞI IISUS, AUZIND CĂ IOAN A FOST ÎNTEMNIŢAT, A PLECAT ÎN GALILEEA. / ŞI PĂRĂSIND NAZARETUL, A VENIT DE A LOCUIT ÎN CAPERNAUM, LÂNGĂ MARE, ÎN HOTARELE LUI ZABULON ŞI NEFTALI. (Matei 4:12, 13)

în scurta perioadă a lucrării lui Iisus pe pământ, care, conform evangheliştilor Matei, Marcu şi Luca nu a durat mai mult de un an şi jumătate, o localitate se află mereu în centrul acţiunii. Matei o numeşte o dată chiar „cetatea Sa" (Matei 9:1). E vorba despre Capernaum, pe malul lacului Ghenizaret.

La capătul dinspre nord, acolo unde apele Iordanului se aruncă învolburate în lac, malul se curbează într-un mic golf. Prin verdele argintiu al tufelor de eucalipt licăreşte albul unor cuburi de piatră în faţa cărora se înalţă patru coloane. Printre pietrele pavajului din curte cresc smocuri de iarbă, sunt împrăştiate peste tot coloane şi blocuri de bazalt crăpate, cu ornamente sparte. Din ceea ce a fost cândva o intrare au rămas doar treptele late ale unei scări, ultimele resturi ale unei sinagogi cândva spendide.

Aceasta este singura mărturie a vechiului Capernaum.

în 1916, arheologii germani H. Kohl şi C. Watzinger au descoperit rămăşiţele acoperite de iarbă şi sparte ale acestui edificiu, ascunse sub moloz. Franciscanii au reconstruit din dărâmături o parte a vechii faţade. Pereţii construcţiei iniţiale erau din calcar alb; aceasta era înconjurată.pe trei laturi de colonade înalte. Din incinta interioară, de 25 pe 15 metri, împodobită cu ornamente reprezentând palmieri, viţă-de-vie, lei şi centauri, privirea aluneca printr-o fereastră mare peste suprafaţa largă a lacului spre sud unde, în spatele liniilor de un albastru suav ale dealurilor, se află Ierusalimul.

Cei doi săpători au fost convinşi că au găsit templul Capernaumului din vremea lui Hristos. însă în întreaga Palestină nu mai există nici o singură sinagogă din vremea aceea. Atunci când romanii, în două războaie sângeroase, au făcut Ierusalimul una cu pământul, iar locuitorii vechii ţări s-au răspândit în lumea întreagă, şi Casele Domnului au căzut pradă distrugerii.

Acest edificiu a fost ridicat abia în jurul anului 200 d.Hr., pe dărâmăturile şi pe zidurile fundaţiei acelei sinagogi în care Iisus s-a aflat adesea în ziua de sabat şi a predicat. „Şi venind în Capernaum şi îndată intrând sâmbăta în sinagogă, îi învăţa." (Marcu 1:21).

Cei mai mulţi locuitori ai orăşelului Capernaum trăiau din bogăţia naturală a lacului; colibe şi case în număr mare se mulau blând după pantele dulci sau înconjurau sinagoga. în ziua în care a venit Iisus din Nazaret la Capernaum, acesta a făcut primul pas decisiv spre transmiterea învăţăturii sale: „Şi umblând pe lângă Marea Galileii, a văzut pe Simon şi pe Andrei, fratele lui Simon, aruncând mrejele în mare, căci ei erau pescari. Şi le-a zis Iisus: Veniţi după Mine şi vă voi face să fiţi pescari de oameni" (Marcu 1:16,17). Pe alţi doi fraţi, Iacob şi Ioan, i-a întâlnit pe când îşi cârpeau mrejele. Primii oameni care i-au ascultat cu atenţie cuvintele, i-au primit învăţătura şi au devenit ucenicii săi au fost nişte bărbaţi simpli, pescari din Galileea.

Iisus pleacă ades de pe malul lacului în sus, în dealurile Galileei, predică în multe oraşe şi sate, se întoarce însă mereu în micul orăşel de pescari; acesta rămâne centrul lucrării lui. Iar când într-o zi părăseşte Capernaumui şi, însoţit de doisprezece ucenici, pleacă la Ierusalim, este ultimul său drum.

Capitolul 5

Drumul la Ierusalim, procesul și moartea pe cruce

Ocol prin estul Iordaniei • La vameşul din Ierihon • Priveliştea de pe Muntele Măslinilor • Prinderea pe Muntele Măslinilor • „Ciomegele" Marilor Preoţi • Guvernatorul Pilat din Pont • Vincent descoperă „locul numit pardosit cu pietre" • Biciuire în curtea cetăţuii Antonia • „Cea mai cruntă pedeapsă cu moartea" • Coroana de spini • O băutură care amorţeşte • Moartea ca urmare a infarctului • „Crurifragium" grăbeşte sfârşitul • Mormânt individual sub Biserica Sfântului Mormânt • Mărturii din afara creştinismului • Se găseşte un crucificat

ŞI LUÂND LA SINE PE CEI DOISPREZECE, A ZIS CĂTRE EI: IATĂ NE SUIM LA IERUSALIM ŞI SE VOR ÎMPLINI TOATE CELE SCRISE PRIN PROOROCI DESPRE FIUL OMULUI. (Luca 18:31)

Dintre toate drumurile pe care le-a parcurs Iisus în viaţa lui, unul poate fi urmărit cu exactitate - ultimul său drum prin Palestina, drumul de la Capernaum la Ierusalim.

Este un drum ocolit. Cea mai scurtă legătură între Galileea şi Oraşul Sfânt duce prin dealurile Samariei chiar spre sud. Poteca trece peste înălţimi, pe lângă piscurile Garizimului şi Ebalului, unde este aşezat vechiul Sichem, şi mai departe peste Betel până în inima Iudeei, de-a lungul drumului de creastă pe care Avraam mersese împreună cu familia sa şi cu turmele sale.

Trei zile dura acest drum cu piciorul din Galileea la Ierusalim.

Şi Iisus ar fi ales drumul prin Samaria (Luca 9:51-56). Dar, cunoscând duşmănia samaritenilor faţă de evrei, nu a fost sigur că vor permite micului grup să treacă. Spre a le afla intenţiile, i-a trimis înainte pe ucenicii Iacov şi Ioan. Şi iată, într-adevăr, samaritenii nu voiau să elibereze drumul.

Astfel, Iisus şi ucenicii săi au trecut prin „hotarele Iudeii, de cealaltă parte a Iordanului" (Marcu 10:1), acolo unde drumul merge pe râu în jos prin mijlocul văii late şi fierbinţi, unde numai malurile sunt tivite de un verde gras, unde se găsesc pădurici de tamarisc şi de plopi, cu tufe de ricin şi lemn dulce. în linişte şi singurătate se merge prin „desişurile/hăţişurile Iordanului" (Zaharia 11:3; Ieremia 12:5), deoarece valea, în care nouă luni din an domneşte o căpuşeală tropicală, este slab populată.

La vechiul vad, care i-a dus pe fiii lui Israel de sub conducerea lui Iosua în siguranţă pe partea cealaltă, Iisus trece Iordanul şi ajunge la Ierihon (Luca 19:1).

Acesta nu mai este de mult cetatea fortificată a vechiului Canaan. La sudul colinei se întinde un oraş ultramodern construit de Irod cel Mare, o nestemată a arhitecturii elenistico-romane. La picioarele citadelei Kypros se construise un palat somptuos. în decorul unor coloane de un alb orbitor se înalţă un teatru, un amfiteatru săpat în coastă, un hipodrom. Cele mai frumoase jocuri de apă dansează în grădini somptuoase, inundate de flori. în faţa oraşului se întind plantaţiile de balsam - cele mai preţioase plantaţii din toate ţările de la Mediterană, iar alte păduri de palmieri dau răcoare şi umbră.

Iisus înnoptează, departe de aceste splendori, în Ierihon la vameşul evreu Zaheu (Luca 19:2 şi urm.). Nu putuse ocoli Ierihonul, care era un centru al vieţii elenistico-păgâne, deoarece drumul spre Ierusalim trece prin oraşul acesta.

De la Ierihon la Ierusalim sunt 37 de kilometri. Pe 37 de kilometri se unduieşte o potecă prăfuită printre versanţi abrupţi, aproape lipsiţi de vegetaţie, la 1 200 de kilometri. Contraste mai puternice decât pe această porţiune de drum cu greu se mai pot găsi altundeva în lume. Din vegetaţia paradisiacă şi căldura aproape insuportabilă a arşiţei tropicale de pe malurile Iordanului se trece direct în răcoarea piscurilor respingător de pleşuve.

Pe acest drum, care seamănă cu un preludiu al sfârşitului, merge Iisus cu ucenicii săi cu o săptămână înainte de sărbătoarea de Pesach. Este vremea când evreii vin de departe în şuvoaie pentru a ţine sărbătoarea Oraşului Sfânt.

Ajuns în punctul cel mai înalt şi astfel aproape de sfârşitul călătoriei, apare de dincolo de vârful Muntelui Măslinilor, ca ivit prin vrajă dintre munţi, Oraşul Sfânt. Ce imagine le-a oferit Ierusalimul lui Iisus şi ucenicilor aflăm din descrieri ale vremii:

„Cine nu a văzut Ierusalimul în toată frumuseţea sa, acela nu a văzut niciodată un oraş mare, frumos în toată viaţa lui; şi cine nu a văzut clădirea celui de-Al Doilea Templu, acela nu a văzut niciodată în viaţa lui un edificiu impresionant", scriau plini de mândrie rabini evrei ai timpului aceluia.

Cercetările dedicate vechiului Ierusalim au fost rezumate de englezul Garstang astfel: „în nici un moment al istoriei lor sanctuarul şi oraşul nu puteau oferi o imagine mai entuziasmantă. Ritmul şi armonia artei greco-romane, care se reliefau atât de minunat pe cerul oriental, au pus în umbră până şi tendinţele arhitectonice exagerate ale lui Irod şi au adus ordine şi bun-gust în haosul tradiţional al oraşului."

Uriaşele ziduri se ridică 75 de metri deasupra văii ca o căldare. în spatele crenelurilor lor se înalţă spre cer, din întortocherea de case, străzi şi străduţe, contururile unor edificii impunătoare.

Vizavi de Muntele Măslinilor se află, chiar în faţă, Templul, depăşind în spendoare toate celelalte clădiri. Faţada sa, înaltă şi lată de 50 de metri, este toată din marmură deschisă la culoare şi se îndreaptă spre est. Ornamentele sunt din aur curat. Curţile largi şi atriile sunt mărginite de colonade; giuvaierul cel

mai preţios, însă, este sanctuarul din mijloc, strălucitor „ca un munte acoperit de zăpadă", cum spune Flavius Josephus.

Lipită de partea de nord-vest a zidului Templului se ridică, pe o cocoaşă de stâncă, fortăreaţa Antonia. Fiecare dintre cele patru turnuri din colţurile ei măsoară 35 de metri înălţime. Un viaduct duce din sudul zonei templului la palatul Hasmoneilor din Oraşul de Sus. Pe ridicătura cea mai înaltă din interiorul oraşului se întinde, lângă zidul vestic, reşedinţa lui Irod, deasupra căreia se înalţă de asemenea trei turnuri, înalte de 40, 30 şi 25 de metri, pe care Irod le-a numit Hippikos, Phasael şi Mariamna. De aici pleacă un zid gros care trece prin mijlocul mării de case şi ajunge la zona templului, împărţind astfel interiorul oraşului în două jumătăţi.

Acest oraş, cu nenumăratele ziduri fortificate, rambleuri şi turnuri aşezate în jurul şi deasupra Templului, are un aer de invincibilitate. Privitorul sesizează un aer de inflexibilitate, fermitate, intransigenţă atunci când îşi aruncă privirea asupra Ierusalimului. Inflexibilitatea, fermitatea, intransigenţa au fost cele care au ajutat Israelul să reziste peste o mie de ani împotriva tuturor puterilor lumii. Inflexibilitatea, fermitatea, intransigenţa s-au făcut vinovate într-o bună zi şi de distrugerea Ierusalimului şi de izgonirea evreilor din ţara părinţilor lor.

Iisus a prezis destinul acestui oraş. „Şi când S-a apropiat, văzând cetatea, a plâns pentru ea..." (Luca 19:41).

ŞI ÎNDATĂ DIMINEAŢA, ARHIEREII, ŢINÂND SFAT CU BĂTRÂNII, CU CĂRTURARII ŞI CU TOT SINEDRIUL ŞI LEGÂND PE IISUS, L-AU DUS ŞI L-AU PREDAT LUI PILAT. / ŞI PILAT, VRÂND SĂ FACĂ PE VOIA MULŢIMII, LE-A ELIBERAT PE BARABA, IAR PE IISUS, BICIUINDU-L, L-A DAT CA SĂ FIE RĂSTIGNIT. (Marcu 15:1, 15)

Odată cu arestarea începe şi imensa tragedie. Iisus i-a strâns pe ucenici în jurul său în grădina Ghetsimani, pe Muntele Măslinilor, „şi îndată, încă vorbind El, a venit Iuda Iscarioteanul, unul dintre cei doisprezece, şi cu el mulţime cu săbii şi cu ciomege, de la arhierei, de la cărturari şi de la bătrâni" (Marcu 14:43).

De „ciomegele" şi „beţele" marilor preoţi boethusianici care domneau pe vremea lui Irod aminteşte un pamflet din Talmud:

„Rău îmi este în faţa casei lui Boethus: rău îmi e de la ciomegele lor!

Rău îmi este în faţa casei lui Ana: rău îmi e din cauza denunţurilor lor!..."

Şi se termină astfel: „Pentru că ei sunt mari preoţi, iar fiii lor sunt trezorieri, iar ginerii lor administratori, iar slugile lor bat poporul cu beţe."

Printre marii preoţi numiţi este şi unul cunoscut: „Anna" din Evanghelii. „Deci ostaşii şi comandantul şi slujitorii iudeilor au prins pe Iisus şi L-au legat. Şi L-au dus întâi la Anna, căci era socrul lui Caiafa, care era arhiereu al anului aceluia. Şi Caiafa era cel ce sfătuise pe iudei că este de folos să moară un om pentru popor" (Ioan 18:12-14).

Pe Marele Preot Caiafa îl numise procuratorul roman Valerius Gratus; el a rămas în funcţie şi sub succesorul acestuia, Pilat din Pont[1].

După arestare, Iisus a fost predat Consiliului Suprem - Sinedriului - acesta fiind instanţa superioară a iudeilor. Sub preşedinţia Marelui Preot, acest Sfat al Bătrânilor, care avea 71 de membri, avea dreptul de a judeca în chestiuni religioase şi de ordin general. îşi exercita funcţia mai jos de Templu, aproape de podul care ducea spre Oraşul de Sus.

Ce motive au determinat Consiliul să îl condamne pe Iisus la moarte?

„Aşteptarea vechilor profeţi evrei legată de un viitor rege mesianic", scrie profesorul Martin Noth, „se transformase, în răstimpurile lungi de dominaţie străină, în speranţa apariţiei unui eliberator politic; şi pe măsură ce crescuse indignarea provocată de conducerea romană din ţară, se întărise şi imaginea unui învingător mesianic care se va ridica împotriva detestatei puteri străine. Evaluat după această imagine, Iisus din Nazaret nu putea fi aşteptatul Mesia... însă, dacă Iisus din Nazaret nu era Mesia, „Hristosul", atunci trebuia să fie un corupător şi un şarlatan. Iar dacă era un corupător şi un şarlatan periculos, atunci, pentru siguranţa şi liniştea comunităţii ierusalemite, trebuia îndepărtat... Faptul că, atunci când a fost anchetat, Iisus s-a declarat Mesia şi, astfel, în baza Vechiului Testament, Fiul lui Dumnezeu, a fost suficient pentru a-L condamna la moarte pentru blasfemie notorie."

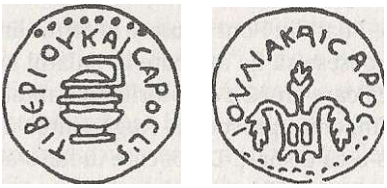

Fig. 71. Monede din vremea procuratorului roman Pilat din Pont

Conform legilor în vigoare, sentinţa trebuia confirmată de procuratorul roman, care deţinea aşa-numitul „ius gladii"; doar el putea să ceară să fie dusă la îndeplinire. Procurator în Iudeea era Pilat din Pont[2].

Contemporanii săi, cum ar fi Flavius Josephus şi Philon din Alexandria, îl descriu ca pe un şantajist, tiran, exploatator şi om coruptibil: „Era crud, iar inima lui împietrită nu cunoştea mila. Pe vremea lui domneau în Iudeea corupţia şi violenţa, jafurile, oprimarea, umilirile, execuţiile fără interogatoriu judecătoresc şi o cruzime fără limită[3]." Că Pilat îi ura şi îi dispreţuia pe evrei, simţiseră de multe ori şi foarte clar.

Pilat trebuie să fi recunoscut imediat că acuzatul Iisus era o ţintă a urii aprinse de farisei. Acest lucru ar fi trebuit să fie un motiv suficient ca să respingă cererea şi să-l elibereze. într-adevăr, la început l-a declarat fără ezitare nevinovat. „Şi Pilat a zis către arhierei şi către mulţimi: Nu găsesc nici o vină în Omul acesta" (Luca 23:4).

1 între 18 şi 37 d.Hr.

2 26-36 î.Hr.

3 Philon din Alexandria (c. 25 î.Hr. - c. 40 î.Hr.)

Dar mulţimea, mobilizată şi aţâţată de oamenii Consiliului, insistă mai departe: Pedeapsa cu moartea! Pilat din Pont cedează.

Cum s-a făcut că tiranicul duşman al evreilor a cedat dorinţei acestora?

Evanghelia după Ioan conţine o explicaţie concludentă: „...iudeii strigau zicând: Dacă îl eliberezi pe Acesta, nu eşti prieten al Cezarului. Oricine se face pe sine împărat este împotriva Cezarului" (Ioan 19:12).

O ameninţare politică periculoasă pentru Pilat, care spunea clar: înştiinţare la Roma despre neglijenţă în slujbă, despre eliberarea unui rebel. A „se face pe sine împărat" însemna trădarea împăratului roman; după Lex Iuliana aceasta se pedepsea cu moartea. Pilat a dat înapoi în faţa acestei ameninţări neechivoce, încă nu uitase că evreii îi dăduseră deja curs o dată.

După cum relatează Philon din Alexandria, Pilat din Pont adusese la Ierusalim scuturile de aur cu numele împăratului şi pusese să fie atârnate în palatul lui Irod, în mijlocul oraşului. Aceasta era o încălcare gravă a drepturilor garantate de Roma comunităţii de cult de la Ierusalim, era o provocare. Rugămintea de a scoate din oraş scuturile de aur a respins-o cu dispreţ. Drept care iudeii s-au adresat Romei şi şi-au căpătat dreptul. împăratul Tiberiu personal a poruncit îndepărtarea scuturilor de aur. Prin această acţiune arbitrară şi prin altele, care erau împotriva politicii coloniale a Romei, la vremea procesului reputaţia lui Pilat la Roma era deja scăzută.

„Deci Pilat, auzind cuvintele acestea, L-a dus afară pe Iisus şi a şezut pe scaunul de judecată, în locul numit pardosit cu pietre, iar evreieşte Gabbata... Atunci L-a predat lor ca să fie răstignit..." (Ioan 19:13, 16).

Din casa de judecată a lui Pilat, în care s-a derulat această scenă, pardoseala de pietre a supravieţuit chiar distrugerii Ierusalimului din anul 70 d.Hr. Regăsirea acesteia se datorează muncii de ani a părintelui arheolog L.H. Vincent şi a reuşit pe baza indicaţiilor precise din Evanghelia lui Ioan.

în Biblie, cuvântul „lithostroton" este tradus „pardosit cu pietre". Arameicul „gabbatha" înseamnă „teren înălţat".

Chiar lângă zidul de apărare nord-vestic al Templului se afla pe vremea lui Hristos, pe o cocoaşă de stâncă, adică pe un „teren înălţat", uriaşul castel Antonia. Irod I poruncise construirea lui şi îl botezase după Marc Antoniu. Trupele de ocupaţie romane erau încartiruite acolo. în anul 70 d.Hr. Titus, când a cucerit Ierusalimul, a făcut cetatea Antonia una cu pământul. Mai târziu s-a construit mai departe pe dărâmăturile ei.

Exact acolo unde s-a aflat curtea Antoniei, Vincent a reuşit să găsească o suprafaţă de 2 500 m^2, cu un pavaj neted în stil roman, care era, confor dovezilor aduse de el, specific epocii lui Iisus.

Aici a stat Iisus în faţa lui Pilat, în timp ce afară urla mulţimea. Pe acest pava a avut loc şi biciuirea (Ioan 19:1), care, în orice caz, a precedat crucificarea, după

cum notează Josephus de două ori explicit. Pentru această pedeapsă îngrozitoare trupul era dezgolit şi bătut până când carnea atârna în zdrenţe însângerate.

Apoi l-au luat pe Iisus soldaţii romani, pentru a duce la îndeplinire sentinţa - crucificarea. Cicero o numeşte „cea mai crudă şi cea mai îngrozitoare pedeapsă cu moartea", Josephus o respinge ca pe „cea mai jalnică dintre toate felurile de moarte". Sistemul penal iudaic nu cunoştea această pedeapsă cu moartea tipic romană.

încă din casa de judecată soldaţii îşi manifestă intenţiile rele faţă de Iisus: „L-au îmbrăcat în purpură şi, împletindu-i o cunună de spini, I-au pus-o pe cap" (Marcu 15:17).

în privinţa acestei plante cu spini botaniştii nu s-au pus încă de acord. Sigur este doar că ceea ce se cunoaşte astăzi în Europa şi SUA sub numele de „coroana de spini a lui Hristos"[1] nu are nici o legătură cu coroana de spini din Biblie. „Este originară din Madagascar şi era complet necunoscută pe vremea lui Iisus", este de părere botanistul american Harold Moldenke. Numeroşi alţi savanţi presupun că aceasta ar fi fost împletită din Spinul sirian al lui Hristos[2] şi că de aici i-ar veni şi numele. Spinul sirian al lui Hristos este o tufă sau un arbust de trei până la cinci metri, cu crengi albe flexibile, care au în punctul de inserţie a frunzei câte doi spini puternic curbaţi spre înapoi. Conform botanistului G.E. Post, această plantă creşte în împrejurimile vechiului Ierusalim, în special în locul în care se spune că s-ar fi aflat Golgota.

Drumul de la casa de judecată la Golgota a fost, prin mila Domnului, scurt; „căci locul unde a fost răstignit Iisus era aproape de cetate" (Ioan 19:20), lângă drumul principal care intra, venind din nord-vest, în Ierusalim. Un pelerin din Bordeaux, care a vizitat Ierusalimul în anul 333 d.Hr., menţionează în mod explicit „micul dâmb al Golgotei[3], unde a fost crucificat Domnul".

„I-au dat să bea vin amestecat cu smirnă, dar El n-a luat" (Marcu 15:23). Acest act de milă a fost documentat şi cu alte prilejuri. Astfel se spune într-o veche baraita evreiască: „Cine este scos ca să fie omorât este lăsat să bea o bucăţică de tămâie într-un pahar de vin, ca să i se zăpăcească simţurile... Demnele femei ale Ierusalimului obişnuiau să o doneze cu generozitate şi să o aducă." Moldenke, cercetătorul plantelor biblice, spune: „Vinul cu smirnă i s-a dat lui Iisus chiar înainte de a fi crucificat pentru a-i ameliora durerile, la fel cum pacienţilor demni de toată mila din perioada care nu cunoştea anestezia li se administrau la operaţiile mari băuturi euforizante."

1 Euphorbia milii Desmoul
2 Zizyphus spina christi
3 Monticulus Golgatha

însă Iisus a refuzat băutura şi a suportat cu conştiinţa limpede chinurile baterii în cuie.

„Iar când L-au răstignit, era ceasul al treilea" (Marcu 15:25). După împărţirea timpului practicată de noi, „ceasul al treilea" în Orientul antic însemna ora 9 înainte de amiază. „Şi la al nouălea ceas", aceasta înseamnă, după orarul nostru, ora trei după-amiaza, s-a sfârşit tragedia. „Iar Iisus, scoţând un strigăt mare, Şi-a dat duhul" (Marcu 15:34, 37).

în ce fel a murit Iisus? Cercetări ştiinţifice efectuate cu câţiva ani în urmă la Koln de medicul Hermann Modder au încercat să dea un răspuns din punctul de vedere al medicinii. în cazul unui om atârnat de ambele mâini, sângele se adună foarte repede în jumătatea inferioară a trupului. Deja după 6-12 minute tensiunea arterială scade la jumătate, iar pulsul îşi dublează valoarea. Inima primeşte prea puţin sânge. Urmarea este leşinul. Se ajunge foarte repede, din cauza irigării insuficiente a creierului şi a inimii, la un colaps ortostatic. Moartea pe cruce este, aşadar, o moarte prin infarct[1].

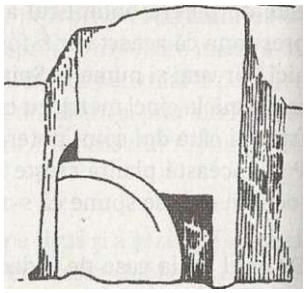

Fig. 73. într-un astfel de mormânt cu piatră de moară din Palestina a fost înmormântat Iisus

Există dovezi verificate că au existat crucificaţi care au murit după două zile sau chiar mai târziu. Pe bârna perpendiculară se monta adesea o mică sprijinitoare, numită „sedile" (loc de şezut) sau „cornu" (corn). Dacă cel atârnat se sprijină, în disperarea lui, temporar de ea, sângele urcă din nou în partea superioară a trupului, iar leşinul care începe să se instaleze trece din nou. Dacă se dorea, în sfârşit, să se pună capăt chinului celui crucificat, se trecea la „crurifragium"; i se zdrobeau cu un ciomag fluierele picioarelor. Ca urmare, fiindcă nu se mai putea sprijini pe picioare, se producea foarte repede infarctul.

Iisus a scăpat de „crurifragium". „Deci au venit ostaşii şi au zdrobit fluierele celui dintâi şi ale celuilalt, care era răstignit împreună cu el. Dar venind la Iisus, dacă au văzut că deja murise, nu I-au zdrobit fluierele" (Ioan 19:32, 33).

Iudeii îi ceruseră lui Pilat crurifragiumul, deoarece era „ziua dinaintea Sabatului", şi ziua pregătirii pentru Pesach. După legea iudaică, cei crucificaţi nu aveau voie să rămână atârnaţi peste noapte (Deuteronomul 21:23). Iar la ora 6 începea sabatul săptămânii de Pesach, când orice îndeletnicire era interzisă. Marile sărbători care urmează explică şi graba procedurilor din ziua respectivă, prinderea în timpul nopţii, condamnarea, executarea pedepsei şi punerea în mormânt a lui Iisus pe parcursul câtorva ore.

[1] Insuficienţă coronariană

Doar o mie de paşi măsoară astăzi drumul de la arcul Ecce Homo, locul casei de judecată a lui Pilat, prin îngusta Via Dolorosa până la Biserica Sfântului Mormânt.

împăratul Constantin a ridicat în anul 326 d.Hr. un turn somptuos deasupra mormântului redescoperit atunci al lui Iisus. Coloane bogat ornamentate purtau un acoperiş din bârne aurite, după cum o dovedesc vechi jurnale ale unor pelerini şi imagini creştine vechi. Astăzi se înghesuie haotic mai multe capele întunecoase în Biserica Sfântului Mormânt. Fiecare confesiune creştină şi-a creat în acest loc sfânt al creştinătăţii un locşor pentru reculegere şi serviciu divin.

în Capela Sfântului Mormânt, trepte tocite de paşi conduc în jos până la o grotă în stâncă, în care a fost săpat un mormânt lung de doi metri - mormântul lui Iisus?

Peste o mie de morminte din perioada aceea au fost găsite în Palestina, toate necropole, morminte de familie. Acest mormânt, însă, este pentru un singur trup. Conform tradiţiei evanghelice, Iisus a fost culcat primul într-o cameră mortuară mare: „Şi Iosif, luând trupul, l-a înfăşurat în giulgiu curat de in, şi l-a pus în mormântul nou al său, pe care-l săpase în stâncă, şi, prăvălind o piatră mare la uşa mormântului, s-a dus" (Matei 27:59, 60).

în trecut s-a strecurat mereu o întrebare în prim-plan: cum este posibil să nu existe relatări ale vremii referitoare la întâmplările zilelor acelora, în afară de Cărţile Noului Testament? „Istoria lumii nu l-a luat în seamă atunci (pe Iisus din Nazaret)", scrie profesorul Martin Noth în importanta sa lucrare *Istoria Israelului.* „Pentru o clipă apariţia sa a tulburat spiritele în Ierusalim; apoi acest episod a devenit parte a trecutului şi s-au ocupat din nou de chestiuni care păreau mai importante. Cu toate acestea, aici se luase o ultimă şi definitivă decizie în istoria Israelului. Abia când cei care l-au urmat au început să fie vizibili în lume ca un fenomen istoric, abia atunci a început să fie amintit numele lui."

Flavius Josephus vorbeşte în *Antichităţi iudaice,* lucrare scrisă în ultimele decenii ale primului secol creştin, atunci când menţionează comunitatea creştină arhaică a Ierusalimului, despre „Iisus, care era numit Mesia"[1]. Şi istoricul roman Tacit îl menţionează explicit pe Iisus în Anale[2], pentru explicarea numelui „Christiani": „Christos, de la care se trage numele, a fost condamnat la moarte pe vremea împăratului Tiberius, prin procuratorul Pilat din Pont."

Cea mai importantă declaraţie rămâne însă cea a romanului Suetoniu[3]. Acesta descrie o mişcare mesianică în timpul lui Claudiu, care a fost împărat roman din anul 41 până în 54 d.Hr. în istoria vieţii împăratului Claudiu spune Suetoniu: „Pe evrei, care făceau multă gălăgie din cauza lui Chrestus, i-a alungat

1 Antichităţi iudaice XX 9,1 §200

2 Anale XV; 44, scrise în 115-117 d.Hr.

3 c. 75-150 d.Hr.

din Roma." Scriitorul Orosius aminteşte că această izgonire a avut loc în al nouălea an al guvernării lui Claudiu - aşadar în anul 49 d.Hr. -, atestând prin aceasta existenţa unei comunităţi creştine la Roma nu mai târziu de 15 până la 20 de ani de la răstignire.

Acestor martori romani li se alătură o confirmare uluitoare din Faptele Sfinţilor Apostoli. Când Pavel a venit de la Atena în Corint, a găsit acolo „pe un iudeu, cu numele Acvila, de neam din Pont, venit de curând din Italia, şi pe Priscila, femeia lui, pentru că poruncise Claudiu ca toţi iudeii să plece din Roma" (Fapte 18:2).

însă nu trebuie să trecem sub tăcere nici faptul că mărturiile - destul de sărace - din afara Bibliei, referitoare la Iisus, sunt destul de problematice. Deşi există o legătură fonetică între „e" lung şi „i" în greacă (aşa-numitul „itacism"), şi „Chrestos" (care ar însemna „vrednicul", „preţiosul", „bunul") putea fi confundat uşor cu „Christos" („Unsul" [traducerea greacă a cuvântului ebraic „Mesia"]), nu este nicidecum sigur că tulburările mesianice de la Roma, pe care le menţionează Suetoniu în a sa istorie a vieţii împăratului Claudiu, au avut într-adevăr de-a face cu Iisus. Fals trebuie considerat mai degrabă pasajul menţionat mai sus din Josephus. Cu tonalitatea sa pozitivă, aprobatoare, de consimţire, nu se potriveşte nici cu atitudinea de fond antimesianică a lui Josephus, nici în contextul imediat, care relatează despre revoltele naţionaliştilor iudei - condamnabile în ochii lui Josephus. în plus, nici ca alcătuire interioară nu este tipic pentru stilul compoziţional al lui Josephus, ci corespunde mai degrabă schemei de predică a evanghelistului Luca. Afirmaţia lui Tacit nu aduce nici ea prea mult. Oricum, confirmă că existau creştini care îşi luaseră numele creştin după Christos - Christos despre care se spune că ar fi fost executat pe vremea împăratului Tiberiu (14-37 d.Hr.), sub procuratorul Pilat din Pont. Rămâne întrebarea dacă Tacit consideră el însuşi adevărat acest lucru. Ceea ce aflăm cu siguranţă de aici este doar că pe vremea împăratului Nero (54-68 d.Hr.), a cărui persecuţie a creştinilor îi oferă lui Tacit prilejul pentru pasajul său despre creştini, exista o comunitate creştină la Roma, a cărei tradiţie corespunde în anumite puncte cu cea a Noului Testament.

Altfel, anul morţii lui Iisus este la fel de controversat ca data naşterii sale, despre care am putut spune cu oarecare precizie doar că trebuie căutată undeva între anii 7 î.Hr. şi 7 d.Hr. însă intervalul dintre datele luate în considerare de savanţii moderni pentru moartea lui Iisus nu este chiar atât de mare: intră în discuţie mai ales anii 29/30, 32 şi 33 d.Hr. Cine vrea să fie deosebit de precaut, are la dispoziţie întreaga perioadă în care Pilat din Pont a fost în funcţie (26-36 d.Hr.) (Caiafa a fost Mare Preot între 18 şi 37 d.Hr.)

Nu există concordanţă nici măcar în ceea ce priveşte ziua procesului şi a răstignirii lui Iisus. Fiindcă, dacă refacem calculele după indiciile temporale ale celor trei aşa-numiţi „sinoptici" (evangheliştii Matei, Marcu şi Luca) şi le comparăm cu indiciile lui Ioan, rezultă o diferenţă de o zi, iar în ceea ce priveşte ceasul precis al morţii, cu atât mai puţin găsim indicii concordante.

în afară de aceasta, evangheliştii au ştiut să lege răstignirea lui Iisus de atât de multe versete din Vechiul Testament, încât aproape că ai putea începe să te clatini în credinţa ta în moartea pe cruce a lui Iisus; oare toate aceste oribilităţi au fost construite doar de dragul încrucişărilor biblice? Şi să nu uităm nici faptul că Iisus n-a fost nicidecum primul dumnezeu pe cruce! înaintea lui au existat zei ai fertilităţii care au suferit, au fost torturaţi în situaţii asemănătoare. Astfel, la Berlin se află o amuletă minusculă cu un răstignit, Pleiadele, Luna şi cu inscripţia ORPHEOS BAKKIKOS - este o imagine surprinzător de creştină! Acelaşi lucru se poate spune despre o reprezentare a lui Marsyas atârnând în molid din Muzeul Capitoliului din Roma.

Pe de altă parte, ştim că într-adevăr se practica răstignirea. Ştim şi cine răstignea şi pe cine afecta această formă îngrozitoare a pedepsei cu moartea. Faptul că regele hasmoneu Alexandru Iannaios (103-76 î.Hr.) a poruncit o răstignire în masă este considerat scandalos de Manuscrisele de la Marea Moartă. într-adevăr, în special romanii practicau acest mod de execuţie. Li se aplica celor care făceau parte din popoarele cucerite care păcătuiseră împotriva statului roman - şi, de asemenea, sclavilor. Dar asta nu e tot: şi-au bătut capul încercând să afle din ce cauză murea de fapt un răstignit şi cât timp avea incerta şansă de a trăi pe lemnul de chin al crucii.

Părerile au fost diferite şi în ceea ce priveşte anumite amănunte ale executării acestei pedepse îngrozitoare. Aici ştiinţa este ajutată de o descoperire macabră întâmplătoare, făcută pe o colină de la marginea de est a Ierusalimului, numită Givat Hamivtar. Doi savanţi israelieni - arheologul Vassilios Tsaferis şi patologul Nicu Haas - relatează despre ea, iar jurnalistul american Jerry M. Landay, autor de cărţi documentare, a scris despre aceasta, pe înţelesul tuturor, în cartea sa de „arheologie biblică" numită *Oraşe care tac - pietre sfinte.*

Era în vara lui 1968. în timpul unor lucrări de construcţii, un buldozer a dat, în flancul colinei Givat Hamivtar, peste morminte din perioada dintre începutul guvernării lui Irod cel Mare (37 î.Hr.) şi distrugerea templului lui Irod (70 d.Hr.). Aşadar, cei înmormântaţi aici trebuie să fi fost mai mult sau mai puţin contemporanii lui Iisus. Unul dintre morţi se numea Johanan Ben Ha'galgol. Cei care l-au descoperit au observat îngroziţi că labele picioarelor erau separate de scheletul zdrobit al piciorului şi stăteau una peste celălaltă, unite printr-un cui ruginit, care fusese bătut prin ambele articulaţii. De ele mai erau prinse resturi de lemn - rămăşiţele unei plăci de lemn.

în spatele călcâielor lui Johanan cuiul se îndoise - evident la pătrunderea într-un material mai tare. în afară de asta, antebraţele lui Johanan purtau semnele unei bateri în cuie. în zbaterea plină de chin a morţii, periostul se răzuise de cuie!

Era firesc ca acest material să-fie studiat îndeaproape. Vassilios Tsaferis şi Nicu Haas s-au întrebat dacă rănile lui Johanan permiteau tragerea unor concluzii privitoare la forma lemnului de tortură şi la felul baterii în cuie. într-adevăr: cuiele nu se bătuseră în podul palmelor, cum se arată în majoritatea reprezentărilor, ci în antebraţe, aproape de încheietura mâinii. Probabil ca

aceasta era forma obişnuită la acest tip de execuţie, deoarece palmele ar fi fost pur şi simplu sfâşiate sub greutatea unui corp care se zbătea de durere în spasmele morţii (acest lucru reieşise, de altfel, din experimentele horror ale medicului parizian Barbet, efectuate în legătură cu Giulgiul din Torino, despre care va fi vorba în capitolul următor: nici crucificatul ale cărui contururi s-au imprimat în acest giulgiu nu a fost - în pofida tuturor convenţiilor artistice ale reprezentărilor obişnuite ale crucificării - bătut în cuie în podul palmelor), în fine, în cazul lui Johanan Ben Ha'galgol s-au abătut, într-un punct, chiar de la norma romană de execuţie: oamenii s-au întrebat dacă crurifragium - zdrobirea fluierelor picioarelor cu un obiect bont - era o tortură în plus sau, mai degrabă, o „binefacere", o „lovitură de graţie". Pentru că după aceea cel crucificat se prăbuşea în sine şi se sfârşea mai repede. în cazul lui Johanan Ben Ha'galgol, cei care au pus în aplicare pedeapsa nu s-au oprit la această „binefacere". Labele picioarelor, împreună cu cuiul şi cu parul de lemn de care acesta era prins, au fost desprinse complet, printr-o lovitură cu securea, de picioarele zdrobite...

Capitolul şase

Giulgiul din Torino

Pradă din Constantinopol • Descoperiri pe negativul fotografic • Experimente făcute de medici legişti • O dovadă ştiinţifică de autenticitate

AU LUAT DECI TRUPUL LUI IISUS ŞI L-AU ÎNFĂŞURAT ÎN GIULGIU CU MIRESME, PRECUM ESTE OBICEIUL DE ÎNMORMÂNTARE LA IUDEI. (Ioan 19:40)

în anul 1204, în cruciada a patra, cavalerii cruciaţi au cucerit Constantinopolul. Istoricul Robert de Clari relatează în acest context despre un francez, Otto de la Roche, căruia i-a căzut în mână, ca pradă, o pânză de in. Această pânză, lată de 1,10 metri şi lungă de 4,36 metri, are o poveste aparte, deoarece avea urme de sânge şi de transpiraţie. După un studiu mai atent, s-au recunoscut pe ea contururile unui trup uman, care trebuie să fi avut o înălţime de circa 1,80 metri. Otto de la Roche a luat-o cu el în Franţa.

După 150 de ani pânza apare la Besancon, unde este venerată ca giulgiu al lui Hristos. în timpul unui incendiu, ce e drept, nu cade pradă flăcărilor, însă rămâne cu nişte urme ale focului. De aici înainte drumul său poate fi urmărit cu precizie.

Când izbucneşte ciuma la Milano, sfântul Karl Borromaeus, la vremea aceea episcop al acestui oraş, pleacă, respectând juruinţa pe care o făcuse, în pelerinaj la această pânză, care i se aduce înainte din sudul Franţei la Torino, unde se mai află şi astăzi.

Se spune că pânza s-a aflat, până în secolul al V-lea sau al Vl-lea d.Hr., la Ierusalim. Conform tradiţiei este pânza în care Iosif din Arimateea a înfăşurat trupul lui Hristos.

în baza acestor relatări nu sepoate aduce o dovadă de autenticitate istorică. La aceasta se adaugă faptul că, în afară de pânza de la Torino, există alte două pânze despre care se susţine că ar fi giulgiul lui Hristos.

Cea mai renumită este sudariumul sfintei Veronica. Legenda spune că sfânta i l-ar fi întins lui Hristos în drum spre locul răstignirii şi l-ar fi primit înapoi cu amprenta chipului său.

Şi despre imaginea aflată în posesia regelui Abgar al V-lea al Edessei, Antiohia, s-a spus că ar fi autentică. însă teologul şi istoricul Chevalier a găsit în arhivele papale contradovada, ca să spunem aşa, într-un document din anul 1389, în care scrie că un artist ar fi pictat o asemenea pânză. După ce acest lucru a devenit cunoscut, „Pânza din Torino" a fost identificată ca fiind o copie a acelui

pictor. Astfel şi-a pierdut, aproape în ochii tuturor celor care manifestaseră un interes istoric, valoarea ca posibil document al vremii aceleia.

Povestea s-ar fi terminat aici, dacă în anul 1889 nu s-ar fi trezit din nou interesul pentru pânza învăluită în legendă. Evoluţia tehnicii făcuse posibilă prima fotografiere a „Giulgiului din Torino". Atunci a rezultat un fapt cât se poate de curios. Negativul de pe placa fotografică inversează valorile de alb şi negru ale imaginii imprimate pe pânză. Pe fondul întunecat apare limpede imaginea misterioasă a unui chip.

Specialişti din întreaga lume au studiat senzaţionala fotografie. Experţii în artă cărora li s-a arătat au mai descoperit şi că imaginea negativă era de-a dreptul uluitor de naturală, de fidelă din punct de vedere al anatomiei plastice. Trăsăturile feţei sunt, ca la orice om, diferite pe stânga şi pe dreapta. Artiştii Evului Mediu timpuriu încă nu ţineau cont, fără îndoială, de această neregularitate. Experimente făcute cu pictori au arătat că nici un artist nu era în stare să regândească un chip uman în negativ şi să-l picteze astfel.

„Pânza din Torino" nu putea fi un fals cel puţin în ceea ce priveşte faptul că este, în orice caz, copia unei feţe omeneşti. Chiar şi experţii în artă care cândva au respins-o recunosc astăzi că nu poate fi pictată în negativ; un astfel de lucru nu poate face nimeni.

După această descoperire tulburătoare au început şi oamenii de ştiinţă să se intereseze de pânză. Un număr de savanţi de renume din cele mai diferite domenii au început să facă cercetări. După decenii de studii, experimente şi examinări, lucrările au ajuns la un oarecare final. Există rezultate concrete şi extrem de revelatoare. Este un întreg mozaic de studii nesfârşit de laborioase, ţesute în jurul întrebării:

Cum a luat naştere pânza?

Primul care a făcut experimente legate de formarea amprentei unui corp pe pânză a fost profesorul Vignon, de la Paris. A pus în contact cu un cadavru o pânză pudrată cu aloe. Experimentele au rămas, însă, nesatisfăcătoare, deoarece păreau inevitabile distorsiunile puternice. Medicii legişti italieni, profesorii Judica, din Milano, şi Romanese, din Torino, au avut mai mult succes cu experimentele lor, în care au respectat textul biblic, care indică metoda corectă: „Şi a venit şi Nicodim... aducând ca la o sută de litre de amestec de smirnă şi aloe. Au luat deci trupul lui Iisus şi l-au înfăşurat în giulgiu cu miresme, precum este obiceiul de înmormântare la iudei" (Ioan 19:39, 40). Şiruri lungi de experimente au arătat că trupul mort al omului trebuie să fie pudrat, iar pânza umezită cu ulei aromatic. Amprente nedistorsionate se obţin mai ales dacă părul împiedică pânza să se lipească prea strâns de părţile laterale ale capului. Cea mai mare concordanţă există între rezultatele experimentelor italiene.

Amprenta de pe „pânza din Torino" indică existenţa unor umflături ale feţei. Acestea pot fi urmarea unor lovituri. „Şi au scuipat în obrazul Lui, bătându-1. cu pumnii, iar unii îi dădeau palme" (Matei 26:67). Se disting clar pete de sânge pe frunte şi la ceafă. „Şi ostaşii, împletind cunună din spini, I-au pus-o

pe cap..." (Ioan 19:2). Şi pe restul corpului se văd mici umflături. „Deci atunci Pilat a luat pe Iisus şi L-a biciuit" (Ioan 19:1).

Apoi se mai disting urme de sânge pe corp. Acesta provine de la rănile făcute de cuie în mâini şi picioare şi de la o rană laterală din torace. „Ci unul dintre ostaşi cu suliţa a împuns coasta Lui şi îndată a ieşit sânge şi apă" (Ioan 19:34).

De cercetarea minuţioasă a acestor răni s-a ocupat medicul parizian Barbet. Şi el a obţinut rezultate uluitoare. Rănile nu corespund imaginii populare, hrănite de reprezentările artistice.

„Pânza din Torino" permite recunoaşterea exactă a locurilor în care au fost bătute cuiele: ele nu au trecut prin podul palmei, ci mai jos, prin încheietura mâinii. Reprezentările artistice sunt, atât din punct de vedere fizic, cât şi medical, false. Şi în cazul acesta un experiment neobişnuit a decis în favoarea pânzei.

Dr. Barbet a crucificat un mort; rana făcută de cuiul din podul palmei se rupe la o greutate de 40 de kilograme. Prin încheietura mâinii, în schimb, trece de-a curmezişul un tendon lat, care este destul de puternic pentru a susţine greutatea corpului omenesc.

Câţiva savanţi din domeniul medicinii au avut impresia că identifică în urmele de răni două feluri de sânge. Au deosebit un sânge care trebuie să fi curs încă în timpul vieţii - aceste urme se găsesc la cap, la mâini şi picioare - şi sânge scurs după moarte în zona rănii laterale a toracelui şi, de asemenea, la picioare.

însă din ce perioadă datează ţesătura de in a celebrului giulgiu?

Pe baza tipului de ţesătură, oamenii de ştiinţă l-au plasat mereu în deceniile din jurul trecerii în noua eră; o măsurătoare exactă nu s-a făcut, însă, până astăzi. Aceasta s-ar putea face, spre exemplu, cu ajutorul tuburilor Geiger, ultrasensibile. După metoda C-14, elaborată de profesorul W.F. Libby de la Institutul de fizică nucleară din Chicago s-ar putea face o datare cu o eroare de doar câţiva ani. Atunci am şti măcar când a fost spălat inul din care apoi s-a ţesut pânza.

Acestea ar fi posibilităţile unei cercetări ştiinţifice. Dar şi atunci ar rămâne deschisă întrebarea: cine a zăcut, mort, în acea pânză şi când.

PARTEA A 11-A
Din vremea apostolilor

Capitolul unu

Pe urmele lui Pavel

Ţesători de pânză de cort din Tars • Arc de triumf în „Antiohia" • Galatia - o provincie romană • Wood face săpături la Efes • La templul Artemidei • Ruinele porţii cetăţii Filipi • în vechiul Corint • Piaţă de carne cu ţevi de răcire • „Sinagoga hebreilor" • Prizonier la Roma

...ŞI ÎMI VEŢI FI MIE MARTORI ÎN IERUSALIM ŞI ÎN TOATĂ IUDEEA ŞI ÎN SAMARIA ŞI PÂNĂ LA MARGINEA PĂMÂNTULUI. (Fapte 1:8)

„Eu sunt iudeu din Tarsul Ciliciei, cetăţean al unei cetăţi care nu este neînsemnată", a spus Pavel, care se născuse într-o familie de ţesători de pânză de cort[1], despre sine însuşi (Fapte 21:39; 18:3). Tars, un orăşel cu 20 000 de locuitori la picioarele munţilor Taurus în sudul Turciei, nu a păstrat nimic din strălucirea lui de atunci. Pavel îşi ridica pe drept în slăvi locul natal; pentru că o inscripţie numeşte Tarsul „marea şi strălucitoarea metropolă a Ciliciei", iar geograful grec Strabon[2] menţionează că în Tars există o universitate care poate concura cu cele din Atena sau Alexandria, în ceea ce priveşte importanţa. Renumitul profesor al împăratului Augustus, filosoful Athenodoros, a fost un fiu al acestei cetăţi. Din toate acestea a rămas doar confecţionarea corturilor. Materialul îl furnizează, ca şi pe vremea lui Pavel, turmele de capre, cărora în munţii Taurus, unde e zăpadă până în mai, le creşte o blană minunat de groasă.

Călătoriile lungi pe mare şi pe uscat, aşa cum le-a făcut Pavel, nu erau nimic ieşit din comun pe vremea lui. Drumurile romane erau cele mai bune în felul lor, chiar şi din ceea ce a cunoscut Europa de Vest până în secolul al XlX-lea, când a început construirea căii ferate. Pe piatra de mormânt a unui negustor din Frigia, în inima Turciei de azi, s-a notat cu mândrie că în vremea vieţii lui ar fi călătorit singur de şaptezeci şi două de ori la Roma. „Străzile imperiale" foarte

Luther traduce prin „făcători de covoare"
63 î.Hr.-20 d.Hr.

animate, bine întreţinute, aveau staţii pentru schimbarea carelor şi a cailor. Adăposturi şi hanuri le ofereau călătorilor odihnă şi hrană pentru revigorare. O poliţie specială asigura drumurile împotriva atacurilor tâlhăreşti.

Excelenta reţea de drumuri din uriaşul imperiu - o capodoperă a tehnicii şi organizării romane - şi limba greacă, de care s-a putut folosi şi Pavel în toate drumurile sale, au contribuit la fel de mult la răspândirea rapidă a creştinismului ca şi foarte ramificata diasporă a comunităţilor evreieşti. „Ierusalimul este capitala nu doar a Iudeei", se spune într-o scrisoare a regelui iudeu Irod Agrippa I[1] către împăratul Caligula, „ci şi a majorităţii ţărilor lumii, datorită comunităţilor pe care, la timpul potrivit, le-a întemeiat în ţările învecinate."

încă din secolul trecut[2] au pornit învăţaţii în căutarea cetăţilor din Asia Mică, ale căror nume omenirea creştină le ştie atât de bine din Faptele Sfinţilor Apostoli şi din epistolele lui Pavel. Oare unde vor fi fost aşezările către ai căror locuitori a fost adresată celebra „Epistolă către Galateni"?

în 1833 Francis V.J. Arundell, capelan britanic din Smyrna, a descoperit „Antiohia Pisidiei" (Fapte 13:14) în apropierea oraşului turcesc Ialobaci. La nord de Taurus, în faţa culiselor maiestuoase ale muntelui Sultan-Dagh, uriaşe viaducte se unduiesc spre vale. învăţaţii Universităţii Michigan stau, la începutul anilor '20, cuprinşi de admiraţie în faţa rămăşiţelor unor edificii de o frumuseţe unică. în centrul vechiului oraş săpăligile au eliberat un şir de trepte late, deasupra cărora se închid sus trei arce de triumf. Reliefuri minunate descriu victoriile pe uscat ale împăratului Augustus, o friză cu Poseidon, tritoni şi delfini aminteşte de victoria lui Augustus de la Actium, pe mare. în locuinţele romane ale soldaţilor se aflau încă mesele de joc la care aceştia îşi petreceau ceasurile de răgaz. Savanţii aveau în faţa ochilor ades pomenita Antiohie, unde Pavel, în prima sa călătorie misionară, a întemeiat o comunitate (Fapte 14:21).

Iar „ei... au venit la Iconiu... la Listra şi Derbe şi în ţinutul dimprejur. Şi acolo propovăduiau Evanghelia" (Fapte 13:51; 14:6, 7).

Konia, situată la 100 de kilometri sud-est de Antiohia şi staţie principală a căii ferate anatoliene, a fost aşezarea Iconiu în care Pavel a activat. în 1885 profesorul englez J.R. Sitlington Sterrett descoperă în munţi, 40 de kilometri mai la sud, rămăşiţele unui altar. O placă groasă de piatră poartă o inscripţie latină care spune că în acest loc se găseşte o colonie romană; poate descifra numele „Lustra"[3].

La o distanţă de o zi Sterrett descoperă şi vechiul Derbe. Cele patru cetăţi - Antiohia, Iconiu, Listra şi Derbeu făceau parte, pe vremea lui Pavel, din provincia romană Galatia, patria „galatenilor".

[1] Acesta este regele Agrippa (37-44 d.Hr.) din Faptele Sfinţilor Apostoli 12

[2] Secolul al XlX-lea; prima ediţie a apărut în 1955 (n.tr.)

[3] Aceasta este Listra

în Cipru, lângă vechiul oraş Paphos, iese la iveală o inscripţie romană. în ea este menţionat proconsulul Paulus, pe care Faptele Sfinţilor Apostoli îl numesc „bărbat înţelept" (Fapte 13:7). Tot astfel, prin munca unor arhitecţi neobosiţi, capătă o înfăţişare plastică şi tulburările din Efes descrise de Biblie.

„Căci un argintar, cu numele Dimitrie, care făcea temple de argint Artemidei şi da meşterilor săi foarte mare câştig, i-a adunat pe aceştia şi pe cei care lucrau unele ca acestea, şi le-a zis: Bărbaţilor, ştiţi că din această îndeletnicire este câştigul vostru." Apoi i-a instigat: „Şi voi vedeţi şi auziţi că nu numai în Efes, ci aproape în toată Asia, Pavel acesta, convingând, a întors multă mulţime" şi le-a arătat cum vor rămâne fără pâine. „Mare este Artemisa efesenilor!" a fost răspunsul lor. „Şi s-a umplut toată cetatea de tulburare şi au pornit într-un cuget la teatru, răpind împreună pe... însoţitorii lui Pavel." (Fapte 19:24-29).

Acest text i-a trezit arhitectului englez J.T. Wood dorinţa de a căuta templul zeiţei Artemis[1], a cărei faimă în Antichitate se dusese până departe. British Museum i-a pus la dispoziţie fonduri pentru proiectul său, iar la începutul lunii mai 1863 Woods a ajuns pe coasta din faţa insulei Samos. Dacă, obsedat de scopul său, nu ar fi fost atât de incredibil de tenace, probabil că nu şi l-ar fi atins niciodată. Timp de şase ani pune să se sape fără încetare puţ după puţ în vechea aşezare, printre rămăşiţele de ziduri vechi - zadarnic însă. Până la urmă scormoneşte în vechiul amfiteatru, „teatrul" tulburărilor, şi primeşte de aici indiciul care îl va conduce pe drumul cel bun.

O inscripţie enumeră mai multe figurine din aur şi argint ale zeiţei Artemis, în greutate de două până la şase livre, care i-au fost aduse în dar şi urma să-şi găsească locul în templu. Vanitatea acelui roman aducător de ofrande i-a arătat lui Wood fără probleme drumul spre ţelul visat, deoarece acesta, pentru ca un număr cât mai mare de oameni să-i admire darurile, descrisese cu precizie drumul pe care urma să fie purtate de ziua zeiţei, într-o procesiune solemnă, de la templu la amfiteatru, unde avea loc festivitatea, şi înapoi.

Prin Poarta Magneziană urma să fie aduse... Wood a căutat şi a găsit poarta, a urmat drumul descris şi, la o milă nord-est de oraş, a ajuns în punctul final al procesiunii şi, astfel, şi în cel al căutărilor sale, urmărit cu atâta perseverenţă. Sub şapte metri de mase grele de moloz şi pământ ajunge la un pavaj minunat, cioturi uriaşe de coloane şi tambure colosale, împodobite cu sculpturi: templul Artemidei!

Dinocrates, celebrul arhitect din Alexandria, proiectase sanctuarul, iar Alexandru cel Mare pusese să fie desăvârşit într-o asemenea splendoare, încât uimise Antichitatea, care îl considerase una dintre cele Şapte minuni ale lumii.

Fundaţia are o lungime de 120 de metri şi o lăţime de 80 de metri; plăci albe de marmură străluceau pe acoperiş, iar o sută de coloane înalte de 20 de metri indicau drumul spre interiorul templului, împodobit cu o risipă de sculpturi, picturi şi ornamente de aur.

[1] Zeiţa Artemis a grecilor se numea Diana la romani

Treizeci şi cinci de ani mai târziu un compatriot al lui Wood, David G. Hogarth, a scos de sub altarul spart o cantitate imensă de statui ale zeiţei, din bronz, aur, fildeş şi argint, făurite de tovarăşii de breaslă ai acelor meşteşugari şi „lucrători" care văd, în Evanghelia propovăduită de Pavel la Efes, o ameninţare la adresa venitului lor şi de aceea strigă în faţa lui Dimitrie: „Mare e Artemisa efesenilor!"

...AM CĂUTAT SĂ PLECĂM ÎNDATĂ ÎN MACEDONIA, ÎNŢELEGÂND CĂ DUMNEZEU NE CHEAMĂ SĂ LE VESTIM EVANGHELIA. PORNIND CU CORABIA DE LA TROIA, AM MERS DREPT LA SAMOTRACIA... (Fapte 16:10, 11)

Acolo unde cândva trona mândra cetate a lui Priam, Troia, acolo s-a îmbarcat Pavel într-un velier pentru prima sa călătorie în Europa. în orăşelul de pescari Cavalla[1] a călcat pe pământ european şi a ales calea vechii Via Egnatia, care duce sus în munţii sălbatici ai Macedoniei, la Filipi.

Cine nu s-ar gândi, auzind numele acestui oraş, la nefastele cuvinte „Ne revedem la Filipi!", unde în anul 42 î.Hr. legiunile lui Antoniu şi ale tânărului Octavian au înregistrat o victorie strălucită asupra ucigaşilor lui Cezar, Brutus şi Cassius, care încercaseră să salveze Republica Romană de dictatură? Dar cine se gândeşte oare că, în faţa zidurilor oraşului Filipi, Pavel i-a cucerit creştinismului prima comunitate pe pământ european!

Pe baza indicaţiilor concrete din Faptele Sfinţilor Apostoli, arheologii francezi au descoperit colonia romană; au regăsit vechiul forum, templele şi clădirile publice, colonadele, străzile şi pieţele pavate, cu rigolele şi astăzi intacte. La ieşirea spre vest arcul colosal al porţii se curba deasupra Via Egnatia, care la mică distanţă de acolo traversează cursul îngust al sprintenului Gangites. „Şi în ziua sâmbetei am ieşit în afara porţii, lângă râu, unde credeam că este loc de rugăciune şi, şezând, vorbeam femeilor care se adunaseră" (Fapte 16:13). Pe malul Gangitelui Pavel a convertit-o mai întâi pe Lidia, vânzătoarea de porfir.

Trecând prin Tesalonic[2] şi Atena, unde a propovăduit doar scurtă vreme, Pavel şi-a îndreptat paşii spre Corint.

Buldozerele taie o trecere îngustă prin istmul care uneşte Peloponesul cu uscatul. Acestea realizează în 1893 ceea ce plănuiseră bărbaţi renumiţi ai Antichităţii, Alexandru cel Mare şi Iuliu Cezar. în anul 63 d.Hr. Nero chiar făcuse un început în direcţia punerii în practică a acestui plan. După ce i-a cântat o odă lui Neptun,

[1] Unul dintre cele patru oraşe care în Antichitate s-au numit Neapolis („Oraşul Nou")

[2] Astăzi Salonic

acompaniindu-se singur la harpă, a scos, cu o săpăligă de aur, primii bulgări de pământ. Excavările, pentru care se aduseseră 6 000 de iudei din Palestina, au fost însă oprite foarte curând, deoarece a apărut temerea că spărtura ar putea provoca inundarea întregului Peloponeș.

La trei ani după ce primul vapor a traversat noul canal, încep căutările American School of Classical Studies după renumitul Corint, importantă piață comercială și de desfacere, în care își dădeau întâlnire bunurile din Orientul antic și din Europa. Arheologii merg și aici pe urmele lui Pavel prin locurile care, dacă nu ar fi mute, ar putea povesti despre activitatea lui.

în inima vechiului oraș Corint ducea strada Lechaion, care venea de la portul vestic. Sub uriașul arc de marmură al Propileelor ajungea în piață, în agora. Aici se întindea atunci, la vest de strada Lechaion, cartierul negustoresc, unde prin fața prăvăliilor urcau colonade până la treptele templului lui Apollo. Ceea ce a trezit admirația reală a americanilor foarte preocupați de igienă a fost un sistem ingenios de conducte chiar sub acele case care dau în piața mare, minunat pavată. Se pare că acesta aduce în prăvălii apă de munte mereu proaspătă, pentru răcirea alimentelor ușor alterabile. într-adevăr, în acest loc o inscripție din ultimii ani de guvernare ai împăratului Augustus vorbește răspicat despre o „piață de carne"! în aceste prăvălii creștinii din Corint aveau voie să cumpere fără grijă. „.. .Mâncați tot ce se vinde în măcelărie..." și-a sfătuit Pavel comunitatea în Epistola întâia către Corinteni 10:25.

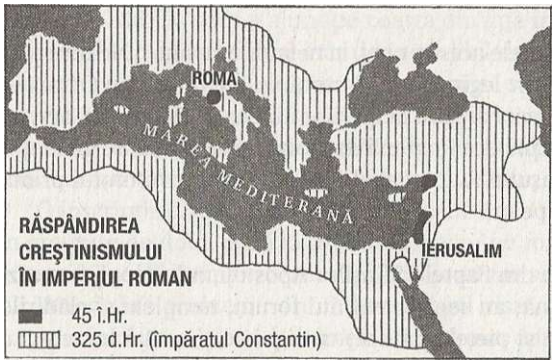

Fig. 74

Pe treptele de marmură ale Propileelor, săpătorii descifrează, pe o grindă grea, alcătuite din litere grecești dăltuite foarte clar, cuvintele „sinagoga hebreilor". în apropiere de strada Lechaion trebuie să se fi ridicat, dincolo de colonade, casa în care Pavel a propovăduit noua învățătură. Fiindcă el „vorbea în sinagogă în fiecare sâmbătă și aducea la credință iudei și elini" (Fapte 18:4). Sub ruinele numeroaselor locuințe din același cartier se găsește cu siguranță casa lui „Iustus", pe care l-a vizitat Pavel, „a cărui casă era alături de sinagogă" (Fapte 18:7).

Cercetătorii găsesc în piață, în fine, o platformă ridicată, despre care o inscripție în latină spune că ar fi „rostra", locul de judecată. „Dar pe când Galion era proconsulul Ahaiei, iudeii s-au ridicat toți într-un cuget împotriva lui Pavel și l-au adus la tribunal, zicând că acesta caută să convingă pe oameni să se

închine lui Dumnezeu, împotriva legii." Galion, însă, nu a vrut să-l judece „şi i-a izgonit de la tribunal" (Fapte 18:12-13, 16).

Redarea pe larg a scenei judecăţii a permis aflarea momentului exact în care Pavel a zăbovit la Corint. Lucius Junius Annaeus Novatus Gallio - acesta este numele întreg al proconsulului - era demnul vlăstar al unei familii cât se poate de respectate. Fratele său, Lucius Annaeus Seneca, marele filosof roman şi profesor particular al lui Nero, i-a dedicat două cărţi[1]. Iar poetul Statius l-a numit „adorabilul Gallio".

în vechiul Delfi a ieşit la iveală o scrisoare a împăratului Claudiu, din care reiese că Gallio trebuie să fi fost la Corint din 51-52 d.Hr. Documentul conţine formularea „după cum a scris Lucius Junius Gallio, prietenul meu şi proconsulul Ahaiei[2]..." şi este datată la începutul anului 52 d.Hr. Conform unui decret al lui Claudiu, funcţionarii proaspăt numiţi trebuiau să plece la 1 iunie de la Roma în provincia lor; aşadar Gallio ar trebui să fi ajuns în Ahaia în jurul lui 1 iulie 51 d.Hr. Pavel însă „a stat în Corint un an şi şase luni, învăţând între ei cuvântul lui Dumnezeu" (Fapte 18:11), până când s-au revoltat iudeii şi l-au târât în faţa judecătorului. Este foarte probabil, prin urmare, ca apostolul să fi venit la începutul anului 50 d.Hr. la Corint.

La doi ani de la moartea pe cruce a lui Hristos, Saul din Tars, fanaticul vânător de creştini, se convertise la creştinism (Fapte 9:3 şi urm.). La aproape treizeci de ani după aceea, marele misionar şi propovăduitor al învăţăturii lui Hristos porneşte în ultima sa călătorie, de data aceasta ca prizonier. în Iudeea guvernează din 61 d.Hr. procuratorul Festus; îl trimite pe Pavel, căruia Ierusalimul îi aduce grele învinuiri, la Roma, însoţit de centurionul Iulius (Fapte 27:1). Acolo i s-a permis „să locuiască aparte cu ostaşul care îl păzea" (Fapte 28:16).

„Iar Pavel a rămas doi ani întregi în casa luată de el cu chirie, şi primea pe toţi care veneau la el, propovăduind împărăţia lui Dumnezeu şi învăţând cele despre Domnul Iisus Hristos, cu toată îndrăzneala şi fără nici o piedică." Cu aceste cuvinte ale Faptelor Sfinţilor Apostoli se întrerupe tradiţia creştină.

în timpul persecuţiilor care încep sub Nero împotriva creştinilor, Pavel moare ca martir. Ca cetăţean roman nu este răstignit, asemenea lui Petru, ci cade prin sabie.

De Ira şi De Vita Beata
Ca provincie romană, Peloponesul s-a numit Ahaia

Capitolul doi

Distrugerea Ierusalimului

Răscoală • Război iudeu • Lupte în Galileea • Comandantul suprem Titus • 80 000 de romani înaintează • Ordin de atac • Paradă în faţa porţilor • Zilnic 500 de crucificări • Un val de pământ blochează Ierusalimul • Fantoma foamei • Cetatea Antonia cade • Templul în flăcări • Cetatea făcută una cu pământul • Procesiune triumfală la Roma

IAR UNII VORBIND DESPRE TEMPLU CĂ ESTE ÎMPODOBIT CU PIETRE FRUMOASE ŞI CU PODOABE, EL A ZIS: VOR VENI ZILE CÂND, DIN CELE CE VEDEŢI, NU VA RĂMÂNE PIATRĂ PE PIATRĂ CARE SĂ NU SE RISIPEASCĂ. / IAR CÂND VEŢI VEDEA IERUSALIMUL ÎNCONJURAT DE OŞTI, ATUNCI SĂ ŞTIŢI CĂ S-A APROPIAT PUSTIIREA LUI. / CĂCI VA FI ÎN ŢARĂ MARE STRÂMTORARE ŞI MÂNIE ÎMPOTRIVA ACESTUI POPOR. ŞI VOR CĂDEA DE ASCUŢIŞUL SĂBIEI ŞI VOR FI DUŞI ROBI LA TOATE NEAMURILE, ŞI IERUSALIMUL VA FI CĂLCAT ÎN PICIOARE DE NEAMURI... (Luca 21:5, 6, 20, 23, 24)

Nenumărate reşedinţe şi cetăţi regale, oraşe, palate şi temple, construcţii ale căror fundaţii fuseseră puse în secolul I, al II-lea sau chiar al III-lea î.Hr. au fost smulse de săpăligi şi de spiritul viu al arheologilor, printr-o muncă grea şi competentă, din pulberea trecutului, adesea groasă de câţiva metri. Cetatea şi Templul Ierusalimului, de o importanţă inestimabilă pentru posteritate, s-au sustras cercetărilor; au fost şterse pentru totdeauna de pe faţa acestui pământ. Pentru că au avut, la o viaţă de om distanţă de la răstignirea lui Iisus, în „zilele răzbunării" (Luca 21:22), soarta pe care le-o prezisese Iisus.

Vechiul Israel, a cărui istorie nu a mai fost cuprinsă în cuvântul şi lucrarea lui Iisus, comunitatea de cult a Ierusalimului, în care Iisus a suferit moartea pe cruce, au fost exterminate într-un infern aproape fără termen de comparaţie în istorie, în Războiul iudaic, din 66 până în 70 d.Hr.

Tot mai tare s-au ridicat glasurile împotriva detestatei Rome. în tabăra „zeloţilor", a „râvnitorilor", s-au adunat fanatici şi rebeli care cereau fără încetare abolirea guvernării străine; fiecare purta un pumnal ascuns sub veşmânt, iar faptele lor violente provocau nelinişte în ţară. Abuzurile procuratorilor romani înrăutăţeau situaţia şi mai mult: radicalii câştigau tot mai mulţi adepţi.

Indignarea crescândă se transformă în revoltă în mai 66 d.Hr., când procuratorul Florus solicită 17 talanţi din tezaurul Templului. Trupele de ocupaţie romane sunt date peste cap, Ierusalimul cade în mâinile rebelilor.

Ordinul prin care se interzic neîntârziat jertfele zilnice pentru împărat semnifică o declaraţie de război deschisă la adresa puterii Romei. Micul Ierusalim aruncă mănuşa la picioarele uriaşului Imperium Romanum!

Acesta este semnalul pentru întreaga ţară; rebeliunea se aprinde peste tot. Florus nu mai deţine controlul. Guvernatorul provinciei Siria, C. Cestius Gallus, vine cu o legiune şi numeroase trupe auxiliare să deblocheze situaţia; trebuie să se retragă însă, suferind pierderi grele. Rebelii stăpânesc ţara.

Având certitudinea că Roma va da contralovitura cu toată forţa, aceştia întăresc în cea mai mare grabă cetăţile, repară vechile ziduri, pun la conducere comandanţi militari. Iosif, cel care mai târziu avea să devină istoricul Flavius Josephus, este numit comandant suprem în Galileea.

în fruntea trupelor romane împăratul Nero îl numeşte pe comandantul Titus Flavius Vespasianus, cel care se evidenţiase atât de strălucit la cucerirea Britaniei.

Acesta, însoţit de fiul său Titus, invadează Galileea prin nord, cu trei legiuni şi numeroase trupe auxiliare.

Aşezările de la lacul Ghenizaret, unde cu puţine decenii în urmă Iisus le propovăduia pescarilor, sunt martorele primelor măceluri sângeroase. Până în octombrie 67 d.Hr. ofensiva se întinde în toată Galileea. în mulţimea prizonierilor mărşăluieşte şi Iosif, comandantul suprem. Este pus în lanţuri şi, chemat de Vespasian la cartierul general, asistă de acum la Războiul iudaic din tabăra adversarului. 6 000 de evrei pleacă la săparea canalului din Corint, ca sclavi.

în primăvara următoare supunerea rebelilor din Iudeea continuă. în toiul luptelor se primeşte o veste care în primul moment opreşte campania - Nero s-a sinucis.

La Roma izbucneşte războiul civil. Vespasian urmăreşte evoluţia lucrurilor. Unul după altul trei împăraţi lipsiţi de importanţă îşi pierd domnia şi viaţa. în sfârşit, legiunile din est acţionează; la un an după moartea lui Nero, în Egipt, în Siria, în Palestina, peste tot în Orient răsună „Vivat Caesar!" Vespasian devine stăpân peste Imperiul Roman. Din Cezareea, de pe coasta Palestinei, pleacă neîntârziat la Roma, lăsând ultimul act al Războiului iudaic în seama fiului său, Titus.

Cu puţin timp înainte de luna plină din primăvara anului 70 d.Hr. Titus se află în faţa Ierusalimului, cu o forţă militară uriaşă. Pe toate străzile şi pe toate drumurile se rostogolesc spre oraş coloane cum Iudeea nu a mai văzut nicicând. Se apropie legiunile V, X, XII şi XV, însoţite de cavalerie, trupe de geniu şi alte trupe auxiliare, aproape 80 000 de oameni!

în Oraşul Sfânt e forfotă; pelerinii au venit din toate colţurile lumii pentru sărbătoarea de Pesach. Ciocnirile dintre elementele extreme ale zeloţilor şi tabăra moderaţilor se suprapun peste pioasele rugăciuni; pe drum rămân morţi şi răniţi.

între timp, în împrejurimi romanii se instalează în taberele lor. Unui îndemn la predare i se răspunde cu râsete zeflemitoare. Titus dă ordinul de atac. Artileria

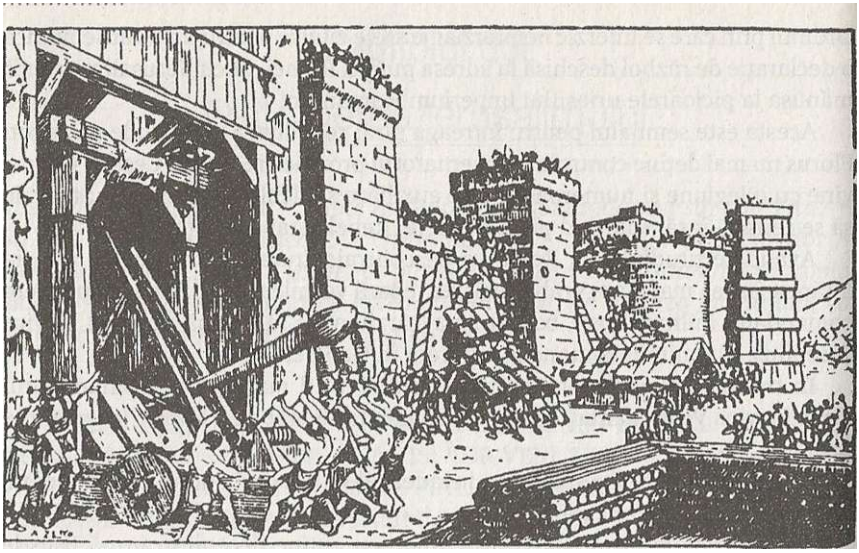

Fig. 75, Tehnică de asediu romană la cucerirea Ierusalimului

romană, „scorpiones", tunurile cu tragere rapidă, şi „ballistae", catapultele de pietre, îşi reglează tragerea. Fiecare dintre aceste mijloace grele de luptă aruncă pietre de 100 de kilograme la o distanţă de 185 de metri! în partea de nord, geniştii se ocupă de călcâiul lui Ahile al cetăţii. La sud, est şi vest zidurile de apărare sunt protejate de versanţii abrupţi ai văii. în schimb, partea de nord este neobişnuit de întărită prin trei ziduri uriaşe. Berbecii şi spărgătoarele de zid îşi încep cu vuiet şi bubuituri opera de distrugere a fundaţiilor. Abia când proiectilele grele de piatră cad neîntrerupt asupra oraşului, când zi şi noapte răsună zgomotul înfundat al spărgătoarelor de zid, în cetate se pune capăt conflictului dintre fraţi. Rivalii fac pace. Dintre şefii taberelor preia apărarea frontului de nord Simon bar Ghiora, moderatul, iar Ioan din Ghişala, zelotul, apărarea zonei Templului şi a Antoniei.

La începutul lui mai, după două săptămâni, maşinăriile de asediu au făcut în zidul cel mai nordic o breşă hidoasă. După alte cinci zile romanii pătrund şi prin al doilea zid. Un contraatac hotărât îi face pe asediaţi din nou stăpâni pe zid. Durează mai multe zile până când romanii îl pot cuceri din nou. Astfel suburbia nordică se află în mâinile romanilor.

Convins că, dată fiind situaţia, Ierusalimul se va preda, Titus opreşte atacul. Spectacolul grandios al unei mari parade a forţelor sale militare chiar sub ochii asediaţilor este menit să îi trezească la realitate.

Romanii îşi dezbracă tunicile de război, îşi lustruiesc uniformele de paradă. Legionarii îşi pun armurile, cămăşile de zale, coifurile. Cavaleria îşi împodobeşte caii cu cioltarele bogat ornamentate şi, sub sunetele luminoase ale trompetelor, zeci de mii de războinici defilează prin faţa lui Titus şi îşi primesc solda şi hrană

din belşug în faţa asediaţilor. Timp de patru zile răsună de dimineaţa până la apusul soarelui paşii de marş ai coloanelor romane obişnuite cu victoria.

Zadarnic. Strânşi unul în altul, oamenii de pe bătrânul zid, de pe partea de nord a Templului, de pe fiecare acoperiş respiră neabătut ostilitate. Demonstraţie inutilă - asediaţii nu se gândesc să se predea.

Titus întreprinde o ultimă încercare de a-i face să se răzgândească. îl trimite pe compatriotul lor Flavius Josephus, comandantul suprem al oştirii iudeilor din Galileea, prizonier, sub zidurile cetăţii.

Puternic răsună vocea lui Josephus spre înălţimi:

„O! Bărbaţi cu inima împietrită, aruncaţi-vă armele, aveţi milă de ţara voastră care e la un pas de abis! Aruncaţi-vă ochii înjur şi priviţi frumuseţea a ceea ce vreţi să trădaţi. Ce oraş! Ce templu! Ce daruri ale unor neamuri nenumărate! Cine ar îndrăzni să apropie arşiţa flăcărilor de toate acestea? Se află vreunul aici care şi-ar putea dori ca toate acestea să nu mai fie? Ce altceva mai de preţ ar fi de păstrat? Voi creaturi înrăite, mai nesimţitoare decât pietrele!"

în cuvinte care merg la inimă Josephus le aminteşte de marile fapte ale trecutului, de patriarhi, de istorie, de menirea Israelului. Zadarnic - avertismentele şi rugăminţile lui nu au nici un ecou.

Lupta reîncepe dinspre cel de-al doilea zid, se izbeşte de cetăţuia Antonia. Pe străzile suburbiei frontul se apropie de zona Templului şi de Oraşul de Sus. Geniştii construiesc căi de atac, trupele auxiliare aduc de prin împrejurimi, de aproape şi de departe, copaci pentru ele. Romanii recurg la toate tehnicile de asediu probate. Lucrările pregătitoare sunt mereu deranjate de neîntreruptele încercări ale asediaţilor de a le perturba. în afara unor ieşiri violente sunt mistuiţi de flăcări şi berbecii de lemn abia terminaţi. La lăsarea întunericului, în jurul taberei romane încep să mişune făpturi care vin târâş din ascunzători, ganguri subterane şi de peste ziduri.

Titus ordonă represalii împotriva acelor creaturi fantomatice pe jumătate flămânzite şi împotriva transfugilor. Cine este prins afară - transfug, vagabond, căutător de hrană - va fi crucificat. Cinci sute de oameni bat mercenarii în cuie zi de zi pe bârne, în imediata apropiere a cetăţii. Treptat, în jurul versanţilor colinei creşte o întreagă pădure de cruci, până când lipsa lemnului face să se oprească înfricoşătoarea activitate.

Copac după copac a căzut pradă crucilor, rampelor de asediu, scărilor de atac şi focurilor de tabără. Romanii au intrat într-un peisaj înfloritor. Acum au dispărut viile, câmpurile cu legume, bogăţia de smochini şi măslini; nici măcar Muntele Măslinilor nu mai dăruieşte umbră. Deasupra peisajului dezolant de sterp domneşte un miros insuportabil. Aruncate peste parapet de cei asediaţi, în faţa zidurilor se înalţă în grămezi miile de trupuri ale celor morţi de foame şi ale războinicilor căzuţi.

„Nici un străin, care văzuse vechea Iudee şi frumuseţea încântătoare a suburbiilor capitalei sale şi care vedea acum această pustiire", se tânguie Josephus, „n-ar fi putut să-şi reţină lacrimile şi jalea în faţa îngrozitoarei

schimbări. Fiindcă războiul transformase tot ceea ce fusese frumos într-un deşert. Şi nici unul dintre cei care cunoşteau aceste locuri de pe vremuri şi care le-ar fi revăzut acum dintr-o dată nici nu le-ar fi recunoscut măcar."

Pentru a izola oraşul ermetic, Titus porunceşte construirea unei „circumvallatio". Din pământ se construieşte, zi şi noapte, un zid uriaş, înalt, care coteşte amplu în jurul Ierusalimului, întărit prin treisprezece construcţii fortificate, păzit de un lanţ dens de santinele. Dacă până acum, în timpul nopţii şi pe căi ascunse, prin tuneluri sau şanţuri s-au mai putut căra provizii şi alimente în oraş, acum „circumvallatio" întrerupe şi această ultimă şi sărăcăcioasă aprovizionare.

Fantoma foamei ţine în gheare oraşul suprapopulat de pelerini, moartea seceră o recoltă înfricoşătoare. Pofta de ceva comestibil, indiferent ce, nu mai este inhibată de nimic, ucide orice sentiment omenesc.

„Foamea tot mai îngrozitoare care bântuia a distrus familii întregi. Terasele erau pline de copii şi femei fără cunoştinţă, uliţele pline de bătrâni morţi. Copii şi tineri, umflaţi ca nişte fantome, rătăceau până se prăbuşeau. Erau atât de epuizaţi, încât nu mai puteau îngropa pe nimeni, la înmormântare cădeau peste propriii morţi. Mizeria era de nedescris. Pentru că, de cum apărea undeva chiar şi numai umbra vreunui lucru comestibil, se încingea imediat o luptă pentru acea bucăţică, şi cei mai buni prieteni se băteau pentru ea, îşi smulgeau unul altuia cele mai jalnice lucruri, încă nu voia nimeni să creadă că muribunzii nu aveau hrană asupra lor. Hoţii se năpusteau asupra celor care îşi dădeau ultima suflare şi le scotoceau prin haine. Aceşti hoţi alergau ameţiţi şi împiedicaţi ca nişte câini turbaţi şi băteau cu pumnii în uşi ca nişte bărbaţi ameţiţi de băutură. în disperarea lor se năpusteau adesea de două sau de trei ori într-o zi în aceeaşi casă. Foamea lor era atât de insuportabilă, încât îi constrângea să mestece totul. Adunau lucruri pe care nici animalele cele mai ordinare nu le-ar atinge şi cu atât mai puţin le-ar mânca. De multă vreme trecuseră la cingători şi la pantofi, şi chiar şi pielea de pe haine şi-o smulseseră şi începuseră să o mestece. Chiar şi fânul vechi le-a servit unora ca hrană, şi au fost câţiva care au

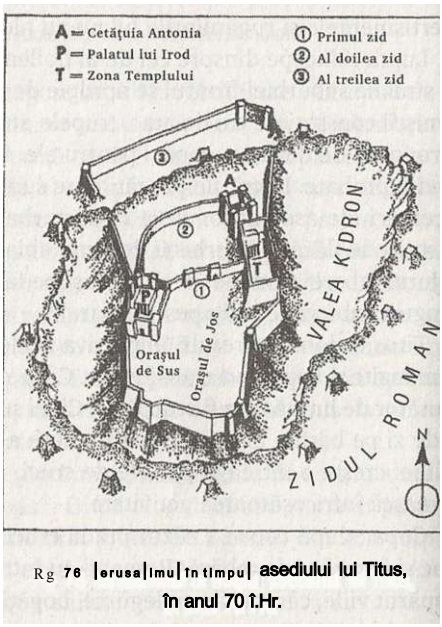

Rg 76 Ierusalimul în timpul asediului lui Titus, în anul 70 î.Hr.

adunat paie şi au vândut câte o cantitate mică pentru patru drahme atice. Dar de ce descriu aceste umilinţe degradante la care foamea i-a împins pe oameni şi i-a făcut să mănânce lucruri atât de nenaturale?" întreba Flavius Josephus în lucrarea sa despre Războiul iudaic.

„Deoarece relatez despre un eveniment cum nici o istorie nu cunoaşte, nici printre greci, nici printre barbari. Este înspăimântător să vorbeşti despre asta şi de neconceput când o auzi. Aş fi sărit cu plăcere peste această nenorocire a noastră, pentru a nu-mi crea reputaţia unui om care transmite ceva ce posterităţii trebuie să îi pară atât de degradant. Dar au existat prea mulţi martori oculari în vremea mea. Şi, în afară de asta, ţara mea nu prea ar avea motive să-mi mulţumească dacă aş fi trecut sub tăcere mizeria pe care a îndurat-o în vremea aceea."

Josephus, a cărui familie a suferit împreună cu asediaţii, nu s-a dat înapoi nici de la a relata o întâmplare inumană, care demonstrează că foamea care făcea ravagii începuse să întunece mintea celor închişi.

Nişte zeloţi bat străzile în căutare de hrană. Dintr-o casă vine miros de friptură. Bărbaţii se năpustesc imediat înăuntru şi se trezesc în faţa Măriei, o fiică a nobilei familii Beth-Ezob din estul Iordaniei, o casă extrem de bogată. Ea venise ca pelerină la Ierusalim, pentru sărbătoarea de Pesach. Zeloţii o ameninţă cu moartea dacă nu le dă friptura. Femeia le întinde tulburată ceea ce au cerut. Le îngheaţă sângele în vine când văd un nou născut mâncat pe jumătate - propriul copil al Măriei.

în scurtă vreme nu află doar tot oraşul, vestea trece dincolo de ziduri în tabăra romană. Titus jură să acopere această mârşăvie cu ruinele întregului oraş.

Mulţi fug, la adăpostul întunericului, de foametea aducătoare de moarte şi aleargă în braţele unei sorţi la fel de orible. Printre trupele auxiliare ale romanilor se răspândise vestea că fugarii din cetate ar avea mereu asupra lor aur şi nestemate, pe care, înghiţindu-le, sperau să le scape de mâini străine. Dacă aceia, care nu bănuiau nimic, erau prinşi, erau ucişi, iar rapacitatea le despica pântecele. în felul acesta şi-au pierdut viaţa într-o singură noapte două mii de oameni. Titus turbează; fără milă porunceşte cavaleriei să decimeze trupele auxiliare şi instituie pedeapsa cu moartea pentru această fărădelege. Dar asta nu ajută prea mult, măcelul continuă pe ascuns.

între timp, spărgătoarele de zid bubuie în suburbia Ierusalimului. S-au construit noi piste de atac. Titus îndeamnă la zor. Vrea să pună capăt cât mai repede îngrozitorului coşmar.

La începutul lui iulie soldaţii săi iau cu asalt Antonia. Cetăţuia, pe al cărei „loc pardosit cu pietre" Iisus din Nazaret şi-a primit sentinţa de condamnare la moarte, este dărâmată până la temelii. Zidurile ei se ridicau lângă valul nordic de apărare al Templului.

Acum e rândul complexului templier, această construcţie imensă, cea mai bine întărită, cu galerii, balustrade şi atrii. Comandantul suprem ţine o consfătuire cu ofiţerii. Mulţi pledează pentru tratarea Templului ca cetate. Titus se împotriveşte. El vrea, pe cât posibil, să cruţe renumitul sanctuar, cunoscut

în tot Imperium Romanum. Prin intermediul solilor îndeamnă încă o dată la predarea fără luptă. Din nou primeşte un refuz ca răspuns. Abia acum Titus porneşte acţiunile de luptă împotriva zonei sacre.

O grindină de proiectile grele de piatră şi o ploaie neîntreruptă de săgeţi cad peste curţi. Iudeii luptă ca posedaţi şi nu dau înapoi. Au încredere că în ultima clipă Iahve le va veni în ajutor şi îşi va proteja sanctuarul. Nu numai o dată legionarii ajung pe zid, căţărându-se pe scările de atac. Sunt împinşi înapoi de fiecare dată. Spărgătoarele de zid şi berbecii n-au nici o putere în faţa acestor ziduri. Este imposibil să dărâmi aceste blocuri uriaşe de piatră puse unul peste altul în vremea lui Irod. Titus, ca să forţeze intrarea, ordonă să se pună foc porţilor de lemn ale Templului.

Abia au ars acestea, când dă ordin să se stingă focul şi să se pregătească o cale de acces pentru legionari. Ordinul de zi pentru atac este: „Cruţarea sanctuarului". însă în timpul nopţii focul şi-a croit drum până la portic, iar romanii au de lucru până peste cap pentru a stinge focul. Asediaţii au folosit acest moment favorabil pentru o acţiune violentă. într-un masacru necruţător legionarii îi împing înapoi pe evrei, se iau după ei, îi urmăresc prin atrii. într-un tumult sălbatic luptătorii roiesc în jurul sanctuarului. Agitat şi surescitat „unul dintre soldaţi, fără să aştepte un ordin şi fără să se îngrozească de aceasta sau, mai degrabă, ca împins de un demon, a luat una dintre făcliile aprinse şi, ridicat de unul dintre camarazii săi, a aruncat focul prin Fereastra de Aur, care ducea în încăperile de lângă Sfânta Sfintelor."

Odăile sunt îmbrăcate cu lemnărie veche şi conţin, pe lângă materiale uşor inflamabile pentru jertfe, vase cu ulei sfinţit. Focul torţelor găseşte imediat hrană din belşug. Titus vede flăcările şi încearcă să oprească răspândirea focului.

„Atunci Cezar[1] a dat ordin să se stingă focul, strigând cu glas tare la soldaţii care erau în luptă şi făcându-le un semn cu mâna dreaptă. Dar aceştia nu au auzit ce a spus, deşi a strigat atât de tare... Şi pentru că Cezar nu mai era în stare acum să stăvilească furia entuziastă a soldaţilor, iar focurile înaintau din ce în ce mai mult, s-a dus în încăperea Sfântă a Templului, împreună cu comandanţii săi, şi a văzut-o cu tot ce era în ea... Dar deoarece flăcările încă nu ajunseseră la încăperile interioare, ci devorau încă încăperile din jurul casei sfinte, iar Titus a presupus, ceea ce era într-adevăr aşa, că însăşi clădirea ar mai putea fi salvată, a dat fuga şi s-a străduit să-i convingă pe soldaţi să stingă focul, şi i-a dat lui Liberalius, centurionului, poruncă şi unuia dintre gărzile sale de corp, să-i bată cu beţe pe soldaţii care se opun şi să le arate care le e locul. Dar pe cât era de mare entuziasmul lor pentru Cezar şi teama de ceea ce el le interzisese, pe atât de mare era şi ura lor împotriva evreilor şi pasiunea de a lupta cu ei.

în plus, pe mulţi îi împingea înainte speranţa unui jaf. Aveau impresia că toate aceste încăperi erau pline de aur înăuntru, şi vedeau că totul în jurul lor era din aur pur... Şi astfel a ars casa sfântă până la temelii fără acordul lui Cezar."

[1] Titus a devenit împărat roman în anul 79 î.Hr.

în luna august a anului 70 d.Hr. legionarii romani şi-au înălţat drapelele în zona sacră a evreilor şi au adus jertfe în faţa lor. Deşi jumătate de Ierusalim se află în mâinile duşmanului, deşi - asemenea unor semne prevestitoare de rău - din Templul arzând se ridică sumbre coloane de fum, zeloţii nu se predau.

Ioan din Ghişala scapă, cu o ceată mai mare, din zona Templului în Oraşul de Sus de pe colina vestică. Alţii se refugiază în palatul lui Irod, cel cu turnuri puternice. încă o dată Titus trebuie să introducă în luptă geniştii, artileria, maşinăriile-berbece, toată strălucita sa tehnică de asediu. în septembrie sunt trecute şi aceste ziduri, cucerite ultimele bastioane; rezistenţa este înfrântă definitiv.

Ucigând şi jefuind, învingătorii pun stăpânire pe cetatea care li s-a opus cu atâta tenacitate şi îndărătnicie şi care i-a costat atât de mult sânge şi atât de mult timp. „Cezar a poruncit ca întregul oraş şi Templul să fie făcute una cu pământul. A lăsat în picioare doar turnurile Phasael, Hippikos şi Mariamna şi în vest o parte a zidului cetăţii. Cea din urmă ca adăpost pentru garnizoana care a rămas acolo."

Legiunea care a fost cantonată timp de şaizeci de ani la locul grozăviei aceleia avea însemnul „Leg XF", care însemna „Legio X Fretensis". Locul ei de baştină era la „fretum Sicilience", la „Strada din Sicilia". Aceasta a lăsat în Ierusalim şi în jurul acestuia mii de semne ale prezenţei ei. Grădinarii şi ţăranii găsesc încă în pământ mici bucăţi de faianţă arsă care poartă numărul legiunii şi semnul galerei şi al mistreţului.

Pierderile umane ale iudeilor sunt inimaginabil de mari. în timpul asediului s-au aflat în cetate, conform datelor lui Tacit, 600 000 de oameni. Josephus notează ca număr al prizonierilor, fără a socoti şi crucificaţii şi spintecaţii, 97 000 şi adaugă că pe o singură poartă iudeii au scos într-un interval de trei luni 115 800 de cadavre.

în anul 71 d.Hr. Titus aduce în faţa ochilor Romei măreţia victoriei sale asupra Ierusalimului, într-o procesiune triumfală copleşitoare în care, printre 700 de prizonieri sunt duşi şi Ioan din Ghişala şi Simon bar Ghiora, legaţi. în strigăte puternice de bucurie sunt prezentate şi două prăzi preţioase din aur pur, sfeşnicul cu şapte ciocuri şi masa pentru pâinile de aducere aminte din Templul de la Ierusalim. Acestea îşi vor găsi un nou lăcaş în Templul Păcii din Roma. Pe uriaşul arc al lui Titus, construit în amintirea victorioasei campanii, cele două obiecte de cult mai pot fi văzute şi astăzi.

Deasupra acestui loc al ruinelor, al pustiului şi al deznădejdii, pe care, sub ameninţarea pedepsei cu moartea, nimeni nu avea voie să calce, împăratul Hadrian[1] ridică o nouă colonie romană: Aelia Capitolina. Priveliştea unei colonii străine pe pământul sacru al culturii iudaice provoacă încă o dată o rebeliune deschisă. Iulius Severus, guvernatorul Britanniei, este trimis în Iudeea şi zdrobeşte şi ultima încercare disperată a iudeilor, care a durat trei ani, de

[1] 147-138 d.Hr.

a-şi recuceri libertatea. împăratul Hadrian pune acum să mai fie construit un hipodrom, două băi şi un teatru mare. Pe masele de moloz ale sanctuarului iudaic se înalţă în toată splendoarea, parcă în bătaie de joc, un monument al lui Jupiter; iar acolo unde, conform tradiţiei creştine, s-a aflat mormântul lui Hristos, oameni străini merg în pelerinaj, urcând terasele în trepte, la sanctuarul zeiţei păgâne Venus!

Cea mai mare parte a populaţiei Ţării Făgăduinţei, care nu-şi pierduse viaţa în sângerosul Război iudaic al anilor 66-70 d.Hr. şi în răscoala lui Bar Kochba din 132-135 d.Hr., a mers în sclavie: „Şi vor cădea de ascuţişul săbiei şi vor fi duşi robi la toate neamurile."

Din anii de după 70 d.Hr. arheologii nu mai găsesc în Palestina nimic ce ar putea să depună o mărturie arhitectonică despre Israel, nici măcar o piatră de mormânt care să poarte o inscripţie iudaică. Sinagogile au fost dărâmate, chiar şi din Casa Domnului din Capernaum n-a rămas decât moloz. Mâna implacabilă a destinului ştersese rolul lui Israel din partitura statelor lumii.

învăţătura unificatoare de popoare a lui Iisus, însă, la vremea aceea îşi începuse de mult drumul victorios, de neoprit, prin lume.

Manuscrisele de la Marea Moartă

Oiţa rătăcită • Manuscrisele de la Marea Moartă • Harding şi de Vaux în Wadi Qumran • Arhiepiscopul Samuel pleacă la Chicago • Specialiştii în fizică nucleară ajută la datare • O probă din ţesătură în „ceasul atomic" • Cartea lui Isaia, veche de 2 000 de ani • Un sul cu textul profetului din vremea lui Iisus • Avalanşă misterioasă de documente • în valea săpătorilor la negru • Concordanţă între texte după mai mult de două mii de ani

IARBA SE USUCĂ ŞI FLOAREA SE VEŞTEJEŞTE, DAR CUVÂNTUL DUMNEZEULUI NOSTRU RĂMÂNE ÎN VEAC. (Isaia 40:8)

Lui Muhammad Dib, un păstor beduin din tribul Ta'amireh, i-a mers cam ca tânărului Saul, care a plecat să caute măgăriţele rătăcite ale tatălui său şi a câştigat un regat (I Regi 9:10). Muhammad străbătea, într-o frumoasă zi din primăvara anului 1947, stâncile din nordul Mării Moarte, în căutarea unei oiţe rătăcite, şi a găsit, fără să ştie, o comoară cu adevărat regească de texte biblice.

Se caţără deja de multe ceasuri zadarnic pe crestele sălbatice, care au servit ca adăpost pentru asceţi şi membri ai sectelor, destul de des şi pentru bandiţi, când vede deasupra sa, în peretele de stâncă de la Wadi Qumran, o crăpătură întunecată. Oare oiţa să se fi adăpostit acolo? O piatră bine ţintită străbate aerul vâjâind. Dar în locul clicului uşor pe care îl aştepta, aude nişte bufnituri înfundate. Muhammad Dib fuge speriat şi mai aduce doi colegi de breaslă. Se apropie cu grijă de grota din stâncă şi se strecoară până la urmă prin intrarea îngustă. Uimiţi, percep în lumina crepusculară a peşterii vase de lut. O comoară! - acesta este gândul celor trei păstori, care se reped asupra vaselor şi le fărâmă, însă - ce dezamăgire! - acestea nu ascund nici podoabe, nici aur, nici monede; doar nişte suluri scrise, friabile, din piele veche de când lumea şi din papirus, ies la iveală, învelite în pânză. Supăraţi, le aruncă cu dispreţ, pe unele dintre ele chiar le calcă în picioare, apoi, deodată, simt că ar putea fi, totuşi, o afacere. Pentru orice eventualitate iau cu ei unele dintre cele mai bine păstrate suluri, pentru a le transforma, poate, în bani. Astfel bătrânele documente pornesc într-o bizară călătorie.

Sunt duse, ca marfă de contrabandă, la Bethlehem, şi ajung de pe piaţa neagră în mâinile negustorilor de antichităţi. Colecţionari evrei şi arabi cumpără câteva bucăţi, o legătură de patru suluri intră, pentru o mână de monede, în posesia arhiepiscopului din Ierusalim, Yeshue Samuel. Arhiepiscopul nu bănuieşte ce comoară de preţ a căpătat, până când câţiva experţi ai American School of Oriental Research fac o vizită mănăstirii siriene Sf. Marcu, unde sunt păstrate documentele. încă de la prima examinare arheologii îşi dau seama că este vorba de documente biblice neobişnuit de vechi. Printre ele se află un sul de şapte metri cu textul integral al Cărţii lui Isaia în limba ebraică. O ştire scurtă

publicată de americani referitor la această descoperire declanşează la colegii de breaslă din întreaga lume o uimire de-a dreptul incredibilă. La întrebarea referitoare la vârsta exactă a bucăţilor de piele şi de papirus ar putea răspunde cel mai repede locul în care au fost găsite.

Cu un efort şi o răbdare neobosite se urmăreşte pas cu pas drumul documentelor, de la anticari şi piaţa neagră din Bethlehem până la arabii tribului Ta'amireh şi până la urmă la grota din Wadi Qumran. însă accesul în grotă este oprit, deoarece, după proclamarea noului stat Israel în 1948, a izbucnit războiul arabo-israelian şi Palestina este cuprinsă toată de tulburări.

Perseverenţa unui observator ONU belgian ajută până la urmă să fie depăşite toate greutăţile. Căpitanul Philippe Lippens a studiat la Universitatea din Louvain manuscrise medievale. La sfârşitul anului 1948 ia legătura cu englezul Gerald Lankester Harding, directorul Administraţiei Antichităţilor din capitala iordaniană, Amman. Unindu-şi eforturile, reuşesc să trezească interesul ofiţerilor Legiunii arabe pentru grotă. Pentru aceştia, cei 50 de kilometri de la Amman la Wadi Qumran înseamnă doar o călătorie scurtă cu jeepul. După câteva căutări zadarnice o găsesc în sfârşit, printre nenumărate grote, pe cea căutată. Se pun paznici la intrare până în februarie 1949, când G.L. Harding şi părintele dominican Roland de Vaux, directorul École Biblique et d'Archéologie, instituţie franceză din Ierusalim, ajung la faţa locului.

Aici, însă, îşi văd aşteptările înşelate; nu găsesc nici suluri întregi, nici vase de lut nesparte. Toate indiciile arată că între timp alţii au cotrobăit pe cont propriu prin misterioasa grotă. Cu o hărnicie de albine cei doi cercetători scormonesc literalmente podeaua cu unghiile, căutând resturi, oricât de mici, de manuscrise sau de vase de lut. Fragmentele găsite de ei permit, oricum, tragerea câtorva concluzii. Cioburile de lut sunt toate din perioada elenistico-romană, din anul 30 î.Hr. până în 70 d.Hr. Pe şase sute de bucăţele de piele şi de papirus se mai pot identifica însemnări scrise de mână în ebraică din întâia şi a Cincea Carte a lui Moise şi din Cartea Judecătorilor. Această recoltă slabă este completată de câteva bucăţi din pânza care servise la învelirea sulurilor.

La invitaţia americanilor, arhiepiscopul Yeshue Samuel pleacă în vara lui 1949 cu preţioasele sale suluri în SUA, unde le predă spre examinare Institutului Oriental din Chicago. între experţi izbucneşte o puternică dispută privitoare la vârsta şi la autenticitatea documentelor. Pentru a-i pune capăt, unul dintre ei propune o cale încă nebătută de arheologie, şi anume să ceară sfatul unui specialist în fizică atomică. Acest lucru este cu atât mai simplu, cu cât Institutul Oriental se învecinează cu Universitatea Chicago, unde specialiştii în fizică nucleară tocmai au început să determine vârsta substanţelor organice cu ajutorul tuburilor Geiger. Profesorul Willard F. Libby reuşise la Institutul de Fizică Nucleară din Chicago să facă primele determinări uluitor de exacte pe baza aşa-numitului „calendar atomic" elaborat de el.

La baza acestei metode se află următoarea idee: în urma bombardării cu raze cosmice, care pătrund neîntrerupt din spaţiul cosmic în atmosfera

terestră, azotul se transformă în izotopul radioactiv al carbonului C-14. Fiecare fiinţă vie - om, animal, plantă - primeşte zilnic, până la moarte, C-14, prin hrană şi respiraţie. în circa 5 600 de ani acest carbon pierde cam jumătate din radioactivitatea sa iniţială. Pentru fiecare substanţă organică moartă se poate determina, printr-un aparat Geiger ultrasensibil, cât s-a pierdut din puterea radiaţiei sale inerente. Astfel se poate calcula câţi ani au trecut de când a absorbit pentru ultima dată carbon.

Profesorul Libby este însărcinat cu examinarea. Acesta ia bucăţi din pânza în care a fost înfăşurat şi sulul cu textul din Isaia, le arde până la carbonizare, introduce cenuşa într-o baterie de tuburi Geiger şi ajunge la un rezultat uluitor. Pânza este din in cules pe vremea lui Hristos! Documentele conţinute de ea trebuie, aşadar, să fi fost şi mai vechi. După examinări minuţioase, care au durat mult, ajung şi cercetătorii care au examinat sulurile la acelaşi rezultat: textul lui Isaia a fost scris, după cum a presupus şi de data aceasta corect profesorul W.F. Albright, aproximativ în anul 100 î.Hr.!

Această descoperire este mai mult decât doar o senzaţie ştiinţifică. Spre a putea aprecia cum se cuvine întreaga importanţă a Manuscriselor de la Marea Moartă, trebuie să ştim următoarele: cel mai vechi text al Bibliei ebraice - aşa-numitul text masoretic (ebr. „masora" = tradiţie), elaborat de învăţaţi rabinici, datează abia din secolele al IX-lea - al X-lea creştine. Acesta este precedat, ca versiuni principale ale Scrierii Sfinte, de traducerea greacă a Septuagintei, precum şi de Vulgata în latină a Sf. Ieronim (secolul al IV-lea d.Hr.). Noi am cunoscut până acum Biblia doar în baza acestor două traduceri şi a acelei versiuni ebraice foarte târzii. Acum, după descoperirea sulului cu textul lui Isaia în 1947 la Marea Moartă, avem un text biblic în ebraică mai vechi cu 1 000 de ani. Iar ceea ce ne uimeşte şi ne bucură în acelaşi timp este faptul că textul lui Isaia de pe acest sul străvechi are, asemenea Cărţii proorocului din Biblia tipărită în ebraică, greacă, latină, germană sau orice altă limbă, 66 de capitole, fiind identic cu versiunea de astăzi.

Şaptesprezece foi din piele, cusute una de alta până la o lungime de şapte metri, astfel trebuie să fi arătat şi sulul cu textul proorocului care I s-a întins lui Iisus în sinagoga din Nazaret ca să citească din el comunităţii. „Şi I s-a dat cartea proorocului Isaia" (Luca 4:16, 17). „Fiecare mişcare a mâinii lui Iisus e mai aproape de noi", scrie profesorul André Parrot, „deoarece pe dosul pielii se mai văd urmele provenite de la degetele cititorilor."

Această primă descoperire întâmplătoare a unui beduin în anul 1947 la Qumran avea să devină preludiul unei întregi serii de descoperiri cât se poate de uimitoare şi de importante. Pentru prima dată a început la scurtă vreme după aceea o cercetare sistematică a dealurilor Iudeei după alte documente şi mărturii istorice. Au fost trimise expediţii pe teritoriul iordanian şi israelian, sute şi sute de râpe singuratice şi grote în care nu s-a intrat niciodată înainte au fost cercetate în zona Mării Moarte. Adesea s-a ajuns la o adevărată întrecere între savanţi şi săpătorii la negru, deoarece zvonul că din acele modeste petice

de piele şi papirus se pot scoate câştiguri atât de mari se răspândise repede printre localnici. Rezultatul a fost că pe parcursul unui deceniu s-au găsit incredibil de multe documente şi mărturii scrise, printre ele multe copii după textul Vechiului Testament, şi s-au putut afla multe informaţii privitoare la prima perioadă postbiblică.

La Chirbet Qumran, în apropierea grotei în care s-au făcut primele descoperiri, s-au găsit ruinele unei aşezări şi ale unui cimitir al sectei iudaice a „esenienilor", despre a căror existenţă s-a ştiut până acum câte ceva doar din scrierile scriitorilor antici Philon, Josephus şi Pliniu. Esenienii - numiţi pentru prima dată sub Macabeul Ionatan (160-143 î.Hr.) - formau o grupare ascetică în cadrul căreia se trăia foarte strict după Lege. Trăiau împreună în colonii, se hrăneau prin meşteşuguri şi agricultură şi refuzau serviciul militar. Comunitatea lor de la Qumran a existat până la invazia romană din 68 d.Hr. Probabil că de la membrii acesteia provin multe dintre copiile după Cărţile Vechiului Testament care au fost găsite în grotele muntelui învecinat, fiindcă s-a găsit şi o adevărată cameră de scris în aşezarea lor. Acest ordin călugăresc ebraic a recunoscut drept conducător, după cum reiese din notele lor regăsite, un „învăţător al dreptăţii", care propovăduia o învăţătură misterioasă. La început a provocat o agitaţie grozavă presupunerea că s-ar putea detecta influenţe de la Qumran asupra lui Ioan Botezătorul, asupra lui Iisus şi asupra comunităţii creştine arhaice. între timp, după o analiză mai temeinică, s-a dovedit că această teză nu se susţine.

Alte manuscrise, descoperite în Egipt, în apropiere de Luxor, aproape în acelaşi timp cu cele de la Marea Moartă, s-au dovedit a fi de mare importanţă pentru studierea creştinismului timpuriu. Nişte felahi descoperiseră la Chenoboskion, într-un vas de lut, treisprezece volume legate în piele cu aproximativ o mie de pagini. Aceste manuscrise pe papirus în limba coptă, care ar putea data din secolele al III-lea şi al IV-lea d.Hr., conţin şi o culegere de citate din Iisus atribuită ucenicului Toma, numită „Evanghelia lui Toma", şi ne prezintă o sectă a creştinismului timpuriu, gnosticii, despre care până acum nu am ştiut mult mai multe decât ceea ce găsim în scrierile părinţilor Bisericii, care i-au considerat pe gnostici nişte eretici şi au luptat împotriva lor, deoarece aceştia încercau să lege mistica egipteană, babiloniană, greacă, persană şi ebraică cu învăţătura creştină. Scrierile de la Chenoboskion ne lasă să recunoaştem, dincolo de cercetările care se fac încă în legătură cu autenticitatea cuvintelor lui Iisus menţionate acolo, cu ce rival şi concurent periculos se confrunta în cazul acesta creştinismul misionar.

Descoperirilor de la Marea Moartă, care au avut un ecou în lumea întreagă, li s-a adăugat, în 1952, descoperirea, într-o grotă situată la nord de ruinele mănăstirii de la Qumran, a două suluri de cupru scrise. Când în iarna 1955/1956, după experimente chimice făcute cu mare grijă, s-a reuşit în sfârşit deschiderea lor la College of Technology din Manchester, a ieşit la iveală drept conţinut - aşteptat cu mare emoţie - doar o bizară listă de comori. în timp ce savanţii încă nu sunt lămuriţi în ceea ce priveşte importanţa ei reală, un indiciu geografic din

text depune mărturie pentru veridicitatea denumirii unei aşezări din Evanghelia după Ioan. în Ioan, capitolul 5, versetul 2 scrie: „Iar în Ierusalim, lângă Poarta Oilor, era o scăldătoare, care pe evreieşte se numeşte Vitezda, având cinci pridvoare..." Corectitudinea acestei descrieri fusese pusă la îndoială până când de curând Betesda a putut fi din nou scoasă la lumină din ruinele secolelor: un uriaş lac dublu cu o suprafaţă de peste 5 000 de metri pătraţi la nord de piaţa Templului. Acesta avea într-adevăr cinci porticuri. Patru dintre ele înconjurau toată scăldătoarea, al cincilea în schimb, în care erau întinşi bolnavii care aşteptau vindecarea, se ridica pe o limbă de stâncă prin care erau separate cele două lacuri. Din traducerea textului reiese limpede că din complexul de la Betesda făceau parte două lacuri, fiindcă locul ascunzătorii este specificat ca fiind situat lângă bazinul mai mic.

în vechea cetate întărită iudaică Masada de la Marea Moartă cercetători israelieni au dat în anul 1956 de arsenale şi hambare ale lui Irod cel Mare. Aici a ieşit la lumină un fragment de papirus care conţinea inscripţii cu cerneală neagră în caractere ebraice. Cetatea întărită Masada şi palatul lui Irod, care o domina, au fost distruse de romani, conform spuselor dr. Yohanan Aharoni, după terminarea războiului lor împotriva iudeilor în anul 73 d.Hr.

Dintr-o perioadă postbiblică şi mai târzie sunt descoperiri interesante ale altor expediţii, care învie pentru prima dată în detaliu răscoala evreiască de sub Simon Bar Kochba. Despre această mare revoltă a evreilor împotriva împăratului roman Hadrian şi despre luptele lor împotriva legiunilor lui Iuliu Sever au existat până acum doar observaţii ale scrierilor ebraice mai târzii, ale istoricului grec Dio Cassius, precum şi ale părinţilor Bisericii Eusebiu şi Ieronim.

După ce în anul 1951 savanţii Lankester Harding şi părintele de Vaux au reuşit să recupereze la sud de Qumran, în Wadi Murabbaat, unul dintre cele mai pustii locuri ale Palestinei, primele scrisori originale ale conducătorului revoltei din anul 130 d.Hr. - printre care mai multe exemplare din „Proclamaţia de eliberare" a lui Bar Kochba -, în 1960 un grup de cercetători conduşi de profesorul Yigael Yadin de la Universitatea din Ierusalim a reuşit să descopere, în grote de pe malul râului Hever, ordine militare ale conducătorului pentru subordonaţii săi. în documentele originale este vorba despre arestări, confiscarea de cereale şi închiderea unor locuitori din Tekoa, locul natal al profetului Amos. O a doua expediţie condusă de profesorul Yadin a dat în 1961 în acelaşi loc peste o legătură de documente: papirusuri în limba ebraică, greacă şi aramaică. Se presupune că ar conţine acte de proces ale anului 134 d.Hr. din arhiva comandantului cetăţii întărite Enghedi de la Marea Moartă, numit de Bar Kochba. în afară de monede ale „Fiului Stelelor", cum se numea Bar Kochba cu numele său onorific, şi vase, arheologii au descoperit şi ceva sinistru: schelete ale răsculaţilor, care vorbesc despre disperarea ultimului act al acestei tragedii istorice. Se pare că femei şi bărbaţi care se refugiaseră în aceste ascunzători muriseră aici de foame.

Cu toate aceste descoperiri din 1947 încoace, a început, făcând abstracţie de regăsirea a numeroase copii ale textelor biblice, să se lumineze pentru prima

dată şi cea mai timpurie perioadă postbiblică, într-un mod la care doar cu puţini ani în urmă nimeni nu ar fi îndrăznit să spere.

Manuscrise de la Marea Moartă avem astăzi peste 400, dintre care 100 biblice. în afară de Cartea Esterei sunt reprezentate toate Cărţile Vechiului Testament. Cel mai cunoscut este acum sulul cu textul complet al lui Isaia. Scrierile şi fragmentele provin, în măsura în care vin de la Qumran, din perioada cuprinsă între circa 200 î.Hr. şi 68 d.Hr., în timp ce descoperirile de la Wadi Murabbaat sunt din perioada 132-135 d.Hr.

Aceste descoperiri neaşteptate sunt, cum explică profesorul G. Lankester, „poate cel mai senzaţional eveniment arheologic al zilelor noastre. O întreagă generaţie de experţi în Biblie va avea de lucru pentru a evalua aceste texte."

în vara lui 1947, o pură întâmplare a condus la descoperirea celor mai vechi texte biblice de până acum. Printre scrieri pe piele şi papirus, pe care nişte beduini păstori le-au descoperit pe malul nordic al Mării Moarte într-o peşteră din Wadi Qumran, s-a găsit un sul de piele lung de 7 metri care conţinea textul originar complet al Cărţii lui Isaia în ebraică. Examinarea documentului de către experţi a arătat că textul lui Isaia a fost scris fără îndoială în jurul anului 100 î.Hr.! Acesta este originalul unui sul cu textul proorocului aşa cum a ţinut şi Iisus unul în mâinile Sale când a citit la Nazaret în ziua de sabat (Luca 4:16 şi urm.). Cartea lui Isaia, veche de peste 2 000 de ani, este o dovadă unică pentru tradiţia autentică a Scrierii Sfinte, deoarece textul acesteia este întru totul identic cu versiunea care se găseşte în Bibliile de astăzi.

Cele mai vechi şi mai complete versiuni ale Vechiului şi Noului Testament au fost până de curând celebrele Codex Vaticanus şi Codex Sinaiticus din secolul al IV-lea d.Hr., cărora li s-a alăturat în 1931 papirusul Chester-Beatty din secolele al II-lea şi al III-lea. Pe lângă acestea mai există câteva fragmente ale Vechiului Testament din perioada precreştină (fragmentul Fuad şi Nash). însă toate aceste documente sunt în limba greacă, aşadar, în măsura în care au legătură cu Vechiul Testament, sunt traduceri. Cel mai vechi şi mai cuprinzător text ebraic originar a fost Codex Petropolitanus, scris în 916 d.Hr. Prin sulul de piele al Cărţii lui Isaia de la Marea Moartă, tradiţia biblică ebraică a parcurs aproape un mileniu înapoi. Din Noul Testament s-a descopeit în 1935 un fragment din Evanghelia lui Ioan în limba greacă din vremea împăratului Traian (98-117 d.Hr.), care astăzi se află în Biblioteca Rylands. Aceste manuscrise vechi sunt cel mai convingător răspuns la toate îndoielile legate de autenticitatea tradiţiei biblice!

între timp s-a scris mult despre Qumran. Nu doar lucrări strict ştiinţifice de specialitate au fost dedicate celebrelor Manuscrise de la Marea Moartă, ci şi literatură de informare, accesibilă şi orientată spre publicul larg. De aceea astăzi a sosit fără îndoială momentul în care ne întrebăm: a adus Qumran senzaţia aşteptată? Răspunsul nu poate fi univoc, nici pozitiv, nici negativ. Mai degrabă vom constata încă o dată că în parte da, în parte nu. în nici un caz Manuscrisele de la Marea Moartă nu au adus acele lămuriri spectaculoase privitoare la viaţa şi lucrarea lui Ioan Botezătorul şi a lui Iisus, Nazarineanul, pe care poate că unul

sau altul le-au aşteptat în secret. în schimb, „glasul din deşert" de la Qumran ne-a făcut mai degrabă să conştientizăm cât de puţine ştim despre istoricul Ioan Botezătorul şi despre istoricul Iisus. însă ceea ce confirmă o parte din sulurile de la Qumran este o corespondenţă frapantă între redactarea textelor veterotestamentare care le stau la bază şi redactarea canonică masoretică, mai nouă cu doar o mie de ani, a Vechiului Testament ebraic. Acest lucru este extrem de important din punctul de vedere al istoriei tradiţiei.

însă conţinutul textelor de la Qumran, cu nenumăratele lor „anticipări" ale ideilor, învăţăturilor, cerinţelor, regulilor a fost - şi este - mai degrabă apă la moara scepticilor, a celor care se îndoiesc de originalitatea lui Iisus şi a Bisericii sale. După descoperirile de la Qumran aceştia nu mai vor să recunoască nimic ca fiind al creştinismului: de la Fericirile Predicii de pe Munte până la veşmântul alb de botez, de la Cina cea de taină până la ordinea din interiorul comunităţii. Astfel exista la secta de la Qumran - esenienii - un „sfat al comunităţii", format din 12 bărbaţi şi 3 preoţi. Numărul sfetnicilor, 12, nu corespunde doar celor 12 triburi ale lui Israel, îl regăsim şi la cei 12 apostoli ai lui Iisus. Cei de la Qumran aveau „bătrâni", iar dintr-o denumire împrumutată din greacă a celui mai bătrân din comunitate (presbyter) s-a format cuvântul nostru preot. Nici funcţia de episcop nu le era necunoscută celor de la Qumran. „Episcop" vine de la grecescul episkopos (= literal: „supraveghetor"), iar demnitatea de „supraveghetor" (aramaică: mebagger) o cunoştea şi secta de la Qumran.

Pe scurt: de la cei 12 apostoli, ba chiar toată „ordinea din comunitate", până la conceptul de valoare şi conţinuturile religioase cum ar fi conştiinţa păcatului, ideea de mântuire, aşteptarea sfârşitului lumii, „sărăcia în duh", toate aceste „pietre de temelie" creştine au existat deja la Qumran, au existat deja la esenieni.

Uneori corespondenţele bat în grotesc. Astfel găsim la apostolul Pavel acest pasaj curios: „De aceea şi femeia este datoare să aibă (semn de) supunere asupra capului ei, pentru îngeri" (I Corinteni 11:10). La nevoie se poate înţelege că femeile, în semn că s-au aflat în puterea bărbatului, ar trebui să poarte un văl - dar care este legătura cu „îngerii"? Regula de la Qumran ne oferă o lămurire: la Cina cea de taină a celor de la Qumran erau prezenţi, aşa se credea, „îngeri sfinţi", care, prin prezenţa anumitor persoane sau grupuri de persoane, puteau fi „ofensaţi". în ceea ce le priveşte pe femei, primii creştini încă mai procedau astfel, chiar dacă nu mergeau atât de departe ca esenienii, care le excludeau radical pe femei de la masa sacră a comuniunii. Ei doar le impuneau anumite limitări, cum ar fi purtarea unui văl. Cât despre bolnavi, ologi, orbi, surzi şi ciungi, regulamentul esenienilor mergea prea departe în opinia lor. „Ieşi îndată în pieţele şi uliţele cetăţii, şi pe săraci, şi pe neputincioşi, şi pe orbi, şi pe şchiopi adu-i aici" (Luca 14:21). Nu lipsesc învăţaţii care văd în aceste cuvinte un protest evident, un refuz clar al regulii comunităţii de la Qumran.

Astfel am ajuns la diferenţele dintre Qumran şi creştinism. Tot la Luca găsim ceva ce seamănă a dispută. El transmite parabola administratorului nedrept

şi pune următoarele cuvinte în gura lui Iisus: „Căci fiii veacului acestuia sunt mai înţelepţi în neamul lor decât fiii luminii" (Luca 16:8). „Fiii luminii" - aceştia erau esenienii, oamenii de la Qumran. Membrii comunităţilor creştine timpurii sunt îndemnaţi aici să nu facă asemenea esenienilor, care s-au izolat, s-au retras în pustie şi astfel au pierdut lumea din ochi. în timp ce oamenii de la Qumran s-au ascuns în izolarea de lume, solii creştini au ieşit „în pieţele şi uliţele cetăţii", iar ceea ce au propovăduit nu era doar pentru aleşi, ci şi pentru „săraci, neputincioşi, orbi şi şchiopi". Iar mesajul nu era „dreptate", ci „nu judecaţi, ca să nu fiţi judecaţi" (Matei 7:1), ba chiar: „să vă iubiţi unul pe altul precum v-am iubit Eu" (Ioan 15:12). Acestea erau acorduri noi, pe care „vocea din pustie" de la Qumran încă nu le cunoştea. Indifirent de modul în care a evoluat creştinismul mai târziu, chiar şi criticii cei mai aspri nu pot nega că bunătatea a fost cea prin care s-a deosebit de Qumran şi de asprimea legilor acestuia.

Reconstrucție după Biblie

Planificarea economiei după Vechiul Testament • Fântânile patriarhilor îi aprovizionează pe coloni • „Miere din piatră" • Zidurile de piatră sunt colectoare de rouă • O nouă industrie minieră în „Minele lui Solomon" • Lucrare de pionierat după model biblic

Incontestabil Vechiului Testament îi este inerentă acea incalculabilă putere de influenţă istorico-morală şi sufletesc-spirituală, care durează în timp fără a fi afectată. Faptul că puterea de influenţă atinge până şi domeniul prozaic şi real al reconfigurării economice a unei ţări este însă un lucru senzaţional fără egal.

Din anul 1948, Cartea Cărţilor, mai veche de trei mii de ani, joacă rolul unui ghid verificat în reconstrucţia statului modern al Israelului. Datele sale exacte din punct de vedere istoric s-au dovedit a fi de mare importanţă atât pentru dezvoltarea agriculturii, cât şi a industriei.

Noul teritoriu al statului măsoară ceva mai mult de 20 000 de kilometri pătraţi, ceea ce corespunde aproximativ mărimii landului Hessen din Germania. Doar în ceea ce priveşte valea Izreel şi fertilele câmpii joase de la lacul Ghenizaret mai era valabilă în 1948 imaginea biblică a Ţării Făgăduinţei, în care curge lapte şi miere. Zone mari din Galileea şi aproape întregul ţinut muntos din Iudeea aveau cu totul alt aspect decât în vremurile biblice. Secole de administrare proastă distruseseră chiar şi brazda de iarbă. Exploatarea abuzivă a măslinilor şi smochinilor de pe coaste făcuse ca totul să se usuce. Urmarea a fost o carstificare tot mai mare şi o erodare considerabilă.

Noii coloni, neexperimentaţi, cărora ţara le era, pe deasupra, complet necunoscută, au găsit în Vechiul Testament un ajutor nepreţuit, care le-a uşurat luarea unor decizii în chestiuni privitoare la cultivare, împădurire sau industrializare. Astfel încât nu este un lucru neobişnuit dacă îl consultă chiar şi experţii.

„Din fericire ne dezvăluie Biblia", spune Walter Clay Lowdermilk, specialist în plante utile economic şi cultura pământului, „ce culturi se pot dezvolta în fiecare zonă în parte. Ştim din Cartea Judecătorilor că filistenii cultivau cereale, fiindcă Samson a legat câte două vulpi de coadă şi între ele câte o făclie" şi „a dat drumul vulpilor prin grânele Filistenilor". în acelaşi fel a dat foc livezilor lor de măslini; iar când se afla pe drum spre aleasa lui, pe care voia să o viziteze, a trecut pe lângă „viile Timnei" (Judecători 14:5; 15:5). Toate aceste culturi cresc acum foarte bine acolo."

Orice încercare de a întemeia vreo aşezare în Negev trebuia să pară lipsită de perspectivă, deoarece la sud de munţii Iuda se întinde, de la Hebron până în Egipt, numai deşert, traversat de văi uscate şi lipsite de orice vegetaţie.

Măsurătorile meteorologilor arată că media anuală a precipitaţiilor este sub 150 de milimetri - o valoare descurajantă.

La o cantitate atât de mică de precipitaţii nu poate creşte nimic. Dar nu ştiau relatările din vremea patriarhilor mai bine? ‚Apoi a plecat Avraam de acolo spre miazăzi şi s-a aşezat între Cadeş şi Sur şi a trăit o vreme în Gherara" (Facerea 20:1). Părintele patriarhilor era păstor, trăia în vecinătatea imediată a marii sale turme, iar aceea avea nevoie de păşune şi de apă.

O echipă de cercetaşi a străbătut, împreună cu geologi, timp de săptămâni dunele de nisip şi dealurile stâncoase pustii ale ţării de la miazăzi[1]. Au găsit într-adevăr ceea ce căutau. Iar israelienii fac acum acelaşi lucru pe care Isaac îl făcuse deja. „Şi s-a dus Isaac de acolo şi, tăbărând în valea Gherara, a locuit acolo. Apoi a săpat Isaac din nou fântânile de apă, pe care le săpaseră robii lui Avraam, tatăl său, şi pe care le astupaseră Filistenii după moartea lui Avraam, tatăl său..." (Facerea 26:17, 18). Acoperite de mase de nisip, vechile fântâni există încă şi dau ca întotdeauna pe fund apă limpede, curată, „apă bună de băut", cum o numeau robii lui Isaac (Facerea 26:19). Ei o numeau apă bună de băut, fiindcă altfel apa freatică din Negev este sălcie - fapt demonstrat între timp de cercetările solului - şi din această cauză nepotabilă. Iar s-au ridicat corturi, ca pe vremuri, în aceleaşi locuri, la izvoarele de apă. Fântâna la care s-a odihnit Agar, roaba alungată a lui Avraam, împreună cu fiul ei Ismael (Facerea 21:14-19) dă astăzi apă pentru şaizeci de familii de coloni. Evrei români s-au stabilit lângă un versant apropiat; de acolo până la biblicul Beer-Şeba sunt doar câţiva kilometri. în aceeaşi zonă mai există un lucru remarcabil. Colonii au pus răsaduri, copăcei tineri şi fragili, care se dezvoltă foarte bine. „Primul copac pe care l-a plantat Avraam în pământul Beer-Şebei a fost un tamarisc", ne spune dr. Joseph Weitz, expertul israelian în păduri. „Urmând exemplul său, am sădit în această zonă două milioane. Avraam făcuse singurul lucru corect, pentru că tamariscul este unul dintre puţinii copaci care, după constatările noastre, cresc în sud, unde precipitaţiile anuale nu depăşesc 150 de milimetri." Un indiciu l-a dat tot Biblia: „Iar Avraam a sădit o dumbravă la Beer-Şeba..."[2] (Facerea 21:33).

Premisa decisivă pentru transformarea acestei ţări sărace în apă într-o ţară fertilă este împădurirea. De la începutul întoarcerii, colonii au plantat păduri în Palestina. în alegerea soiurilor de copaci, precum şi în alegerea zonelor potrivite s-au putut ghida cu încredere după notele strămoşilor lor. Când, în urmă cu câţiva ani, s-a pus întrebarea dacă pe coastele pleşuve din partea de nord a statului s-ar putea planta păduri, au găsit răspunsul în Cartea lui Iosua. „Dar Iosua a zis către casa lui Iosif, lui Efraim şi lui Manase: «Tu eşti mult la număr şi ai putere multă. Deci nu vei avea numai o parte. Muntele va fi al tău şi pădurea. Tu îl vei curăţi şi va fi al tău până la capătul lui...»" (Iosua 17:17, 18).

Negev

în Biblia germană: „Iar Avraam a sădit un tamarisc la Beer-Şeba" (n. tr.)

Cele două triburi s-au aşezat, acest lucru se ştia, la nord de Ierusalim, de la lanţurile muntoase ale Bethelului, prin Sichemul de la picioarele Garizimului până la câmpia Izreel. „Deoarece copacii, după cum se ştie, cresc mai bine acolo unde au mai fost cândva copaci", argumentează profesorul Zohary de la Universitatea Ebraică, „ne bazăm pe Cartea Cărţilor."

Multă bătaie de cap a generat o sugestie destul de nebuloasă, care până acum câţiva ani nu a fost înţeleasă de nimeni: „Şi l-a aşezat pe înălţimile pământului şi l-a hrănit cu roada ţarinilor. I-a dat să scoată miere din piatră şi cu untdelemn din stâncă vârtoasă l-a hrănit" (Deuteronomul 32:13). Răspunsul s-a aflat în Negev, unde s-au găsit mii de mici ziduri rotunde de piatră. De jur-împrejur nu era apă, nici izvoare, nici un nivel remarcabil al apei freatice. După ce s-a scos nisipul, au ieşit la iveală resturi străvechi de rădăcini de măslini şi de viţă-de-vie. Zidurile de piatră le serviseră strămoşilor ca preţioase colectoare de rouă.

Instalaţia aceasta arată că dispuneau de cunoştinţe empirice uimitoare privitoare la procesul de condensare. Pietrele zidului sunt prinse atât de lejer, încât vântul poate trece prin ele. în felul acesta umiditatea din aer se condensează pe ele. Această cantitate de apă este suficientă pentru a hrăni câte un măslin sau un butuc de viţă-de-vie. în interiorul fiecărui zid se afla o singură plantă. Sucul dulce al strugurelui era slăvit în vremurile străvechi adesea ca „miere". Măslinul dă ulei. Mierea şi uleiul erau scoase „din piatră, din stâncă vârtoasă". Şi israelienii timpurilor moderne ştiu să preţuiască micile şi utilele colectoare de rouă pentru revigorarea agriculturii.

în a doua jumătate a anului 1953 s-au scos în Israel pentru prima dată 3 000 de tone de cupru. Acolo unde erau - după cum s-a crezut - adăposturile muncitorilor şi sclavilor regelui Solomon, se află azi noile adăposturi ale minerilor. Extracţia de cupru încă este profitabilă. Geologul Ben Tor a pus în 1949 să fie evaluate anticele mine de cupru în ceea ce priveşte cantitatea de zăcământ şi rentabilitatea. Specialiştii au constatat că ar putea fi extrase 100 000 de tone de cupru. După estimările lor, ramificaţiile minelor ar mai putea furniza încă cel puţin 200 000 de tone. „La Eţion-Gheber, care este lângă Elot, pe malul Mării Roşii" (III Regi 9:26) domneşte de atunci o activitate febrilă. Jeepuri şi camioane stârnesc nori galbeni de praf, iar coloane de bărbaţi arşi de soare mânuiesc săpăligi şi lopeţi. „Peste tot pe unde zăcământul este deosebit de bogat", spune un inginer minier, „dăm peste zgură şi cuptoare ale «minerilor lui Solomon». Adesea ai impresia că muncitorii abia au plecat."

în biroul principal al minei e scrisă o lozincă pe perete: „Că Domnul Dumnezeul tău te va duce într-o ţară bună... în care pietrele au fier şi din munţii căreia vei scoate aramă" (Deuteronomul 8:7, 9).

Fierul, însă, deocamdată nu se extrage din nou. Dar zăcămintele sunt deja înregistrate. Nu departe de Beer-Şeba, adică exact acolo unde locuiau filistenii care topeau fier, dr. Ben Tor a observat versanţi abrupţi cu vine de culoare negru-roşiatică,

indiciul pentru zăcăminte de fier. Cercetările au estimat un zăcământ de circa 15 milioane de tone. Este vorba, ce e drept, de zăcăminte cu o valoare mică, însă între timp s-au găsit şi zăcăminte excelente, cu 60-65% fier pur.

Un alt citat din Biblie, foarte cunoscut, a bântuit mereu prin mintea realistului om de afaceri Xiel Federmann. Fraza în care se descrie distrugerea Sodomei şi Gomorei, „...şi, căutând spre Sodoma şi Gomora şi spre toate împrejurimile lor, a văzut ridicându-se de la pământ fumegare, ca fumul dintr-un cuptor" (Facerea 19:28), nu-i dădea pace. Incendiile nu indicau prezenţa gazului metan? Acolo unde este gaz metan, asta se ştie de mult, sunt şi zăcăminte de petrol. S-a înfiinţat o societate, iar experţii trimişi la Marea Moartă au confirmat pe deplin presupunerea lui Federmann. Pe 3 noiembrie 1953 s-a forat prima sondă de petrol israeliană.

Mai mult de cincizeci de aşezări ţărăneşti au luat naştere acum între locurile biblice Dan şi Beer-Şeba. Aproape fiecare dintre ele dispune de o mică staţie de pompare modernă deasupra unei surse sau a unei fântâni din vremurile străvechi. Treptat peisajul începe să semene pe alocuri cu imaginile agreabile ale Vechiului Testament.

Sarcina pe care şi-a impus-o tânărul stat Israel este grea. însă cetăţenii săi sunt ferm convinşi că ei şi urmaşii lor o vor duce la îndeplinire - nu în ultimul rând datorită Bibliei - şi că se va împlini ceea ce Iezechiel a prorocit copiilor lui Israel:

ŞI PĂMÂNTUL CEL PUSTIIT, CARE ÎN OCHII ORICĂRUI TRECĂTOR ERA O PUSTIETATE, VA FI LUCRAT, ATUNCI SE VA ZICE: ‚ACEST PĂMÂNT, ALTĂ DATĂ PUSTIIT, S-A FĂCUT CA GRĂDINA EDENULUI..." (Iezechiel 36:34, 35)

Postfață la noua ediție, revizuită de Joachim Rehork

Au trecut mai bine de două decenii de la prima apariţie a acestei cărţi. Ne aflăm la sfârşitul unei încercări de a introduce noi descoperiri în această carte, fără a distruge, prin critici la adresa subiectului şi a tendinţelor, substanţa textului iniţial. Dacă ne întrebăm acum din nou: „Ei bine - are Biblia dreptate?", putem constata că unii dintre cititori vor răspunde poate cu un „da" hotărât, alţii cu un „nu" la fel de hotărât. între cele două extreme există mult loc pentru cele mai diferite concepţii.

Nu lipsesc învăţaţii - printre care se numără istorici, teologi, filologi şi arheologi - care, după examinarea conştiincioasă a tradiţiei biblice, au ajuns la părerea că, în esenţă, este de importanţă secundară dacă faptele relatate în Biblie sunt adevărate sau nu. Biblia este în primul rând parte a „propovăduirii", spun aceştia. Ea este mesaj religios, propovăduieşte cu mijloacele timpului formării sale - sau mai degrabă cu ale timpurilor formării sale, fiindcă Biblia este o structură extraordinar de complexă, compusă din numeroase „straturi evolutive", care s-au contopit pe parcursul secolelor, rămânând, însă, numeroase „suturi" sau „inele de creştere". De aceea este mai important să aducem lumină şi claritate în istoria originilor, în procesul de creştere al culegerii de scrieri numite „Biblie", să arătăm cum se inserează fiecare element în parte al tradiţiei biblice în contextul întregului, pentru ca prin această cunoaştere să ne facem o idee despre ceea ce a vrut fiecare autor în parte al Cărţilor Bibliei să comunice cititorilor săi. în orice caz, accentul se pune pe propovăduire, nu pe exactitatea detaliilor istorice.

Pentru majoritatea cititorilor Bibliei, în schimb, precum şi pentru un şir întreg de renumiţi cercetători în acest domeniu, multe lucruri depind încă de întrebarea dacă ceea ce afirmă Biblia poate fi dovedit. Astfel, spre exemplu, părintele dominican Roland de Vaux, una dintre figurile proeminente ale istoriei arheologiei biblice, este de părere că viabilitatea şi puterea de a supravieţui a credinţei iudaice şi a celei creştine depinde de corespondenţa dintre istoria „religioasă" şi cea „obiectivă". El spune: „...dacă credinţa istorică a lui Israel nu este fundamentată în istorie, atunci este o erezie, şi acelaşi lucru este valabil şi pentru credinţa noastră." în cuvinte asemănătoare se exprimă nu mai puţin remarcabilul arheolog biblic american George Ernest Wright: „în cazul credinţei biblice, totul depinde de realitatea evenimentelor centrale." în acest spirit a luat naştere acum mai bine de 20 de ani şi lucrarea de faţă.

Doar că de Vaux şi Wright s-au lovit de opoziţia vie a unor specialişti. Nu din partea unor colegi „mai slabi în credinţă", ci a unor savanţi care îşi luau religia la fel de mult în serios ca de Vaux şi Wright, însă doreau să-şi aşeze convingerile religioase pe un fundament mai solid decât acela al coroborării datelor istorice

ale Bibliei. Nu este de mirare, pentru că Biblia nu le uşurează nicidecum soarta cercetătorilor. Ea este plină de afirmaţii problematice, iar reprezentanţii celor mai diferite discipline ştiinţifice, şcoli şi teorii şi-au bătut capul cu absurdităţi, contradicţii şi dublări care apar în textul biblic - discrepanţe din care vom da mai jos câteva exemple:

Astfel, există în Biblie două relatări ale Creaţiei (Facerea 1:1-2, 3 şi Facerea 2:4 şi urm.).

în prima dintre cele două relatări biblice ale Creaţiei Dumnezeu l-a creat pe om la urmă, în cea de-a doua, în schimb, la început (adică înaintea tuturor celorlalte creaturi).

O dată Dumnezeu l-a creat pe om de la bun început „ca bărbat şi femeie", apoi, însă, a fost făcut la început bărbatul singur, din „ţărână din pământ", iar femeia a fost „construită" abia după aceea dintr-o coastă a bărbatului.

A doua povestire a Creaţiei conţine amănunte pe care prima nu le menţionează.

Cele două relatări se deosebesc şi din punctul de vedere al formei literare. Prima este ca un imn, ca o litanie, a doua mai degrabă ca o simplă naraţiune.

Până acum a fost vorba numai de dublări. Numele socrului lui Moise apare chiar în trei variante: o dată ca Ietro (Ieşirea 3:1; 4:18; 18:1-12), o dată ca Raguel sau Reuel (Ieşirea 2:18) şi, în fine, Hobab cheneul sau Hobab (Judecători 1:16 şi 4:11)[1]. Apoi mai sunt şi fragmente care te fac să te întrebi ce sens au, spre exemplu:

Cum a fost cu acel „întuneric în pământul Egiptului, încât să-l pipăi cu mâna", care i-a afectat numai pe egipteni, nu şi pe israeliţii robi în Egipt (Ieşirea 10:21 şi urm.)?

Cum a putut să-şi descrie Moise propria moarte (Deuteronomul 34)? Sau, altfel spus: pot, oare, primele cinci Cărţi ale Bibliei să fie într-adevăr ale lui Moise, dacă în ele este vorba despre moartea lui Moise?

Acestea sunt doar câteva exemple ale unor neconcordanţe biblice. Astfel de "aberaţii" şi altele au ridicat întrebări şi i-au determinat pe savanţi să cerceteze mereu Biblia, să o investigheze şi să o reinterpreteze. De generaţii Biblia se află sub microscopul criticii şi se poate lăuda cu faptul că nu este doar una dintre cele mai răspândite şi mai cumpărate opere ale literaturii universale, ci şi de departe cea mai cercetată cu mijloace ştiinţifice. Ştim de multă vreme că ea conţine elemente ale celor mai diferite genuri literare - de la broşura edificatoare la romanul poliţist, de la predică la textul legislativ, de la imnul liturgic până la cântecul de dragoste, de la lucrarea istorică la nuvelă; nu lipsesc nici legendele, anecdotele şi poveştile populare. Găsim în această culegere numită „Biblie" o „literatură naţională" completă. Ştim, prin urmare, şi că istoricii şi arheologii acordă de la bun început unora dintre Cărţile biblice mai multă greutate istorică decât altora,

[1] în Biblia ortodoxă, în Judecători 4:11 Hobab este numit „rudenia lui Moise", nu „socrul" (n. tr.)

care trebuie considerate mai degrabă „literare". Pe scurt: ştim că Biblia nu este nicidecum un tot unitar, iar într-o oarecare măsură îi cunoaştem „suturile".

într-adevăr, a durat mai multe secole până când scrierile care au alcătuit culegerea numită "Biblie" să fie adunate şi codificate, adică fixate în scris. Poate că aşa-numita „Cântare a lui Mariam" (Ieşirea 15:21) este realmente o bucăţică de tradiţie autentică, nealterată, din Epoca Târzie a Bronzului (secolul XIII î.Hr.), în timp ce scrierea biblică probabil cea mai nouă (aşa-numita "A Doua Epistolă a lui Petru") probabil că a luat naştere abia în al doilea sfert al secolului al II-lea d.Hr. Cea mai mare parte a scrierilor biblice, însă, s-au închegat în opera numită „Biblie" probabil între secolele VI şi I î.Hr. d.Hr. - la începutul acestui interval de timp s-au adăugat, pentru unele Cărţi şi surse, câteva secole, iar la sfârşit, pentru câteva Cărţi ale Noului Testament, câteva decenii.

Dar oricât de multe se ştiu astăzi despre Biblie, încă nu se ştie nici pe departe totul. întrebările nu se mai termină. Dimpotrivă: fiecare nouă descoperire ridică noi probleme. Iar noile descoperiri nu lipsesc - nici (şi mai ales) cele arheologice. Tocmai pe scena principală a evenimentelor biblice - în vechiul şi actualul Israel - s-a declanşat un adevărat boom arheologic. Rezultatele cercetărilor arheologice se bucură acolo de o publicitate de care probabil la noi nu se vor bucura niciodată. Nu este de mirare - doar arheologia este pentru israelienii de azi „o strângere de mână cu trecutul", descoperirile arheologice sunt numite „salutări de la strămoşi"! Este o parte a căutării identităţii colective ceea ce se documentează aici, căutarea a ceea ce îi leagă pe cei veniţi în Israel din toate ţările Domnului - ortodocşi şi liberali. însă fiecare dintre „saluturile de la strămoşi", fiecare dintre nenumăratele „strângeri de mână cu trecutul" este mai mult sau mai puţin şi o contribuţie la cercetarea biblică şi fiecare dintre aceste contribuţii nu ajută doar să se rezolve probleme, ci, în acelaşi timp, pune pe tapet noi probleme. în cercetarea legată de Biblie lucrurile nu stau altfel decât în alte ramuri ştiinţifice. Acesta este şi motivul pentru care o carte ca aceasta a avut nevoie, după două decenii, de o prelucrare.

Ca exemplu să menţionăm încă o dată tăbliţele din lut descoperite la Nuzi (Jorgan Tepe). Acestea au adus informaţii frapante referitoare la obiceiurile juridice ale patriarhilor, însă în acelaşi timp au pus sub semnul întrebării începutul perioadei patriarhilor, considerat valabil până acum.

însă, în faţa acestui ocean de semne de întrebare şi de corespondenţe, se mai poate pune problema dacă Biblia „are sau nu dreptate"? Desigur - „a avea dreptate" se poate referi la diferite planuri. Avem planul credinţei, al convingerii religioase şi al considerării subiective a lucrurilor ca fiind adevărate. Acest plan rămâne aici complet neatins, fiindcă tot ceea ce este al credinţei trebuie să rămână al credinţei. Ca document al credinţei Biblia nu poate fi nici demonstrată, nici în mod constrângător contestată, deoarece credinţa începe acolo unde ştiinţa şi demonstraţiile îşi ating limitele. Dovezile, aşa cum le căutăm noi, pot fi aduse la rigoare în sprijinul sau împotriva ideii de „a avea dreptate" doar pentru Biblia ca sursă istorică.

Aici trebuie să luăm atitudine împotriva unui obicei prost al zilelor noastre: în ultima vreme s-a încetăţenit pentru Biblie expresia cam dispreţuitoare „mai puţin decât o carte de istorie". Chiar şi autori cât se poate de respectabili din zilele noastre şi-au însuşit acest obicei urât. Ei uită că Biblia însăşi vrea să fie înţeleasă ca o descriere istorică. Acest lucru este valabil cel puţin pentru pasaje cuprinzătoare ale textelor ei, şi ar fi stupid să le criticăm pentru că autorii lor nu respectau încă standardele lucrărilor istorice de astăzi (care nici ele, la rândul lor, nu sunt valabile pentru veşnicie). Să nu uităm: Biblia ne vorbeşte de la o depărtare istorică! Depărtarea istorică, însă, este o forţă. Are legătură cu „starea" omului, cu dispoziţia, cu curentele vremii care îşi exercită efectul asupra lui, cu influenţele mediului ambiant la care este expus, cu spiritul vremii care lucrează asupra lui, cu modele cărora le este supus. Doar în lumina (sau în penumbra) celor spuse mai sus ne percepem mediul ambiant, abia acestea toate decid ce poate pătrunde în sfera experienţelor noastre, devenindu-ne astfel accesibil prin cunoaştere!

Cu alte cuvinte: nu avem voie să culcăm Biblia în patul lui Procust al cerinţelor noastre legate de „adevărul istoric" şi de obiectivitatea ştiinţifică - şi acestea, la rândul lor, destul de problematice -, dacă nu vrem să o supunem cu forţa. Ea este (sau, mai degrabă, a fost) o lucrare istorică, însă nu aşa cum înţelegem noi. Este povestea unui popor şi a Dumnezeului său, despre a cărui domnie adepţii săi au aflat din această istorie, care nici nu vrea să fie un protocol neutru, fără greş al evenimentelor descrise - pentru aceasta este mult prea angajată, mult prea ancorată în timpul ei, a cărui limbă o vorbeşte. în fine, nu trebuie uitat nici acest lucru: Biblia se foloseşte de mijloace de reprezentare care nicidecum nu sunt întotdeauna şi ale noastre. Şi limbajul Bibliei este, firește, o abstractizare până la urmă, însă este, totuşi, mult mai expresiv decât al nostru. Ceea ce noi încercăm să reducem la o scurtă formulă conceptuală Biblia transformă în poveste, iar imaginile sunt adesea adevărate „rebusuri", a căror ambiguitate nu rareori este intenţionată.

Astfel, scena în care Dumnezeu îi cere lui Avraam jertfirea lui Isaac, pe care apoi o împiedică în ultimul minut (Facerea 22:1-13) poate avea trei interpretări:

A - Este expresia unui ritual străvechi de iniţiere, un fel de „botez cu sânge". Numai cine se supune pe de-a-ntregul şi necondiţionat Dumnezeului său devine membru deplin al comunităţii.

B - Pasajul este - într-o oarecare măsură „în formă de rebus" - o respingere a practicii jertfirii oamenilor, în special a băieţilor, răspândită în Vechiul Orientul antic.

C - Este o probă a credinţei lui Avraam. Autorul respectivului capitol al Bibliei ne sugerează el însuşi această interpretare, atunci când spune la început: „Dumnezeu a pus la încercare pe Avraam."

Noi, care nu mai avem nici timp, nici răbdare, trăim o senzaţie extremă de disconfort atunci când suntem puşi în faţa sarcinii de a decoda asemenea „rebusuri".

Pentru a pătrunde în universul ideatic al autorilor Bibliei, trebuie să întoarcem roata istoriei înapoi până în punctul în care începe codificarea - fixarea în scris - a tradiţiei orale şi scrise a Israelului antic, constituită din bucăţi separate, şi astfel dezvoltarea acestei structuri complexe care este Biblia.

Dar are ea - Biblia - până la urmă dreptate? Cu siguranţă se poate răspunde afirmativ la această întrebare atunci când ea se referă la acele pasaje care au fost confirmate fără echivoc de surse extrabiblice independente şi la rândul lor credibile sau de descoperiri arheologice. însă ea poate pretinde şi dreptul la altă formă de „a avea dreptate", în măsura în care ne aduce mai aproape timpul ei, împreună cu oamenii acestuia, cu gândirea şi atitudinile lor, astfel încât să învăţăm să-i înţelegem mai bine predicile, parabolele, alegoriile, viziunile, simbolurile, imaginile şi aluziile. Poate că atunci vom fi capabili într-o zi să spunem, şi în cazul unor pasaje care astăzi ni se par enigmatice şi neclare: „Şi totuşi Biblia are dreptate" - privind cu ochii timpului ei!

ORIGINILE BIBLIEI - TABEL CRONOLOGIC
(după Claus Westermann: Abriss der Bibelkunde, pag. 266 şi urm.)

Epoca:	Perioada:	Pasaj biblic:
Ocuparea teritoriului	sec. XIII î.Hr.	Cântarea lui Mariam (Ieşirea 15, 21)
Judecători	c. sec. XI-XII î.Hr.	Cartea Legământului (Ieşirea 20, 22) până la Exod
David	c. 1 000 î.Hr.	începutul scrierii psalmilor. Povestea Chivotului Legământului (Facerea *4-6;* Ieşirea 6)
Perioada regilor (Solomon şi, mai târziu, cele două regate)	sec. X până în 722/721 î.Hr.	Au luat naştere scrierile iahvistă şi elohistă[1]
Iezechia din Iuda	727 (721) până în 698 (693) î.Hr.	Aşa-num. "Protoisaia" (= Isaia 1-39). Miheia.
aşa-num. „Reformă Deuteronomică" (621 î.Hr.)	Regele Iosia al Iudei (639/638 până în 609 î.Hr.)	„Deuteronomul" (a Cincea Carte a lui Moise). Avacum, Naum, Sofonie
Primul exil	597 î.Hr.	Ieremia'(sulul originar). O mică parte din Cartea lui Iezechiel.

Epoca	Perioada	Pasaj biblic
"Exilul babilonian"	586-539/8 î.Hr.	Plângerile, aşa-num. "Deuteroisaia" O Isaia 40-55), aşa-num. „istoriografie deuteronomică" (nota 3) (Iosua, Judecători, Samuel, Regi), aşa-num. „scriere preoţească"
Restauraţia până la sfinţirea celui de-al „Doilea Templu"	539/8-515 î.Hr.	Aşa-num. „Tritoisaia" (= Isaia 56-66), Agheu, Zaharia cap. 1-8
Perioada perşilor	539/8 î.Hr. până la Alexandru cel Mare (rege: 336 - 323 î.Hr.)	460 Maleahi, în jurul lui 450 Ezdra şi Neemia (Neemia a fost guvernator sub Artaxerxe I [465-424 î.Hr.]). între 400 şi 200 î.Hr.: Iona, poate în sec. IV î.Hr.: Iov . Sec. IV şi III î.Hr.: Ioil şi aşa-num. "istoriografie cronistică"
Elenismul	de la Alexandru cel Mare până la încorporarea Egiptului prin Roma (30 î.Hr.)	în jurul lui 332: Zaharia cap. 9-14. Sec. III: Pildele şi Cântarea Cântărilor. Pe la 250: Ecleziastul, începutul Septuagintei (între 285 şi 246 î.Hr.).
Macabeii	167/166 î.Hr. până la intervenţia lui Pompei (63 î.Hr.), respectiv până la Irod cel Mare (37-4 î.Hr.)	între 170 şi 160 î.Hr.: Cartea Esterei, Cartea lui Daniel. (Poate între 166 şi 160 î.Hr.: Prima canonizare a Bibliei [sub Iuda Macabeul]?) Textele de la Qumran
Perioada romanilor	începând cu 6 d.Hr. (66 d.Hr.: revoltă; 70 d.Hr. distrugerea templului lui Irod; 73 d.Hr.: căderea Masadei	Mijlocul sec. I d.Hr.: literatură epistolară noutestamentară. în jurul lui 70 d.Hr.: Evanghelia după Marcu. între 75 şi c. 95 d.Hr.: Matei şi Luca. Probabil după 90: Apocalipsa lui Ioan. Sfârşitul sec. I: Faptele Sfinţilor Apostoli şi Evanghelia după Ioan. De asemenea, stabilirea canonului biblic ebraic de la Jabne (Jamnia). Alte scrieri epistolare neotestamentare. La mijlocul sec. 2 d.Hr.: a doua Epistolă a lui Petru.

Sursele celor cinci Cărţi ale Bibliei atribuite lui Moise (aşa-numitul Pentateuh"). Sursa „iahvistă" foloseşte numele lui Dumnezeu Iahve, cea ‚elohistă" în schimb numele generic Elohim pentru "Dumnezeu". Scrierea

iahvistă a luat naştere probabil în secolele X-IX î.Hr. în regatul sudic Iuda, cea elohistă probabil în secolul VIII în regatul nordic Israel. Ambele scrieri au fost contopite mai întâi una cu cealaltă, iar apoi cu „A doua lege" (Deuteronomul [secolul VII î.Hr.]) şi cu „scrierea preoţească" (secolul VI [perioada exilului] sau abia secolul V î.Hr.) în aşa-numitele „Cinci Cărţi ale lui Moise").

Se vorbeşte despre o „Reformă Deuteronomică" deoarece această reformă, înfăptuită în 621 î.Hr. de regele Iosia al Iudei (639/8-609 î.Hr.) încearcă să pună în aplicare normele codificate abia cu puţin timp în urmă (622 î.Hr.) ale „Legii a Doua" (Deuteronomium [aşa-numita a Cincea Carte a lui Moise]), căreia s-a încercat să i se dea greutate prin aceea că a fost declarată cuvântarea lui Moise după sfârşirea celor patruzeci de ani în pustie.

Prin „istoriografie deuteronomică" se înţelege culegerea câtorva scrieri biblice (Iosua, Judecători, Samuel, Regi), deoarece aceasta, care a luat naştere probabil în secolul VI î.Hr., a fost redactată în spiritul „Legii a Doua" (Deuteronomium [aşa-numita a Cincea Carte a lui Moise]), codificată în secolul VII (622 î.Hr.) şi în spiritul „Reformei Deuteronomice" a regelui Iosia (621 î.Hr.). Aceasta are însă doar în planul conţinutului o legătură cu „Deuteronomul", însă nicidecum o legătură temporală, deoarece ea la rândul ei a luat naştere, după cum am menţionat, probabil abia în secolul al Vl-lea î.Hr., dacă nu mai târziu.

Bibliografie

Abel, F.-M.: Géographie de la Palestine I (1933), II (1938), Histoire de la Palestine depuis la conquête d'Alexandre jusqu'à l'invasion Arabe I/II (1952).

Adams, J. M. K.: Ancient Records and the Bible (1946).

Albright, W. F.: Archaeology and the Religion of Israel (1953), Die Bibel im Licht der Altertumsforschung (1957). Exploring Sinai with the University of California (1948), Archaeology of Palestine (1954), Von der Steinzeit zum Christentum (1949).

Alt, A.: Die Herkunft der Hyksos in neuer Sicht (1954), Kleine Schriften zur Geschichte des Volkes Israel I/II (1953)

Andrae, W.: Das wiedererstandene Assur (1938).

Augstein, R.: Jesus Menschensohn (1972).

Avigad, N.: Bullae and seals from a post-exilic Judean archive (1976).

Bailey, A. E.: Daily Life in Bible Times (1943).

Barrois, A. G.: Manuel d'archéologie biblique I/II (1939/53).

Bauer, H.: Die alphabetischen Keilschrifttexte von Ras-Schamra (1936).

Begrich, J.: Die Chronologie der Könige von Israel und Juda (1929).

Ben-Chorin, Sch.: Bruder Jesus. Der Nazarener in jüdischer Sicht (1970).

Benzinger, I.: Hebräische Archäologie (1927).

Biblisches Nachschlagwerk, Stuttgarter (1955).

Bittel, K.: Die Ruinen von Bogazköy (1937).

Bittel, K. und R. Neumann: Bogazköy (1938).

Bodenheimer, Fr. S. und O. Theodor: Ergebnisse der Sinai-Expedition 1927 (1929).

Boschke, F. L.: Die Schöpfung ist noch nicht zu Ende (Econ, 1962).

Bossert, H. Th.: Altanatolien (1941).

Breasted, J. H.: The Dawn of Conscience (1933), Ancient Records of Egipt I-V (1906/07), Geschichte Ägyptens (1936).

Budge, W. E. A.: The Babylonian Story of the Deluge and the Epos of Gilgamesh (1920).

Burrows, M.: What mean these Stones? (1941)

Caiger, S. L.: Bible and Spade (1936).

Canyon, Fr.: Bible and Archaeology (1955).

Carleton, P.: Buried Empires (1939).

Chase, M. E.: Die Bibel und der Mensch von heute (1951).

Clay, A. T.: Business Documents of Murashu Sons (1898).

Clemen, C.: Die phönikische Religion nach Philo von Byblos (1939).

Clermont-Ganneau, C. S.: La Stèle de Mésa (1887).

Collart: Philippes ville de Macedoine.

Conteneau, G.: La civilisation phénicienne (1949), La vie quotidienne à Babylone

et en Assyrie (1953), Les civilisations anciennes du Proche Orient (1945), Manuel d'Archéologie orientale I-IV (1927/47).

Cornfeld, G. und G. J. Botterweck: Die Bibel und ihre Welt. (1969).

McCown, C. C.: The Ladder of Progress in Palestine (1943), a. o. Tell en-Nasbeh (1947), I/II

Craveri, M.: Das Leben des Jesus von Nazareth (1970).

Crowfoot, J. W., a. o.: The Buildings at Samaria (1942).

Dalman, G.: Heilige Stätten und Wege (1935), Licht vom Osten (1923), Arbeit und Sitte in Palästina I-VII (1928/42)

Dalmas, G.: Die talmud. Texte über Jesu (1900).

Davis, J. D.: Dictionary of the Bible (1953).

Davis, J. D. und H. S. Gehman: The Westminster Dictionary of the Bible (1944).

Delitzsch, Fr.: Babel und Bibel (1903).

Deschner, K.: Jesusbilder in theologischer Sicht (1966).

Dobschiitz, E. v.: Die Bibel im Leben der Völker (1954).

Doughherty, R. P.: Nabonitus and Belshazzar (1929).

Duncan, G.: Digging up Biblical History I/II (1931).

Dussaud, R.: Les Découvertes de Ras Shamra et 1' Ancien Testament (1941).

Eberling, E. und B. Meissner: Reallexikon der Assyriologie I/II (1932/38).

Eberhard, E. G.: Bible-Thesaurus (1953).

Eisfeldt, O.: Philister und Phönizier, Der Alte Orient (1930), Baal Zaphon, Zeus Kasios und der Durchzug der Israeliten durch 's Meer (1932). Handbuch zum Alten Testament (1935).

Ellermeier, F.: Prophetie in Mari und Israel (1968).

Elliger, K.: Ein Zeugnis der jüdischen Gemeinde im Alexanderjahr 332 v.Chr., in: ZAW 62 = N.F. 21 (1949/50), 63 ff. Kleine Propheten (1975).

Ephesus, Forschungen in Veröffentl. v. Österr. Archäolog. Inst. (1937).

Eusebius, Historia ecclesiastica, hrsg. v. E. Schwarz (1914), Das Leben Constantins.

Finegan, J.: Light from the Ancient Past (1954).

Frayzel, S.: A History of the Jews (1952).

Fritz, V.: Israel in der Wüste (1970).

Gadd, E.: The Fall of Niniveh (1923).

Galling, K.: Biblisches Reallexikon (1937), Textbuch zur Geschichte Israels (1950).

Gardiner, A. H. und E. Peet: The Inscriptions of Sinai (1952).

Garis-Davies, N. de: The Tomb of Rekh-mi-re at Thebes (1943).

Garlake, P. S.: Simbabwe, Goldland der Bibel oder Symbol afrikanischer Freiheit? (1975).

Garstang, J. B. E.: The Story of Jericho (1940)
Gerke, S.: Die christl. Sarkophage d. vorkonstantin. Zeit (1940).
Gese, H. u. a.: Die Religion Altsyriens (1970).
Glueck, N.: The Other Side of the Jordan (1940), The River Jordan (1946).
Goldschmidt, L.: Der Babylonische Talmud (1935).
Gordon, C. H.: The Living Past (1941), Ugaritic Literature (1949).
Götze, A.: Hethiter, Churitter u. Assyrer (1936).
Gressmann, H.: Die älteste Geschichtsschreibung und Prophetie Israels (1921), Altorientalische Texte und Bilder zum Alten Testament (1927).
Gunkel, H., W. Stark u. a.: Die Schriften des Alten Testaments in Auswahl I-VII (1921/25).
Guthe, H.: Bibelatlas (1926), Palästina, Monographien zur Erdkunde 21 (1927).

Haag, H.: Bibellexikon (1968).
Haas, N.: Skeletal Remains from Givcat ha-Mivtar (1970).
Harper: Bible Dictionary (1952).
Heid, A.: The Gilgamesh-Epos and the Old Testament (1953).
Hengel, M.: Mors turpissima crucis. Die Kreuzigung in der antiken Welt und die „Torheit" des „Wortes vom Kreuz" (1976).
Herodot: mai multe traduceri germane; printre altele Stuttgart, Kröners Taschenausg. Bd. 224.
Herrmann, S.: Israels Aufenthalt in Ägypten (1970).
Hogarth, D. G.: Excavations in Ephesus (1908).
Honor, L. L.: Sennacherib's Invasion of Palestine (1926).

International Standard Encyclopaedia (1952).

Jannsen, E.: Juda in der Exilzeit (1956).
Jansen, H. L.: Die Politik Antiochus' IV. (1943).
Jirku, A.: Die ägypt. Listen palästinens. und syr. Ortsnamen (1937).
Josephus, Flavius: Altertümer, Jüdischer Krieg.
Junge, P. J.: Dareios I., König der Perser (1944).

Kaiser, O.: Altes Testament. Vorexilische Literatur (1973), Einleitung in das Alte Testament (1975), Der Prophet Jesaja (1977), Israel und Ägypten (1963), Zwischen den Fronten (1972).
Kapelrud, A. S.: The Ras Shamra Discoveries and the Old Testament (1965).
Kaufmann, C. M.: Handbuch der christl. Archäologie I-III (1922).
Kenyon, K. M.: Jerusalem - die heilige Stadt von David bis zu den Kreuzzügen. Ausgrabungen 1961-1967 (1968), Archaeology in the Holy Land (1970), Royal Cities of the Old Testament (1971), Digging up Jerusalem (1974).
Klausner, J.: Jesus von Nazareth (1950), Von Jesus zu Paulus (1950).
Knopf, Lietzmann, Weinel: Einführung in das Neue Testament (1949).

Knudtzon, J. A.: Die El-Amarna-Tafeln I/II (1908/15).
Koeppel, P. R.: Palästina (1930).
Kohl und Watzinger: Antike Synagogen in Galiläa (1916).
Koldewey, R.: Das wiedererstehende Babylon (1925).
Kraeling, E. G.: Gerasa, City of the Decapolis (1938).
Kugler-Schaumberger: Sternkunde und Sterndienst in Babel (1935).

Laible, H.: Jesus Christus im Talmud (1900).
Landay, J. M.: Schweigende Städte - heilige Steine, Archäologische Entdeckungen im Land der Bibel (1973).
Layard, A.: Discoveries in the Ruins of Niniveh and Babylon (1853).
Lefèbre, G.: Romans et Contes Egyptiens de l'Epoque Pharaonique (1949).
Lentzen, H. J.: Die Entwicklung der Ziggurat (1942).
Lepsius, C. R.: Königsbuch der alten Ägypter (1858), Denkmäler aus Ägypten und Äthiopien (1849/56).
Lietzmann, H.: Petrus und Paulus in Rom (1927).
Loud, G.: Meggido Ivories (1939), Meggido II (1948).

Macalister, R. A. S.: Gezer I-III (1912), The Excavations of Gezer (1912), A Century of Excavations in Palestine (1925).
Mari, Archives royales de, hrsg. Musée du Louvre I-V.
Meyer, Ed.: Der Papyrusfund von Elephantine (1912), Geschichte des Altertums I-III (1925/37).
Miller, M. S. und J. L.:Encyclopedia of Bible Life (1944).
Moldenke, H. N. und A. L.: Plants of the Bible (1952).
Montet, P.: Les nouvelles fouilles de Tanis (1929/32,1933), Avaris, Pi-Ramsès, Tanis (Syria XVII 1936), Tanis (1942).
Moret, A.: The Nile and Egyptian Civilisation (1927).
Morton, H. V.: Through Lands of the Bible (1954), In the Steps of the Master (1953).
Moscati, S.: Geschichte und Kultur der semitischen Völker (1953).
Mowinckel, S.: Studien zum Buche Ezra-Nehemia I (1964).

Negev, A.: Archäologisches Lexikon zur Bibel (1972).
Newberry, P. E.: Beni Hasan I (1893).
Noth, M.: Die Welt des Alten Testaments (1953), Geschichte Israels (1954).

Origenes: Contra Celsum I, 32.
Orlinski, H. N.: Ancient Israel (1954).
Otto, E.: Ägypten (1953).
Otto, W.: Handbuch der Altertumswissenschaft (1928).

Parrot, A.: Mari une ville perdue (1936), Archéologie mésopotamienne, Les Etapes I (1946), Entdeckung begrabener Welten (1954), Studia Mariana (1950),

Sintflut und Arche Noah (1955).

Petrie, FL: Researches in Sinai (1906).

Pfeiffer, R. H.: History of New Testament Times (1949), Introduction to the Old Testament (1948).

Pingré, M.: Cométographie I (1783).

Plutarch: Das Leben Alexanders.

Post, G. E.: Flora of Syria, Palestine and Sinai (1933).

Pottier, E.: Musée du Louvre, Catalogue des Antiquités Assyriennes No 165.

Prause, G.: Herodes der Große, König der Juden (1977).

Pritchard, J. B.: Ancient Near Eastern Texts relating to the Old Testament (1950), The Near East in Pictures (1954), Solomon and Sheba (1974).

Ramsay, W. M.: The Cities of St. Paul (1900).

Redford, D. B.: A Study of the Biblical Story of Joseph (1970).

Rehork, J.: Archäologie und biblisches Leben (1972).

Reisner, Th. H. und W. O. E. Oesterley: Excavations at Samaria I/II (1924).

Ricciotti, G.: Storia d 'Israele I/II (1949).

Riemschneider, M.: Die Welt der Hethiter (1954).

Rothenberg, B.: Timna - das Tal der biblischen Kupferminen (1973).

Rowe, A.: The Topography and the History of Beth-Shean (1930), The Four Canaanite Temples of Beth-Shean I (1940).

Rowley, H. H.: The Re-discovery of the Old Testament (1945), The Old Testament and Modern Study (1952), From Joseph to Josua (1948).

Schaeffer, C. F. A.: The Cuneiform Texts of Ras Shamra-Ugarit (1939), Ugaritica I/II (1939/49).

Scharff, A.: Handbuch der Archäologie I (1939).

Scharff, A. und A. Moortgat: Ägypten und Vorderasien im Altertum (1950).

Schmidt, E. F.: The Treasury of Persepolis and other Discoveries in the Homeland of the Achaemenians (1939).

Schmidt, W. H.: Königtum Gottes in Ugarit und Israel (1966).

Schnabel, P.: Berossos u. d. babylon.-hellenist. Literatur (1923).

Schott, A.: Das Gilgamesch-Epos (1934).

Sellin, E.: Wie wurde Sichern israelitische Stadt? (1923), Geschichte des israel.-jüd. Volkes I/II (1924/32).

Sethe, K.: Die Ächtungstexte feindl. Fürsten, Völker und Dinge auf altägypt. Tongefäßscherben d. Mittl. Reiches (APAW 1926, Nr. 5), Zur Geschichte der Einbalsamierung b. d. alten Ägypten (1934).

Simons, J.: Opgravingen in Palästina (1935).

Soden, W. v.: Leistung und Grenze sumerischer u. babylon. Wissenschaft, Welt als Geschichte II (1936), Das altbabylon. Briefarchiv v. Mari, Die Welt des Orients (1948).

Speiser, E. A.: Introduction to Hurrian (1941).

Starkey, J. L.: Excavations at Tell ed-Duweir 1933/34 (1934).

Starr, R. F. S.: Nuzi, Report on the Excavations at Jorgan Tepe near Kirkuk I/II (1937/39), Nuzi I (1939).

Steindorf, G. K. C. Seele: When Egypt ruled in East (1942).

Strabo: Geographie.

Sukenik, E. L.: Ancient Synagoges in Palestine and Greece (1934), a. o. The Third Wall of Jerusalem (1930).

Svensk Biblisk Uppslagsverk (hrsg. I. Engnell u. A. Friedrichsen, 1948).

Thompson, Th. L.: The Historicity of the Patriarchal Narratives. The Quest for the Historical Abraham (1974).

Torczyner, H.: Lakish I, The Lakish Letters (1938).

Tzaferis, V.: Jewish Tombs at and near Giv'a ha-Mivtar (1970).

Vaux, R. de: Histoire ancienne d'Israël (1971).

Vinent, L. H.: Canaan d'après l'exploration récente (1914). Jericho et sa chronologie (1935), L'Archeologie et la Bible (1945).

Watzinger, C.: Denkmäler Palästinas I/II (1933/35).

Weimar, P. und Zenger, E.: Exodus, Geschichten und Geschichte der Befreiung Israels (1975).

Weißbach, F. H.: Die Keilschriften der Achämeniden (1911).

Wolff, H. W.: Eine Handbreit Erde (1955).

Wood, J. T.: Modern Discoveries on the Site of Ancient Ephesus (1890).

Wooley, C. L.: Abraham, Recent Discoveries and Hebrew Origins (1936), Ur Excavations V The Ziggurat and its Surroundings (1939), Ur of the Chaldees (1954).

Wreszinski: Atlas zur ägyptischen Kulturgeschichte I-III (1923/40).

Wright, G. E.: Biblische Archäologie (1958).

Wright, S. E., Fl. V. Filson: The Westminster Historical Atlas to the Bible (1953).

Würthwein, E.: Die Königsbücher (1976).

Yadin, Yigael: Masada. Der letzte Kampf... (1976). Hazor (1976).

Reviste: Annual of American Schools of Oriental Research (AASOR), Der Alte Orient (AO), American Journal of Archaeology (AJA), Biblical Archaeologist (BA), Bulletin of the American Schools of Oriental Research (BASOR), Beiträge zur Wissenschaft vom Alten und Neuen Testament (BWANT), Illustrated London News, Israel Exploration Journal, Journal of the Society of Oriental Research (JSOR), Picture Post (London), Zeitschrift des Deutschen Palästinavereins (ZDPV), Revue Biblique (RB), Syria, Zeitschrift für alttestamentl. Wissen (ZAW).

Index

Aaron 115
Abdi-Heba 132, 133
Abimelec 155
Abisai 71, 72
Abner 165, 175
Abu Simbel 100
Abydos 62
Adad 41, 263
Adam, cetatea 145
Adama 82
Aden 196
Adhanat196
Aelia Capitolina 338
Agamemnon 143
Agar 57, 349
Aglun 140
agora 329
Agrippa 326
Ahab 193, 204, 210-216, 224
Ahaia 330
Aharoni, Yohanan 193, 219, 344
Ahemenizi 270, 276
Ahile 143
Ahilud 189
Ahmosis 108
Ain el-Qudeirât 130
Akkad 16, 17, 36, 108, 271, 305
akkadiană, limba 17, 36, 132
alabastru 203
Albright, William F. 30,107,155,165, 169, 185, 198, 288, 342
Alep 15, 45, 46, 101, 210
Alexandra 300
Alexandria 281-283, 293, 311-315, 322
Alexandru cel Mare 276, 280, 327, 357
alfabet 60, 120, 121, 179, 188
Allenby, generalul 164, 167-168, **188**
aloe 198, 202, 203, 323
amaleciţi 119, 131
Amasis 108
Amenemopeh 127
Amenophis al IlI-lea 127
Amman 140, 142, 341
Ammon 135, 182, 255
Amon 209, 214, 231
Amon, templul lui 104, 160, 173, **186**
amoriţi 17, 53, 66, 131, 139, 155
Amos 137, 165, 218-220, 344
Anchesenamon 99, 102
Andrei, apostolul 310
Ankara 43, 97, 98
Anna 313
Antiliban 99, 174, 224
Antioh al IlI-lea 284
Antioh al IV-lea Epifan 284, 286, 288
Antioh al V-lea Eupator 287, 288
Antiohia 282, 284, 287, 319, 326
Antipater 303, 304
Antonia 313, 315, 334, 336
Anubis 83
Apollo 250, 329
Apollo, templul lui 250, 329

apostoli 293, 325, 346
Apries 255, 257, 266
Aqaba 174, 181, 183
Araba 78-79, 81, 174, 182-184, 191
Arabia de Sud 19, 174, 192, 195, 198-202
Arad 153
Aram 55
aramei 174, 208, 211, 212, 219, 221
Ararat 39, 43-47
Arhelau 303-305
arheologi irakieni 96
Arhidaios, Filip 282
Aristobul 303, 309
Armenia 44-45, 97, 246
Arnon 119, 139, 150, 214, 308
Artaxerxe I 276, 357
Artemis 292, 325, 327, 328
Arundell, Francis V. J. 326
asirieni 23, 42, 49, 55, 61, 174, 193, 207, 219, 224, 228, 235-237, 246, 267, 271
Asitawanda 191
Assuan 278
Assur 10, 16, 19, 91, 97, 210, 224, 226, 230, 233, 248, 249
Assurbanipal 10, 22, 39, 51, 86, 91, 210, 221, 227, 246-249, 267
Assurnasirpal 210
Astarte 169, 170, 241, 243, 244
Astiage 269, 270
astrologie 17, 267, 299
astrologie, şcoală de 297
Aşarhaddon 201
Aşcalon 67, 68, 119, 133, 149, 164, 192, 231, 235, 248, 277
Aşdod 22, 119, 164, 192, 230, 231
Aşera 241
Atena 279, 292, 293, 319, 325, 328
Atena, bufniţa 273, 278
Athenodoros 325
Augustus 75,195, 294, 301, 304, 305, 325, 326, 329
Avaris 85, 94, 95, 97, 104
Avraam 10, 17, 29-31, 55-69, 72-74, 80-82, 96, 98, 101, 155, 264, 349, 355
Awwam, templul 191, 197, 200

Baal 9, 136, 138, 141, 179, 211, 216, 242-245, 249
Baalath 120
Baal-Hanan 178, 179
Baal-Ţefon 110
Baana 189
Babei 10
Babei, turnul 10, 253
babil 253
Babilon 16,17, 20, 24, 29, 37, 44, 50-52, 59, 86, 97, 165, 174, 183, 188, 207, 246, 248-251, 255, 262-265, 270-272, 304
Bachides 289
Baeşa 208
Bagdad 20, 24, 25, 33, 37, 262
Bahr Yusuf vezi Canalul lui Iosif 82, 83, 87
Balac 141
Balih, râul 55, 58, 274
Banyas 75
Bar Kochba 339, 344
Barac 152, 156

Barbet, dr. 321, 324
Basra 20, 21, 37, 227
Bata 83
Bauer, H. 83
Beer-Çeba 19, 60, 80, 349-351
Beirut 49, 63, 304
Bela 74, 78
Ben Ha'galgol, Johanan 320, 321
Ben-Hadad 211
Beniamin 208
Beni-Hasan 59, 70, 71, 80, 103, 112, 171
Bera 74
Berossos 45
Besançon 322
Betel 67-69, 151, 311
Bethlehem 293, 300, 301
Bet-Horon 287
Bet-Sean 174, 188, 192
Bet-Tur 287-289
Bet-Zaharia 287, 288
Bileam 140
Bilha 57
Birsa 74
Bliss, Frederick 256
Boaz 183, 194
Bodenheimer, Friedrich Simon 114, 115
Bossart, H.Th. 191
Botta, Paul-Émile 9, 22, 225-227
Bouillon, Godcfroy de 190
Breasted, James Henry 90, 186
Breitenbach, decanul 114
Brutus 328
Bubastis 85
Byblos 18, 59-61, 63, 97, 120, 130, 160, 173, 210
Byssus 210

Caiafa 313, 319
caldei 246, 248, 251, 257, 264, 267, 270, 299
calendar atomic 341
Caligula 326
Callaway, J.A. 152
Cambise 270
Cambise al II-lea 275
Canalul de Suez 63, 111, 116
Capernaum 60, 309, 310, 339
Cartagina 266, 289
Carter, Howard 92
Cassius 328
cedru 61, 173, 202
census 294
Cezareea 292, 332
Champollion 22
Chatti 254
Chenoboskion 343
Chetura 108, 136
China 202, 296
chiparos 130
Chirbet et-tubeka 288
Chir-Hareset 213-215
Chiş 36, 37
Chişon 152, 157
Chivotul Legământului 126, 145, 166
Chrestus 319
Christiani 318
Cicero 316
Cilicia 160, 190
Cipru 16, 52, 160, 192, 241, 327

circumvallatio 335
Cirus 188, 269-273, 275, 276, 305
Claudiu 318, 319, 330
Clermont-Ganneau 214, 215
Codex Petropolitanus 345
Codex Sinaiticus 124, 345
Codex Vaticanus 345
Coloni 261, 274, 348
Columb 32
conductă de apă 230, 234
Constantin 123, 318
Constantinopole 216, 234, 322
Cook, S.A. 258
Coponius 55, 294
Corint 319, 325, 328-330, 332
Cresus 270
creştinism 32, 124, 167, 326, 328, 330, 343, 346, 347
Creta 15-17, 52, 61, 164-165
Crowfoot, J.W. 211, 220
cruciaţi 100, 203, 322
crurifragium 317, 321
Ctesias 282
cuneiforme 9, 16, 22-25, 40, 44, 49, 98, 108,120,132,157, 210, 217, 223, 227, 254, 297
cupru 17, 61,108,112,116,120,136, 139, 174, 180-184, 191, 193, 210, 244, 343, 350
Cyaxares 248-249

Dagon 169, 170, 242
Dalila 159, 166
Dalman, Gustaf 11, 140
Damasc 16, 48, 58, 192, 211, 218, 223
Daniel 263, 270, 271, 357
Darius I 276, 279
Darius III 279
David 185, 201, 207, 218, 219, 235, 256, 293, 356
dawidum 54, 56
Debir („Sfânta Sfintelor") 194
Debir, oraş 149, 150, 167, 202
Debora 154, 156, 187
Deir el-Bahri 95, 185, 186
Delfi 330
Delitzsch, Friedrich 11
Derbe 326
Deucalion 32
Dhorme, E. 242
diadohi 282, 283
Diana 327
Dibon 153, 192
Dio Cassius 344
dolmen 138-140
Dossin, Georges 52
Drumul Regilor 174, 192
Drumul Tămâii 192, 199
Dussaud, R. 241, 360

Ebal 67, 76, 135, 153, 311
Eben-Ezer 166
Ecbatana 270
eclipsă de lună 303
Ecron 165, 235, 248
Eden, Grădina 351
Edom 123, 138, 139, 174, 178, 182, 213, 214, 231, 255, 288
Efes 281, 325, 327, 328
Efraim 151, 154, 224, 349

Egipt 9, 15-19, 22, 25, 40, 54, 56, 58, 61-67, 71-73, 79-99, 104-112, 118, 125-127,130-135,144,149,151-163, 172-179, 190, 198, 224, 238, 257, 276, 305
Eglon 68, 150, 190, 192
Ehrenberg, G. 114
El-Amarna 132, 233
El-Damiyeh 145
El-Elion 245
Elena, Sf. 123
Elephantine
Elhanan 178, 179
Eliachim 250
Elim 112, 113, 119
Elisei 213, 216
El-Roi 245
El-Şadai
Emaus 287
Enlil 263
episkopos 346
Epoca Bronzului 143, 144, 153, 157
Epoca Pietrei 15, 21, 35, 146, 268
Erec 19, 37, 227
Eschil 282
esenieni 307, 343, 346, 347
Eskol, valea 131
Etam 110
Etbaal 211, 212
Etbaal 211, 212
Eţion-Gheber 60, 119, 130, 174, 180, 183-186, 188, 199, 350
Eufrat 9, 10, 15-17, 21, 25, 30, 34-36, 48-51, 58, 94, 171, 248
Euripide 282
Eusebiu 241, 344
Evenari, Michael 219
Exiguus, Dionysius 300
exil, babilonian 259, 260, 357
exodul din Egipt 54, 56, 73, 107, 118, 119, 135
Ezdra 10, 246, 273-276, 278, 357

Faptele Sfinţilor Apostoli 281, 291, 319, 326-328, 330
Fara vezi Şurupak 37
farisei 302, 303, 305, 314
Feiran 122, 123
Felix Arabia 195, 198
fenicieni 16, 62, 120, 141, 144, 185, 191, 201, 242
Fidias 282
Fiii luminii 347
Filadelful al Il-lea 283, 284
Filadelful al V-lea 284
fildeş 17, 61, 180,185, 202, 211, 212, 219, 328
Filipi 325, 328
filisteni 10, 60, 110, 118, 158, 164-169, 172-174, 280, 348, 350
Fisher, Clarence S. 169, 188, 211
Fitzgerald, G.M. 169
Florus 332
fragmentul Fuad 345
fragmentul Nash 345
Frigia 325

Gadatas 276
Galatia 325, 326
Galileea 76, 142, 156, 168, 223, 281, 292, 293, 307-311, 332, 348
Gallio 330

Gallus, Aelius 195
Gallus, C. Cestius 332
Gardiner, Sir Alan 120
Garizim 68, 76, 135, 153, 311, 350
Garlake, Peter S. 191
Garstang, John 147, 148, 150, 312
Gaza 60, 80,146,164,183, 192, 248, **280, 281**
Gerar 18
Ghedalia 258, 259
Ghenizaret 150, 152, 174, 274, 292
Ghetsimani 313
Ghezer 68, 149
Ghibeea 10, 167-169
Ghibeon 153, 171
Ghideon 187
Ghihon 176, 233-235, 277
Ghilead 192
Ghilgal 145, 151
Ghilgameş 17, 39-45, 227, 228
Gilbert, Vivian 167
Giulgiul din Torino 321-324
Givat Hamivtar 320
Glaser, dr. Eduard 196
Glueck, Nelson 108, 134, 181-184, 191
gnostici 343
Golgota 316
Goliat 159, 179, 256
Gomora 70, 74, 77, 79-82, 262, 351
Goşen 88, 89, 94, 105, 118, 133
Grădinile suspendate 253
greci 22, 30, 32, 54, 60, 61, 75, 120, 246, 253, 267- 268, 279-282, 285, 293, 295, 336
Haas, Nicu 320
Hadramaut 196, 198
Hadrian 338, 339, 344
Haggard, Sir Henry 191
Haifa 75
Halevy, J. 195, 196
Halley, cometa 295, 296
Halys 18, 25, 94, 97-99, 160, 248
Hamat 60, 174, 214, 219, 228
Hammurabi 17, 40, 51, 264
Hanis 99
Hannibal 289
Haram Bilqis 197
Haran 16, 18, 20, 48, 55, 56, 58, 66, 250, 274
Harding, Gerald Lankester 341, 344
Hasmonei 303, 313
Hathor 117, 120, 137
Hatshepsut 186, 200
Hattuşaş 98, 160
Haţor 150-152, 190, 192-194, 223, 224, 243
Hazael 216-218
Hebron 69, 98, 101, 119, 130, 140, 142, 149, 167, 171, 256, 287, 300
hekal („hală") 193, 194
Heliopolis 86, 106, 173
Heliopolis 86, 106, 173
henna 204
Hermon 59-61, 75, 76,138, 144,192, 274, 292
Herodot 89, 90, 190, 238, 248, 250, 257, 263, 264, 269, 282
heruvim 194, 219
Hetiţi 190, 191
hicsoşi 83, 85, 86, 89-94, 103, 143,

148, 186
hieroglife 16, 22, 66, 70, 71, 83, 98, 104, 117, 120, 162, 209
Hincks 227
hipodrom 312, 339
Hippikos 313, 338
Hiram 137, 185, 194
Hircan, loan 260, 289, 303
hitiţii indo-germanici 98, 101
Hnum-hotep (Chnum-hotep) 71, 72, **80**
Hobab 353
Hogarth, David G. 328
Homer 26, 41, 143, 246
Horus 219
Hule, lac 76, 77, 150
hurriţi 96, 133

Iachin 183, 194
Iacob 310
Iahve 216
Iannaios, Alexandru 320
Iaoş 256
Iasmah-Addu 54
Iason 284, 285
idoli 57, 243-244, 149
Idumeea 287, 288
iebusiţi 177, 235
Iehu 207, 216-218, 244
Iemen 197
Ieremia 111, 137,167, 202, 204, 206, 251, 255, 257-260, 357
Ierihon 68, 76, 80,142,145-151, 203, 212, 307, 311, 312
Ieroboam al Il-lea 188, 219, 220
Ieroboam I 188
Ieronim, Sf. 342, 344
Ierusalim 10, 16, 59, 67, 69, 75, 98, 123, 131, 136, 142, 149, 170-178, 183, 190, 194, 199, 208, 214, 230-239, 252-260, 274-278, 281, 333
Ietro 136, 353
Iezechia 136, 171, 230-237, 244, 356
Iezechiel 98, 164, 193, 203, 205, 240, 260, 351, 357
Ilie 211, 216
Ilumquh 191, 197
Imperium Romanum 292, 332, 336
Indaruta 132, 133
indo-arieni 130, 248
Ioab 54, 71, 175
Ioahaz 216, 218, 250
Ioan, evanghelistul 10, 293, 311, 315, 318, 344, 345, 357
Ioiachim 250, 252-255
Ionatan 168, 169, 288, 343
Ioram 212, 213, 216
Iosia 187, 249, 250, 356, 358
Iosif din Arimatea 322
Iran 43, 44, 96, 248
Irod 10, 75, 193, 295, 300-306
Irod Antipa 307, 308
Irodiada 308, 309
Isaac 30, 55, 66, 98, 349, 355
Isaia 10, 204, 232, 239, 240, 262, 340, 342, 345, 356, 357
ismaeliţi 83
Issos 280
Iştar 49, 50, 52, 253, 254, 262, 263
Iustinian 123, 301
Izabela 211, 216

Jabbok 183
Jaffa 68, 130, 166
Janssen, Enno 258, 259
Jarvis, C.S. 122, 123
Jorgan Tepe 57, 354
Josephus, Flavius 75, 81, 113, 280, 289, 300, 303, 307-309, 315, 318, 319, 332, 334, 336, 343
Jupiter 297-302, 339

Kadesh 100, 119,129, 130, 138, 193, 231
Kalchu 22
Karatepe 191
Karkemi§ 18, 25, 86, 97, 160, 210, 251
Karnak 96, 100, 209
Kataban 196
Kedarlaomer 74
Kelainai 45
Kemo§ 215
Kenyon, Kathleen M. 147, 148, 177, 235, 244
Kepler, Johannes 295, 297, 298, 302
Kidron, valea 234, 235
Kiriat-el 131
Kiriat-Sefer 201
Kirkuk 57, 96, 174
Kjaers, H. 167
Klein, F.A. 213-215
Kohl, H. 309
Koldewey, prof. 29, 253, 260, 262
Konia 326
Korsabad 9, 22, 23, 52, 225-228
Krethi §i Plethi 159, 178

Laban 57
Lachiş 10, 68,119,148-150,188,192, 230, 236, 238, 255-257
Lamgi-Mari 48-50
Langdon, Stephen 37
lapislázuli 33, 61, 65, 204
Layard, A.H. 22, 216, 217, 226, 236
Lenzen, Heinrich J. 227
Lepsius, Richard 22
Liban 25, 61, 97-99, 130, 144, 209, 224
Libby, prof. W.F. 324, 341, 342
libieni 149
Lidzbarski, Mark 306
Lippens, Philippe 341
Lisan 78, 81
Lot 20, 30, 48, 58, 67, 70, 73, 74, 79, 141
Luca, Evanghelia după 204, 229, 293, 301, 307-309, 311-314, 331, 342, 345-347
Lustra 326
lustrum 294
Luxor 343
Lynch, W.F. 70, 75, 77, 78
Lyon, D.G. 211

Macabei 260, 280, 286-289, 357
Macabeul, Iuda 287-289
Macedonia 328
Machairos 307
malahit 180-182
Manase 10, 154, 240, 349
mană 113-115
Mandana 269, 270

Manetho 85
Mannudannijama 261
Marcu 204, 292, 308-311, 313, 316, 319
Marcus Antonius 283, 315, 328
Marduk 253, 263, 264, 271, 272
Marea Moartă, Manuscrisele de la 10, 307, 320, 340-351
Marea Roşie 16, 19, 73, 78, 79, 86, 110-113, 174, 186, 192, 197, 203
Mari 9, 10, 19, 48-59
Maria 176, 220, 293, 306
Mariam, cântarea 354
Mariamna 303, 313, 338
Marib 191, 195-200
Marquet-Krause, Judith 152
Marston, Sir Charles 37, 256
Marsyas 320
Masada 344
mastic 201, 203
Matania 255
Matatia 287, 304
Matei205, 292, 295, 298, 300-305, 307-309, 318, 319, 323, 347
Matthiae, Paolo 82
Mauch, Carl 185
Mănăstirea Sfânta Ecaterina 124
Medinet Habu 160, 161, 163
Medinet-el-Faiyüm 87
Megiddo 10, 68, 97, 131, 133, 150, 154, 156, 168, 180, 187-190, 192, 209, 212, 220, 249, 250
Memfis 16, 18, 59, 65, 70, 85, 86, 97, 112, 118, 199, 263
Menahem 221
Menandru din Efes 212
Mercur 302
Merenptah 149, 178
Merodac-Baladan 232, 233, 235, 248
Mesad Haşavjahu 205
Mesia 295, 297, 299, 302, 307, 314, 318, 319
Meşa 207
metoda C-14 324
mezi 246, 249, 250, 269, 270, 279
Mica 230
Micene 165
Micmaş 168
midianiţi 123, 134, 136, 137, 140, 141, 157, 187
Migdol 119
minele regelui Solomon 191
minune a mării 111
mirodenii 17, 61, 86, 195, 196, 203, 205
mişcarea mesianică 300, 307, 318
Mitanni 57, 94, 96-98, 101, 190, 205
Miţpa 68, 208, 259
Miţpe Ramon 219
Mînet el-Beidâ 241
Moab 74-76, 119, 138-142, 182, 207, 213-216, 231, 252, 255, 307, 308
moartea pe cruce 317, 320, 330-331
Modder, Hermann 317
Modein 287
Moldenke, Harold 124, 316
monoteism 125
Mons Casius 245
morminte megalitice 15, 139, 140
Moşul 22, 39, 43, 225, 226
mukarrib 196
Muntele Măslinilor 244,311-313,334

Murashu 260, 261
Mursiii 98, 99

Nabonid 24, 266, 267, 269, 271
Nabopolassar 248, 250
Nabucodonosor 29, 188, 246, 250, 252.258, 260, 263, 267, 269, 271, 273, 282, 299
Nahor 30, 55, 56, 157
Nannar 21, 27
naphta 277
Napoleon Bonaparte 124, 187, 207, 209
Natanael 306
Naum 246, 248
Nazaret 144,187, 292, 305-307, 309, 314, 318, 336, 342, 345
Nazireu 303, 305, 307
Nazoreu 303, 305, 306
Nebo 119, 141, 141, 150
Nebuzaradan 258
Neco 187, 249-251
Neemia 273, 274, 276, 277
Nefertiti 99, 102, 108, 201
Neftali 223, 309
Negev 60, 69, 79, 95, 112, 130, 134, 142, 149, 181, 219, 277, 348-350
Neptun 329 •
Nero 296, 319, 329, 330, 332
Newberry, Percy 70, 71, 103
Niebuhr, Carsten 195, 196
Nimrod (Nimrud) 10, 22, 52, 207, 226
Ninive 10, 16, 19, 22, 37, 40, 51, 59, 97, 221, 225-228, 230, 233, 236-239, 246-250, 263, 269
Ninurta 125
Nippur 19, 260, 261
Nisir 43-45
Noe, arca lui 32, 44, 45
Noth, Martin 177, 314, 318
nová 295
Nubia 16, 25
Nuzi (Nuzu) 48, 57, 96, 101, 354

Octavian 301, 328
Odiseu 143
Oedip 305
Ofir 180, 185, 186, 191, 197
Omri 210-212, 215, 218, 218
Oppert 227
Origene 295
Orontes 25, 60, 97, 100, 160, 171, 174, 210, 282
Orosius 319
Osea 223, 224, 240, 261, 305
ostrakon 179, 201, 205, 256
Padan-Aram 59
Padi-pa-Rê (Putifar) 92
Palmyra vezi Thadmor 18, 58, 59,136, 192
Panion (Panium) 75
Paphos327

Papirusul Anastasi 135
Papirusul Chester-Beatty 345
Papirusul Harris 91, 172
Papirusul Orbiney 83, 84
Parker 177
Parmenion 281
Parrot, André 9, 11, 46, 48-51, 342

Pasach, sărbătoarea de 278, 312, 317, 332, 336
Pasargade 273, 275
Pavel (vezi Saul) 319, 325-330, 346
Pecah 221-224
Peleg 55
Pelusium 106
Pereea 304
Pericle 238, 282
Persepolis 275
perşi 61, 190, 260, 268-276, 278, 279
peşteră 75, 101, 116, 345
Peters, Karl 185
Petrie, Flinders 95, 116, 117, 120, 122, 183
Petru 60, 330, 354
Pettinato, Giovanni 82
Pharos 279, 284
Phasael 313, 338
Philipps, Wendell 197
Philon din Byblos 267
Pihachiroth
Pilat 10, 292, 311-319, 324
Piaton 282
Pliniu 343
Polibiu 286
Polignot 282
Pompei 289, 357
potopul 17, 32-47, 227
Priam 26, 143, 328
Pritchard, J.B. 175
Prst (Peleset) 163
Psametic II 282
Ptolemei 88, 91, 279, 282-284
Ptolemeu I 283
Puabi 33
Puchstein, Otto 98
Punon 19, 192
Punt 180, 185, 186
purpură 17, 60, 201-202, 270, 316
Putifar 83, 86, 92

Qarqar 193
Quirinius, P. Sulpicius 293-294, 302
Qumran 81, 307, 340-347, 357

Rabat-Amon 140, 192
Rafidim 122-124
Rahila 57, 244
Ramat-Rahel 252
Ramesizi 172
Ramses al Il-lea 99-100,103,105-107, 111, 116, 130 143
Ramses al IlI-lea 91, 160-164
Ramses al IV-lea 91
Ramses al XI-lea 172
Ras Schamra vezi Ugarit
Rathjens, Cari 196
Rawlinson, Henry Creswicke 22, 227
răstignire 319, 320, 331
Râul Egiptului 119, 130, 251
Rebeca 55, 98, 157
redactarea masoretică 346
Redford, Donald J.B. 91-92
Regatul seleucizilor 282, 289
Rehob 131
Rehobot22
Reisner, George A. 211
Retenu 62-64, 117
Reţin 222-223
Rhodos 286, 288

Robinson, Edward 3, 22
Roboam 207-209
Romani 22, 55, 60, 74,195, 203, 294, 296, 300, 304, 316, 319, 320, 333-338, 344, 357
Rothenberg, Beno 136-137, 184, 191
Rowe, Alan 169
Roxana 282

Saba 195-200, 203
sabat 286, 309, 317, 345
Sabinus 303
sacrificii umane 33
Saîs 85, 91
Saladin 187
Salamina 279
Salmanasar III 210-211, 217-218
Salomeea 303, 308-309
Samaria 210-214, 219-220, 223-224, 230-231, 281, 311, 325
Samaritean, bunul 228-229
Samos 327
Samsi-Addu 54
Samson 156, 159, 165-166, 305, 307, 348
Samuel, Yeshue 340-341
San'aa 196
santal, lemn de 186
Saqqâra (Sakkara) 67
Sarai 48, 57, 67
Sarepta 130
Sargon I 22, 108, 267
Sargon II *9,* 91, 224-228, 131, 235
Saturn 297-302
Saturnalii 301
Saturnius 294
Saul (vezi Pavel)
scarabei 83, 90, 266
Schaeffer, Claude 9, 141, 240-243
Schliemann, Heinrich 26-27
sciţi 246, 248-149
Scrib 29, 51-52, 72, 130
Sedechia 254-255, 257-258
Sefarvaim 228
Sefora 134
Sekenenre 94
Seilers, O.P. 288
Sellin, Ernst 68, 146-147, 155
Semeber 74
Semiluna Fertilă 15-17, 19, 29, 31, 120, 125, 205, 224, 231, 246, 249, 266, 279
semiţi 30, 62, 65, 71, 89, 104, 120, 179, 248, 292
Sene 168
Seneca 330
Septuaginta 279, 284
Serabit el-Chadim 116, 120, 122
Serug 55
Sesostris 62-63
Sethos 1150
Severus 338
Seyrig, Henry
Sfânta Sfintelor 194, 243, 285, 337
Siddim 80
Sidon 16, 18, 59, 86, 97, 130, 160, 192, 201, 210-214, 250, 255, 257
Sihon 138
Simon (ucenicul lui Iisus) 310
Simon Macabeul 289
Sin, zeul Lunii 263

Sinai 17, 61, 107, 111-116, 120, 125, 129, 179
Sinuhe 58, 63-66, 73, 108, 131, 205
Sion 220, 239, 265, 274
Sippar 295, 299
Siria 16-17, 25, 43, 49, 59, 67, 85, 99, 104,177,188,190, 209-211, 219, 228, 235, 241, 250, 282
Skythopolis 249
smirnă 186, 195, 198, 201-204, 316, 323
Smyrna 326
Sodoma 73-74, 77-82, 262, 351
Şofer 171, 178
S of o ele 238, 282
Sofonie 248-249, 356
Solomon 10, 60, 92, 130, 137, 152
solstiţiul de iarnă 301
Starkey, James Lesley 149, 230, 237-238, 256-257
Statius 330
stele (coloane de cult) 106, 116, 207
Sterrett,. J. R. Sitlington 326
Strabon 325
Sucot 105, 110, 135, 175, 183
Suetoniu 318-319
Suez 111-112
Sumer 16, 136, 271
sumerieni 17, 25, 30-37, 40, 217, 267
Suppiluliuma 98, 102
Suwardata 132

Şabaka 231
Şeşonk 188, 209
şfeşnic cu şapte ciocuri 206, 338
Şişak 207-209
Şuruppak 37
Taanac 156-157, 168, 189
tabernacolul 136-137
Tabor, Muntele 152, 156, 187
Tacit 299, 318-319, 338
Taduchepa 205
Taharca 235
Talmud 301, 313
Tamar 201
Tamarisc 311, 249
Tars 160, 325, 330
Tartan 22, 231, 237
Taurus 17, 61, 78, 190, 294, 325-326
Taylor, J.E. 21-25
tămâie 195, 198, 202, 316
Teatru 292, 312, 327, 339
Teba 10, 16, 67, 70, 88, 94-95, 103, 149, 160, 173, 186, 209, 249, 264
Tell Arad 193-194
Tell Beit Mirsim 167, 202
Tell deir-Alla 183
Tell el-Amarna 132
Tell el-Balata 68, 155
Tell el-Cheleifeh 181-183
Tell el-Ful 169
Tell el-Hesi (Eglon) 68
Tell el-Husn 169
Tell el-Mardikh 82
Tell el-Mutesselim 68, 187-189
Tell el-Qedah 150, 223
Tell en-Nasbe 208
Tell es-Sakarije 68
Tell Hariri 48-50
Tell Nimrud 216, 228

Tell Tainat 193-194
Templu din Ierusalim 136, 183, 193-194, 244, 276-277, 286, 315
Templul lui Solomon 180, 184
tetrarh 304, 307
Tewosre 200
Thadmor 136
Theodor, Oskar 114
Thompson, R. Campbell 24
Tiberiada 60, 75, 76, 308
Tiberius 318
Tiglatpalassar al III-lea 10, 221-224, 228, 230
Tigru 10, 15-23, 36, 42-44, 94, 171, 210, 216, 225, 267
Timna 136, 137, 166, 184, 191
Timnat-Serah 151
Timsâh, lacul 105, 111
Tir 16, 59, 97, 130, 137, 160, 185, 194, 201, 210, 255, 279-285
Tischendorf, Konstantin von 124
Titus 203, 315, 332-338
Toiagul lui Esculap 136
Toma, Evanghelia după 343
Tora 282-283
Torrey, C.C. 258
Traian 293, 345
Troia 26, 328
Tsaferis, Vassilios 320
Tutankhamon 33, 92, 99, 102, 201
Tutmes (Tutmosis) 186-188

Ţartan 145, 183
Ţeboim 74, 82
Ţoar 73-74, 77-78, 81
Ţora 166

Ugarit 9, 18, 51, 56, 57, 61, 97, 160, 232, 242-245
ulei 28, 41, 64-66, 203, 219, 242, 254, 350
Urartu 45
Ur-Nammu 24, 27
Uruk 37, 227
Utnapiştim 39-44

Varus 303-304
Vaux, Roland 340-341, 344, 352
veniaminiţi 53-56
Veronica 322
Vespasian 75, 203, 332
Via Egnatia 328
Vignon, prof. 323
Vincent, părintele Hugues 148, 315
Virolleaud, C. 242
Vulgata 342

Wadi Araba 81, 136, 191
Wadi Tumilat 105, 110, 118
Warka 227
Warren, căpitanul 171, 176-177
Watzinger, prof. Cari 146-147, 309
Weidner, E. F. 253-254
Weill, R. 235
Winckler, prof. Hugo 98
Wiseman, D. J. 254
Wood, J.T. 325, 327, 328
Wooley, Sir Charles Leonard 267
Wright, George Ernest 92, 155, 352

Xenofon 270, 282
Xerxe 303

Yadin,Yigael 150, 344
Yam suph 111
Yehud 278

Zabulon 309
Zaphon 245
zece porunci 125-128
zeloţi 331-332, 336, 338
zeul lunii 263
Zeus 264, 277-278, 285-286, 292
zigurat 15-16, 21, 24-25, 27-29, 34, 37, 50, 264, 267
Zimri-Lim 51-54, 56

Werner Keller

ŞI TOTUŞI BIBLIA ARE DREPTATE

arheologii confirmă adevărurile biblice

Multe dintre faptele, evenimentele şi personajele celei mai vechi şi citite cărţi a omenirii – Biblia – sunt reale. O demonstrează descoperirile arheologice făcute de-a lungul Nilului, al Iordanului, Eufratului şi Tigrului, cât şi pe ţărmurile Mării Moarte şi ale Mării Mediterane. Ele sunt tot atâtea dovezi străvechi ale celor spuse în Biblie.

Publicată pentru prima dată în 1955 şi revizuită în 1978, celebra lucrare a lui Werner Keller a fost tradusă în peste 25 de limbi şi s-a vândut în mai mult de zece milioane de exemplare. Cu o abordare documentată şi deloc greoaie a istoriei şi arheologiei biblice, cartea a devenit extrem de populară, ajungând să fie folosită ca material de studiu.

INTERNATIONAL Bestseller

Werner Keller s-a născut în 1909 în Anhalt şi a trăit din 1945 în Berlin, fiind jurnalist la *Die Welt* şi la alte publicaţii prestigioase. A murit în 1980, în localitatea elveţiană Ascona. A mai scris, printre altele, *Ost minus West = Null* (*Est minus Vest = Zero*, 1960) şi *Geschichte der Etrusker* (*Istoria etruscilor*, 1970).

Află mai mult pe:
www.litera.ro
ISBN 978-973-675-710-5

Săptămâna Financiară